IVAN POPOV • KAVGANIN ŞAFAĞI

ROMAN

KAVGANIN ŞAFAĞI

IVAN POPOV

Çeviren Hikmet Vardar

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

İvan Popov

KAVGANIN ŞAFAĞI

Roman

Çeviren
Hikmet Vardar

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın-137

KAVGANIN ŞAFAĞI
İvan Popov

Çeviren
Hikmet Vardar

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Evrensel Basım Yayın'da
Birinci Basım, Mayıs 2000
İkinci Basım, Ekim 2002

ISBN 975-6865-32-6

Baskı
Ayhan Matbaası

Kavganın Şafağı

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

Uzun bekleyişler, iyice düşünüp taşınıp sık sık ertelemelerden sonra kaçma olayı birdenbire ortaya çıktı.

Sabahın erken saatleriydi. Gece, sessizliğini inatla sürdürüyordu. Cam gibi berrak gökyüzünde yıldızlar parlıyordu. Garajdan dışarıya doğru çekiç sesleri geliyordu. Evden çıktığımda ev sahibimin kızağı yolculuğa hazırladığını gördüm.

"Mükemmel, sonunda kızağı hazırladın!"

"Bana hâlâ acıyor musun Timofey Potapiç?" diye sordum.

"Sanki senin sahip olduğun şeyleri bir kez bile olsun istememişim gibi," diye yanıtladı Potapiç, "Şu soğuk hava sana acısın." Parmaklarıyla şakaklarıma vurdu. "Burada havaların soğuk olması gerek. Bataklık şimdiye donmuş olmalıydı."

"Yola ne zaman çıkıyoruz, Potapiç?"

Yanıtlamadan önce bir süre sessizce bekledi:

"Bana kalırsa hemen bugün. Gece yarısı yola çıkalım derim. Umarım şimdi karşı çıkmazsın!"

Aslında karşı çıkmalıymışım. Timofey Potapiç tarafından şimdiye dek sayısız kez ertelendiği için artık böyle çabuk ve ani bir yolculuktan umudumu kesmiştim. Bu arada yapmam gereken bir sürü iş çıktı ortaya. Pıtrak gibi üzerime yapışan ve yapılması zorunlu işler çoğalıverdi. Konferans vermeliydim, söyleşi düzenlemeliydim ve buna benzer bir yığın iş... Bütün bu nedenlerden dolayı bir ya da iki gün beklemek daha doğru olacaktı. Ama şimdi hiçbir durumda hayır diyemezdim. Potapiç'in sözünü senet saymak zorundaydım.

Yaklaşık iki ay önce kararlaştırdığımıza göre, Potapiç beni önce 30 kilometre kadar uzakta oturan karısının amcasına, o da en kısa yoldan Archangelsk'e iyice yaklaşıncaya dek birlikte yolculuk edeceğimiz eniştesinin yanına götürecekti. Ondan sonra da kuzenleri Archangelsk'e girmem için bana yardımcı olacaklardı. Evet, böyle kararlaştırmıştık, ama daha sonra kaçamaklar başladı, kısa zaman sonra, "Bekle kızak yolu düzelsin," ya da "Önce morina balığıyla ilgili işlerimi bitirmeliyim." Daha sonra "Som balığını tuzlayana dek bekle!"

Bir başka seferinde, "Bırak da önce kilise bayramını kutlayalım." Ve sonunda amcadan haber geldi: "Bataklıktan geçen küçük yol henüz adamakıllı donmadı." Bataklıkla başa çıkamazdım. Burada karar verebilecek durumda olan, bu iş için yetkin kişiler vardı.

Mesen, geniş bir tayga ve bataklıkla çevrilerek bütün dünyadan yalıtılmış bir yerdi. Bu yosun ve orman bölgesinde topu topu iki yol vardı, her ikisi de tehlikeli ve dardı. Birincisi, yaklaşık ikiyüz kilometre uzunluğundaki büyük bataklık yoluydu. Bu yol, Archangelsk ile burası arasındaki geliş gidişlerde posta ve üç katlı kiralık arabalar tarafından kullanılan, bakımlı bir kent yoluydu. Üzerinde her yirmi ile otuz km. arasında iki ya da üç binası olan jandarma karakolu vardı.

Öbürü; yüz kilometreden biraz daha uzun, küçük, daracık bir yoldu. Lâdin ve çam ağaçları arasında. Üzerinde ne bir köprü, ne bir ev olan yabani, yapayalnız bir yol. Bu yol üzerinden, ancak araba ile kış sonlarına doğru geçilebilirdi. Ayrıca havanın da çok soğuk olması gerekiyordu. Çünkü öyle her soğuk bu bataklığı yenemezdi.

Yazın, Timofey Potapiç ile dostluk kurduğumdan beri –sürgün yerine varışımdan hemen sonra– temmuz gecelerinde birlikte Mesen'in kıyısına iner, ters çevrilmiş bir balıkçı sandalının üzerine oturur, Polonya yazının gece yarısı güneşini hayranlıkla seyreder, onun parlak ışığı altında çene çalardık. Potapiç yüzüme bakarak anlatırdı:

"Eğer kaçmak istiyorsan buraya geldiğin yoldan geri dönmek zorundasın. Yani su üzerinden. Ama yolda çetin güçlükler var. Muhafızlar, dokuma tezgâhı gibi bir aşağı bir yukarı mekik dokurlar orada. Küçük yola gelince, evet burası daha kısa, ama bu ilk olarak düşünülemez bile. Burası ancak kışın söz konusu olabilir ve o zaman da kuşkusuz çok tehlikeli. Kurtlar ve yosunlar var, soğuktan nereye gideceğini hiç kimse bilemez. Çünkü çevrede ev mev yok. Hayır, burası çok tehlikeli. Ama su üzerinden, burası en iyisi. Bak bir kere, devlet tekel bakanlığı votka gönderiyor. Gemiler bunun için ağıza yanaşıyorlar. Kendimize hamal süsü veririz. Sen o sandıkları kaldırabilecek kadar güçlüsün. Ben de bu arada seni bir on rubleye en dibe, büyük sıçanların yanına saklayacak bir asker bulurum. Bunu nasıl yapacağımı sen bana bırak. Böylece Archhangelsk'e kadar orada oturur ve peksimet çiğnersin. Ha bak, bunun için yalnızca kırmızı on ruble olması da gerekmez. Yarım kilo. sombalığının değeri epeydir on rub-

le ediyor. Mavi on beş ruble de yeterli. Eğer iyi bir delikanlı ayarlarsam, kim bilir belki de yeşil bir üçlük de yeterli olur. Böylece de her şey yoluna girer, sevgili hemşerim."

Potapiç bana 'hemşerim' demekten hoşlanıyordu. Çünkü o da merkez Rusya'dan, Yaroslov'dan idi ve evliliği ve sombalığı yüzünden Mesen'in ağzında oturuyordu. Ama her şey Potapiç'in düşündüğünden çok farklı oldu. Gerçi votka yüklü gemi geldi ama bölge polis şefi, yük indirme işlemine sürgünlerin alınmasını yasakladı. Muhafızlar bizi kovalayıncaya kadar, Potapiç'le birlikte, bir balıkçı teknesiyle vapurun çevresinde dört döndük.

Yaz sonlarına doğru vapur ikinci kez uğradı. Biz de bu arada "ceza süresi dolmadan" gizlice kaçmayı başarabilmiş olan Yekaterinoslavlı iki çiftçiyle konuştuk. Büyük bir örgü sepet içinde, yolculuk çantası olarak Archangelsk'e götüreceklerdi beni. Ama Potapiç bütün gücüyle bu tasarıya karşı koyuyordu.

"Ateşle oynuyorsun, çiftçilere güvenilmez. Hiçbir şeye dikkat etmeyecekler ve seni başka bir yükün altına yerleştireceklerdir. İşte bu da senin sonun olacak."

Bununla birlikte bir yolculuk sepeti aldık ve bir deneme yaptık. İçine girdim, sepet kapatıldı ve eve taşındı. Çiftçiler, "çok iyi", bense "idare eder" diyordum. Sürgündeki yoldaşlarım ve dostlarım da "bir dene bakalım" diyorlardı.

Bu da başarısızlıkla sonuçlandı. Yola çıkmaya çok az bir zaman kala çiftçiler birden korkuya kapılarak beni yanlarına almaktan caydılar. Daha sonra, hiçbir çıkış yolu olmayan sonbahar geldi ve benim için küçük bataklık yolunun donmasını beklemekten başka çıkar yol kalmadı.

"Alınyazın, kafanı ve boynunu tehlikeye atmak zorunda bırakıyor seni," diyordu Potapiç. Ama bu sözler de henüz bir onay sayılmazdı ve hatta şimdi bile, beni bu gece götüreceğini az önce açıklamasına karşın kararsızlık içindeydi, bu yüzden sesini iyice kıstı sonunda.

"Bir kez daha düşün! Belki de bu kışı bizde geçirmen daha iyi olur. Niçin iki ayağını bir pabuca sokuyorsun? Biliyorsun ki bu iş çok tehlikeli, başına neler geleceği de belli değil. Dinle bak, bu tütün ikimize de yeter. Sürgündeki genç kızımız da herkesten çok senin arkandan koşuyor. Balıklı böreğimizi yiyelim. Sombalığının yarım kilosu

on beş ruble ediyor ve 3 Kral Bayramı'ndan sonra kuzeyin parlak ışığını yine birlikte seyrederiz. Daha ne istiyorsun? Bizimle kal."

"Hayır Timofey Potapiç, ben nasıl ki geriye doğru tek bir adım olsun atamazsam, sen de tıpkı öyle, konu dışına çıkamazsın. Eğer zorunlu kalırsam burada kalacağım. Bir adam, bir söz! Bu arada işleri-ni bitir, gece yarısı her şey tamam."

Bu kez elimizi çabuk tutuyorduk. Alışılmış, olağan yaşamın dışına çıkıp, bilinmeyen, boşluklarla ve aynı zamanda tehlikelerle dolu geleceğe geçmek için kararın alındığı her an, her saat ve her gün nasıl da iyiydi, böyle bir duygu nasıl da güzeldi! Bu kararı bir kez daha düşünmek ve değiştirmek kendi isteğime kalmış bir şeydi. Ama bu kararın değeri bulunamaz, hiç düşünülemez, değiştirilemez, kaytarılamaz ve kesinlikle geri dönülemezdi. Bu gerçeğin içinde, bu kararın verilmesinde gerçek özgürlüğün buruk tadı vardı. Daha önce de, henüz yirmi yaşındayken bile, insanın uzun zamandır içinde yaşadığı ilişkileri kendi isteğiyle birdenbire koparabilmesinin yol açtığı o can sıkıcı, ama bir yandan da mutluluk veren bu duygu, bana hiç de yabancı sayılmazdı.

Archangelsk'te partinin buluşma noktasını nerede bulabileceğimi öğrenmek üzere Marya Fedorovna'nın evine gittim. Potapiç'in belki de okul zamanlarından kalma eski bir kitabın başlığından anımsadığı gibi, Marya Fedorovna "deneyin ve aklın berrak aynası olan" bir sürgündü bizim için. Ortak amacımızın ve işimizin bütün ayrıntılarını bilirdi.

Marya Fedorovna'ya doğru ilerlerken, bir grup sürgünün kalaslar konulmuş patikada hızlı hızlı yürüdüklerini gördüm. Bir adamın çevresine toplanmışlardı.

Sürgün, insanları ya çok meraklı ya da çok ilgisiz yapıyor. Onlara doğru koştum ve yoldaşların yeni rastladıkları bir Bolşevik sürgünü, Marya Fedorovna'ya götürdüklerini öğrendim. Yeni "kafile" gelmişti, polisteki formaliteler çarçabuk bitirildi. Kimlik kanıtlanması sınavı ve birkaç kayıttan sonra yeni gelenler salıverildi. Nasıl olsa hiçbir yere gidemezlerdi. Bölgenin üç yanı tayga ve bataklıkla çevriliydi. Dördüncü kenarda ise arkasında deniz olan ırmak ağzı vardı. Yeni gelenler polis karakolundan ayrıldıktan sonra, aynı görüşten insanların birbirlerini buldukları yerde, eskiden beri bir arada olan sürgün-

lerce karşılandılar. İlk karşılaşmada politik çizginin ne olduğunu sormak uygunsuz sayılırdı. Ama yeni gelen, yanıtlarıyla bütün sürgünler için çok önemli olan bütün soruları çabucak açıklığa kavuşturdu. "Rusya'da ne var, ne yok?" "Hâlâ yaşıyoruz." Yeni gelen utkun bir havayla: "Gsharts'ta bölge polis şefi öldürüldü," dedi. Az sonra Sosyal Devrimciler onu kanatları altına almışlardı bile. Anarşistlerin ortalarına aldığı bir başkası çayhaneyi nasıl soyduklarını anlattı. Bismark adı altında yüksek bilgileriyle Alman sosyal demokrasisinden dem vuran bir başkası ise Menşeviklerin konuğu oldu.

Böylece bu kez de Bolşevikler Bolşevikleri, anarşistler anarşistleri, Sosyal Devrimciler Sosyal Devrimcileri, Bundçular Bundçuları, Daşnakiler* Daşnakileri ve Polonyalılar PPS'lileri** yanlarına aldılar. Yasalara karşı gelmekten dolayı sürgüne yollanan partisiz bir çiftçi ne olur ne olmaz diye hiçbiri ile oturmuyordu. Tüm grupların kendisini yanlarına çekmek istemesi ona kuşkulu geliyordu. "Benim öyle acelem yok, önce en çok hoşuma gideni açığa çıkaracağım. Burayı iyice tanımıyorum, tümüyle yabancı bir çevre. Vologda hapishanesindeki yoldaşlarımdan ayrı düşmem benim için büyük bir talihsizlik."

Yeni gelenin de içinde olduğu kafile Marya Fedorovna'nın evi önünde durdu. Ona duyduğumuz özel saygı hemen içeri girmemizi engelledi. Bizim grup burada hemencecik dağıldı ve eve yalnız üç kişi girdi: Yeni gelen, oda komşum Moskovalı Lefortovski ve bir de ben.

Marya Fedorovna özel bir telâş göstermeksizin, okumakta olduğu kitabı bıraktı, ağırbaşlılıkla ayağa kalktı, üstünü başını düzeltti ve olanca gücüyle ellerini salladı. Odası rahatlık ve huzur veriyordu. Burada yola gelmez bir düzensizliğin ve düzenseverliğin garip bir karışımı hüküm sürüyordu. Marya Fedorovna otuz beşindeydi ama belki on beş yıl önce de böyleydi ve yirmi yıl sonra yine böyle kalacaktı. İnce ve çelimsizdi, şimşek gibi parlayan canlı gözleri vardı. Mevsimine ya da havasına ihanet eden ve yaşına uymayan giysisini sırtından eksik etmezdi. Marya Fedorovna çalışan, çok meşgul insanlara özgü o soğuk dostluk havasıyla masanın çevresinde yerlerimizi almamızı istedi.

* Ermeni milliyetçileri.
** Polonya Sosyal Demokrat Partisi.

Sonra yeni gelene sordu:

"Size nasıl yardımcı olabiliriz yoldaş? Elimizden geldiğince her şeyi yaparız."

Yeni gelen gözlerini kırpıştırdı:

"Önce resmiyeti bir kenara bırakalım. Harika bir insansınız. Hakkınızda çok şey işittim. Şimdi seve seve önce çay içmek isterdik. Ben Moskova'dan İvan Drosdov. Ama yoldaşlar bana Şurabstov derler ve siz de öyle demelisiniz." Güldü ve onunla birlikte biz de güldük.

Marya Fedorovna yeni gelenin omuzuna vurdu ve "Güzel, Şubarstov. Bunu geçelim!" dedi. Sonra bana döndü: "Çaydanlığı al ve koridordaki tenekeden su getir Pavel. Çay içelim. Ocağı hemen yakıyorum." O, şimdi bambaşka bir Marya Fedorovna'ydı. Her zaman öncelikle, onun başlangıçtaki soğukluğunun giderilmesi gerekirdi. Bana bir keresinde 'Karakterinin bu özelliğinden dolayı' nasıl acı çektiğini anlatmıştı.

Daha sonra çayımızı içmeye başladığımızda Şurabstov'u soru yağmuruna tutmaya başladık.

Yanıtlamak istemediği soru yoktu. Ama öyle görünüyordu ki, o, bu soruları tümüyle gereksiz buluyordu. Bu arada keyfi de epey yerindeydi. Burada nasıl yaşadığımızı hiç sormadı ama her birimizi inceden inceye süzüyor, bakışlarıyla titizlikle araştırıyor ve en ince ayrıntılarına dek davranışlarımıza dikkat ederek her şeyi aklında tutmaya çalışıyordu. Ona, parti adı olarak Şurabstov'dan başka bir isim bulunamazdı. Yararlanılacak her şeye sıkıca yapışır ve kolay kolay bırakmazdı. Öyle şakalar yapardı ki, bunların altında düşüncelerini örtmek isteği yatıyordu sanki.

Masadaki en ufak bir ayrıntı bile, tam bir küçük çocuk canlılığı ve merakı ile onun ilgisini çekiyordu. Avucuna bir parça şeker aldı, bir sağa bir sola çevirdi: "Bak, gerçek bir küp şeker, kırılmamış!" Parçayı çayına attı. "Ha, nasıl da köpürüyor!" Lefortovski açıklamalara girişti: "Sürgünlerin bu bölgedeki durumları..."

Şurabstov birdenbire çok ciddileşti. Lefortovski'yi kolundan tuttu ve "Güneş burada sabahları çok sessiz, herhalde üşüyor olmalı," dedi.

Şurabstov çok fazla öksürüyordu. İnce hastalığa yakalandığı apaçık ortadaydı. Marya Fedorovna sordu: "Sağlığınız nasıl? Hasta mısınız?"

Bu soru onu çok neşelendirdi. Bıyıklarını çekiştirdi ve güldü: "Çoktan işittiniz ya, bu da yasal bölüme ait."

Çok eskiden, Moskovalı işçilerden, İvan Drosdov'un yetkin bir konuşmacı ve öykücü olarak tanındığını işitmiştim. Ama şimdi, bu bana gerçek değilmiş gibi geldi.

Şurabstov'dan bize Rusya'yı anlatmasını istedik. O, birkaç şaka ile geçiştirmeyi denedi. Ama Marya Fedorovna buna fırsat vermedi. Sesi tok ve buyurucu bir tonda çıktı. "Yoldaş Şurabstov, yoldaşlar bizler için çok önemli olan konulardan söz etmeni rica ediyorlar. İşçi hareketinin nasıl ilerlediğini, partideki çalışmaların nasıl yürüdüğünü anlat."

"A, elbette, seve seve." Anlatmaya koyuldu. Onun neden iyi bir konuşmacı sayıldığını o zaman anladım.

Görünüşte birbirleriyle hiç ilgisi olmayan ayrıntıları, derin ve iyiden iyiye gözlemleriyle bir araya topluyor, yaşamın birbiriyle bağımsız küçük eğilimlerini tek tek, içten duyarak kaynaştırıyordu. Hiç acele etmiyor, gereksiz hiçbir şey söylememeye dikkat ederek sakince oturuyordu, ama biz hepimiz onun içindeki gerginliği duyabiliyorduk. O şimdi, görevini yerine getiren bir devrimciydi. Başka zamanlar öylesine suskun olmasının nedeni buydu belki de. Çünkü o, bütün sanatını kişisel konuşmaları için kullanmak istiyordu.

"Moskova'da ayakkabıcıları ziyaret ettim. Hepsi birlikte büyükçe bir tasın başına toplanmış, lahana çorbası içiyorlardı. Bu arada ustabaşı kaşıkla tasın kıyısına vurdu. Bunun ne anlama geldiğini biliyorlardı elbet. Bununla, çorbayla birlikte et parçalarının da kaşıkla alınabileceğini belirtiyordu. O sıralarda 2. Duma dağıtılalı ve milletvekillerinin çoğu tutuklanalı iki hafta kadar oluyordu. Evet, ustabaşı sinyali verdi. Ne var ne yok, hepsi dışarı. Hepsi birden bu fırsatı ganimet bildiler. Ustabaşı birden çırağın kafasına kaşıkla vurdu. Bu şu demekti: 'Buraya ver! Sen iki parça aldın!' Ben şimdi ne olacak diye bekliyordum. Önceleri, 1905 ya da 1906'ların başlarında böyle bir şeye ses çıkarılmazdı. Ama her iki devrim yıllarında ustalar çıraklarını dövemez oldular. Şimdi ise, bu yeniden başlamıştı. Genç çocuk kıpkırmızı kesildi. Gözyaşlarını tuttu ama tek laf etmedi. Ötekiler de "sustular. Bu arada ustabaşıya 'Bu iş artık geçmişte kaldı, bayım! Artık dövmemelisin!' dedim. O, öfkeyle: 'Ben böyle şeyler için kırk yıl-

dır dövüyorum ve dövmeye de devam edeceğim,' dedi. 'Onlar bize yetişmek istiyorlar, ama bunu henüz başaramadılar. Henüz hiçbir şey değiller. Dikkat et, yakında son çukuru bile hiçe sayacaklar.' Çevreme baktım, gülmekle yetindim. O anda gençler birdenbire canlandılar. Sanki gülüşüm kışkırtmıştı onları. Küfretmeye başladılar. 'Durmadan grev yapan kızıl bayraklı şeytan şimdi onlara kendilerini boş vaatlerle oyalamış gibi geliyor. Öyle ya, biliyorlar ki artık grev bitti!' Ustabaşı yere tükürdü. Masadan yukarı fırladı. Bir düğmesi düşmüş olan ceketinin altındaki yeleğini çekiştirdi ve koridordan dışarı koştu. Gençlere 'N'oldu ona?' diye sordum. Hiç kimse yanıtlamadı. 'Yeniden bir araya gelsek ve sorunlarımızı tartışsak, nasıl olurdu?' Yine hiç kimse ses çıkarmadı. Yalnızca kendi kendilerine anlaşılmaz bir şeyler mırıldandılar. Bir tanesi içki içmek istedi ve bir şişe kvas almaya gitti. Bir diğeri dışarda bir tanıdığını gördü ve onun yanına koştu, üçüncüsü, sanki bütün entelektüel parti üyelerinin şu an yazlıkta olduklarını ve örgütün dağıldığını ben bilmiyormuşum gibi konuştu. Gördüm ki, hiç kimse konuşmalarında içten değil. Hiçbiri isteklerini öbürlerine anlatamıyordu. Ama daha sonra çok ateşli bir tartışmaya tutuştuk. Gitmek istediğimde ise ustabaşı beni koridorda durdurdu ve dedi ki: 'Sana şimdi söyleyeceklerimi çocuklara anlatmamalısın. Senden bir ya da iki ay buraya gelmemeni rica ediyorum. Bırak da çocuklar önce dengelerini bulsunlar. Sen onları yönlendirmek istiyorsun. Ama bunun tam tersi de olabilir. Kin ve öfkelerinden dolayı fazla ileri gidebilirler. Şimdi olduğu gibi büsbütün yanlış davranışlarda bulunabilirler. Oysa ben, bir zamanlar orada ne kadar da sağlam bir örgüte sahiptim!'"

Lefortovski önüme doğru bir kâğıt sürdü, okudum: "Saçmalık! Tam bir sirk! Devrimle neler yapılmış? Can sıkıcı, gelişmemiş bir adam. Ben gidiyorum, zamanıma yazık." Lefortovski kalktı ve kapıya yöneldi.

Marya Fedorovna: "Nereye gitmek istiyorsunuz siz?" diye sordu.

"Okumaya gidiyorum, kuramla uğraşıyorum," yanıtını verdi Lefortovski.

Şurabstov istifini bozmadan açıklamalarını sürdürdü. Lefortovski birkaç dakika kapıda durdu, sonra geri dönerek yine yerine oturdu. Şurabstov ona doğru bir bakış fırlatarak, bıyık altından kıs kıs gül-

dü. Örgütümüzün parçalanmasından, manevi dostlarımızın kaçışından, her şeyden vazgeçmelerinden, sadakatsizliklerinden ve ihanetlerinden söz etmeye başladı.

Can kulağıyla dinledim onu. Anlattıkları bende usta bir ressam tarafından, görünüşte bir tuvale gelişigüzel vurulmuş renkli fırça darbelerinden ortaya çıkan büyük ve kusursuz bir tablo izlenimi uyandırdı. Biz burada tahmin edilemeyecek kadar ağır bir arabayı yüksek bir dağa doğru çekiyor ve sürüyorduk. Araba birdenbire yokuş aşağı kaymaya başladığında, doruktan pek de uzakta değildik. Tekerlekler bir iki kez karşıt yönde döndü, ama hızı aynı tutmak artık olanaksızlaşmıştı. Korkunç kaymaları önlemek için şimdiye dek ona omuz verenler karşıya geçtiler. Hatta yükü şimdiye dek çekmiş olan kimileri korkup kaçtılar ve panikten dolayı, çarçabuk yanlarına aldıkları taş, sopa, keski gibi araçları bu belaya karşı etkisizmiş gibi görerek üzüntüye kapıldılar. Ama kişilerin bizzat kendileri tekerleklerin önüne atılmış olsalardı, bela önlenir, her şey tahrip edilirdi, diye düşünülüyor.

Ben yine de inanıyorum ki bu hikâye henüz son sözünü söylemiş değil; çünkü devrimi çağıran nedenler hâlâ etkiliydi; inancımız, kararlılığımız ve azmimiz bizi başarıya götürebilecek kadar çoktu. Anlatması bittiğinde "Ben bu akşam yola çıkacağım, Yoldaş Şurabstov," dedim.

Şurabstov gülerek bana baktı ve sordu: "Anlattıklarım sizi harekete mi geçirdi?"

Lefortovski daha fazla dayanamadı ve öfkelendi: "Neyse ki çoktandır bunu istiyor. Kararı siz buraya gelmeden çok önce vermişti."

Marya Fedorovna'ya, Potapiç'in bu akşam benimle gelmeye hazır olduğunu açıkladığını anlattım ve ondan, partinin Archangelsk'teki illegal buluşma noktasının adresini bana vermesini istedim. Ama bu arada gelişen olaylar beni Şurabstov'un haberlerinden daha fazla korkuttu. Şurabstov'un bakışları sertleşti, buz gibi oldu. Gözlerinde için için güvensizlik ışığı parladı. Bana sormaya başladı: "Nereye gitmek istiyorsun ve amacın ne?"

"Benim hakkımda hiçbir şey işitmedin mi, Şurabstov? Öyleyse Marya Fedorovna'dan öğren," dedim.

"Niçin? Samoskvoretiçye'de* senden söz edildiğini işittim. Orada övülüyordun. Ama şimdi durumun nasıl?"

"Ben Bolşevik'im!"

"Bolşevik? Bu çok genel bir şey. Nasıl bir Bolşevik? Rica ederim, heyecanlanma. Kaçışını engelleyecek değilim. Yalnızca orada bir dostla mı, yoksa düşmanla mı karşılaşacağını bilmek istiyorum."

Lefortovski kendini tutmaya çalışarak serinkanlılıkla sordu: "Bilmece gibi konuşmamalısın, Yoldaş Şurabstov. Sence Bolşevik adı altında düşmanlıklar olabilir mi?"

Şurabstov, "Her şey olabilir," dedi. "Siz burada Otzovistler** ve Ultimatistler*** hakkında bir şey duymadınız mı?"

Ve sonra Bolşevikler arasında ki bölünmeleri anlattı, bunların adlarını verdi.

Adlar bize, anlaşmazlığın sabit çekirdeğine dek Bolşevik merkezi tehdit ettiğini kanıtlıyordu.

"Benim bildiğim yalnızca tek şey var. Bolşeviklerin bölünmesine göz yummak cinayettir," dedi Lefortovski. "Şimdi gerçekten de, tıpkı Menşeviklere yaptığımız gibi, gerçek yoldaşları ateş içine mi alacağız?"

Şaşırmıştım. Gerçi anlaşmazlıklar olduğunu biliyorduk, ama hiçbirimiz bunun gerçek bir ayrılığı getireceğini düşünmemiştik.

"Evet, ya sen ne düşünüyorsun bu konuda, Pavel?" diye sordu Şurabstov.

"Ben Moskova'ya giderek her şeyi yerinde gözlemleyeceğim. Bir ayrılığın gerekli olup olmadığına ikna olmalıyım ve bu, eğer gerçekten gerekliyse ben de bundan korkmayacağım."

Şurabstov: "İyi ellerde sen de iyi bir insan olarak kalacaksın," dedi ve ben bunun bir övgü mü yoksa üstü kapalı bir alay mı olduğunu anlayamadım. Sonra yeni bir şey sorarak bizi şaşkınlığa düşürdü.

"Burada dış mahalle gibi bir yer var mı?"

"Evet. Kentten birkaç kilometre kadar ötede böyle bir yer var."

* Moskova işçilerinin dörtte birinin oturduğu bölge.

** Duma'nın, sosyal demokrat işçi meclisinin ve bütün legal örgütlerin dağıtılmasını isteyen (otsyvo) Bolşeviklerden bir bölüm.

*** Otzovistlere benzeyen anti -Leninist başka bir grup. Farkları: Onlar Duma grubunun bir ültimaton verildikten sonra dağıtılmasını istiyorlardı. (Lenin: Utangaç Otzovistler).

"Adı Slovodka mı?"

"Evet."

"Öyleyse dikkatle dinleyin. Şimdi kendime bir ev bulmak için Slovodka'ya gittiğimi yayın ortalığa. Ve daha sonra jandarmaya benim orada olduğumu ama uygun bir ev bulamadığım için yeniden kente döndüğüm haberini ulaştırın. İlk gün jandarmanın kulağına çalınacaktır kesinlikle. Bu arada ben de Yoldaş Pavel'le kaçacağım. Beni de birlikte alır mısın, Yoldaş Pavel? Ama bugün olmamalı yalnız. Yarına kadar beklemeliyim. Önce iyi bir uyku çekmeliyim. Yaroslav'dan beri hiç gözümü kırpmadım."

Ben uzun zamandan beri yalnız kaçacağım günü düşleyip duruyordum. Kendimle yalnız kalmak istiyordum. Büyük bir coşku vermeyen gökyüzünün altında, gerçekçi bir bakışla beni en son noktaya kadar yoklayan, birçok sorular soran ve doğru yanıtlar veren uzun geceleri, uzun günleri, uzaktaki karlarla kaplı tarlalarda, ormanın içinde yalnız geçirmek istiyordum. Uzun zamandır bunu düşlüyor, bunun özlemiyle yanıp tutuşuyordum. Kendimi hapishanelerin karışıklığından, dağıtımından ve sürgündeki gidiş gelişlerden kurtarmak istiyordum. Benimle birlikte gelmek için ricalarda bulunan Yoldaş Sonya'ya bu yüzden hayır diye dayatmış, onu gücendirmiştim. Benimle birlikte kaçmak isteyen Lefortovski'nin de ısrarlı zorlamalarına karşı çıkmış, onunla sert tartışmalar yapmak zorunda kalmıştım. Şimdi Şurabstov'a ne demeliydim? İki yüzlü mü davranmalıydım? Şurabstov kararsızlığımı izliyor ve bana öyle geliyordu ki, öyle ha deyince karar vermeyişim hoşuna gidiyordu.

Bu arada kararı vermek benim yerime Marya Fedorovna'ya düştü: "Biz Pavel'in sizinle birlikte kaçışını destekleriz. Bu çok iyi, bunu onaylarım. Bu işin en iyi biçimde gerçekleşmesi için gereken her şeyi yapacağımıza söz veriyoruz. Ama kaçış işlemini yarına erteleyemeyiz. Ya bugün Pavel'le birlikte yola çıkarsınız ya da burada kalırsınız, Yoldaş Şurabstov. Pavel koşullar ne olursa olsun bugün gidecek. Hiçbir erteleme olmaksızın bu gece yola çıkacak."

Bu çıkış yoluna sevinerek: "Evet, bakın, ben de öyle düşünüyorum," diye seslendim.

Marya Fedorovna az ileriye geçti: "Dün akşam öğrendiğimize göre Pavel'i Archangelsk'e ya da orası üzerinden Üst-Zylma'ya götüre-

ceklermiş. Tahminlerimize göre Lenin'in *Ne Yapmalı* adlı yapıtıyla ilgili olan konferansı nedeniyle... Onu birisi gammazlamış olmalı. Pavel orada, Skorbut'un yanında mahvolacak Yoldaş Şurabstov. Öyleyse biz elden geldiğince kısa zaman içinde buradan kaçması için Pavel'e yardım etmek zorundayız. Konuştuklarına göre Üst-Zylma'ya nakil bu hafta içinde de olabilir. Ama biz hâlâ bekleyebilir miyiz? Pavel'i bu tehlikenin içine atmaya hakkımız var mı?"

"Her şey tamam. Beni iknaya çalışmanıza gerek yok. Güzel, hemen yatıp uyumayacağım. Hem bu o kadar da önemli değil." Sonra bana döndü ve: "Yalnız senden bir ricam var. Eğer tehlikeli anlarda uyuyacak olursam beni çimdikle. Hiç acıma, mavi benekler görene kadar çimdikle beni."

Potapiç'in ne denli inatçı olduğunu bildiğim için ona bu işi önceden bildirmeye ve Şurabstov'la tanıştırmaya karar verdim. Aslında Potapiç bana birçok kez: "Bu işi öyle her önüme gelen için yapıp kendimi tehlikeye atmam," demişti.

Şurabstov'u kendi odama aldım ve Potapiç'e önce yalnız gittim. Ona kayıktaki Şurabstov'u övdüm önce, sonra da çekinerek sordum: "Evet, sen ne dersin Patopiç? Onu belki arkadaş olarak yanıma alabilirim. Hem bu iyi de olacak, gerektiğinde bir arkadaş insanın cesaretini artırır."

"Evet, evet, bu kesin," dedi Potapiç. "Senin gibi kılı kırk yaran birisi oldukça beceriksizdir. Yolda ateş gibi bir delikanlıya gerçekten gerek var. Onu da birlikte al. Ama sen ona kendisini de götüreceğini önceden söyledin mi? Yine de bir kez daha düşün!"

"Ama sen neler düşünüyorsun Potapiç? Ona bu durumu ancak şimdi söyleyebileceğim. Sen kabul edersen elbet."

"Hayır, bekle biraz. Önce onu bana bir göster bakalım."

Daha sonra Potapiç odama geldi ve kendisine biraz tütün verip veremeyeceğimizi sordu. Ve sonra yakmış olduğu sigarasını içip bitirmeden çekti gitti. Düşüncesini öğrenmek için dışarı çıktığımda hemen saldırıya geçti: "Onu götürmeyeceğim, sen istediğini yap. Onu götürmeyeceğim!"

"Ama niçin Potapiç? O da bir işçi, alçakgönüllü, sağlam bir insan."

"O bir ajandır. Düzenbazın biri. Konuşmaktan başka bir şey yaptığı yok ve her şeyi gülünç bir duruma sokuyor. Onun için her şey bir

ayrıntı. O küçücük parmaklarıyla sanki her şeyi o yapıyor. Bu tipleri tanırım ben, bu küçük esnafları... Çiftçiler onları kendi yanlarında görüyorlar ve hiçbiri onların nereden geldiğini bilmiyor. Biraz daha gelişmiş olanlar ise onlara ilişkin hiçbir şey bilmek istemiyor. Buna karşılık Bay Lefortovski'ye bak bir kez. Ne yaptığını bilen biridir o. Onun yanında her önüne gelen, böyle gündeme gelmiyor."

Kaçışımız tehlikeye giriyordu. Potapiç öylesine heyecanlandı ki sonunda benimle gelmeyebileceğini açıkladı. "Şimdi gidebilir miyim? Onu ne şöyle ne de böyle, yanımıza kabul edebilirim. Zaten bu durumda ben de seninle birlikte gelemem. O senin, epey zamandan beri benimle birlikte kaçmak istediğini de dikkate almış olmalı. Hayır kendine bir başkasını ara."

Şurabstov'a tam Potapiç'le olan anlaşmazlığı anlatacakken koşarak Sonya geldi. O da Potapiç'in evinde kaloriferli, sıcak bir çatı katında oturuyordu. Yüzüne bakınca çok heyecanlı olduğunu, ama Şurabstov orada olduğu için konuşmaya başlamadığını anladım. Ona Şurabstov'un bizden biri olduğunu söyledik, sonra, bir jandarmanın Potapiç'i aradığını, evde olup olmadığını ve sık sık dışarıya çıkıp çıkmadığını sorduğunu anlattı. Giderken de Archangelsk'ten yeni bir sürgünün beklendiğini ve yeniyi getirecek olan refakatçı takımın buradaki takımın bir bölümünü onun deyişine göre cezalıları yakalayıp Üst-Zylma'ya götürebileceklerini söylemiş. Bekçi ayrıca, akşamları bir kez daha yoklamaya gelmek istiyormuş. Sonya'ya Potapiç'in bizi götürmeme kararında direttiğini anlattım.

Kısa sürgün yaşantın boyunca bütün sorunların için Sonya'dan öğüt ve yardım almaya alışmıştım. Gerçi o benden birkaç yaş daha küçüktü –on sekizindeydi– ama sağlıklı düşünen bir kadının anlayışına ve pratik sezgi yeteneğine kusursuz bir örnekti. Her şeyden önce anlamsız bir olayın bıraktığı izleri ve gerçekten olabilecek şeyleri birbirinden ayırt edebiliyordu. Birbirimizi tutuklu arabasının Moskova-Archangelsk özel seferinde tanımıştık ve o daha sonraları benim için bir dost ve sevecen bir kız kardeş oldu. Şimdiyse şöyle diyordu:

"Bekle, şimdilik hiçbir girişimde bulunma, Pavel. Belki birkaç saat içinde yine iyi haberlerle gelirim. Sana yardımcı olabilmek için iki gündür buralardayım." Ondan sonra da koşarak gitti.

Şimdi ne yapmalıydım? Hayır, Üst-Zylma'ya gönderilme düşün-

cesi bile bana korku vermiyor. Niçin yapmayacaktım bu işi? Gençlik heyecanım beni kışkırtıyordu. Üst-Zylma'dan da kaçardım. Gerçi oradan hiç kimsenin kaçıp kurtulamadığı söyleniyordu, ama ben onu da deneyecektim. Yüreğimi yabanıl bir yaşama sevinci yakıyordu. Eğer insanın içinde yüce bir düşünce varsa, eğer uzakta, ama açık seçik belirlenmiş bir amaç taşınıyorsa yaşamak nasıl da güzelleşiyordu.

Sonya gerçekten de iyi haberlerle geri döndü. Litvanyalı birer çiftçi olan Konvaitis'le Volaitis adındaki iki sürgün evlerine geri gönderileceklermiş. Sürgün edilmelerine karar veren valiliğin bulunduğu bölgelerde, sıkıyönetim kaldırılmış. İkisi de yolculuk iznini ve herhangi bir yoldan memleketlerine geri dönüş için geçici sicil kâğıtlarını almışlardı. Sonya, bu yolculuk izin kâğıtlarını on ile on dört günlük bir süre için bize ödünç vermeleri konusunda onlarla konuşmuştu. Kâğıtları Moskova'dan hemen geri yollayacaktık ve onları ancak çok tehlikeli anlarda, yalnızca tutuklanma tehlikesi karşısında kullanacağımıza da söz verdik. Hiç kuşkusuz, bu arada ikisi de kendi özgürlüklerini tehlikeye atıyorlardı, ama bu tehlikeli girişimlerinin karşılığını da iyi ödettiler.

Kâğıtlar için yüz ruble istediler. İkisi de kilise fareleri kadar fakirdi ve ömürleri boyunca yalnızca bakmak için bile bir yüz rubleleri olmamıştı. Onlar için önemli olan, tutkularının yaratmış olduğu bir düştü yalnızca: Ev. Bu para da bir ev almak için yeterliydi.

Sonya bu çabasından dolayı çok mutluydu ve planını en ince ayrıntısına dek anlatıyordu. İki Litvanyalının yola çoktan çıktıkları haberinin nasıl yayıldığını; ikisinin, kâğıtları Moskova'dan gelene dek nasıl ve nerede saklı tutulacağını; bizim Moskova'da "yaban gülünün" yeni yıllık takvimini nasıl satın alacağımızı ve yolculuk izin belgelerini kalın defterin henüz açılmamış sayfaları arasına sokup yapıştıracağımızı ve defteri kendine ya da Marya Fedorovna'ya yollamamız gerektiğini... Potapiç'e koştum. Konuşmamız kısa sürdü ve karar alındı: "Güzel, madem ki pasaportlarınız var, bu beni sakinleştirir. İyi, sizinle otuz kilometre kadar geleceğim. Ama oradan öteye nasıl devam edeceğinizi, amcam gösterir artık."

Ama henüz paramız yoktu. Yüz ruble... Ah, ne kadar heyecanlı, şaşırtıcı bir gündü o! Yine Marya Fedorovna'nın evinde toplandık. Plan yeniden tehlikeye girmişti. Gerçekten her şeyden cayacak

mıydık? Açıktı ki paramız yoktu. Lefortovski uzun açıklamalarla para bulmak için atılan bütün adımların umutsuzluğunu anlattı. Can sıkıcı konuşma biçimi, soğuk gülüşü, kendini beğenmiş kuşkuculuğu, kanıtları inandırıcı olmasına karşın bana hiçbir zaman hoş görünmedi. Benim büyük şaşkınlığım arasında şunları söyledi: "Kendi kaçışım için biriktirmiş olduğum elli rublem var. Pavel ve Şurabstov bunu alabilirler ve daha sonra bana geri yollarlar." Sonya birden ayağa fırlayarak onun elini sıktı. "Ne kadar sevgili, iyi bir dostsun sen."

Ben bu özveriyi kabul etmek istemedim ve başka bir öneri getirdim. Şurabstov bunu işitince açıkça güldü. Marya Fedorovna gerçi "ilke" olarak karşı çıktı, ama Şurabstov hemen "İlkelerle hiçbir şey yapılmaz, nasıl olsa bunların dışına çıkamayız, bırakın bir kez denesin. Eğer tam uykuda ise, şeytan tabii ki seve seve şakasını yapar," dedi.

İki katlı ahşap polis karakolunun tam karşısında, önünde bütün cepheyi kaplayan ve üzerinde "Luşnikov ve oğulları -Bakkaliye ve baharat dükkânı" yazılı büyük bir tabela olan iki katlı tuğla bir ev vardı. Her ikisi de birbirlerine bakıyor ve hayranlıkla şöyle diyorlardı: Evet biz burada biricik iki katlı yapılarız ve tıpkı soylu kişiler gibi herkesten üstünüz.

Tam Luşnikov'un evine geldiğimde, polis şefi karakoldan çıktı. Durdu; gökyüzüne, çevreye ve Luşnikov firmasının tabelasına baktı. Her şeyden hoşnut görünüyordu. Sonra bana doğru yürüdü. Bir sürgünle karşılaşmak, bu adama tıpkı insanları tekdüze giden yaşamlarını kesen dostça bir mektup, bir doğumgünü, ya da neşeli bir içki toplantısı gibi her zaman aynı zevki veriyordu.

Uzaklarda bile olsa, bizden birini görünce hemen tavır alırdı. Böyle karşılaşmalar onun memur ruhunu kışkırtır ve hiçbir zaman da esprili sözler söylemekten geri durmazdı. Ya iğneleyici bir söz atar, ya da sürgünün davranışlarıyla ilgili, uzun zamandır unutulmuş eski bir hükmü anımsardı. Ara sıra da hiçbir neden yokken öğütler vermeye başlardı. Onunla ilk kez, bana Moskova'dan gönderilmiş bir paketi aldığımı bildirmek zorunda kaldığım zaman karşılaştım. Bölge polis şefinin, en yüksek rütbeli kişi olarak, paketi arama yetkisi vardı. Posta memuru sandığı ve torbacığı görev düşkünü bir tavırla gişedeki masanın üzerine koydu. Bölge polis şefi paketin iplerini kendi eliyle kesti, kâğıdı ve keten bezini parçaladı, içindekileri dışarıya aldı. Farklı hü-

kümleri ustalıkla birleştirerek şunları söyledi: "Bu beyaz ekmeğin içinde kuru üzüm var. Burada... siz de bakın! Görmüyor musunuz? Bunu veremem size! Bu, el konulması buyruğu verilen şeylerden. Çünkü lüks bir madde." Kimi zaman da kişisel yararı olmayan açıklamalarla yetinirdi: "Bu nedir? Akrabalara peksimet yetmiyor mu? Onlara kurutulmuş siyah ekmek yollayın! Kenara alın! Ne kadar iğrenç bir görünüş. Tıpkı yaşlı bir dilenci kadının çantası gibi. Sonraki!"

Ben henüz gişeye sokulmak için zaman bulamadan o, genç bir Moskovalı bayandan bana gelmiş olan paketi açtı. Daha beni görmeden eleştirilerine başlamıştı bile: "Oh, hayır! Oh, oh! Çikolata! Oh, rica ederim, en iyi kalitede çay, Çin imparatorunun bahçesinden gül. Oh, oh!" Ve sonra öfkeyle bağırdı. "Kimin bu? Buraya gelin! Sizi şimdi pataklayacağım." Bakışlarını ortalığı karıştıran paketten kaldırdı ve beni gördü. "Adınız?" Söyledim. "Nasıl? Anlamadım?" Yineledim. Bana öyle geliyordu ki bölge polis şefi sert tavır almak istiyordu.

"Siz ünlü çay firmasıyla ortak mısınız?" Sesimi çıkarmadım. O, posta memuruna döndü:

"Bunu tanıyor musunuz? Milyonluk bir firma. Bütün Rusya, bütün Avrupa onların çayını içer." Çay firmasının sahibiyle adaş oluşumuz canımı sıkmıştı, ama bölge polis şefini, bu yanılgıya düşmekten alıkoymak istemedim. "Evet bu küçük bir paketçik, ama içinde çok şey var. İnsan burada milyonların kokusunu soluyabiliyor," dedi. Bu andan başlayarak bölge polis şefinin birtakım çelişik duygulara kapılması gözümden kaçmadı. Beni kıskanmıştı ve aynı zamanda hor görüyor, kin duyuyordu. Aynı anda saygı duymaya da başladı. Saygıyı gözleriyle, kini ise davranışlarıyla ifade ediyordu.

"Gerçekten üzgünüm, ama görevim pakete el koymamı gerektiriyor. Bunlar uygun olmayan lüks maddelerdir. İnanın çok üzgünüm." Sonra jandarmalara seslendi. "Bu el konulan maddeleri geri alın."

İnatçı, kıyasıya bir tartışmadan sonra, paketin yeniden ambalajlanarak gönderene geri yollanmasını sağladım.

O zamandan sonra bölge polis şefi bana hep zorluk çıkardı. Beni Archangelsk'te gammazlayan ve Pecora'ya yollanmama neden olan kuşkusuz ki oydu.

Önümde durup nazikçe sordu: "Gezmeye mi çıktınız? Başka kim gezebilir ki? Evet, evet, iyisiniz!"

Aslında ben hemen tüccar Luşnikov'a gitmek istiyordum. Ama şimdi, evin önünden geçerek köşeye kadar gitmeye karar verdim. Çünkü bölge polis şefi mutlaka benim nereye gittiğimi bilmek isterdi ve gerçekten de köşeyi döndüğümde onun arkamdan geldiğini gördüm. O geçip gittikten sonra yine hedefime yöneldim.

Luşnikov'un dükkânında bir hizmetkâr, oğullarından birine geldiğimi bildirdi.

"Burada patronla konuşmak isteyen biri var."

"Babamla özel olarak mı konuşmak istiyor?"

"Evet, özel."

Oğul buyrun dercesine bir kol hareketiyle kapıyı açtı ve kibarca içeri girmemi söyledi:

"Lütfen içeriye buyurun."

Dükkânın arkasında, tuğladan yapılmış bir eklentiye girdim. Köşede bir soba yanıyordu. Masanın üzerinde bakır bir çaydanlık vardı. İhtiyar adam hesap tahtası üzerinde hesap yapmakla uğraşıyordu.

"Beni size Marya Fedorovna yolladı." Marya Fedorovna, Luşnikov'un torununa müzik dersi veriyordu. İhtiyar hiç şaşırmaksızın hesabını bitirdi, tahtayı bir kıyıya koydu.

"Lütfen oturun!"

Kendimi tanıttım. İhtiyar başını salladı. Beni önceden tanıyormuş.

"Sizden bir ricada bulunmak için geldim, Bay Luşnikov. Bana yüz ruble borç verir misiniz?"

İhtiyar hiç kımıldamadı, yalnızca dudaklarını kıpırdattı ve üzgün üzgün kendi kendine mırıldandı:

"Yüz ruble, yüz ruble!"

"Borcumu varışımdan hemen sonra size havale edeceğim."

İhtiyar yeniden dudaklarını oynattı. Ben susuyordum. Ama Luşnikov hiç yanıt vermek istemiyormuş gibi görünüyordu. Onun sanki bir şeyler beklediğini sezer gibi oluyordum. Paraya niçin gerek duyduğumu anladığı apaçıktı ama yine de kendisine güven duyup duymadığımı anlamak için bekliyordu. Marya Fedorovna bu adamın kendisini, hep Tolstoy'un gençliği olarak gördüğünü anlatmıştı.

"Sürgünden kaçmak istiyorum, Bay Luşnikov," dedim. "Ama bu iş için yüz rublem eksik."

İhtiyar hemen ayağa kalktı. Dükkâna açılan demir kapıya doğru

gitti ve kapının çengelini taktı. Sonra bana bakmadan önümden geçti ve arka duvardaki küçük kapıdan çıktı. Dışarıdan, çevrilen anahtarın sesi işitildi.

Hımm, bu garipti. Çevreme bakındım. Pencerenin önünde demir bir parmaklık vardı. Görünüşe bakılırsa tuzağa düşmüş gibiydim. Ama eğer kapıyı dışarıya bağlayan çengel içerideyse, bu bir tuzak olabilir miydi? Fazla uğraşmadan onu açabilir ve gidebilirdim. Şurası kesindi ki henüz hiç kimsenin bilgisi yoktu dükkânda. Ama belki de şu an onları uyarıyordu.

Zaman geçiyordu. İhtiyar ortalıkta yoktu. Hâlâ yerimde sayıyordum. Anlaşılmaz bir gurur yerimi değiştirmem için en ufak bir hareket yapmamı bile engelliyordu. Ve yaşlı adam hâlâ gelmiyor, gelmiyordu.

Sonunda geldi. Hem de tek başına! Yanında hiç kimseyi getirmemişti.

"İşte, alın lütfen," sözleriyle bir tomar banknot uzattı. Sonra özür diledi: "Kusura bakmayın, beklettim. Önce dört tane yirmi beş rublelik kâğıt para almıştım. Sonra yolda küçük paranın işinize daha çok yarayacağını düşündüm ve bir rublelik kâğıt para aradım."

Teşekkürüme karşılık saygılı bir tavırla eğildi. Utanmıştım. Ben de onun önünde yere kadar eğildim.

Yola çıktığımda kendimi tutamayıp güldüm. Ne denli çabaladıysam da gülüşümü uzun süre bastıramadım.

Şimdi de yoldaşlarımla vedalaşmak zorundaydım. Kendi kendime, yüksek sesle mırıldandım. En son Sonya ile vedalaşacağım.

Lefortovski'yle olabildiğince çabuk vedalaşmayı öyle candan istiyordum ki. Nasıl olduğunu bilmiyorum ama aramızdaki konuşmalar uzun zamandan beri mutlaka kavgalı geçiyor ve düşmanca bir dargınlıkla sona eriyordu. Biraz can sıkıcı bir yoldaştı o. Bundan dolayı onun mahçup eden saf sevgisi hiç hoş etki yapmıyordu. O, ne suyu, ne havayı, ne de ormanı seviyordu. Mantığı ve aklı tıpkı bir makine gibi çalışıyordu. Bunun için de inanıyordum ki onun ortak kavgamız, amacımız ve sevgimiz dışında tanıdığı hiçbir sevgi, hiçbir amaç, hiçbir yaşam yoktu. Pek çok şeyi birlikte yaşamıştık. Marksist öğrenciler arasında otururken ilk devrimci bilgileri birlikte öğrenmiştik. Düşünürleri ve bilimsel kuramcıları birlikte okumuş, uzun, soğuk gece-

lerde açıkta yakılan ateşin başında, parlayan ışıklarla ısınmıştık. İnanıyorum ki onların yankıları bütün yaşamımıza girmiş ve içimizde parıldayacaktı.

Önce Marya Fedorovna'ya gittim.

"Ah, yolculuk için size hazırladığım şeyi bir bilseniz, sevineceksiniz mutlaka. Bunu sizin kaçışınız için hazırlamıştım." Şimdi telâşlı bir arama olacağını biliyorum. Eğer Marya Fedorovna özel bir şeyler saklamışsa hep böyle olurdu. Her yeri, bütün odayı didik didik aradı.

"Kilimin altına baktınız mı?" diye sordum keyifle. Birdenbire zafer çığlığı attı:

"Buldum," ve maroken bir kap çıkardı. "Guyau'nun Fransızca '*Estetik Ahlâk*' kitabı. Bunu yolculuk sırasında yanınıza alın, Guyau burada sizi çok ilgilendirecek şeylerden söz ediyor."

"Ama, rica ederim, saygıdeğer Marya Fedorovna!"

"Evet, evet. Ben de Guyau'yu bizim adamımız olarak görmüyorum. Ama burada sosyalist toplum için yararlı olacak pek çok şey var."

"Sosyalist toplumda... Öyle olsun, verin bakalım. Ama şimdi, çarın sürgününden kaçışta da mı? İyice bir düşünün; Marya Fedorovna, Litvanya'lı çiftçi, yirmi dört yaşındaki Konvaitis, bir Fransız düşünürünün yapıtını Fransızca aslından okuyor. Ne güzel bir maske!"

"Evet Pavel, bunda hakkınız var! Çok doğru! Bunu hiç düşünmemiştim."

Ama Marya Fedorovna yolculukta yanıma almam için bana bir armağan vermeyi çok istiyordu. Kürkle kaplı çok güzel bir eldiveni vardı ve ne kadar yalvardıysam da dediğim dedik bir tavırla kestirip attı.

"Onu ben kendi ellerimle paltonuzun cebine yerleştireceğim. Sızlanmayın ve bir daha karşı çıkmaya kalkışmayın."

Gitmek istediğimde eldiveni bir kez denememi istedi. "Size nasıl olduğunu görmek istiyorum."

"Yapmayacağım," diye dayattım.

Sözleşmemize göre benim akşamleyin şah kulübe gitmem gerekiyordu. Akşamları satranç oynamak amacıyla bir yoldaş tarafından hazırlanan bir balıkçı evinin odasına bu adı vermiştik. Burayı bölge polis şefi de biliyordu ve burada her akşam kapanış saatine, yani 11'e kadar bir bekçi bulunurdu. Tıpkı gerçek bir kulüpte olduğu gibi bi-

zim arkadaşlar da burada sırayla nöbet tutuyorlardı.

Marya Fedorovna tam zamanında, bu akşamki nöbeti üzerime alacağını bildiren duyuru levhasını yazma görevini üstlendi.

Polonya kışının kısacık günü bitmişti. Eve yaklaştığımda, bir kişinin evin önünde bir aşağı bir yukarı gidip geldiğini gördüm. Tıpkı don havasında ısınmak isteyen bir kızakçı gibi, elleriyle kendini sarmıştı. Ön bahçe kapısına geldiğimde bana doğru yürüdü. Beni beklediği açıktı.

"İyice dondum. Uzun zamandır sizi bekliyorum. Bay Lefortovski güvenemediğinden beni odada bırakmak istemedi. Tabii ben bir yabancıyım. Bugünkü nakil sırasında geldim. Burada, dışarda beklerken biraz ısınayım dedim. Sizinle bir kez konuşmayı çok istiyorum." O, hiç kimsenin ilişki kurmak istemediği, bugünkü nakil sırasında gelen yeni sürgündü. Bu yüzden o gün boyunca bütün partilerin ve görüşlerin üyelerini, çağrılmadan aramış ve kendince hazırladığı bir plana göre her şeyi soruşturmuştu. Kendi sorunlarını da çözmüştü bu arada.

Eskiden sıcak bir koyun ağılı olan ve daha sonra oda olarak değiştirilen yatacak bir yer bulmuş ve ev sahibi kadın, ekmeğini pişireceği konusunda ona söz vermiş. Bir başkası kova ve yastık için saman armağan etmiş. Şimdi, kendisine gerekli her şeyi sağlamışa benziyordu.

Düşüncelerinin ve insanlara özgü derin merakının etkisiyle sürgünleri ziyaret etmiş. Böylece de bize gelmiş ve burada kimin oturduğunu sormuş, Lefortovski onunla konuşmaya yanaşmadığı gibi, benim ya da Sonya'nın odasında bizi beklemesine de izin vermemiş. "Bu kadar can sıkıcı olduğum için özür dilerim. Sizin gibi insanlarla ilk kez karşılaşıyorum. Şimdiye dek çok bilgili insanların bulunduğunu işitmiş ama hiç görmemiştim. Deyim yerindeyse benim için 'ormanda yaşamış ve yalnızca ağaç kütükleriyle konuşmuş' denilebilir."

Konuğu, Lefortovski'nin odasına doğru götürdüm. Kapıda öfkelenerek durdu:

"O bay burada mı oturuyor?"

"Korkuyor musunuz? Sakin olun ve içeri girin!"

Lefortovski'ye bir ders vermek istiyordum.

"Sana bir konuk getirdim. Ona çiftçilerin ne düşündüklerini ve nasıl yaşadıklarını sorabilirsin."

Lefortovski konuğa nazikçe, içeri girmesini ve oturmasını rica etti. Konuğumuz Sofron İvanoviç "çizmelerindeki karları temizlemek için" bir süpürge istedi. Bizimse hiç süpürgemiz yoktu.

"Daha sonraları, eğer buranın havasına alışırsam, size çalı demetinden bir süpürge hazırlarım." Sonra koridoru geçti, eşikte çizmelerini çıkardı, bekledi ve hemen sorularına başladı.

"Evet ilk sormak istediğim şey şu... Tanrı meselesi? Nasıl çıkıyorsunuz bu işin içinden? Bu konudaki düşünceniz ne? Onu büsbütün red mi ediyorsunuz, yoksa bir yerlerde var mı diyorsunuz?"

Sofron İvanoviç bu soruları sormaya başladığında henüz odanın ancak yarısına girdiğini ve ceketini çıkarmadığını unutmuş gitmişti.

"Kayınbiraderimle ben aynı köyde oturuyoruz ve iki yıldan beri tanrının var olup olmadığını öğrenmeye çalışıyoruz. Kayınbiraderim geçenlerde komşu köyün belediyesine gittiğinde oradaki doktor yardımcısıyla bu konu üzerinde konuşmuş. Geri döndüğünde camımı tıklattı. Hemen dışarı koştum. 'Sofron' dedi. 'Tanrı yok.' Daha sonra sabaha kadar var yok diye bir aşağı bir yukarı dolaştık durduk. Ve sonra her iki durumda da, bundan sonraki yaşantımızı şimdiye kadar kinden tümüyle farklı geçirmeye karar verdik."

Düşüncelerinin, arayışının ve büyük kararının her gecesi Sofron için, kendini hep öyle heyecanlandıracak kadar canlıydı. Ceketini omuzlarından attı, kasketini ve bastonunu masanın üzerine koydu ve oturduğu tabureyi bana iyice yaklaştırdı.

"Şimdi ne olduğumu biliyor musunuz? Saf bir materyalistim. Sizinle konuşacağım için çok heyecanlıyım, çünkü sizin de saf bir materyalist olduğunuzu işittim."

"Bu sözcüğü nereden öğrendiniz. Sofron İvanoviç? Köyünüzde değil kuşkusuz?.."

"Yo, yo, köyde. Kayınbiraderimin bugüne dek ikimizin de saf birer materyalist olduğu konusunda kesin bir kararı yoktu. Bunu bana Vologda'daki hapishanede kızıl saçlı, topal biri açıkladı. Ben bu kızıl saçlı yüzünden kayınbiraderim ve köylü yoldaşlarından ayrı düştüm. Gerçi ben bu kızıl kafa yüzünden içeri düşmüş ve ilk kez bekçiye karşı çenemi tutamamıştım. Bu yüzden baskıya uğradım ve üç gün yalnız ekmek ve su ile tek başıma zindanda bırakıldım. Bu arada da hemşerilerimi yitirdim, kızıl saçlıyı da bir daha göremedim.

Çünkü ben koca koca farelerin yanında pineklerken onu sürmüşlerdi. Evet, şimdi bir sorum var. Tamam, tanrı yok. Güzel, o yoktur. Peki ruh da mı yok? Gülünç bir şey ama o da yok gibi. Ve akıl, öyleyse bu vücudun bir ürünü. Ama nasıl? Hareket eden ve işleri gören kollar; yürüyen bacaklar; düşüncelerin, şimdiye dek dendiği gibi ruhun, yani arzuların ortaya çıktığı beyin. Bu konuda yanıt verin bana. Bir konuda daha aydınlatın beni lütfen: Sosyalizmde aile parçalanacak mı? Ya da kalacak mı aynen?"

Sofron İvanoviç'in sorularına gülmekten alamadım kendimi, ama o gülüşümü hoş karşıladı. Buna karşılık Lefortovski hiç konuşmadan oturuyor, bıyıklarını çekiştiriyor ve yüzüne alaylı bir hava veriyordu. Sosyalizmde ebeveynlerin yazgısına ilişkin talihsiz sorular üzerine kalktı ve odadan çıktı.

Sofron İvanoviç: "Benimle konuşmaya tenezzül etmiyor mu? Yoksa yanıt verecek kadar bilgisi mi yok?" diye sorarken kafasıyla onun kaçtığı yeri gösterdi.

Saatin akrebi 7'ye geliyordu. Düşüncelerim çoktan Mesen'den uzaklaşmıştı. Sofron İvanoviç ise sorularıyla coşup gitmişti.

"Yarın yine gelirim," dedi. "Düşünmeyi seviyorum. Bu yüzden köydeki çiftçiler hep saçlarımı çekerler ve 'Kafanda kaç tane saç var filozof?' diye sorarlardı. Sofron İvanoviç bana Tolstoy'u, yıldızları, mücevherleri, büyük balıkları, karıncaları, göçmen kuşları ve dinsel mezhepleri sordu. Nedense en önemlisine, toprak konusuna hiç değinmiyordu. Sözü buraya getirdiğimde ilgisizce omuz silkti: "Halkın toprağa mutlaka sahip olması gerekir. Bu konu üzerinde kuruntuya kapılmak gereksiz. Burada açıkça, bunun en iyi nasıl çözümleneceği düşünülmelidir. Bu çok basit bir şey. Yalnızca halkın yanında yer almak yeterli. Halk birine yapılması zorunlu şeyi söyler." Yeni gelmiş birinin üzüntüsüyle Sofron İvanoviç yaşamın kardinal sorularını çözümledi. Ben onun kişiliğinde bize uyan, dürüst, sıcakkanlı düşünceleri ve sözleri yaşamdan kopmayan insanları anımsadım.

Saatim yine çaldı. En sonunda Sonya geldi. Sofrayı hazırlaması için ona yardım ettim. Sofron İvanoviç büyük bir saygıyla, ekmek ve tuz yiyebileceği insanları gözlemliyordu. Yemeğe Lefortovski de geldi. Konuşmadan masaya oturdu. Yüzünde yine o alaycı gülümseme vardı. Sofron İvanoviç ayağa kalktı ve "Bana gücenmeyin ama gidi-

yorum" dedi.

Sonya, ben ve hatta Lefortovski bile ne denli yalvardıysak da gücendiğini gizlemek için her şeyi yapmasına karşın kalmak istemedi. Lefortovski'yle dostça vedalaşma niyetim yok oldu. Bunun yerine sessizce ama acı bir öfkeyle sürdürülecek bir tartışma geldi gündeme. İnsanlara karşı hiçbir duygu beslemediğini söyledim ona.

"Örneğin sana," diye sözümü kesti. Böylece, benimle nasıl ilgilendiğini, bugün benim yüzümden kendi kaçışını nasıl tehlikeye attığını anımsatmak istiyordu. Ona, devrimi bir matematik problemi gibi çözdüğünü açıkladım.

"Psikolojik tiplere göre sen bir devrimcisin, Pavel" diye yanıtladı alayla. Uzattığı bıyıklarını çekiştirerek, "Psikolojik olarak sen altmış yıl öncesine aitsin. Psikolojik olarak altmış yıl geride kalmışsın. Oysa beni devrime çeken şey duygularım değil, kuramdır. Yoksullar, mutsuzlar ve yetimler, beni yoksul, mutsuz ve yetim olarak ilgilendirmiyor. Bunlar alışılmış şeyler, hiçbir özgün yanları yok. Devrim bilimsel bir şey olacak. Eğer ben proletaryanın tarihi misyonunu sınıfsal olarak tanımışsam, tek tek her proleter önünde eğilemem. Her şeyden önce bu tek tek proleterler bir aptal ya da ona benzer bir şey ise, onlar bana şaşkın, küçük burjuva ve de domuz gibi aptal ve can sıkıcı köylü kafatasları olarak gelir. Çiftçilerden gerçekten hiçbir şey anlamıyorum. Tıpkı bülbüllerden, ormanlardan, manzaralardan hoşlandığım gibi onlardan da hoşlanmıyorum. Proleterya devriminin, halkın dost ve sevgi gösterilerine değil, stratejiye gereksinimi var."

"Ya Lefortovski, senin devrimde yalnızca serüven aradığın saptanırsa?"

"Ah, öyle mi? Öyleyse ben bir serüvenciyim."

"Seni en azından kişisel çıkarın olmakla suçlamıyorum."

"Öyleyse kişisel çıkarı olmayan bir serüvenci!" Saygısızca omuz silkti ve içinde balık bulunan tabağını alıp gururla odadan çıktı.

Akşamın geri kalan bölümünü şah kulüpte geçirdim. Beklemenin getirdiği bir tür sarhoşluk ve coşkunun etkisi altındaydım. Bölge polis şefi en yüksek rütbeli kişi olarak kulübü aradı. Belki de benim için gelmişti. Benim satranç tahtamın yanında durdu ve "Sizin durumunuz kötü," dedi. Oyun arkadaşım bana göz kırptı ve açıkladı: "Senin durumun daha iyi olmasına karşın ben çekiliyorum." Onayladım. "Do-

kuz hamle içinde mat olabilirdin." "Dokuz hamlede? Niçin o kadarlık bir koşul koyuyorsunuz?" diye şaşkınlığını belirtti bölge polis şefi. Ama oyun arkadaşım taşları tahtadan kaldırmıştı bile. "Yarın birkaç günlüğüne Slobodka'ya gideceğim. Orada iyi oyuncular var," dedim.

Kapanışa on dakika kala kulüpten ayrıldım. Marya Fedorovna içten uzun bir bakışla bana veda etti.

Evde siyah sakalımı kestim ve traş oldum. Aynada yabani, sakallı bir adam yerine, zayıf, sararıp solmuş, genç bir delikanlı gördüm. Geçen yıl Archangelsk'ten naklim sırasında çekilen fotoğrafım bıyıklıydı. Eğer polis şefi kaçışımı öğrenir ve ben Archangelsk'e varmadan önce telgrafla bildirirse, beni ellerindeki fotoğrafla teşhis etmek isteyebilirlerdi. Sonra yukarıya Sonya'nın odasına çıktım. Görünüşüm öylesine garip bir biçimde değişmişti ki Sonya kahkahayı basıverdi. Ne kadar da içten gülüyordu! Gülerken uzun, sarı ve kalın saç örgüleri omuzlarına savruluyordu. Bana kar beyazı yapraklarını ortalığa savuran ve havaya keskin, baygın kokusuyla coşku veren ilkbaharda çiçeklenmiş kuş kirazını anımsatıyordu.

İsli, dumanlı lambacık odayı çok az aydınlatıyordu.

"Artık gidiyorum," dedim.

"Evet, gidiyorsun," dedi Sonya dalgın dalgın.

Hiç konuşmadan pencerenin önünde oturduk ve yıldızların titrek ışığı altında mavi mavi parlayan karçiçeklerini seyrettik.

Düşüncelerim, birlikte geçirdiğimiz günlere gitti. Vapurda kerevetin üzerinde yanak yanağa yatışımızı, kamaranın yuvarlak penceresinden dalgaların koşuşmalarını seyredişimizi ve birbirimize söyleyecek tek söz bulamayışımızı anımsadım. Güneşin hiç batmadığı haziran ayında buraya gelişimizi düşündüm. Uzun geceler boyunca sessizce ırmağın kıyısında, tarlalarda ya da Rain ırmağının kıyısındaki cılız tundralar arasında otururduk. Gece yarısında parlayan güneş bende her zaman çekingen bir korku yaratırdı. Bu güneşten kaçmak isterdim. Odamın camlarını kapatırdım, ama parlak ve yakıcı ışınlar mutlaka bir çatlaktan odaya sızardı. Önceleri gece ile gündüz arasındaki değişmeleri fark edemiyordum...

"Beni üzen belki de senin yanında benim değil de Lefortovski'nin kalması."

Sonya yavaşça güldü, başını omuzuma koydu ve sonra beni bir-

denbire dudaklarımdan öptü. Onu kenara ittim. Bana dik dik baktı ve tehditkâr bir sesle: "Ya, öyle mi?" dedi ve şalına sarınarak dışarı fırladı.

Onu odamda buldum. Benim yatağıma uzanmıştı. Yastıkların içindeki yüzü çekiciydi, hüngür hüngür ağlıyordu.

Yardımcı olmadan, hiçbir şey düşünmeden ve hiçbir harekette bulunmadan yatağın kıyısına, onun yanı başına oturdum.

Sonya: "Git ve bana kızma. Bu da geçer," dedi.

"Sana Moskovalı bir kızdan söz etmiştim, Sonya. Onunla mektuplaşıyoruz," diye mırıldandım.

Sonya sesini çıkarmadı. Biri merdivenlerden bana sesleniyordu. Potapiç'in karısı olmalıydı.

"Pavel İvanoviç, saat tamam. Potapiç sizi bekliyor."

Sonya ayağa kalktı. "Her şey saçmaydı Pavel. Yalnızca sinirlerim... Nasıl olduğunu ben de bilmiyorum ya. Bana kızına. Geçip gitti bile."

"Gerçekten bir daha görüşemeyecek miyiz Sonya?"

"Yine görüşeceğiz Pavel."

Onu öpmek istedim. Ama öpmedim. Böylesi daha iyiydi. Gelgelelim bu kararıma karşın yine de kendimi tutamadım, ona doğru döndüm ve öptüm. Çiftlikten ayrıldığımda yıldızlar daha parlak ve daha uzaktaymış gibi görünüyorlardı.

Potapiç: "Niçin bu kadar uzun bekledik," diye beni azarladı. Sonra beni ve Şurabstov'u geniş bir çiftçi kızağına bindirdi; kayınağacından arka duvarı, yük için yan duvarları ve arabacı yeri olan kızağın en dibine yerleştik. Üzerimize saman koydu ve kendi örtüsüyle örttü. Örtünün üzerine yeniden saman yığdı ve onları kalın sicimlerle bağladı. "Yüzünüzü arka duvara döndürün, oradaki delikler kolay soluk alıp vermenizi sağlar," diye bağırdı.

Sonra kızağın tabanındaki ayakların çatırdadığını ve hareket ettiğini duyduk. Potapiç yerine geçerek dizginleri eline aldı. Birisi büyük kapıyı açtı. Tarlalarda soğuk bir rüzgâr esiyordu. Potapiç sürücü yerinden atladı.

"Haydi bakalım, tanrı bizimle olsun. İleri!.."

Birkaç dakika sonra kulağımıza sesler geldi: "Dur, kim var orada? Ne götürüyorsun sen?" Kentin kıyısına gelmiştik ve bekçi tarafından

kontrol ediliyorduk. Ses yükseldi. Üzerimizdeki deri kızak örtüsüne vuruldu, sonra ses yine çınladı ve bir kez daha, "Haydi bakalım, tanrı bizimle olsun, deh!" sözlerini işittik.

Kızak yeniden gıcırdadı. Uzun süre hiç konuşmadan böylece yol aldık. Sonra Potapiç hafifçe ıslık çaldı. Atlar durdu ve bizi soktuğu yerden çıkardı. Kızağın arka duvarına yaslanarak oturduk. Üzerimizde, gökyüzünde yıldızlar parlıyor, çevremizde ıssız karlar ışıldıyordu. Ama ben çoktan uzaklara, geleceğe, ordumuzun geride kalan bölüklerinin bütün ülkeye dağıldığı, siperlerde savaştığı yerlere gitmiştim. Benim bütün yaşamım, bütün sevgilerim orada yatıyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

Potapiç sürücü yerindeki tahtında bir heykel gibi hareketsiz oturuyordu. Yalnız, at biraz yavaşladığında, hızlandırmak için kırbacı bir aşağı bir yukarı sallayıp duruyordu. Bir kez olsun bize doğru dönmedi, yalnızca ara sıra ata homurdanıyordu. "Ben sana tökezlenmeyi gösteririm!" Ya da, "Ne var, ne oldu? Korkmasana şeytan hayvan! Duruyor musun? Hangi mendebur seni ürküttü?" Şurabstov sağa sola kayıyor ve omuzlarını içine doğru çekiyordu. Üzerinde yalnızca kısa bir pamuklu ceketle, ayaklarında yıpranmış keçe çizmeler vardı.

Potapiç atı koruyor ve çoğu zaman adım adım ilerliyordu. "Otuz kilometre içinde yiyeceksiz kalmamak ve dişlerin takırdamaması çok önemli." Gecenin karanlığında yavaşça ilerliyorduk. Ama benim yüreğim öylesine hızlı uçuyordu ki fırtınayı bile aşabilirdi. Atlar çok üşüdüğünde hızları kendiliğinden düşüyordu. Anacaddenin kıyısında, az kullanılan yolda kimseyle karşılaşmadık.

Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte köye girdik. Yalnızca birkaç küçük pencerede, saati görmeye yarayan yağ kandili titrek titrek yanıp sönüyordu. Potapiç geniş, sağlam bir kapıyı çaldı. Şurabstov oturmaktan uyuşan bacaklarını yürüyerek açmak üzere kızaktan aşağı atladı. Ama Potapiç öfkeyle homurdandı. "Salak gibi ne yapıyorsun orada? Bu iş için daha sonraları çok zamanın olacak! Bütün milleti başımıza mı toplayacaksın! Sessizce otur. Pasta yemek için kaynanana gitmiyorsun."

Potapiç ve amcasının oğlu atları çözdüler, en sıcak yer olan samanlığa soktular ve kızağın okunu yukarıya kaldırdılar. Amca büyük kapıyı kapattı ve arkasına, altından ne meraklı bir köylü gencinin, ne bir horozun, ne de bir tavuk ya da farenin geçemeyeceği kalın bir tahta koydu. Sonra onun da üzerine çaprazlama bir sırık dayadı ve büyük bir sürgüyle kilitledi.

Şurabstov: "Potapiç, az önce bana, buraya kaynanamın yanına pasta yemeğe gelmediğimi söylüyordun. Ama bana öyle geliyor ki bu konaklama biraz uzun sürecek," dedi.

Amca kızarak: "Nutuk çekme. Bir saat sonra gün doğacak. O za-

man sizi ne yapacağız. Geceyi beklemek zorundayız," dedi.

Bizim Potapiç ise susuyor, hiç konuşmuyordu. Onu buraya kadar getirtmiştik ve o şimdi geriye dönmek için hiçbir şey yapamıyordu.

Her şeye karşın bunun nedenini anladım. Güçlü bir kuzeyli çiftçi olan amca gerçekten de sert, iriyarı bir adamdı.

Koridorda genç, zarif bir köylü kadınla karşılaştık. Yavaşça önümüzden geçti ve hoş olmayan bir merakla, gülmeden kısa bir bakışla bizi süzdü. Temiz bir odaya girdik. Pencerelerde dokuma perdeler vardı ve kaba, dokuma bir halı köşedeki ikonun altına kadar uzanıyordu. Yaşlı, ürkek, ama şen bakışlı ev sahibi kadın sürekli reveranslarla bize yolu gösterdi. Bakışlarından bize acıdığı anlaşılıyordu.

"Buradaki insanlardan hem çok hoşlandım, hem de hiç hoşlanmadım," dedi Şurabstov. "Bize niçin acıyorlar? Mutlaka bizim bir daha düzelmeyecek bir şekilde dikkafalı bir şeytanın gazabına uğradığımızı düşünüyorlar. Kuşkusuz, biz eskiler gibi de değiliz. Göreceğiz."

Odada yalnız kaldık ve içeriye uzun zaman hiç kimse girmedi. Şurabstov kuşkuyla, "İki akraba amma da uzun konuştular. Bu kötü belirti," dedi, ama pencerenin kıyısında bir çiçek görür görmez hepsini bir kenara bıraktı: "Bak, burada saksı içinde bir sarısabır var. Bu şifalı ot çok yararlıdır. Özellikle de yaralanmalarda ve de bıçak yaralarında. Hayır, bunları nereye götürmeli, beyaz denize!"

Birkaç dakika sonra Potapiç geldi. Çok sıkıntılıydı. "Atları yeniden koştum. Hemen geri dönüyorum. Ortalık iyice aydınlanmadan eve varmak istiyorum."

Şurabstov sordu: "Ama niçin? Dinlenmeden mi? Hayvanlara yem vermeden? Hayvanlara gereksiz yere eziyet ediyorsun ve haksızsın. Seni öyle birdenbire korkutan nedir, Timofey Potapiç?"

Potapiç onun sözlerine yanıt vermeye gerek duymadan bana döndü: "Evet, şimdi hesabı görelim. Hemen gideceğim." Parayı çıkardım, sessizce ona verdim ve sırtımı döndüm.

"Hoşçakal. Şu ya da bu konuda sana ters bile düşmüş olsam, arkamdan kötü şeyler düşünme," diye rica etti Potapiç.

"Vedalaşmayla zaman yitirme. Vedalaşmadan git. Yoksa çok gecikeceksin," dedim. Potapiç rahatsız olmuştu: "Bunun tek suçlusu amcam. O, şimdilerde bekçilerin vırt zırt aramaya taramaya geldiklerini ve her işe burunlarını soktuklarını söyledi. Bunları önceden bil-

seymiş, bu işe kesinlikle bulaşmazmış. İnsan burada şeytanın kucağına düşebilir. Bu yüzden de bana darılma Pavel İvanoviç. Amca da bundan elden geldiğince yararlanmak niyetinde. Bahşiş vermekten kaçınma sakın Pavel İvanoviç." Sonra da asıl önemli şeyi söylemeye karar verdi. "Ona belki konuştuğumuzdan biraz daha fazla verirsin..." Şimdi bir şeyler yapmak zorundaydık. Yoksa her şeyin yolunda gitmesi ve bozulmaması için amcaya teslim olmak zorunda kalacaktık. O da böylece bizi söğüşleyecekti. Şurabstov'la bakıştık ve durumumuz hakkındaki kararımızın aynı olduğunu gördük. Şapkamı aldım ve Şurabstov'a dedim ki; "İyi öyleyse, geri dönelim." Şurabstov beni destekledi: "Evet, biz yalnız böylesini düşünmüştük. Mademki bu olmadı, öyleyse her şeyi aynen bırakalım."

Potapiç şaşkınlıktan donakaldı. Bunu beklemiyordu: "Ama, yemlenmemiş atlar üç adamı kesinlikle çekemez."

"Öyleyse yem ver. Bizim hiç acelemiz yok."

"Ortalık aydınlanacak, bekçilere rastlarız."

"Olabilir. O zaman da bekçilere kaynananın yanında konuk olduğumuzu ve pasta yediğimizi söyleriz."

Potapiç konuşmak istiyor, ama biz buna yanaşmıyorduk.

"Bizi şimdi geri götüreceksin!"

Potapiç bizi bırakmak için her şeye hazırdı. Giyindik ve avluya çıktık. Kendime rahatlık sağlamak istermiş gibi kızağa saman koydum. Bu arada amca da bocalıyordu. Sonunda bazı koşullar altında barış sözleşmesi yapıldı: Amca bizi kararlaştırılan fiyata götürmek zorundaydı. O günü onun yanında geçirecek ve yola çıkmadan önce de üç şişe votka içecektik. Köy uykuya dalar dalmaz da küçük bataklık yoluna doğru hareket edecektik.

Potapiç gitti. Öğleden önce onbire doğru amca odaya geldi. Bir köylü kadın ısıtıcı bir içki getirdi.

"İçelim mi?"

"Henüz çok erken," dedim. Çoktan çakırkeyf olan amca güldü ve "Derler ki gerçek ayyaş sabahtan bayram yapmaya çoktan başlamış olur," dedi. "Bunun için bir nedenimiz de var: Mutlu bir yolculuk yapıyoruz."

Amca az önce bir erkek domuz kesmişti. Et, çeşitli şekillerde hazırlanmış olarak sofraya getirildi: Dondurulmuş ve kızartılmış, şal-

gamla pişirilmiş ve soğuk, kıyma halinde ve hatta peltemsi bir tatlıyla doldurulmuş olarak. Sofraya önce biz üçümüz oturduk. Ben, amca ve Şurabstov. Sonra oğul Timoşa göründü. Daha sonra ise "oğulun vaftiz çocuğu," doksan yaşındaki büyükbaba... O içmiyor, yalnızca dilini ıslatıyordu. Ve sonra garip bir anlayışla herkesin ayak uydurduğu türlü türlü eğlencelerle, bir şişeciğin başında neşeli bir içki âlemine geçtiler. Köylü kadın sormadan etmeden masaya üç litrelik bir şişe koydu. "Kendi kendine ısıtan, dostlarım. Kendi kendine ısıtan." Akşama doğru oda yabancılarla adamakıllı dolmuştu. Yerom adında, sesi genç bir pilici andıran hastalıklı bir köylü, her şeyin yönetimini üzerine aldı. İçki sofrasını frenlemek için yaptığım bütün çabalar boşa gitti. Ölçüsüz bir açgözlülükle içen ve iyice kafayı bulan amca her seferinde aynı yanıtı veriyordu: "Şimdi rahatsız etme. Ben herhangi biri değilim. Eğer ben bu işi kabul etmiş ve bir kez söz vermişsem seni götüreceğim. Çerden çöpten laf etmem ben!"

Konuklar amacımızın ne olduğunu bilmiyorlarmış gibi görünüyorlardı. Belki içlerinde gerçekten de bilmeyenler vardı. Ama bu içki sofrasının dedikodusu hiç kuşkusuz çoktan bütün köye yayılmıştı. Biz politik sürgün olarak "saygıdeğer kişiler" sayıldığımız için niçin amcanın yanında olduğumuz ve masada niçin "kendi kendine ısıtan" içkinin çekiciliğinden dem vurulduğunu anlamak güç değildi. Tehlike durmadan artıyordu, biz de şaşırabilirdik. Bu arada hava çoktan kararmıştı. Bu işe bir son vermenin ve yolculuk hazırlığına başlamanın zamanı gelmişti. Sabahki gelişimizden ödü kopmuş olan amca şimdi her şeyi unutmuş görünüyordu. Gözleri yağ gibi parlıyor ve ara sıra titrek elleriyle bardağı ağzına götürürken oturduğu yerde kıpır kıpır kıpırdanıyor, dik dik bakıyordu. Eşikte duran genç kadının ev sahibi kadına: "Şu allahın cezaları, bu ayyaşı böyle bir işe sürüklemekten utanmıyorlar," dediğini işittim. Bu arada bana ve Şurabstov'a öfkeyle bakıyordu. Amca "Biz geceli gündüzlü tam iki hafta içeriz," diye kükredi.

Yerom müteahhide seslendi: "Koş benim hesabıma bir şişe daha getir tatlım!"

Onu tutmak istedim. Ama o karşı çıktı, "Biz kalafat ustalarının yanında –gerçi bu benim mesleğim değil– biz kalafat ustalarının yanında bu demektir ki: Schnapssız yaşamın hiç tadı tuzu yoktur. Ve ben yalnızca önlerinde saygı duyduğum kimselerle içerim. Evet,

saygılar. Ve ben, eğer saygı duymuyorsam, o zaman bırakırım, o zaman siz Yerofimo'ya içiremezsiniz. Ve ben eğer diz çöküp rica ediyorsam... Bir damla bile kendime almayacağım..."

Ayağa kalktım ve Şurabstov'a işaret ettim. Koridorda kararımızı verdik. Eğer biraz daha bekleyecek olursak, açık seçik görüyorduk ki, Potapiç'in dediği gibi benim "ateş gibi delikanlı" isteğini ve keskinliğini yitirecekti. Apaçık ortadaydı bu. Çoktan sarhoş olmaya başlamıştı bile. Kendine toz konduramadığı ya da cesaret edemediği için schnapsı benim gibi masanın altına dökemiyordu.

Genç bayana seslenerek Timoşa'yı koridora çağırmasını istedik. Geniş omuzlu ve babasından daha irice olan Timoşa içkinin kendisini sarhoş etmesine fırsat tanımamıştı. "Şimdi babanın yanına girilemez. Birini öldüresiye döver ya da derisini soyarak sakat bırakır." Ama biz ondan, babanın, iki kızakla bizi götürmesi için Yerom'la anlaştığını öğrendik. O zaman da Yerom'u dışarı çağırdık. O konuşmayı hemen ücret zammına getirdi: "Küçük bataklık yolunda sizi yedeğe almak hiç de eğlenceli bir şey değil. Eğer Pinego'da bir köylü evini üstüpü ile tıkıyorsam iyi para alırım ben, biricik bayım. Ve her şey yerinde ve tıkırında gider. Üstelik ben burada riske de giriyorum?.. Hayır, eğer artış olmazsa gitmem."

Bizim yokluğumuz, Timoşa'nın içeri girip çıkması ve Yerom'un dışarıya gelmesi toplulukta huzursuzluk yarattı. İhtiyatlı ve de korkak olanlar çekip gittiler.

"Caka satma. Oyun da oynama!" diye bağırdı Şurabstov öfkeyle.

Timoşa'nın "Niçin oynamayacakmışız!" dediğini işittik. "Biz haklıyız. Buraya kadar gel ve boşuna bağır çağır. Eğer hoşuna gitmiyorsa bölge polis şefine gidersin. Burada bağırmayı da kesin!"

Şurabstov felâketi körükleyici bir sabırsızlıkla bağırdı: "Ya hemen yola çıkarsınız ya da..."

Timoşa ve Yerom sarhoş olmaları nedeniyle birdenbire korktular. Yerom: "İyi, iyi," dedi. "Doru atları dışarı çıkar Timoşa. Atların başlık takımlarını hazırlayacağım."

Amca alı al moru mor odaya daldı: "Bunu yaptırmayacağım!"

Dev yapılı Timoşa, Yerom'un yardımıyla babasını bir at kayışıyla bağladı ve soğuk bir odaya kapadı.

İki köylü kızağı, otlar konularak hazır duruma getirildi. Kızağın

biri yolu gözden geçirmek üzere önden gidecekti. İyi yola çıkınca ikiye ayrılacaktık. Yola çıktığımızda öndeki kızakta Timoşa ve Yerom, arkadakinde ise Şurabstov ve ben bulunuyorduk.

Şimdi yine tarlalar üzerinden gidiyorduk. Önümüzde bataklığın bulunduğu ormanın koyu renkli sınırı duruyordu. Sanki çok yakınımızdaymış gibiydi, ama oraya varabilmek için epeyce bir zaman yol aldık. Şiddetli soğuk yine bütün korkunçluğuyla sürüyor ve hava çatlayacakmış gibi görünüyordu. Rüzgâr alnımızı ısırıyor, gözkapaklarımız uykudan kapanıyordu.

Başlangıçta genç ormanın içinden gittik. Rüzgâr yolu temizlemişti ve kar zerrecikleri yukarılara savruluyordu. Sonra yine hızla düşüyorlar ve basık çalılıkların diplerinde yan yana akıp gidiyorlardı. Ama daha sonra yolun iki yakasındaki kayın ve çam ağaçlarının köklerine doğru yükseliyordu. Rüzgâr bu dar boğazdan ve karanlıktan korkmuşçasına kaçıp gidiyordu.

Atlar adım adım gidiyordu. İzleri sürekli derinleşiyor, karlar içerilere doğru gittikçe kalınlaşıyordu. En sonunda öndeki kızak durdu. Timoşa ve Yerom yere atlayarak onu boş bıraktılar ve bizim yanımıza oturdular. Yüzleri kırağı ile örtülmüştü. Hiç kimse tek laf etmiyordu. Öndeki kızak birden durdu, yine at, dizlerine dek karların içine gömüldü. Bacaklarını kurtarana dek onu bekledik, biraz dinlendirdikten sonra yeniden yola koyulduk. Kısa bir süre sonra bir daha tökezledi. Yine sessizce durduk. Öndeki at şimdi de karnına dek karlara batmıştı. Hepimiz aşağı inmek ve çekmek zorunda kaldık. Ama birkaç adım sonra yine dört bacağı üzerine oturdu. Yerom kırbacı çukura soktuysa da nedenini anlayamadı, bu kez de dirseğine dek kolunu soktu ve: "Karın altında su var galiba," diye açıkladı. Sonra ortalığı gözden geçirmek için Timoşa ile birlikte ileriye doğru yürüdüler. Timoşa da dizlerine dek battı. Onlara yardıma gittik. Yerom yaşlı bir kadın gibi yakınmaya başladı. "Beni öldürseniz bile yola devam etmeyeceğim. Atları mahvettik ve biz de perişan olduk. Bakın hava ne kadar soğuk. Atların burunlarından buhar fışkırıyor, yorgunluktan dizlerinin bağı kesildi."

Şurabstov: "Ne yakınıp duruyorsun? Saçma sapan konuşma!" diye tersledi onu.

Kararı vermek güç oldu, ama geri dönmek zorunda kaldık. Dönüş

yolunda içimizden hiç kimse tek laf olsun konuşmadı. Köy, bu soğuk ve yabanıl gecede yerin dibine batmış gibi duruyordu. Ortalık durgundu, çevreye ölüm sessizliği çökmüş gibiydi. Köpekler bile havlamıyordu. Hepsi bir yerlere sinmişti. Evlerin ve samanlıkların o alışılagelmiş koyu karaltılarını görünce Yerom yeniden yüreklenerek bağırdı: "Havla, havla, benim sevgili köpeğim, Yerom'un avlusunda!" Köpeğin biri onun sesini işitince uykusunda havladı ve hemen ardından yine sessizliğe gömüldü.

Yine o kahrolası ağır kapıya vurduk. Dönmüş dolaşmış ve ikinci gün, hiç hoşlanmadığımız bu yere geri dönmüştük.

Ev sahibi kadın kapıyı açtı ve bize ışık tuttu. Amca uyuyordu. Timoşa'yla Yerom atları çözdüler ve hemen eve koştular. Şurabstov'la ben ise samanlığın ucunda kaldık, ne yapmamız gerektiğini bilemiyorduk. Ev sahibi kadın atlarla uğraşıyordu.

"Ne demiş Turgenyev?" dedim. "Böyle bir gecede başını sokacak bir dam bulana ne mutlu! Tanrı evsiz yolcuların yardımcısı olsun." Şurabstov bu sözüme sinirlendi: "Sen gerçek şeytanın satın aldığı iflah olmaz bir entelektüelsin. Buradaki biricik anamızı unutuyor, Turgenyev'i anımsıyorsun."

Ama bu sırada bize yardım eden gerçekten de Turgenyev oldu. Onun sözleri ev sahibi kadına çok dokundu. "Siz gerçekten de evsiz iki kişisiniz! Ah, tabii," dedi ve içini çekti. "Durun hele, Timoşa'ya bir sorayım bakalım. Bu arada siz de odaya girin ve biraz ısının."

Örtüsü altına yeniden sokulmamıza karar verene dek epey ayak diredi Timoşa. Kadın, genç çocuğu, Kiryuşka'yı uyandırdı ve ona, dinlenmiş bir atı arabaya koşarak bizi kent yoluna çıkarması buyruğunu verdi. Bu arada Şurabstov ve ben biraz yumuşamıştık.

Kiryuşka: "Buradan orası altı yedi kilometre çeker," dedi neşeyle. "Gece sürerken bitiririm ben bu işi," dedi.

Kent yolu bizim köye geldiğimiz yoldan daha az kullanılıyordu. Rüzgâr açık tarlayı daha çok tozutuyor, insan kar fırtınası yüzünden neresinin tarla, neresinin yol olduğunu anlamakta güçlük çekiyordu. Solda sayısız mezarlar ve küçük bir korunun uzandığı bir ova, sağda ise bir orman bulunuyordu.

Bizim arabacı ne saman ne de hasır aldığından rüzgâr her yerden küçük kızağımızın içine doluyordu.

Şurabstov uyuyordu. Dürterek uyandırdım onu. Soğuk iyice şiddetlenmiş, açık ve berrak hava tundralığın kokusunu içine çekmiş ve bu yüzden iyice keskinleşmişti.

Kiryuşka: "Burada mezar filan olmaması gerekir," dedi. Sürücü yerinden atladı, birkaç adım ilerledi ve geri döndü. "Fundalıklar da yabancı görünüyor. Hay allah, biz nereye geldik böyle!"

Şurabstov iğneleyici bir tavırla: "Yolunu mu şaşırdın, küçük sürücü?" diye sordu.

"Şaşırmak ne demek? Şaşıran sensin!" dedi Kiryuşka. Ve her şey yolundaymış gibi davranarak atı mezarlıkların üzerine yokuş aşağı sürdü. Huzursuz olmuştum ama susuyordum. Şurabstov da iyice uyanmıştı, uyku sersemliğini üzerinden atmak için piposunu yakmaya uğraştı. Ama pipo dudaklarının arasında donuyordu. Bu yüzden hırsla soru sormaya başladı. "Kiryuşka, niçin senin arabanın sol oku sağdakinden kısa?"

"Ucunu kesmek zorunda kaldık. Yontarken kırılmıştı."

"Nerede kırıldı?"

"Baba, Timoşa'yı pataklarken arabanın okunu parçalamıştı."

"Nasıl patakladı ki?"

"Nasıl pataklayacak? Sırtına sırtına vurdu."

"Arabanın okuyla mı?"

"Elbette, başka neyle olur ki? Bu iş için en iyi şey budur."

Meraklı Şurabstov sordukça soruyordu: "Peki, dayak atmak için neden en iyi şey arabanın oku oluyormuş, Kiryuşka?"

"Sorularını keser misin artık? İşte araba oku bu iş için alınır ve her şey olur biter. Başın mı ağrıyor, karını, çoluğunu çocuğunu döveceksin. Böylece ne yapabileceklerini iyi görürsün."

Mezarlıktan çıktığımızda Kiryuşka çevresine bakındı ve mırıldandı: "Burada orman olmalıydı. Oysa görünürde yalnızca tarlalar var."

"Öyleyse yolu şaşırdık ha?" dedi Şurabstov.

Kiryuşka öfkeyle çıkıştı: "Gaklayıp durma felâket kargası. Şom ağzınla felâketi daha da beter ediyorsun!"

Uykusuz geçen ikinci gece etkisini gösteriyordu, uyumaya başlamıştım. Ne kadar zaman geçti bilemiyorum. Uzun ya da yalnızca bir anlık bir uykuydu bu. Ama birdenbire açıklanamayacak bir korkuya kapılarak gözlerimi açtım: Yanımızı yöremizi bembeyaz bir sis sar-

mıştı. At kafasını derine sokmuş, kımıldamadan duruyordu, kesilmiş gibiydi sanki. Kiryuşka uyumuş ve sürücü yerinden yarı beline dek aşağı kaymıştı. Şurabstov olduğu yerde büzülmüş, kafasını omuzuma dayamıştı. Gece ölüm sessizliği içindeydi. Yalnızca rüzgâr sessizce kıpırdanıyor ve çevremizde bir kar fırtınası dönüp duruyordu. Şurabstov'la Kirşuyka'yı uyandırdım, ama ikisi de bitkince, ilgisizce yanıtlar verdiler. Kiryuşka neden sonra durumun farkına varır gibi oldu, ağlamaya başladı. Ne o, ne de biz nerede bulunduğumuz konusunda hiçbir tahminde bulunamıyorduk. Uçsuz bucaksız bir tarlada yitip gitmiş küçük bir noktadan başka bir şey değildik. Bir tek yıldız bile görünmüyordu. İyice şaşırmıştık.

Kızaktan yere atlar atlamaz derin karın içine battım. Rüzgârın karla doldurduğu bir tümseğe doğru tökezledim. Kar burada daha derin ve daha koftu. Ne yol belliydi ne iz. Buraya nasıl düşmüştük? Geri döndüm. Korkudan sırtım ürperdi. Ne at, ne kızak, ne de arkadaşlarım görünüyordu. Arkada vahşi, beyaz, ıssız bir düzlükten başka hiçbir şey yoktu. Bağırdım. Ses titreyerek önümde eridi gitti. Yeniden ama bu kez daha hızlı bağırdım. Sesim daha dudaklarımdan çıkmadan boğuldu gitti. Bu artık ben değildim. İçimde bir başkası vardı da bu çığlığı yutuyordu sanki. Rüzgâr sesimi topluyor, paramparça yapıyor, bilinmeyen uzaklara götürüp bırakıyordu. Dikilip kaldım, gözlerimi kapadım, karşıya geçmek ya da olduğum yere oturmak isteği duydum. Gözlerimi açıp arkamı döndüm. Kızak, uykulu at ve onun yanında Kiryuşka ile Şurabstov'un çok yakınımda, hemen arkamda olduklarını gördüm.

"Çok uzakta mıydım?"

"Hayır."

Gücümüzü korumaya ve yolu aramayıp sabahı beklemeye karar verdik. Ama sabah ne zaman olacaktı? Yavaş yavaş hepimizi tam bir ilgisizlik sardı. Kızağın içinde oturduk. Şurabstov ve ben yan yana uzandık. Kiryuşka önümüzdeki samanı aldı ve biraz yana koydu. Şurabstov, "Eğer birisi bir masal anlatmış olsa insan daha mutlu donar. Belki aklına bir tane geliyordur, Pavel," dedi bana.

Hiç neşem yoktu. Hoş bir yorgunluk sarmıştı her yanımı. Soğuğu duymuyordum artık. Alışmıştım. Gözlerimi daha kolay yumdum. Hiç çaba harcamaksızın sıcak bir sisin içine sürükleniyordum. Şurabstov

beni sarsarak: "Sakın uyumayasın!" dedi ve sonra yine sustu.

"Konuş, konuş amca," diye bağırdı Kiryuşka birdenbire.

Şurabstov bizden çok kendisi için konuşmaya başladı: "Kendimi çok iyi hissediyorum. Alabildiğine neşeliyim. Yaşamımdan hoşnutum." Sonra beni yine sarstı: "Uyuma Pavel! Ben kendi kendime soruyorum: Eee Şurabstov, yaşamından ve yaptıklarından hoşnut musun? Ve sonra yanıtlıyorum: Evet, hoşnutum."

"Konuşmak için çok soğuk, Şurabstov. İnsanın gırtlağı düğümleniyor."

Ama Şurabstov kendini bırakmadı artık. Derin bir konuşma güdüsü sarmıştı onu. "Ben ailemle hep fabrikatörlerin, müdürlerin, yöneticilerin ve memurların yakınlarında oturdum. Biz kendimizi her zaman başkalarından kötü olarak görürdük. Başkalarından söz ederken hep 'Evet, insan işte bunlar!' derdik. Onlardan bir kız çok hoşuma gitmişti. İki yıl boyunca onu uzaklardan hayranlıkla izledim durdum, ama o varlığımın farkında bile olmadı. Daha sonraları on beş yaşına geldiğimde birisi bana genç Bebel'in *Kadın ve Sosyalizm* adlı kitabını verdi. Bu kitabın herhangi bir cıvık serüveni anlattığını sanarak önce gizli gizli okudum. İşte o zaman meseleyi kavradım. Birdenbire düşünmeye başladım. Her şeyi tanımak istiyordum. Ve kendime birçok şeyi açıklayabilirdim. Büyük düşler sarmıştı içimi. Bugünmüş gibi aklımdadır: Okuduktan sonra damdan aşağı inmiştim. Yürüyen sanki ben değil de, tarlada çalışan bir adamdı. Anne ve babamla birlikte öğle yemeğine oturdum, ama duygularım öylesine rahat gidip geliyordu ki sanki bütün yüreğimle büyüdüğümü duyuyor ve güneş, ay ve yeryüzünün bir bütün olduğunu yalnızca ben biliyordum. Ve ben o günden başlayarak büyüyüverdim, yaşamımı kazandım, anne ve babamı sevmeye başladım. Ötekileri gördüğümde hafife alarak şöyle düşünüyordum: 'Ah, körolası haşaratlar!' Bu düşüncelerle dolu olarak kendimi öylesine büyük ve güçlü görüyordum ki: Soluk alıp ver, gururlan, es, imren, şarkı söyle yüreğim! Bana ne oluyordu? Beni hapse tıkabilirler, dayak atabilirler, öldürebilirler, asabilirlerdi. Ama ne çıkardı? Öylesine mutluydum ki hiçbir şeyin önemi yoktu."

Şurabstov anlatırken Kiryuşka sürücü yerinden yanımıza geldi, kıvrıldı ve Şurabstov'un dizi dibine büzüldü.

"Ben babamın iki kapiğini çaldım ve onları çamın altındaki güb-

relerin içine sakladım. Sizden ve benden başka hiç kimse bilmiyor bunu." Birkaç dakika sustu ve sonra birdenbire bağırdı: "Ama belki babama tekrar geri dönerim."

Şurabstov, Kiryuşka'nın başını dizine bastırdı ve sonra şöyle mırıldandı: "Ah Kiryuşka, sevgili Kiryuşka, biz şanslı insanlarız..." Ve sonra soğuğa dayanamayarak uykuya yenik düştü. Kafası öndeki sürücü yerine çarptı.

Kiryuşka da uyumuştu. Sakin ve hoş bir unutkanlıkla bir ben tutuyordum kendimi. Sonumuz yakın gibi görünüyordu. Gözlerimin önünde parıltılı helezonlar çemberler çizip dönüyor ve sonra yeniden yuvarlanıyordu. Donmuş muydum acaba? En sonunda kendimi toparladım, gözlerimi açtım. Kızağın önünde kurt gözlerinin parladığını görene kadar, önümde yalnızca aynı tonda, uçsuz bucaksız, göz alabildiğine uzanan bir beyazlık vardı. Derken kızağın önünde kor gibi parlayan kurt gözlerini görür gibi oldum. Dik dik bakmaya başladım, gözlerimi kırpıp duruyordum. Kurtlara yaşayan birinin değil de bir ölünün gözleriyle bakıyormuşum gibi geldi bana. Bu arada donmaktan kurtulacak gücü de buldum. Kurt uzaklaşmaya başlamıştı, önümde tarlalar uzanıyordu yine. Sonra bütün organlarıma acı veren bir kramp girdi. Yaşıyordum, gerçek duygularım geri gelmişti. Tarlaların hemen arkasında bir köyde sabahın ilk ışıkları parlıyordu. Bunun bizim kurtuluşumuz anlamına geldiğini hemen kavradım. Kolların ve bacaklarım kasıldı, aklım karıştı. Işıklar sönüyordu... Düştüm ve kafamı Kiryuşka'ya çarptım.

Kiryuşka'nın nasıl ağladığını duyuyor ve Şurasbtov'la birlikte beni sarstıklarını, kulaklarımı ve yüzümü ovuşturduklarını duyuyordum. Yandaki mezarlığın arkasından gelen ışıklar, evlerin birbirine karışan görüntüleri, köpek havlamaları bize yeni bir yaşam ve yeni bir umut muştuluyordu. Yola koyulduk, kollarımızı sallaya sallaya ve aklımıza gelen her çareye başvurarak ısınmaya çalıştık.

Köye vardığımızda gün çoktan ağarmıştı. Konaklayacak bir yer bulduk ve bulunduğumuz yerin adının Chaussee olduğunu öğrendik.

Şurabstov içeriye girer girmez çevresine hiç bakınmadan bir sedire oturdu. Oturur oturmaz da iki büklüm kıvrıldı, gözlerini yumdu, kafasını köşeye soktu ve horlamaya başladı.

Bir aziz tasvirinden çıkmış gibi görünen kır saçlı, temiz görünüşlü

yaşlı bir adam bana: "Ocağın üzerine çık, garibim," dedi. "Gözlerin şimdiden kapanıyor. Kızı yana çek sana da yer açılsın."

Çizmelerimi çıkararak ocağın üzerine çıktım. Orada yüzü bana dönük, yirmi yaşlarında, belki de ihtiyarın torunu olan genç bir kız uyuyordu. Yanakları uykuda gelincik çiçeği gibi açılmıştı, sanki güneş vurmuşçasına alnı parlıyordu. Kızı biraz kıyıya çektim, uyanmadan duvara doğru döndü ve ağır elini üzerime koydu. Uzanır uzanmaz artık dünya ile ilgili hiçbir şeyle ilgim kalmaz oldu. Ölü gibi uyuyakalmışım.

Gözlerimi açtığımda gün çoktan ağarmıştı. Genç kız ocağın üzerinden kalkmıştı. Dışarıdan, koridordan kova tıkırtıları geliyordu ve taşıma sopası yere vuruyordu.

Şurabstov'la ben şimdi posta istasyonuna gitmek istiyorduk. Konvaitis ile Volaitis'in yol kâğıtlarını hazırladık ve çevremizde olup bitenlere, özellikle de hükümet yetkililerine karşı tamamen ilgisiz, tıpkı birer çiftçi gibi davrandık. Yolculuk için bütün hazırlığımız bundan ibaret oldu.

Büyükbaba bizi iyi bir odaya çaya çağırdı. Şurabstov çantasında bir parça şeker buldu. Kiryuşka'nın gözleri parladı. Şurabstov şeker parçasını üfleyerek iyice temizledi ve ona verdi. Kiryuşka kızardı ve başını sallayarak geri çevirdi. Büyükbaba tatlılıkla çıkıştı ona: "Al onu aptal çocuk. Öyle sıkılgan olma!" Ama Kiryuşka kafasını daha çok sallayarak hayır dedi ve gözlerine yaş doldu.

"Al, al!"

Şurabstov şekeri onun önüne koydu, Kiryuşka aldı ve cebine attı. Tek laf bile etmeden kafasını fincanın iyice üzerine eğdi.

İhtiyarın torunu içeri girdi ve büyükbabasına: "Posta istasyonu açılmış, baca tütüyor," dedi. Bize öylesine ilgisizce bir bakış fırlattı ki, fincandaki sıcak çay bana birdenbire soğumuş gibi geldi.

Kasketlerimizi alıp büyükbabayla vedalaştığımız sırada Kiryuşka şekeri yeniden dışarı çıkardı, bir kâğıt parçasına sardı ve Şurabstov'a geri verdi. "Bu da ne demek oluyor?" diye şaşkın şaşkın sordu Şurabstov.

Kiryuşka: "Sizin önünüzde daha uzun bir yolunuz var," dedi, kulaklarına dek kızardı yine. Şurabstov güldü ve elini havaya kaldırdı, ama delikanlı şekeri onun yeleğinin cebine sokuverdi. Şurabstov

omuzlarından sardı. Kiryuşka bu davranıştaki sevecenliği anladı ve birden silkinerek kendini kurtardı. Ama Şurabstov eğilerek selamladı onu, başının üzerinde bir öpücük gönderdi. Kiryuşka'nın gözlerinde kızgınlığın ve sıkılganlığın getirdiği yaşlar parlıyordu. Maksatlı olarak kabaca güldü ve "Sen buzağı mısın ki beni yalayacaksın," dedi. Yüzüne sert bir hava vererek, biz büyükbabayla merdivenin başında vedalaşıncaya dek hiç ağzını açmadı.

Evden henüz uzaklaşınıştı ki Kiryuşka'nın berrak bir sesle arkamızdan bağırdığını işittik: "Büyükbabanın söylediklerini unutmayın, küçük kilisenin önünden geçin ve istasyona doğru sağa sapın. Unutmayın!"

Şurabstov: "O iki kapiği babasına mutlaka geri verecek," dedi. İçimden konuşmak gelmiyordu hiç. Şurabstov bir an düşündü ve sonra: "Baba da bu namuslu davranışını anlayışla karşılayarak adamakıllı hırpalayacaktır onu," dedi. "Böyle bir delikanlıyı bizim davamız için seve seve yetiştirirdim. Bize böyleleri gerek işte."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Posta istasyonuna vardığımızda sinirlerim alabildiğine gergindi. Kaçışımızın yeni bir aşaması başlıyordu, bu yüzden de yeni taktikler bulmamız gerekiyordu.

Şurabstov: “Buradaki bürokratik işlemlerden korkmak gerekir,” dedi.

İstasyon binasının gök mavisi renginde çizgili bir damı vardı. Pencere pervazları çilek kırmızısı, giriş merdiveni ise sarıya boyalıydı. Çarpık, pas lekeleriyle delik deşik tabelada iki başlı bir kartal arınası vardı.

“Evet, Pavel... Sezar için Rubikon’a yürümek ne demekse bizim için de merdivenleri tırmanmak aynı anlama geliyor,” dedi Şurabstov neşeyle.

Planımız, daha doğrusu tek çıkış yolumuz şöyleydi: İstasyonda kendimizi Litvanyalı Konvaitis ve Volaitis olarak kaydettirecektik. Posta atları için alışılmış fiyatı istediklerinde hiç karşı çıkmayacak ne fazla ödemeden ne de bahşişten kaçınacaktık. Memurlarla ruble vererek bürokratik gevşeklikleri aşmak zorundaydık. Bekçilerle karşılaştığımızda çok dikkatli olmalı ve kendimizi kaydettirdiğimiz Konvaitis ve Volaitis adını hiç kemküm etmeden söylemeliydik. Böylece günün birinde gerçek Konvaitis’le Volaitis aynı yerden aynı yol kâğıtlarıyla geçtiklerinde hiçbir biçimde zarara uğramamalıydılar.

Biz tam istasyon bekçisinin kapısını açtığımız anda zil çaldı. Bütün duvarlar kalın, rengi atmış, parmak izleriyle lekelenmiş ‘duyurular’, ‘emirler’ ve ‘kurallar’la bezenmişti. Dikkatsiz bir dirsekten ‘büyük emri’ delip geçmişti. Bir delikten dışarı üstüpüler çıkmıştı; kıyıda köşede, tahtakuruları cirit atıyordu. “Görevli olarak yolculuk etmek üzere bir kızak gerek bize,” dedi Şurabstov. “Resmi kâğıtlarımız var.” Şurabstov, Volaitis rolünü hiç de kötü oynamıyordu.

Kontrol memuru bize bakmadı bile. Arkamızda kapıdan yere doğru dalgalanan sis bulutları şiddetli soğuk nedeniyle yükselmişti.

“Ah tanrım, ah tanrım,” diye geğirdi memur, sonra tembel tembel haç çıkardı.

Bize hiç yanıt vermedi ve nereden gelip nereye gittiğimizi de sormadı. Bunlar hiç ilgilendirmiyordu onu.

Saçları taranmamış, huzursuz bir yüz ve korkulu gözlerle istasyon şefi geldi, sesi rica eder gibi görünüyordu ama aynı zamanda öfkeliydi de. Çıkışıyor, kışkırtıyor ve davet bekliyor gibi bir havası vardı. Konuşması uysallık ve küstahlığın garip bir bileşimiydi.

"Ama, atları bir an önce koşmam gerekiyor. İyi ama birisi daha gerekiyor. Bunu nereden bulabilirim. Siz de hemen gitmek zorunda mısınız? Siz de kurye misiniz?"

Ama bize bir takım at koşulmuştu bile. Bekçi rica etti: "Haydi dostlarım, kendinizi gösterin. İstenilen bilgileri not defterlerine geçiriverin. Verilen yolculuk izin belgesinin tarihi ve ayı, hangi nedenlerle yolculuk ettiğiniz, geri kalanları da başlıklardan görürsünüz işte."

"Bizim için bir şeyler yapamaz mısınız? Siz bu işi daha iyi bilirsiniz" diye sordu Şurabstov.

Bekçi homurdanarak yanıt verdi: "Ben hiç böyle bir şey yapmadım. Bütün istasyonlarda yolcuların kendi kendilerini kaydetmeleri alışılmış bir şeydir. Bizimkilerin bu tür işlerle uğraşacak zamanı yoktur."

"Öyleyse istenilen bilgileri yalan yanlış yazacağım. Eğer 'her istasyonda böyle şeylere alışılmış' ise buna diyecek yok öyleyse."

Yola koyulduk. İstasyondan istasyona hep aynı tekdüzelik sürüyordu: 'Resmi duyurular', 'istasyon şefinden emirler', geğiren bekçiler ve sinirli istasyon şefleri... Şiddetli soğuğun etkisiyle, sisli günleri kısa olan birçok kuzey gecesi birbirini izledi.

Çok uzun, bana yarım gün gibi gelen zaman süresince Pinega'nın soldaki düz kıyısı boyunca yer yer de donmuş ırmağın üzerinden gittik. Azgın kuzeydoğu rüzgârı, çıplak, henüz yapılmamış bir duvar gibi duran dik kıyıya savurdu karları.

"O ülke burası ha? Masal gibi!" sözleriyle coşkunluğunu dile getirdi Şurabstov. "İnsanın gözlerini kamaştıran bir zenginlik saklı burada."

Tundra güneşinin yorgun kolları batarken kıyının parlayan güzelliği de sönüyordu.

Pinega kentini geride bırakıp büyük bir köyde durakladığımızda iki bekçinin belediye binasındaki sürgünleri çıkardığını ve köylü kızaklarına bölüştürdüğünü gördük. Bizim sürücü öndeki kızağın sürü-

cüsüne seslendi, "Yolculuk nereye?"

"Mesen'e. Sürgünlerle..."

Şurabstov kulağıma fısıldadı: "Dışarı kaçalım ve odaya girelim! Bizi tanıyan jandarmalarla karşılaşmayalım."

Nu'da kızaktan aşağı atladık ve posta istasyonuna koştuk. Öndeki merdivenler ayaklarımız altında gıcırdarken, istasyon şefinin az sonra dışarıya çıkacağını düşündüm. O sırada sürgüne yollanan genç bir kızın gururlu kahkahaları çınladı. Kahkahaları her seferinde mutlu ve kaygısızca çıkıyordu. Elimde olmadan durdum ve döndüm. Şimdi onunla ilgili her şeyi biliyordum ve hiç kuşku yok ki o da benim içimden geçenleri anlamıştı.

Sen mutlaka bizdensin. Bizimkilerden birisin... Ve bakışlarıyla yanıtlıyordu beni: Anlıyorum, sen de bizdensin. Kaçıyorsun. Başarılar dilerim sana. İkimiz de bakışlarımızı aynı anda jandarmalara çevirdik: Evet, bay jandarmalar: Bizler mutlu ve sevinçliyiz. Ama sizin yaşamınız mutsuz ve karanlık. Aynı anda sevincim sönüverdi, istasyon şefini tanımıştım. O bizim Mesenli komiserdi. Bir cellât, alçak bir hain, bizim bölge polis şefinin sağ koluydu.

O da beni tanımış mıydı acaba? Ah bu kahkaha, bu içinde kendimi gördüğüm akıllı, gururlu gözler! Elden geldiğince çabuk saklanmak zorundaydım.

Posta istasyonunun ön merdivenlerini çoktan çıkmıştım bile. Arkamdan hiç kimse de seslenmemişti. Jandarma beni ya iyice görememiş ya da tanımamıştı. Bir kez daha dönüp o sevinçli bakışları, o neşeli gözleri aramaktan kendimi alamadım. Döndüm, aynı anda jandarma da döndü ve genç kız yaptığımı onaylamayarak ve serzenişte bulunarak bana sırtını döndü.

Paçavralar içerisinde, üstü başı lime lime ve yüzü yağlanmış bir kadın: "Bekleme salonu bugün açık değil. Yerler onarılıyor. Ancak yazlık odada oturabilirsiniz," dedi.

"İstasyon bekçisini çağırın!" diye emrettim.

Yazlık bekleme odasının duvarları soğuktan çatırdıyordu.

Şurabstov'a jandarmalarla olan karşılaşmamızı anlattım. Hemen bir araştırma yaparak kaça patlarsa patlasın buradan olabildiğince çabuk kaçmamıza karar verdi.

İstasyon şefiyle konuşup, ona bekleme salonunun bütün emirlere

karşın niçin bekçinin ziyaretten dönen akrabaları ile dolu olduğunu sormaya kalkıştı. Onu adamakıllı haşlamak istiyorduk.

Şurabstov, bekçiyi haşlarken, adam kızgın ama biraz da korkulu bir tavırla: "Yakınıyorsunuz," dedi Polonya şivesiyle, "ama insan olarak da saygı duymak zorundasınız."

"Ben size saygı duyuyorum," yanıtını verdi Şurabstov.

"Bana saygı duyuyor musunuz?"

"Elbette."

"Kanıtlayın bunu bana."

"Kanıtlayacağım."

"Konuşmalarımızla arkadaşları rahatsız ediyoruz. Dışarıya, koridora çıkalım," önerisinde bulundu bekçi. Odadan çıktılar.

Şurabstov bir süre sonra geri döndü. "Her şey yolunda. Bize üçlü kurye takımını verdi. Çoktan hazırlandı bile. Eline bir kırmızı para sıkıştırdım. 10 ruble istedi. Düşünebiliyor musun? Yüksek tabakadan lümpenler bunlar." Sonra pencereden dışarıya bir göz attı.

"Başgardiyan merdivenleri çıkıyor. Bizi arıyor olmasın sakın. Beni hiçbiri tanımaz. Ama seni ne yapacağız? Eğer buraya gelirse seni bir bakışta kesinlikle tanıyacaktır."

Hemen geniş sıraya uzandım. "Ben hastayım Şurabstov. İşitiyor musun? Ateşim var!" dedim.

"Seni şeytan. Bacaklarında kürk astar var. Ya tanırsa!"

Şurabstov ceketini çıkardı ve bacaklarımı ve paltonun astarını onunla örttü: "İşte şu mendebur kasketin de orada. O da fazla oluyor artık. Çıkar onu da çantama saklayayım. Ama kafanı neyle örteceğim?" Yeleğini de çıkarttı ve kürk yakamı da kapatacak biçimde üzerime örttü. "Yüzünü saklamana gerek yok. Böyle çok acıklı görünüyorsun!"

Sırtında şimdi yalnızca çizgili yeleği kalmıştı. Başgardiyan içeri girdiğinde hemen dizlerini büktü.

"Hava çok mu sıcak geldi size?" diye sordu Başgardiyan.

"Evet, sabah jimsantiğimi yapıyorum. Buna alışkınım da..."

"Ya o?" dedi Başgardiyan beni göstererek.

"Yol arkadaşım. Dondu, ateşi var ve nöbet nöbet titriyor. Hep uyumak istiyor."

"Hımmm eğer böyle soyunursanız, siz de ateşleneceksiniz. Yolcu-

luk nereye böyle?"

Birisi kırbaçla cama vurdu ve seslendi:

"Trofimov, sürgünler tamamen dondular!"

Başgardiyan yanıt verdi: "Saltanat sürecek değiller ya! Sakin sakin donabilirler." Ve yine Şurabstov'a döndü: "Evet, nereye yolculuk ediyorsunuz?"

Şurabstov söyledi nereye gittiğimizi.

Dışarıdan bir daha vuruldu: "Trofimov, atlar donuyorlar!"

"Atlar da saltanat süremez, onlar da bekleyebilirler."

Bu sırada istasyon bekçisi geldi ve haber verdi: "Emriniz üzerine kurye kızakları koşuldu, harekete hazır."

Başgardiyan beyninden vurulmuşa döndü ve "Kurye kızağı mı?" dedi.

Bekçi: "Evet, kurye kızağı," diye onayladı. "Göstermiş oldukları belgeler nedeniyle ivedi görev yolculuğu."

"Trofimov, yeter, yeter" diye dışarıdan bir daha seslendiler.

"Evet, öyleyse iyi yolculuklar. Sizinle çene çalmayı çok isterdim. Ama ne yapalım ki bu şiddetli soğuk altında atları dışarıda bırakamam."

Ve sonra da çekti gitti.

Archangelsk'e yaklaştıkça caddelerin kalabalıklığı da artıyordu. Çift beygir koşulmuş arabalarla gardiyanlara, askerlere, polislere ve memurlara durmadan daha sık rastlıyorduk. Tarlalar, ormanlar ve mezarlar arasından geçerek Mesen'den Chausse'ye gelirken, ıssız uzaklıklar üzerinde kendimizi yalnızca fırtına ve yüksek çam ağaçlarının hışırtısından korumak için sakin ve oldukça cesaretli olmak kolaydı. Önceleri düşünceler derin ve sakin olarak ortaya çıkıyordu. Oysa şimdi bu binek arabalarının hızla bir aşağı, bir yukarı gidip gelmesi bizi heyecanlandırıyordu. Bu karışıklık dikkatimizi çekiyor, huzursuzluğumuzu artırıyor ve tüm zamanımızı şapkamızın altında geçirmeye zorluyordu.

Şolnogori'deki posta istasyonunda büyük bir kalabalık vardı ve özellikle de üniformalıların sayısı çok fazla görünüyordu.

Yolculuk izin belgelerimizi gösterip at istemeyi göze alamadık ve çay içilen bir odaya girdik. Orada Archangelsk'e özel bir yolculuk olanağını denemek istiyorduk. Garson bir bezle masadaki çay lekele-

rini sildi ve sinsi bir ses tonuyla sordu:

"Normal çay suyu mu isterdiniz, yoksa evli mi?"

"Nasıl?" dedi Şurabstov afallayarak.

"Sıcak ya da soğuk? Beyaz ya da renkli? Nasıl yani?" Şurabstov bu üstü kapalı konuşmayı hâlâ anlamamıştı.

Garson açıklama yaptı: "Alkollü içki ruhsatımız yok. Bu nedenle müşteriye istediği şeyi basitçe çay kâselerinde veriyoruz. Doğallıkla herkese değil. Güvendiğimiz konuklara. Maderya, Porto şarabı ya da meyve likörü alabilirsiniz. Bunun için masaya küçük fincanları koyuyorum. Çayı dökün ve eğer keyfiniz yerinde ise çaydanlıktan sanki sıcak su imiş gibi schnaps alın. Gedikli müşterilerimiz buna öyle alıştılar ki bizim 'sıcak suyu' yemeklere bile karıştırıyorlar."

Yanımızdaki masada çelimsiz bir çiftçiyle bir delikanlı oturuyordu. Masada çaydanlık olmasına karşın onlar suyu büyük bir kâseden döküyorlardı. Delikanlı çelimsiz adamı "Dul!" diye çağırıyordu. "İçmene bak Dul! Nazlanma!"

Dul coşkuyla anlatıyordu: "Yazıcı bey beni çağırttı ve dedi ki: 'Sen bir sığırsın', Dul. Evet, şahsen Yazıcı bey akıllı bir adam. 'Sen bir sığırsın', dedi. Nasıl ki tanrının varlığı bir gerçekse ben aynen öyleyim, abartmıyorum. Yazıcı bey bunu bana kendi ağzıyla söyledi. Hem de böylesine yalın bir dille... Şimdi biz ikimiz çene çalarken senin bana 'sen bir sığırsın!' dediğini düşün. 'Bir sığır mı?' diye sordum ona. 'Evet, bir sığır,' dedi. Böylece kestirip attı, konuyu da kapadı."

Fincanı boşalttı, yüzünü buruşturdu. Kulak misafiri olduğumuzu anlayınca da bize döndü ve: "Vasyutka Archangelsk'te yaşıyor," dedi.

"Oğlunuz mu?" diye sordum.

"Hayır, Vasyutka on yaşında bir kız çocuğu. Anlıyor musunuz?

"Nasıl?" dedi Şurabstov şaşkınlıkla.

Dul açıkladı: "Öyle işte. Hizmetçi olarak... Ortalık işlerini görüyor. Masa hazırlıyor, temizliyor. Ben dulum ve evde çitlenbik gibi iki kızım var. Ve şimdi Vasyutka'sız evdeki işler de yürümüyor. Ama tüccar kadın da Vasyutka'yı geri vermek istemiyor. Paskalyada elli kilo un vermeyi vaat etti bana. Ve yazıcı bey bana diyor ki: 'Dul, onu geri al.' Oysa benim yazınam yok, Vasyutka da okuma yazma bilmiyor. Yani mektupla yapabileceğim hiçbir şey yok. Ben Archangelsk'e gitmek ve tüccar kadından kızı zorla alıp gelmek zorundayım. Lânet

olsun, onun ununa! Ama nasıl giderim ben. Bir atım var. Ama ata da yiyecek bir şeyler gerek, değil mi? Sonra kentte konaklamak için de para pul gerekir. Oysa meteliğe kurşun atıyorum. Ben bir dulum. Eğer dul olmasaydım, kuru ot gibi param olurdu, gelin görün ki yalnızca bir dulum işte. Evet, insan hep aynı konu üzerinde dönüp dolaşıyor ve başkalarının istediği gibi davranıyor."

Bu pahalı çayevinden Dul'la birlikte çıktık. Şurabstov sordu: "Dinle hele, Dul. Archangelsk'e gitmek istiyor musun? Eğer bizi yanına alırsan biz de sana bunun için para öderiz."

Dul, iyice hırpalanmış sıska atıyla solucan hızıyla bizimle birlikte Archangelske'e doğru yola çıktı. Hayvanı yemlemesi için sık sık bahşiş verdik. Ama Dul her defasında "ısındıkça" neşeyle aynı öyküyü anlatmaya başlıyordu.

"'Sen bir sığırsın' dedi yazıcı bana. 'Sen sığırsın.' Tanrı tanığımdır ki yalan söylemiyorum, 'Sığır mı?' dedim. 'Evet, sen bir sığırsın' dedi."

Yolculuğumuz sürerken Dul bize iyice açıldı: "Adamın ciğerini bir bakışta okurum. Siz iyi insanlarsınız. Sizin önünüzde birtakım şeylerden sakınmak gerek. Her zaman kendini düşünen, ite kaka ileri sürülen, iddia edilen ve önemle ortaya atılan kötü düşünceler vardır. Onlar için böyle şeylerin bir önemi yoktur. Ama buna karşılık böyle şeylerden sakınan iyilerin başına türlü türlü şeyler gelebilir."

Mesen'den yola çıkışımızın yedinci gününde Archangelsk'e vardık. Çok geç olmuştu ve koyu bir gece karanlığı çökmüştü kentin üzerine. Sessiz, küçük bir sokakçıkta kızaktan indik ve Marya Fedorovna'nın, partinin buluşma noktası diye bize adresini verdiği eve doğru yürümeye başladık.

"Siz meyhaneye kesinlikle gelmiyor musunuz?" diye sordu Dul. "İstediğiniz yere geliyorsunuz, iniyor ve herhangi bir yöne doğru gözden yitip gidiyorsunuz. Evet, şimdi anladım. Böyledir elbet... Sizin iyi insanlar olduğunuzu hemen anlamıştım zaten. Evet, bizde şimdi böyle pek çok insan var. Biz Ruslar pek severiz böylelerini."

Gıcırdayan tahtalar üzerinden geçerek avlunun arka tarafında duran küçük bir eve vardık.

Önünde temizce kenevirden bir paspas bulunduğunu önceden öğrendiğimiz kapıyı çaldık. Uzun zaman açılmadı. İçimize bir kurt düş-

tü: Acaba yanlış bir adrese mi gelmiştik? Bir kez daha çaldık.

"Kim o?" dedi kapının arkasından bir kadın sesi.

"Biz Aleksandr Fedotoviç Blagov'la görüşmek istiyoruz," dedi Şurabstov.

"Aleksandr Fedotoviç çoktan uyudu."

Parolayı kapının önünde yüksek sesle söylememiz olanaksızdı. "Birkaç dakika için kapıyı açar mısınız? Çok önemli de..."

Genç bir kadın kapıyı açtı. Gözleri öyle güzeldi ki, hayranlıkla bakmaktan alamıyordu insan kendini. Böyle dondurucu bir karanlık bir gecede, yabancı insanlarla karşılaştığı bir sırada bu gözleri böylesine parıltılara boğan şey neydi acaba? Bu gözlerin parıltısı yorgun, kederli yüzle garip bir çelişki içindeydi. Gebeydi kadın.

Parolayı söyledik. Ama işareti hemen söylemedi, yakınmaya başladı: "Üç aydan beri yanımıza kimse gelmedi, biraz rahattık. Ha sahi, öyle ya size önce parolanın işaretini söylemem gerek. İşte buyurun: 'Yarın günlerden cuma'." Bir an için serinkanlılığını yitirdi, konuşmaya nereden başlayacağını bilmiyordu. Gözleri bulutların derinliklerine sokulmuş güneş gibi çelişki içinde parlıyordu. Şapka ve bastonlarımızı elimizde tutuyorduk öylece. Kadının önünde dikilip kalmıştık. Tam o sırada Aleksandr Blagov çıkageldi: "Buluşma yerine mi geldiniz? İyi, güzel! Görüyorum ki her şey yolunda. İçeri girin."

"Değişen bir şey var mı? Herhangi bir durum oldu mu?"

"Hiçbir şey yok. Bizde yalnızca aptallıklar olur."

Blagov çok iriyarıydı. Bize baktığında yüksekten üzerimize düşecekmiş gibi görünüyordu. Başını her an her isteği kabul etmeye hazır olduğunu belirtircesine yukarı kaldırmıştı. Donuk, siyah gözlerinde üzüntü okunuyordu. Yanaklarında kırmızı verem lekeleri görünüyordu.

"Burada gecelemek mi istiyorsunuz?" diye sordu.

"Evet, yola yarın devam edeceğiz."

"İyi. Öyleyse, konuklarımıza yemek odasını hazırla Julya."

Blagov'un ses tonu beni öfkelendirdi: "Niçin durmadan 'iyi güzel, iyi güzel' diyorsunuz? Özel olarak gönlümüzü almaya mı çalışıyorsunuz? Ben düşünüyordum ki biz burada arkadaşız. Eğer değilsek, sonra..."

Blagov konuşmamı kesti. "Verem oldunuz mu siz hiç? Kan tükür-

dünüz mü? Öyleyse verem olana ve kan tükürene dek bekleyin. O zaman siz de her şeye 'iyi, güzel' dersiniz."

Yemek odasına iki şilte getirdi ve yere bıraktı. Julya temiz yatak çarşafı ve yorgan hazırladı, yastıklara pırıl pırıl temiz örtüler geçirdi. İkisi de susuyordu. Şurabstov sessizliği bozmaya karar verdi: "Biz uzun zamandır insan gibi yatmadık. Yedi gecedir üstümüzü başımızı çıkarmadık. Kuşkusuz, neredeyse gözümüzü kırpmadık hiç. Kulaklarımızı dört açmak zorundaydık hep."

Julya'ya döndüm: "O kadar zahmet etmeyin. Biz her şeyle memnun oluruz."

Buzlar biraz çözüldü. Her iki ev sahibi, sürgünlerin yaşantılarına ilişkin sorular sordular. Sonra kendilerinden söz ettiler. Blagov'un altı aydan beri merkez kooperatifin Archangelsk'teki şubesinde memur olarak çalıştığını, Petersburg'taki bir yayınevi için birlikte bir istatistik başvuru kitabı hazırladıklarını ve bir çocuklarının doğumdan iki ay önce öldüğünü anlattılar. Şurabstov, "Neden öldü?" diye sorduğunda sıkıldılar. Julya kızardı, gözlerindeki ışık söndü, Blagov'a döndü. Blagov öksürdükten sonra: "Bazen öyle şeyler olur," dedi. "Biz daha çok sizin sorunlarınızdan söz etmek isteriz. Sürgünden niçin kaçtınız? Niçin orada kalıp zamanınızı doldurmadınız? Eğer orada kalmış olsaydınız daha sonra her şey şimdiki kadar kötü olmazdı. İlerde yeniden tam legal olurdunuz," dedi.

Güldüm: "Evet sonra legal olurduk. Ama mutlaka çok kısa bir süre için."

"Niçin mutlaka illegal olmak zorundasınız?" diye merakla sordu Blagov. Kızmış gibi görünüyordu.

Şurabstov: "Bu çok mu gülünç," diyerek güldü. "İllegal çalışma ne kadar zaman legal kalınarak yerine getirilebilir? Biz bir an önce partide çalışmak için kaçtık."

"Hangisinde? İllegal olanda mı?"

"Elbette illegal olanda. Bir başkası yok ki."

"Peki niçin illegal çalışmanız gerekli? Bundan kimin ne yararı olacak. Böylece işçi sınıfına yardım edeceğinize inanıyor musunuz?"

Serinkanlılıkla açıklamak istedim. "Garip sorular soruyorsunuz. Oysa siz bize yardım ediyor, buluşma yeri açıyor, yatak hazırlıyorsunuz. Demek ki siz de bizim yararlı bir iş yaptığımıza inanıyor olmalısınız."

Blagov, "Bana halk diliyle konuşmayın!" diyerek karşı çıktı sözlerime. "Siz karşınızda devrim sempatizanı, darkafalı bir adam olduğunu sanıyorsunuz. Bir entelektüel. Ben ateşten ve sudan kaçtım. Parti komitesi üyesiyim ve ölene kadar da Marksist kalacağım."

"Menşevik misiniz?" diye sordum.

"Evet, Menşeviğim!" dedi gururla.

Farkına varmadan ağzımdan: "Haa, öyleyse siz Tasfiyecisiniz?" sözleri çıktı.

Blagov ayağa fırladı ve yumruklarını sıktı. Julya ona doğru atıldı. Bağırmak istedi, ama kendini tuttu. Alçak sesle ve büyük bir öfkeyle "Bizi partiyi tasfiye etmek istemekle suçluyorlar. Hayır, biz partiyi değil grubu, illegal komiteyi tasfiye etmek istiyoruz. Bir işçi örgütü kurulması zorunludur, ama bu, en darkafalı bir bakış açısına sahip olsa bile. Legal olmak zorunda..."

"Ve Stolipin'i* onaylayarak?"

"Biz bir şeyler umnmak zorunda olduğumuz bir gerçek olarak tanıyoruz Stolipin'i. Devrim parçalandı ama ilerliyor."

Bu kez ben fırladım yerimden: "Haydi gidelim, Şurabstov. Burada kalmak istemiyorum!" dedim.

Blagov:

"Gidin öyleyse. Canınız cehenneme!" diye bağırdı. "Defolun!" Mendilini ağzına tuttu. Mendil anında kanlandı.

Kendimi tutmak için büyük çaba harcıyordum. Ama sonunda dayanamayarak bağırdım: "Partimizden, şanlı illegal örgütümüzden söz ederken utanmayın. Kime, nasıl hakaret ediyorsunuz? Ne kadar kan akıttık? Kaç kurban verdik? Nice kahramanlıklar gösterdik! Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsiniz? Siz bir hainsiniz. Sizin için başka bir ad bulunamaz!.. Korkunç bir sınav başladığı an kendinizi bizden ayırıyorsunuz! Siz bize ihanet ettiniz!"

Şurabstov beni omuzlarımdan yakaladı ve zorla sandalyeye oturttu. "Sus, Pavel. Bu bir işe yaramaz." Sofada yatan ve yüzünü yastığa bastıran Blagov'u gösterdi.

"Aleksandr Fedoroviç'le böyle konuşma hakkını sana kim verdi?"

* Gerici çarın devlet adamı, 1906 Nisanında içişleri bakanı oldu. Temmuz 1906'dan Eylül 1910'a dek çar hükümetinin başbakanıydı.

diye sordu Julya bana. "Aleksandr hapishanede yattı ve vereme de sürgündeyken yakalandı... Biz aç kaldık... Çocuğum açlıktan öldü..."

Ama ne yaptığımı bilmiyordum artık. Tepeden tırnağa titriyor, kendimi tutmak için ne yapacağımı bilemiyordum. Sandalyeden fırladım ve Şurabstov'a: "Ben gidiyorum, sen istediğini yapabilirsin!" dedim.

"Gitmeyeceksin Pavel! Burada kalıyorsun. Unut bunu. Nereye gitmek istiyorsun? Kaçarak kendini tehlikeye atma hakkına sahip değilsin."

"Söyleyeceğimi söyledim, gidiyorum. Sana 'kalmayacağım' diyorum, işte o kadar!" Koridora çıktım ve çarçabuk giyindim. Odadan koşup gelen Julya beni kapıda tuttu. Kollarımdan yakaladı ve: "Kal" dedi. "Eğer gidersen Aleksandr çok acı çeker. Bizde buluşulmasına karşı değil. Buna açıkça karşı değil ve fikirlerini yalnızca yoldaşlarına söylüyor!"

"Ya, öyle mi? Demek ki inançlarını yalnızca yoldaşlarına söylüyor." Kendimi yine tutamamıştım.

Julya, öfkeyle ve acı acı şu yanıtı verdi:

"Niçin öyle konuşuyorsun. Aleksandr çok yeteneklidir. Akademi ona mektup yazdı. İşini orada geliştirdi... Matematik konusundaki yapıtı basıldı... Gücümüzün sonundayız... Daha yeni yeni biraz soluk almaya başladık!.. Aleksandr kooperatifte üç yüz ruble kazanıyor..."

"Aleksandr'a böyle davrandıktan sonra, hoşuma gitmemesine karşın sizden bir şey rica ediyorum. Benim için ne düşünürseniz düşünün. Aleksandr'ın sevgisi için rica ediyorum bunu sizden... Sizin sıcak tutan bir yün şalınız var. Burada öyle bir şey bulmak olanaksız. Aleksandr'ın da tez elden böyle bir şeye gereksinimi var. Boynu ve göğsü ağrıyor çünkü... Bu şalı bana satın."

Şalı aldım, Julya'ya verdim ve oradan kaçtım.

Dışarıda soğuktan her şey gıcırdıyordu. Dvina'nın üstüne sis basmıştı. Kürkümün düğmelerini iliklemeyi ve eldivenleri takmayı unutmuşum. Donuyordum, ama kendimi bir kapının önündeki sıraya attım ve dondurucu gece soğuğunda, öne doğru eğilip, ellerimi dizlerime dayadım, böylece otururken kafamı toparlamak, düşüncelerime çekidüzen vermek istiyordum. O sırada elime sıcak bir şeylerin aktığını hissettim. Gözyaşlarıydı bunlar... Ağlıyordum.

Sıradan kalktım ve nereye olduğunu bilmeksizin dalgın dalgın yü-

rümeye başladım. Şaşkınlığım arasında yüksek sesle "Hayır, ağlamayacağım, çünkü bu bana acı veriyor... Başka bir nedenden dolayı ağlayacağım," dediğimi hissettim. Karmakarışık düşüncelerim beni daha sonra Moskova'ya götürdü. Acaba beni orada ne gibi sürprizler bekliyordu?

"Dur!" diye seslendi biri arkamdan. Mekanik olarak yürümeye devam ettim. "Orada kal!" Döndüm. Önümde Şurabstov duruyordu. "Nereye koşuyorsun öyle dikkafalı?" diye kükredi. Sesimi çıkaramadım hiç, zaten ne diyeceğimi de bilemiyordum. Yanıma geldi: "Seni bir ajanın izleyip izlemediğini anlamak istedim. Saçmalık bu! Başında kavak yelleri esiyor senin, acemi çaylak! Su üstünde yüzüyor, sırt yüzgeçlerini dışarıda bırakıyorsun. Bir kez olsun nereye koştuğunu sordun mu kendine? Bak, geceleyebileceğimiz bir evin adresini aldım Blagov'dan. Bu adamın bizden olduğunu söyledi. Gerçek bir Ryabovskili... Adı Proşa."

Sevindim. "Proşa mı? Moskova'dan? Ryabovski Tekstil Fabrikasından. Onu tanıyorum. Burada sürgünde mi?"

"Blagov'a niçin öyle davrandın?"

"Niye davranmayayım? Eğer şimdi sen de bunu sorabiliyorsan, öyleyse sen de oportünistsin Şurabstov."

Ryabovskili Proşa'yı kapıyı neredeyse güm güm döverek uyandırabildik. Uyanıp beni tanıdığında sevindi ama aynı zamanda da verip veriştirmeye başladı: "Gecenin bu saatinde şeytan mı yolladı sizi buraya? Neden Blagov'un yanında gecelemediniz? Adamın kafası bozuluyor ve kalkıp beni uykumdan ediyor. Burada marangozluk öğreniyorum. Dokumacılıktan marangozluğa sıçrıyorum sizin anlayacağınız..."

Proşa'nın hiç odası yoktu ve atölyesinde rende tezgâhının üzerinde yatıyordu. "Size yatacak bir yer gösteremiyorum. Ne acı! Orada, köşede duran rende tezgâhının üstünde yatın. Size kendi örtümü vereyim de yongalar saçınıza ve ağzınıza girmesin. Ha sahi, yastık mastık hak getire, bilesiniz."

Atölyede keskin bir tutkal kokusu vardı. Lambayı söndürdüğümüzde kedi köşede bir fare yakalayıp yanıma getirdi. Farenin ince, yakınan cikcikleri kulağımın dibinde çınlayıp durdu. Ama derin bir uykuya daldım ve garip düşler gördüm.

Sabah kalktığımda ölü farecik yanağımın yanında talaşlar üzerin-

de yatıyordu. Örtü kaymış, saçlarının arasına ve yüzüme rende talaşı dolmuştu.

Proşa'dan tarak istedim. Tarağı gömleğinin kolundan çıkararak bana uzattı. Altı dişten dördü kırılmıştı. Bu yüzden bütün gün saçlarının arasından talaş ayıkladım.

Şurabstov uyandığında hemen Blagov geldi aklına: "O yoldaşa haddini bildir, Proşa. Onun evindeki buluşma yerini hemen değiştirin. Onunla bütün ilişkilerini kesmeli herkes. Onun bugün yoldaşlara söylediklerini unutma."

Proşa trenlerin geliş gidiş saatlerini iyi biliyordu. Moskova'ya gidecek olan akşam ekspresini beklemek zorundaydık. Ajanların bizi izleyip izlemediklerini anlamak için istasyona dek bize eşlik etmesi ve bilet sorunumuzu çözümlemesi için Proşa'yla sözleştik. Ama bütün günü nerede ve nasıl geçirebilirdik? Atölyedeki çalışma sabahın çok erken saatlerinde başlamıştı, uykusuzluktan gebermemize karşın yirmi dört saat uyumuşuz gibi davranmak zorundaydık.

"Kendimize uyuyabilecek bir oda bulabiliriz belki?" diye sordu Şurabstov.

"Buralarda öyle bir oda yok hiç."

"Belki çatı katında vardır," Proşa'nın aklına yatmıştı bu iş. "Evet, çatı arasında bulunur belki. Soba borusundan fırına bir baca gidiyor, onun yanında biraz sıcak yerler olabilir..." Ama kısa bir süre sonra karşı çıktı: "Tanrı korusun! Ya buradaki bu yaşlı cadı çatıya çıkmaya kalkışırsa. Bu onu çok kızdırır ve bu yüzden de bizim işimize gelmez."

Böylece caddede dolaşmaktan başka yapacak hiçbir şey kalmıyordu. Atölyenin adresini iyice ezberleyerek, önemli planları olan ve geç kalmaktan korkan emekçilerin hızlı adımlarıyla gelişigüzel yürüdük. Bir köşeyi döndüğümüzde birdenbire Archangelsk valilik binasının önünde dikildik kaldık. Büyük kapıdan çıkan bir jandarma bize sert sert baktı. Aldırmaz göründüm ve Şurabstov'un dediği gibi 'maskemi takındım'. Durdum ve asılı duran bir polis emrini okudum. Jandarma önümüzden geçip gitti ve bir daha da bizimle ilgilenmedi.

"İşte yine serserice bir aksilik!" diye köpürdü Şurabstov. "Kusura bakma," dedim. "Kısa zamanda yaşlanmak için elimden geleni yaptım!"

Karanlık basınca atölyenin kapısı önünde Proşa'yla buluştuk. Bir kızak kiraladık. Proşa sürücünün yanına oturdu ve Dvina'nın buzları üzerinden geçerek istasyona yöneldik. Irmak uçsuz bucaksız bir genişlikteymiş gibi geldi bana. Bir yerlerden insanın içine işleyen nemli bir rüzgâr esiyor ve bu rüzgâr bu buz çölünde hiçbir engelle karşılaşmaksızın, kasırga şiddetiyle kasıp kavuruyordu ortalığı. Kıyıda, boz bulanık sis içerisinde kapkara, koskocaman gemiler ve mavnalar duruyordu; onların arkasında da karanlıklar içinde tahtadan yapılmış alçak istasyon binaları görülüyordu. Gösterişsiz kapı, menteşelerinden gacır gucur ötüyordu ve istasyonun gürültüsü kulaklarımızı tırmalıyordu. Üçüncü sınıf bekleme salonuna girdiğimizde heyecanlandım. Koyun kürklerinin kokusu, mazurka, ıslak çizmeler, eski torbalar, insan kalabalığının sıkıntı veren konuşmaları ve her yöne dağılan gürültüleri bana sihirli bir karnaval gibi geldi. Proşa biletleri almaya gitti. Birimizin tutuklanması durumunda ötekinin tam zamanında sıvışabilmesi için Şurabstov benden ayrıldı. Ayrıca da izlenip izlenmediğimizi saptamak istiyorduk. Proşa "bütün durumu" gözden kaçırmamak zorundaydı.

Onun biletleri alışını, gişeden ayrılarak kartları ışıkta gözden geçirişini ve paranın üstünü sayışını görebiliyordum. O her şeyi soğukkanlılıkla ve bozuntuya vermeden yapıyordu. Sonra yavaşça yanıma gelerek biletleri elime sıkıştırdı ve sessizce fısıldadı: "Arkamda bir ajan olduğunu sanıyorum. Perona doğru git ki ben de bu arada onu gözaltında tutabileyim."

Önce büfeye, sonra üçüncü sınıf bekleme salonunun girişine gittim. Ortalığa göz atıyormuş gibilerden bir süre duraladım, sonra hızla perona doğru ilerledim.

Peron bomboştu. Gerçekten de birisi beni izliyordu. Durdum ve tehlike anında kaçabileceğim bir yer aramaya başladım. Sağda demiryolları uzanıyordu. Onların arkasında ise bir mezarlık vardı. Sonra da, boş bir alan görülüyordu ve oradan Dvina'ya iniliyordu. Peronun sol yanında yukarıya doğru uzanan parmaklıklar vardı. Önümdeki bir ambarın yüksek, temiz duvarları peronu kesiyordu.

Geri döndüm ve bir jandarma gördüm. Beni perona kadar izlemiş gibi görünüyordu. Karşılıklı yürüdük. İstasyon kapısı yeniden gıcırdadı ve Proşa perona doğru geldi. Artık hiç kuşkum kalmamıştı; ajan,

beni izleme görevini jandarmaya yüklemişti. Belki de jandarına yan tarafta bulunan insan yığınını rahatsız etmeden benimle "konuşmak" istiyordu. Elinde bir resimle bir not defteri tuttuğunu görüyordum. Belki de kaçışımız Mesen'den telgrafla bildirilmişti. Jandarma elindeki resme iyice baktı ve yanıma sokularak beni iyice süzdü. Yabani sakalımı tıraş etmemin hiçbir yararı olmamış mıydı? Jandarma bana gittikçe yaklaşıyor bense ona doğru yürüyordum. Bir an sonra uzaktan karşı karşıya geldik. Yürüyüş hizamı bozmadım, heyecanımı yenmeye çalıştım. En azından kaçrnayı denemeliydim. Bilgili bir yeraltı militanı bu durumda bir şeyler yapabilmeli diye düşündüm. Ama henüz çok yeni ve toy bir militandım, hiçbir çıkış yolu bulamıyordum. Yürümeye devam ettim. Jandarma gittikçe yaklaşıyordu. Birdenbire aklıma bir fikir geldi: Demiryollarına doğru hızla dönecek ve orada duran marşandizin altından geçerek aradan çıkacaktım... Sonra da mezarların üzerinden hızla koştum mu, ver elini boş düzlük. Düzlüğün az ötesinde soğuğun ve sisin kum taneleri gibi uçuştuğu, donmuş gemi ve mavnaların durduğu karanlık bir sahraya benzeyen Dvina uzanıyordu... Jandarma genç değildi, yağlı ve şişman görünüyordu, yüzü toplucaydı. Ok gibi fırladım, jandarma tabancasını çekmeden ben marşandizin arkasına çoktan gizlenmiştim bile. Evet, bunu yapmak zorundaymışım. İnsanın bir an için gözünü karartmasını gerektiriyordu bu iş. Demiryoluna hızla sıçradım, sonra marşandizin altından geçip aradan çıktım ve koştum. Koşmak ne kelime, uçuyordum sanki, uçuyordum! Ama niçin her yanımı uyuşukluk sarmıştı?.. Jandarma ise sürekli yakınlaşıyordu. Şimdi onunla aynı hizada olmalıydık. Onu görmüyordum ama inatla beni nasıl aradığını ve önümden geçip gittiğini hissediyordum. İstasyonun kapısına dek gittim, geri döndüm ve yeniden birbirimizin ardı sıra yürümeye başladık. Proşa'nın yakınlarına geldiğimizde birbirimize kaçamak bakışlar fırlattık. Tren yeni gelmişti, hemen atladım. Şurabstov kalabalığın ortasında duruyor, kızgın ve iyice sinirlenmiş bir yüzle kafasını sallıyordu. Bunun ne anlama geldiğini anlayamadım. Aynı anda Proşa da trene atladı. Onun yanına oturdum. İkimiz de aynı ruh durumu içindeydik. Şimdi her şey bitti gibi görünüyordu. Archangelsk'in sığ kayalıklarla dolu sularında gemiyle mutlu bir gezinti yapmıştık sanki. Ama birdenbire Şurabstov'un peronda olmadığını görerek korkuya kapıl-

dık. Ona ne olmuştu? Niçin görünürlerde yoktu? Proşa onu aramak için perona gitti. Ama Şurabstov'dan hiçbir iz bulamadı. Biz binmeden az önce perondaydı, oysa şimdi yer yarılmış da içine girmişti sanki. Huzursuzdum. Ama istasyon çanı hareket işareti verirken, trenin kalkışından az önce birdenbire yine göründü ve istasyon kapısına çevirdiği bakışlarında alaylı bir gülümseyişle bana döndü.

Çıngırak çaldı. Kurallara göre bunun ardından istasyon memurunun düdük çalması gerekiyordu. Proşa vedalaşmak için ayağa kalktı ama düdük sesi gelmedi. Şurabstov'un gülüşü dudaklarında dondu, suratı şaşkınlıktan taş kesildi. Ne olmuştu? Proşa'ya baktım o da sararmıştı, gözlerinde çaresizlik okunuyordu. Birisi parmağının ucuyla sırtıma dokunuyormuşçasına geri döndüm: İstasyon kapısında jandarma duruyordu. Hafifçe öksürdü. Karanlıkta biraz daha durdu ve yine uzaklaştı.

Proşa her türlü önlemi unutup, ellerimizi sıkarken mırıldandı: "Kutlarım!" Ama Şurabstov dudaklarını ısırarak yavaşça "Trenin kalkması gerekiyordu."

Proşa kaçarak gitti.

Jandarmanın bilmece gibi görünmesi ne anlama geliyordu? Ne istiyordu? Bunu hiçbir zaman öğrenemedik. İstasyon memuru düdük çaldı. Lokomotif gıcırdayarak karşılık verdi bu düdük sesine. Tekerlekler takırdadı. Sonunda yola çıkmıştık.

"Hangi deliğe girdin öyle, Şurabstov?" diye sordum.

"Bak gözünü dört aç. Bizim gibiler hep en son binmeli trene."

Archangelsk geride kalmıştı. Bundan sonraki tuzak en erken Vologda'da yakalayabilirdi bizi. Ama biz biletleri de Vologda'ya kadar almıştık. Çünkü Moskova'ya ya da güneye kaçmak isteyen bütün sürgünler eski bir geleneğe göre Vologda yerine Petersburg üzerinden geçen yolu yeğ tutarlardı. Çok tehlikeli ajanlarla dolu olan Yaroslav'ın çevresinden dolaşıp gitmek daha olağan şeylerdendi. Yaroslav'da Volga üzerinde demiryolu köprüsü yoktu. Orada Volga'nın sol kıyısında treni bırakmak ve Volga'nın buzları üzerinden gemiyle gitmek ve Moskova istasyonunda yeniden trene binmek gerekiyordu. Sayısız ajan zincirinin başlaması için burada her şey elverişliydi. Moskova'ya doğrudan doğruya gitmek isteyen her on kişiden sekizinin Yaroslav'da 'suya düşmesi' demekti bu.

Kompartımanımız oldukça karanlık ve boştu. Ortalığı küçük bir fenerciğin sarı ışığı aydınlatıyordu. Dışarıda karanlık gece vardı. Dün gece Proşa'nın rende talaşları üzerinde olduğu gibi bu gece de burada öyle ha deyince uykuya dalınmıyordu. Tekerleklerin takırtısına, rüzgârın uğultusuna kulak kabartıyor, bu arada Moskova'yı düşlüyordum. Gidiyorduk, gidiyorduk ve Moskova her saat başı biraz daha yakınlaşıyordu. Kaçışımız bir düş olmaktan çıkmıştı artık. Şimdi gerçekten kaçtığıma ve amacımızın gerçekleşeceğine inanıyordum. Allah vere de bu ara terslikler patlak vermese bari!

Ve sonunda Klavdia'yı düşünme iznini de verdim kendi kendime. Tutuklanmadan önce tutulmuştum ona. Moskova'da oturuyordu. Kaçışımı sağlama almadığım sürece onunla ilgili düşüncelerimi bir kıyıya itmiştim. Ama işte şimdi bir kapı açılmıştı: Onun içeri girişini, benim ona doğru gidişimi görüyor ve onunla konuşacağım anı, bana vereceği yanıtları düşlüyordum.

Bir zamanlar ona caddede ilk rastladığımda altıncı sınıftaydım. Okula erkenden gidiyor, bizim evden kız lisesine uzanan yolun kaç adım ettiğini anlamak için hevesle ve dalgın dalgın adımlarımı sayıyordum. Bu konuda sınıfta bir tartışma çıkmış ve ben hakem seçilmiştim. Liseye az bir zaman kala Klavdia ile çarpıştım. Başımı kaldırıp baktığımda bana güldüğünü gördüm. Kafamda ona "Küçük kalkık burunlu" adını taktım ve hemen ve o zamana dek kaç adım saymış olduğumu unutuverdim.

İki öğrenim yılı, onunla her sabah aynı yerde, kız lisesine az bir şey kala karşılaştık. Bu hemen hemen her zaman kısa süren bir karşılaşma oluyordu, ama bu kısacık zaman içinde ikimiz de uzun uzun bakışabilecek fırsatı bulabiliyorduk. İki yıl süresince bu karşılaşmalarda değişen hiçbir şey olmadı: Uzun bir bakış, kaçamak bir gülücük ve bir an sonra ayrılış... Bu "hikaye" sınıf arkadaşlarımdan birinin gözünden kaçmamıştı, ayrıca Klavdia'nın arkadaşları caddede arkamdan geldikleri için bu mesele kız lisesinde de biliniyordu. Okulu geride bıraktığımız ilk zamanlar okul arkadaşlarımız bizi tanıştırmak için ellerinden geleni yaptılar.

Tanıştırıldığımızda kendimi ne kadar da üzgün hissetmiştim. Niçin? Bunu bilmiyorum. O bana şimdi öncekinden çok daha fazla sevdiğim biri olarak görünüyordu. Onu selamlarken elini sıkmıştım. Ve

şimdi kaçarken, vagonun karanlık camı arkasında rüzgâr uğuldar ve biz alçak çam ve kayın ağaçları arasından geçerek geceyi bitirirken onu tıpkı eskiden olduğu gibi yine karşımda görüyordum: Ensesinde topuz yaptığı kalın, sarı saçları, düzgün burnu ve sakin, neşeli, mavi gözleri....

Tanıştıktan sonra açıkça buluşmaya başlamıştık. Oturdukları evin bahçesindeki ikinci buluşmamızda bana uzun, geniş, pembe renkli bir papyon armağan etmişti. Bir yıl sonra tutuklandığımda hapishanedeki aramada onu saklamak güç olmuştu. Ama onu benden alamamışlardı. Daha sonra gardiyanların bir şikayeti yüzünden bütün düğmelerim sökülüp hücreye tıkıldığım ve pantolon askım alındığında belime bir hafta süreyle bu papyonu sarmıştım. Kendime bir pantolon kayışı bulana dek işimi görmüştü bu papyon. Ne var ki, bir hafta sonunda hırpalanmıştı, tiftik tiftik olmuştu. Ama onu yine de özenle korumaktan geri kalmadım, kaçarken de çantama aldım.

Birdenbire gözlerimi açtım ve Şurabstov'a: "Bundan sonraki yoldan Moskova'ya gideceğim," dedim.

"Yaroslav üzerinden mi?" diye sordu.

"Evet ," dedim.

"Niçin?"

Bu soruya hazırlıklı değildim ve sıkılarak yanıtladım. "Akrabalarımdan birini olabildiğince çabuk görmek istiyorum."

"Bu bir neden değil ki?"

Şurabstov ne söylediyse vız geldi bana. En kısa yoldan Klavdia'ya gitmeye can atıyordum. Beni davranışlarımda serbest bırakırken yumuşamak zorunda kaldı. "Ah, sen ah! Benim karım da Moskova yakınlarında oturuyor. Ama yine de ben aptallık yapmayacağım. Sen henüz gagası olmayan toy bir serçesin."

"Evet," dedim kendimi yokladığımda. "Ben de pek öyle umutlu değilim. Sanırım benden asla iyi bir yeraltı militanı olmayacak."

Şurabstov güldü. Ona baktım ve gerçekten umutsuz bir durumda beni tutup tutmayacağını bilemedim. "Blagov'dan dolayı bana kızgın mısın?" dedim. Şurabstov daha da neşeli güldü. "Bunun için kızmadım sana." Kısa bir süre sustu, düşündü ve sonra ekledi: "Bir şey için şimdi gerçekten çok rahatım. Moskova'da seni sağa, Likidatörlerin (Tasfiyeciler) yanına çekmek isteyeceklerdir. Ama senin solda gözün olup

olmadığını da iyice bilmiyorum. Henüz çok yabani ve toysun, avlanabilirsin."

Vologda'da Şurabstov'dan ayrıldım. Moskova'da görüşmeyi kararlaştırdık. Şurabstov uzaklaşırken ben de Moskova trenine yöneldim. Bana öyle geliyordu ki yürüyüşüm değişmiş, şimdiye kadar dayandığım bastonum kaybolmuştu.

Yaroslav'a bir buçuk saat kala Volga üzerinden gemiyle yolculuk etmek için kendime uygun bir arkadaş bulmak amacıyla tren boyunca ilerledim. Kompartımanlardan birinde iyi giyimli bir bayan oturuyordu. Eşya filesi bir sürü bavulla doluydu. Karşısına oturdum, az sonra konuşmaya başladık. O da Moskova'ya gidiyormuş. Yaroslav'dan sonra Volga'yı birlikte geçmeyi önerdim. Vagondan her iki elimde birer bavulla ayrıldım. Yanında şık bir bayan ve ağır lüks bavullar olan bir adamın, sürgünden kaçan biri olduğu kimin aklına gelirdi ki! Volga'yı geçtikten sonra iki saat Moskova treninin gelmesini beklemek zorunda kaldık. Bayanı birinci sınıf bir restorana akşam yemeğine davet ettim. Yemek oldukça pahalıydı. Bir kişi yetmiş beş kapiğe patlıyordu. Salonun ortasında en iyi görünen yer olan avizenin altındaki masayı seçtim.

Yemek sırasında ajanların birbiri ardına salona nasıl doluştuklarını, bütün köşelere dağıldıklarını ve düş kırıklığına uğrayarak nasıl geri döndüklerini görebiliyordum. Kuşkulu hiç kimse görünmüyordu. Yalnız zararsız birkaç çift cıvıldaşarak akşam yemeyi yiyorlardı.

Trene binerken yol arkadaşımı bile bile yitirdim. Kompartımanın rafına tırmandım ve tren Moskova'ya girene dek hiçbir şey düşünmeksizin uyudum.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

En sonunda Moskova'daydım. Yaroslav'da bindiğim trenden ayrıldım; ellerinde sayısız torbalar, çantalar ve paketler bulunan insan seline kapılarak, insanların kah kafalarında, kah sırtlarında adeta yüzerek yürüdüm. İstasyon alanından tramvayların çınıltıları, gıcırtıları ve düdük sesleri geliyordu. Belki yüz tane fayton sürücüsü arabalarının oklarını sırayla kaldırım taşına çaprazlama koymuşlardı. Bağıra çağıra müşteri bulmaya çalışıyorlardı. "Buyrun, sayın baylar, buyrun! Vyatka'nın eşsiz atları bunlar. Buyrun bugün ilk kalkışım sizinle olsun!"

Moskova'yı ne kadar da seviyordum! Ama şu anda nasıl da yabancıydı bana. Şimdi nereye gidebilirdim? Bir buçuk yıl önce esen ve beni Moskova'dan ayıran fırtına, arkadaşlarımı da sürgüne ve hapishaneye sürüklemişti. Acaba onlardan şimdi hangisi özgürlüğüne kavuşmuştu? Onları nerede aramam gerekiyordu? Moskova gözüme tıpkı uçsuz bucaksız Asya gibi görünüyordu şimdi. Adasız, ufukta en ufak bir gemi bile görünmeyen tekdüze, önemsiz dalgalarla, ortasında bir tane bile canlı noktası olmayan bu yerden nereye ve niçin olduğunu bilmeden caddelerin arasına sürüklendim. Ayaklarım kendiliğinden en doğru yolu buldu. Kendimi birdenbire Klavdia'nın oturduğu evin önünde buldum. Yüreğim küt küt atmaya başladı. Giriş kapısı birdenbire açıldı, yaşlı bir adam dışarı çıktı: "Bize mi gelmek istiyordunuz?"

"Hayır," dedim ve neden böyle dediğimi ben de anlayamadım.

Yaşlı adam derin düşüncelere dalmış olarak caddenin ortasında yavaş yavaş yürümeye başladı. Klavdia'nın babası olmalıydı. Tanınmış bir Moskovalı bilgin; su sistemi uzmanı. Klavdia tutuklanmamdan önce beni onunla tanıştırmaya hiç yanaşmamıştı.

Klavdia şimdi evde tek başına olmalıydı. Bir kez daha kızdım kendi kendime. Ben duygularıma dayanamadığım için sürgünden kaçmış değildim! İçimden bir ses acımasızca soruyordu: "Öyleyse niçin Yaroslav üzerindeki doğrudan geldin?" Klavdia'nın evinin önünden geçip gittim. Nasıl olsa daha sonra herhangi bir yerde karşılaşırdık.

Kim bilir belki de unutulmuş olmaktan korkuyordum. Komitenin buluşma yerini olabildiğince çabuk aramaya karar verdim.

Tanınmış bir şarkıcının evine giderek şu parolayı söylemek zorundaydım: "İlan edilen Türkmen halıları burada mı satılıyor?" Şöyle bir yanıt alınam gerekiyordu. "Halı az önce satıldı, ama siz sahibiyle konuşabilirsiniz." Ama ben orada tamamen başka bir yanıt aldım, iyimser, hantal, kıpkırmızı yüzlü ve mutfaktaki ocağın başından ayrılarak kapıyı açmaya geldiği açıkça belli olan bir kadın "Halılarımız yok, ama çizgili frakları size seve seve gösterebilirim," dedi.

"Frak gerekli değil bana."

"Öyle demeyin. Eğer görmediyseniz elbette gerek duymazsınız. Hele bir görün bakalım." Beni dinlemeden içeriye seslendi! Feona, Frakı buraya getir. Bir alıcı var burada."

Aklıma başka hiçbir şey gelmediğinden fraka baktım ve "Kullanamam," dedim.

"Dur bekle, gitme. Onu bir kez de ışıkta gör. Yirmiye bırakırım onu sana."

Oradan kaçtım. Hâlâ bağırıyordu arkamdan: "Sen ne verebilirsin söyle hele. Hemen kaçıp gitme."

Bize sürgündeyken eski buluşma yerinin adresi verilmişti, apaçık ortadaydı bu, geçen zaman içinde uygun bir buluşma yeri olmaktan çıkmıştı burası.

Caddeye çıktığımda solgun yüzünde mor lekeler bulunan ve gözleri körmüş izlenimi uyandıran bir adamın bana doğru geldiğini gördüm. Onu hemen tanıdım ve aynı anda gizli bir rahatsızlık duydum. "Grigori!" diye seslendim.

"Ne demek Grigori? Ben senin babanın oğlu muyum!" diye homurdandı hiç dönmeden.

Onu durdurdum. Sonunda beni tanıdı, ama içten gelen en küçük bir yakınlık bile göstermedi. Benim soru yağmurum onu canlandırdı ve ağır bir düşten uyanır gibi göründü. Ama benim için bu karşılaşmayla Moskova yine eskisi gibi tanıdık, güvenilir, sevgili ve anlayabildiğim Moskova oldu.

"Ah Grigori! Sana rastladığıma nasıl sevindiğimi bilemezsiniz!"

"Sevindin mi? Beni gördüğüne mi? Acayip... Kendiliğinden?"

Grigori fırıncıydı ve benden biraz büyüktü. Onunla tutuklan-

mamdan bir ay önce yazın Serpusov'da tanışmıştık: Pırıl pırıl, neşeli, gençliğe özgü gerçek bir dostluk kurulmuştu aramızda.

Ama bu onu bizim davamıza tamamen çekebilmeme yetmedi. Onu daha önce, her saldırıdan başarıyla çıktığımız dönemlerde, devrimin ilkbaharında tanımış olsaydım belki de bizimle gelirdi. Ama onunla ilk kez büyük kurbanlarıyla devrimci hareketin geri çekilme dönemi başladığı zaman karşılaşmıştık.

Grigori karakteri nedeniyle melankolik biri olup çıkmıştı. Özgür, serkeş, güvensiz, derinlere dalmış, bununla birlikte çocukça bir safdillikle kanabilen bir zekası vardı. Eğitim görmemişti, kendi çabasıyla okumayı öğrenebilmiş olmasına karşın bütün düşünceleri ile bir filozoftan farksızdı. Bir gün masamın üzerinde Rousseau'nun *Emile* adlı romanını görmüş ve onu ödünç alarak seve seve okumuştu. Genellikle kötü olmakla birlikte şiir de yazardı. Gorki'nin gençlik yıllarında yaptığı gibi geniş kenarlı bir şapka takar ve fırında meslekdaşlarına "Gorki'nin bir fırıncı olduğunu" anlatmayı çok severdi.

Yeşil bir alana geldiğimizde orada duran bir sıraya oturduk. "Nen var Grigori? Hasta mısın? Rengin niçin sarı öyle?"

"Hayır, hasta değilim. Yalnız, yaşamaya devam etmek için hiç neşem kalmadı."

"Bütün vücudun titriyor. Üşüyor musun? Sıcak bir yere gidelim."

"Hayır, hiçbir yere gitmem."

"Bir işte çalışıyor musun?"

"Hayır, uzun zamandır açım."

"Öyleyse hemen yemeğe gidelim. Param var."

"Gerekli değil. Buna çoktan alıştım. Yemek yemek için hiç isteğim yok. Para da almıyorum. Niçin? Onu kullanacağım, ya sonra?"

"Seni çok iyi anlıyorum, Grigori. Ama şimdi her şey başka olacak. Sana yardım edeceğiz. İş bulacağız."

"Ne işi? Ben yazmayı yeğlerdim..."

"Yine yazarsın."

"Ah neden mutlaka yazınam gerekiyor? Ben her şeye olan inancımı yitirdim, Pavel. Her şey aynı. İşte hep aynı ezeli Moskova"

Akşam duasından sonra kiliseden çıkan yığınları gösteriyordu. Günlerden pazardı. Rüzgâr çan seslerini kente taşıyordu. Grigori ilerledi: "Bir yıl önce de tanrıya dua ediyorlar ve bu arada yemek yiyor-

lardı. Ve bu bir yıl böylece devam etti. Kimse değişmedi. İnsan burada yalnız kendine güvenebiliyor. Kimse yardım etmez, kimse acımaz sana. Hep bir şeyler aradım durdum. Hatta bir fabrikaya bile girdim, ama orası hoşuma gitmedi. Fabrikalardan hoşlanmıyorum. Ben ormanları, ırmakları, tarlaları seviyorum."

"Bizim arkadaşlardan hiç kimseyle karşılaşmadın mı?"

"Fabrikada bizden olanların varlığını hissettim. Ama onlar şimdi çok dikkatli davranıyorlar. Benimle, yeni gelenlerle yolları ayrılmış. Benden kimse hoşlanmadı. Yaşlı bir işçi kılı kırk yararak benden yakınıp duruyordu. Entelektüellerle bir araya geldim. Onlar benden hoşlanmışlardı ama bu kez de ben onlardan hoşlanmamıştım. Tutarlı olan birkaçından hoşlanabilirdim ama çoğunluğu bizi oyuncak olarak görüyordu ve devrim onlar için bir ziyarete gitmekle, bir bayram yerine gitmekle aynı değerdeydi. Gitmek ya da gitmemek ya da daha iyisi evde kalmak isteğe kalmış bir şeydi. Evde kalmanın güzel olduğunu, ama ziyarete gitmenin daha da güzel olduğunu düşünüyorlardı. Ama sonra ziyarette dayakla karşılaştıklarında kapağı hemen eve atıyorlardı. Bu işten ellerini çekebilirlerdi. Oysa bizimkiler seçim yapamazlardı. Ben bu işi daha sonra yaylı sazlarla yapmayı denedim. Başlangıçta mutluydum, ama sonraları yalnızca cesaretsizlik sardı beni. Açlıktan söz etmiyorum. Buna katlanabilirsin ama eğer umudun kalmamışsa, eğer yapacak hiçbir şey bulamazsan işte o zaman hiçbir şeye katlanamazsın."

"Gidelim Grigori. Bir çay salonuna oturalım."

"Sen davana bağlı kaldın mı? Eskisi gibi çalışıyor musun?"

"Evet."

"Arkadaşlarından gammazlayan oldu mu seni hiç?"

"Hayır"

"İyi. Ama olur. Bu şimdi olağan bir şey."

"Çay salonuna gel Grigori, ya da bir lokantaya. Donuyorsun."

"Evet donuyorum. Benim koyun kürkümü anımsıyor musun? Onu yazın sabahları giydiğim için bana hep gülerdiniz. Bu herkese göre bir suçtu. Bu kürk aklıma geldiğinde kendimi bir buz deliğinde boğmak istiyorum."

"Niçin?"

"İşçi eğitim seminerinde bir öğretmene aşık olmuştum. Bütün iş-

çiler onu seviyor ve ona güveniyorlardı. Sık sık ziyaret ediyordum onu. Ödevlerimi gözden geçiriyor, beni eleştiriyor ve bana Lunaçarski'nin *Sanat Üzerine Konuşmalar* adlı yapıtını okuyordu. Evliydi. Kocasının garip bir görünümü vardı. Papyon ve gözlük takıyor, her zaman sinek kaydı traş oluyordu. Her şeye, öğretmenin işçilere karşı olan davranışlarına büyük ilgi gösteriyordu. Birdenbire hastalandı. Ona acıyarak kürkümü verdim. Böylece daha iyi ısınabilecekti. İkisi de büyük sıkıntı çekiyorlardı. Öğretmen benden hoşlanmıştı. Bir akşam tam giderken bana bir demet çiçek armağan etti ve ağladı. Bütün gece kendimi yatıştıramadım, sabahleyin de onun beni sevdiğini anladım. Gün ışır ışımaz ona koştum. Ama bana orada 'Öldü' dediler. 'Gece kendini zehirledi!' 'Ne ile?' diye sordum. 'Kibritle' dediler. 'Kibritleri önce bir bardak su içinde eritmiş, sonra bu suyu içmiş. Hastaneye götürmüşler ama orada ölmüş...' 'İyi ama niçin?' Oradakilerden birisi, çevresine bakındı, başka birinin işitmeyeceğinden emin olunca yavaşça fısıldadı: 'Kocası provokatörmüş! Onu sık sık sorguya çeker ve sonra her şeyi gammazlarmış. Bunu anladığında daha fazla yaşayamadı.' Oysa ben o leş kargasına acımış, ona kürkümü vermiştim. Bu serseriye acımıştım."

Grigori'yle uzun süre aynı sırada oturamadım. Bizi gözlediği açıkça belli olan kuşkulu biri yavaşça yanımıza sokulmuştu. Aynı gün daha geç bir saatte buluşmak üzere sözleştik. Grigori bana bir çay salonunun adını ve beni bekleyeceği saati söyledi ve tam zamanında orada olmamı rica etti. "Seni bekleyeceğim. Ve eğer şimdi benim gibi sen de bir başkasıyla buluşmak için istek duymazsan en iyisi hiç gelme. Bu gücüme gitmez. Bilirim ki bunu hak ettim, benim dostluğum sıkıcıdır."

Grigori ile karşılaşmam bizimkilerle çabucak ilişki kurmak için duyduğum isteği artırdı. Genel durum Şurabstov'un bize sürgündeyken anlattıklarından daha güç ve daha karışıktı.

Örgütü nasıl bulabileceğim hakkında elimde en ufak bir ipucu bile olmadığı için önce yoldaşlardan birini aramak istedim.

Bu iş için en çok umutlanabileceğim yer, Mosavaya Caddesi'nde yeni açılan üniversite binasının mensa'sıydı. Daha önceleri iki ya da üç kez kısa amaca uygun notlarımızı değiştirmek ya da acele emirleri yerine getirmek için orada kısa süreli olarak buluşurduk.

Sabırsızlığım iyi sonuç verdi. Mensa'da Samoskvoretiçye bölgesin-

den bir yoldaşa rastladım. Militanlar arasında ona takma isim olarak 'Yorulmak bilmez Vasili' adını vermiştik. Daha önce 'Dobrov ve Nabholz' fabrikasının parti örgütündeki etkin ve güvenilir işçilerinden biriydi. Onun hakkındaki yargı şu sözlerle dile getirilirdi: "Yorulmak bilmez Vasili ben bu işi yapacağım dedi mi mutlaka yapar." Askerden sonra doğrudan doğruya fabrikaya girmişti; çok usta, ödüller kazanmış iyi bir nişancıydı. Bunun için bizim yanımızda savaş eğitimi örgütleyicisi olarak çalışmıştı. Pazar günleri beş ya da altı kişilik genç işçi grupları ile Nijni Kotli köyünün arkasındaki ormana gider ve orada atış eğitimi yaptırırdı. Ayrıca silahları da saklardı, bu işten bölge komitesine karşı sorumluydu.

Mensa'daki karşılaşma sahnemizi öyle bir oynadık ki sanki henüz bir saat önce ayrılmış gibiydik. "Günaydın" bile demedik birbirimize. Vasya beni gördüğünde şunu sordu: "Üstüne ne sürülmüş ekmek istersin?"

Bir köşede ekmeklerimizi yerken birbirimize en gerekli şeyleri söyledik. Vasya'nın benim bölge buluşma yerini sormam üzerine sıkılmasına biraz şaşırdım. "Şu anda bilmiyorum. Ama senin için öğrenirim bunu. Bana gel!" Kendi adresini verdi. "Ama bugün değil. Toplantı için hazırlık yapmam gerekiyor."

"Peki, Vasya, yarın" Sonra daha yüksek sesle: "Derse gitmem gerek, kommilitone. İyi sonra görüşürüz" dedim ve Mensa'dan ayrıldım.

Şimdi Klavdia'ya gidecek yürekliliği buluyordum kendimde. Ama Grigori ile buluşma saatim yaklaşıyordu.

Grigori'nin beni beklediği çay salonuna az bir şey kala büyük bir gürültü işittim. Karmakarışık çığlıklar, alarm düdükleri ve kırılan pencere camlarının sesleri geliyordu. Mutlaka iki sarhoş kavgaya tutuşmuştu. Pasaportum olmadığı için oradan uzakta durmayı yeğledim.

Ortalık yatışana dek bekledim, polisler kendilerine küfreden kan revan içindeki üç adamı götürdükten sonra içeri girdim.

Ama henüz çay salonunun eşiğinden içeriye adımımı yeni atmıştım ki yeni bir olayın ortasında kaldım: Büyük salondaki insanlar heyecan ve gürültüyle arka odanın kapısı önünde itişip kakışıyorlardı. Bu insanların arasına sıkıştım kaldım, kendimi bir türlü kurtaramıyordum. Arka odadan sesler geliyordu: "Süt, çabuk süt!" Kadının biri kulak tırmalayıcı bir sesle yırtınırcasına bağırıyordu "Polis!"

Arka odadan bir kadın çıktı ve yığıldı kaldı. Kapıya birikmiş olanlar bağırışıyorlardı. "Orada neler oluyor? Bunaklar içerde bir adam ölüyor, siz ise burada eli kolu bağlı duruyorsunuz!"

İçerden bir ses geldi: "Çekilin! Yer açın!"

Ve sonra önümden Grigori'yi geçirdiler. Elleri cansız olarak sarkıyordu. Ama kimse işi oluruna bırakmadı. Bir kızâğa koydular ve biri onunla birlikte hastaneye gitti. Bu arada neler olmuştu acaba?

Lekeli beyaz renkli gömleğinin üstüne çilek rengi bir kemer takmış olan garson, olayı şöyle anlattı. "Buraya geldiğinde herhangi bir tehlikeden kaçmadığını hemen anladım. Oturdu. Durmadan saatine bakıyordu. Hatta bir ara bana bile sordu: 'Saatiniz doğru mu?' Güldüm ve şöyle dedim: 'Biliyorsunuz ya mutlu olanlara zaman geçmek bilmez.' Sonra bana döndü: 'Siz belki mutlusunuz?' - 'Niçin kızdığınızı anlayamadım' dedim. 'Ben yalnızca bir atasözü söyledim.' Bir bardak çay istedi ve ekledi. 'İyi kaynamış suyla olsun!' Sonra bir kâğıt çıkardı ve bir şeyler yazmaya başladı. Ama kurşun kaleminin ucu hemen kütleşti. Biliyor musunuz, açık yüreklilikle söylüyorum ki onun canı yazmak istemiyordu. Böyle kritik bir durumda yazma isteği olmaz insanın. Yine düşündüm ki, sıcak su serseriler ve dilenciler için çay içmeye değil, içinde kibrit başlarını eritmeye yarayan bir ilaç yerine geçer. Ama ben o sırada öteki odadan çağrıldım ve o yalnız kaldı. Geri döndüğümde her şey bitmişti. O gerçekten de sıcak suda erittiği kibrit başlarını içmişti. Onun kâğıda ne yazdığını bilmeyi çok isterdim. Ama kaybolmuş. Belki de cebine koymuştur. O zaman da hastanede bulunur ve 'kent gazetesi'nde yayımlanır."

Grigori'nin son dakikalarını geçirdiği masaya oturdum. Karşıda bir çalar saat vardı. Belki de Grigori beni beklerken sabit nazarlarla ona bakıp durmuştu. Ayağıma bir şey dokundu. Garsona çay ısmarladım ve o giderken eğilerek yerdekini, kâğıt parçasını aldım. Kâğıtta bir şiir yazılıydı. Grigori'nin yazısını tanıdım. Başlık olarak şu vardı: "Benden dolayı düş kırıklığına uğrayan arkadaşım Pavel'e ithaf ediyorum." Sonra bunu üç dize izliyordu.

Uzak, açık bir ruhla,
Bir insanın yakıcı ruhuyla,
Bu zamanın hışırtılarına kulak ver...

Bir kıyıda küçük yazılarla Grigori'nin bir türlü son biçimini veremediği son dizenin karalaması vardı.

Büyük çevresi içindeki aklıyla.

Hastaneye koşmak istedim. Belki onu son bir kez daha görürdüm. Ama bu sırada garson geldi ve haber verdi: "Hastaneden şimdi birisi geldi ve onun öldüğünü anlattı: Yazık, çok da gençti. Benim küçük erkek kardeşim de Japon savaşında öldü. Ama her zaman söylerim: Yatakta ölmektense savaşta ölmeyi seve seve yeğ tutarım."

Caddede sersem sersem yürüdüm. Kapıcılar birbirleriyle şakalaşarak kaldırımlardaki karları temizliyorlar ve yayaların ayakları önüne tıpkı çiftçiler gibi altın sarısı kumlar serpiyorlardı. Böyle yürüdüğüm süre boyunca kazınmış yollar üzerinde sendeledim ve kumları sürükledim.

"Hey, uyku tulumu! Bütün kumları sürükledin!" diye arkamdan bağırdı bir genç. Kapıcının biri de homurdandı: "Hey sen, saygılı ol, yoksa lastiklerini parçalarım!"

Umutsuzluğun getirdiği bir kuşku kapladı içimi. Orada, sürgünde daha mutluydum ben.

Ama her şeye karşın Profesörün evine yaklaştığımda sevinçli bir coşkunluğa kaptırdım kendimi. Kapıyı vurmadan ve zili çalmadan, az sonra olacaklara hazırladım kendimi: Zili çalınca kapı açılacak ve sesimi işiten Klavdia koridora koşacaktı. Beni görünce mutlaka utanacak, ilgisiz, hatta dargınca bir anlam gelecekti yüzüne. Ama sonra onun ilgisinden ve nazikliğinden sevinç duyduğumu görünce nasıl da candan konuşacaktı! İkimize olan öfkesi onu alaylı ve kinayeli olmaya itecek, beni kızdırıp üzecekti. Önce her şeyi anlayacaktım ama bu bana daha sonra ağır gelecek ve bir türlü sindiremeyecektim. Ve böylece ben, bu kayalara vurup çatlayan dalgalar arasında bütün gece onun beni sevdiğine inanarak kâh sevincin doğruğuna çıkacak, kâh ilgi çekmeyişimi ve tiksindirici oluşumu düşünerek kuşkunun uçurumunda batıp duracaktım. Sonra ona Grigori'den söz edecektim, işte o zaman ağırbaşlı bir hava gelecekti üzerine. Belki de geç gittiğim için beni suçlayacaktı. Ama pasaportum olmadığı için çay salonuna giremezdim. Çünkü orada polisler vardı.

Böylece kapıya vardım. Kapıdaki levhada babasının adı yazılıydı.

"Profesör İvan Matveyeviç Seliverstov." Zili çalmalıydım. Aslında oradan kaçmak ve bir daha gelmemek isterdim. Ama şimdi zili çalmak zorundaydım.

Önceki ziyaretlerimde hiç görmediğim yabancı bir hizmetçi açtı kapıyı. Sesimi özellikle yükselterek Klavdia'yı sordum. Böylece onun sesimi işiteceğini ve kapıya geleceğini düşünüyordum.

"Küçükhanım evde yok."

Bütün hayallerim paramparça oldu. Birden ne yapacağımı, ne söyleyeceğimi bilemedim.

"Bizim küçükhanım eve her gece geç saatlerde geliyor. Nereye gittiğini biz ne bilelim. Hiçbir şey anlatmıyor. 'Sizin hiç erkek arkadaşınız yok mu?' diye her zaman takılıyorum ona. Ama o gülüp geçiyor. Hiç kimse ondan daha akıllı olamaz. Boş yere beklemek zorundasınız. Bugünkü ziyaretiniz boşuna olur, çok geç gelir. Ama İvan Matveyeviç evde... Geldiğinizi bildireyim mi?"

"Hayır, gitsem iyi olacak."

"Hep böyle oluyor zaten. Birisi küçükhanıma gelir ve kesinlikle İvan Matveyeviç'e bildirmemi istemez. Peki küçükhanıma ne diyeyim?"

"Hiçbir şey söylemeyin."

Vasya'ya gittim. Kendisine bir başka akşam uğramamı rica etmesine karşın bu akşam gitmem herhalde çok kötü olmazdı.

Kapıcıların temizlediği kaldırım taşları gıcır gıcır ötüyordu. Caddelerdeki yaşama özel bir canlılık ve enerji veriyordu bu gıcırtılar. Kafam gelecekteki işime ve planlarıma ilişkin düşüncelerle dolu olarak ilerledim. Yüreğimin derinliklerine karanlık bir kuşku çöreklenmişti. Archangelsk'e varışımdan beri geçen olayların karmakarışık kalıntıları yüreğimin derinliklerinde kapkara bir umutsuzluk yaratarak taş gibi duruyordu.

Vasya, Şabalovka Caddesi'nde oturuyordu. Evin ön tarafında bir lokanta vardı. "Arabacıların kulübesi" yazılı olan tabelanın iki harfi düşmüştü ve şimdi şöyle okunuyordu. "Arabacıların pençesi". Kızakların ve önlerinde yem torbaları asılı atların önünden geçerek tahta binanın mutfak bölümünden içeri girdim. Taşlar buz tutmuştu, ayağım kaydı, yere yuvarlandım. Neredeyse ayağımı kıracaktım. Kapının zili yoktu, ev çok gürültülüydü. Kapıyı çaldım ama duyan olmadı. En

sonunda Vasya çıkageldi. "Niçin bugün?" diye sordu, sonra sıkkın ve şaşkın bir tavırla: "İyi, içeri gir," dedi.

Kapkara nemli bir odaya girdik. "Biraz dışarıda, koridorda bekle. Hemen geliyorum," dedi.

Yan taraftaki duvarın arkasına geçti. "Şamatayı kesin. Sofu bir adam geldi," dediğini işittim. Birisi güldü, sesi yabancı gelmeyen bir diğeri de bağırdı. "Hey, dışarıda bekleyen, içeriye gelin. Burada iyi insanlar var." İçeriye girdiğimde Vasya masanın üzerinden bir şişe schnaps aldı. "Onu niçin saklıyorsun Vasya?" diye sordum. "Bunda kötü bir şey görmüyorum."

Vasya homurdanarak yanıt verdi: "Onu sakladığım filan yok. Kendim de hoşlanmıyorum. Biz mücadelemizi, sorunlarımızı tartışıyoruz ve bu arada schnaps gerekmez. Bu yine Mişka'nın işi. Schnapsız iki lafı bir araya getiremez o."

"Beni tanımadınız mı Pavel?" diye araya girdi Mişka.

"Bizimkilerden biri. Dobroz-Nabholz'dan," diye açıkladı Vasya.

"Hayır Mişka. İlk anda anımsayamamıştım, ama şimdi tanıdım."

"Böylece demek istiyorsunuz ki ben şimdi öncekinden çok daha kötü görünüyorum?"

Mihail, Vasya'dan daha gençti, ama örgüte daha önce girmiş ve Vasya'yı da geçmişti. Onun çalıştığı yerde özellikle de gençlik kesiminde büyük bir etkisi vardı. Önceleri iyi para kazanır, temiz giyinir, düzenli traş olur, dik yakalar takar, tiyatroya gider ve Gorki'nin *Sinanije –Bütün Yapıtlar*'ını topladığı kitabını satın alırdı. Ama şimdi sakalı vardı, yanakları çökmüş, gözleri dumanlanmıştı.

Mihail ve Vasya'dan başka suratı çiçek bozuğu kırk yaşlarında bir adam daha vardı masanın başında. Kent züppeleri gibi giyinmişti, ama davranışları ve yüz ifadesi bir köylü olduğunu kanıtlıyordu. Kendini tanıttı:

"Mach öğretisi yandaşıyım. Entelektüellere parazitler ve sömürücüler gözüyle bakıyorum. Ve de sosyalistleri işçilerin en tehlikeli düşmanları sayıyorum. Eğitim, iktidarı zorlamak için karşılıklı kullanılan bir araçtır. Tek tek eğitim görmüş kişilere ve sosyalistlere ben bir defaya mahsus olmak üzere elimi uzatıyor ve onlara bedenen çalışmaları için öğütler veriyorum. Ve de onları disipline çağırıyorum. Evet iyi akşamlar!"

"Kes artık şu bilinen nakaratı!" diye bağırdı Vasya. "Bu Machçı'yla kan çıkıncaya kadar dövüşüyorum. Dün böyle bir vaazdan dolayı ağzını burnunu parçaladım."

"Fark etmez Vasili. Pratikte ortak bir platform buluyoruz. Kaslar bizi birbirimize yaklaştırıyor değil mi? Biz aklımız başımızda olmadan da kaslarımızla harekete geçer ve deviririz. Tekrar iyi akşamlar!"

Bir bardak votka rica ettim. "Bütün günü dışarıda geçirdim, donmak üzereyim." Bu isteğim ve gösterdiğim gerekçe dostça karşılandı. "Evet, donasıya üşüyen bir adam içki içmelidir," dedi Machçı.

Daha sonra dışarıda kalan biri olarak değil de, tersine bu çevreden aynı haklara sahip biri olarak kabul edildim. Vasili duvara döndü, kollarını göğsü üzerinde kavuşturdu ve açıkladı. "Ben içmiyorum. Mişka, bu şeytan, bana her zaman içki içirmeye çalışıyor, ama ben ağzıma sürmüyorum. Babam her zaman söylerdi: 'O insanın yüreğini tutuşturur.' O zamanlar onun bu sözlerle ne demek istediğini anlayamazdım. Ama şimdi her şey apaçık benim için. "Çocuklar: Biz işçilerin yüreği kinle yanıp tutuşmalı. Her şey kısa ve küçük olarak parçalanmalı, dükkan yeniden kurulmalıdır. Ama biz uzaklaşıyoruz dostlar! Likidatörler diyorlar ki; 'Bu tarihsel yasalara uygundur! Şeytan alsın bu yasaları.' Likidatörler açıkça vaaz ediyorlar: 'Stolipin'e teslim olun. İllegal partiyi feshedin ve yalnızca yasalar çerçevesinde kurulmuş örgütlerde çalışın!' Buna karşılık Otzovistler de kısaca şöyle diyorlar: 'Bütün legal çalışmayı bırakın. Ondan hiçbir şey bekleyemeyiz. Hemen ayaklanmaya hazırlanın.' Ve Leninistler –onları zor anlıyorum– diyorlar ki; 'Devrimin yolunu çizin, önce hazırlıklarını yapın, gücünüzü toplayarak bütün legal örgütleri sarın ve sessizce yaklaşın.'"

"Peki Leninistlerin safında yer alıyor musunuz?" diye sordum ona.

"Evet. Ben ayaklanmanın karanlık kapılar ardında ve sessizce olmaksızın hazırlanmasından yanayım. Şimdi ne söyleyeceğini biliyorum. Diyeceksin ki ayaklanma yalnızca bir kitle hareketi sonucu olasıdır. Bir hamle yapılabilinir ve en son hamle de sonradan olur. Ama kanıtla bunu! Bak, halk baskı altında! Kaç tanesi daha idam edilecek, kaç tanesi kendi kendini öldürecek. Eller çoktan kendiliğinden yumruk oldu. Eller silah istiyor, silah verin bize. Ondan sonra ayaklanma başlayacaktır. Ama bize silah verilmiyor ve insanlar örgütten uzakla-

şıyorlar. İşte Mişka! İşçi Mişka çoktan bizden ayrıldı, sola gitti. Sonra entelektüeller; onlar da iyice sağa kaydılar. Şimdi arada cinsel sorunlar konulu toplantılar yapıyorlar. Nasıl? Belki de haksızım değil mi?" diye bağırdı Vasya birdenbire.

"Yapacak hiçbir şeyimiz yok, Pavel! Bana gerçek bir devrimci görev verin ve ben ne sağa ne de sola koşayım. Ben barikatlarda savaştım. İşte bu yüzden hastanelerde, sendikalarda, kooperatiflerde hazırlık yapmayı bilmem. Halka polis ve subayların nasıl dövüldüğünü öğretmek istiyorum ben; eğer birinin eline bir burjuva geçerse, onu öldürmeye hakkı olmalı. Mişka bana bir bardak votka ver. Schnapsı sevmiyorum, ama yine de içeceğim."

Vasya bir bardak votkayı bitirdi ve devam etti. "Sen geldiğin için mutluyum Pavel. Bize dayanak olursun. Ama açıklasana bana: Lenin yandaşları Otzovistleri niçin 'Kaypak Likirdatörler' diye adlandırıyorlar? Bunu anlamıyorum."

"Belki de Otzovist oldun?" dedim.

"Hiçbir şey olmadım. Bizim şimdi yeni bir bölge sekreterimiz var. O bizim devrimci Samoskvoretiçye'mizi tanımıyor ve burada sola, yani Otzovistlere karşı 'Likidatörlere' olduğu gibi kendi dilleriyle döverek saldırıya geçilmesi gerektiğini bilmiyor."

"Sol sloganlarla gösteriş yapanların hepsi gerçekten solcu değil, Vasya. Ama sonunu anlat hele."

"Beni 'Kaypak Likidatörler'den sayacağını biliyordum zaten. Bugün yoldaşın yoldaşa küfredip ağzına geleni verip veriştirmesi moda oldu. Bana küfretmeden önce dene bir kez. Bak, biz gelecekteki amacımız için bir araya geldik..."

Machçı, Mişka'yı destekledi. İkisi de Vasya'nın benimle konuşmasını istemiyorlardı. Ve sonunda o da yumuşamak zorunda kaldı. "İyi Pavel, her şeyi bilmek zorunda değilsin."

Atışmalarından Mihail ve Machçı'nın Vasya'dan şöyle ya da böyle kuşkulu bir "mücadele eylemi" için "ödünç" tabanca istediklerini anladım. Machçı sırlarına ihanet etmediği konusunda Vasya'yı kandırmaya çalışıyordu. "Niçin izin almak için soracakmışsın? Öğüt almaya ne gerek var? Sendeki malzemeler çok iyi durumda. Kararlı savaşçılara altı atış demiri vereceksin. Bundan daha basit ne var? İki yüz adamı silahlandırmış olacaksın. Burada kendi savaş grubunu

çoktan kurmuşsun. Ve eğer bize inanmıyorsan lütfen gel, denetim işini birlikte yapalım. Bizim gençler buna karşı değiller."

Onları baştan savmayı ve Vasya'yı oyalamayı denedim. Ama Michail kısa kesti: "Uzun lafa gerek yok Vasya. İstediğini yap. Ama önce bize söz verdiğin şeyi ver. Her şeyin hazır olduğunu ve bizim yalnız almaya gelmemiz gerektiğini söylemiştin. Güzel, alalım ve gidelim. Şimdilik bizim için tertemizsin ve daha sonra Pavel'le istediğin yere gidebilirsin."

Vasya bocalıyordu. Machçı ayağa kalktı, masaya bir yumruk attı ve bağırdı: "Yeter artık Vasya. Senin de bu herifin de Allah belasını versin! Kendine dikkat et. Eğer birisi bana 'hayır' derse... O zaman o adam benden uzak dursun. Eğer 'evet' derse, o zaman da bu benim ilkemdir: Isınana dek vur çekici. Sen bizimle önce dostluk kurdun sonra da evetle hayır arasında gittin geldin. Ama dur sen, bir gün olur sen de dar bir zamanında benim elime düşersin."

En sonunda işe karışmak zorunda kaldım ve dedim ki; "Silahları vermeye hakkın yok Vasya. Önce örgüte danışman gerekir. Düşünsene bir kere."

Machçı kahkahayla güldü ve benimle alay etti. "Asıl sen düşün sen! Siz yalnızca manevi işlerle mi uğraşmak istersiniz? Hayır, biz kaslarımızla çalışmayı yeğ tutuyoruz."

Vasya hemen üstüne çullandı: "Herhangi bir şeyin yapılmasını istemeye hakkın var mı? Hayır, buna hakkın yok senin. Hayır! Bir başkasının da hakkı yok buna. Sorumluluk benimdir ve bundan dolayı da yalnızca ben karar verebilirim."

O anda kapı çalındı. Hiç kımıldamadık. Daha hızlı vuruldu. Sürekli ve şiddetle vurulmasına karşın Vasya açmak istemiyordu.

"Kim çağırdı şeytanı buraya? Benim kimseyi saklayacak yerim yok. Geleni en kötü durumda koridorda tutarım ve siz de pencereyi kırar, sıvışırsınız."

Mişka çabucak sordu: "Tabanca nerede?"

Vasili bir el hareketiyle tabancanın iyi saklanmış olduğunu anlatmakla yetindi. Bana bir yerlerden tanıyormuşum gibi gelen belli belirsiz bir genç kız sesi işitildi. Vasili odaya girerek kulağıma usulca fısıldadı.

"Bizim çalışkan yeni bölge sekreterimiz."

Vasili'nin arkasından odaya genç bir kız girdi. Bu Klavdia değil miydi? Gerçek miydi bu? Klavdia henüz devrimci olmamıştı ki? Ama şimdi yüzü de değişmiş görünüyordu; düşünceli ve yorgundu.

Benim varlığım onu öylesine şaşırttı ki taş kesilmişçesine dikilip kaldı olduğu yerde.

"Sen Moskova'da mıydın Pavel?"

"Evet, kaçtım."

"Ve bana bildirmedin.."

"Sizin oradaydım.. Bir buluşma noktası gerekir diye düşündüm."

Dudaklarımdan, söylemek istediklerimden büsbütün başka şeyler döküldüğünü hissediyordum. Sesim buz gibiydi, o anda yardıma muhtaçtım ve bir şeyleri değiştirmek için hiçbir şey yapabilecek durumda değildim.

Machçı bıyıklarını burarak Klavdia'ya döndü:

"Buyurmaz mıydınız?"

"Ne istiyorsunuz?" Buz gibi bir sesle sordu Klavdia bunu.

"Masamıza oturun?"

"İşte geldim ve acelem var. Vasili'yle konuşmak istiyorum biraz. Birkaç dakikalığına dışarı çıkar mıydınız? Lütfen sen de Mihail."

Klavdia sert ve keskin konuşuyordu. Tıpkı mücadele ve kavgada baştan beri yerini almış biri gibi alabildiğince kısa zamanda sonuca kestirmeden varmak istiyordu. Ama bu ses tonu Machçı'nın muhalefetine neden oldu.

"Ya dışarı çıkmazsam?"

"Yine hiçbir şey kazanamazsınız. O zaman Vasili'yi öbür odaya çağırırım. Hepsi bu kadar. Lütfen çıkın!"

"Anlıyorum," dedi Machçı. "Siz bizi engellemek için geldiniz. Bu Pavel'le ikiniz aynı soyun adamlarısınız. Karar ver Mişka."

"Çoktan verdim bile," dedi Mişka alayla ve çantasından çabucak bir tabanca çıkardı. Klavdia'ya döndürdü ve bağırdı "Eller yukarı!" Klavdia durağan gözlerle Mişka'nın yüzüne baktı ve ellerini kaldırmadı. Ama buna karşılık Machçı kendiliğinden ellerini yukarı kaldırdı ve sonra hemen indirdi.

Mişka'nın yanında duran Vasya tabancayı onun elinden almak için davrandı ve ama Mişka kenara çekildi ve tabancayı yeniden çantasına koydu, adamakıllı neşeli bir havayla: "Çok iyi bayan!" dedi,

"Sınavdan yüzünün akıyla çıktın. Ve sen Machaiskici, sen ise pantolona doldurdun!"

"Kötü bir şaka" dedi Vasili.

Mişka ayağa kalktı ve Klavdia'nın önünde eğildi. "Görüyorum ki biz gitmek zorundayız. Vasili'den iş çıkmayacak. Hadi bakalım Machçı."

Klavdia onu durdurdu. "Nat Pinkerton'u okudun mu, Mişka?"

"Evet, Pinkerton ve Arsen Lüpen, Gorki ve Tolstoy'dan daha çok hoşuma gittiler."

"Evet. Ne denli kötü zevkli olduğun belli. Saçmalıklarla doldurmuşsun kafanı. Geçenlerde bir istatistikte okumuştum. Şimdi bütün lise öğrencileri istatistiklere ilgi duyuyorlarmış. Ama sen artık lise öğrencisi de değilsin. Sen bir işçisin Mişka. Seninle bir an önce konuşmalıyım. Bir eylem için tıpkı senin gibi gözü pek biri gerekiyor bana."

Mihail başlangıçta Klavdia'nın önerisiyle hiç ilgilenmiyormuş gibi göründü. Ama koltuklarının kabardığı açıkça belliydi. Giderken Klavdia'ya bu iş için kendisiyle ne zaman konuşabileceğini sordu.

Klavdia, Machçı ve Mihail gider gitmez açıkladı: "Vasya, komite silahları hemen teslim etmeni emretti."

Vasya sordu: "Kime? Komiteye mi?"

"Evet, komiteye"

"İyi. O zaman komiteye teslim ederim."

"Komite onları senden alınam için beni görevlendirdi."

Vasya şaşırmış ve gücenmişti.

"Bana güvenmiyorlar mı? İyi, sabaha teslim ederim."

"Hayır Vasya. Hemen şimdi vermek zorundasın. Ben bunun için geldim."

"Sen bunu kendin çıkarıyorsun. Çünkü Mişka'yı burada gördün. Onun yine geleceğinden ve silahları benden alacağından korkuyorsun. Tabancalar için seni kesinlikle yalnız göndermezlerdi yoksa. İlle de götürmek istiyor musun onları?"

Klavdia kürk gocuğunu çıkardı. "Sende altı tabanca vardı Vasya, değil mi? Bak, gör işte. Keten ceketime tabancalar için altı tane cep diktim." Elbisesinin üzerine içinde altı cep olan bir ceket giymişti. Vasya masaya doğru gitti ve bize döndü:

"Oturun lütfen. Bu ciddi bir konuşma olacak. Yerinizi alın," de-

di. Ne yapacak diye Klavdia'ya baktım. O masaya oturmayınca ben de ayakta kaldım. Vasya başını iki elinin arasına dayadı ve bir süre hiç konuşmadan öylece durdu. Sonra kafasını kaldırdı ve yorgun bir sesle: "Hayır, konuşacak bir şey yok," dedi. "Niye olsun ki? Tabancaları vereceğim sana Klavdia. Onları teslim etmeme karar verilmiş bir kez. Öyleyse bu olacak. Biraz bekle."

Silahları güvenli bir biçimde gizleyebilmek için sobanın arkasına karışık bir tesisat kurmuştu. Gurur ve acı içerisinde onu bize gösterdi. Bu arada sürekli Klavdia'ya bakıyor ve böylece onun belki az sonra, "Hayır Vasya. Silahları iyi saklamışsın. Onları senden almak doğru olmaz," diyeceğini umuyordu.

Ama bu sözleri işitemedi Vasya. Altı tabanca saklandıkları yerden bir bir alındı ve bu arada Klavdia havayı yumuşatacak tek laf etmedi. Vasya içini çekiyordu: "Benim için her şey açık. Benim de Mişka gibi serüvenci olacağımdan kuşku duyuluyor."

Vasya'nın bu acı sözleri karşısında bile Klavdia gelecek için tek sözcük bile etmemiş, hiçbir yanıt vermemiş ve derdini anladığını belirtir hiçbir davranışta bulunmamıştı. Vasya'ya öylesine sert davranıyordu ki, bana Şurabstov'u anımsatıyordu.

"İyi, yapılacak bir şey yok!" diyerek Vasya kendi kendini avutmaya çalıştı.

Klavdia'ya tabancaları onun istediği yere götürmeyi önerdim. Buna yanaşmadı. "Birincisi: Bu görev sana değil bana verildi. İkincisi: Durumun gerçekten tehlikeli. Daha yeni geldin buraya ve hiç kuşkusuz kağıtların da düzenli değildir."

"Öyleyse bırak da hiç olmazsa bir kısmını taşıyayım. Hepsi birden sana ağır gelir."

"Bu tehlikeye ikimizin de yakalanması için mi atılalım yani? Çok saçma bir şey olur."

Klavdia'yla birlikte lokantanın avlusunu geçtiğimizde kendisine sarılmamı istedi ve bana iyice sokuldu. Bana öyle geliyordu ki titriyordu.

"Üşüyor musun, Klavdia?"

"Hayır ama biraz korkuyorum. Burada, her yerde ayaktakımı koşuşturup duruyor, iğrenç kişiler. Atlardan da korkuyorum. Üstelik köpekler de var."

"Desene ki o eski korkulardan kurtulamadın?"

"Ah nerede. Daha da çok korkuyorum. Şimdi bir de kedilerden korkuyorum."

"Peki buraya tek başına nasıl geldin?"

"Tek başıma avludan geçip içeriye nasıl girdiğimi ben de bilmiyorum. Öyle sanıyorum ki, yolda Vasya ile işimi nasıl bitireceğim diye düşünmekten korkumu unutmuştum. Mişka ve Machçı'nın onun yanında olduklarını biliyordum." Bir an konuşmasını kesti ve sonra aceleyle devam etti. "Söylesene, çok mu gülünç olmuşum? Çok mu şişman görünüyorum? Ah Pavel, ilk tanıştığımız zamankinden ne kadar başkayım şimdi!"

"Anlat bana Klavdia. Bize nasıl katılabildin? Eskiden bu konuya hiç ilgi duymuyordun."

"Bütün bunları sokak ortasında konuşmayalım. Ben bunları yerine bırakıp eve döneceğim. Sen de bize gelir misin? Evet mi? Eğer gelirsen çok sevinirim Pavel. Seni babamla da tanıştırırım."

Şimdi caddede kol kola gidiyorduk. Bana öyle geliyordu ki şimdi özgür biriydim, kesinlikle izlenmiyordum ve bütün insanların en mutlusuydum. Gökyüzü kubbe gibi çok yükseğimizdeydi. Evlerin arkasında bir yerde ay gizlenmişti ve ışığı damları ve tramvay yolunu aydınlatıyordu.

"Eskiden kilisenin önünde nasıl karşılaştığımızı anımsıyor musun Klavdia? Beni düşündün mü hiç?"

"Sana yazmıştım."

"Ama beni düşündün mü, düşünmedin mi?"

Klavdia kızdı: "Bu da yol ortasında konuşulmaz. Şimdi daha önemli işlerim var. Söyler misin, niçin koşuyorsun benimle? En iyisi bize git ve beni orada bekle. Hemen gelirim ben de."

Benim eşlik etmeme karşı çıkmasına karşın yalnız gitmesini istemiyordum. "Niçin ikimiz birden tehlikeye girelim?"

Ama yumuşamadım ve yanında gitmek için üsteledim.

"Vasya'nın neyi nereye koyduğunu mutlaka bilmek zorunda mıydın?"

Onun sözleri beni derinden yaraladı. Bana hiç güvenmiyor muydu? "Ne zamandan beri düşünüyorsun bunu? Bakıyorum da benden kuşkulanıyor gibisin!"

Klavdia da benden daha az heyecanlı değildi. Beni nasıl yatıştıracağını bilmiyor ve durmadan yineliyordu. "Bize git. Beni orada bekle. Daha sonra her şeyi açıklarım sana."

Ondan hemen ayrılmak ve bir daha da görmemek istiyordum. Ama böylesine ağırlaşmış bir yürekle ondan nasıl uzaklaşabilirdim? "Ne yaparsan yap, ne dersen de seni yalnız bırakmam. Bunu yapamam," dedim.

Bunları acı acı söylemiş olmalıyım ki Klavdia ellerimi tuttu. "Böyle konuşmak istemezdim. Bağışla beni Pavel. Ama nasıl korktuğumu bir bilsen. Senin ilk günden..."

Sözünü kestim: "Sus!.. Sokak ortasında konuşulmaz böyle şeyler." Altından Moskova ırmağının geçtiği Koşevniki bölgesinde tahtadan yapılmış bir evin mutfağından çaprazlama bölünmüş bir yere girdik. Avluda da caddede olduğu gibi keskin ve kötü bir deri kokusu vardı. Güçlükle dar bir kapıdan geçerek tahta bir bölmeye geçtik. Masada, bir gaz lambası yanıyordu ve ortalığa koyu bir petrol dumanı yayılmıştı.

Kerevetin üzerindeki lekeli bir yorganın altından siyah saçlı çocuk kafaları çıkmıştı dışarı. Masada, ışığın altında bir işçi oturuyor ve güçlükle gazete okumaya çalışıyordu. Gözlüğü kenevir bir iple başına bağlanmıştı. İçeriye girdiğimizde mekanik bir hareketle gazeteyi çantasına soktu. Açıkça belliydi ki, komşusunun görmesini istemediği yazıları okumak için oturmuştu. Ayağa kalktı ve bize doğru geldi. Basma perdelerin arkasından çıkan bir kadın önümüzde eğildi.

"Malzemeleri getirdiniz mi?" diye sordu işçi Klavdia'ya.

"Evet Timofey."

"Çok şükür allaha, onlara kavuştuk."

Kadın elindeki bezle tabureyi sildi ve buyur etti: "Lütfen oturun ve dinlenin!"

Klavdia ve Timofey silahları saklamaya gittiklerinde çocuklar benimle oynamaya başladılar. Örtünün altından bakıyorlar ve ben yüzümü "kızgın adam" gibi yapınca yine örtünün altına giriyorlardı. Biz daha sonra tam çıkarken çocuklardan biri cesaretlendi ve fısıltıyla: "Yine gel!" dedi.

Koridorda vedalaşırken Timofey omuzuma vurdu. "Pavel siz misiniz, öyle mi? Sizden söz edildiğini işitmiştim. Boş ver, yalnız kafanın asıl-

masına fırsat bırakma!" Bununla ne demek istediğini anlayamadım ve belki kendisi de anlamamıştı. Belki de hem beni hem de kendisini yüreklendirmek istemişti.

Timofey'in karısı arkamızdan bağırdı: "Merdivenlere dikkat edin, düşmeyin! Bol şanslar! Gök tanrısı sizleri korusun! İkisi de ne kadar güzel ve genç!"

"Burada seviliyorsun Klavdia," dedim caddeye yeniden çıktığımızda.

"Ama seni de hemen sevdiler," diye yanıtladı. Yüreğim bir kuş gibi kanatlanıverecekti neredeyse.

"Bak her şey nasıl da kolay ve yolunda gidiyor. Oysa biz neredeyse kavga edecektik Pavel."

Seliverstovlar'da hizmetçi kız kapıyı açıp da bizi birlikte görünce, "Ah demek bizim matmazeli buldunuz?" dedi bana.

"Evet"

"Demek ki çok ustaca aradınız onu." Klavdia'ya bir kâğıt verdi. Klavdia okuduktan sonra kâğıdı bana gösterdi. Şunlar yazılıydı: "Teşekkür ederim Klavdia. Vasili."

"Hep söylerim. Kötü bir insan değil o. Ama henüz yeterince sağlamlaşmamış. Kolayca döndürülebilir."

Klavdia odada yalnız kalır kalmaz sordu: "Sana güvenmediğimi nasıl düşünürsün! Seni bekledim ve sık sık düşündüm. Orada nasıl yaşadığın sorusu kafamı hep kurcaladı durdu. Göz kulak olunması gereken bir çocuk gibi geliyorsun bana."

Eski Klavdia gitmiş de yerine bir başkası gelmişti sanki. Eskiden, tutuklanmamdan önce sıkılgan, ürkek, kaprisli ve dikkafalı biriydi. Bütün geçici arzularını samimiyetle içinde bastırır, içtenliğin her türlü ifadesinden korkar ve çiftlerin eğilimleri ile ilgili bir konuşma yapılmak istendiğinde öfkelenerek bağırırdı. Hep aynı ilgisizlik ve bağımsızlığı ortaya koyardı. Ama şimdi yakınlık gösteriyor ve karşılaşmamızın onu heyecanlandırdığını gizlemiyordu.

"Ah Pavel, Pavel! Bu kısa zaman içinde nasıl da büyüdük. Yirmi yaşındayız ama sanki çok uzun bir süre yaşamış gibiyiz. Sanki gençliğimizi bir anda elimizden uçtu gitti. Ne kadar da kötü zamanlar!"

Ellerini tuttum. Kendini bana bıraktı. Böylece uzun süre konuşmadan oturduk. Kafasını kurcalayan soruları açığa vurdu: "Birden-

bire Vasya'ya geldiğimi görünce şaşırdın mı? Benim örgütte çalışacağımı hiç beklemezdin değil mi?"

"Nasıl oldu bu, anlat bana, Klavdia."

"Daha sonra. Çalıştığınız bölgede görev almayı çok istiyordum."

Onu yavaşça kendime çektim. Önce karşı koymadı bana. Ama iyice yakınlaştığında beni şiddetle geri itti ve acı acı: "Pavel, buna hiçbir zaman izin veremem. Bırak beni," dedi.

Onu öpmek istemiştim. Ama o sırtını döndü ve yüzünü gizledi.

Kapı vuruldu. "Matmazel, İvan Matveyeviç sizi akşam yemeğine çağırıyor."

Onu bıraktım. Odadan kaçtı ve koridordan bana seslendi. Onu izledim. Ama o elimi tuttu ve kıza "Lütfen babama söyle. Hemen geliyoruz," dedi. Sonra beni odaya soktu, kapıyı kapadı ve ateşli ateşli öptü. Bir an sonra da kaçarcasına çıktı odadan.

Üçümüz akşam yemeğine oturduk: Ben, Klavdia ve babası... Sürekli konuştuğu için İvan Matveyeviç'in yanında susmak gerekiyordu.

"Bizim evde sizden çok söz edilir. Klavdia ve ben babalarla çocuklar arasında sorunu iyi bir biçimde çözümledik. Birbirimizle iyi birer dostuz, ama saçma radikalizmi karıştırmadan. İkimizin olaylara ortak bir bakış açısı bile yok. Ama dürüst bir şekilde kimse diğerinin kişisel inançlarıyla ilgilenmiyor. O bana kendi davranışlarını eleştirmemi yasakladı. Zaten eleştiri de beni fazla ilgilendirmiyor. Ben bilimle dopdoluyum ve doğanın ağır işçisiyim. Çalışmada genellikle inatçılığı ve sebatı takdir ederim. Bilimi seviyorum. O yeniden insanın ve yıkılanların gizlerini açığa çıkarıyor. Klavdia'yla olan kavgamın nedeni de bu işte. Çünkü ben sizin dikkatsizliğiniz karşısında kendime biraz şaşırma izni veriyorum. Yalnızca size değil, Klavdia'ya da. Lütfen istediğinizi yapın, ama bir işe girişilmeden önce birtakım bilgiler adamakıllı öğrenilmelidir. Ama siz gençlerin öğrenecek zamanı yok. Çünkü siz başkalarına öğretmek zorundasınız. Garip davranışlı bir kuşak! Benim zamanımda gömlek kolay değiştirilmezdi. Hele de onunla hapse atılmış, sürgünden kaçılmış ve aile ve arkadaşlarla olan ilişkiler kesilmiş ise. Belki de bu kuşağı gerçekten büyük olaylar bekliyordur, kim bilir... Ama size bir tek şeyi açıkça söylemek istiyorum: Tutkunuz, gelecek için gerçek inancınızı kabul ettirme çabanız bana gülünç geliyor. Sizler bir insanın tanrı tarafından nasıl yaratıldığı ger-

çeğine, alınyazısına, insanın ya da ülkenin geleceğine çok fazla önem veriyorsunuz. Ayrıca ne onun, ne bizim ne de bir başkasının bilemeyeceği şeyleri insanlığın nasıl düşündüğü de sizleri çok ilgilendiriyor. Anlayışınızın yaklaşık olarak şöyle dile getirilebileceğini hiç düşünmüyormusunuz: Senin kirli giyinmene, yıkanmamana neden olan mesleğini yeterli görmeyip çalışmayı sevmesen bile, eğer insanlığın bilinmeyen geleceği için hiçbir art niyet beslemeksizin bizimle aynı geleceği paylaşıyorsan, bizler, arkadaşların, senin kusurlarını bağışlar, seninle seve seve aynı masaya oturabiliriz. Ama eğer çalışıyor, kendini temiz ve sağlıklı tutmaya özen gösteriyor, mesleğini iyice öğreniyorsan ve yüz yıl içinde gerçekleşecek olan öyle bir Phalanstere'nin* başarısı için bizden farklı düşünüyorsan, üzgünüz ama o zaman lütfen masamızdan kalk ve varlığınla toplantımızın kutsallığını bozma."

Yaşlı adama bu sıralarda saflarımızda birçok kavgaların patlak verdiğini, bir türlü uzlaşamadığımızı, ama yine de kendisinin haklı olmadığını söyledim. Biz şimdi gerçekten de kendisi için savaştığımız ilerdeki toplumun nasıl olacağını düşünmemiştik. Biz her şeyden önce hangi araçlarla en emin ve en hızlı yoldan başarı kazanabileceğimizin tartışmalarını yapıyorduk.

Matveyeviç'e kendisinin konuştuğu ses tonuyla: "Dar, tehlikeli bir yolda, kaptan tıraş olmuş, temiz giyinmiş ve çalışkan olmak istemiş olsa bile yazılı rotadan en ufak bir sapmanın bütün gemiyi batma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını kabul etmek zorundasınız." dedim.

İvan Matveyeviç sözümü kesti: "Ama bu yalnız kaptanı ilgilendirir!"

"Ama bizler hepimiz insanlığın gelişiminin sürmesi için kaptan rolünü oynamakla görevlendirilmiş partiye aitiz."

İvan Matveyeviç, "Bir dakika," diyerek sözümü kesti ve yemek odasından dışarı çıktı.

"Babam mutlaka herhangi bir metin parçası arıyor," diye açıkladı Klavdia. Elini tuttum ve İvan Matveyeviç dönünceye dek bırakmadım.

İvan Matveyeviç:

* Fourier'nin ütopik sosyalizm öğretisinde, geleceğin ideal toplumunun temel üretim-tüketim topluluğu.

"Biliyor musunuz," diye bağırarak içeri girdi. "Az önce güncemde bir yer okudum ve bu arada aklıma şu geldi. Bütün reformistleri, dahileri ve devrimcileri ortalama insanlardan ayıran en önemli ilk özellik geleceği gerçekmiş gibi duyma yeteneğidir. Ve buna karşılık bize, alışılmış insanlara sonsuz, gerçek ve sarsılmaz gibi görünen şeyler, reformistlere ortadan yitip gitmiş, yok olmaya mahkum bir serapmış gibi geliyor. Oysa benim böyle bir yeteneğim yok ve bunda düşüncelerimin eksikliğinin de payı var."

"Babam bir şeyler iddia edebilir ve aynı zamanda da kendi tezini çürütür. Kendi kendini öyle bir çelişkiye düşürür ki, bunu ben hiçbir zaman başaramam," diyerek güldü Klavdia.

İvan Matveyeviç de güldü, önce Klavdia'ya sonra bana bakarak dedi ki:

"Bakın, biraz da sizden söz etmek istiyorum. Protesto edip etmemenizin hiçbir yararı olmaz, çünkü her şeye karşın anlatacağım. Bizim dikkafalı Klavdia kaprisli ve söz dinlemez bir kızdır. Şunu bilmelisiniz ki Pavel, o yalnızca çelişkilerinden dolayı devrimci olmuştur."

"Ve sen baba, bütün dünyanın önünde bizim aramızda ebeveyn ve çocuklar arasındaki sorunun çözümlendiğini ileri sürersin. Hoşuma gideni yaptığım için sen beni dikkafalılıkla suçluyorsun."

"Bal gibi de dikkafalısın işte. Bugünmüş gibi aklımdadır Pavel, bütün Moskova Gorki'nin '*Snanije –Bütün Yapıtlar*'ını okurken o okumak istememişti: 'Herkes bunu okuyor, öyleyse ben bu işi yapmayacağım.' Ve bu yüzden o yapıtları okumaya uzun süre yanaşmadı. Ama daha sonraları gazeteler Gorki'ye saldırmaya başlayınca o, Gorki'yi baş tacı etti. İllegal çalışma da aynen böyle oldu. Devrim dalgasının yükseldiği dönem boyunca Klavdia insanların kendi kendilerini yetkinleştirmelerinin önemli olduğunu savunurdu. Kuru sedirde yatar ve insanları sevmek için kendini yetiştirmeye çalışırdı. Su taşıyan bir şoförün bulaşıcı hastalığa yakalanmış karısına baktı. Ama herkes devrimi eleştirmeye başlar başlamaz, o Marksist kitapları çoktan okumuş ve Bolşevik olmuştu."

Klavdia başını salladı, babasının sözlerine alaycı ve aldırmaz bir ifadeyle güldü, bana doğru döndü. Elini sevecenlikle sallayarak: "Ah benim sevgili babacağım! Gerçekten de benden ne denli uzakta oldu-

ğunu ve beni ne denli az tanıdığını bir bilsen!" dedi.

"İşte. Neler duyuyoruz. Baba kızına iftira ediyor. Ya siz ne diyorsunuz buna, Pavel?"

"Ben ebeveynlerle çocuklar arasındaki sorunların sizde çözüme kavuşmadığını söylemek istiyorum."

İvan Matveyeviç berrakça güldü: "Çözülmemiş ha? Hiç mi çözülmemiş? Nerden vardınız bu kanıya? Sizi bu karara götüren nedenleri söyler misiniz?"

Benim yerime Klavdia yanıt verdi: "Elbette çözülmemiş. Babam başka ebeveynlerle karşılaştırıldığında hemen gücenir... Ve bütün ebeveynlerde yetişkin çocukları küçük görme ve başlarında kavak yelleri estiğini ileri sürme alışkanlığı vardır. Ve sen baba, sen anlamak istemiyorsun. Benim için anlamı olan her şeye gelip geçici bir heves gözüyle bakıyorsun... Ama bu arada kendini avutuyor ve düşünüyorsun: 'Nasıl olsa bu bir hevestir, geçer gider...'"

İvan Matveyeviç sözünü kesti: "Ben bir kere seni öbürleri gibi küçük bir çocuk olarak görmüyorum. Bunu yapamam ve yapmayacağım da. Onlar biraz büyüyecek diye sonuna dek bekleyelim mi?"

Daha sonra tanıdık bir ailenin yanına gece yatısına giderken Klavdia eşlik etti bana. Bu ailede hiç kimse devrimci örgütlerde çalışmadığı için burada tehlikeden tümüyle uzaktım. Aleksandr Caddesi'nden kol kola geçtik. Gece serindi. Duru, yıldızlı gökyüzünde ay pırıl pırıldı ve ışıkları Kremlin'in duvarlarındaki kar tanecikleri üzerinde mavinin çeşitli tonlarında parlıyordu.

Moskova'da özgürlük içinde geçen ilk gecem sona erdi. Çok mutluydum.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İki gün sonra Petersburglu bir yoldaş, Şurabstov'un adına Valaitis'in pasaportunu getirdi. Onunla Klavdia'ya gittim. Şimdi ona gitmek için bir nedenim vardı, ama gitmemek için uzun süre kendimi tutmaya çalıştım. Geldiğim günkü ilk karşılaşmamızdan sonra onunla yalnız konuşacak fırsatım olmamıştı hiç. Şimdi ise ikimizin "yol kâğıtlarını" Marya Fedorovna'ya göndermek gibi önemli bir görevimiz vardı.

"Yaban gülünün yeni bir defterini almıştım. Hemen alıp geleyim," dedi Klavdia. Kitabı almak için odasına çıkarken beni götürmedi ve tek başıma yemek odasında bıraktı. Bana öyle geliyordu ki benimle yalnız kalmaktan kaçınıyordu. Defteri alıp hemen geri döndü, hizmetçi kıza seslendi: "Masayı hazırla Gruşa ve sonra da babamı çağır. Sen de benimle yemeğe kalırsın Pavel, değil mi?"

"Hayır."

"Niçin?"

"Ben... ben az önce yedim."

"Böyle zamansız mı?"

"Evet, bu demektir ki acelem var."

"Yazık, bizimle kalmıyorsun. Babam çok üzülecek."

'Babam buna çok üzülecek.' Bu söz bana iğne gibi battı. Klavdia niçin bu kadar değişmişti ki?

Yol kâğıtlarını yaprakları açılmamış "Yaban gülü"nün arasına yerleştirdik. Bu arada ellerimiz birbirine değiyordu. Parmaklarını sıktım. Klavdia elini çekti ve birkaç adım geriledi.

"Paketi ya sen kendin yap ya da bana bırak. Tek başıma yapabilirim ben bu işi."

Ne kadar da öfkeli görünüyordu. Nasıl da gücenik ve şaşkındı! İyi ama, bu kız ilk görüştüğümüz akşam beni öpmüştü! Yoksa yalnızca bir düş müydü? Ay ışığında birlikte Aleksandr parkından geçmedik mi?

"İşitiyor musun Pavel? Şunu bilmelisin ki..."

"Her şeyi biliyorum. Daha fazlası gerekmez bana."

"Hayır, bilmek zorundasın. Yine yanlış anladın beni. Sana tüccar

Luşnikov'a yüz ruble gönderdiğimi söylemek istemiştim yalnızca. Bu parayı bize Moskova Komitesinin Lektör grubu sağladı. Bu partinin eylemleri* üzerine verilen iki konferanstan namusluca kazanılan bir paraydı."

Tam o sırada İvan Matveyeviç odaya girdi. Hiçbir şey konuşmak istemiyordum, aslında konuşamazdım da. Bir an önce yalnız kalmaya can atıyordum.

"Özür dilerim İvan Matveyeviç ama hemen gitmek zorundayım." İvan Matveyeviç çın çın öten bir sesle güldü: "Kavga mı ettiniz? Siz de payınızı aldınız mı Pavel? Bizim Klavdia'nın hırçın ve kaprisli biri olduğunu söylemiştim size. İlk geldiğiniz gün onu iyi kabul etmenizin öcünü aldı. Ve bu için için bir zaman daha sürer."

Oradan ayrıldıktan sonra her akşam Klavdia'yla birlikte yürüdüğümüz Aleksandr Parkı'ndaki aynı yeri bulamadım. Sanki derin bir mezara düşmüştüm ya da karanlık bir siste yüzüyor gibiydim. Hiçbir zaman gerçekleşmemiş bir mutluluğa inanmak nasıl da kırıcı ve alçaltıcıydı! Bir banka oturarak hiçbir şey düşünmeden Kremlin'in duvarlarını seyre daldım. Bulutlar iyice alçalmıştı, nemli bir rüzgâr esiyordu. Şuraya ya da buraya gitmek, falanca ya da filancayı görmek herhangi bir şeyi düşünmek için hiç keyfim yoktu. Gece ilerlemişti ve ben gittikçe ıssızlaşan soğuk ve karanlık caddelerde dolaşıp duruyordum hâlâ. Oysa gecelemek için bir yer aramam gerekiyordu, geç kalmıştım, unutmuş gitmiştim bunu. Aklıma geldiğinde kendimi toparladım. Geceleyin caddelerde dolaşmak bir militan için tehlikeydi. Şurabstov'un sorumluluk bilincinden neden öyle sık sık söz ettiğini şimdi anlıyordum. Şu an düşündüğüm tek şey amaçsızca dolaşarak içine düştüğüm bu tehlikeli durumdan bir çıkış yolu bulmaktı. Gizlenilecek en iyi yer Tverski Bulvarı'ydı, en iyisi oraya gitmekti. Bütün gece dolaşılırdı orada, ayrıca burada bir genelev de vardı, orada polisin kuşkusunu çekmezdim.

Puşkin'in yanındaki banka henüz oturmuştum ki üstü başı perişan bir adam bana doğru geldi, üzerindeki belediyeye ait sefil döküntüler "iyi günlere" ihanet ediyordu. "Saygıdeğer Lord, yoksul ve zavallı bir

* İngiliz işçi sınıfının politik savaşta ilk kendiliğinden ortaya çıkışı. (Yaklaşık, 1830-1848)

yemek ya da bir sarhoşun en tatlı anı olan bir bardak konyak için bana iki kapik verin lütfen."

İstediğini verdim. Yanıma oturdu. "Belki Lord hazretleri bana bir de sigara verirler?"

Ona sigara da verdim. İleriye gitti. "Lord hazretlerine minnettarlığımı nasıl kanıtlayabilirim? Uçsuz bucaksız dünyayı ve buradaki soyluları tanıyan bir kimse olarak size bulvar yaşamı ile ilgili öğütler vermek isterim. Şuradaki bankta deminden beri canı sıkkın bir biçimde oturan şu küçük genç kızı görüyor musunuz? Onu çağırmaktan sakının, hatta bu amaç için buraya gelmiş bile olsanız."

Durmadan derin düşüncelere dalıyor ve onu yanıtlamıyordum bile. En sonunda kolumdan yakaladı: "Görüyor musunuz, duygusal bir sahne oynanıyor orada..."

Çevreme bakındım. Kızın yanına yaşlı bir kadın oturmuş, yalvarıyordu: "Kızım, ah kızım, bunu nasıl yapabiliyorsun böyle? Seni bunun için mi büyüttüm ben?"

"Ağlamayı kes anne. Senin bu işi kolaylaştırmanı isterdim."

"Kendimi asacağım. Yazıklar olsun. Kendimi asacağım. Seni doğuracağıma taş doğuraydım!"

Ayağa kalktım ve oradan uzaklaştım. Koskocaman, görkemli yapılara kinle baktım. Az önceki huzursuzluğum için kendi kendime içerledim. Kalabileceğim bir evim yoktu şimdilik ve pasaport olmaksızın oturacak sürekli bir yer tutmam da olanaksızdı. Kaldığım yeri her gece değiştirmek zorundaydım.

Klavdia beni pasaport işi için Foto atölyesi "Rus"a göndermişti. "Orada İvan Semyonoviç'i sor. Ufak tefek, yuvarlak, kırmızı yüzlü biridir, çok çabuk öfkelenir. Ama öfkesi yalnızca dilindedir. Aslında melek gibidir."

Biz militanlar İvan Semyonoviç'e "pasaport bürosu" ya da kısaca "teknik" adını takmıştık.

"Melek" parolamı duydu ve beni arka odaya aldı. "Evet, ne istediğini anlat hele. Sana hemen düzmece bir şeyler hazırlayabilirim. Doğrudan belediye meclisi sekreterince yazılmış gerçek pasaport kâğıtlarım var... Adını ve soyadını dilediğin gibi seçebilirsin. Ama eğer kopyaya gerek duyarsan o zaman iş değişir."

Önceden pasaport diye bir sorunum olmadığı için yanıtlarım İvan

Semyonoviç'i şaşırttı.

"Benim için fark etmez ne demek yani! İllegal olarak çalışmak istemiyor musun? Öyleyse, o zaman kopyaya gerek duyuyorsun demektir. Farkın nerede olduğunu anlıyor musun? Hayır mı? Dinle öyleyse. Bir buluşma yerinde, bir toplantıda ya da başka bir yerde yanlışlıkla tutuklanabilirsin. Böyle bir durumda çantan aranır. Ama yanında hiçbir şey bulamazlar. Evini ararlar. Yine hiçbir şey bulamazlar. Güzel, seni bırakırlar. Ama hayır. Pasaportu nereden ve ne zaman aldığını anlamak isterler. Pasaport dairesinden bilgi alınır. Ama sende yalnızca benim elimden çıkmış düzmece bir belge vardır. Burada yanıt istendiğinde şu ortaya çıkar: Adı geçen kişiye o ya da bu tarihten beri polis merkezince pasaport numarası verilmemiştir. İşte o zaman hapı yuttuğunun resmidir. O zaman kapana kısıldın demektir, yaşam öykünle ilgilenmeye başlarlar. Anlıyor musun? Küçücük bir ayrıntı düzmece bir pasaport yüzünden seni şeytanın kucağına düşürür. Ama ben pasaportunu adı, soyadı, veriliş tarihi ve diğer her şeyi gerçek bir pasaportmuş gibi doldururum ve bu kopya olur. Bunun genellikle, senin gibi aynı kentte oturmayan, üstelik pasaportunu aldığı kendi bölgesinde kalmayan ve yolculuğa çıkmıştır diye kayda geçmiş olan aynı düşünceden birine rica ederiz. Bu da güzel, şimdi yine kaldığımız yere dönelim. Diyelim ki tutuklandın. Polis telgrafla sorar: 'Falanca numarayla şöyle şöyle bir pasaport hazırlanmış mı?' Sonra yanıt gelir: 'Evet, filanca numarayla öyle bir tane hazırlanmış.' Sonra her şey tamam. Hatta hemen serbest bile bırakılabilirsin. Eğer birisi kurcalamazsa tabi.. Anlaştık mı?"

"Öyleyse bana kopya verin lütfen."

"Kopya için beklemek zorundasın. Bu bana değil, uygun durumlara bağlı. Bunun için önce uygun bir kişi bulmak gerek. Ara sıra uğrayıp sor."

Çalışma odası serindi. "Burası çok alkol kokuyor," dedim.

Melek kükredi: "Ne sandın ya! Foto atölyesi dediğin alkol kokar hep. Biliyor musun saygıdeğer bayım, sormak için kesinlikle buraya uğramak zorunda değilsin. Seninle buluşarak da görüşebiliriz."

Gerçekten de melek gibi bir adamdı. Beni gücendirdiğini sanarak hemen üzüntüye kapıldı. Elini uzatarak pat pat vurdu: "Ah, şeytan alsın! Önce pasaport formüllerini ayarlamak için adamı bir meyhane-

den öbürüne çeken belediye meclisi sekreterine bir şeyler ısmarlamak gerekir. O zaman insanın yalnızca burnu değil, lastik ayakkabıları da morarır, hatta şapkan bile schnaps kokar. Kızma ama gereksiz yere buraya gelmek zorunda değilsiniz. Bölge sekreteri Klavdia'ya söyle. Aracısız adam göndermesin bana ve bu tür işleri hep aynı kimse yürütsün. Gerçi foto atölyesine giren çıkan belli olmaz, ama yine de gizlilik açısından bütün yoldaşların beni tanımaları hiç iyi değil."

"Ama seni hep aynı kişinin değil de değişik kimselerin araması gizlilik açısından belki de daha iyi. Ama hiç kuşkusuz bu yine de senin sorunun. Hoşça kal!"

"Dur bekle biraz. Sana geçici olarak sahte bir pasaport hazırlamak zorundayım. Söyle bana, adının ne olmasını isterdin."

Ad ve soyadın isteğe göre tasarlanmasının hiç de kolay olmadığını düşünmeliydim. Bir sürü ad saydım ama İvan Semyonoviç hiçbirini kabul etmedi. "Bunlar sana uymuyor. Doğal değilmiş izlenimi uyandırıyor."

"Ama insan gerçek adını da doğumunda yazgının isteğine bağlı olarak alıyor."

"Evet aslanım, ama bu biraz gizemcilik oluyor. İnsan çocukken şu ya da bu nedenden ötürü ona verilen ad hep en iyisine uygun olarak seçiliyor. Ve daha sonra takma bir ad bulmaya kalkıldığında, yakışan ve mantığa uygun düşen bir isme rastlayana dek epeyce aramak gerekiyor. Bu tıpkı sanat ve gerçek arasındaki ilişki gibidir aslanım. Gördüğümüz gerçek olan her şeye inanırız ama sanatta yalnızca mantıksal olarak gördüğümüz şey inandırıcıdır bizim için. Arkadi Nikolayeviç Viçuryov'a evet diyor musun?"

Viçuryov'u ve aynı zamanda Nabatov, Golubev ve Landiyçev'i kabul etmedim.

"Evet aslanım, öyleyse kendin bir şeyler bul! Ben senin keyfine göre giysi bulmak zorunda olan bir konfeksiyon mağazası çırağı değilim!" İvan Semyonoviç öflekenmişti.

"Öyleyse en basitini alalım. Örneğin: İvan İvanoviç Nikolayev..."

"Olmaz; Nikolayev çoktan beri kent adı olarak kullanılıyor. İvan İvanoviç'e gelince... O da yapmacık gibi geliyor. Yok, bu da gitmez."

"Öyleyse İvan Sergeyeviç?"

"Olmaz. Bu da Turgenyev'i anımsatıyor."

Sonunda İvan Nikolayeviç Sergeyev'de karar kıldık.

"Evet, bu olur belki. Pek öyle iğretiymiş izlenimi uyandırmıyor." İvan Semyonoviç bir pasaport kâğıdı doldurdu, özenle mühürledi ve yaptığını keyifle inceledi. "Güzel, ama bak dikkat et. Bu sahte kimlikte polis mührü olması gerek. Göçebelikten olağan yaşantıya ancak o mühürden sonra geçebilirsin. Bu da bir dizi güvenlik önlemi gerektirir. Kendine bir oda ararken alabildiğine dostça davranmalısın. Ne olursa olsun dostça davran. 2. Serpuşov polis merkezi bölgesinde... Anlıyor musun? Öyleyse gözünü dört aç. 2.'sinde diyorum. Niçin mi? Evet, bu bir devlet sırrıdır. Eğer bir oda kiralar ve parasını ödersen sahte pasaportunu mühürletmesi için ev sahibine ver ve bir bahaneyle oradan uzaklaş. Odaya hemen taşınmamalısın. Ev sahibine teyzenin birden bire öldüğünü ve gömülmesi için cenazenin bulunduğu yere gitmen gerektiğini, ya da benim sayemde yaşayan bir canlı olarak üç günlüğüne gökyüzüne uçacağını... her neyse işte aklına gelen herhangi bir şey uyduruver. Sonra da bekle. Kayıt işinin yolunda gidip gitmediğini ben kendim araştırırım. Evet, her şey yolunda giderse taşınırsın ve en kısa zamanda evini yine değiştirirsin. Böyle kaydettirilmiş bir pasaportu daha sonra her yerde kullanabilirsin, iki kayıtlı kopya daha sonra saygıdeğer bir görünüm kazanır. Her şeyi anladın mı? Hadi bakalım, iş başına öyleyse."

Geceleyecek yerleri Klavdia genellikle hatırı sayılır bölgelerde herhangi bir entelektüelin yanında buluyordu. Bu insanlar akşamları beni istemeye istemeye, doğal olmayan, can sıkıcı bir dostlukla kabul ediyor, sabahleyin uğurlarken de derin bir nefes alıyorlardı. Devrime karşı görevlerini yerine getirmişlerdi ve tanrıya şükürler olsun her şey yolunda gitmişti! Eğer ikinci kez gitmişsem kaygılarını gizlemeye kalkmıyorlardı. "Lütfen, sizin ayakkabılarınız burada. Bunlar bizimkiler. Sizi uyarıyorum. Çünkü herhangi bir yanılgı durumunda bunları değiştirmeye hiç fırsatımız olmaz." Böyle konuşanların gözlerindeki korkuyu okuyabiliyordu insan. Sonra yanımdan uzaklaşıyor ve kendininkileri kapıyorlardı. Daha sonra ben kendi lastiklerimi arayabilirdim.

Parti çalışmaları için çok iyi tanıdığım Somoskvoretiçye bölgesini aradım. Propagandacı mı yoksa örgütleyici mi olarak çalışmak istediğim konusunda seçimi bana bıraktılar. Örgütleyici olarak çalışmak üzere gerici düşüncedeki işçi yığınlarıyla dolu bir bölge olan Koşevni-

ki'nin alt kesimine gittim. Kısa zaman sonra burada aynı zamanda propagandacı olarak da etkin olmam gerektiğini kavradım. Çünkü bölgenin "propaganda grubu" topu topu bir adamdan ibaretti.

Alt bölgedeki işçilerle tek bağlantım önceleri Timofey aracılığıyla gerçekleşiyordu. Moskova'ya ilk geldiğim gün Klavdia'nın saklaması için silahları verdiği işçiydi Timofey. Bu arada bana iki farklı bölgede daha başka adresler bulmam için iki üç haftalık süre yetti. Onları aradım. Bir tanesi 1905'ten kalma ve işyerinde illegal çalışan yaşlı bir işçiydi. Bir örgütleyici tarafından aranmasına çok sevindi ve bana kendi işyerinde birkaç içki şişesi arasında bir toplantı düzenlemeye söz verdi. İkinci adreste karşıma çalışmaya susamış genç bir delikanlı çıktı.

"Biliyor musun, Bolşevikler çok hoşuma gidiyor," dedi coşkuyla. "Ama bana lütfen Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki farkı anlat. Amcam Bolşeviklerin daha çok, Menşeviklerin ise daha az şey istediğini söylüyor. Ama ben bunun böyle olmadığını biliyorum. Her şeye karşın Bolşevikler daha yürekliler."

Öncelik taşıyan en önemli iş ilişkinin sağlamlaştırılmasıydı. Oradaki kişilerle tanışmak için alt bölgedeki bütün işyerlerine sokulmayı ve işçileri titizlikle inceleyerek herbirini yeteneklerine uygun düşen işlerle görevlendirmeyi tasarlıyordum. Ulaşılmak istenen amaç açıktı ama izlenmesi gereken yol pek kolay olmayacaktı.

Bu tasarılarla öylesine doluydum ki, zorlu ve yorucu iki ay, farkına varmadan geçip gidivermişti. Ama caddelerde nasıl da mutlu yürüyordum. Rüzgâr benimle fısıldaşıyor, geceleyin yıldızlar yüreğimin derinliklerinde parlıyor ve bütün bunlar bende kısa zamanda yenilmez bir güç olacağımız umudunu yeşertiyordu. İçimdeki kararlılık, bağlılık ve dayanıklılık duygularını alabildiğine güçlendirmek istiyordum. Ah, ne de büyük şeyler düşlüyordum! Güçlü kanatlar üzerinde uçuyordum sanki. Şiddetli soğuk beni tepeden tırnağa titretiyor, sapsarı kesilen gökyüzü üzerimize abanıyordu. Ama yüreğim ilkbahar yeşiliyle doluydu. Bütün benliğimi dalga dalga dolduran bu mutluluk nereden geliyordu?

Klavdia bir gün buluşma noktamızda yavaşça "Şurabstov bugün Petersburg'dan geldi," diye fısıldadı. "Seni sordu. Moskova Komitesinin üyesi olarak bölge komitemize kılavuzluk etmek üzere

bize, Samoskvoretiçye'ye geldi."

Şurabstov görüşmemiz için sabahın erken bir saatini seçmişti. "Ajanlar henüz uyanmadan" Profesör Seliverstovs'un evinde buluşacaktık. Şimdiye kadarki çalışmalarımın hesabını çıkarmayı denedim geceleyin. Şurabstov'a durumu elimden geldiğince nesnel bir biçimde tüm çıplaklığıyla göstermek istiyordum. Önceki örgütümüzden yalnızca parçalanmalar kalmıştı geriye. Bölgedeki siyasal çalışma çok az ilişkiyle birbirine tutunan küçük ve çok küçük çalışma gruplarına ayrılmıştı. Kolektif bir hareket eksikliği vardı. Çok düşünceliydim, ama bu özel, ileriye doğru sürükleyici bir düşünceydi.

Klavdia'ya giderken sokaklarda canlı bir kalabalık vardı. Erimeye başlayan karlar kışın gidişini simgeliyordu. Tramvay yolundaki karlar sarı sarı parlıyordu. Cıvıldaşan serçe sürüleri çitlerden kaldırım taşlarına uçuşuyor ve ürkerek kanat çırpa çırpa yine gökyüzüne kaçıyorlardı. Gökyüzünü ve her yeri ilkbaharın maviliği sarmıştı. Okul çocukları konuşa gülüşe önümüzden koşuyor, birbirlerine küfrederek bağırıyor, daldan dala atlayarak çene çalıyorlardı. İçimi dolduran düşünceler, yetişmekte olan gençliğin duyduğu mutlulukla eşdeğer gibi görünüyordu bana.

Şurabstov beni çok sert karşıladı. Bunu hiç beklemiyordum. Sanıyordum ki içeri gireceğim, onu göreceğim ve birbirimizin kollarına atılacağız. Ama o, masanın üzerine eğildi, gözlerini kıstı, masa örtüsünden birkaç iplikçik kopararak eline aldı ve sonra bana döndü. "Evet Yoldaş Pavel, burada çevre edinmek için ne yaptınız? Kuşkulu bir anarşist sizi tanıdığını anlatıyor her yerde. Siz kendinizi ve örgütü böyle mi koruyorsunuz? Ya da ateşle oynamakla ne yaptığınızı sanıyorsunuz?"

Gücenmiştim. Ona Machçılarla Vasili'nin evinde rastlantı eseri karşılaştığını anlattım. Sonunda Şurabstov yine "sen" demeye başlayarak yeniden o eski candan dost oldu:

"İşçilerin bu Mahçı'ya ne ad taktıklarını biliyor musun? 'Lâfazan Senka'. Bu herif devrime hiçbir yararı dokunmayan geveze palavracının biri. Ama onunla kuramsal tartışmalara girmelisin Pavel... Kaçıştan sonra şimdi senin için en doğru olacak şey bu! Lâfazan Senka her yerde senden söz ediyor, illegalleri tanıyorum diye atıp tutuyor. Yerini değiştirmen gerek. Koşevniki alt bölgesinde Golutvisker'e gidecek-

sin. Yoksa bu Lâfazan Senka ayağını kaydıracak. Ya Vasili'nin durumu nasıl? Onu hanginiz etkilediniz?"

Hizmetçi kız çay getirdi. Klavdia tam çay doldurmaya başladığında eğik bir güneş ışığı pencereden içeri süzüldü ve fincandan yükselen buhar ışın demetinin görüntüsünde parladı. "Şuna bak, ne güzel bir pırıltı," dedi Şurabstov. Sonra çaydanlığa eğilerek kapağını kaldırdı ve çayın kokusunu içine çekti. "Immm, ne güzel!" dedi ve parıldayan bir yüzle gözlerime baktı.

"O delikanlı 'Bolşevikler daha yüreklidir' diye nasıl söyledi?" Şurabstov güldü. "Hayır deseydin ya! Sen ne istiyorsun demeliydin! Ama delikanlı aptal biri değil. Henüz bir şey bilmiyor elbette. Kendi kavrayışıyla bir yerlere varmak istiyor ve bu arada kendi düşüncelerine çekidüzen veriyor. Çok genç olduğunu söyledin mi ona? İyi, iyi. Çevremizde yeni ilişkiler toplanıyor. Hayır, bu yalnızca 1905'ten kalanların sayesinde olmuyor. Her şey ileri gidiyor, her şey harekete geçiyor."

Eşit ve düzenli adımlarla odayı dolanıyordu ama sabırsız bir gücün etkisi altında olduğu da belliydi, içi içine sığmıyordu. Coşku moşku değildi bu, sabırsızlıktı. Tıpkı bir vapura benzetiyordum onu. Titreyen motoruyla burunda duran ve hareket sinyalini bekleyen bir vapura... Motor epeydir yavaşça çalışıyordu ama rüzgâra ve dalgalara karşı emin bir biçimde yol alabilmek için bekliyordu; bu arada sakin, üstün bir güç onu tutuyor ve sinyali bir türlü vermiyordu.

Şurabstov şimdi de tek başınaymış gibi yüksek sesle ne yapacağını ve nasıl yapacağını düşünmeye başladı. Böyle düşünürken derinlere daldı, sesi tatlılaştı, sertliği yok oldu. Sinsi sinsi sokulan tüm kuşkuların üzerine cesaretle gitti. Engel olabilecek şeyleri ve oluşabilecek başarısızlıkları saydı ve bütün bunları yaparken de alabildiğine serinkanlıydı. Kendine gelmişti, ortalığa cesaret saçıyor, sağlam, açık bir inanç veriyordu. Karar vermek için uygun bir ruh durumuydu bu.

Şurabstov'u seyredip dinlerken, daha önce okul çocuklarıyla karşılaştığım sırada içimi dolduran kararlılıktan tamamen bambaşka duygularla doldum farkına varmadan. Gelecek önündeki, kendi vicdanım önündeki, bütün insanlık önündeki, yaşamı kendisiyle paylaşma umuduna kapıldığım her büyük şey önündeki sorumluluk duygusuydu bu. Ve bu duygu içimde belirginleştikçe, anılarım benzer duy-

gulara kapıldığım bir başka güne sürüklüyordu beni. Evet, bu yakıcı sorumluluk duygusunu çok önceleri bir kez daha duyduğumu anımsıyordum. Ama bu ne zaman olmuştu? Şurabstov'un sesindeki, yürüyüşündeki ve bütün davranışlarındaki bu yenilik ne zaman olmuştu?

Evet, böyle olmak zorundaydı. Bulmuştum! Tahminlerim bir soruyla Şurabstov'un sözlerini kesmeme neden oldu. "Sen Lenin'i mi gördün? Bu arada yurtdışına çıkıp geri mi döndün?" Şurabstov'un benim tahminlerime, dikkatliliğime sevineceğini sanmıştım. "Apaçık ortada bu, Şurabstov, şu anda öyle bir parlıyorsun ki..."

Şurabstov yavaşça ama öfkeli bir ses tonuyla: "Bu soru da ne demek oluyor?" diyerek gücendiğini dile getirdi. "Yurtdışına gidip gelmek için ne zaman vakit bulabilirim ki?" Sonra okkalı bir küfür savurarak bütün tahminlerimi kendime saklamamı emretti. Onu anlıyordum, gücenmedim. Bu en dar bir bölgede bile konuşulmaması gereken bir konuydu. Duvarların bile kulağı olabilirdi. Ama içimden iddiamda diretiyordum: Şurabstov bize Lenin'le buluşmanın verdiği gayretle gelmişti.

Lenin'le ilk karşılaşmamı anımsadım. 1906'da Moskova Komitesi Lektör grubunun bir oturumunda olmuştu. Özel bir evin büyük bir odasında toplanmıştık. Ben herkesten uzak bir köşeye gizlenmiş ve yalnızca Lenin'i izlemiştim. Yüreğim bayram ediyordu. Konuşmam gerekseydi mutlaka dudaklarımdan tek sözcük dökülmezdi. Ötekilerin eskisi gibi konuşmaları, gülmeleri, şakaları ve çay içmeleri küplere bindirmişti beni. Lenin yanımızda fazla kalmamış ve çok az konuşmuştu. Oturum sona erdiğinde, beni harekete geçiren şeyin ne olduğunu aynı ölçüde dile getirebilecek bir tek sözcük bile bulamamıştım...

Lenin'in gidişinden sonra toplantıdan bir an önce ayrılmak için çok acele etmiştim. Yaşadığım bu anın büyüklüğünü ve anlamını ancak yalnız kaldığımda kavrayabildim. Düşüncenin nesneler karşısında şaşırmayan ve sakınmayan bir pervasızlıktan doğan bu korkusuzluğu beni derinden etkilemişti; öyle ki, Lenin'in üstün ve güçlü varlığı, bize hayal ve rüya gibi gelen en küçük ve en az bir sıçrayışı bile o çabucak ve eşi bulunmaz bir kesinlikle keşfetmiş, önümüzdeki sis perdesini üfleyerek gözlerimizin önüne nesnel gerçeği koyuvermişti.

Ekonomik ve siyasal yaşamımızın bütün görüntüleri, kendi bağıntıları içinde tıpkı güneşli bir günün, sakin, berrak ışığı gibi duruyor,

karşılıklı ilişkileri içinde tümüyle önümüzde sergileniyordu. İçimde ilk kez bu pervasız ve duru düşüncelerin etkisiyle üzerime aldığım büyük sorumluluk duygusu doğdu ve bu sorumluluk bilincini durmadan güçlendirmenin, onu her yanlış, şaşırtıcı adımdan sakınmanın zorlayıcı, manevi borcunu tanıdım.

Bundan çok sonraları, bilinçsizce Lenin'in sesine ve el hareketlerine öykünürken kendimi içten içe zenginleşmiş ve tam olarak azimle dolmuş hissetmiştim.

"Gereksiz tahminlerim için" Şurabstov'dan azar işittikten sonra üçümüz de sustuk. Şurabstov düşüncelerinde bizden çok uzaklaşmış gibi görünüyordu. Onun şu anda buradan çok uzaklarda, herhangi bir yerde gerçekleşen karşılaşmayı düşündüğüne kalıbımı basabilirdim. Yüzünde coşkun ve aynı anda sert bir hava vardı.

En sonunda: "Dinle bak bebecik," dedi. "Önümüzde çok güç bir görev var. Neden dersen, bölgede örgüt adına kesinlikle hiçbir şey kalmamış. Ama insanlar henüz buradalar ve yaşıyorlar. Böylece de biz kimin hâlâ yaşadığını ve kimin ölmüş olduğunu yakından görmek, elemek istiyoruz. Tembelleşenlerin tembelliğine son vermeli, sadakatsiz olanları ilgisizce açığa çıkarmalıyız. Biz önce bölge komitesini yeniden kurmayı denemeye başlamak istiyoruz. İlk olarak da hazırlık tartışmaları yapmalıyız. Ve benim sizler için emrim şöyle: Vasili'yi çağırın. Gerçi o şimdi sola eğilimli ama pratik içerisinde belki saflarınıza geçer. Sonra Dolorov ve Nabholz'dan Mişka'yı... Gerçi bu biraz kuşkulu. Onun nasıl davranacağını önceden kestirmek güç, ama ben onu henüz büsbütün yitirmediğimiz kanısındayım. Ve sonra Samoskvoretiçye'nin eskilerden kalmış savaşçılarını ve Mürettip Yefim İvanoviç Sviyaskin'i bizim yanımıza çekmeyi dene, Pavel. Pretiçistenska'daki işçi kurslarının en güçlü dayanağıdır o. Önceleri Menşevikti. 1848 Devrimi'ne ilişkin tüm kitapları okumuştur. Mavi gözlüdür ve keçe kundura altlığı giymiş gibi sessizce yürür. Ama gerçekten namusludur. Tanıyor musun onu?"

"Nasıl tanımam ki? 1905 başlarında parti çalışmalarına o soktu beni."

"Öyleyse senin vaftiz baban desene. Ama vaftiz çocuk öylesine gelişti ki, Bolşevik oldu. Evet, Yefim İvanoviç bu kez şanssız. Bir gün yakınmıştı bana, 'Partiye pek çok taze kan soktum ve hemen hemen

tümü de Bolşevik oldu.' Onunla bunu deneyebiliriz. Bir anda pek çoğunun düşünceleri karıştırılabilir. Önce Bolşeviklerle birlikte hareket eden, sonra devrim öncesinde kaçan entelektüeller. Ve öte yanda bilinçlerinin eksikliğinden Menşevikleri izleyen işçiler var, ki bunlar şimdi Menşeviklerin gittikleri yolu gördükleri için bizi seve seve destekleyeceklerdir. Yetenekli olan herkesi parti çalışmasına çekmeliyiz. Ve her kim yeteneksiz olduğunu kanıtlamışsa onu acımasızca başımızdan savmalıyız. Her şeyi çok akıllıca düşünmeli, serinkanlılık ve yüreklilikle, olabildiğince tezelden her yerde yapmalıyız bunu. Savaş yeteneklerimizi geliştirmek zorundayız. Bakın önümüzde erteleme kabul etmez bir görev var. Bu görev kendinizi ona adamanızı gerektirir, yalpalama kabul etmez. Her yanılgı, her tökezleme, tıpkı bir savaşta olduğu gibi karşı tarafın işine yarar. Ama vurduğumuz her hızlı ve isabetli darbe bizi en kısa zamanda başarıya götürecektir."

"Başarısızlığa gelince: Nice başarısızlıklar olacaktır. Buna hazırlıklı olmalıyız. Ama bir yanılgı bile şanssızlık değildir. Biz bir tek şeyde yanılmamalıyız: Yönümüzde. Bunu Lenin'den işittim... Niçin gülüyorsunuz? Hay aksi şeytan hay! Boşboğazlık mı ettim; neyse, bu sizin için söz konusu olamaz. Yalnızca eski bir alışkanlıktan ötürü gizlemiştim. Nasıl olsa şimdi kesinlikle benim ona rastladığım yerde değil. Evet, Lenin'den duymuştum ve bu arada aklıma bir yazarın sözleri geldi: 'O, çimenlerin soğuktan titremesini duyuyordu'. Bu Lenin için de söylenebilir. O, tohumun halkın içinde nasıl yeşerdiğini, toprağın yüzeyinden güneşe doğru serpilmek için nasıl baskı yaptığını duyuyor. Biz burada tarlayı kaplayan yaban otlarını görüyoruz yalnızca. Ama bu yaban otları kısa zamanda temizlenecek. Biz burada, gelişmekte olan yeniyi duymuyoruz. Ama Lenin bunu duyuyor, çünkü yaban otları değerli başakları görmekten alıkoyamıyor onu. Ve işte biz de böyle uzağı önceden gören Leninist bakış açısını kazanmalıyız. Öyleyse işe koyulalım! Yeni bir bölge komitesi oluşturacağız. Bunun için hâlâ yaşayan bir görev koyacağız. Hangisi? Bunu daha sonra konuşuruz. Göreceksiniz."

Şurabstov sonra Klavdia'ya döndü: "Pavel'le biraz özel konuşmalıyım. Lütfen bizi yalnız bırakır mısın?"

Böylesine açık yüreklilik illegal çalışmada olağan sayılmazdı. Klavdia dışarı çıktı.

"Bak Pavel. Bu on iki ruble senin bir aylık geçim paran. Benim de hemen hemen o kadar var. Genellikle adam başına on iki ruble. Moskova Komitesi gizli meslek sahiplerine bu ay daha fazla veremiyor. Ama bundan kimseye söz etme. Hatta Klavdia'ya bile. Bununla mutlu görün ve kendini Arkadia'nın prensi say."

"Bu bana yeter. Doktor yardımcıları için iyi bir öğle yemeği veren bir yer keşfettim. İlk seferinde beni çok fazla soru sormadan içeri aldılar ve şimdi artık eski bir tanıdık oldum. Öğle yemeği için on sekiz kapik ve yağ bağlamaya karşı tam güvence. Ama bundan Klavdia'ya söz etme."

"Hayır bir mezar kadar sessiz olacağım. Profesörün yanında öğle yemekleriyle kendini şımarttırma. Lütfen şımartılmaktan sakın kendini. İnsan yemek meraklısı olmamalı. Evet, hoşça kal!"

Şurabstov aceleyle yola koyuldu. Daha sonra düşünebildiğim kadarıyla bölge çalışmalarının bütün yöneticileri her yerde aynıydı: Onlar yalnız gerekli olanı konuşuyor ve söyleyecekleri biter bitmez çekip gidiyorlardı. İllegal çalışmanın bütünü bu davranışlardan oluşuyordu. Şimdi artık ilk tartışmanın ön hazırlıklarını yapmaya başlamamız gerekiyordu. Klavdia Mihail'i bir sirk artistinin evinde buluşmaya çağırdı. Mişka tam takım giyinmişti: Siyah ceket, gri tozluğu olan parlak ayakkabılar ve ceketin altında, üstündeki püskülü dizlere dek sarkan kuşağıyla çizgili bir Rus gömleği. Klavdia oturduğumuz odanın önünden geçerken bize bir bakış fırlatan ev sahibi ile tanıştırdı Mişka'yı. Mişka nazikçe ayağa kalktı ve saygılı bir tavırla elini uzatarak kendini tanıttı:

"Mişka, işçi."

Artist önce buna aldırmaz göründü, ama odadan çıkarken birden bire eşikten geri döndü:

"Bayım bununla ne demek istediniz?"

"Hiçbir şey. İşçiyim ve bununla gurur duyuyorum."

"Ben de palyaçoyum ve bununla gururlanıyorum. Ben cep hırsızı değilim bayım!" Artist öfkeyle çıkıp gitti odadan.

Klavdia: "Bunu neden söyledin?" dedi.

"Onu gücendirmek istememiştim," dedi Mişka. "Ama bir insan iyi giyinmişse herkes onun işçi olmadığını düşünüyor."

"Bu sende saplantı haline gelmiş, Mişka."

Klavdia, Mişka'ya bir alt bölgenin örgütlenmesi işini önerdi. Mişka kıs kıs gülerek dinledi ve Klavdia konuşmasını bitirdiğinde de sesini çıkarmadı.

"Ne oldu Mişka, aynı görüşte değil misin? Bu öneri örgütün sana olan büyük güvenini kanıtlıyor."

Mişka alayla güldü. "Benden güvenle kurtulmak için yaptığınız bu stratejik planı Pavel'le birlikte mi düşündünüz? Bir yerde, kendi fikrini kabul ettirmek için güvenden yararlanmak gibi bir yönteme başvurulduğunu okumuştum." Yeniden güldü. "Benim geri dönmem için yaptığınız bu öneri gerçekten çok yersiz. Ben küçük bir çocuk değilim. Siz beni bu Mach yandaşlarıyla aynı kefeye koyamazsınız. Ben de onu 'Lâfazan Senka' diye adlandırıyorum. Bomboş bir herif, daha doğrusu kafatasının içi pisliklerle dolu. Kuşkusuz ki çok sıcakkanlı ve serüvene susamış biri. Peki ya sizler ne öneriyorsunuz? Ben fazla bir şey bulamıyorum. Söylediğiniz gibi yine toplantı ve propaganda, propaganda ve toplantı. Sonra yasal olanaklar mı? Evet bunlar bana akıllı, açık ve büyük şeyler gibi gelmiyor."

Mişka'yla ne denli konuştuysak da o yanıt olarak hep aynı sözleri yineledi: "Önce görmeliyim. Bunun için içten gelen bir isteğim yok. Şimdi gerçekten de hiçbir şey bana zevk vermiyor. Eğer coşturduğu kitleyi ardından sürükleyebilecek bir çalışma biçimi bulabilmiş olsaydım bu gıcır gıcır ayakkabılarla birlikte bu giysileri de... Her şeyi fırlatıp atardım... Ama öyle... Bunun için daha pek çok söze gerek var! Bu tıpkı, *Edebiyat Tarihi*'nde de okuduğum gibi henüz 'bir geçiş zamanı!' Şimdi yalnızca edebiyatla uğraşmak istiyorum. Örneğin, küçük öyküler biçiminde işçilerin yaşamını yazıyorum. İki tanesini satmıştım ama daha sonra ikisi de gazete tarafından geri verildi. Şöyle diyorlar: 'Siz bize gereken şeyleri yazmıyorsunuz.'"

"Hangi konuda yazman gerektiğini ben sana gösteririm Mişka."

"Hangi konuda?"

"Bunu Şurabstov'la konuşalım. Toplantımıza gel."

Mişka'nın yazmayı öğrenme isteği ve de yeteneği vardı. Ama toplantıya katılmayı reddetti. "Şimdi başımı kaşıyacak zamanım yok. Atölyede türlü türlü işler yapıyorum."

"İşini seviyor musun, sevmiyor musun?"

"Evet, bu konuda dürüst olmak için ne söylemeliyim. Çalışmanın

zevkli olduğu çok söylenmiştir. Oysa ben kendim hâlâ daha bir türlü çalışmanın bir zevk mi yoksa bir yük mü olduğuna karar veremedim. Geçenlerdeydi... Eğer bu doğru olarak düşünülürse asıl nedenin gülünç bir ayrıntısı oluyor. Geçenlerde bir başmühendis gelmişti bizim atölyeye. Ustayla tartıştılar. Bu arada beni bir mobilya parçasıymışım gibi gördü. Dediğine göre o kırpışık gözleriyle yaşayan bir tek insan bile görememiş önünde. Ben çalışırken de özenli giyinirim. Usta bana onun huzurunda torna yapacak bir şeyler verdi. Kızdım. Ona bir şeyler yapmak istedim. Tükürdüğümü gördü. Usta tornadan geçirdiğim parçayı aldı ve kendi kendine güldü. Sonra onu elinde sallayarak yavaşça sordu: 'Ne yaptın Mişka? Sana olanlar olmuş!' Ama ben onun beni anladığını sezmiştim. Sonra yüksek sesle 'İyi Mihail, işinin başına dön. Her şey tamam' dedi. İşte bu anda o gerçekten büyük bir usta, kendi dalında gerçek bir yöneticiydi. Onun böyle birkaç şeyine daha tanık olmuştum. Yine bir şeyler tornalamam gerekliydi. Ve bu kendi kendime 'Evet işte bu bir sanat yapıtıdır' dememe yetti. Gerçekten neşelenmiştim 'Altın ellere sahipsin Mişka' diye düşündüm. Eğer bu ölüme ve yaşama götürürse en iyisi bunu yapmaman. Parçayı ustaya götürdüm. Ona baktı ve dedi ki: 'Bunu kim yaptı? Sanki baltayla çalışılmış gibi. Sizler benim için gerçek bir tarla, orman ve çayır işçilerisiniz.' Sevgisini böyle belirtiyordu o. 'Kafatasınız ters mi konulmuş?' dedi devamla. 'Ver, sana nasıl yapılacağını göstereyim!' Ve gösterdi. Şeytan gibi bir herifti. Öyle bir kafaya sahipti! Ve de ellere. Sonra gözleri. "Sen tıpkı bir Japon şalı gibisin' dedim ona. Güldü 'Neden olmasın? Neden bir Japon şalı gibi olmayayım?' dedi. Ustalığından koltukları kabarıyordu. Onu çalışırken izleyebilir, hatta kızdırabilirdin. Eğer 'caka satma, iş konusunda senden üstün olduğumu görüyorsun' demek isterse önce kendi kendine gülerdi. Biz diğerleri hiç kuşkusuz küçük insanlardık. Onun gibi Japon şalı değildik ve ustalığımızda avuntu veren hiçbir yan yoktu."

Mihail gittikten sonra Klavdia: "Öyle sanıyorum ki bunda başarısızlığa uğradık. Şimdi Sviyaskin'i çekmek için sıra sende," dedi.

Sviyaskin'lerde gözüme ilk çarpan şey bir sürü sandık ve örtü oldu. Bütün koridor, çok parlak renkli yolluklarla kaplıydı. Yefim İvanoviç boynuma sarıldı, karısı Avdotya Stepanovna da ağlamaya başladı. "Hele şükür ziyaretimize geldin canım... Ya benim delikanlım,

Viktor'um, umudum..."
"Kes artık," diye karısına bağırdı Sviyaskin.
"... nemli mezarda yatıyor. Benim sevincim, umudum."
"Viktor öldü. Doktorların açıklamalarına göre kansızlıktan. Kandaki yuvarlardan biri azalmış. Altı sömestreden beri tıpta okuyordu. Doktor olacaktı. Ne içki, ne de sigara içerdi."
"Ve babasına çekmemişti."
"Hayır, hiçbir zaman. Politikayla hiç ilgilenmezdi. O tümüyle bilime vermişti kendini."
"Ve biz onu koruyamadık. Şimdi iki mutsuz, öksüz insanız..."
"Evet artık ben ve karım hiçbir şeye gerek duymuyoruz. Bizim için çok değerli olan yavrumuz artık burada değil."
Beni masaya oturttular. Pazar günüydü. Avdotya Stepanovna masaya fildişi renkli el örgüsü bir örtü yaydı. Onun üzerine de yine elde örülmüş dar bir örtü ve her servis takımının altına muşamba bir plaket koydu. İvanoviç de külüstür bir semaver getirdi.
Evdeki her şey sade ve temizdi, sınırsız bir düzenliliğin kanıtıydı bu. Pencerenin köşesinde kitaplıklı küçük bir yazı masası vardı. Kitapların sırtlarındaki adları okudum: İngiltere'deki sendikal hareketler üzerine; Belgrat'taki tüketim kooperatifleri üzerine, Danimarka'da tarımsal sorunlar üzerine, 1848 Fransız Devrimi üzerine. Rusya'ya ilişkin tek bir kitap bile yoktu! Gelecekle ilgili tek bir kitap bile yoktu!
Her şey tanıdıktı. Henüz bizim Marksist Öğrenciler Derneği'nin yöneticisiyken Yefim İvanoviç'le olan ilk konuşmamı anımsadım. Yaşamında değişen hiçbir şey yok gibiydi. Kitapların üzerine iğnelerle iki büyük kartpostal tutturulmuştu: August Bebel ve Plehanov'un resimleri.
"Resimleri ve kitapları mı seyrediyorsun. Kocama sık sık söylüyorum. Bunları temizle, her şeyi ortalığa koymanın zamanı geçti artık. Ama o bildiğinden şaşmıyor. 'Bunları herkesin görmesinin tam sırasıdır şimdi. Gençliğimde inandığım şeyler için bugün de canımı vermeye hazırım ben.'"
"İyi, iyi, çok konuşma! Haklı değil miyim yani! Neden ve kimden korkacakmışım! Bizim yaşamımızı kahreden şeytandan, hainlerden şimdi de korkmuyorum. Bu hainler..."

"Pazar günü pastamızın tadına baksana Pavel... Balıkla doldurulmuş, tadı çok güzel."

Dost olduktan sonraki yıllardan bu yana Yefim İvanoviç pek az değişmişti. Yalnızca saçları grileşmişti. Yine öyle dümdüz taradığı saçlarını yandan ayırmıştı. Ceketinin üst cebinden küçük tarağı görünüyordu. Bıyıkları da eskisi gibi temizce kısaltılmıştı. Gösterişsiz, sanat değeri olmayan çerçeveleriyle eski gözlüklerini kullanıyordu ve yanaklarındaki kırmızılığı hiçbir şey soldurmamıştı. Eski, kısa, iliklenmeyen ceketi; siyah, enli deri kemeri; yüksek dik yakalı, belini saran saten gömleği ve siyah kravatı hep aynıydı. 1905'ten önceki ilerici Moskovalı dizgiciler gibi giyinmişti.

Ben hemen bölgenin durumundan söz etmek istemiyordum. Ama Avdotya Stepanovna konuyu buraya döktü. "Belki Yefim İvanoviç'in yaşlandığını sanıyorsun? Hiç de değil. O yine hep canlı ve eğilmek bilmez biridir."

"Lütfen söyle: İlkelerine bağlıdır," dedi Sviyaskin karısına.

"Otuz yıl aynı işte çalıştı ve birdenbire ayrıldı. Patron şimdi arkasından koşuyor, önünde eğiliyor, geri dönmesi için yalvar yakar oluyor, ama benim Yefim karşı koyuyor, buna yanaşmıyor."

"Burada ilkeler önemli Pavel! Ben delege olarak patronlar ve matbaa yöneticileriyle birlikte işçiler adına hareket ettim. Ve bu arada patron beceriksizce, 'inanmış' bir tonda 'sen' diye konuştu benimle. Yöneticiler kolumdan tutarak dediler ki: 'Biz Yefim İvanoviç'le aynı düşüncedeyiz.' Ben işçileri bağışlamalarını istemiştim. Ama kabul etmediler. Şimdi özür diliyorlar ama ben yüz vermiyorum. Bu onlara bir ders oldu, bizim yoldaşlara da eğitici bir örnek..."

Avdotya Stepanovna lafa karıştı:

"Patronlar şimdi Yefim İvanoviç'e denk birini arıyorlar. Bütün Moskova'da onun gibi iyi sayfa bağlayan ve onun kadar iyi ücret alan ikinci kişi yoktur."

Yefim İvanoviç'i övdüm ve konuşmamızı gelecekteki sorunlarımıza getirdim. Biraz düşünür gibi oldu. Karısı susması gerektiğini anlayarak bakışlarını bir an bile kocasından ayırmaksızın sessizce oturdu. Sonunda Yefim İvanoviç derin derin içini çekti: "Toplantınıza geleceğim. Sonrasını görürüz bakalım. Ama Vanya Drosdov'a göre söyle –ona şimdi Şurabstov mu diyorsunuz– sorunları nesnel olarak incele-

meli. Biz sizlere değil, olaylara bakarak karar vereceğiz..."

Avdotya Stepanovna dolabı karıştırmaya başladı. Yefim İvanoviç sertçe bağırdı: "Yine mi dolabı karıştırıyorsun? Yine ağlamaya başlayayım deme sakın!"

Avdotya Stepanovna, Viktor'un resmini aldı ve bana gösterdi. Gözyaşlarının fırtınası altında konuşamadı, sessizce durdu, Yefim İvanoviç de heyecanlanmıştı. "Bizim güzel oğlumuz, akıllı oğlumuz! Dinle Pavel. Sen benim manevi oğlum en azından vaftiz oğlumsun. Biz seni tıpkı gerçek oğlumuzmuşsun gibi severiz. İzin verirsen sana Viktor'un resmini armağan edeyim. Anlaştık mı Avdotya Stepanovna?"

Yefim İvanoviç resmin arkasına şunları yazdı: "Gerçek oğlunun kaybından doğan yas içinde manevi oğlu olan seni gerçek oğlu gibi seven yaşlı Sviyaskin'den umut ve mutluluk dileğiyle."

Avdotya Stepanovna üzgün bir sesle söz verdi. "Sana artık gerçek oğlumuzmuşsun gibi kol kanat gereceğiz. Yalnız bizi sık sık ziyaret et ve bir şeye gerek duyduğunda hiç çekinme."

"Bana bir yayın işi bulamaz mısın?" diye sordu. Yefim İvanoviç'e. Eski bir dizgici olarak onun dergiler ve basımevleriyle ilişkisi olmalıydı. Parasal açıdan partiye yük olmak istemiyordum. Şurabstov'un bana verdiği on iki ruble gelecekte parti için de küçümsenecek bir para olmayacaktı. Yefim İvanoviç sordu: "Fransızca biliyor musun? Şimdilerde birkaç yoldaş Jaurès'in Fransız devrimi üzerine olan büyük yapıtını çeviriyorlar. Senin için de konuşurum."

Evden çıkarken Yefim İvanoviç sarıldı bana, Avdotya da haç çıkarıp kutsadı beni.

ALTINCI BÖLÜM

Toplantımızın yapılacağı heyecanlı gün en sonunda gelip çattı. O gün erkenden kalktım, çok şeyler yaptım. Tverskoy Bulvarı'nda Yefim İvanoviç'in daha önceden bana verdiği adresteki karanlık, bodruma benzeyen "Vyatka Basımevi" adlı kitapçıyı aradım. Oradan Jaurès'in kitabının "Konwent"* isimli bir bölümünü aldım. Ücret, forma başına on rubleydi. Hemen üç ruble avans aldım.

Akşamleyin üçüncü sınıf bir lokalin tuvaletine girdim ve orada çantamı gözden geçirerek en uzak bir olasılıkla bile illegal çalışmamı kanıtlayacak bütün kâğıtları ve notları yok ettim.

Lokalden ayrıldığımda akşam ayini için çanlar çalıyordu. Günlerden cumartesiydi. Yaşlı kadınlar ve genç kızlar aceleyle kiliseye gidiyorlardı. Pyatnizkaya Caddesi'ndeki Klement Kilisesi'nin ön merdivenlerinde dilenciler ve uygunsuz davranışlarda bulunan sokak gençleri kaynaşıyordu. Tam karşıdaki polis revirinin girişinde de ayrı bir canlılık göze çarpıyordu. Bütün bakışlar polisleri ve ev sahiplerini sarhoşları sürüklemeye ya da kızaklara bindirmeye zorluyordu.

Dar bir yoldan geçerek küçük Tatarskaya Caddesi'ne döndüm. Tahta bir bina olan hedefime çok az bir şey kala, önce karşı caddenin köşesinden ortalığı gözledim. Beni kuşkulandıran üç adam vardı görünürde. Biri komşu evin merdivenlerine oturmuştu ve öbür ikisi ise ortalıkta aylak aylak geziniyorlardı. Ama ne olursa olsun geri dönemezdim artık. Çiftlik evine girmek ve içerdekilere tehlikeyi bildirmek zorundaydım.

Ev sahibi Stepanida Amvrosiyevna kapıyı açtı. Parolayı söyledim ve içeri girdim.

Şurabstov ve Klavdia çoktan gelmişlerdi. "Buraya gelecek olanların ilkiyiz biz," diye açıkladı Şurabstov. Evin çevresinde dolaşan kuşkulu adamları anlattım. Klavdia huzursuz oldu. "Birbirimizden ayrılsak daha iyi olacak. Ben sana bu ajanları evin çevresinde gördüğümü önceden açıklamıştım Şurabstov," dedi.

* Anlaşma.

Şurabstov güldü. "Eğer onlar ajan olsaydı göz göre göre evin yakınlarında boy gösteremezlerdi. Yine de yarın sabah kentteki buluşma yerine gel Pavel. Sana 'Moskova Okrana ajanları için talimat' örneği verelim. Bunu kendimiz için hazırladık ve çoğalttık. Eğer burada yazılanlar iyice öğrenilirse o zaman bu herifler yoldaşlara zarar veremezler. Yoldaşlar kendilerini daha iyi koruyabilirler."

Arkamdan gelen Vasili ve Mihail de evin çevresinde kuşku çekici kimselerin dolaştığını söylediler. Klavdia toplantının başka bir güne ertelenmesini önerdi. Şurabstov buna karşı çıktı. "Son iki yılda bölge komitesinin ajanlar gözlemeden sona eren tek bir toplantısı oldu mu?"

Stepanida Amvrosiyevna söze karıştı:

"Komite bir yıldan beri cumartesi günleri bende toplanıyor. Ve şimdiye dek –şükürler olsun ki– hiçbir şey olmadı."

Klavdia'nın benim yüzümden huzursuz olduğunu hissettim. Hiç hoşuma gitmedi bu. Şurabstov'la konuşurken ona baktım. Aklımdan geçenleri anlamış görünüyordu ve bir daha da karşı çıkmadı.

Klavdia'yla birlikte silahları sakladığımız ve çocuklarıyla dost olduğum Timofey ve Moskova Komitesinin Lektör grubunun bir üyesi olan Yefim İvanoviç'le benim alt bölgemden eski bir militan işçi daha geldi. Dokuz kişi olmuştuk. Şurabstov sordu: "Yoldaşlar, dağılmamız gerekir mi? İçimizden kimileri izimizin keşfedileceğinden korkuyorlar."

Yüksek sesle karşı çıkanlar oldu: "Öyleyse hiçbir zaman toplanamayız."

Şurabstov oylama yaptı. Çoğunluk burada kalınmasından yanaydı.

Stepanida Amvrosiyevna uzun bir çay masasının başına oturmamızı önerdi. Dinç bir kadın olan teyzesi mutfaktan seslendi. "Buraya erkeklerden birini yolla. Semaveri alıversin." Şurabstov semaveri masaya getirdi. Stepanida Amvrosiyevna çayları doldurdu. Kendi yaptığı kurabiyelerden ikram etti.

Şurabstov beni bir köşeye çekerek usulca fısıldadı. "Bizden yalnızca dördümüz: Sen, ben, Klavdia ve Timofey sağlamız. Mişka, Vasili ve Lektör grubundan olan yoldaş sola, Sviyaskin de sağa eğilimli. Ya senin 1905'ten kalan asker ne durumda?"

"O sallantıda... Sola yatkın."

"Ve biz böyle kişilerle örgütlenmek zorundayız. Örgütü kurup

sağlamlaştırmalı. İnsan kendini saplanıp kalınan bir bataklıkta sanıyor. Ve her biri tıpkı diğeri gibi çok gururlu. Dokuz kişiden altısı sahte proleter. Ne yapmalı..."

Ellerini ovuşturdu, masaya oturdu ve konuşmaya başladı. Çay kaşıklarının şıngırtısı kesildi. Stepanida Amvrosiyevna elini çaydanlığın üzerine koyarak gözleriyle çay içmek isteyen olup olmadığını sordu.

"Kısaca toparlamak istiyorum. Söyleyeceklerimin en önemlisi şu: Biz geçmişte de savunduğumuz devrimci amacımız için mücadeleye devam etmek ve 'partiyi tıpkı devrimler çağındaki gibi' sağlamlaştırmak zorundayız. Bütün Rusya'daki parti konferanslarında 1908 Eylülünde alınan karar böyle."

Vasili yüksek sesle onayladı: "Çok iyi."

Yefim İvanoviç'e baktım. Yüzünde tam bir ilgisizlik okunuyordu. Bu onun konuşmacının bakış açısıyla aynı düşünceyi paylaşmadığı zamanlardaki alışılmış yüz ifadesiydi.

Şurabstov sürdürdü: "Önce bölgede yapmak istediklerimizi saptayalım. Asıl sorun nedir? Düşmanlarımız partinin öldüğünü ileri sürüyorlar. Örnek olarak yalnızca Moskova'yı ele alalım. Burada Moskova örgütünün birkaç düzine üyesine karşılık Moskova mahkemesinde büyük bir dava açıldı; sonra Moskova'da entelektüellerin önderlerinin devrimden ve devrimci olduğu için halkından ayrıldığını anlatan *Wetschi* adında birçok yapıtın bir araya toplandığı kötü bir kitap yayımlandı. Kararsızlar ve zayıflar bizden ayrıldılar. Ama biz buradayız, savaşacak ve kazanacağız. Sakin, soğukkanlı, sabırlı ve kararlı olmak, halkımızı bilinçlendirmeyi ve kadrolarımızı sağlamlaştırmayı öğrenmeliyiz. Asıl sorun budur. Yakın bir gelecekte Moskova'da legal bir kürsüden birçok miting düzenleyebiliriz. İşçilerin yaşam sorunları ile ilgili bir konferans planlandı; fabrika ve atölye doktorlarıyla sanayi temsilcileri katılacak, işçi delegeleri de yer alacak. Anlıyor musunuz?"

Vasili düş kırıklığına uğramıştı, işe yaramaz gibilerden bir el hareketi yaptı. Yefim İvanoviç'in de bunu onayladığı görüldü. Şurabstov devam etti:

"Bu konferansta işçi delegeleri kendi isteklerini söyleyecek ve bu bütün Rusya'da duyulacak. Ama biz buna hazır mıyız? Hayır! Önce delegeler bulunmalı, seçim yapılmalı! Bütün işçiler bizim bu delegele-

ri niçin yolladığımızı bilmeliler. Bunun için de parti örgütümüzü yeniden kurmak zorundayız. Ama izlenecek, kışkırtılacağız. Ajanlar işyerlerine girmemizi engelleyecek kadar güçlüler. Hiçbir zaman işçilerle konuşamayabilir, hiçbir yerde toplanamayabiliriz. En önemli şey cesaretsizliği ortadan kaldırmak... İnsanlarımızı harekete geçirebilmek için hemen oylamada bir değişiklik yapılmasını istemeliyiz, yoldaşlarımız mahkemece tutuklanacak olurlarsa bir protesto toplantısı yapılmasını öneriyorum."

Yefim İvanoviç serinkanlılığını bozmadan sordu: "Bu toplantıyı nerede yapmak istiyorsunuz? Ayda mı?"

Şurabstov güldü: "Hayır, tanrı da biliyor ya ayda değil. Biz fabrika kapıları önünde korsan mitingler yapacağız. İki dakika süren toplantılar."

Yefim İvanoviç yeniden sordu: "Peki bu iki dakikada ne söyleyebileceksiniz?"

"Onlara devrimin yaşadığını, partinin yaşadığını söyleyecek, herkesi saflarımızda omuz omuza savaşmaya, istemlerimiz için mücadeleye çağıracağız."

Yefim İvanoviç diretti:

"Tut ki iki dakikada bunlar söylendi. Peki bu toplantıları kim hazırlayacak?"

"İşletmelerin çoğunda bizden en azından bir işçi bulabiliriz. Asıl sorun bulduğumuz bu kişinin ağzı sıkı biri olması ve önce yalnız en güvenilir olanlara haber vermesi. Mesai saatinin bitimine on beş dakika kala, fabrikadan çıkınca kapının yanında biraz beklemeleri ve 1905'lerde olduğu gibi birinin konuşacağı söylenecek herkese. Böylece, 1905 yılını hâlâ saygıyla anan ve bizi unutmayan herkesin toplanması sağlanmış olur. Ötekiler de meraklarından zaten çoktan kapının yanına gelmiş olurlar. Konuşmacı, herkesi etkileyecek, ateşlendirecek, ilgi çekecek kısa ve coşturucu sözler bulmalı. Toplantının ertesi günü işyerine giderek –küçük de olsa– örgütü oluşturacağız. İkinci görevimiz işletmedeki parti örgütünün delegelerini bir bölge konferansı için bir araya toplamak ve otoriter, sağlam bir bölge komitesi oluşturmak olmalı. Yalnız, bu mitingin devrim için bir ön hazırlık olmadığını unutmayalım yoldaşlar. Bizim korsan mitinglerimiz örgüt çalışmalarındaki sayısız yöntemlerden yalnızca birisidir; illegal örgü-

tümüzü sağlamlaştırmalı, onların yardımıyla illegal çalışmalarda daha da etkili olmalı ve onların istekleri doğrultusunda mücadele etmeyi sağlamalıyız. Burada öncelikle belirtmek istediğim şey polisle çatışmaya girmekten kaçınmak. Evet yoldaşlar, hepsi bu kadar. Şimdi karar vermek zorundayız."

Dinlediklerim çok hoşuma gitmiş, yüreğim hafiflemişti. Hâlâ daha konuşacak bir şey var mıydı ki? Şubarstov'un açıklamış olduğu çalışmalara bir an önce başlamak için kalkıp gitmek istiyordum. Her şey, açık ve de gerekliydi. Ötekilere baktım. Biri dik dik masa örtüsüne bakıyor, öbürü kaşığıyla çayını karıştırıyor, başka biri kolundaki lekeyi inceliyordu. Hiçbiri öbürüne bakmıyordu. Açıktı ki herkes kendi bakış açısını tartıyor, kendi kendine soruyor ve davamız için hangi yolun en iyi olduğunu düşünüyordu.

Stepanida Amvrosiyevna bir an önce kanatlarını çırparak yükselmek isteyen bir kuş gibi gergin ve heyecanlı bir havayla sandalyesinde oturuyor, bize çağrıda bulunmak istercesine bakışlarını üzerimizde dolaştırıyordu: Neyiniz var? Kanatlarınızı böyle gerin, yukarıya doğru yükselin ve uçun! Neden kararsızsınız böyle?

"Bana biraz çay ver, Stepanida Amvrosiyevna. Şurabstov'un konuşması boğazımı kuruttu" dedi Yefim İvanoviç. Gözlüğünü çıkardı, titizlikle temizledi. Yeniden taktı ve ev sahibinden çayını aldı.

Sonra, düşünerek, yavaş ama akıcı bir dille yanıt vermeye başladı. Herkese, ama özellikle Şurabstov'a doğru sevgiyle konuşuyordu. Ses tonu ve yüzü hiç kimseyi ikna etmek gibi bir niyeti olmadığını, bunu kesinlikle gerekli görmediğini belirtiyordu; onu anlamamız için kendi düşüncelerini açma gereğini duymuştu.

"Eğer işletmelere girmek hemen hemen olanaksızsa işçileri haberdar etmek, onları hazırlamak nasıl olacak? Eğer atölyenin kapısında bekleyen konuşmacı polisten hemen korunmazsa ne yapılabilir? Büyük bir insan kalabalığı kapıda nasıl tutulacak? İki ya da üç dakikada neler söylenebilir? Ve eğer polis alarm düdüğünü çalarsa, her köşeden ajanlar içimize sokulur ve her işçi dönüp Kazakların kırbaçlarıyla gelip gelmediğini görmek için bakarsa, atölye polisinin gizli polise telefonla haber verdiği söylentisi fısıldanırsa, toplananlar konuşmacının sözlerini nasıl izleyebilirler? Hem sonra geri dönüş nasıl başarılacak? Polis'in önünde nasıl dağılacak kalabalık? Konuşmacının

güvenliği nasıl sağlanacak? Bütün bunlar bizim kendi kendimizi yok olmaya kışkırtmamızdan başka bir anlam taşıyor mu yoldaşlar?"

Yefim İvanoviç kendi bakış açısına göre bizleri bekleyen olayların bir tablosunu çizdi. Olabilecek ayrıntılar, yaşamdan alınmış örnekler, yeteneklice seçilmiş atasözleri –her şey görünüşte çürütülemez kanıtlar gibi bir araya toplanmıştı– açık, kendinden emin, sağlam ve kavrayışın kendisi gibi görünüyordu.

Düşünceler gittikçe bulanıklaşıyordu. Ama Yefim İvanoviç devam etti: "Bir savaş alanındayız biz, ateş hattının en önündeyiz. Karşımızdaki düşman güçlü. Her hareketimizi değerlendirip kendisi için yararlı sonuçlar çıkarmaya çalışacaktır. Düşman, egemen olduğu yerleri işgal altında tutmaya devam ederken biz hemen tümüyle boş bir araziden geri çekilmek durumundayız. İyice gevşemiş bir avcı, ateş hattından geri çekilmek ve aradaki her çukuru, her örtüyü, her boşluğu, her fundayı, her taşı ve ağaç kütüğünü işine yararlı olabilecek biçimde kullanmak zorundadır. Ve şimdi tıpkı bu avcının durumunda olan bizlere ansızın ayağa kalkmamız ve ateşin ortasına koşmamız gerektiği söyleniyor. Bütün bunlar iyice düşünüp taşınılmalı, ve her şey dikkate alınmalı." Bir süre ara verdi, bizleri süzdü. Hiç kuşku yok ki dinleyicileri avucunun içine almıştı. Sonra yine saldırıya geçti. "Sen şimdi zehirleyici, provokatör bir telkine yenilmedin mi Şurabstov? Böyle bir şey dikkate alınmak zorundaydı yoldaşlar."

Bu sözler bir kırbaç darbesi gibi çınladı. Yüreğim acıyla burkuldu. Umutsuzluğun, düş kırıklığının ve kuşkunun pençesine çekilmek isteniyorduk. Yefim İvanoviç aklımdan geçenleri anladı ve hemen açıklamada bulundu. "Benim Şurabstov'a kötü bir niyeti olduğunu söylemek istediğim anlaşılmasın. Yalnız –nesnel açıdan bakıldığında– her şey acaip bir etki uyandırıyor."

Şurabstov bu sırada çay bardağının altını inceliyordu. Bir an için, bardaktan başını kaldırdı ve: "Bırak Sviyaskin, ne özür dile ne de çekin," dedi.

Klavdia kıpkırmızı kesilmişti. Şurabstov adına kendini ta derinden gücenmiş hissediyordu; belli belirsiz işitilebilen boğuk bir sesle sordu: "Daha önceleri nasıldı, Yoldaş Sviyaskin? İşyerinin kapılarında eskiden de korsan toplantılar yapılınıyor muydu?"

"Ne zaman?"

"Daha bir yıl önce."

"Daha bir yıl önce! Peki ama, ya zaman? Zaman değişti şimdi. Gericilik hükmediyor artık," dedi Yefim İvanoviç zafer kazanmışçasına.

"Peki öyleyse, sen bunun yerine ne öneriyorsun?" dedi 1905'ten kalan asker.

Yefim İvanoviç yanıt olarak bir Menşevik gazetesini aldı eline: "Şimdiki tarihsel eğilim, çarla burjuvaların ortaklaşa başarılarından sonra yeni rejimin sınırları içinde koalisyon hakkını savunmak istidası olarak bir yerde toplanmalı."

Eski Asker sordu: "İstida ne demek?"

Yefim İvanoviç durakladı kaldı, ama sonra rafta duran bir kitapçık geldi aklına: "İngiltere ve öbür parlamentolu ülkelerin tarihi bunun örneğini veriyor..."

Konuşmasını kestim ve Eski Asker'e yüksek sesle açıkladım. "'İstida' yakarış, dilekçe vermek."

"Ne yani yakarış dilekçesi mi yazmamızı öneriyorsun bize Yefim?" Eski Asker yanıt beklemeden ekledi: "Konuşman keskin ve yürekli, ama önerin korkak."

Yefim İvanoviç Eski Asker'e kızmadı. Şurabstov'a döndü ve rica etti: "Ona nasıl bir korkak olduğumu ve 1905'te kurşun yağmuruna nasıl gittiğimizi anlat Drosdov."

Şurabstov, Yefim İvanoviç'i aklamak için acele etti: "Gerçekten de ne kurşundan ne kırbaçtan ne de hapisten korkar Yefim İvanoviç."

"Ve ne de fabrika sahiplerinden" diye tamamladı Sviyaskin.

"Evet, ne de fabrika sahiplerinden" diye onayladı Şurabstov. "Bizim Yefim İvanoviç yalnızca 'Menşevik fikirleri' için korku duyar."

Yefim İvanoviç'ten sonra Vasili konuştu. Her şeyi bir anda ortaya dökmek istiyordu: Silahların kendisinden alınmasından doğan kişisel dargınlığı ve Şurabstov tarafından önerilen taktiğe duyduğu kızgınlığı... Bir anda parlayıp sönüyor, heyecanlanıyordu. "Şurabstov 'bize ateş etmeyin, tanrı aşkına n'olursa olsun polisle çatışmaya girmeyin, uslu olun!' diye ricalarda bulunuyor. Legalite tutkusunun bir bakıma tamamen pençesindeler, bir bakıma da kesinlikle değiller! İşyerinin kapısında, polisin burnu dibinde toplanın... Evet bu iyi! Peki öyleyse, orada bir karışıklık çıkaralım, ama niçin? Niçin olacak, kibarlığımızı göstermek ve daha iyi koşullarda legal bir kongreye git-

mek için: Daha doğrusu, aslında bu ufak tefek şeyleri, yani fabrika ve atölyelerdeki konferansa hazırlanmak için. Hani derler: 'Çok laf az iş'. Peki n'oldu bizim ilkelerimize? Nerede kaldı uzlaşmazlığımız? Soruyorum sizlere: Nerede bizim devrimci düşünce biçimimiz? Nerede? Nerede bizim o coşturucu ve acımasız mücadele ruhumuz?"

Timofey, Vasili'nin ceketini çekiştirdi. "Kes sesini! Böyle hiçbir yere varamazsın. Biz Şurabstov'un söylediklerini yapacağız. Ona inanıyoruz."

Timofey'in bu sözleri Sviyaskin'in trajik bir kol hareketi yapmasına neden oldu. "Kendi kendinize düşünme yeteneğiz yok öyleyse. Siz yalnızca Şurabstov'un buyurduğu şeyleri yapıyorsunuz."

"Böyle düşünmen gereksiz Yefim. Hiç kuşku yok ki, senin kafanda da pek çok korkunç ve iğrenç şeyler var! Bir şeyler düşünmeden önce profesörüne koşmak iyi olurdu; değil mi? Bizimkiler için her şey açık. Kafalarımızı toslamak için duvara doğru koşmayacağız, ama elimizi kolumuzu böğrümüzde kavuşturup oturmaya da niyetimiz yok, bu bize yakışmaz. Bütün söyleyeceklerim bu kadar."

Lektör grubundan çağrılı olan yoldaş: "Birkaç söz daha söylememe izin verin" diyerek araya girdi. Sonra da "Şimdiye dek ortaya atılan önerilerin yararlarını ve eksik yanlarını" çözümledi. Dahası bunu gerçekten de aşırı bir coşkuyla yaptı. Ama sonuca gelince ya yorgunluktan ya da kendine ait hiçbir düşüncesi olmadığı için olsa gerek, ilgisizleşti ve yerine getireceği görevin bilincinde olarak ilgisizce bitirdi konuşmasını.

Orada bulunanlardan birkaçı saatine baktı. Sviyaskin açıkladı. "Tam zamanında gitmek zorunda olduğum bir yer var. Ne yazık ki şimdi kalkmam gerekiyor. Eğer oylama yaparsanız benim oyumu Şurabstov'un önerisine karşı sayın."

"Ya Mişka ne diyor?" Mihail'in sallantıda olduğu açıktı.

"Sen hikaye anlatıyor gibi konuşuyorsun Vasili. Bu hiçbir işe yaramıyor. Sviyaskin bir papaz gibi vaaz veriyor. Buna karşılık benim görüşüme göre işyeri kapısındaki toplantı iyi. Bu başarılabilinir. Ama daha sonra her şeyin temelinin atılması gerektiğini pek doğru bulmuyorum."

Şurabstov onun sözünü kesti. "Toplantıdan sonra parti ile ilgili bir açıklama yapmak zorundayız. Onu senden iyi yazabilecek kimse

yok. Önce yazman gerekenleri öğreneceksin. Sonra yazabilirsin."

Mişka utanmıştı: "Şimdiye dek hiç böyle bir açıklama yazmamıştım."

Lektör grubunun üyesi: "Bir yazar olarak bu yazıyı ben yazmalıyım," dedi.

"Ya bizim Mişka?" dedi Şurabstov. "Bizim Mişka da yazardır, öyle değil mi Pavel? Hepiniz inanabilirsiniz. Bu yazar işçilerle nasıl konuşulması gerektiğini iyi bilir. Evet, bir karara varmalıyız. Yazıyı Mişka yazacak."

Mihail'in yüzü sevinçle aydınlanmıştı. Beni ve Klavdia'yı dostça duygularla süzdü. Bambaşka biri olup çıkmıştı sanki. Yazar olarak açıkça tanınmak yepyeni, bilinmeyen bir mutluluktu onun için.

"Mişka kendi yerini buldu," diye fısıldadı Şurabstov bana.

Şimdi konuşma sırası bendeydi. Şurabstov: "Konuş, konuş sevgili Pavel," diye yüreklendirdi beni.

1905'ten kalan asker homurdandı; "Biz çok konuştuk. Timofey'le ben serinkanlılıkla bir sonuca varabiliriz. Gerekli olan her şeyi söyledi o. Biz kafalarımızı vurarak duvardan geçmek istemiyoruz. Ama aynı zamanda elimiz kolumuz bağlı da oturmayacağız."

Sağ ve sol muhaliflerimizin bakış açılarını iyice hesaba kattığımızı herkesin anlaması için önce bütün ayrıntıları bir yana bırakarak onların bakış açılarının temellerini ortaya koymak, sonra da yukarıdan bir bakışla onların kanıtlarını yok edip gereksiz pılıpırtı olarak bir kıyıya atmak istiyordum. Söze yeni başlamıştım ki dış kapı vuruldu. Beklenmedik ve hiç akla gelmedik bir zamanda çalınmıştı. Ev sahibi huzursuz olmuştu. "Cumartesi günü için kimseyle görüşmeyeceğimi ve herkese akşam ayinine gideceğimi söylemiştim. Söyleyin bana dostlarım, şimdi ne yapmalıyım?"

Şurabstov elini kaldırdı: "Yoldaşlar yerlerinize oturun. Şimdi bizler Stepanida Amvrosiyevna'nın yanında konuk bulunuyoruz. Çünkü yarın pazar, Stepanida, koş ve çabucak kapının kilidini aç. Böylece bozuntuya vermemiş oluruz."

Stepanida dışarı çıktı. Şurabstov yavaşça fısıldadı.

"Ceplerinizi yoklayın yoldaşlar. Belki bir yerinize adres, not ya da başka illegal bir şey sokuşturulmuştur."

Klavdia bana sordu: "Pasaportun var mı Pavel?"

Stepanida Amvrosiyevna'yla birlikte içeri Yefim İvanoviç girdi.

"Sizi uyarmak için geri döndüm yoldaşlar. Tezelden kaçın buradan. Dışarısı kuşkulu kişilerle dolu."

"Madem öyle sen niye geri döndün? Şimdi sen de kapana kısılmış oldun?" diye sordu Şurabstov.

"Başka türlü nasıl uyarabilirdim sizi? Hem eğer buradaysanız sizinle birlikteyim, iyi topluluklar kötürümleri bile dans ettirebilir." Tek tek ve grup olarak evden ayrılmaya karar verdik. Şurabstov ilk çift olarak Mişka ve Sviyaskin'i seçti. "İlk çift ortalığı kolaçan etsin. İkiniz de legal olduğunuzdan sizin için tehlike o kadar büyük değil. Ama bakarsınız sizi tutuklayabilirler. O zaman bize bir işaret verin. Bir şarkı söyleyin ya da ona benzer bir şey yapın. Yo, yo, Stepanida, perdeden dışarı bakmasan iyi olur. Sanki hiç kimse bir yere kıpırdamayacakmış gibi bir hava yaratalım."

Timofey ilk gidenlerin arasında olmak istiyordu. Ama Şurabstov durdurdu onu. "Dur hele, ilk çiftten sonra durumdan daha emin olabileceğiz. Senin çocukların var."

Sonra ilk çift gitmeden önce önerisinin çabucak oya konulmasını istedi. Ben, Klavdia ve Timofey, Şurabstov'un önerdiği amaçlar doğrultusundaki toplantılar için olumlu oy kullandık.

"Dokuz kişiden beşi aynı düşüncede. Siz azınlıktasınız," dedi Sviyaskin gururla.

Kasketiyle paltosunu kucağında taşıyan Mişka salona girdi: "Nasıl, yalnızca dördü mü?" diye sordu. "Benim oyumu da sayın."

Lektör grubundan yollanan kişi biraz gücenmiş olarak oyları yeniden saydı.

Sviyaskin: "Ben buna karşıyım," dedi. "Kesinlikle karşıyım. Hep karşıydım ve öyle de kalacağım."

Şurabstov: "Sen ne diyorsun Vasili?" dedi. Ama Vasili çoktan kapıya gitmişti bile. Şurabstov durdurdu onu.

"Ben olmadan da sonuca varabilirsiniz. Nasıl olsa, oyların altısını çoktan almışsınız."

"Doğru" dedi Şurabstov. "Dokuz oydan altısı bizim. Öyleyse öneri kabul edildi. Durun yoldaşlar! Yarınki buluşmada kimin nerede, hangi kapının önünde bekleyeceğini ve işletmelerle bağlantıyı kimin sağlayacağını kararlaştıralım. Sürekli bağlantı halinde olmalıyız,

bunun için de önümüzdeki günlerde her sabah kısa karşılaşmalarımız olacak. Ben iki saat orada olacağım ve herkes beni ne zaman arayacağını öğrenecek. Bir şey daha: Olabildiğince çok sayıda insanın bizi işitebilmesi için bütün kötü engelleri ortadan kaldırın! Her zaman gözümüzü dört açmalıyız. Şimdi soğukkanlı davranmalıyız. Yığınların arasına karışıp yok olmalıyız. Bu her tehlikeli şey için doğrudur. Soğukkanlılıkla, yüreklilikle, yoldaşlar!.."

Vasili kapıda durdu ve bana öyle geldi ki Şurabstov'u coşkuyla dinledi. Şurabstov da bunun farkına vardı ve sordu. "Sen bizi onaylamadın. Ama sanırım disiplini de bir kıyıya atmadın?"

"Ne biçim soru bu."

"İyi, görürüz bakalım. Hayır, bir dakika kapıyı açma." Şurabstov kolunu Vasili'nin omuzuna koydu. "Sana söylediklerimi düşün Vasya, iyi bir delikanlısın. Ama rica ediyorum, tekrar kendine gel. Bırak şu içkiyi. Bu birincisi. İkincisi de..."

Vasili onun sözünü kesti: "Ve ikincisi; bana kadının kocasını yüzlemesi gibi konuşma. Ben artık toy bir delikanlı değilim. Hoşça kal!"

"Sen kaz kafalının birisin. Güle güle!"

Şurabstov ikinci çift olarak benimle birlikte çıkmak istiyordu. "İlk keşif çifti başarıyla aradan çıktıktan sonra biz illegaller olabildiğince çabuk uzaklaşmalıyız buradan. Birlikte çıkalım ve hemen ayrılalım Pavel."

Ama ben bile bile oyalanmaya çalıştım ve şapkamı yitirmiş gibi yaptım. Klavdia'yı yalnız bırakmak istemiyordum. Şurabstov benim gevşekliğime kızdı. "O zaman sen daha sonra çıkarsın. Ben Sviyaskin'i alıyorum."

Sviyaskin çoktan kapıya varmıştı bile.

Daha sonra Timofey'le Eski Asker gittiler. Ben hâlâ cebime soktuğum şapkayı arıyormuş gibi yapıyordum. Şimdi sıra Lektör grubunun üyesine gelmişti. Klavdia benim onunla gitmemi istedi. Bense evden kendisinin uzaklaşmasını söyleyerek üsteledim. Klavdia gülerek: "Gemiden en son ben ayrılacağım," dedi. Lektör, evden tek başına çıkmak zorunda kaldı. Ama bundan memnun olmuşa benzemiyordu pek.

Birkaç dakika daha koridorda bekledik ve dışarıya kulak kabarttık. Ortalık sessizdi, soğuktan titreyen pencere çerçevelerinin gıcırtısı işitiliyordu yalnızca. Klavdia ve Stepanida Amvrosiyevna, heyecandan soluk

soluğa kalmışlardı. Klavdia: "Hadi biz de gidelim," diye fısıldadı.

Kapıya ulaştığımızda dışarıdan çizme gıcırtıları geldi kulağımıza. Birisi merdivenleri tırmanıyordu.

"Geri dönün, odaya!" diye fısıldadım.

Geri döndük ve paltolarımızı yeniden astık.

"Umarım pasaportun kayıt ettirilmiştir," dedi Klavdia.

"Hayır."

"Bugüne kadar bu iş için zaman bulamadın mı? Eğer Şurabstov bunu bilmiş olsaydı toplantımıza katılmana izin vermezdi. Pasaportunu göstersene bana."

Çantamdan yanlış pasaportumu çıkardım. Stepanida Amvrosiyevna kızdı. "Pasaportu bırakın şimdi. Hemen bulaşıkları toplayalım, sanki baş başa çay içiyormuşuz gibi yalnızca iki fincan bırakalım. Pavel'i de bir yere saklayabiliriz."

Tam o sırada kapı çalındı.

"Pavel'i nereye saklayabiliriz?"

"Buraya. Pavel, çabuk masanın altına gir!"

"Hangisinin?"

"İşte şuradakine. Yeşil yün örtülü olanın altına. Oraya kimse dikkat etmez."

Gerçekten de böylesine küçük ve dar bir masacığın altına birisinin saklanacağı kimsenin aklına gelmezdi. Masanın üzerinde cam bir fanus altında birbirlerine sarılmış bir çoban erkekle çoban kızı gösteren bir figürün yanında bronz bir saat asılıydı. Onun yanında da bronz bir at vardı. Masadaki örtü yere sarkıyordu. Örtüyü kaldırdım, masanın altına bir göz attım. O anda çocukluğum geldi aklıma. Küçükken örümcek ağlarıyla kaplı masanın kenarıyla çekmeceleri arasındaki boşluğun altına saklanmak ne hoş olurdu. Masanın altına saklanmaya ya da bütün dünyadan bir tahta pervazla ayırdığım giysi dolabının üzerine yatmaya bayılırdım o zamanlar.

"Çabuk ol, Pavel. Kapı gittikçe daha şiddetli çalınıyor." Hiç kuşkusuz saklanmak zorundaydım, üstelik bu işi olabildiğince hızlı yapmam gerekiyordu. Ama içimde bir şeyler karşı koyuyordu. "Masanın altına girmeyeceğim."

"İyi ama neden; Pavel, bunu yapmak zorundasın!"

"Hiç de hoş bir şey değil!"

"Küçük bir çocuk gibi naz yapıyorsun" diye dayattı Klavdia.

Ama bana öyle geliyordu ki, nedenini benim bile açıklayamadığım, bu dikkafalılığı aslında Klavdia da destekliyor gibiydi.

"Öyle ya henüz genç bir delikanlı," diye onayladı Stepanida Amvrosiyevna. "Böylesine yiğit bir delikanlının masa altlarına saklanmasını uygun görmüyor."

"Sen de biliyorsun ki nedeni bu değil. Yalnız, bana çok saçma geliyor bu."

"Böyle uzun uzadıya düşünecek zamanımız yok şimdi. Saklan hemen!"

Yan odaya, Stepanida Amvrosiyevna'nın yatak odasına koştum ve kapının arkasında durdum. "İsteyen gelsin!"

Bölge bekçisi. "Niçin hemen açmadınız?" diye sordu.

Yanında bir polisle, ajan olduğu ilk bakışta anlaşılan sivil biri vardı.

"Dışarıda duran yaşlı teyzemiz sağırdır. Biz de çay içerken gevezelik ediyorduk. Bugün çok sevdiğim bir ziyaretçim var. Ölen annemin vaftiz kızı, babası Profesördür. Profesör Seliverstov'dan söz edildiğini işitmişsinizdir muhakkak."

"Ya ötekiler nerede."

"Hizmetçi mi? Bizim hizmetçimiz yok ki."

"Az önce buradan ayrılan birisi oldu mu?"

"Olabilir. Ama buradan çıkan ınıkan olmadı. Yukarıdaki katlarda iki aile oturuyor, konukları çok boldur, sık sık gelip giderler."

Ajanla polis kapının yanında duruyorlardı. Bölge bekçisi emretti; "Evi ve arkadaki girişi arayın!"

Stepanida Amvrosiyevna'nın yatak odasına özellikle kendisi baktı ve orada –hayır, beni değil– bozulmamış, sakin bir sessizlik gördü. Odadaki her şey insanı on yıl öncesine götüren derin bir hareketsizlik içindeydi. Her şey sessizdi, yalnızca kutsal resmin önündeki gaz lambasının hışırtısı işitiliyordu. Durduğum yerde taş kesilmiştim. Bölge bekçisi yemek odasına geri döndü. İçime anlatılmaz bir sıkıntı çöktü birdenbire, sonra Klavdia'nın o sakin ve buyurucu sesi çınladı. "Size kendi hazırladıklarımızdan ikram edebilir miyim?" Niçin, niçin böyle söyledi? Başka yere konulan bir tabak şıkırtısı işittim.

"Eğer sormama izin verirseniz, lütfen bana önce adınızı ve soya-

dınızı söyleyin saygıdeğer hanımefendi. Buraya nasıl geldiniz? Hangi amaçla? Nerede oturuyorsunuz? Hangi kağıtlarla kayıtlısınız?" Bölge bekçisi pasaporta bir göz attıktan sonra, sertçe: "Bayan Seliverstova, bizimle birlikte karakola kadar gelmenizi rica ediyorum," dedi. "Uzak değil, Pyotnizka Caddesi'nde. Yalnızca kontrol için. On dakikadan fazla sürmez." Sonra Stepanida Amvrosiyevna'ya döndü; "Ve size de saygıdeğer hanımefendi, para cezası veriyorum... ne için.. evet, evet. Onu daha sonra göreceğiz... Karların kaldırımdan süpürülmesi işini savsakladığınız için.. Ceza makbuzunu yarın alırsınız."

Klavdia'yı alıp gittiler. Klavdia giderken bize dönüp gülümsedi. Eşsiz biriydi bu kız!

"Adama pasta ikram etmek de nereden aklına esti Klavdia'nın?"

Hemen çekip gidecekti çünkü. Bunu neden yaptı dersin, Stepanida Amvrosiyevna?"

"Ah Pavel! İkimiz de öyle bir korku geçirdik ki, görecektin! Hiç yoktan az kalsın her şey berbat olacaktı. Tam zamanında bir çıkış yolu bulduğu için Klavdia'ya teşekkür etmeliyiz. Tabağı kaldır da gör.

Tabağı yukarı kaldırdım. Bölge bekçisi yardımcılarıyla içeri girerken hepsinin gözü önünde Klavdia'nın büyük bir serinkanlılıkla ortaya koyduğu pasaportum vardı.

Masaya doğru baktığımda neredeyse yüreğim ağzıma geliyordu pasaportu görecekti. Peki sonra ne olacaktı? Bereket versin, Klavdia hiç istifini bozmadan bölge bekçisine, "Hazırladığımız pastalardan almaz mısınız?" demişti. Tabağı nasıl yukarı kaldırdığını, bekçinin gözlerinin önüne getirdiğini ve böylece adamın masaya bakmasını engellediğini görür gibiydim. Ve diğer iki aptal orada öylece durmuş, onlara bakıyor ve ayakta uyuyor olmalıydılar.

"Klavdia bunu nasıl da akıl etti!.. Şimdi, ister doğru ister yanlış bul, burada kalmak ve herkes çekilip avlu artık gözetlenemez olana dek beklemek zorundasın. Otur da bir çay daha içelim. Belki Klavdia da yine gelir."

Sesimi çıkarmaksızın oturdum, istemediği bir duruma düşen herkes gibi kendi kendime kızdım. Suskunluğum olayların kızıştırdığı Stepanida Amvrosiyevna'ya da iyi geldi. "Bütün gece sizleri dinledim durdum. Sizi dinlemek benim için her zaman bayram oluyor. Yoldaşlarımızı gördüm ve içim sevinçle doldu. Değişik, bambaşka insanlar

bunlar! Arkasında mutsuz bir yaşantı bırakmış bir dulum ben, Pavel. Yaşlı bir adamla evliydim. Çok pis biriydi. Ama yaşamın bütün ortak yanlarını onun sayesinde öğrendim. Yaşamım boyunca mutluluk nedir tatmadım. Heyecanlı, alçakgönüllü yaşamasını ve sevmesini öğrendim. Burada oturuyor ve dantel örüyorum. Hep yeni örneklerle uğraşıyorum. Benden öğrenmek için çok uzaklardan kadınlar geliyorlar. Onları iyi anlıyorum. Gelgelelim erkeklerden hoşlanmıyorum. Sizin yoldaşlar farklı elbet. Bambaşka insanlar onlar. Bütün gece sizleri dinledim; kan içinde oradan oraya koşan ve ateşe karşın siperlerin önünde duran, kavgamız için savaşanlar geldi gözlerimin önüne. Böyle özel günlerden sonra iki üç gün uyku girmez gözüme. Hepiniz canla başla çalışıyor, durduğunuz yerde duramıyorsunuz, içiniz içinize sığmıyor... Böylesine mükemmel olduğunuz için de seviyorum sizleri. Evet mükemmel ve soğukkanlı.. Oysa ben aptal bir kadınım, konuşmalarınızdan yarım yamalak bir şeyler çıkarıyorum. Sizin hangi konuda konuştuğunuzu tam olarak çıkaramıyorum. Ama insanları, onların yüreklerindekini, gayretkeşliklerini iyi hissediyorum. Örneğin Vanya Drosdov'un bu akşam o gösteriye ilişkin sözlerini. Niçin gerckli olduğunu kavrayamadım pek. Ama o öylesine akıllı ve düşünerek konuşuyordu ki! Bir yandan da uzakları gösteriyordu: 'Oraya git, dosdoğru ve cesaretle –tarihte nasıl geçer– Helikon ya da Rubikonların üzerine yürü!' Ve sonra tek tek herkesi süzüyordu. Ama içinden geçenleri dinlemiyordu. İlgisizce uzağa bakıyordu yalnızca. Ama ötekiler... Onlar içlerinde yanan arzularının seslerine kulak kabartıyorlar, hepsi de her şeyi hayal ettikleri gibi yapmak istiyorlar. Vanya Drosdov bunun içindir ki; tüm güçlükleri yeniyor, oysa ötekiler bunu yapamıyorlar. Örneğin Sviyaskin: O konuşurken sanki birisi içini çekiyor ve de yalvarıyor. Ama bak Vasili dersen o başka, hiçbirinizle kıyaslanamaz o. O konuştuğunda yüksek bir dağın tepesine çıkmış gibi oluyor ve çağrıda bulunuyor. 'Hani şeref? Hani saygı? Hani cesaret?' Beni sizlerle tanıştırdığı için Vanya Drosdov'a müteşekkirim. Karısını tanırım. Serpuşov'da Konoplin'in deri fabrikasında çalışıyor. Mutsuz bir kadın!"

"Niçin mutsuz?"

"Kör de ondan"

"Kör mü?"

"Yani, lafın gelişi öyle söylüyorum. Nasıl bir adamın ardından gittiğini görmüyor. İşittiğime göre sizin partiye de girmek istiyormuş. Ama kim öyle basitçe söyleyebilir: 'Ben partiye giriyorum.' Bu onur öyle kolay kolay herkese verilmez."

Stepanida'ya baktım. Uzun, siyah kirpiklerini indirince gözleri tamamen kapanıyordu. Ama kirpiklerini yeniden yukarı kaldırınca koyu renk gözleri rüzgâr bulutlarının altındaki derin bir göl gibi görünüyordu. Uzun, dar bir yüzü vardı, yanakları pembe, alnı genişti. Başı gururlu bir şekilde dimdikti. Ama pek açık olmayan, henüz çiçek açmamış düşünceler taşıyordu.

"Bana bakıyor ve düşünüyorsun. 'Ona ne oluyor? Ne işe yarar ki?' Evet haklısınız var. Neye yararım ki ben. Hiçbir şeye. Henüz gencim. Otuz yaşındayım. Bak, bir tutam beyaz saç var burada. Hay allah, ben de hep kendimden söz ediyorum. Bugün buraya ilk gelen Klavdia'ydı, bu süre içinde kimden konuştuğumuzu biliyor musun? Bunu tahmin edemezsin. Senden elbet. Sana çok güveniyor. Evet, çok şanslı birisin."

YEDİNCİ BÖLÜM

Pazartesi günü buluşmamızda, Yakimanka Caddesi'ne çıkan çaprazlama bir yolda, Golutvinsker tekstil fabrikasının kapısı önünde buluşma emrini aldım. Klavdia'nın sorgudan sonra bırakıldığı haberini de aldım bu karşılaşmada. Ama Şurabstov onun izlendiğinden kaygılanıyordu; gözümüzü dört açmamızı, ona uğramamamızı, buluşmamamızı ve örgütteki görevini geçici olarak bırakması gerektiği sürece onunla karşılaşmamamızı tembih etti.

Aynı gün yeni Golutvinsker alt bölgemde gece vardiyasında çalıştıkları için gündüzleri öğlene kadar uyuyan dört görevini üstlendiler.

Akşam oldu. Hava karardı. Fenerlerden keskin ışıklar süzüldü. Taş köprüde duruyordum. Kremlin sessizdi. Akşam kızıllığının son çizgileri Dorogomilovo'nun arkasından cılız bir ışık demeti saçıyordu. Derken akşamın o gürültülü ve canlı hayhuyu başladı. O önemli an gittikçe yaklaşıyordu. Kalabalıktan ayrıldım. Çapraz yola saptım. Yüreğim çılgınca çarpıyordu.

Dar arayol henüz boştu. Görünürlerde kimse yoktu. Tıpkı değirmendeki suyun boş oluktan çağıldaması gibi burada da fabrika iğlerinin takırtıları işitiliyordu. Takırtıların tekdüzeliği sessizliği daha da güçlendiriyordu aslında. Fabrika sağda, dar yolun sonundaydı. Pencereler kir pas içindeydi, daracık olmalarına karşın dışarıya yine de ışık sızabiliyor, küçücük lekeler halinde karların üzerine düşüyordu.

Fabrika kapısına çapraz olarak tam karşıda durdum ve bir kilise duvarının mihrabına oturdum. Buradan fabrika çıkışını çok iyi görebiliyordum. Saate baktım; vardiya değişimine yalnızca iki dakika vardı. Dur durak bilmeyen iğlerin uğultusu geliyordu fabrikadan. Vardiya değişiminin yakın olması hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Belki de ben yanılıyordum ve iş daha uzun süre devam edecekti. Eğer uzun sürer de, her şey yarına ertelenirse daha iyi olacaktı. Böylece yarına daha iyi hazırlanabilirdim. Hayır, en iyisi şimdi, hemen çabucak, bu dakikada, şu anda olmasıydı.

Bir dakika daha geçmiş miydi? Saatime baktım. Hayır, henüz topu topu kırk saniye geçmişti. Ve şu anda uzaklarda bir yerde, herhan-

gi bir sınırda, Moskova her günkü yaşamını sürdürüyordu. Elimi cebime daldırdım; işçi kasketi cebimde duruyordu. Her şey hazırdı, gelgelelim kafamın içi bomboştu. Nereden başlayacağımı, nasıl konuşacağımı hiç mi hiç kestiremiyordum. Ah, keşke zaman olabildiğince uzasaydı!

Birdenbire fabrika çanının keskin çığlığı işitildi, önce yavaş çaldı, sonra alarm karışıklığı yaratana dek sürekli yükseldi. Dar yoldaki hava serinlemiş gibiydi. Başımdaki şapkayı çıkardım, yeleğin içine soktum. Cebimden işçi kasketini çıkardım, alnımı örtene dek kafama geçirdim. Çan çalıp duruyordu hâlâ. Sonra birdenbire sustu. Fabrikadaki işçi yığınının kaynaşması buradan bile duyuluyordu. Karışık sesler olarak yirmi otuz kişilik bir grup çıktı ve hemen kapının önündeki kaldırımın üzerinde durdular. Yerimden kalktım ve koşarak yolun karşısına geçtim. Kapıdan akın akın işçi kalabalığı çıkmaya başladığında tramvay yoluna çoktan varmış bulunuyordum. Birkaçı bir şeyler beklercesine durdu. Ötekiler ters yönde uzaklaştılar. Bir köşe taşının üzerine sıçradım ve olanca sesimle bağırdım: "Yoldaşlar!"

Hemen ilk dışarı çıkan grup tarafından çevrildim. Bunlar toplantıdan haberi olan ve bize sempati duyan işçilerdi. Ama şimdi, yola koyulmuş olanlar da durdular.

Bir kez daha bağırdım: "Yoldaşlar!" kalabalığa bir göz attım. Üç yüz dört yüz kişi kadar toplanmıştı, avludan da sürekli olarak yenileri geliyordu. Yolu hemen hemen tümüyle kapamışlardı. Önümüzdeki dördüncü ya da beşinci sırada yaşlı bir işçi dikiliyordu; çelimsiz biriydi, suratı çillerle kaplıydı, kasketinin siperi eskimiş, yarı yarıya dökülmüştü. Sırtında kirli pamuklu bir ceket vardı. Gözlerini dikmiş, öylece bana bakıyordu. Bakışlarında biraz alaylı ve düş kırıklığına uğramış gibi bir hava okunuyordu. Sanki şöyle demek istiyordu. "Burada çok çene çalındı. Bunları bırak, boş lafa karnımız tok. Sen de yeni bir şey söyleyemiyorsun!" Ben de gözlerimi ona diktim ve orada olduğum sürece de döndürmedim. Sanki ondan başka hiç kimse yoktu orada. Benim için şimdi bir tek o vardı ve yalnızca onu yanımıza çekmek istiyordum. Konuştuğum 1-2 dakika boyunca yalnız onu gördüm. Ve ona tüm yüreğimle anlatıyordum: Sırtımızı yere getirebilecek ya da bizi durdurabilecek hiçbir güç yoktu; zaman sessizce akıp gitmiyordu, dünyada her şey bizim için çalışmaktaydı; devrim, zafer

ve başarı dolu günler bizi bekliyordu; astığı astık kestiği kestik bir yönetime pabuç bırakmayacaktık, biz devrimciler yedi canlı insanlardık, partimiz sapasağlam ayaktaydı, yıkılmamıştı...

Yaşlı işçinin suratından anladım; düşünmeye başlamış, bakışları aydınlanmış, ruhsal sussuzluğu diner gibi olmuştu. Göz uçlarındaki küçük kırışıklıkları titreştiren perişan kesketini ensesine yıktı. Gözleri parlamaya başladı. Yüreğinden gelen gülümseyiş bir anlam kazanmıştı artık. Birdenbire huzursuz oldu, bakışlarını benden ayırıp arkasına döndü, bir şeylere dikkat kesildi, sonra bana doğru bağırdı; "Koş aslanım!" Arkasından sesler yükseldi: "Polis! Yoldaş kaç!"

Bütün yaptıklarım tamamen kendiliğinden oldu. Düşünmek için hiç zamanım yoktu. Elimi kaldırdım ve bağırdım: "Durun yoldaşlar, Sakin olun. Konuşmamızı sona erdirmeliyiz." Soğukkanlılığım yatıştırıcı etki yaptı. Biri bağırdı: "Panik yok!" Bir başka ses destekledi: "Safları sıklaştırın! Konuşmacıyı koruyun! Birbirinizden hemen ayrılmayın!" Bir süre daha konuştum ve sözü bağladım. Çılgınca bir alkış koptu. Yaklaşık yüz kişi çevremi iyice sarmıştı.

Kalabalığı saran polisin homurtusu işitildi: "Geriye! Yol açın!" Ama işçi kitlesinin çevresindeki insan duvarını yarmayı göze alamıyordu. Benim çilli arkadaşım geriye doğru bağırdı. "Bırakın şu polisleri." Polisler fabrikanın kapısına doğru püskürtüldü, habire düdük çalıyorlardı. Kanava Caddesi'nin ucuna doğru sıkışık bir daire halinde koştuk. Dörtyol ağzında bir işçi ayrılma işaretini verdi. Bir grup Kanava Caddesi'ne doğru koşmaya devam etti. İkinci grup sağa saptı, benim de içinde bulunduğum topluluk ise sola, Kaluşkaya'ya doğru koştu. Aynı işçi, ölçülü ve uygun adımlarla koşmamızı sağlayan tempoyu ayarlıyordu. İkinci grubun izlendiğini belirten düdük sesleri işitiyorduk. Köşeyi döndük. Birisi bana avludan çıkış yerini gösterdi. İçeri girdim ve hiç kimsenin olmadığı karanlık bir yerde işçi kasketimi çıkardım. Yeleğin içinden kürk şapkayı aldım, başıma geçirdim. Üstümü başımı düzelttim, yeleğin düğmelerini güzelce ilikledim. Ellerimi cebime sokarak akşam sessizliğinde gezintiye çıkmış biri gibi kaygısızca yürümeye başladım.

Gele gele önceden duvarına otuduğum kilisenin yanına gelmiştim. Sanki aradan yıllar geçmiş gibiydi. Gerçekten de çok eskiden mi olmuştu bütün bu olaylar? Saate baktım. Daha on beş dakika bile ol-

mamıştı. Böylesine kısa zaman aralığında ne kadar da çok şey yaşanabiliniyordu!

Yolu geçip dışarı çıktım. Evlerin kapılarında insanlar vardı, konuşmaları işitiliyordu... Yoldaşlar geri dönüş yolumu çok akıllıca seçmişlerdi. Beni burada aramak kimsenin aklına gelmezdi. Çift çubuk sahibi ya da yüksek emekli ücretiyle geçimini güvence altına almış insanların kendinden emin havasıyla hiç acele etmeksizin sallana sallana yürüyordum. Böyle birinin acele etmesine ne gerek vardı ki?

"Bir şeyler mi oldu?" diye sordum aralarında çene çalmakta olan küçük bir topluluğa.

Şimdi Yakiman Caddesi'ndeydim. Birisi şarkı söylüyordu: '*Ah Kanava, şen Kanava. Moskova Irmağı'nın sessiz kolu!*' kaldırım boyunca yürüdüm. Sakin ve sessiz, öylece duruyordu Kremlin. Dorogomilovo'nun üzerindeki akşam kızıllığı sönmüştü. Büyük kentin canlı akşam trafiği içinde bir kum taneciği gibi yüzmeye başladım yine.

Akşamleyin Şablodovka Caddesi çevresindeki bir boyahanede göründüm. İkinci kez tehlikeli bir görev almak ilkinden daha güç geldi. İnsan şimdi başarının kaç rastlantıya bağlı olduğunu ve o kadar kolay olmayacağını daha iyi anlıyordu. Ama ikincisinde de başarı kazanılırsa artık buna inanmaya başlıyordu; üçüncü ve dördüncüsünde eğer serinkanlılığını koruyabilirse başarının tümüyle kişinin kendisinden geldiğini anlıyor ve kendine güveni artıyordu.

Sabahleyin geceleme yerimden ayrıldıktan sonra Şurabstov'la karşılaştım. Ona dün kaç toplantı yapılabildiğini ve başarı kazanılıp kazanılmadığını sormak istiyordum. Ama o hayır anlamında olumsuz bir işaret yaptı.

Öğleden sonraki vardiya değişimine girilmeden önce hangi taktikleri uygulayacağımızı kararlaştırmak için bir boyacının evine uğradım. Benden az önce fabrika bekçisi gelmişti. Adam benimle tanışmak istediğini söyledi, bir yandan da tepeden tırnağa süzüyordu beni. Çok geçmeden onu evden yollayabildik, ama fabrika kapısından pek uzak olmayan caddede yine karşıma çıktı. Selam verdi ve konuşmaya çalıştı. Beni gören biri böyle kolayca tanımamalıydı, bu nedenle anlaşabileceğim birini bularak akşama kadar onun paltosunu giymeye karar verdim.

Gelgelelim iyi giyimli herkes bir bahaneyle bu isteğimi geri çevir-

di. Çünkü hepsi de sırtımda kendi paltoları varken tanınıp tanınmayacağını bilmiyorlardı. Sonunda kirli ve partallaşmış bir palto bulabildim; lime limeydi, cepleri öylesine parçalanmıştı ki işçi kasketini bile koyamadım.

Akşamleyin fabrikaya yaklaştığımda uzaktan kapıdaki saati gördüm, o an geç kaldığım, kapının açılıp ilk işçi grubunun sokağa çıktığı kanısına kapıldım. Bu öylesine beklenmedik bir şeydi ki şaşkınlıktan en az beş yüz metre ötedeki kapıya doğru çılgınca koşmaya başladım. Birden aklıma geldi, şapkayla kasketi değiştirmemiştim ve artık çok geçti. Bekçi kulübesinden bir polis çıktı ve savaşa hazır durumda kapının önüne dikildi. Dünkü toplantının polisi rahatsız ettiği ve şimdi "gerekli önlemlerin" alındığı açıkça belliydi. Bu durumda geriye dönmem ya da sağa, sola sapmam gerekiyordu. Ama insan koşarken çok şey düşünemiyor.

Koşarak kapının önüne vardım ve bütün hızımla gün boyunca beni merak eden bekçiyle çarpıştım. Daha önceden hazırladığım bütün strateji altüst oldu.

Neyse ki yoldaşlar çabuk geldiler ve karar verdiler. Benimle bekçi arasında bir duvar oluşturdular, ne olduğunu anlayamadan bir anda avluya çekildim. Kapı kapatıldı ve içerden sürgülendi. Böylece polislerden ve bekçiden ayrılmış olduk. Avludaki kalabalık kahkahalar atmaya başladı. Bu beklenmeyen manevra herkesi neşelendirmişti.

Bu beklenmedik olaylar kafamı allak bullak etmişti. İki dakika kadar bitkince konuştum. Beni ilgisizce dinliyorlardı.

Avludan ayrılmaya hazırlandığımızda, bizim yoldaşların kılı kırk yararak hazırlamış oldukları manevranın ne denli başarılı olduğunu anladım. Fabrika avlusu alçak tahta çitlerle çevriliydi; arkasında bir sürü çerçöp ve su çukuru vardı. Hep birlikte çitlerin dört bir yanına atıldık. Yüz ya da iki yüz kişi aynı anda çitlere tırmandı ve dışarı çıkarak her yönde uzaklaşmaya başladı. Polis ve bekçi büro yönünden avluya girdiler. Polis düdüğünü çaldı, bekçi bağırdı. Ama bize ne yapabilirlerdi ki?

Bu akşam işler pek yolunda gitmemiş gibi geliyordu bana. Gerekli serinkanlılığın, kendine hakimiyet ve konuşma sanatının eksikliğinden dolayı korsan mitingi istenen sonuca tam anlamıyla ulaştıramadığım için kendimden hoşnut değildim pek.

Bir gün sonraki buluşmamızda bütün bölgede iki gündür yapılan mitinglerin başarı kazandığını öğrendik. Hiç kimse yakalanmamıştı ve yalnızca bir yerde, Serpuşov'un arkasındaki Kotli'de polisle çatışmaya girilmişti. Orada bir polis Mişka'ya saldırarak kafasına bir darbe indirmiş, ama daha sonra "kıyasıya dayak yemişti." Mişka buluşmanın sonuna doğru gelmişti; başı sargılıydı ama yüzünden eylemi başarmanın mutluluğu ve huzuru okunuyordu. "Göreceksiniz, ben bu şişliği legal çalışma için bile değerlendireceğim. Eğer bu akşam yakalanmazsam bu iş için bir planım bile var."

İki miting daha yapma emri verildi bana. Bunlardan birincisi Pyatnizkaya Caddesi'ndeki basımevinin, ikincisi de Bromleyverke kapısı önünde olacaktı. Üstümdeki hoşnutsuzluğu hâlâ atamamıştım, ama bu yeni görevi işitir işitmez toparlandım, kendime olan güvenim yine tamdı artık.

Mitingi hazırlamak benim için problem oldu. Bromleyverke'de en küçük bir kişisel ilişkim bile yoktu. Öncelikle buluşma sırasında bana adresleri verilen kişilerle tanışmam gerekiyordu. Yefim İvanoviç Sviyaskin'in çalıştığı yer için de aynı durum söz konusuydu. Kuşkusuz tam bir otorite sahibiydi orada. Şimdi nasıl davranacaktı acaba? Bizi destekler miydi? Mitinge karşı oy kullandığına göre hazırlıkları engellemesi de beklenebilirdi.

Vasili hiç beklenmedik bir anda buluşma yerinde görüldü. "Toplantılarınızın nasıl olduğunu işittim. İyi, iyi. Bu en iyi çalışma gibi görünüyor. Beni de ateşlendirdi bu başarı. Propaganda yapabileceğim bir işyeri verin bana da."

Şurabstov alnını karıştırdı, bir şeyler çiğnercesine dudaklarını kıpırdattı, bir an düşündükten sonra: "Kimseden lütuf beklemiyoruz, Vasya." dedi. "Bakıyorum da pek yüksekten atıyorsun: 'En iyi çalışma olarak görünüyor.' Eğer sana eylemlere katılma hakkı verirsek kesindir ki onlara tantanayla başlayıp kavgayla bitirirsin. Bizimle çalışmak ve bu arada gizlice kendi fraksiyonunun düşüncelerini yaymak istiyorsun. N'olursa olsun böyle bir şeye göz yumamam!"

Vasili geri dönüş yaptı. "Kendimi yanlış tanıttım. Sözlerimi geri alıyorum."

Ama Şurabsotv bu geri dönüşe aldırmadı: "Özür dileme bir ruble gibi görünebilir ama çoğu kez metelik etmez. Sözlerine inanmak ister-

dim, ama düşüncelerine hiç güvenim yok. Bizim adımıza işçilerin önüne yollayıp konuşturamam seni. Evet, böylece benim için sorun sona ermiş oldu."

Vasili'nin durumuna acıdım. Başlangıçta benim sorumluluğum altında bana yardımcı olmasını rica ettim. Vasili basımevi ve Bromleyverke'nin önündeki gösteriler için bütün hazırlıkları yapmaya gönüllüydü. Ve bu da bana uygun geliyordu. Sviyaskin meselesini nasıl halledeceğini bilmiyordum. Ama böylece her şey, hatta biraz da gülünç bir biçimde yoluna girecekti. "Sol" Vasya, "Sağ" Sviyaskin'i doğru yola çevirecekti.

Vasili, Sviyaskin'in bizi zor durumda bırakmayacağını umuyordu. "Gör bak, karşı oy kullanmasına karşın, hazırlıklardan sonra nasıl da anlayışlı davranacak. Sviyaskin namuslu bir proleterdir, disipline uyar. Komitenin kararlarına uygun olan her şeyi yapacaktır. Sağlam bir adamdır."

Öyle üstelenmiştim ki Şurabstov sonunda dayanamadı ama beni uyarmaktan da geri kalmadı: "Bu senin sorunun, sana yalnızca öğüt verebilirim. Dürüstlüğüne fazla güvenme. Vasya aşırı derecede alıngan birisidir. Kulaklarını aç ve dikkat et de bu iş sağa sola yalpalamaya başlamasın."

Şurabstov'a yanıt vermedim, ama yaptığı şaka hiç de hoşuma gitmemişti doğrusu.

Tam kapıdan çıkarken durdurdu beni:

"Neyin var senin Pavel?" dedi. "Niçin öyle hüzünlüsün. Canını sıkan bir şeyler mi var? Al bakalım, çikolatadan daha tatlı bir şey vereyim sana."

Şurabstov Klavdia'dan bir mesaj uzattı.

Klavdia şöyle diyordu: "Bana her gün saat 3 ilâ 5 arasında Turgenyev Okuma Salonu'nda rastlayabilirsin. Eğer istiyorsan uğra. Ama orada konuşmamız tehlikeli olur. Yalnızca birbirimizi görmüş oluruz."

Şurabstov'un beni Vasili konusunda uyarmasından huzursuz olmuştum. Eylemin yapılacağı yeri inceledim. Bromleyverke'nin kapısı, üzerinde karlar olan boş bir alana bakıyordu. Kapının sağında sonsuz uzunlukta bir bina vardı ve buradan kaçabilecek, en azından saklanabilecek bir yer yoktu. Çayıra doğru geri çekilmek de olanaksızdı.

Derin kar kütlesi nedeniyle ilerlemek güçtü. Bu arada karları iyice çiğnenmiş cadde öylesine açıktı ki atlı bir jandarma birliği saldırıya geçebilirdi. Biricik geri dönüş yolu kapının solundaki dar bir ara yoldu. Ama o da ancak yüz elli adım uzunluğundaydı. Bütün bunlar hiç hoşuma gitmiyordu.

Basımevi vızır vızır işleyen geniş bir caddedeydi. İşçiler için her durumda tek çıkış yolu yan bir küçük sokağa açılıyordu. Ama burada evler aralarında avlu olmaksızın bitişiktiler. En son çit hayli yüksekti, uçlarına sivri çiviler çakılmıştı. Kalabalığın nasıl dağılacağı konusunda bir karara varmak gerekiyordu. Kaçış sırasında konuşmacıya yan taraftan kalabalık bir grubun eşlik etmesi gerekiyordu. Bir keresinde tek başıma Sviyaskin'e ve buluşma sırasında adreslerini aldığım kişilerin evlerine gitmek için büyük istek duydum. Ama basımevi önündeki toplantı için yapılacak hazırlıkları Vasili'ye bırakmıştım, onu gücendirme kaygısıyla gitmekten vazgeçtim. Hem karnım da açtı. Dün öğleden beri tek lokma girmemişti kursağıma. Yanlarında gecelediğim kişiler yakınlık göstermemişler, hiçbir şey ikram etmemişlerdi. Buluşma sabahın erken saatinde olduğu için acele etmek zorunda kalmıştım.

Öğle yemeğinin parasını ödemek için kasaya gittiğimde hiç param olmadığını gördüm. Oysa daha sekiz rublem olması gerekirdi: Biri beş, öbürü üç ruble olmak üzere, iki kâğıt para... Bütün ceplerimi ateşli ateşli aradım, ama para mara bulamadım. Hiç kuşkusuz, paraları, Kaluşkaya Caddesi'nde kasketi cebimden çıkarırken düşürmüş olmalıydım. Öğle yemeği için doktorun yardımcısı olan genç kızdan iki ruble ödünç alabilirdim. Ama bu yeterli değildi! Çevreme bakmadan, suçlu gibi kıpkırmızı bir yüzle dışarı çıktım. Eskisinden daha çok acıkmıştım şimdi.

Klavdia ile karşılaşacağımız zamana daha çok vardı. Isınmak için Romyanzev Müzesi'ne gittim. "İsa halkın önünde gözüküyor" adlı bir tablonun önünde bir sofa ve bir masacık vardı. Oturdum ve Jaurès'in yapıtının bir tek yaprağını dışarı çıkardım. Çeviriyi aldığımdan beri yanımda sürekli temiz bir kâğıt, kurşun kalem ve Fransızca metnin bir yaprağını taşıyor, fırsat bulduğum her yerde çalışıyordum.

Kısa bir süre sonra kırçıl sakallı bir adam oturdu yanıma. Sığır derisinden çizmeleri ve kısa bir ceketi vardı. Uzun zaman kâh resmi kâh

beni seyretti. Sonunda sordu: "Bu resim neyi gösteriyor?" Açıkladım. "Peki ya, asker ve polis ne yapıyor orada?" Yine açıkladım. "Peki ötekiler giyinikken o niye soyunmuş da suya girmiş? Ötekiler utanıyorlar mı? Yoksa korkuyorlar mı?"

"Neden korksunlar ki?" diye sordum.

"Belki kirlidirler ya da vücutları temiz değildir. Ama belki de askerlerden korkuyorlardır. O bir kâfirdir ve onları gammazladığı için oraya konmuştur. Ya siz ne yazıyorsunuz, yoksa rejim konusunda mı yazıyorsunuz?"

"Evet."

"Zevk için mi, emir üzerine mi?"

"Emir üzerine."

"Öyleyse, rapor gibi bir şey yazacaksınız desenize! Anlıyorum... Akıllıca çizilmiş bir resim... Hoşça kalın. Yine görüşmek üzere!"

Turgenyev Okuma Salonu'ndaki memur fazla bir zorluk çıkarmadı. Salona girdiğimde Klavdia'nın çoktan gelmiş olduğunu gördüm. Yarım ona dönmüş durumda oturdum ve profilden seyretmeye başladım. Bana yalnızca bir kez baktı, belli belirsiz gülümsedi. Elimi önündeki sözlüğe uzatarak, yüksek sesle sordum: "Sanırım sözlüğün işi bitti. Alabilir miyim?" Sonra bir kâğıda "Her şey iyi gidiyor, mutluyum. Yalnız sen yoksun," diye yazdım ve kâğıdı göze çarpacak biçimde tutarak sözlüğü geri verdim. Klavdia kitabı aldı ve hemen yanıtladı. Sözlüğü alıp okudum:

"Yüce, ortak davamızla, küçük kişisel şeyleri birbirine karıştırman hoşuma gitmiyor." Sözlüğü benim acı sözlerimle birlikte ona geri verdim: "Bana karşı niçin bu kadar hırçınsın? Beni buraya kendin çağırdın. Söyle lütfen, geldiğimden beri bana karşı tavır değiştirmenin nedeni ne?" Yeniden yanıt vermeye koyuldu. Ama bir an düşündükten sonra kararını verdi ve yukarıda bıraktığı kâğıdı yırttı. Sonra yeniden yazmaya koyuldu. Hemen yan tarafımda oturuyordu. Klavdia'yı göze çarpmayacak biçimde inceden inceye süzerken kendi kendime sordum: "Onu niçin böylesine çok seviyorum? Niçin?" Sonra birden aklıma geldi. Ondan öğle yemeği için yirmi kapik istesem ne yapardı acaba? Kabul eder miydi, ağlar mıydı, bu küçük kişisel şey için kızarmıydı yoksa? Yirmi kapiklik bir paranın aç bir insan için ne denli değerli olduğunu hiçbir zaman öğrenememişti belki de. İyi ama

ne diye böyle sorular takılıyordu ki kafama? Bana yabancı biri miydi o? Beni sevmiyor ve güvenmiyor muydu? Hayır, ne olursa olsun, öğle yemeği yemeden de durabilirdim.

Akşam Vasili'yle basımevinin yakınlarında sözleştiğimiz yerde karşılaştım. Her şeyin düzenli gideceği konusunda güvence verdi.

Hiçbir şeyin yolunda gitmediği çok geçmeden ortaya çıktı. İşçiler kapıdan çıktılar, köşe taşının üstüne fırlar fırlamaz durumun pek iç açıcı olmadığını anladım. Çevremde taş çatlasa bir ya da iki düzine işçi vardı, geri kalanlar kendi yollarına doğru almış başlarını gidiyorlardı.

Derken, bekçi kulübesinden bir polis fırladı, yanıma yaklaşıp bağırdı: "Aşağı in ve benimle gel!" Çevremdeki işçiler afallaşmışlardı. Vasili kalabalağı kapıda tutmaya çalıştı. "Yoldaşlar!" diye bağırdım.

Polis düdüğünü kavradı. Aynı anda Vasili adamın üzerine atıldı. Bıyıklarından çekerek düdüğü aldı ve elini koluna bağladı. Polis bağırıp çağırıyordu. Vasili adamı bekçi kulübesine doğru sürükledi. İçeri tıktıktan sonra altta duran bir sopayla kapıyı sürgüledi. Kalabalıktan biri makaraları koyverdi. Ama bir işçi, "Buna politika molitika değil, düpedüz sefillik derler. Hadi gidelim çocuklar," dedi.

Canım sıkılmıştı olup bitenlere. Vasili'nin ortalığı karıştırmasını ve budalalığını onaylamıyordum. Belki bir çıkaryol bulabilirim diye düşündüm: "Durun, birbirinizden ayrılmayın!" diye seslendim. "Size bir çift laf, yalnızca bir çift laf söylemek istiyorum. Sonra gidersiniz. 1905 yıllarını anımsıyor musunuz?"

Kalabalıktan yanıt geldi: "Biz onu hiç unutmadık." Konuşmarnı sürdürdüm: "1905 yılı yine geri geldi yoldaşlar!"

"Ne yapmamız gerektiğini söyle!" diye bağırdı birisi.

Devrimin yok olmadığını, asıl amacımızdan vazgeçmediğimizi, tam tersine yeni durumda bütün yeni araçları kullanacağımızı, geri çekilirken saldırıya hazırlandığımızı anlattım. Yalın ve inandırıcı sözcükler bulduğum kanısındaydım. Kapıdan uzaklaşmaya hazırlananlar adımlarını yavaşlatmışlardı, gitmekle dinlemek arasında bocalıyorlardı. O zamana dek ilgisiz kalanlar ise durdular. Önceden beri duranlar daha da yakınlaştılar, dikkatlerini çeken her sözü alkışladılar, ellerini sallayarak, çığlıklar atarak desteklediler. Hep bir ağızdan bağırarak sözlerimi yinelediler. Bana öyle geliyordu ki konuşmacı

yalnız ben değildim. Hep birlikte konuşuyorduk ve konuşanlar durmadan fazlalaşıyordu; bütün kitle tek bir ağızdan konuşuyordu ve bana yalnızca hepimizin ortak düşüncelerini, birliğimizi dile getirmek kalıyordu. Sevincimden uçuyordum sanki. Kendimden geçmiş durumdaydım: Ne bacağımın ne kolumun hareketini ne de sesimi işitiyordum. Kitlenin varlığını duyuyordum yalnızca. Ve kalabalık gittikçe çoğalıyordu.

Bekçi kulübesindeki polis kudurmuşçasına ciyak ciyak bağırıp duruyordu, ama sesi kapatıldığı odada boğulup gidiyordu. Bir ara ellerini gevşetmiş olmalıydı ki pencereye vurmaya başladı. Birisi Vasili'ye seslendi: "Hey sen. Senin ufaklık beşiğinde ciyaklamaya başladı. Yatıştır şunu! Emzik mi verirsin, sallar mısın, ne yaparsan yap işte!"

Vasili fabrikanın ağır duyuru tahtasını çekti ve pencereye dayadı. Polis bir çığlık attıktan sonra sesini kesti. "Ha şöyle!" dedi Vasili memnun olduğunu belirtir bir kol hareketiyle. "Ortalığı velveleye verme, yarın sabaha dek çöplüğünde gönül rahatlığıyla pineklemene bak!"

İşçilerden biri onayladı: "Vur kafayı da zıbar, serseri herif. Ulumayı da kes!"

Sanki bir halk bayramındaydık; çocukça, şen şakrak kahkahalarla inledi ortalık.

"Devam et yoldaş." diye bağırdılar. "Konuş, konuş da dinleyelim. Konuş yoldaş!"

Aynı anda çevremizin sarıldığını fark ettim. Anacaddeden, başlarında bir ajanla subay bulunan bir polis bölüğü sökün etti. Ara sokağın ucunda iki polis birliği daha belirdi. Kalabalık huzursuz olmuştu. Geri dönüş çok iyi hazırlanmış bir manevrayla yapılmalıydı. Her şeyden önce de kalabalığın soğukkanlılıkla bir elden yönetilmesi gerektiği açıktı. Son sözlerimi üstüne basa basa, serinkanlılıkla söylemeye çalıştım. Yakınlardaki polise aldırmadan alkışladılar. Demek ki henüz zıvanadan çıkmış değillerdi, tam tersine soğukkanlıydılar. "Yoldaşlar, sakin olun, dağınık biçimde kaçmayın. Birbirimizden ayrılmadan dar yoldan geçeceğiz. Panik yok! Polisi kışkırtmayın! Bağırıp çağırmayın," dedim.

Polis subayı bölüğüyle yirmi adım ötede bekliyordu. Kalabalık sakince duruyordu.

"Gidelim yoldaşlar! Ayrılmadan dar yola!" Ama tam harakete geçecektik ki fabrikanın avlusundan bana hiç yabancı gelmeyen bir ses yükseldi: "Bu provokasyondur yoldaşlar! Bir provokasyon! Geriye yoldaşlar. Dar yola gitmeyin. Bu bir provokasyondur! Polis ateş edecek! Avluya geri dönün yoldaşlar! Provokasyona gelmeyin!"

1905'te, kitleler düşmanın zayıflığının ve kendi güçlerinin bilincindeyken "provokasyon" çığlıklarına umursamazca gülüp geçilirdi. Oysa kardeşin kardeşe güvenmediği, arkadaşın arkadaştan korktuğu Stolipin döneminde bu provokasyon lafı ortalığı bir anda ana baba gününe döndürdü. Kalabalık hemen karıştı. Polis tarafından çevrilmiş anacaddeye doğru korkuyla, panik içinde koştu birçoğu. Ötekiler fabrika avlusuna geri çekildi. Kimisi sağa sola koşuşmaya başladı. Çığlıklar ve düdük sesleri fazlalaştı. Fabrika bekçisi birdenbire ortaya çıktı ve polisi kulübeden kurtardı. Kurduğumuz düzen bozulmuştu. Bütün karışıklık süresince ben hep köşe taşının üzerindeydim. Ellerimi kaldırdım ama hiçbir şey söylemedim. Yakınımdakiler de öylece duruyorlardı. Onlara soğukkanlılıklarını korumalarını söyledim. Sözlerim kalabalığı etkiledi, eğer düzenli bir biçimde dağılabilseydik belki de çevremde sağlam bir çekirdek oluşabilecekti. Ama tam o sırada Vasili polislere yaklaştı ve açıkça bağırdı: "Geri çekilin, domuz sürüleri!"

Polis subayı öfkeyle komut verdi,: "Yakalayın!"

Polisler Vasili'nin üstüne atıldılar. Ama Vasili birkaç adım geriye sıçradı, cebinden tabanca çıkartmasıyla ateşlemesi bir oldu.

Basımevinin avlusundan yine o tanıdık ses yükseldi: "Provokasyon!"

Gerçekten Sviyaskin'in sesi miydi acaba?

İşçiler kör bir kinle bağırarak çil yavrusu gibi dağıldılar. Kaçışırken hiçbir şey düşünemez olmuşlardı. Panik başlamıştı. En iyisi şansın da yardımıyla kaçmaktı.

Vasili yanılgısını anladı, silahını sakladı ve bana döndü. Çevremiz de insanlar koşuşuyordu. Vasili'yle birlikte ilerledim. Yüksek çitlere ulaştık. Vasili eğildi: "Sırtıma çık ve çitlerin üzerinden atla. Benim boyum daha uzun ben böyle de atlayabilirim." Çitlerin sipsivri çivilerle dolu olduğunu anımsadım birden. Gelgelelim başka çıkar yol yoktu. Subayın komutasındaki bölük yolun bir kıyısında çarkederken, sokağın sonu da bölge şefinin adamlarınca kesilmişti. Kalabalık

yolunu şaşırmış, çoğu avluya geri dönmüştü. Bölünmüştük, az sonra çevremiz sarılacaktı. Vasili'ye bağırdım: "Senin yardımın olmadan da tırmanabilirim! Sen tırmanmana bak, hadi ileri!"

Çiviler ellerime battı. Kan akıyordu. Birisi beni bacaklarımdan yakaladı. Kıyasıya tekmeledim. Bir cam parçası elimi kesti. Beni sıkıca tutan ve bırakmak istemeyenin suratına okkalı bir tekme yapıştırdıktan sonra kendimi yukarı kaldırdım. Vasili çoktan çitlerin üzerine çıkmıştı bile, eğilerek bana yardım etti. Ama kendimi tutamadım ve pantolonumdan bir çiviye asılmış olarak kalmışken onun üzerinden yere yuvarlandım. Ben avluya düşerken Vasili buraya kadar gelmiş olan polislerce yakalanarak dar yola götürüldü.

Bacağım yaralanmıştı, elim yüzüm kan içindeydi, çitlerden uzaklaştım. Kaçarken yüzümü bir mendille sildim, kırmızıya boyandı. Avludan uzaklaştım. Dar bir yolu geçtim. Kaçtığım yola paralel olan başka bir yola doğru koştum ve karşıda duran kapıdan çıktım. Avlunun bir ikinci çıkışı daha yoktu ve neyse ki avlu boştu. Yan yana duran binalara doğru koştum. Orada büyük bir çöp sandığı vardı. Açıp baktım, dolu değildi, hemen içine girip kapağını kapattım.

Bu kirli sandığın içinde uzun süre oturdum. Caddeden polislerin düdük sesleri ve çığlıkları geliyordu. Yakınlarımda ayak sesleri vardı. Birisi kaçışını anlatıyordu. Ellerim yüzülmüştü, kan akıyordu. Mendilimle sardım ve işaret parmağımla boynumu yokladım. Boğazımdan da yaralanmıştım. Bu durumda nereye gidebilirdim?

Çöp sandığı ekşi ve kötü kokuyordu. Ama elden bir şey gelmezdi, saklanacak en uygun yer burasıydı. Orada deliksiz bir uyku çekmek, her şeyi unutmak isterdim. Açlıktan midem kazınıyordu. Sandığa girmek zorunda kalışımı utandırıcı ve alçaltıcı buluyordum. Gelgelelim yapılacak bir şey yoktu. Şeytan alsın! Daha demin gücümüzün büyüklüğünden söz etmiştim. Stepanida Amvrosiyevna'nın evinde kapının arkasında saklanmak zorunda kalışım geldi aklıma, acı acı güldüm.

Ne var ki çöp sandığında daha fazla kalamazdım. Akşam yemeğinden sonra ya da yatmadan önce evlerden çöp getirebilirlerdi.

Dışarı çıktığımda berrak, yıldızlı bir gökyüzü gördüm. Avluda in cin top oynuyordu. Ortalığa şöyle bir göz atınca Sviyaskin'lerin burada oturduğunu anımsadım.

Avdotya Stepanovna beni kan revan içinde görünce: "Pavel, oğ-

lum, vah vah!" dedi. Kendini temiz dantel örtülü bir sandığın üzerine bıraktı, sararmış bir yüzle, taş gibi hareketsiz kalarak beni incelemeye başladı.

"Yaralarıma pansuman yapabilir misin?" diye rica ettim. Şaşkınlığından sıyrıldı, söylenmeye başladı. "Bu ne biçim alçaklıktır ki seni bu hale getirmişler? Kan içinde kalmışsın."

Ellerim sargılanıp boynumdaki kanama durunca neşem yerine geldi. Derken Sviyaskin geldi. Kapı çalınınca Avdotya Stepanovna yan taraftaki duvarın arkasına saklanmamı rica etti. "Belki yanında bir tanıdık vardır. Akşamları basımevinden arkadaşlarını davet etmekten hoşlanır."

Hemen ardından kapı ikinci kez çalındığında Avdotya Stepanovna benim orada bulunduğumu kocasına ancak haber vermişti. Gelen Machçı Lâfazan Senka'ydı.

"Ne istiyorsun Semyon?" diye sordu Sviyaskin.

"Vasili için üzülüyorum. Kulağına onunla ilgili bir şeyler çalınıp çalınmadığını sorayım demiştim de... Eğer işçiler daha kalabalık olsaydı onu koruyabilirlerdi."

"Ben hiçbir şey bilmiyorum, çek git buradan!"

"Hemen gidiyorum, gidiyorum Yefim İvanoviç. Ama hiç yoktan parlayıveriyorsun hemen. Bir şey dediğim yok ki sana. Tavırların yerinde. İşittiğime göre çorbalarına tükürmüş ve millete toplantıya katılmamalarını öğütlemişsin. Eğer sen bir kere katılmayın dersen, akıllılar orada görünmemek için önceden karar vermek zorunda kalırlar elbet. Sonra da yalnızca aptallar orada olur ve akıllıca hiçbir şey yapılmaz. Şeytan alsın hepsini! Ben yalnızca Vasya için üzülüyorum. Pisi pisine içeri girdi. Onun gibi bir düzine olsaydık bütün isyanı düzenleyebilirdik. Gelgelelim silahların kullanılmasını yasakladılar. Eskilerin dediklerine göre de ağızlarına et met sürmüyorlarmış. Savaş grupları çözüldü, şimdi bunun sırası değil. Evet, heyecan eksik olmasaydı, kırbaç çoktan burada olabilirdi. İşte bu yüzdendir ki karmakarışık bir dilenci çorbası çıktı ya ortaya!"

"Saçmalaman bitti mi Senka?"

"Toplantıyı dağıttırdın ve şimdi her şeyden korkuyorsun."

"Hiçbir şeyden korktuğum filan yok. Toplantıyı engellemek iste-

mem benim inançlarımı ilgilendirir. Sen bu konuda yorum yapamazsın."

Lafazan Senka çekip gitti. Ara duvarın arkasından çıktım ve sessizce Yefim İvanoviç'in karşısına dikildim.

"Hay allah," diye bağırdı, Sviyaskin beni görünce, sonra korkuyla geri çekildi.

"Sanırım korkuyorsun Yefim İvanoviç? Öyleyse gideyim."

"Utanmıyor musun Pavel? O nasıl söz öyle, buna inanıyor musun gerçekten? Başımın üstünde yerin var. İstediğin kadar kalabilirsin benim yanımda."

"Ama bak Yefim, Pavel'i ne hale getirmişler, onu korumayan insanların gözlerini oymak istiyorum."

Sviyaskin karısına yanıt vermedi. Avdotya Stepanovna kolunu omuzuma koydu. "Şimdi otur da sana yiyecek bir şeyler getireyim."

Acrhangelsk'te, Menşevik Blagov'un yanında gecelemek istemeyişimi anımsadım. Avdotya Stepanovna'nın konukseverliği karşısında yüreğim burkuldu. Yefim İvanoviç'le aynı masaya oturmayacağımı, onu düşmanım olarak gördüğümü anlatmam bu kadın için kim bilir nasıl bir darbe olurdu! Masaya oturmayı reddetmedim ama Sviyaskin'e de başarısızlığımızda payı olduğunu bildiğimi de fark ettirmekten alamadım kendimi.

"Basımevinde büyük bir otoriten var Yefim İvanoviç. Hazırlıklarımızı baltaladığının, dahası, toplantı sürerken kendi adamlarını avluya geri çağırıp ötekileri de korkutarak kaçmalarına yol açtığın doğru mu?"

Sviyaskin bana şöyle bir baktı, sakalını sıvazladı ve: "Bunu kahvaltıda konuşuruz, otur," dedi.

Yaptığı şeyin doğruluğunda ayak direyen bir hava içindeydi, bu tavrı beni çileden çıkardı. "Oturmayacağım, gitmek zorundayım."

Yefim İvanoviç içimdeki fırtınayı hissetti. Kollarımdan tutarak beni bir sandalyeye oturttu. "Dinle bak. Bana göre sen, sana göre de ben suçluyum. Henüz çok gençsin. Moskova'nın altından nice nice sular akar. Daha pek çok kuşatmalar, çatışmalar yaşayacaksın! Seni severim, ama eğer oğlumun yerini alırsan daha çok sevineceğim. Yıllardır tanırım seni Pavel! Sana sosyalizmin yolunu ben açtım. Eğer farklı düşünüyorsak birbirimizden nefret mi etmek zorundayız? Bu

iyi bir düşünce mi? Seni dün nasıl seviyorsam bugün de yine öyle seviyorum."

"Senin yüzünden az kalsın tutuklanıyordum bugün."

"Hayır Pavel, sen yanlış bir taktik izlediğin için yakalanacaktın."

Sviyaskin eski bir reklam şefinin becerisiyle düşünce farklılığımızı en ince ayrıntılarına dek bir güzel anlatmaya koyuldu. Söylediklerini hemen hemen hiç duymuyordum. Açlık gözlerimi yaşartacak kadar içimi yakıyordu. Ama bir şeyler yemeyi yasaklamıştım kendime. Avdotya Stepanovna sakindi. Şimdi her şey yine eskisi gibiydi, yalnızca politika üzerine tartışmalar oluyordu. Daha öncekilerin yanına bir tabak daha bir şeyler getirerek her şeyi önüme sürdü. Farkında olmaksızın mekanik bir biçimde bardağa beyaz şarap doldurdum, ağzıma bir parça salam attım. Bu arada Sviyaskin habire konuşuyordu. Kendime geldiğimde tabaktaki bütün salamı yiyip bitirdiğimi gördüm. Avdotya Stepanovna masaya büyük bir dilim yumurtalı pasta getirdi. Pastayı geri ittim. Ama nasıl oldu bilmiyorum, bir ara pastayı yeniden önüme çekmiştim. Ancak Sviyaskin'in tamamen yanlış bir konuşması sırasında fark ettim yumurtalı pastayı gövdeye indirdiğimi... Uykum gelmişti. Gözlerimin önünde bir sis perdesi oluşmuştu. Bütün vücudumda bunaltıcı ağrılar hissediyordum. Benim için dünyadaki her şey önemsizleşmişti. Ama nerede olduğumu ve Sviyaskin'in şu namuslu, gönlü yüce Yefim İvanoviç'in gerçekte bana ihanet ettiğini anımsayınca aklımı başıma toparladım ve kesinlikle gitmem gerektiğini açıkladım. Yefim İvanoviç bana "boynumu sıcak tutsun diye" saracağım ipek bir şal aramak için odasına koştu. Avdotya Stepanovna'ya sarıldım: "Keyfine bak Avdotya Stepanovna. Seni öz anamımışsın gibi seviyorum."

"Vitya'nın resmini yanında taşıyor musun?"

"İyi güzel ama bu olacak şey değil ki Avdotya Stepanovna. Ben illegal biriyim. Eğer resim üstümde bulunursa sizin de başınız belaya girer. Emin bir yerde korunuyor."

Yefim İvanoviç geri dönmeden ve onunla vedalaşmadan ayrıldım oradan. Nasıl da zor gelmişti bu yüreğime! Ayrılık uçurumu ne kadar da derindi!

Merdivenlerde farkına vardım: Avdotya Stepanovna'yı aldatmış-

tım. Çünkü oğlunun resmini unutkanlıkla hep üstümde taşımışım meğer. Çok kötü bir illegaldim.

İçine saklandığım çöp sandığının yanına gelince resmi yırttım ve içine attım.

Ertesi gün buluşma yerinde Moskova Komitesinin gösterileri kaldırma kararı aldığını öğrendim. Başlangıçta büyük başarı kazanıldığı sanılıyordu, ama iki üç gün sonra hiç de amaca uygun bir sonuca ulaşılmadığı anlaşılmıştı. Taktiksel manevralarla baskınlar veriyorduk, gelgelelim polis aynı anda karşı önlemler alıyordu. Bununla birlikte, önceden düşünülen ve hazırlanılan mitingleri de tamamlamamız gerekiyordu.

Şurabstov beni görünce en küçük bir ilgi bile göstermedi. "Gel bakalım, Pavel. Baş başa konuşabileceğimiz bir oda ayırttım."

Şurabstov odanın ortasına oturmam için bir sandalye koydu ve kendisi de ata biner gibi önümdeki bir başka sandalyeye oturdu.

"Anlat bakalım şimdi Pavel, basımevinin önündeki toplantıda neler olup bitti? Tamamen dürüst bir şekilde, hiçbir şeyi gizlemeksizin, parti önünde konuşmak zorundaymışsın gibi, ne olup bittiyse anlat. Yalnızca gerçekleri söyle, mavi çiçekleri bırak... Evet, seni dinliyorum."

"Biliyorum, suçluyum; çünkü mitingin ön hazırlığını kendim yapmadım, gerekli emirleri vermedim, kendimi Vasili'nin sözleriyle Menşevik Sviyaskin'in parti disiplinine bıraktım. Ama her şeyden önce de Vasili'nin sorumluluğunu üstlendiğim ve onu sıkıca elimde tutmak için hiçbir şey yapmadığım için suçluyum."

"Ama biz senden şimdi söylediklerinden daha büyük bir suçla şikâyetçiyiz Pavel."

"Benden kim ve niçin şikâyetçi Şurabstov?"

"Vasili'nin ateş etmesi polisin ve Likidatörlerle sağ legalistlerin ekmeğine yağ sürdü. Moskova Komitesi düştüğün yanılgı yüzünden politik bir kampanyanın ağır bir yara almasına yol açtığın için suçluyor seni."

"İyi ama, Şurabstov, öyle sanıyorum ki bu suçlama çok ileri gidiyor. Kabul, örgütsel bir dikkatsizlik, bir hata yaptım. Yersiz bir safdillik, hatta belki de düşüncesizce bir cahillik ettim. Bu konudaki yeteneksizliğim böylece ortaya çıkmış oldu belki de. Ama bunlar ilkesel

bir anlam mı taşıyor ki? Partiye karşı hiçbir şey yapmadım."

"Davranışın partiye büyük zarar verdi. Politikada her adımın önemi büyüktür. Taktiklerinden bir milimetre bile uzaklaşsan yaşam ışığın bir kilometre uzaklaşır. Eğer politikayla ilgileneceksen her yanılgı politik bir yanılgı olur. Tıpkı savaştaki gibidir bu. Savaşta her yanılgı her yanlış, yaşamla ödenir."

Beynimden vurulmuş gibiydim. Böylesine bir yükü nasıl taşıyabilirdim. Dünyada davamızdan daha önemli bir şey tanımıyordum. Şurabstov devam etti:

"Gücendin mi? Aslında karakterinin sağlam özelliklerinden bir yığınını, yani sadakat ve cesaret yeteneğini ortaya koyduğun kanısındasın. Moskova Komitesi beni, düştüğün yanılgıyı açıklamak ve aynı zamanda bu yanılgının bağışlandığını bildirmekle görevlendirdi. Seni tanıyor, değerli bir yoldaş olduğunu biliyoruz. Ama her şeyden bir sonuç çıkarabilmen gerek Pavel! Adamlarımızın değerini biliriz ama onların yeteneklerini de geliştiririz. Beni anlıyor musun? Güzel, eğer anlıyorsan, başını derde sokmalarına izin vermezsin. Ardında acı bir deneyi olanın değeri iki kat artar. Bugün Bromleyverke önündeki mitingi yapman gerekiyor, ama eğer başaramayacaksan, bunu söylemelisin. Buna hakkın var. Bu iş güç olacak, bu yüzden yardımcı olarak bizim emektar Askeri al."

Şurabstov'la birlikte öteki odaya geçtim. İçerde Mişka ile artık partide "Leferan" adını alan Eski Asker oturuyordu.

Mişka kendi çalıştığı yeri anlattı ateşli ateşli. Kapının önünde korsan miting yapmamızdan önce işçilerin yaşam ilişkileri üzerine düzenlenecek konferans için bir program açıklaması yapılmıştı.

"Konuşmacının sözleri yüksek hükümet görevlilerince vırt zırt kesildi."

"Bütün işçiler miting yapılacağını biliyor ama hiçbiri bu konuda tek laf konuşmuyor. Ve hepsi de benim böyle bir mitingte yara aldığımı biliyorlar. Yaramı sarıp sarınalamadan çıktım kürsüye. Alnımdaki yara bir yıldız gibi parlıyordu. Yazılı olarak 'ücretlilerin sınırlı mesleki ilgileriyle' söze başladım, sonra ekonomik görevin korunması için hangi çalışmanın yapılacağını anlattım. Ama sonuçta tuhaf bir sorun çevresinde dönüp dolaştım. 'Kısacası bu çalışmanın sağlam bir

nedeni var, biz temeli koymak zorundayız. Anlıyor musunuz?' dedim. Dinleyiciler, 'Evet anlıyoruz,' diye yanıt verdiler. Ama polis subayı bunu önemsedi ve: 'Şunu iyice açıklayın lütfen. Nasıl bir temel olduğunu anlayamadım da' dedi.

"Herif aklı sıra, damdan düşercesine şöyle diyeceğimi bekliyordu: 'Parti örgütü'. Ve böylece beni yenecekti. Ama ben yine işçilere döndüm: 'Apaçık ortada değil mi? Yine de açıklayalım. Bu öyle bir temel ki' dedim 'onun gerçekleşmesi için insanın kimi zaman kafası şişebilir.' Ve o arada alnımdaki şişliği gösterdim. Tabii herkes makaraları koyuverdi, alkışlar gırla gidiyordu. Polis subayı bağırdı: 'Düzenli olmaya çağırıyorum sizi!' Ortalık yatıştıktan sonra bana döndü: 'Açık konuşun, yoksa baklayı ağzınızdan çıkarmanız için sizi zorlamam gerekecek.' Yine dinleyicilere döndüm: 'Sizler anladınız mı, anlamadınız mı?' Herkes bağırdı: 'Evet, anladık!' O zaman şöyle dedim polis subayına: 'Görüyorsunuz işte, herkes anladığını söylüyor. Biz işçiler yumruk yeme kaygısı duymaksızın işçilerin yaşantısı konusunda tartışmalar düzenlemek zorundayız.'"

O gün eskiden kaldığım birkaç yere uğradım. Jaurès çevirisinin oralarda sakladığım bölümlerini aldım. Yaptıklarımı Vyatka Yayınevi'ne götürdüm ve beş ruble daha aldım.

Akşamleyin Bromleyverke'nin tenha düzlüğünde Eski Askerle buluştuk. Kuşkuya kapılmıştık: Mitingi yapmalı mıydık acaba? Kapının önünde atlı iki jandarma duruyordu. Yandaki çıkışta da polis karakolu vardı. Hiç kuşkusuz, ortalık ajanlarla doluydu.

"Vazgeç bu sevdadan Pavel. Bu iş gerçekleşmeyecek. Mitingler tıpkı bir müzik gibi birinci, ikinci ve üçüncü gün iyi gidiyor, ama daha sonra ses soluk kesiliyor. Tepeden tırnağa dek silahlılar. Mitingi bırak, küçücük bir olayda bile olacağı budur."

Eski Asker'in yerden göğe kadar hakkı vardı. Ama dünkü başarısızlık, Şurabstov'la olan konuşmalar yüreğime oturmuştu. Ve işte şimdi salt bu yüzden, ortalık polisle kaynamasına karşın bir miting daha yapılabileceğine inanıyordum.

Bromley işçilerinin istimi üzerindeydi. Bu miting mutlaka gündüz olacaktı. Atlı polisler atölye kapısında göründüğünde onlar mitingin yapılıp yapılmayacağını, konuşmacının gelip gelmeyeceğini tartışı-

yorlardı. Daha sonra, mitingten neden caydığımızı nasıl anlatacaktık onlara? Geriye tam bir güvensizlik tortusu kalacaktı: 'Evet, evet sonuç olarak beceremediniz işte, ya da cesaretiniz eksikti.'

"Hayır, Eski Asker. Kararım kesin. Toplantıyı yapacağız. Bunun sorumluluğunu üzerime alıyorum. Başarısızlıkla karşı karşıyayım çünkü."

"İyi ya, madem istiyorsun öyle olsun. Sorumluluğu sen taşıyorsun elbette."

Planımı açıkladım. Başını eğdi: "Oldu." Sık ev dizisi boyunca uzanan dar yolda ilerledim. Eski Asker göze çarpmayacak bir biçimde fabrikadan ayrılanların arasına girdi. Birinin kulağına bir şeyler fısıldadı, bir diğerine başını salladı, üçüncüsüne göz kırptı. Az sonra kalabalık bir işçi grubu dar yola döndü. Konuşmadan, acele etmeksizin, rahat ve sakin yürüyorlardı. Yüz, iki yüz metre sonra Eski Asker bağırdı: "Durun çocuklar. Şimdi konuşmacı çıkacak."

Kalabalığın içine yürüdüm. Üç dört yüz kişi çevremi sardı. Yalnızca bir iki söz söyleyebildim. "Yoldaşlar, nasıl gözetildiğinizi görüyorsunuz! Parti fabrikaya sokulmuyor! Ama parti yaşıyor! Parti bizimle ve siz de partiyle birlikte olmalısınız. Her zaman ve her yerde her şey parti için!"

Kalabalık hep bir ağızdan: "Her zaman ve her yerde her şey parti için!"

Kitle yineledi.

Kapı bekçisi toplantının dar yolda yapıldığını ancak birkaç dakika sonra anlayabildi. Yabani bir köpek sürüsü arkamıza düştü.

Kapana kısılmıştım. Serpuşov Caddesi'ne varabilmemi hangi mucizeye borçluyum bilemiyorum. Gecelemek için orada bir ev ayarlamıştım. Ardıma düşen ajanları yanıltmak için dönüp dolaştım biraz. Onları atlattıktan sonra ön girişe saptım ve ikinci kata çıktım.

Şurabstov'un tavsiyesi üzerine "Okrana Ajanları Yönetmeliği" adlı kitabı okuduktan sonra bir de "ajan arama" denilen birtakım saplantıların etkisinde kaldım. Bu hastalığa yakalanan kişi sokakta her gördüğünü ajan sanır. Ben şimdi dışarıda gözüme çarpan herkesin gizli polisin yönergelerine uyup uymadığını anlamaya çalışıyordum. Yönetmelik gözaltına alınan kişinin arkasından merdiven çıkılmamasını, tam tersine kurbana görünmeden onu geride bırakıp ace-

leyle oradan kaçılmasını, gözlerin yukarıdan aşağıya göre daha rahat göreceğini ve ayrıca eğer izleyen kimse farkına varmadan görülmüşse kurbanın kendisini emniyete alacağını öğütlüyordu.

Birdenbire yön değiştirerek hızla kaçış, çitlerin üzerine tırmanma, avluyu koşarak geçmek, kısacası av köpekleriyle olan yarışma beni çok yormuştu.

Terden sırılsıklamdım, ellerim titriyor, yüreğim küt küt atıyordu. Soluk almak için ilk katın merdiven sahanlığında durunca arkamdan birinin merdivenleri çıktığını işittim. Yukarıya doğru devam ettim, o da izledi. Sağduyum bu gelenin olsa olsa bir ajan olabileceğini söylüyordu. Ama yönetmelik ajanın bana görünmeden geçip gitmesi gerektiğini yazıyordu. Yoksa gizli polis kendi ajanlarına yönetmeliği okutmamış mıydı? İzleyicim de dinlenmek için duralamış olsa gerekti. Bu sonuca vardıktan sonra ikinci kattaki dairenin kapısını çalmaya karar verdim. Kapının açılması gecikti, zaten ben de girmek için acele etmiyordum. Adam merdivenlerde göründüğünde hâlâ kapıdaydım. Onu iyice gördüm: Caddede bana çengel atan ajanın ta kendisiydi! Okrana'nın elindeki beceriksiz adamlardan biriydi. Nasıl çalışıyorlardı bunlar? Yönergeleri nasıl uyguluyorlardı? Şimdi bu aptal ajan yüzünden bu gece beni konuk etmeye söz veren namuslu kişileri tehlikeye atacaktım. Kızgınlığım ajanın beni aldığı yönergeye göre yakalamamış olmasından geliyordu. Bana gülünç gelen de buydu. Ev sahibine beni hemen yan çıkış kapısına götürmesini rica ettim. Böylece de beceriksiz bir ajan yüzünden yatacak yerimden oldum.

Caddede kılı kırk yararak ortalığı gözden geçirdim. Hava iyi gibi görünüyordu. Kapının önünde bir droşki vardı. Öndeki sürücü karanlıkta zor seçiliyordu. Hemen atladım. Köşeyi döndüğümüzde arkamızdan başka bir droşkinin geldiğini fark ettim. Az sonra sürücüye yeniden bir dönüş yaptırdım. Öbür droşki de bizi izliyordu. Ajan yönetmeliğinde bir droşkideki kurbanın izlenilmesiyle ilgili neler yazıldığını anımsamaya çalıştım. Bu konuda yazılanları da denemeye karar verdim ve sürücüye arabayı çok yakındaki bir yere sürmesini emrettim.

Arkamızdan gelen droşki birdenbire bizi geçip yandaki sokağa saptığında, biz caddeyi çoktan geçmiştik. "Ooh!" diye derin bir soluk aldım. "Her şey tıpatıp yazıldığı gibi!" Ajan beni orada bir baş-

kasına devretmişti. Şimdi o izlemeye başlamıştı ve benim haberim olmadığından da emindi. 'Avucunu yalarsın beyim. Bu bize sökmez! Ayağımızı denk almasını biliriz biz.'

Tanıdığım bir ara avlunun önüne geldiğimizde sürücüyü kolundan yakaladım. "Çabuk durdur arabayı! Yanımda bir paket vardı, yitirmişim!" dedim.

Sürücü, droşkiyi zınk diye durdurdu, öyle ki arkadan gelen ajan bize çarptı. Adamın parasını eline tutuşturduktan sonra ara avlunun köşesine daldım. Ama onu atlattıktan sonra bir başka ajan çıktı karşıma. Eski Asker haklıydı. Burada ajan rüzgârı esiyordu ve bu kez avlarını kaçırmamaya kararlıydılar.

Anacaddeye döndüğümde ajanlarla çevrildiğimi anladım. Biri tam karşımdan geliyordu. Bir diğeri önümdeydi. Arkamda ve kaldırımın üzerinde de av köpekleri vardı. Ne yapmalıydım. Tramvay yoluna mı atlasaydım acaba? Ama o zaman hiç çekinmeden herkesin gözü önünde yakalarlardı beni. Az ötede büyük, modern bir ayakkabı dükkânı ilişti gözüme. Oraya girsem?

Ayakkabılar konusunda havadan sudan konuşabilir, soru filan sorardım. Sonra olur da satıcı anlayış gösterir ve beni herhangi bir yere saklayabilirdi. Bunu deneyebilirdim.

Ama bunlar hep safça hayallerdi. Çember gittikçe daralıyordu. Şimdi artık beni daha fazla bırakmayacaklardı. Merdivenlerde beni izleyen ajan geliyordu karşı köşeden. Adam daha kendi yönetmeliklerini bile doğru dürüst bilmiyordu. Şişine şişine yürüyordu, sanki ondan başka kimse çukura sürükleyemezdi beni. Ne yapmalıydım? Elimi cebime soktum. Ajanlar kaygıyla irkildiler: Silahlı demek! Ateş edecek! Ama cebimden bir çikolata parçasını çıkardım ve ağzıma attım. Tutuklanacak olursam nasıl olsa alacaklardı benden, iyisi mi onu şimdi yemekti.

Ayakkabı dükkânının önünde lüks bir kızak vardı. Yola yarım dönmüş durumda bir yolcu oturuyordu kızağın içinde, görünüşe bakılırsa birini bekliyor olmalıydı. Evet, böylesine hızlı giden bir kızak işime yarayabilirdi.

"Pavel, beni tanımadın mı?"

Yolcu bana sesleniyordu. Aman ne güzel! Okul arkadaşım Kolya

Konoplin'di bu. Kaşla göz arasında Fransızca olarak fısıldadım: "Beni kurtar. Senin kızağın hızlı gider, hemen sür!"

"İyi ama ben burada Valerian Amca'nın karısını bekliyorum. Şimdi içerde, dükkânda..."

"Çabuk sür. Daha sonra anlatırsın ona. Ok gibi fırla hemen. Ben sonra atlarım."

Hiç istifimi bozmadan konuşuyor, kızağa atlayacağımı ajanlara hiç mi hiç sezdirmiyordum.

Kızak birden fırladı, hemen atladım. Uçarcasına gidiyorduk, az sonra eve vardık. Ne kadar anlayışlı, hizmete hazır bir sürücüm vardı! Konoplin'in evinden çok uzakta bırakmıştık adamı. Hemen zengin tüccarın evine girdik. Kolya güldü: "Bizim işimize kimse burnunu sokamaz. Babamdan bütün Moskova korkar. Öylesine büyük bir hayvandır o!"

Beni bir odaya soktu Kolya. Yıkanmamı ve akşam yemeği yememi önerdi. Ama uykudan başka hiçbir şey istemiyordum. Odanın anahtarını aldım ve kapıyı kilitledim.

Mesen'den beri ilk kez gerçekten yalnızdım. Kimse beni rahatsız etmiyor ve ben de kimseye yük olmuyordum. Yalnızdım, yapayalnız... Topuklarım halıya gömülüyordu. Hoş bir loş ışık sarmıştı çevremi. Işığı kapadım. Yumuşak yatağa uzandım ve gözlerimi yumdum. Her şey sessiz, çok sessizdi. Çok geçmeden derin bir uykuya daldım.

Ama içimde bir şeyler canlı ve uyanıktı. Uykumda bile izlendiğimi, kaçmak zorunda olduğumu duyuyordum. Hatta kaçarken ayağıma dolanmasın diye yorganı bile bacaklarımdan savurup atmıştım. Ama aynı zamanda kaçmama gerek olmadığını da sezinliyordum. Bir yatakta uyuyordum ve odanın kapısı kilitliydi. Yalnız, kapının her an vurabileceği düşüncesi de rahatsız ediyordu zihnimi. Gözlerimi açtım. Ortalığı derin karanlık ve gecenin sessizliği sarmıştı. Dirseğime dayandım ve gözlerim açık durdum. Her şey uyuyordu. Bir tek ben uyanıktım. Düşüncelerim gerilere sürüklendi...

Dört gün olmuştu... Yalnızca dört gün. Bölge komitesinin toplantısında eylem kararı aldığımızda, bunun gerekliliğine ve görevimi yüzümün akıyla yapacağıma inanıyordum. Gelgelelim bu işin böylesine kusursuz biçimde yapılabileceğini sanmıyordum.

Ayağa kalktım ve makaralı perdeleri kaldırdım. Önümde uyuyan Moskova duruyordu!

Zafer dolu bir duygu sardı içimi. Eğer bizi parçalayabilecekleri kuruntusunda iseler, bizim küçük, hareketli ve uyanık müfrezemizin gizli, koparılamaz zinciri bütün Moskova'yı ağ gibi sarabilirdi. Sayı olarak azdık, ama enerji, buluş gücü, direnç ve inatçılık açısından eşsizdik.

Sevinç ve mutlulukla dopdoluydum. Caddelerde koşmak, şarkı söylemek, yukarılardaki bulutları seyretmek, ırmak kıyısında gezinmek ve suların gürül gürül akışına bakarak kendimden geçmek istiyordum. Seviyordum rüzgârı; istiyordum ki çevremde uğuldasın ve bana uzak steplerden, çöllerden, denizlerden ve gökyüzünden şarkılar söylesin.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Şimdi Konoplin'lerin, deri fabrikası sahibi "Arhip Konoplin ve kardeşinin" villasındaydım.

Nikolay'ın babası Arhip Nikolayeviç Konoplin derici dükkânlarının bulunduğu Serpuşov'da oturuyordu hep. Arhip'in küçük kardeşi Valerian Nikolayeviç villada kalıyor ve derilerin hesabını tutuyordu. İngiliz yaşam biçimine beceriksizce öykündüğü için adı İngiliz budalasına çıkmıştı.

Serpuşov'da babasının yanında değil, Moskova'da amcasının yanında oturuyordu. Nikolay, üniversiteye gidiyordu. Babası başlangıçta buna karşı çıkmıştı, ama sonradan razı olmuştu.

Sabahleyin villadan ayrılıp buluşma yerine gitmek istemedim. Biri beni izleyebilir ve buluşma yerini öğrenebilirdi. Nikolay'dan durumumu Şurabstov'a anlatmasını ve şimdi ne yapmam gerektiği konusunda bilgi almasını rica ettim. Ama bunu nasıl yapacaktı? Nikolay Konoplin'in saflığından ve her zamanki dürüstlüğünden emindim. Onunla sekiz yıl sıra arkadaşlığı yapmıştık. Ama ne olursa olsun yine de buluşma yerinin adresini söyleyecek kadar güvenmeye hakkım yoktu. Bu yüzden Klavdia'ya gönderdim. Bütün okul arkadaşlarım gibi Nikolay da onu tanıyordu. Şurabstov'la bağlantı kurmak için bir yol bulabilirdi Klavdia.

Kahvaltıyı birlikte yapmamız için üsteledi Nikolay. "Yoksa hizmetçiye karşı hoş olmaz ve Valerian Amca da gücenir. O seni öğrencilik döneminden beri tanır. Neden artık görüşmüyorsunuz, diye de sık sık soruyor."

Yemek odasında meşeden yapılma ağır mobilyalar vardı. Koskocaman bir masa, oymalı yüksek arkalıklı sandalyeler, zengin oymalarla süslü meşeden yapılma iki büfe... Duvarlar da meşe tahtasıyla kaplanmıştı. Kimi yerler özel olarak parlatılmış kaplama desenlerle süslenmişti. Pencerenin bulunduğu duvarın karşısında pahalı kakmalarla bezeli iki uzun abanoz tahta asılıydı. Her şey zenginlik ve beğeninin bir göstergesiydi.

Hizmet eden uşağın üstünde frak vardı, içine kusursuzca kolalanmış bir gömlek giymişti.

"Bunun Hollanda keteninden yapıldığını sanma," diye fısıldadı Nikolay. "İngiliz keteninden dokunmuştu. Özel olarak getirttik onu."

Uşak "Sir" diye sesleniyordu bize. Ama ne denli kusursuz olmaya çalışsa da herkes kendi özel aksanıyla söylüyordu bu sözcüğü. Henüz yeterince incelmemiş olanı basit bir dille "Scr" diyordu; çok şey görüp geçirdiği açıkça belli olan yaşlı adam ise daha da sıkıcı bir İngilizceyle, "Syr" diyordu ve benim gibi çat pat bildiği Fransızcasıyla konuşan esmer, geniş bıyıklı Tatar ise kimi zaman "Sieur" kimi zaman da "Sire" diyordu.

Valerian Nikolayeviç kusursuz dikilmiş bir smokinle, karısı bayan Aksinya Georgiyevna da yakası oldukça yüksekte kapanmış ve uzun, dar kolları dirseğinden bileğine dek düğmelerle dolu, kırmızı, kadife bir giysiyle geldiler kahvaltıya. Aksinya Georgiyevna'nın saçları, koyu pas rengindeydi, kırmızıdan çok kahverengiye çalan bir renkte boyanmış gözleri yemyeşildi, cildi inci çiçeği gibi bembeyaz parlıyordu. İlk kez görüyordum onu. Topluydu ama tombulluğu hoş ve şirindi. Ama elleri buruşuk ve etliydi.

Geniş alınlı, gaga burunlu, karınca belli biri izledi ev sahibini; ipekten yapılma koyu kahverengi bir yelek giymişti, belden yukarısı dimdik duruyordu, irili ufaklı pilelerin kalabalıklığı altında kaybolmuş gibiydi. Valerian Nikolayeviç tanıştırdı: "En iyi arkadaşım. Klavdi Nikitiç Saoserni, kendisi benim yarış atları tavlasının müdürüdür."

Kahvaltıda biftek vardı. İçeriye girdiğinden beri tek laf etmeyen ve benim adım söylendiğinde de sesini çıkarmayan Aksinya Georgiyevna en sonunda ağzını açtı: "Bizim aşçı olacak herif şeytanı bile çatlatır! Söyleye söyleye dilimde tüy bitti. Ama duvar sanki, bana mısın demiyor. Yine yakmış bifteği! Bir tutturmuş, hep Rus usulü iyice koyu kızartıyor. Oysa biz kanlı kanlı, İngiliz usulünde seviyoruz. Az önce koridorda rastladım ve 'Dikkat et Yegor' dedim. Ama kime söylüyorsun, kulak astığı yok ki! Şeytan diyor al eline kırbacı, bi güzel döv!"

Tatar uşak kaygıyla sordu: "Değiştirmemi emreder misiniz Misistres?*"

"Valerian, bu mıymıntıya yüz kere benim böyle çağrılmaktan hoşlanmadığımı anlat. Ben kedi değilim. İşitiyor musunuz? Adınız ne? Bunu hep unutuyorum. İşitiyor musunuz? Ben kedi değilim... Anlıyor musunuz? Kedi değilim. Bana sayın bayan diye hitap edilmeli. 'Pisi pisi' ya da 'leydi' diye değil."

Valerian sıkkın ve soğuk bir tavırla, yayvan yayvan; "Buna uyun Vasili," dedi.

"Başüstüne, Sire!"

"Ah, yine sire!" dedi Valerian ve suratını astı.

Aksinya Georgiyevna, Tatar'ı göstererek bana açıklamada bulundu: "'Sire'nin Fransızcada majeste anlamına geldiğini kavrayamıyor. Bu insanlarla uğraşmak çok güç." Aksinya hiç de aptal izlenimi uyandırmıyordu. Geniş çıkıntılı bir alnı, azimkâr bir çenesi vardı. Gözlerinde neşeli, küçük kıvılcımlar parlıyordu.

"Bir süre daha dayan ona Aksyuşa, uzun sürmeyecek!" diye rica etti Valerian. Sonra bana döndü: "Kısa bir zaman sonra yurt dışına çıkıyoruz. Tereyağı haftasının sonunu Serpuşov'da geçireceğiz. Bu bizim aile geleneğimizdir. Pasaportlarımız çoktan hazır. Önce İskandinavya'ya uğrayalım diyoruz. Bitirilecek işlerim var orada. Kendime Moskova çevresinde yeni bir yazlık villa yaptırmak istiyorum. Eskisini okul zamanlarından biliyorsunuz. Orası hoşuma gitmiyor artık. Bu yüzden de inşaat için İsveç ya da Norveç'ten kereste satın almak istiyorum. İskandinavya kerestesi bizimkilerden daha kaliteli. Sonra oradan İngiltere'ye geçeceğiz. Oxford'da arkadaşlarımız var. Uzun zamandan beri İngiltere'de Profesörlük yapan bilginlerimizden biri Petersburg'da onlarla tanıştırmıştı beni."

Klavdia: "Cambridge'de tanıdıklarınız var sizin," diyerek araya girdi.

"Ah elbette, Cambridge'de de!"

"Ve hiç kuşkusuz İngiltere'den Paris'e geçeceğiz. Ah Paris, Paris!" dedi Aksinya, sonra coşkuyla içini çekti.

* Bayan.

"Paris için heyecanlanmak eskidi Aksyuşa."
"Ah hayır Valerian, Paris benim rüyam!"
Aksinya Georgiyevna'ya, "Paris'te bulundunuz mu hiç?" dedim.
"Hiç bulunmadım."
"Paris'te muazzam bir başarı elde edeceğinizi şimdiden söyleyebilirim" diye yeniden atıldı Klavdi Nikitiç: "Flaman kuşu gibisiniz."
"Taşralı Rus tüccarlar takımından" diye alay etti Valerian Nikolayeviç.
"Siz Ruben'in çizdiği flamaları andırıyorsunuz. Yalnız ayacıklarınız da küçük. Ve flamanların güzelliği de Paris'te bir yerde sergileniyor."
Kahvaltının sonunda Valerian Nikolayeviç sordu: "Soda-viski mi yoksa viski-soda mı istersiniz? Bu kişinin sodayı mı yoksa viskiyi mi daha fazla içmesine bağlıdır."
Klavdi Nikitiç rica etti: "Bana yalnızca viski verin. Sodasız... Yani Rus biçimi."
"İşittiğime göre İngiltere'de hiçbir şekilde saf viski içilmezmiş. Sert bir viskim var. Stratori Fedulin vermişti. Kendisinin İskoçya'da özel bir ringa balığı oltası var. İskoç ringa balığı. Moskova'da adları alay yollu söylenen pek çok Angloman'ın bulunduğunu bilmelisiniz Pavel... Yoksa çay mı isterdiniz? Çayı İngiliz usulü hazırlıyoruz. Tamamen haşlıyoruz."

Nikolay ertesi gün Şurabstov'u yanıma getirip bizi baş başa bıraktı.
"Kendini niçin tehlikeye atıyor ve buraya geliyorsun Şurabstov? Ya Konoplin'in evi gözleniyorsa?"
"Hangisinin daha kötü olduğunu iyice düşünüp taşındım: Senin buradan ayrılman mı, yoksa benim senin yanına gelmem mi? Yaraların nasıl? İyisi mi hemen Moskova'dan ayrıl. Dün bölge komitesinin toplantısındaydım, çok önemli bir iş için delege olarak seni önerdim. Serpuşov'a gitmelisin. Orada bir grev yapılması ve kazanılması olasılığı büyük. Hem de Konoplin'in tabakhanesinde. Serpuşov'daki parti örgütü tümüyle dağılmış durumda. Bölge örgütü üç kez örgütleyici gönderdi. Her üçü de 'uçtular'. Kentin önündeki istasyonda yakalandılar hemen. Eğer Konoplinlerin sayesinde tabakhaneye sızabilirsen

çok iyi olur. Anlıyorsun değil mi? Bunu düşün hele."

Bu emri kabul ettiğimi bildirdim. Eğer tereyağı haftasında konuğu olursam Nikolay sevinirdi. Şurabstov bana "bağlantıyı" verdi. Bu tabakhane işçisi Agaşa'nın adresi ile "parola" idi.

"Agaşa. . benim karımdır. Parti çalışmalarına yeni başladı. Pek bilgili değil henüz, ama ona güvenebilirsin Pavel. Orada birçok işçi tanıyor, sana her şey için yardımcı olabilir. Asıl sorunu unutma. Orada grevi gerçekleştirmekle yükümlü değilsin yalnız. Parti örgütünün hücrelerini kurmalısın. Anladın mı? Peki, bunu yapacak mısın? Şimdi bana bir kurşunkalem ver. Yanımda sigara kâğıdı var. Agaşa'ya özel birkaç söz yazmak istiyorum."

Şurabstov gitmeden önce birkaç şey daha söyledi. "Basımevinin önündeki başarısızlığından ötürü seni hemen sepetlediğimizi sanıp gücenme. O iş kapandı. Hoşça kal. Eğer yolda tutuklanacak olursan Agaşa'ya yazdığım notu yok et. En iyisi onu oku ve yazılanları aklında tutmaya çalış. Eğer bu arada herhangi bir şey olursa her şeyi kendin söylersin."

O gittikten sonra kâğıdı okudum:

"Irmağın kıyısında nasıl oturduğumuzu hâlâ anımsıyor musun Agaşa? Ben hiç unutmadım. Gözlerimin önündesin hep... Ama elden ne gelir ki?.. Günün birinde her şey iyi olacak mutlaka ve biz yine ırmak kıyısında oturacağız, birlikte gezintiye çıkacağız. Tıpkı şarkıda söylendiği gibi:

Gezintiye çıkacağız kol kola
Merakla bize bakacak herkes:
Kız kardeşi mi,
evli bir çift mi,
yoksa güvercinciğiyle bir güvercin mi;

Sana hiçbir şey gönderemiyorum. Ama yazabiliyorum. Sağlığım yerinde, her şey iyi gidiyor. Senin için de aynı şeyleri diliyorum, sevgilim. Sen de beni unutma. Senin, Vanyuşka."

Daha sonra Nikolay'a sordum: "Sizin tabakhanede işçi hareketleri ne durumda?"

"Hiç yok. Şimdi herkesin kafasında mutlaka tereyağı haftası vardır."

"Hiç mi yok, yoksa sen mi hiç ilgilenmiyorsun?"

"Hiç yok ve beni de ilgilendirmiyor."

"Önceleri ilgileniyordun ama..."

Nikolay sinirden saçlarına dek titredi, büyük adımlarla odayı dolaştı ve sürahiden bir bardak su doldurdu. daha sonra kendini topladı. Bir şeyi savuşturururcasına elini salladı.

"Sen de biliyorsun," diye başladı. "Nasıl da kıskançlıkla izlerdim seni... Kuşkusuz, şimdi beni gülünç buluyorsun. Belki de apar topar gitmeyi düşünüyorsun. Gitme! Serpuşov'a gel bizimle. En azından iki üç gün benimle kal. Eskiden ikimiz de aynı amaçların düşünü görürdük. Nasıl böylesine içi boş biri olup çıktım, ben de bilmiyorum. Buradan kaçmak, uzak bir kentte büro memuru olmak ya da dünyanın ta öbür ucuna gidip madenci olarak çalışmak isterdim. Tutuklandığını öğrendiğimde bütün gece gözümü hiç kırpmamıştım, imreniyordum sana. Yakınlarda Rousseau'nun *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Nedeni ve Kökeni Üzerine* ve Tolstoy'un *Zamanımızın Kökleri Üzerine* kitaplarını okudum. Bu çok şaşırtıcı. Rousseau feodal toplum, Tolstoy ise kapitalist toplum düzeninin yıkılışı karşısında bulunuyorlar ve her ikisi de doğaya geri dönüşü düşlüyorlar. Ben de doğaya geri dönmek isterdim. Ama bunun nasıl olacağını bilen beri gelsin? Benim vaftiz annemin yanında –Yelena Petrovna adlı bir vaftiz annem var– ona hizmet eden Nastya adında çok güzel ve köyden henüz fazla uzaklaşmamış bir hizmetçi kız var. Ona göre biz Konoplinler yüksek yaratıklarız. Ve şimdi o fabrikadaki kızlarla tanıştıktan sonra beni saymıyormuş gibi görünmeye başladı. Ne de olsa fabrika sahibinin oğluyum elbet. Onu görünce ya da seni anımsayınca kendimi öldürmeyi düşünüyordum."

Serpuşov'a Nikolay, amcası ve karısıyla gittik. Klavdi Nikitiç gelmek istemedi. "Ben Arhip Konoplin'i hiç ziyaret etmedim ve etmek de istemiyorum. Bezirganın, dolandırıcının biridir."

Klavdi Nikitiç aristokratlardandı ve Arhip Nikolay'ı hiçe sayıyordu; ama aynı zamanda Valerian Nikolayeviç için de pek yüksek düşünceleri olmadığı belliydi: "Ben bu İngiliz ruhuna katlanamam. Eğer hepsi giderse kendimi Britanya hastalığından kurtaracağım. Gerçek

aristokratlar yalnızca Galler'de, Fransa'da var. Gal ruhu romantiktir ve kişisel çıkara dayanmaz."

Nikolay, Klavdi Nikitiç'in yalnızca "müdür" ünvanı için Valerian'ın yarış atı tavlasında bulunduğunu, tavla mavla yönetmediğini, atlar ve seyisler konusunda çene çalsın diye tutulduğunu anlattı. "Hemen hemen hiçbir şey bilmez. İşi gücü ortalığı birbirine katmaktır."

Serpuşov'a vardığımızda Arhip Nikolayeviç evde yoktu. Konoplin'in ev işlerine bakan altmış yaşlarında dinç bir kadın olan Olymiada Akimonovna, "Evin beyi Moskova'da," dedi. Ona herkes Piyaşka diyordu.

Aksinya bütün keskinliğiyle atıldı:

"Eğer Valerian Nikolayeviç burada yoksa işte ancak o zaman bu evin sahibi o olur. Arhip kadar biz de ev sahibiyiz!"

"Ah benim güvercinim, ah benim tatlım, güzelim. Bunu doğru söyledin işte. Tabii ki sen burada ev sahibisin! Bizim Konoplin'in evi tıpkı üç balina* üzerindeki dünya gibi. İki ev sahibi bey, iki ev sahibi kadın. Tıpkı Musa'nın emir tahtası, Hıristiyan kiliselerindeki masaların iki kanadı gibi iki bacak üzerine kurulu. Dur da bacaklarını kızağın örtüsünden kurtarayım."

Piyaşka, Aksinya Georgiyevna'nın bacaklarını kürk örtüsünden "kurtarmak" için kızağa doğru koştu. "Bu örtü senin küçücük bacakların için çok ağır."

"Kendini üşüteceksin Piyaşa," diye seslendi Valerian Nikolayeviç. "Üzerine bir şey almadan dışarı çıkıyorsun."

"Çok sevindim de ondan. Sizi pencereden gördüm. Büyük sevinçle olduğum gibi koştum dışarı. Hem de sobanın yanından. Bakın hele, sevgili tanrı bize bir de konuk yollamış." Piyaşa bana döndü: "Gel, konuk konuk getirir, ev sahibi sevinçten ölür."

Eve alındık.

Yemek odasında Hollanda biçimi çini bir soba yanıyordu. Çok güzel bir genç kız sobanın önüne diz çökmüştü. Bu mutlaka Kolya'nın sözünü ettiği Nastya olmalıydı. Bizi görür görmez ayağa fırladı, eğilerek sessizce selamladı, sonra kürkünü almak için Aksinya'ya

* "Dünya üç balina üzerinde duruyor." Ortaçağdan kalma bir Rus deyimi. Üç balina üzerine Rus literatüründe birçok imaj vardır. Özellikle temel cümle, "ilke" konuşulacaksa...

doğru koştu. Sobanın yanındaki minderde oturmakta olan bir manastır rahibesi ayağa kalktı. Kadının ayaklarında abadan yapılma kocaman, hantal çizmeler vardı. Rahibelere özgü bir tavırla ellerini göğsünün üzerinde kavuşturdu, eğilerek selamladı bizi.

Valerian da neşeyle karşılık verdi ona:

"Ah Serofima anne! Uzun süre kalacak mısınız?"

"Tanrının sizleri koruması için yardım toplayalım diye bir aylığına dünyaya gönderdiler bizi. Bugün ya da yarın gideceğim. Yelena Petrovna bizim manastırda on dört günlük bir ölüm duası ve bütün Konoplin ailesinin esenliği için yıllık ayin istedi; tanrı sizi korusun velinimetimiz! Belki biraz da siz yardım edersiniz."

"Elbette, ben de bağışta bulunurum... Yanınızda tavşan tüyünden şal, baston ve kasket getirdiniz mi? Yoksa da örgü işleri ısmarlayabilirmiyiz size? Ben bir süveter isterdim."

Derken, Nikolay'ın vaftiz annesi Yelena Petrovna tarafından karşılandık. Otuz beşinde gösteriyordu; esmer ve zayıf yüzüyle tıpkı Yunan Ortodoks kiliselerinin eski çağlardaki kutsal resimlerine benziyordu. Ürkek ürkek bakan hüzünlü gözleri neredeyse yalvarırcasına sanki "Ben sizi rahat bırakıyorum, siz de beni bırakın" der gibiydi. Kolya onun yanında oldukça nazikti, iki elini birden öptü. Valerian'ın da onu sevdiği açıktı. "Ah Alyonuşka hemşirecik*, selamlarım seni güneşim!"

Aksinya hemen karşı çıktı. "Onu sanki uzun zamandır görmüyormuş gibi davranıyorsunuz. Daha dün ayrıldınız ve bugün yeniden görüştünüz. Çoktan ağlaman gerekirdi."

Koridordaki kapı hızla vuruldu. Eşikte zayıf ama güçlü, uzun boylu, renkli çizmeleri ve koyun yününden yapılma yeleğinin altına çizgili bir gömlek giymiş genç bir delikanlı göründü. Kendine güvenden doğan bir kurnazlık akıyordu gözlerinden. Biraz şaşı bakıyordu.

"Arhip Nikolayeviç geldi ve Fedor İgnatyeviç'le fabrikaya gitti. Sofranın hazırlanmasını ama kendisi gelmeden yemeğe başlanmamasını emretti," dedi ve sonra bakışlarını hepimizin üzerinde gezdirerek alayla güldü. Sanki şöyle demek istiyordu. "Belki biriniz karşı koymak isterdiniz. Ama burada emirlere uyulur."

* Bir masal kahramanı.

Piyaşka onu azarladı: "N'oldu sana oğlum? Neden öyle kişniyorsun Timoşa?"

Valerian Nikolayeviç de çıkıştı.

"Ne kişniyorsun, sığır herif?"

"Kişnemek hoşuma gidiyor."

Valerian bana döndü: "Bu delikanlıyı görüyor musun? Piyaşa'nın oğludur, adı Timoşa. Saygıdeğer bir annenin yüzsüz çocuğu."

"Timoşa'ya aldırma Valerian Nikolayeviç. Gerçi ara sıra beceriksizleşiyor, ama beyni için çalışırken canını dişine takar, öyle ki burnunu bile silmeye vakit bulamıyor. Efendisinin işyeri için kaygılanıp duruyor, yemekten içmekten kesilecek neredeyse. Baksana iskelete döndü."

"İşitiyorsunuz ya, annesi nasıl da oğlunu koruyor. O ise yüzsüzün biri, her şeyi kendisine almayı iyi biliyor. O ne bir büro memuru ne bir işçi ve ne de dalkavuk. Düpedüz asalağın biri. Asıl görevi de bizim aileyi gözetlemek ve her şeyi Arhip'e yetiştirmek. Çevirdiğin dolaplar gözümden kaçmıyor Timoşa."

Yanıt olarak Timofey yine neşeyle kişnedi. Bu nitelikler çok hoşuna gitmiş gibi adeta ışık saçarcasına güldü ve gitti.

Şimdi odadaki her şey hareketlenmişti. Piyaşa, Maloşka, Leksaşka, Ayutka, Nastyuşka'yı çağırdı ve hepsi birden işe koyuldular. Piyaşa buyruklar veriyordu:

"Masanın örtüsünü kendine doğru çeksene! Sen ne arıyorsun burada? Ya sen, ne diye kazık gibi dikilip duruyorsun öyle?"

Maloşka, Leksaşka, Ayutka ve Nastyuşka kasırga gibi oraya buraya koşuşturup duruyorlardı. Masa şimşek hızıyla hazırlandı. Piyaşa yapılanlara baktı, gerekli düzeltmeleri yaptı. Her şeyi bir kez daha denetledi, sonra birden haykırdı: "Nastyuşka!"

Nastya göründü: "Evet Piyaşa Teyze?"

"Ben seni köyden ne diye aldım? Beni kızdırasın diye mi, yoksa yardımcı olasın diye mi? Oraya, Fedor İgnatyeviç'in önüne ne koymuşsun öyle? Fedor İgnatyeviç öyle herhangi bir bardaktan içer mi? Aptal şey. Git, kararlarının çizili olduğu özel kadehi getir. Sen benim tabutumun çivisisin!"

Nastya "kararların çizilmiş olduğu kadehi" getirdi ve Fedor İgnatyeviç'in servis takımının önüne koydu. Kadeh hayli büyüktü ama

içki konulacak yeri çok küçüktü. Kadehe çepeçevre çizilen kararlar ilgimi çekmişti. İlk bölümde: Birinci olarak, içmeyeceğim. Bir sonrakinde; ikincisi, henüz çok erken. Üçüncüsü; ben çoktan içtim. Ve en sonunda da şöyle yazıyordu: dördüncüsü, eğer mutlaka olması gerekiyorsa biraz verin, ama yaşamıma sevinç katması için. Ağzına kadar da doldurun!

Piyaşa masanın çevresinde bir kez daha dolaştı. Masanın hazırlanışını olduğu kadar oturma düzenine varıncaya dek her şeyi gözden geçirdi. Sonra da "Lütfen şimdi bir de siz bakın Yelena Petrovna," dedi. "Bakalım her şey tamam mı?"

Yelena Petrovna odalarımıza çıkmamızı ve zamanında masada bulunmamız için acele etmemizi rica etti. Ben yemek odasının üzerindeki "balkonlu odayı" aldım. Oraya salondan koridora açılan bir merdivenle çıkılıyordu. Sobanın yanındaki odanın girişinde, yemek odasında olup biteni görmek için özellikle yapılmış izlenimi uyandıran bir köşe vardı.

Hemen hazırlandım. Valerian Nikolayeviç'le karısının da çabucak hazırlanması beni çok şaşırttı. Moskova'daki gibi frak giymemişti. İki sıra halinde metal düğmesi olan yeni, koyu yeşil renkte bir ceket giymişti sırtına. Bana daha sonra bunun kendi buluşu olan ve "büyük kentten ayrılıp, kısa süre için gittiği taşra ziyaretlerinde giydiği bir elbise" olduğunu açıkladı. Bu ceketini Arhip Nikolayeviç'e iltifat etmek için aldığı açıktı. Buna karşılık Aksinya Georgiyevna kayınbiraderinin ev geleneğine hiçbir biçimde karşı değildi. Omuzları açık bir akşam giysisiyle geldi.

Yemek odasında sandalyeler özenle duvarın yanına konmuştu. Kibarca oturduk ve bekledik.

Sonunda şen şakrak kahkahalarla Arhip Nikolayeviç göründü, kapıyı hızla çekti. Ayağıyla yere vurarak bardakların yavaş tıkırtılarla yanıtladığı bir gürültü çıkardı. Bastonunu aldı, eline vurdu; gülerek şöyle dedi: "Hepinizi istasyonda trenden inerken gördüm. Ama hemen fabrikaya gitmem gerekiyordu. Ben zavallı, yoksul adam üçüncü mevki ile giderken siz birinci mevkiden iniyordunuz; bizler basit, işçi adamlarız. Yarım günlüğüne Moskova'daydım. Sabah gittim ve öğleyin döndüm."

Piyaşa, Arhip Nikolayeviç'in çevresinde dört dönüyor, durmadan yineliyordu: "Sonunda geldi! Bizim direğimiz yine burada. Biz korunmaya muhtaçlar koruyucumuza kavuştuk."

Arhip Nikolayeviç ailenin tüm üyelerini ve de Piyaşa'yı teker teker kucakladı. Kısa, tilki tüyünden yapılmış bir ceket ve dizinin üzerine kadar çıkan keçe çizmeler giymişti. Piyaşa'ya emretti: "Sobaya odun koy, yansın!" Sonra bir sandalyeye oturdu ve bacaklarını uzattı. Nikolay hemen ona doğru koştu ve keçe çizmeleri çıkarmaya başladı. Piyaşa, Nastya'ya bir çimdik attı ve "Kazık gibi ne dikilip duruyorsun orada aptal şey? Koş öbür çizmeyi çek." dedi.

Nastya diz çöktü ve öteki çizmeyi çekti. Ama öylesine beceriksiz durmuştu ki çizme bir türlü çıkmak bilmiyordu.

Piyaşa aceleyle ona yardım etti. En sonunda çıkarabildiler. Piyaşa ona deri ayakkabılarını getirdi.

Arhip Nikolayeviç bağırdı: "Nastyuşka... beni işitiyor musun? Ne oluyor? Niçin yere kapandın, niye suratını asıyorsun? Seni yiyecek miyim? Kaldır kafanı! Daha, daha yukarı! Bak bana! Öyle değil. Neşeli! Ben neşeyi severim. Şimdi büroya koş ve bana Fedor İgnatyeviç'i çağır. Ona, benim onsuz masaya oturmayacağımı söyle. Olabildiğince hızlı koş. Dur, dur! Nereye gideceksin?"

"Fedor İgnatyeviç'e"

"Önce şöyle söylemelisin: 'Olur, Arhip Nikolayeviç' Sonra koşarsın."

"Olur Arhip Nikolayeviç."

"İyi, hadi şimdi koş!"

Arhip Nikolayeviç rahibeye döndü sonra: "Demek, sonunda sen de geldin. Yürüyüş tanrıya mı? Neler anlatacaksın bize Serofima Anne? Bizim azizler nasıl? Hani nasıl derler: O kadar kutsal olmasına karşın o da yiyip içiyor."

"Biz yaşıyoruz Arhip Nikolayeviç, tıpkı tanrının olması gibi."

"Hımmm, tanrının olup olmadığı da başka bir soru ya neyse. Arhip Nikolayeviç kendine yararı dokunan herkese mutlaka bir şeyler verir. Yelena Petrovna'dan bir şeyler aldın mı?"

"Evet Arhip Nikolayeviç. Elbette aldım. Bize karşı her zaman saygılıdır o."

"Öyleyse göster bakalım ne aldığını!"

Serofima Anne omuzundaki deri kayışa asılı olan deri çantasını anahtarla açtı.

"İşte, yüz ruble vermişti!"

"Say da buraya ver!"

Serofima Anne parayı ona verdi. Arhip Nikolayeviç kulpu paslı, çok güzel, eskilerden kalma para kesesini aldı ve büyük bir rahatlıkla kadına yalnızca yirmi beş ruble uzattı.

"Yirmi beş ruble yeter. Artık fazla kazanamıyoruz. İşler durgunlaşıyor. Eğer birine yardım etmiyorsa azizlere dua etmek niye! Ama sen yine de duanı eksik etme, bakarsın daha sonra ben de azizlere bir şeyler veririm. Bak eğer kötü dua edersen o zaman sizin için artık daha fazla özveride bulunamam. Tam tersine gider öbür rahiplere veririm. Müdürünüze söyle: Eğer tasarladığım işler iyi giderse kiliseye yeni bir masa alacağım ve kapınızı da altından yaptıracağım. Ama eğer duaların yardımı dokunmaz da işlerim iyi gitmezse o zaman sizi bir daha evimde görmek istemiyorum. Bugün bizimle birlikte yemek yiyebilirsin."

Arhip Nikolayeviç kardeşi Valerian'a döndü:

"Evet kardeşçiğim, Moskova ne âlemde? Beni sevindirecek haberlerin var mı?"

"Biz orucun ilk haftasında karımla birlikte yurtdışına çıkmak istiyoruz. Pasaportlarımız hazır."

"Kaç para istiyorsun?"

"Sekiz bin ver."

"Neden seksen bin değil?"

"Kendi payımı aşan hiçbir şey almak istemiyorum. Bana ait olan avansı istiyorum yalnızca. Aylık kişisel pay üç binin üzerine yükselince ötekilere de sıra gelir."

"Daha başka?"

"Hep kendine yontmaya kalkma. Ben de senin gibi babamın mirasçısı, dükkânın sahibiyim."

"İşte fark da burada ya, sen dükkânın sahibi olmak istiyorsun. Oysa bana göre dükkân sana ve bana ait. Benim işlerle nasıl başa çıktığımı, her sabah 1630 kişiyi nasıl işe başlattığımı, onları nasıl çekip çevirdiğimi bir kez olsun sordun mu? Gündüzleri diken üzerindeyim,

geceleri gözüme uyku girmiyor. Burada ya da Moskova'da –benim ayağım hep üzengide, hep işte güçte– kaygı içindeyim. Yurtdışına çıkasın diye sana para vermem gerekir mi acaba? Moskova'dan hangi düşüncelerle geldiğimi biliyor musun? Moskova'da biri var ki, bütün malları satın alıyor. Aranan her türlü malı hemen alıyorlar, üretimden çıkmadan da satıyorlar. Fiyat konusunda kesinlikle hiç konuşulmuyor bile. Moskova borsasını da tanımıyorlar. Yirmi yıldır fiyatların böylesine yükseldiği hiç görülmemişti. İran mallarımızı soruyor, Türkiye istiyor."

Valerian güldü: "Garson, bir düzine istiridyeyle bir şişe içki!"

Aksinya Georgiyevna sevgiyle kocasının omuzuna vurarak onunla birlikte güldü.

"Bir şey mi istedin amca?" diye sordu Nikolay.

"Yo yo, Paris için prova yapayım dedim de, sevgili Kolya. Şimdi biz bunun için yaşıyoruz. Artık Avrupa'ya Konoplinler'in kim olduğunu göstereceğim!"

Ama Arhip Nikolayeviç hiç istifini bozmadan devam etti: "Konoplinler ne kadar mal teslim edebilir, söyleyebilir misin? Geçen yılki kadar mı teslim edeceğiz? Hayır canım, burada bana söylediğinden iki üç kat fazla teslim etmek zorundasın."

"Ben yapamam."

"Ah öyle mi? Demek yapamazsın. İyi o zaman, hiçbir şeyi kötüye alma. O zaman satışı Tversker'in, Gluşover'in tekstil fabrikaları kapar, Konoplinler de avuçlarını yalar! Buna göz mü yumalım yani? Başkaları Galop'ta avlanırken biz hâlâ emekleyecek miyiz?"

"Ne yapmayı düşünüyorsun peki?"

"Atölyeyi genişletmeye ve iki yeni salon daha yapmaya karar verdik. Tüm nakit paramızı kullanmak, ayrıca bir milyon daha yatırmak zorundayız, üç yüz binlik bir kredi aldım. Ayrıca iki yüz de postadan gelecek. Sen Moskova'dan gelerek buraya yerleşirsin. Bu paramızın yılda üç dört binden fazlasının cebimizde kalması demektir. Senin yarış atı tavlanı da elden çıkarırız. Bu da ortalama kırk bin eder. Sonra işçilere bir yıl kemerleri sıkıp sıkamayacaklarını sorar, işi yarım saat uzatmalarına karşılık her gün on ya da on beş kapik alacaklarını anlatırız. Fedor'un hesaplarına göre bu da bize yılda yüz bin kazandırır. Demek ki iki yüz bin de buradan vururuz. Eğer işçiler bize karşı çı-

karlarsa, yazık. Kendileri için bir kazançtır bu. Yeni salonlar kurarak özellikle bölgeden iki bin yeni işçi alırız. Biz burada elbette ki düşman değiliz! Tanrıya şükür ki mal mülk sapihleri de memurlar ve işçilerle aynı kökten, aynı işyerinden, aynı topluluktan gelivorlar. Anlıyor musun?"

Aksinya Georgiyevna soğuk bir tavırla lafa karıştı:

"Sevgili ağabeyciğim, buraya taşınmak ve yarış atı tavlamızı satmak konusunda kesinlikle anlaşamayız."

O sırada Nastya içeri girdi, Fedor İgnatyeviç'in geldiğini bildirdi. Nastya'yı Piyaşa izledi. "Fedor geldi, Fedor geldi!"

Fedor İgnatyeviç içeri girdi. Hemen lahana çorbası getirildi.

Fedor İgnatyeviç'in yüzü büyük, gözenekli bir süngere benziyordu. Küçük gözleri parıl parıl parlıyordu. Kış olmasına karşın yağ lekeleriyle kirlenmiş, hafif, yazlık bir ceket vardı sırtında. Ceketin altından pamuklu bir yelekle 'fantazi bir gömlek' görünüyordu. Odaya girerken iki büklüm eğilip kibarca selam verdi. Gömleğinin üzerinde kravat yerine püsküllü bir düğüm asılıydı. "Aksinya Georgiyevna, izin verirseniz, dünyanın en saygıdeğer, en kibar bayanına saygılarımı ve gelişlerinden dolayı sevinçlerimi bildireyim."

Bayanların elini öperken ve bizi selamlarken Nastya da onun arkasında duruyor ve dolu bir kadehi hazır bulunduruyordu. Fedor İgnatyeviç kadehi bir dikleyişte boşalttı. Sonra bana dönüp açıklamada bulundu, "Bu benim geleneğimdir. Ben votkayı kan dolaşımıyla tepeden tırnağa tüm vücuduma yayılsın diye oturmadan önce içerim. Ondan sonra da oturur, ötekilerle içerim."

"Niçin o kadar geç geldin Fedya?" diye sordu Arhip Nikolayeviç.

"Aşağıdaki evde beni soru yağmuruna tuttular. Haager Konferansı... Sen yüksek diplomasi demek isterdin Valerian değil mi?.. Ama alay değil Arhip Nikolayeviç, şaka bir yana işçiler beni çevirdiler: 'Söyle İgnatyeviç, ücretleri artırmak istiyormuşsunuz, doğru mu?' dediler. 'Kim söyledi bunu size?' dedim. İkimiz de aynı anda hapşırdık. 'Çok yaşa' dediler. Bir delege seçmişler ve çok huzursuzdular."

"Peki, ya sen ne dedin?"

"Lafı değiştirmeye çalıştım. 'Ben burada fazla bir şey diyemem. Arhip Nikolayeviç'in kendisine sormalısınız' dedim, karşı çıktılar: 'O zaman onu çağır!' 'Çağıramam' dedim, 'Şimdi öğle yemeğine gitti.

Onu rahatsız etmek isteyen var mı içinizde?' Biz konuşurken ikimiz ve Timoşa Svitşov'dan başka kimse yoktu orada."

Masanın yanında durup verilecek buyrukları beklemekte olan Piyaşa hemen atıldı.

"Sen benim çocuğumun üstüne neler atmak istiyorsun öyle? Bir de akraba olacaksın üstelik!"

Arhip Nikolayeviç öfkeyle sözünü kesti kadının: "Dışarı çık ve ev işleriyle ilgilen Piyaşa! Hadi hadi, aklın varsa çabuk git."

"Ben de bu evdenim. Burada yabancı değilim."

"Sana git dedim. Git de bacaklarını hareket ettir, yapacak bir şeyler bul kendine."

"Bu evde otuz iki yıldan beri saban beygiri gibi koşuldum. Her şey boşunaymış meğer! İnsan kendi kendini parçalasa da değeri yok."

Piyaşa dışarı çıkınca Arhip: "Timoşa'ya yok yere kara çalıyorsun Fedor," dedi. "Çocuk kendi ayağıyla gelerek çıtlattı bana: 'Helâlarda ve erkeklerin uyuma odasında ücretlerin artırılmasından söz ediliyor hep. Hatta kadınlar bile biliyor bunu.'"

"Çift taraflı oynuyor da ondan. Delegeleri az önce hallettim. Uzlaştırıcı pazarlıklar için onlarla ilgilenmeyeceğiz."

Arhip Nikolayeviç elindeki şişeyle masaya vurdu: "Yanlış yapmışsın Fedor. Bu delegasyonda kimler var?"

"Kim olacak. Hiç kuşkusuz, Agaşa, Kuzma ve Kuzma'nın oğlu Stepan."

Stepan'ın adı geçince Nastya kıpkırmızı kesildi.

"Çorbalarımız biraz beklesin, sevgili Nastya, hemen Svitşov'a git ve ona, Agaşa Drosdov ile Kuzma ve oğlunu buraya çağırmasını söyle. Beyin kendilerini yemeğe buyur ettiğini ve beklediğini söylesin onlara."

Arhip Nikolayeviç buyruklarının tezelden yerine getirilmesini istiyordu. Herkes suspus olmuş, öylece oturuyor, hiç kimse yemeğine dokunamıyordu.

Burada konuşmaya yalnızca Arhip Nikolayeviç'in ve kural dışı olarak da Fedor İgnatyeviç'in başlaması bir gelenekti. Bu gelenek bir hak haline dönüştürülmüştü.

"Tüm dünya evlerinin gelip geçiciliği konusunda tartışmak için bana söyleyeceğin bir şeyler var mı Valerian? Çoktandır bunu bekliyorum," dedi Arhip, Fedor'a.

"İki konum var: Birisi Yunanlıların keskin baharatları, öteki de Fransızların karidesleri üzerine."

Aslında Fedor İgnatyeviç bit pazarından iki kitap satın almıştı. Okyanus, deniz ve ırmak canlılarının farklı şekillerde "hazırlanışını" anlatıyor, doğululara özgü yemekleri inceliyordu. İngilizce ve Fransızca yazılmıştı bu kitaplar. Gelgelelim, kendisi ne İngilizce ve ne de Fransızca biliyordu, bu yüzden Valerian Nikolayeviç'e ricada bulunarak kitapları çevirmek için bir öğrenci bulmasını istemişti. Böyle bir öğrenci de hemen bulunmuştu, iki kitap yüz rubleye çevrilecekti. Valerian çeviriyi parçalar halinde Serpuşov'a götürmüş ve Fedor'a teslim etmişti.

"Evet, genç arkadaşım," dedi Fedor İgnatyeviç bana dönerek. Yeni bir dinleyici bulduğuna sevinmişti. "Ben bütün halkların ve devirlerin yenebilecek olan yemeklerini inceliyorum. Şimdiye dek neler yemedim ki! İnanınız, hatta kırkayağı ve salyangozu bile denedim. Hele kuşları! Öyle çok kuş yedim ki sürüsüne bereket. Karga ve küçük karga bile yedim. Bir keresinde kanarya yedim. Bir bülbülün tadına baktım. Salamura çayır kuşu yedim. Kızarmış leylek, karga, saksağan..."

"Saksağan yemek günahtır! Golgatha'da cellada Hz. İsa'nın çarmıhı için çivi taşımışlar" dedi sobanın yanından Piyaşa.

"Yahu, sen yine mi buradasın? Seni ne günlükle ne de sopayla baştan savabileceğiz," dedi Arhip Nikolayeviç. Ama Piyaşa yerinden kıpırdamadı hiç.

"Benim babam da bu bölgede dillere destandı," diye sözlerini sürdürdü, Fedor İgnatyeviç. "Öyle iriyarıymış ki, köyde bir eşi benzeri daha yokmuş. Tek başına bir oturuşta on iki kiloluk bir kazı gövdeye indirebilirmiş. Ben de ona çekmişim... Şimdi ölmüş olan biricik kız kardeşim bize benzemezdi pek. Erkekler oldum bittim yürekli, yemek yiyen kişilerdir, oysa kızlar yemeğe pek öyle düşkün değillerdir. Yemekler üzerine tam bir kitaplık dolusu kitap topladım. Eğer zamanınız olursa gelin de görün. Moskova'ya gittiğimiz zamanlar Suharev kulesindeki bitpazarına uğrarım hep. Tezgâhların sıraları arasında yavaş yavaş dolaşmak hoşuma gidiyor... Bu arada görülecek ve duyulacak neler neler olmuyor ki!"

Nastya geri döndü ve işçi delegelerinin dışarıda beklediğini söyledi. Arhip Nikolayeviç: "Onları hemen içeri al." diye emretti.

İçeriye ilk olarak hemen hemen yirmi yaşlarında genç bir delikanlı olan Stepan girdi. Belirli birine dönmeksizin "iyi günler" dedi. Stepan'ı Agaşa izledi. Bir deri bir kemikti. Yüzü sapsarıydı. Gözlerinde sonsuz bir yorgunluk okunuyordu. Ve her şeye karşın ne kadar da ilgisizdi! Hiçbir şeye şaşıramaz, artık hiç sevinemez ve öfkelenemez gibi görünüyordu. Sessizce eğildi. Stepan'ın babası Kuzma da hiç konuşmadan sağa ve sola dönerek başını salladı.

Piyaşa öne doğru atıldı. "İçeri nasıl girdiniz kuyruklu öküzler? Nastyuşka! Bunları böyle nasıl içeri alabildin? Çizmeleri baştan aşağı çamur içinde, parkeleri lekeleyecekler."

Ama evin beyi Piyaşa'nın ileri gitmesine engel oldu; delegeleri yemeğe, aynı zamanda "her şeyi biz bize" konuşmaya davet etti. "Biz birbirimize yabancı değiliz. Hepimiz aynı memleketin çocuklarıyız, aynı gökyüzü altında doğduk ve çocukken aynı ırmakta yüzdük, aynı ormanda mantar topladık."

Stepan hiç öfkeye kapılmaksızın yemek davetini geri çevirdi. Kararı karardı, hükmediyordu ama hiç de meydan okur gibi bir havası yoktu. Masadan uzaklaştı ve bir sandalye bulup kendiliğinden oturdu. Bacak bacak üstüne attı, kafasını salladı ve bir sigara yaktı. Ama Yelena Petrovna'nın rahatsız olduğunu görünce sigarayı söndürüp cebine attı. Kuzma biraz daha sallandı, oğlunu tepeden tırnağa şöyle bir süzdü ve sonra rahat bir tavırla "Siz yalnız yiyin, biz bekleriz. İş sorunumuzu görüşmek için bulunuyoruz burada. Misafirlikte değiliz."

Agaşa da reddetti ve bu arada çok utandı. Arhip Nikolayeviç soğukça kafasını salladı: "Sen açlık içinde yaşıyorsun Agaşa. Bu çok zor bir şey olmalı."

Agaşa gafil avlandı, sükunetini yitirdi, ağzından tek laf çıkmadı. Sessizce çöktü masadakilerin yanına. Hemen bir tabak konuldu önüne. Ama o çabucak geriye itti tabağı.

Aksinya Georgiyevna sordu: "Niçin güç bir yaşamınız var Agaşa?"

Agaşa sesini çıkarmadı. Onun yerine Piyaşa anlattı: "Geçen yıl, siz sıcak kaplıcalara gittiğinizdeydi Aksinya Georgiyevna. O zamanlar Agaşa'nın kız kardeşi Mavruşa –bayram günlerinde şarkıya ilk o başlardı hani– kocasıyla birlikte gece vardiyasında çalışmaya başlamış. Çocuklarının beşini de eski tahta evin yatak odasına kilitlemişler. En büyük kızı sekiz yaşında, en küçükleri ise daha süt çocuğuydu. Tabi

çocuklar hemen uyumuşlar, derken efendim ev yanmaya başlamamış mı! Yatak odası da öyle derme çatma ki üflesen dökülecek. Neyse yangın çevreden görüldüğünde oda alevler içinde cayır cayır yanıyormuş."

"Öyle pireyi deve yapıp durma!" dedi Arhip Nikolayeviç sertçe.

"Evet tam o sırada yatak odasının nasıl olduğunu söylüyordum." dedi Piyaşa uysalca. "İtfayeciler geldiler ama merdivensiz. Bu merdivenler çok pahalı olmalı. En büyüz kız pencereden bağırmış: 'Kurtarın bizi, kurtarın bizi!' Ama ne yazık ki dört küçük çocuk yandı. Yalnızca en büyükleri gözünü karartıp pencereden atladı da canını kurtardı. Kurtardı ya iki bacağı da kırıldı. Koltuk değneğiyle gezen topal biri şimdi. Anne ve baba işten dönüp de olayı öğrenince baba kalp krizinden gidiverdi. Anne yaşıyor, ama artık işe yaramaz durumda. Durmadan daha derin düşüncelere dalıyor. Agaşa o zamandan beri kız kardeşine ve onun topal kızına bakıyor. Yelena Petrovna'dan allah razı olsun. Moskova'dan onun için özel doktorlar getirdi ve çok mükemmel koltuk değnekleri ısmarladı."

Piyaşa anlatırken Agaşa'nın gözlerinden yaşlar boşandı.

"Allah kahretsin! Ne diye açtınız bu konuyu şimdi?" diye bağırdı. Valerian Nikolayeviç. Servis takımını önünden itti ve koşarak yemek odasından çıktı. Stepan da kızmıştı: "Biz bunun için gelmedik buraya. Ya bu konuyu kapatırsınız ya da çekip gideriz biz."

Masaya hızlıca vurdu. Arhip Nikolayeviç sonunda delegelerle birlikte çalışma odasına gitti.

"Ne iyi adam! Öğle yemeğini yine yarıda bıraktı," diye homurdandı Piyaşa kızgınlıkla.

Fedor İgnatyeviç ayak üzeri bir kadeh votka daha aldı ve efendisinin ardından çalışma odasına girdi. Ötekiler de yemek odasından ayrılmak için acele ettiler.

Yukarıya odama çıktım ve koridordan yemek odasına bakan soba yanındaki rahat köşeye oturdum.

Az sonra Piyaşa odaya döndü. Hepsinin gittiğini bildirdi. Sonra da kulağını çalışma odasının kapısına dayadı. En ufak bir tıkırtı işittiğinde sobanın yanındaki yere koşuyordu. Yelena Petrovna ayaklarının ucuna basa basa içeri girdi.. "Nasıl oldu Piyaşa? Orada neler oldu? Konuştular mı? Arhip Nikolayeviç kızgın mı?"

"Yoo, çok sakin."

Yelena Petrovna döndü: "Gelin Serofima Anne, sobanın yanına oturun da ısının. Sizi de rahatsız ettiler, korkuttular. Ah Serofima Anne bana bir öğüt verin. Hıristiyanca bir çözüm yolu nasıl bulunabilir? Arhip ve Valerian birbirlerine karşı kardeş gibi değil de kanlı bıçaklı birer düşman gibi davranıyorlar. Ve ben onları nasıl uzlaştıracağımı gerçekten bilemiyorum artık. Arhip Nikolayeviç bir patron; işini büyütmek, geliştirmek istiyor. Buna karşılık Valerian kendi eğlencesini düşünüyor. Gerçi başkalarını çekiştirmek günah, ama parayı niçin öyle har vurup harman savuruyor? Sonra Aksinya niçin o kadar gösteriş yapıyor? Savurganlık büyük bir günah. Babalarından kalan miras çoğaltılmalı ve saçıp savurmamalı. Biz soylu moylu değiliz. Ya Aksinya kim oluyor? Taşralı bir küçük burjuva. Babası sermayesini nasıl elde etti? O çocuklarla köyleri gezerek sefil ve eski giysileri toptan satın aldı, karşılığını da kurutulmuş armutla ödedi. Bana göre, bu dünyanın zenginlikleri için yaşamak günah, Serofima Anne. Biz fabrikatörüz, halkı doyuruyoruz. Biz oğlana bu işi miras bırakmak ve onu bu iş için yetiştirmek zorundayız. Arhip Nikolayeviç en küçük bir eğlenceyle bile ilgilenmiyor. Hiçbir lüksü yok. Aksinya ve Valerian bizi mahvediyorlar, malları bölmek istiyorlar. Çocukluğumdan beri hep korku ve panik içindeyim Serofima Anne. Küçüklüğümden beri hep işitirim: 'Kendini mahvediyor. Mallarını yiyip bitiriyor, aldatıyor, kafeslendi, okka altına gitti. Battı. Canına okundu, yağmalandı; kendi çocuklarınca soyup soğana çevrildi. Memurları her şeyi silip süpürdüler. Topu attı.' Uykuya daldığımda bütün vücudum zangır zangır titriyor hep. Dua ediyorum, dua ediyorum ve ne denli çok dua edersem korkularım da o denli büyüyor. Bazen hiç yaşamamak, ya da sonradan yoksul olmaktansa yoksul doğmak daha iyidir diye düşünüyorum. Yorganın altına saklanıyor: 'Sevgili tanrı bizi her zaman zengin bırak! Sevgili tanrı; bizi hiçbir zaman yoksullaştırma! Sevgili tanrı; bizi iflastan koru. Hırsızlardan, dolandırıcılardan sakın.'"

Serofima Anne, Yelena Petrovna'yı dinlerken düşünmeye ve onun düşüncelerini anlamaya çalıştı. Basık, dar alnı kırıştı. Sonunda doğru bir çıkış yolu bularak sevindi: "Sevgili Yelena Petrovna size bir öğüt vereyim: Yanan dikenli bir çalıya Musa'dan bir dua okunmalı."

Piyaşa kuşkuyla sordu: "Bu iş için de olur mu Serofima Anne? Ya-

nan dikenli çalıya Musa'dan bir dua okumak yalnızca ateş gibi kızgın zamanlarda koruyucu olur. Mal ayrımı ve yıkıma karşı, kişisel çıkarını düşünmeyen Kuzma bir dua okusa bence daha iyi."

"Ah nerede, Piyaşa. Önce seni kutsarım. Kişisel çıkarını önemsemeyen Kuzma malların toplanmasına karşı. Zenginlik için Florian ve Lavrentivs'e dua etmek gerekli. Bakın Yelena Petrovna, en iyisi duayı peygamber Nahum'a okutmak... Nahum peygamber sana en iyi şeyi öğütleyecektir. Ve sonra sen burada ne olduğunu kendiliğinden anlayacaksın."

"Agaşa da beni üzüyor Serofima Anne. Arhip Nikolayeviç'e sık sık tahta yatak odalarını sökmelerini söylüyorum. Tanrı korusun bir kıvılcım sıçrasa ne olur sonra. Ama paraya kıyamıyor ki. Eğer bir daha yangın çıkarsa sigorta parası alır, tuğladan yaparız."

Valerian Nikolayeviç ayağını hızla yere vurarak paldır küldür odaya girdi. "Delegeler nerede, işçiler nerede Yelena? Sana soruyorum!"

"Çalışma odasında, Arhip Nikolayeviç'in odasında. Görüşüyorlar."

"Ya öyle mi? Kapı da kilitli, ha?"

Piyaşa kaygılanarak kapıya koştu.

"Ne diye yolumu kesiyorsun Piyaşa?"

"Arhip Nikolayeviç seni çağırmamı emretmedi."

"Ben burada tıpkı Arhip gibi bir efendiyim."

"Orası öyle. Ama yine o böyle bir şey emretmedi."

Valerian Nikolayeviç soğukkanlılığını yitirerek bağırıp çağırmaya başladı: "Demek öyle ha! Ben ona gösteririm! Bütün işini dağıtacağım. Kendi payımı alacağım."

Çalışma odasının kapısı birdenbire açıldı ve Arhip Nikolayeviç yel yeperek dışarı fırladı. Kendini tutmaya çalışarak fısıldadı: "Nen var? Niçin bağırıyorsun? Biliyorsun ki onlar işitiyorlar." Ama Valerian Nikolayeviç sesini kısmadı: "Vız gelir! Dışarıya çıkmak için pasaportum cebimde. Ya bana paramı verirsin ya da mahkemeye gidip her şeyin ayrılmasını isteyeceğim."

"Baba, ölüm yatağında ayrılmamızı yasakladı bize. Sen yalnızca uyumak, yemek ve iki dirhem bir çekirdek giyinip caka satmak istiyorsun. Emekli olmaktansa serbest yaşamak daha iyidir. Ben yurduma hizmet ediyorum. Rusya için çalışıyorum."

"Rusya'ya hizmet ediyormuş, pöh! Açgözlülükten iyice cimrileştin. Çevrendekilere zulmediyorsun. Kim senden iyi bir şeyler bekleyebilir? Ya parayı verirsin, ya da ben şimdi işçilere gider ve istedikleri her şeyi yapacağımı söylerim. İşitiyor musun?"

"Kapa çeneni aptal kafalı!"

"Kapamıyorum işte... Ben... ben... ben seni öldüreceğim!"

"Sen mi?"

Arhip Nikolayeviç bütün öfkesiyle kardeşinin suratına bir tokat attı. Valerian bağırdı. Bağırtı üzerine Timofey Sviltşov içeri girdi. Arhip vurmak için bir daha elini kaldırdı, ama kardeşi kaçmaya kalktı. Bu sırada Svitşov kapıda durarak dışarı çıkmasını engelledi, bir yandan da gülüyordu. Valerian masanın çevresini dolandı. Arhip kovalamaya başladı. Masanın çevresinde iki kez döndüler. Derken Arhip soluk soluğa kaldı. Valerian da durdu. İkisi de yanıltıcı manevralarla karşısındakine şaşırtmaca vermeye çalıştı. Kovalamaca oynayan çocuklar gibi bir sağa bir sola koşuştular. Ama Arhip birdenbire şıçrayarak Valerian'ı saçlarından yakalayabilecek bir duruma geldi. Öbürü kapının arkasında duran Sviltşov'un üstüne doğru kaçtı. Arhip kardeşini yakalamak için kolunu uzattı. Sviltşov ona yardıma geldi. Ama bunu öyle becereksizce yaptı ki Valerian onun önünden usulca sıyrıldı; Sviltşov bacağını uzattı, istemeden Arhip'e çelme takmıştı. Arhip sendeleyerek Sviltşov'a tutundu. Bu arada Valerian yemek odasına kaçınayı başarmıştı.

Bunun bir rastlantı mı yoksa bilerek mi olduğu belli değildi. Ama Arhip öfkeden ağzı köpürmüş bir durumda Timofey'in saçlarından yakaladı, sağa sola sallamaya başladı. Bunu gören Piyaşa iki gözü iki çeşme ağlıyordu. Yelena Petrovna odadan kaçtı. Serofima da onu izledi. Sviltşov efendisine karşı koymuyor, sağa sola sallanıp duruyordu. Arhip hırsını alınca itti onu ve "Yeter mi? Tamam mı? Seni ilgilendirmeyen işlere bir daha burnunu sokacak mısın?"

Sviltşov güldü.

"Ne kişniyorsun at gibi?"

"Kişnemek beni eğlendiriyor."

"Al şu piçkurusunu Piyaşa, cehennem olsun gözümün önünden!"

Piyaşa yalvarmaya başladı: "Aptallığından gülüyor Arhip Nikolayeviç. Eminim ki aslında efendisinin ayaklarına kapanıp beceriksizliğinin bağışlanmasını istiyor."

"Ama belki de beni, yani koruyucusunu hançerlemek istiyor. Bak, gözleri nasıl dönmüş!.. Öyle durmuş ne diye kişniyorsun diyorum sana?"

"Söyledim ya, kişnemek beni eğlendiriyor."

Arhip Nikolayeviç delegeleri uğurlarken Agaşa'ya dostça sözler söyledi, Kuzma'nın omuzuna eliyle lütüfkârca vurdu. Bana kalırsa Stepan'a da böyle davranmak istiyor, ama kendisini paylayacağından korktuğu için bunu göze alamıyordu. "Eh, hadi bakalım, iyi günler! Sağlıcakla kalın! İyi komşular gibi dostça anlaştık, öyle değil mi! Ve o kadar da kılı kırk yarmayın. Öyle uzun uzun kafa patlatılacak bir şey değil bu. Hop-güp, tamam! Bundan korkum yok."

Stepan bu sözlere kurnazca gülerek karşılık verdi. Kuzma da: "Ben de korkmuyorum," dedi. "Otuz yıl önce Don üzerinde top ateşi altında ve daha sonra Balkanların sırtlarında askerlik yaptım ve hiç korkmadım."

Arhip Nikolayeviç aile üyelerine bu konuyla ilgili tek bir laf olsun söylemedi. Herkesin geleneksel yumurtalı pasta yemeğe çağrılmasını emretti yalnızca: "Valerian kardeşi de çağırın. Karısı ile birlikte gelsin. Bu barış gününde her şey, olması gerektiği gibi olmalı. Fedya'nın adlarını verdiği görevlileri de çağırın. Karılarını da getirebilirler."

Yemek odasından çıktı. Hemen ardından Aksinya Georgiyevna girdi içeri ve Fedor İgnatyeviç'i soru yağmuruna tuttu. Ama beriki ustaca kaçamak sözlerle geçiştirdi. "Her şey iyi gidecek sihirli bayan. Evet, yurtdışına gideceksiniz. Yarın erkenden her şey belli olacak, her şey yoluna girecek. Durun size bir sandalye getireyim. Lütfen biraz oturun. Şöyle bir düşünün: 'Malları bölmek ve faizle yaşamak istiyorsunuz. Ama sermayenizden fabrikadan aldığınız kadar faiz alabilecek misiniz? Eğer Moskova'nın dış mahallelerinden birinde dört duvar arasında sefil bir ömür sürmek zorunda kalırsanız ne yapacaksınız? Lahana çorbası içmek, hizmetçilere sinirlenmek, fal açmak... İşte bütün yaşantınız ve de eğlenceniz. Ama fabrikayla öyle mi ya! Herkes size saygılarını sunacak. Komiser, vali, başpiskopos ve diğer bütün insanlar önünüzde eğilecek, şapkalarını çıkaracaklar. Ama Moskova'da her şey başka olacak. Fabrika durmadan zenginleşecek ve bütün bilginler sizi tanıyacak, adınıza şiirler yazılacak ve büyük sanat-

çılar ayaklarınıza kapanacaklar. Ve siz güzelliğiniz ve tavırlarınızla parlayacak ve herkesi etkileyeceksiniz! Eğer isterseniz bir insanı büyüleyebilir, onu yakıp kül edebilirsiniz."

Aksinya Georgiyevna yumuşadı, ama hemen ödün vermeye de yanaşmadı: "Arhip bizi kandırdı. Yurtdışına yapacağımız geziyi engelledi. Biz ve işçiler onu çıkmaza sürüklersek belki bazı sözler verir, ama sonra yılan gibi kıvrılır pinti adam. Hatta eğer bir kapik koparabileceğini bilse kilisede bile yemediği halt kalmaz."

"Bana kalırsa biraz abartıyorsunuz güzelim. Arhip Nikolayeviç cimri değil, biraz ekonomiktir, o kadar. Bir şeyler yapmak isteyen bir adamın da böyle olması gerekir, değil mi ya. Hem ne kadar da çalışkan! Serpuşov'da Süveyş Kanalı gibi bir şey bile kurmak isterdi, ama ne yazık ki yakınlarda deniz meniz yok. Bunları hırstan değil, tam tersine işlerinin iyiliği için yapıyor. Yapacak başka bir şeyi de yok hayatım. Arhip Nikolayeviç dinlenmeksizin çalıştığı içindir ki onun sahip olduğu her şey hızla gelişir. Tıpkı bir bahçede olduğu gibi... Gayretle ekilir, sulanır ve yabanıl otlardan temizlenirse bahçede bir şeyler yetişir. Ama çaba harcanmazsa hiçbir şey yetişmez."

Akşamleyin yumurtalı pasta yemeğe çağrılanlar otuz kişi kadar vardı. Aile ve ev üyeleriyle birkaç büro memuru da çağrılmıştı. Piyaşa ile oğluna da masaya oturma izni verilmişti. Barış günü olduğundan ya da başka bir nedenden ötürü Timofey'in son budalalığı bağışlanmıştı.

Bölge papazı da çağrılıydı. Buna çok sevinmişti ama Rahibe Serofima'yı görür görmez de donuklaştı; dilini tutamadı: "Bu kara tavuk ne eşiniyor burada? Bu açgözlü, bu doymak bilmez dilenciler her yere sokulup el avuç açıyorlar; onlara kurbanlar veriliyor ve asıl önem verilmesi gereken kiliseler de bir yana atılıyor."

Arhip Nikolayeviç sevecen bir tavırla karşıladı konukları. Kolalı bir gömlek giymiş, sırtındaki siyah ceketin göğsüne de bir madalya takmıştı. Saçları sımsıkı taranmış ve kokulu bir pıtrak otuyla iyice sağlanmıştı. Adımları çok yavaştı, aşırı denecek kadar alçakgönüllü, terbiyeli ve uysaldı. Valerian Nikolayeviç'in orada olmadığını görünce Nastya'ya yorgun, hüzünlü bir sesle usulca: "Sevgili Nastya, lütfen

sevgili kardeşimi masaya çağır, eğer gelmezse onu bizzat gidip alacağını söyle. Ona aynen böyle söyle, o anlayacaktır. Ama hemen gelmeli ve karısını da getirmeli" dedi.

Valerian Nikolayeviç ve karısı hemen geldiler. Ama ikisi de beklendiği gibi bayramlık elbiselerini giymemişlerdi. Valerian'ın üstünde eski bir ceket, Aksinya'da ise sade, ucuz bir giysi vardı. Hizmetçi kızdan ödünç almış olmalıydılar bunları.

Onların böyle giyinmekle "Bakın, bizim yaşlı kardeşimiz ne kadar az para veriyor" demek istedikleri ve kinlerini açığa vurdukları duygusuna kapıldı Arhip. Elini sertçe sallayarak, "Gidin, giyinin!" dedi.

Evli çift yeniden yukarı çıktı, az sonra gıcır gıcır giysilerle geri döndüler. Erkek smokin giymişti, kadın ise mücevherlerle bezenmiş, takmış takıştırmıştı.

İlk yumurtalı pasta getirildiğinde herkes sustu. Gençler konuşma cesareti, yaşlılar ise konuşacak uygun bir konu bulamadılar.

Ama Fedor İgnatyeviç hemen bir konu buldu. "Böyle bir masa gördüğümde konuşamıyorum. Şu allah vergisi dünyevi şeylere bakın! Lüks Moskova dükkânlarında bulunan her şey var burada. Meryem Ana'nın ringa balığı, bütün kahvaltılıklar, Strasburg pastaları... Ama tereyağı haftasının yumurtalı pastaları, Yelena Petrovna'nın emriyle, çok yetenekli yardımcıları Olimpiada Akimovna ile Piyaşa'nın çekip çevirdiği genç aşçıların ellerinden çıkmış. Şuna bakın: Çok yumuşak değil, ama sert de değil. Çok ağır değil ama maddesel açıdan bir Habeşistanlı gibi hafif. Ne çok kalın ne de çok ince. Yumuşak ve gevşek..."

Fedor İgnatyeviç'in bu sözleri tartışmalı, canlı konuşmalara başlangıç oldu. Tatlı anıların anlatıldığı neşeli bir hava esti.

"Av sırasında Yegorov'da güzel pastalar yapılır."

"Hayır, Testov'unkiler daha güzeldir..."

"Ben yumurta pastasını sombalığıyla severim."

"Ben de damlardaki buz sarkıtlarla dondurulmuş sütle."

"Ah, tereyağı haftası ne kadar mükemmel!"

"Ah, bir de mantar pazarı ya da orucun ilk haftasında Moskova'da çayda olduğunu düşün!.. Manda kaymağıyla tavşan, kuş üzümü... İşte o zaman tereyağı haftasının mı yoksa orucun mu güzel olduğunu düşünemez artık insan."

Bayram yemeği iki saat sürdü. Yemeğin verdiği neşeyle kendinden

geçen Fedor İgnatyeviç iki düzine yumurtalı pasta yediğini iddia etti. Birisi üç koşumlu kızakla kentte bir gezinti yapmayı önerdi. Bir başkası bu öneriye karşı çıktı. Kendini "su ve karadaki yiyeceklerin Profesörü" ilan eden Fedor İgnatyeviç ateşli bir şekilde gezintiden yana oldu.

"Gezintiye çıkmak ve yemek yemek ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlıdır. Pastalar midede oynamaya başlarlar. Hay Allah, nasıl da gittikçe hızlanarak hoplayıp zıplarlar. Başıma gelmişti bir gün. Pastadan nerdeyse çakırkeyf olarak lokantadan çıktım ve ilk sürücünün yanına güç bela attım kendimi. 'Beni götürün lütfen. İstediğiniz bir yere götürün beni. Adım atacak halim kalmadı,' dedim. Yumurtalı pasta da böyledir. İşte bu nedenle yumurta pastası ve tereyağı gezisi birlikte olur. İnsan yumurta pastası yedikten sonra kızakla gezmekten başka bir şey yapamaz. Her akıllı insan bu kanıdadır."

Evin girişinden beş tane üç koşumlu kızak hareket etti. Üçü geniş ve alçak çiftçi kızağı ikisi ise büyük, renkli kızak... Atların yeleleri ve kuyrukları renkli kâğıtlar ve çiçeklerle süslenmişti. Başlık ve koşum takımlarından çıngıraklar sallanıyordu. Arhip Nikoloyeviç ve Yelena Petrovna için hazırlanan yarış kızağının önüne bir yarış atı koşulmuştu.

Kızaklara binildiğinde Valerian Nikolayeviç ile Kolya'nın eksik olduğu görüldü. Aksinya beni kolumdan yakalayarak sürükledi. "Gelin arayalım onları."

Karanlık koridorda bizim gelişimizle hemen kesilen bir fısıltı ve kıpırtı duyduk. Aksinya Georgiyevna odanın kapısını açtı. Işık sızan bir aralıkta Nastya ile Kuzma'nın oğlu Stepan'ı köşeye saklanmak isterken yakaladık. Aksinya beni dışarı çekip kapıyı hemen kapadı. "Rahatsız etmeyelim, bırakalım. Mutlaka öpüşüyorlardır. Bu koridorda adet böyledir. Bayram günlerinde kim ne zaman isterse gelebilir. Hep öpüşen çiftler olur burada." Ama onun da yanakları alev alevdi, elimi sıkıca bastırdı.

Aksinya ne kadar yalvardıysa da Valerian kızak gezisine katılmamakta diretti. "Ben bu yumurtalı pastayı da, kızak gezisini de reddediyorum. Bu Asyalı gibi davranmak ne barbarlık!"

"İyi öyleyse, sonra çağırmadılar deme. Eğer hoşlanmıyorsan sen bilirsin. Ama ben, ben gidiyorum. Şeytan alsın! Arhip'in söylediklerine ses çıkarmıyorsun ama. Ben gidiyorum. Kederden sararıp solmak hiçbir işe yaramaz."

Kolya, Nastya da gelirse gideceğini söyledi, ama kız oradan kaçtı.

"Aptallık etme Kolya!" diye çıkıştı Aksinya. "Kaçtığına göre, istemiyor demek ki. Onu nasıl zorlayabilirsin? Seni sevmiyor ki. Bana kalırsa bırak da burnunu sürtsün. Sen ve amcan, ikiniz de derin bir uykudasınız. Gidelim Pavel. Kızakta sizin dizlerinize oturacağım. Beni reddetmezsiniz ya?"

Bizim üç koşumluyu Timofey Sviltşov sürüyordu. Sürücü yerinde dimdik ayaktaydı, dizginleri göğsüne dek kaldırmıştı. Çukurlar arasından geçerken ıslık çalıyor, çığlıklar atıyordu.

Ana yolda bağıra çağıra şarkı söyledi:

Kış Volga'yı yakaladı,
Postanın üç koşumlusu boyunca...

Aksinya Georgiyevna dizime rahatça oturamadı. Ama benimle konuşmak ya da Timofey'in şarkısını dinlemekle yetindi. Gevşek, pürüzsüz kar tanecikleri yüzümüze çarpıyor, yakalarımızdan içeri uçuşuyordu.

Kızak gezisi sona erdi ve aşağıya indik. Fedor İgnatyeviç yanıma dikildi: "Rusya'mız güzeldir!" dedi.

"Evet."

"Sınırsız güzel."

"Olabilir!"

Gökyüzü aydınlanmıştı. Herkes eve girdi, bense dışarıda kaldım.

"Süt caddesi nerede?" diye sordu yanımda duran Sviltşov. Sesimi çıkarmadım. Baş başa kalana dek bekledi, sonra ekledi: "Süt caddesi beni zerre kadar ilgilendirmiyor elbet. Ama dikkat edin lütfen. Bu saygıdeğer Aksinya Georgiyevna'yı zavallı bir çocuk gibi görüyorum, ama hoşuma da gitmiyor değil hani. Çoktandır gözüme kestirdim onu. Enine boyuna düşünüp geri dönmelisiniz. Belki siz benden daha şanslısınız, ama lütfen beni hiçbir şey için kırmayın. Yaşamın bayramını zaten çok az tanıyorum ben. Hiç bakınam ısırırım. Annem Konoplin'in kâhyası ve bense bürosundaki fedaiyim. Ağzımla kuş tutsam yine de hiçbir zaman benden memnun kalınmaz. O halde söyle: Korkaklığımız yaşamda köle olmamamız için bize bir hak kazandırmaz. Onlar için iki parçaya bile ayrılsan en azından sorarlar: Neden dörde değil? Üstüne üstlük onlarla akrabayız da. Arhip'in ilk karısı

annemin kuzenidir. Bizim hakkımızı ödeyebilirler mi? Onlara bir köpekten bile daha çok bağlı olabilirdim. Ama hayır, onlar bunu istemiyor, öyleyse bunun öcünü almak boynumun borcu olsun. Bu haydutlar, bu sömürücüler, işçilerin derisini yedi defa yüzüyorlar."

"Öyleyse sen işçilerden yanasın Timofey?"

"Hayır. Neden onlardan yana olayım ki? Bana ne verebilirler? Ne alabilirim onlardan? Vahşi bir hayvanım ben. Kişnemek beni eğlendiriyor. Özellikle birine, hatta iki kişiye çelme takmak çok hoşuma gidiyor. Eğer bir daha karşılaşırsak göreceksiniz, birkaç yıl içinde nasıl zengin olacağım. Konoplinler'i... Arhip hariç, ondan yalnızca bir bölüm alacağım, akıllıdır o, ara sıra bir kemik atar, ama Valerian ve Kolya'yı, bu ikisini ben Timofey Sviltşov belki de pantolonsuz havaya uçuracağım. Darılmaca gücenmece yok!

Çünkü benim bir topuzum var
Ona kimse karşı gelemez
İnşallah sonunda, bir gün dönecek
Karanlık bir gece benden yana.

Odama çıktım ama içeri girmedim, direklerin arasından "barış senfonisini" seyretmeye koyuldum.

Arhip Nikolayeviç'in üzerinde madalyalı siyah ceketi vardı hâlâ. Yorgun görünüyordu. Bayram tebriklerini almak için kutsal resmin altındaki koltukta oturuyordu. Aile üyeleri ve ev halkı yapının yanındaki salonun öbür ucunda toplanmışlardı. Odanın ortası boştu. Masa kıyıya çekilmişti.

Arhip Nikolayeviç'in önüne ilk kez Piyaşa çıktı. Duraksamadan, kararlı bir tavırla koltuktaki efendisine doğru ağır ağır yürüdü. Arhip Nikolayeviç'in önüne gelince dimdik durdu ve sertçe ona baktı. Yüzü karıştı, dudakları gerildi, göğsünün üzerinde haç çıkardı. Sonra iki büklüm eğilerek selamladı. Bir an kararsız kaldı. Ardından diz çöktü ve tane tane şöyle dedi:

"İsa aşkına size karşı işlediğim suçları bağışlayın."

Ayağa kalktı, üç kez Arhip'i kucakladıktan sonra üç kez aynı sözleri yineledi. Beriki de aynen yanıt verdi:

"İsa aşkına siz de benim size karşı işlediğim suçları bağışlayın."

Piyaşa'dan sonra Timofey geldi koltuğun önüne. Aynı şeyleri o

daha da neşeli bir tavırla yaptı. Kafasını yere öyle sert vurdu ki herkes farkında olmaksızın kendi kafasını tuttu. Evin beyini kucakladıktan sonra kişnermiş gibi güldü.

"Şu bıyıklarını biraz olsun kes, ayı!" diyerek iteledi onu Arhip. Bana öyle geliyordu ki, efendinin dudakları ibadet koşullarına uygun sözler yerine okkalı mı okkalı bir küfür savurmak istiyordu. Sviltşov annesinin yanına dikildi.

Bütün memurlar aynı biçimde Arhip'in önünden geçtikten sonra evden ayrıldılar. Şimdi sıra aile üyelerindeydi. Yelena Petrovna ve Nikolay içeri girdiler. Hatta Valerian Nikolayeviç bile gelip aynı şeyleri yineledi. Dizlerinin üstünden kalkarken pantolonundaki tozları özenle silkti, kardeşini kucaklamadan önce İngiltere'den getirttiği smokinin kolundaki tozları üfledi. Şimdi bu işi yapmayan tek kişi Aksinya Georgiyevna'ydı. Gidip gitmemek arasında bocaladığı apaçık ortadaydı. Arhip Nikolayeviç'in gözünden kaçmamıştı bu, işin sonunu bekliyordu.

Aksinya da kararını verdi sonunda. Ötekiler gibi halının üzerinden geçti, derin reveransını yaptı, iyice diz çöktü, alnını yere dayadı, ayağa kalktı ve Arhip'in önünde kazık gibi dikilip kaldı. Beriki gülerek şöyle dedi: "Demek sen de boyun eğiyorsun öyle mi gururlu kadın? Seni bunun için takdir ediyorum. Akıllı kadınsın."

Aksinya yiyecekmişcesine süzdü onu: "Boyun filan eğmedim, yalnızca bir geleneği yerine getirdim. Kurnazlığınla beni kandıracağını sanıyorsan aldanıyorsun!"

"O zaman kocanı dövdüğüm gibi seni de pataklarım."

"Dene de görelim!" Dudaklarını büzdü ve Arhip Nikolayeviç'e tükürdü. "Al bakalım, İsa aşkına bağışla beni, canavar herif!"

Amca amacına ulaşamadı. Arhip ok gibi fırladı yerinden, elinden yakalayıp sıkıca tuttu. Aksinya'nın hiç sesi çıkmadı.

"Ah Aksyuşa, sen mükemmel bir dişisin. Ama seninkinde iş yok! Sen bana rastlayacaktın ki görecektin kafanı nasıl koparırdım. Canlı olarak kurtulamazdın elimden. Demek boyun eğmiyorsun ha! O zaman dinle: Fedya'ya size yolculuk parasını vermesini emretmiştim. İşçilerle de anlaştım. Bizim fabrikada grev yapılmayacak. Şimdi rahatça gidin ve gururla söyleyin: 'Konoplinler zengindir. Biz yurtdışına çıkıyoruz.'"

Aksinya Georgiyevna güldü: "Elimi bırak. Bak nasıl sıktın, kıpkırmızı oldu. Öyleyse sen bizden korktun sevgili Arhip. Yoksa avukatımla konuşmak zorunda kalacaktım. En çok kimden korkuyorsun peki? Bizden mi işçilerden mi?"

"Amma aptal şeysin! Beni kim korkutabilir ki?"

"Öyleyse işçilere ne diye ödün verdin?"

"Ödün mödün vermedim, yalnızca grevi engelledim. Sonbalarda zam yapacağıma söz verdim. Tabii eğer şimdi günde on on beş kapikten vazgeçerlerse. Senin anlayacağın, deyim yerindeyse borç rica ettim onlardan. Bana yanıt verecekler. Şimdilik bocalıyorlar, ama anlaştık sayılır. Hem grev de ne de olsa eğlenceli bir şey değil elbet."

"Tanıdığım kadarıyla sen onları kandırıyorsun."

"Öyle bile olsa sonunda yine yurdumuz için çalışıyorum. Küçük Asya'daki pazarı ele geçirdi. Almanlar orayı bizden geri almak için didinip duruyorlar şimdi. Fiyatları düşürerek alt edeceğiz onları. Orada kim ucuza satabilirse, o tutunacak. Bak Aksyuşa şunu iyi bilmelisin ki eğer işler yolunda gitmez de grev patlak verirse, yolculuk yapmanız için para mara veremem size. Kuşkuyla bakarak, bıyık altından gülümseyen Stepan kaygılandırıyor beni yalnızca."

Herkes gitti. Timofey'in Arhip Nikolayeviç tarafından çağrıldığını işittiğimde ben henüz odanın eşiğindeydim. "Gel de iki çift laf edelim Timoşa." Timoşa evin beyiyle birlikte çalışma odasına girdi, kapı arkalarından kilitlendi.

Aynı gece Agaşa, Stepan ve Kuzma'ya gitmeye karar verdim. Şurabstov bana şöyle demişti: "Eğer yapabileceğin bir şey olduğunu görürsen hemen işe koyul. Bizim her hızlı ve amaca yönelik vuruşumuz düşman üzerinde üstünlük kazanmamızı sağlar." Bana kalırsa grevin başarı şansı oldukça fazlaydı. Ve açıktı ki Arhip Nikolayeviç ve Fedor İgnatyeviç işçiler arasında güvensizlik yaymışlardı. Belki de Stepan dışındaki delegeler oldukça zayıftı. En iyi ve en sağlam adamlarımızın burada da temizlendiği açıktı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Odamdan sessizce çıktım, kimsenin beni izlediği filan yoktu. Barış yemeğinden sonra herkes derin bir uykuya dalmıştı. Karanlıkta her odadan gürültü ve horultular geliyordu. Ayaklarımın altındaki tahtalar gıcırdayınca Piyaşa mutfaktan doğru yarı uykulu bir sesle sordu: "Kim var orada? Gecenin köründe bile koşturup duruyorlar, hiç rahat huzur yok mu yani bize?"

İnsanın üzerine yapışan ve çabucak eriyen bir kar yağıyordu dışarıda. Hava karanlıktı. Nereye gideceğimi bilmediğimden fabrika odalarının arkasındaki tahta barakaların bulunduğu yola doğru gelişi güzel yürüdüm.

"Çapraşık yollardan gitmiyor musunuz acaba?"

Timofey arkamda belirdi, şaşırmış görünüyordu.

"Ne demek istediğini anlayamadım Timofey!"

"Eskiler ne demiş atasözünde hani: 'Ocağa yaklaşma kedi, tereyağını yeme kedi, harman yerine koş kedi, oradaki fareleri ye'. Anladınız mı şimdi?"

"Eh, şöyle böyle."

"Aksinya Georgiyevna'nın yattığı odaya gittiğinizi bildiğimi anlamazlıktan mı geliyorsunuz yani? Göz göre göre örtbas etmeye kalkmayın. Ateş küçük olmasına küçük ama, yine de sigara içildiği gözden kaçmıyor. Sizi uyarmıştım. Eğer iyilikle olsun istemiyorsanız, başka... O zaman kim kimin hakkından gelir görürüz bakalım."

Bu gizli gezintinin nedenini bir aşk serüvenine bağlamıştı, hem üzüldüm, hem de gülmekten alamadım kendimi.

Bu Timofey'i kızdırdı: "Aksinya kocasından nasıl çekiniyor, görüyorsunuz. Yularlar evin beyine geçerse köpeği korkutmaya bile gerek olmadığını tasavvur edin. Ama işte burada yanılıyorsunuz. Benim tilki olarak geldiğim yerde tavuklar üç yıl yumurta yapamaz."

"Bu kadın sende en ufak bir kaygı uyandırmıyor mu yani?"

Timofey şu karşılığı verdi: "Kanı bıçağın üzerinde kalan kesilmiş balık gibi sevinç veriyor bana. Bu bıçağı hemen yalardım ama bir tarafımı keseceğinden korkuyorum."

Onu şu ya da bu yolla yatıştırabilirdim, ama bunun yerine tasarladığı işten caydırmaya çalıştım. Gelgelelim, dediği dedikti: "Hem kurda haksız yere kara çalınsın, hem de kısrağı tavşan yesin, öyle mi?"

Eve geri dönmek zorunda kaldım. Bana eşlik etti. "Durun da biraz çene çalalım. Beni çok ilgilendiriyorsunuz doğrusu. Size açıkça bir şey söyleyeyim mi?"

Dikilip kaldım. Bir süre sessiz kaldı. Çekiniyor gibiydi sanki.

"Ben çok meraklıyımdır. İçimde her şeyin nasıl karmakaşırık olduğunu ancak şeytan bilir. Ne yapacağımı hiç bilmiyorum. Bugüne dek çok fazla okumadım ya da öğrenmedim."

"Bu günlerde olanlar beni çok ilgilendiriyor ve düşünüyorum. Burada işçilerin greve gitmek istediklerini biliyor musunuz?

Ve ben kafa patlatıp duruyorum hep: Aile babası bir işçi işini yitirmesine, beş parasız kalmasına yol açabilecek bir eyleme nasıl kalkışabiliyor? Durumunu tehlikeye sokan ve ailesini yoksulluğa sürükleyen bu işe atılırken hangi çıkarlardan yola çıkıyor?

İşçiler nasıl geliyorlar böyle bir galeyana? Dünyadaki asıl sorun kişisel çıkardır. Yoksulluk çekmekte ne çıkarları olabilir ki? Evet, hiç kuşku yok ki öfke baldan tatlıdır kimi zaman, hoştur, insanları neşelendirir bile. Ömürleri boyunca, kimi zaman bir şeyler becerebilen cırcır böcekleri ve örümcekler kendilerini sürekli üzmekten çok hoşlanırlar. Her şeyle alay ettiğimi sanarak yanılmayasınız sakın. Ama yine de her yaratık neden yaşadığını, neden kendine acı çektirdiğini sorar. Peki ya benim yaşamım? Ben burada herkes için itilip kakılacak bir taştan, kirleri silmeye yarayan bir tahta bezinden farksızım. Daha da ileri gidersek Sviltşov bir gammaz, arkadan laf taşıyan bir heriftir. Peki ama kendime bir başka yol nasıl çizeyim? Nasıl yaklaşmalıyım acaba kendi çıkarlarıma? Bazen elbette şu da düşünülür: Sen herkese yabancısın; yaşlılar şundan başka şey söylemiyorlar: İhbarcının ağzı şoförün arabasına benzer. Ona bir saat gerek duyulur, sonra tanınmaz bile. Annem her zaman söyler: 'Sabret!' Ama ben sabretmek istemiyorum. Bizim işçiler fabrikatörü adam yerine koymayarak ve ona yan bakarak avunuyorlar. Başka neleri var ki? Köle öfkeyi üç yıl yüreğinde taşımış ama efendinin bundan bir kez bile haberi olmamış. Gurur ve saygıyla her şey olup bitmiyor. Birbirimizden nefret et-

miyor, çok acı çekiyoruz. Nasıl olursa öyle yaşamak zorundayız. Herkes yanına yüzeni avlamak zorunda. Sürüklenip gelen her şey kıyıya çekilmeli."

İki gün geçmiş ve ben hâlâ Agaşa'yla ilişki kuramamış, grevin tam zamanı olduğunu, Konoplinler'in grevden çok korktuğunu, ne olursa olsun ödün verilmemesi gerektiğini söyleyememiştim. Arhip Nikolayeviç geçici olarak zafer kazanmıştı. Grev henüz başlamamıştı ve işçiler açıkça ödün vermeye hazır görünüyorlardı.

Valerian ve Aksinya yolculuğa hazırlanıyorlardı. Konoplin ailesinde barış havası esiyordu yine. Benim uzun süren misafirliğim artık hoş olmamaya başlamıştı. Nikolay'ın seminerleri nedeniyle çoktan geri dönmesi gerekiyordu, ama bana geri dönüşü anımsatmaktan çekiniyordu. Açıkça belliydi ki Serpuşov'da benim için kalıyordu. Arhip Nikolayeviç de varlığımızdan pek hoşnut değildi. Bir keresinde masada şöyle demişti: "Biz bize olunca daha başka davranıyorum. Ama böyle..." Bu sözleri işitmezlikten gelmiştim. Üstlendiğim çok önemli görevlerin yanında alınganlık gereksiz bir lüks olurdu çünkü.

Sonunda Timofey'in takibinden kurtulmak için bir fırsat çıktı. Rahip ve zangoç "oruç duasına" geldiler ve Arhip Nikolayeviç evdeki herkesin akşam yemeğine inmesini emretti. Herkes bir araya toplandığında ben usulca sıvıştım.

İşçi barakalarının bulunduğu yere gittim ve Agaşa'nın kapısını çaldım. İçerden birtakım tıkırtılar geldi ama kimse kapıyı açmadı. Biraz daha bekledikten sonra kendim açarak içeri girdim. Odaya zayıf ama iri yarı yaşlı bir adamla Agaşa'ya çok benzeyen bir kadın –Mavruşa olmalıydı– ve yatakta paçavraların ortasında yatan sekiz yaşlarında bir kız çocuğu vardı. Kadın çocuğu bağrına basmıştı; kafasını, saç örgülerini öpüyordu. Çocuk ise hem gülerek ve hem de ağlayarak yanıt veriyordu bunlara. İhtiyar adam konuşuyordu: "Yeter artık, kesin! Bitsin!" Ama kendisi de duygularını zor bastırıyor ve acıyla yüzünü buruşturuyordu.

Damdan düşercesine ortaya çıkmam onları korkuttu. Üçü de düşmanca gözlerle bana baktılar. Agaşa'yı sordum. Kadının yüzü korkudan sarardı. İhtiyar öfkeyle sordu: "Ne diye böyle gizlice girdiniz eve?

İnsanları kortutabilirsiniz. Bizim küçük çocuk kötürüm. Sizin hiç acımanız yok mu? Eğer Agaşa için cehennemi iyice kızdırmak istiyorsanız büronuza çağırın."

Bu "selamlama biçimi" işçilerin ve ailelerinin durumunu açıklamaya yetiyordu. Burada barışa hazır görünmüyorlardı, tam tersine zorlu bir sınavdan geçmeye hazırdılar.

İşi açığa vurmaktan başka çare kalmıyordu. Yoksa kimseye sezdirmeden işleri yoluna koymak için yeniden günlerce uğraşıp duracaktım. Yapılacak en iyi şey, bu özü sözü bir adama güvenmekti. Yabancı biri olmadığımı kanıtlamak için Şurabstov'un Agaşa'ya yazdığı mektubu gösterdim.

Yaşlı adam yine aynı güvensizlikle emretti: "Verin o kağıdı buraya. Lisa, oku bakalım hele. Senin gözlerin daha iyi görür."

"Mektup size değil Agaşa'ya yazılmış," dedim.

"Bizim ayrımız gayrımız yoktur. Hepimiz biriz. Eğer bizi gözünüz tutmadıysa gidin, bulabilceğiniz yerlerde arayın Agaşa'yı."

Lisa yüksek sesle ve şarkı söylercesine okumaya başladı... "Ama elden ne gelir ki?.. Günün birinde her şey daha iyi olacak.. Ve biz yeniden gezintiye çıkacağız.. Merakla bakacak herkes bize.."

Lisa okumayı bitirdikten sonra kendi kendine yavaşça mırıldandı: "Vanya amcama hiç kimsenin küfretmesine izin vermeyeceğim... Hiç kimsenin..."

Şurabstov'la ilişkim olduğu artık ortaya çıkmıştı. O gergin güvensizliğin yerini açık yüreklilik aldı hemen. Böyle dört duvar arasında sıkış tıkış oturmaya alışık olan bu insanlar ruhsal durumlarını yabancılardan saklamayı bilmiyorlardı. Mavruşa anlatmaya koyuldu. "Agaşa'yı hep üzdüm, rahat huzur vermedim ona. Otur oturduğun yerde! Çıkarın için kendi kendine acı çektirmenin ne anlamı var yani? Bir kapiklik zam için olmadık acılara katlanıyor, sonra da grev sırasında on ruble harcıyorsun. Bizim gibiler hakkını aramamalı. Zararı sineye çekip aşağı oturmalı.."

Çocuk Mavruşa'nın sözünü kesti. "Bırak da koltuk değneklerimden söz edeyim anne..."

"Peki Lisacığım, anlat bakalım. Bakın çocuk ne kadar canlı değil mi? Üstelik de hep neşeli."

"Görüyorsunuz amcacığım koltuk değneklerim yok artık." dedi çocuk, hareketsiz bacaklarını göstererek. "Bilin bakalım nerede benim koltuk değneklerim? Ama asla bilemezsiniz."

"Vanya Amca nereden bilsin senin koltuk değneklerini?"

"Hiç bile değil. Benim koltuk değneklerim çok ünlüdür. Yelena Petrovna onları Moskova'nın en iyi dükkanından satın aldı. Aşağıda üstü lastikle örtülü duruyor. Pırıl pırıl cilalı, koltuk dayanaklarında da tüy yastıklar var. Hem sonra çok hafiftirler. Belki de böyle bir koltuk değneği görmediğiniz için bana inanmıyorsunuzdur."

"Şu tasvirlerini kes! Anneni yine ağlatmaya başlayacaksın yoksa" diye çocuğun sözünü kesti ihtiyar.

Lisa annesini kendine doğru çekti ve gözyaşları içinde bir daha öpüştüler.

Lisa o ünlü koltuk değneklerini sattırmıştı. İhtiyar aldı sözü: "Başımın etini yedi. Yalvardı ve dediğini yaptırdı. 'Sevgili Spiridon Dede, onu götür ve sat. Parayı Agaşa teyzeme verelim de böylece 'grev' açıklandığında bizim geçimimiz için başı sıkışmasın'. Sonra da bu geçici sırrın annesine ihanet etmek anlamına gelmediğine inandırdı beni. Ve böylece ben, yaşlı adam, el kadar çocuğun sözlerine kandım ve koltuk değneklerini yirmi rubleye bir sığır tüccarına sattım. Bu adamın oğlu da sakat, bir bacağı topal. Sonra Lisacık için de bedavadan bir koltuk değneği buldum."

"Spiridon Dede hastanede çalışıyor."

"Geçen gün orada yapayalnız yaşayan ve koltuk değnekleri olan bir adamcağız öldü."

Mavruşa ağlamaya, bir yandan da sızlanmaya başladı:

"Dede ve torun, baş başa verip de nasıl böyle saçma sapan bir şey düşündünüz? Ne yaptınız? Lisa yabancı değneklerle nasıl ayağa kalkıp yürüyecek?"

"Çocuğun sesine kulak mı tıkasaydım yani? Onun kalbini mi kırmalıydım? Siz karar verin sevgili bayım." Spiridon kendini haklı çıkarmaya çalıştı. "Bugün burada, Agaşa'nın dört duvarı arasında önemli kararlar alındı. Herkes toplantıya geldi ve ne yapacaklarından, nasıl yaşayacaklarından söz ettiler. Buradan çıktıklarında herkes diğerinin hakkını korumaya kararlıydı. Sonu ölüm de olsa hakkını savunmak için her şeyi göze almaya hazırdı herkes. İşte çocuk tüm

bunları işitti. Çocuk için elbette ki masal gibi bir şeydi bu. O hayalinde tılsımlı halısıyla uçmak istedi ama Arhip Konoplin kötü yürekli bir sihirbaz gibi ona engel oldu. Şimdi nasıl olur da bütün suç yalnızca bana yüklenebilir? Mavra ne de olsa bir anne... Mum gibi eriyip gidiyor. Bütün hastalığı Lisa'yı evde bırakıp gitmekten korktuğu içindir belki de. 'Evladım ya yine yanarsa!' diye yiyip bitiriyor kendini. 'Çocuğum yanacak!' Ve aklını kaçıracak neredeyse. Ama şimdi çok daha sakin konuşuyor ve daha az korkuyor. Mavruşa durmadan 'bizim insanlarımız yiğittir, bizim Agaşa'mız da gururlu bir kadındır, kahramandır' deyip dururken, ben nasıl olur da çocuğa ödün vermem? İnanın bana sevgili bayım, dostlarımız için kahramanlık göstermek, onlar için sorumluluklar yüklenmek yoksul yaşantımızın en büyük mutluluğudur. Ve bütün bunlar bizde artık çok olağan karşılanıyor. Bizde herkes bir kahramanlık gösteriyor çünkü.."

Söyleşimiz Agaşa'nın gelişiyle yarıda kaldı. Birçok da kadın vardı Agaşa'nın yanında.

Konoplin'in evinde gördüğüm Kuzma ile oğlu Stepan da onların ardı sıra geldiler. Agaşa hiç de dostça olmayan bir havayla, "Benden ne istiyorsunuz?" diye sordu. Beni tanımıştı ve bana öyle geldi ki Konoplin'in evindeki gözyaşları için kendi kendine içerliyordu. Şurabstov'un mektubunu uzattım ona. "Nedir bu? Mektup mu? Bana kim yazabilir ki?" dedi.

"Okuyun lütfen."

Kocasının mektubunu okuyup bitirdiğinde gözkapakları titredi, gözlerinin altı yanaklarına doğru pençe pençe kızardı. Sonra kısaca şöyle dedi. "Öyle şeylerden elimi eteğimi çektiğimi, şimdi kafamda başka gezintiler olduğunu söyleyin ona." Ama böyle kestirip attığına birdenbire pişman oldu ve oradakilere. "Sevgili bayanlar" dedi. "Ben bu bayla şurada biraz konuşacağım. Kocamdan haber getirmiş de.."

Koyu renk saçlı, alacalı bir şalı olan bir kadın, "Konuşun, biz sizi rahatsız etmeyiz." dedi ve beni alayla baştan aşağı süzdü.

Ama Agaşa kocası hakkında pek öyle fazla soru sormadı. Oradakilerin varlığından rahatsız olduğu için değil, zamansız bulduğu için sormamıştı belki de. Çünkü az sonra oylama yapılacaktı, özel soruların sırası değildi.

Kuşkusuz işverenin masasında, yabancıların gözü önünde ağla-

yan, yardıma muhtaç bir kadından farklı bir Agaşa bekliyordum. Yanılmamışım. Değişmişti ve benim düşündüğüm gibi değildi. Daha da çekingen ve sessiz olmuştu. Adımları bile çok yavaşlamıştı, sesi boğuklaşmıştı. İçinde bir şeylerin allak bullak olmasından korkar gibiydi sanki. Ama başkalarıyla girdiği tüm ilişkilerde kendine olan güveni ortaya çıkmıştı. Bu kadın her şeyi niçin yaptığını ve ne konuştuğunu biliyordu. Daha sonra Kuzma açıkladı bana: "İlk bakışta çok sessizleşmiş gibi görünüyor. Ama yüreği tıpkı saldırı öncesinde bir askerin ya da bir komutanınki gibi sağlam ve sert. Top atışları altında Don üzerinde nasıl gittiğimizi ve Balkanlara nasıl tırmandığımızı anımsıyorum."

Agaşa'nın yerine öbür kadınlar sordu Şurabstov'u. Bir yandan da gerçekten onlardan biri olup olmadığımı anlamak için deniyorlardı beni. Agaşa'yı yanıma çağırdım ve kulağına parolayı fısıldadım. Konuşma hemen asıl konuya döndü. Onlara Arhip Nikolayeviç'in dış pazar konusundaki görüşlerini anlattım; dış pazara verdiği önemi, üretimi kesmek ya da azaltmak şöyle dursun daha da yükseltmek ve geliştirmek niyetinde olduğunu açıkladım. İki kardeş arasındaki geçimsizliğin Arhip Konoplin'i uysal olmaya iteceğini belirtmeyi de unutmadım.

"Peki sizce ne yapmalıyız öyleyse?" dedi Stepan.

"Hemen greve gidin. Yoksa bu uygun an geçebilir."

"Hemen mi?" diye sordu Agaşa. "Yani bu şu anlama mı geliyor? Hemen bugün. Doğru mu anladım? İyi ama kadınlar kıyıya köşeye biraz para koyalım diye düşünüyorlar. Burada paralarını çoktan harcamış, birikmiş hiç parası bulunmayan, hatta bir avuç bulguru, bir tek soğanı, patatesi bile olmayan nice aile var. Eğer hemen bugün greve gidersek bu yarına ısıracak bir tek lokma ekmek bile bulamayacağız demektir. Birçoğu köyden de yardım filan alamaz. Çünkü orada hiç akrabaları yok."

"Örneğin Agaşa'yı alalım", diye atıldı şallı, koyu renk saçlı kadın. "Köye hiç kimseye gidemez. Yoksulluk günleri için ayrılmış tek bir kapiği, tek bir lokma ekmeği bile yok evinde. Böyle insanlar nasıl grev yapar?"

"Hayır, Agaşa Teyze'nin bir şeyleri var. İşte burada, al Agaşa Teyze!" diye bağırdı Lisa yattığı yerden, parayı Agaşa'ya uzattı. Agaşa şaşkın şaşkın: "Bu da ne? Nereden geldi bu?" diye sordu.

"Senin yoksul yeğenin bu parayı grevin başarıya ulaşması için komiteye veriyor. Hepsi bu," dedi Spiridon. Ve neşeyle ekledi: "Ve bunun bütün işçi gazetelerinde yayınlanmasını rica ediyor."

Lisa'nın koltuk değneklerinin satılması Agaşa'yı şaşkına çevirmişti. Önce sarardı ve sonra yanakları pençe pençe kızardı. Lisa'ya sevecenlikle bakarak öylece hareketsiz kaldı. "Gördünüz mü bayanlar? Bu çocuğu gördünüz mü? Onun çocuk kalbini gördünüz mü? Eylemimizi başarıyla sonuçlandıracağımızdan bu işin altından yüzümüzün akıyla kalkacağımızdan kuşkusu olan var mı hâlâ?"

"Bize anlatmana gerek yok. Biz bunu biliyoruz zaten" dedi alacalı şalı olan koyu renkli saçlı kadın.

Agaşa Lisa'nın başucuna gitti, kızın başını iki eli arasına alarak öptü. "Yaptığın şey çok doğru benim akıllı küçüğüm," dedi mutlu bir tavırla. Sonra sesindeki resmiyeti yumuşatmak için ekledi: "Benim güzel, akıllı Lisacığım."

Lisa mutluluktan başını yastığın altına soktu. Agaşa onu omuzlarından tutup kendine doğru çevirmeye çalıştı, ama çocuk tortop olup yatağın kıyısına çekildi. Agaşa bunun üzerine rahat bıraktı onu. Mavruşa ve Spiridon'a bir göz attı, sonra kafasını sallayarak: "Bu aptalca fikir kimin başının altından çıktı?" diye fısıldadı. Mavruşa'nın başını okşadı, Spiridon'un elini beceriksizce sıktı.

Artık Stepan, Kuzma ve Agaşa'nın barış gününden beri inatla ve gizlilik içinde greve hazırlandıklarını ve her şeyin tamamlandığını, şimdi grevin hangi gün başlayacağına karar verilmesi gerektiğini biliyordum. Şu anki toplantının amacı da buydu zaten.

"Biz işin içinden kendi kendimize çıkamıyoruz. Bunun için de vereceğiniz öğütler bize çok yararlı olacak" dedi, Kuzma bana dönerek. "Şimdiye dek dışarıdan hiç kimse bize ulaşamadı. Partinin bir ajitatörü sendikacı olarak gizlice gelmişti. Ama istasyon otelinde hemen tutuklandı. Çayını içmeye bile bırakmadılar. Kararımız karar: Greve gideceğiz. Bunu tartışmak bile gereksiz. Ne var ki kadınlar şimdi yeni bir şey attılar ortaya. Grevin açıklanmasını ve sonra da köydeki evlere dönmek istiyorlar. Ne diye burada mal sahibinin gözü önünde oturup kalalım diyorlar. Önümüz ilkbahar. Tereyağı haftası bu yıl geç geldi. Köyde ahır gübrelerini taşımaya başladılar bile. Yakında çayırlar yeşerecek. İnekleri otlaklara götürürler artık. Mantar ve ku-

zukulağı da yetişir. Hem köyün havası da sağlığa bire birdir. Hem, mal sahibi gittiğimizi görünce ne kadar ciddi olduğumuzu da anlar."

Bunun üzerine bir tartışma koptu, her kafadan bir ses çıkıyordu. Buradan gitmek bana yanlış gibi geldi, öncelikle Stepan'la Agaşa'nın bu konuda ne düşündüklerini öğrenmeye karar verdim. Stepan farklı çözüm yollarının getireceği üstünlük ve zayıflıklardan söz etti. Ama kadınlar sözünü kestiler ve onunkilerden hiç de aşağı olmayan daha değişik pratik çözümler ortaya attılar. Tartışanlar ileride Konoplin'in evlerinde oturmaları ve köye gidişleri sırasında ödeyecekleri parayı kararlaştırdılar. Tartışma kızıştı, öneriler çok çeşitliydi ve herkes tek tek uygun çözüm yolları gösteriyordu.

Neyse ki Agaşa durumu kurtardı. Bir an için sessiz kaldıktan sonra şöyle dedi: "Eskiden, fırtına patlak verdiğinde ya sıkıca bir araya gelinmeli ya da dağılınalı denirdi. Ama eğer davamıza inanıyorsak ne diye uzaklaşalım birbirimizden? İyisi mi sırt sırta verelim. Sonra ne olacaksa olur. Ya batarız ya çıkarız."

Herkes kuşkuya kapıldı. Kuzma, oğlunun ve Agaşa'nın yanında yer aldı ilk kez. "Bırakın da en iyisi birlikte kalalım. Eğer hepimiz birlikte köye dönersek o zaman sopasından sökülen çalı demetinden farkımız kalmaz. Kararlılığımız dağılır gider o zaman. Arhip Konoplin içimizden birini tek olarak işe alabilir. Ama eğer birlikte kalır da omuz omuza verirsek kararsızlar yüreklenir. Biz Ruslar sakin ve sabırlıyızdır. Ama işi bir kez sıkı tuttuk mu sonunu getiririz. Ağlayarak yaşamaktansa şarkı söyleyerek ölmek yeğdir. Kim kime üstün geliyormuş, görürüz bakalım; burada savaştaki iki ordu gibi karşı karşıyayız. Kimin daha güçlü olduğu ortaya çıkmalı."

Ama kadınlar kendi önerilerinde direttiler. Sonunda herkesin kendi düşüncesiyle baş başa bırakılmasına karar verildi. Burada kalıp kalmayacağı, ya da köye gidip gitmeyeceği konusunda herkes kendi isteğine göre davranacaktı. Ben planlanan mücadelenin başarıyla gidişi için önceden verilmiş olan bir kararın tehlikeye atılmaması gerektiği kanısındaydım ve alınan kararın doğruluğundan kuşkuluydum.

Kuzma, oğlu Stepan'a: "Ne diye suratını ekşitiyorsun?" diye sordu. "İyi düşünmüşsün. Ama insanlara nasıl davranacağını bilmek ayrı bir konudur. Ani bir atılım ve sonra her şey tamam! Hayır canım, komuta edebilmek de savaşın bir başka yönüdür ve büyük bir

konudur! Biz askerler iyi biliriz bunu. Demiri kızdıranın ateş değil kömür olduğunu herkes söyler. Önce ateşi körükle yükseltmek zorundasın. Ama bunun da yetip yetmeyeceği hemen belli olmaz."

Tutuklanma durumunda bağlantıyı nasıl sağlayacağımızın hemen şimdi konuşulmasını önerdim. Onlara Moskova'daki yeni adresimizi verdim. Ve eğer dokuma fabrikasına giriş artık mümkün olmazsa bizimkilerin işçilerle bağlantıya geçebilmesi için onların adreslerini öğrendim. Sonra yedek bir grev komitesi oluşturmalarını ve komite üyelerini geçici olarak bir kıyıda bırakmalarını, ama gerektiği anda yönetimi ellerine alabilmeleri için bütün yapılanları ve sonradan yapılması planlanan işleri öğrenmelerini istedim. Hemen parti örgütünün geçici komitesini kurduk.

Ben ne yapmam gerektiğine henüz karar verememiştim. Hemen çekip gidemezdim buradan, yoksa grevi kendiliğindenciliğe terk etmiş olurdum. Kalmasına kalacaktım, ama Timofey tarafından da gözaltında tutulacaktım.

Ertesi gün öğle yemeğinde Fedor İgnatyeviç, Stepan, Kuzma ve Agaşa'nın kendisine geldiklerini ve greve gideceklerini bildirdiklerini söyledi.

Arhip Nikolayeviç:

"Analarından emdiklerini burunlarından getireceğim" diye homurdandı ve sofradan kalktı.

Akşamleyin çaya bir jandarma subayı geldi. Kendini Yelena Petrovna'ya "Süvari Yüzbaşısı Şolz" diye tanıttıktan sonra omuzlarını kıpırdatmaksızın başını hafifçe sallayarak oradakileri selamladı.

Arhip Nikolayeviç her zamankinden daha değişik giyinmişti. Sırtında tüyleri dökülmüş bir ceketle saten bir gömlek vardı. Boynuna eski bir şal sarmış ayaklarına ise gri keçe çizmeler geçirmişti. Bütün gece şangır şungur sesler çıkartarak elindeki anahtarlıkla sinirli sinirli oynadı durdu. Savaştan önceki bir komutan kadar heyecanlıydı. Fedor İgnatyeviç'le yaptığı kısa konuşmada gayretlendirici sözler söylemişti: "Onları bigüzel kaşımalı!"

"Burunlarından getireceğim onların!"

"Evet, sürtmeli burunlarını!"

Bu arada Valerian Nikolayeviç kendi hatası olmayan bir grev yüzünden burada kalamayacağını, hemen bu akşam yurtdışına çıkmayı

düşündüğünü açıkladı. Belli ki karısı tarafından zorlanmıştı bu işe. Arhip hemen sözünü kesti: "Ben henüz şükür şarkıları söylemedim, ama sen kasketi çoktan başına koydun bile. Dur hele, bu panayır uzun sürmez."

Aksinya Georgiyevna çok şık bir giysiyle indi yemeğe. Arhip'in güç duruma düşmesinden duyduğu hoşnutluğu her şeyiyle açığa vurmak istiyordu.

Süvari yüzbaşısı, çaydan sonra masadan kalktı. Arhip Nikolayeviç'in önünde eğilip kulağına bir şeyler fısıldadı. Arhip Nikolayeviç kahkahayla güldü, sonra öfkeyle bağırdı: "Kızılca kıyamet kopsun, savaşalım!"

Süvari yüzbaşısı buna karşılık, "Gürültüsüz patırtısız daha iyi olurdu," dedi.

Ahrip, jandarmaya yanıt verdi: "Değirmenci kendisini besleyen gürültüden korkmaz."

"Bu bizim için geçerli olmamalı," dedi Şolz mutlulukla. Mahmuzlarını şakırdatarak topuklarını birbirine vurduktan sonra çıkıp gitti.

"Kimi çağırdın sen? Şolz'u mu? Bu herif kötülüğüyle tüm bölgeye ün salmış bir sığırdır," dedi Valerian kardeşine öfkeyle. Ama Arhip karşı çıktı: "İster köpek olsun, ister horoz ya da sığır. Hepsi aynı... Rublelerimi çoğaltıyor ya ona bak."

Aksinya, Arhip'in soluna oturdu; böylece onun ailedeki varlığının üzüntü verici bir şey olduğunu, ondan çekinmek için artık hiçbir neden kalmadığını vurgulamak istiyordu. Bir ara bana baktı, birdenbire elimi sıktı ve güldü: "Sizi ne yapayım şimdi, kahverengi gözlü?" dedi.

Afallamıştım. Şaşkınlığım onu gücendirmiş gibiydi. "Neden masada bana öyle baktınız? Dikkat edin. Kadınla erkek arasındaki her şey bakışmakla başlar." Yeşil gözleri parladı: "Tanrı biliyor ya gözlerle oynanan oyundan daha güzel bir başka oyun daha yoktur." Elimi bir kez daha sıktı. "Sizi boynumdaki zincire iğnelemek ve pazar günleri taşımak istiyorum."

O sırada Valerian Nikolayeviç büyük bir heyecanla yanımıza geldi: "Biliyor musun Aksyuşa, önümden geçerken Arhip ne mırıldandı bana? Bizim Moskova'daki villanın satılmasını emretmiş. Sen ne dersin bu işe?"

Aksinya Georgiyevna beni hemen unuttu. Yeşil gözleri öfkeyle

parlıyordu. Arhip'i çağırttı. Yeni bir aile kavgası patlak vermek üzereydi.

Nikolay gece geç saatte benim odama gelerek fabrikada huzursuzluk olduğunu söyledi. Şolz'un şiddet eylemlerine başladığı açıktı. Söylentilere bakılırsa birkaç işçi sorguya çekilmiş, biri dövülmüş, biri de hapse atılmıştı. Akşamleyin işçiler köye göçmeye başlamıştı. Grevin sabahleyin başlayacağını söylemişti Timofey.

Gözüme uyku girmedi bir türlü, habire kafa patlatıp duruyordum. Bu durumu nasıl kurtaracaktım? Gün ağarmaya henüz başlamıştı ki ben hâlâ ayaktaydım. Çabucak giyinerek odadan çıktım.

Evdekiler de uyanmışlardı. Kapılar gıcırdıyor, sobalar gürül gürül yanıyordu. Benim odamın bulunduğu ara koridordaki çini soba da yanmıştı. Sahanlığa çıktım ve aşağı baktım. Aşağıda yemek odasında Nastya kahvaltı sofrasını hazırlıyordu. Son servis takımını da koyduktan sonra köşedeki ikonun altına gitti, gözlerini dikip, düşünmeye koyuldu.

O anda kapı açıldı ve Stepan hızla içeri daldı. Nastya onu görmeliği için kim olduğunu anlayamadı. "Stepan?" dedi. Sonra sanki ikonun tozunu alıyormuş gibi yaptı. Tıpkı Piyaşa'dan öğrendiği gibi, mekanik bir tavırla, "Ayaklarını paspasa sil!" dedi. Sonra arkasını dönüp de Stepan'ı görünce çığlığı bastı: "Kan! Allahım! Seni kim böyle?.. Sana ne yaptılar sevgili Stepan?"

"Çabuk beni bir yere sakla. Subay beni arıyor."

"Suratın kireç gibi olmuş... Ah sevgili tanrım! Gidecek yer bulamadın da gele gele beyin evine mi geldin?"

"Başka seçeneğim yoktu. Adam peşimde, beni kovalıyor."

"Nereye saklasam acaba seni? Ah, talihsiz başım!" Nastya ortalığa kulak kabarttı. "Dur hele." Pencereye dayandı. "Öyle sanıyorum ki buraya koşuyorlar."

"Çabuk, çabuk!"

"Yanıma gel!" diye seslendim Stepan'a.

Onu odama daha yeni alabilmiştim ki Timoşa meraklı bir yüzle yemek odasına daldı. Arkasından kapıyı kapattı.

"Yalnız mısın sevgili Nastya?" Nastya sırtını merdivene dayadı hemen. Mekanik bir şekilde Timofey'e de "Ayaklarını paspasa sil!" dedi.

Timofey Nastya'yı şöyle bir süzdü. "Ayaklarımı silmek mi? İyı ama ayaklarını silmemiş başka birinin izleri var burada. İşte, paspasın üstündeki şu kırmızı lekeyi görmüyor musun? Kan değil mi bu? Bak da gör!"

Nastya'nın kortuğunu görünce neşeyle güldü: Korkmana gerek yok Nastyacık... Şaka yapayım dedim... Mutlaka şarap dökmüş olacaksın."

Kişner gibi güldü. Nastya korkuyla fısıldadı: "Nen var senin?"

"Hiiç, kişnemek hoşuma gidiyor da... Korkma... Şarap yüzünden seni azarlamazlar." Timofey hazırlanan masaya baktı. "Neden her şey sofraya konmuş? Tabaklarına tükürmek geliyor içimden. Öyle zıkkımlansınlar. Gel Nastya... Yakına gel... Agaşa gece yakalandı... Subay onu çok hırpaladı. Hemen hastaneye gitmesi gerekiyor. Stepan'ın babası da yakalandı. Şimdi Stepan'ı da arıyorlar... Subay dedi ki: 'Eğer onu bir yakalarsam derisini yüzeceğim!' Ama senin kaygınlanmana gerek yok. Eğer buraya, sana gelirse seni ben koruyacağım..."

"Benim suçum yok ki hiç..."

"Hiç mi?" Timofey yine kişnedi. "Demek hiç suçun yok? Ama bütün vücudun zangır zangır titriyor. İyi, hadi yukarı çık. Stepan'ı sakladığın yere. Ona Valerian'ın odasından kaçabileceğini söyle. Bu arada ben subayı atlatırım. Anladın mı? Ayrıca Stepan'a kendisini kurtaranın Timofey olduğunu söyle. Tamam mı? Kendisine el altından emir verene, Timofey'in devrimcilere yardım ettiğini söylesin. Eğer başa geçerlerse bunu unutmasınlar. Her neyse, şimdi bu subay bozuntusu beni kaldırımda görmeli. Alçak! Biliyor musun bana ne dedi; 'Bu köpeğe tezelden bir tasma takılmalı!' Şimdi Stepan'a git ve ona kaçması gerektiğini söyle, ama hemen değil. Ben subayı uzaklaştırana dek beklesin."

Timofey gittikten sonra Nastya'yı sessizce çağırdım. Odama geldi. Stepan'ı çabucak yolculuğa hazırladık. Nikolay'ı uyandırarak Stepan için sivil günlük giysilerinden birini vermesini rica ettim. Stepan onları niçin istediğimi öğrenince sevinçten uçtu.

"Ömrümde hiç değilse bir kez olsun yararlı bir iş yaptım," dedi. Stepan'a beş rubleyle, komitenin buluşma yerinin adresini verdim. Ona Şurabstov'la buluşmasını; Serpuşov'un bütün yeni bağlantıları-

nın adresini vermesini ve parti hücresinin yeniden işe koyulduğunu bildirmesini emrettim. "Evinden ve ailenden ilk kez mi ayrılıyorsun?"

"Ne ayrılması? Benim hiçbir zaman ailem olmadı ki. Ben henüz çok küçükken annem ölmüş. Onu hiç anımsamıyorum. Babamla birlikte öylesine bir yaşam sürüyorduk ki, hangimizin genç, hangimizin yaşlı olduğu belli değil. Evet, onsuz yalnız kalacağım."

Gizlilik konusunda birtakım öğütler verdim ona. Eğer "melek" ona bir pasaport sağlayamadan tutuklanır da asıl adını söylemek zorunda kalırsa "Buraya verdiği günün tarihini unuttuğunu" söylemesini tembihledim. Serseri damgası yemek Şolz'un pençesine düşmekten yeğdi.

Stepan eski giysisinin cebinden bir kitapçık çıkararak Nikolay'ın verdiği giysinin cebine soktu. Bu Usçinski'nin *Vatan Sözcüğü* adlı bir el kitabıydı.

"Bunu niçin yanına almak istiyorsun."

"Hoşuma gidiyor. Çocukluğumdan beri sevdiğim şiirler var içinde."

"Ne gibi yani?"

"Köy üzerinde neşeyle parlıyor ay, karlar mavi ışıklar saçıyor... ya da kış yolunda, yabani..."

Stepan'ın tutuklanması durumunda kanıt yerine geçecek notlar buldum kitapçıkta ve yanına almasını yasakladım. Stepan üzgünce boyun eğdi. Nastya'ya, "Yine görüşürüz sevgili Nastya," dedi ve kitabı saklamasını rica etti. Nastya o zamana dek hiç konuşmamıştı. Bu sözlerden sonra yüzünü odanın köşesine çevirdi, bir daha da döndürmedi. Mutlaka ağlıyor olmalıydı. Vedalaşmaları için onları yalnız bırakıp dışarı çıkmayı düşündüm. Ama Nastya'nın birdenbire hüngür hürgür ağlayarak kendini dışarı attığını gördüm.

"Her zaman böyle yabani ve korkak," diye açıkladı Stepan. Sapsarı ve şaşkın bir yüzle eşikte kalakalmıştı, açıktı ki Nastya'nın arkasından gidip gitmemek ya da yolculuktan cayıp caymamak arasında bocalıyordu.

"Disiplin, Stepan!" diye uyardım onu. Gülmeye çalıştı. "Disiplin? Gidiyorum. Yanlış düşünmeyin. Şu anda biraz şaşkınım, o kadar. İnsana burada öyle kötü davranılıyor ki."

Elini uzattı. Onu kucakladım. 'Yolun açık olsun!' dedim içimden.

'İyi yolculuklar!' Mutluluktan içim içime sığmıyordu. Kendi devrimci kaçışımın başlangıcını anımsadım. Bizleri bekleyen sınavlar nelerdi? Yolculuklarımız iyi olabilirdi, çünkü bize mutluluğun bitmez tükenmez kaynağı eşlik ediyordu, çünkü bizler kişisel çıkarlarımızı hiçe sayıyor ve gerçeğe kılavuzluk ediyorduk.

"Korkuyorum Yoldaş Pavel. Grev olmayacak. Bunu Nastya'nın yanında söylemek istemedim. Agaşa tutuklanınca bizim işçiler çılgına döndüler. Onu geceleyin öyle bir sıkıştırdılar ve öyle bir dövdüler ki belki de ölmüştür. Ölecek diye korktu subay. Moskova'ya hastaneye yolladı. Sonra sabah erkenden babamla beni yakaladılar. Ben kaçtım, bu arada da subayın bütün işçileri fabrikaya çağırdığını işittim. Yeniden işbaşı etmeleri için onları zorlayacak ve onlar da boyun eğecekler. Çünkü dehşetli yılgınlar, kararlı olanların birçoğu akşamleyin köylere gitti. Bir şey söyleyeyim mi Pavel Yoldaş, sen de buradan gitsen iyi olur. Burada daha fazla bir şey yapamazsın. Bu Şolz denen herifin şakası yok, öldüresiye dayak atıyor. Eğer eline geçersen öldürür seni. Boş yere canını tehlikeye atma. Git buradan. Biliyorsun, benden daha görmüş geçirmiş bir devrimcisin, ama yine de seni uyarıyorum. Git buradan."

Ama gözleri başka şeyler söylüyor gibiydi: 'Hayır, bana kulak asma. Yelkenleri suya indirme hemen. Yola çıkmak için acele etme. Bir şeyler daha yapmaya çalış. Ben disipline uyuyor, emrine uyuyorum. Çünkü artık burada bir şey yapamam, ama sen bir kez daha dene!" Bunları Stepan'ın gözlerinde okumamıştım belki de. Kim bilir belki de yalnızca içimde konuşan bir ses işitmiştim.

Stepan yola çıktı. Nikolay Konoplin'in paltosu ve kasketi içinde, onun eşliğinde giderken Moskovalı bir ziyaretçiye benziyordu. Kapıdan geçip gidebilirlerdi. Patronun oğlunu ve konuğunu durdurmak hiç kimsenin aklına bile gelmezdi. Ve durdursalar bile Nikolay bir şeyler düşünürdü.

İyi ama şimdi ne yapacaktım ben? En kötüsü yenilgi değil, işçilerin kendilerine ve güçlerine olan güvenlerini yitirmeleri olurdu. Agaşa'nın yanındayken grev çağrını duyanlar için benim varlığım bir dayanak olabilirdi. Benim uzakta durmam, hatta nesnel nedenlerden ötürü haklı bile olsam onlarda kuşku uyandırırdı. Hayır, onlarla kalmak zorundaydım! Korsan miting başlamadan önce Şurabstov'un

söylemiş olduğu sözler geldi aklıma: "Bizi olabildiğince çok insanın duyması için bütün kötü engelleri yok edin."

Hemen fabrikaya gitmeye karar verdim: Stepan'ın dediğine göre jandarma subayı işçilerin hepsinin "bir araya gelmesini" emretmişti.

Her şeyi düşünüp karar verdikten sonra güven ve sakinlik duygusu sardı içimi.

Kimse tarafından durdurulmadan deri atölyesine gitmeyi başarmam gerekiyordu. Ama evden ayrılmadan önce duraksadım. Yelena Petrovna, Piyaşa, Rahibe Serofima, Arhip Nikolayeviç içinden geçmek zorunda olduğum yemek odasındaydılar, tam ortalarında da Nastya duruyordu.

Neler olduğunu bilmiyordum. Başlangıcı görmemiş ve Nastya'nın sözlerini işitmemiştim. Nastya'nın bir şeyler söylediğini, Arhip Nikolayeviç'in birden onun üzerine atılıp sonra yine geri çekildiğini gördüm. Nastya sapsarı kesilmişti, sırtındaki giysiyi ilk kez görüyorum. Ayağında kenevir ayakkabılar, omuzlarında kısa bir çiftçi yeleği, onun altında da yine kenevirden dokunmuş iki renkli bir büluz vardı. Nastya, Yelena Petrovna'nın önündeki sandalyeye büyükçe bir yığın üstbaş, iç çamaşırı ve boyun atkıları, başka bir sandelyenin üzerine de mest üstüne giyilen papuçlar ve bir yığın çeşit çeşit ayakkabılar koydu.

"İşte size ait olan her şey burada. En son iğneye kadar.. Hiçbir şeyinize gereksinimim yok, ne benim çalışarak kazandıklarıma, ne de armağanlarınıza. Sizden gelen hiçbir şey bende kalmamalı!"

"Seni kim zehirledi böyle aptal tavuk? Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu Piyaşa.

"Manastıra. Burada hizmet etmek istemiyorum artık. Bunu yapmayacağım. Burada, bu pis ve uğursuz yerde kalmak günah!"

"Dur biraz, Nastya!" diye kükredi Arhip Nikolayeviç. "Şimdi dersini veririm sana! Kürk pantolunumdaki kayışı ver. Onu kırbaçlayacağım!"

Kadınlar Arhip'in önüne kapanıp sızlanmaya başladılar. Piyaşa ağladı. Yerinden de kalkmadı. Ama Nastya hiç istifini bozmadan şu yanıtı verdi: "Bunu yapabilirsiniz Arhip Nikolayeviç. Buna da dayanırım. Ama tanrı her şeyi görür, o her şeyi görür, görür..." Ve birdenbire bağırdı: "O sizin melun bir işkenceci olduğunuzu görür."

Arhip ilk kez görüyormuşçasına bakıyordu Nastya'ya. Hiç kimse konuşmaya cesaret edemiyordu. Çıt çıkmıyordu. Arhip Nikolayeviç afallamış kalmıştı.

Arkasını döndü, masaya doğru gitti, bir sandalye çekerek oturdu ve hiçbir şey olmamış gibi sordu: "Morina balığı niçin getirilmemiş? Daha bekleyecek miyim! Çabuk hadi! Herkes işine! Niçin orada dikiliyorsunuz? Bu haspa ücretini aldı artık, yakında sokağa atılacak. Manastıra gitmek istiyor. Bir şeyler dilenecek Manastırda. Manastıra gitmeyecek, dilenciliğe çıkacaksın. Ama bak, sana bir şey söyleyeyim. Seni hiçbir yere almayacaklar. Ve eğer seni birinin işe aldığını öğrenirsem o zaman da oradan kovduracağım." Arhip'in sesi öfkeden titriyordu.

Aksinya Georgiyevna odanın ortasında duruyordu. Kapıya doğru yürüdü ve eşikte öylece kaldı. Sonra Arhip Nikolayeviç'e alayla bakarak: "Aman ne savaşçı!" dedi. "Bir kız çocuğu dize getirdi seni. Evet, bu bir kahramanlıktır!"

"Kes sesini!" diye bağırdı Arhip.

"Niye kesecek mişim? Ben de senden öğrendim! Kendi insanlarına kükreyip yabancılar önünde süt dökmüş kediye dönersin. Sen fabrika işçilerinden de korkuyorsun Arhip Konoplin."

Arhip Nikolayeviç sıçradı, sandalyeyi kaptı ve Aksinya'ya fırlattı. Sandalye kapının üst pervazına çarptı, tangır tungur sesler çıkararak sobanın yanındaki sıraya düştü. Ortalık allak bullak olmuştu bir anda. Hızla odaya girdim, paltomu alarak dışarı çıktım.

Hiçbir engelle karşılaşmadan fabrika avlusunu geçtim. Şolz'un kapı önüne diktiği ajan, müdüre yardımcı olmak üzere aceleyle fabrikaya giden bir memur sanmış olmalıydı beni. Birkaç kişiyle birlikte kapıdan girdim ve havasız binanın ikinci katına çıkan dar demir merdivenleri tırmananları izledim.

İşçileri ikinci katta toplamak hiç kuşkusuz yüzbaşının oyunuydu. Jandarmalar ve ajanlar varken, işçileri kışkırtan bir saygısızın buradan kaçması hiç de kolay olmayacaktı. Yukarıya çıktıkça merdivendeki kalabalık artıyordu. Hiç kimse tek laf etmiyordu. Herkes birbirini tanımasına karşın bıyık altından gülümsemek ve anlamsızca omuz silkmekle yetiniyordu. Herkes suskundu. Durgun bir ilgisizlik seziliyordu ve beni de korkutan buydu.

Soğuktan omuzlarını büzüştürmüş ve morarmış ellerini ısıtmaya çalışan bir ihtiyarcık gidiyordu yanım sıra. Merdiven başındaki sahanlıkta, köşesinde kalın direklerin dayalı olduğu boş, tozlu ardiyede duran bir delikanlı, "Ne o babalık, sıcak mı?" diye seslendi.

"Sıcak ne demek? Hava soğuk," diye yanıtladı ihtiyar.

"İyi, hava buharlanırsa terlememeye dikkat et."

"Buhar kemikleri kırmaz."

"Orası öyle ama, adamın ciğerine oturur."

Birkaç kişi güldü. Yan tarafta duran ve kahkahaları işiten bir kadın bağırdı: "Şaka yapmak için tam da zamanını buldunuz siz de!"

Ardiyeden Fedor İgnatyeviç'in sesi yükseldi. Müdür, işçilerin işbaşı etmelerini istiyordu.

İnsanlar kararsız, isteksiz, küçük gruplar halinde hareket ettiler. Her biri yalnız başına işe başlamaktan kaçınıyor, her biri arka planda kalmak istiyor ve hiç kimse öne çıkmıyordu. Hiç de iç açıcı bir belirti değildi bu. Deneylerimden biliyordum ki bu durum kitlenin kararsızlığından ve kendine güvensizliğinden ileri geliyordu. Gruplardan birine yanaştım, aralarına sokularak direklerden birini kendime siper aldım.

Fedor İgnatyeviç bir konuşma yaptı. İşçilere, "akraba, arkadaş, meslektaş, komşu aynı koşullardaki eşit bir kişi, hemşeri" sözleriyle hitap etti. Şakalar ve nükteli sözler söyledi. Bütün olarak kitleye değil de tek tek kişilere, bir ona bir öbürüne ad ve soyadlarıyla sorular yönelterek konuşuyordu. "Senin görüşün nedir, Vasili Vasilyeviç?" "Ya sen ne diyorsun İvan Yegoriç?" Ya da şöyle diyordu: "Ben ve Sergey Fedotiç bu görüşteyiz, öyle değil mi Sergey Fedotiç?"

Soru sorulanlar Fedor İgnatyeviç'in bu taktiğiyle aldatılarak etki altında kalıyordu. Ama onun istediği daha çok şuydu: Sanatkârane bir biçimde güvensizlik ve teveccüh göstermek yerine, babacanca bir dostluk havası yaratmak. Fedor İgnatyeviç bilgili ve yetenekli bir konuşmacı olduğunu gösterdi. Klavdi Nikitiç Saoserni'nin Moskova'da onun için söylediği sözler geldi aklıma:

"İgnatyeviç elbette ki düpedüz bir dolandırıcıdır, gelgelelim çok da iyi bir konuşmacıdır. Shakespeare'in Mark Anton'u gibi söz geçirir kitlelere."

Fedor İgnatyeviç konuşmasının sonunda "içki içtikleri" için azarladı işçileri. "Pazar ya da işgünü, ne zaman olursa bizden herkes kafayı çekmeye gidiyor ve ailelerini yokluk içinde bırakıyorlar. Aslında ben biraz da patronun kulağını bükmek isterdim ya, ne yazık ki kendileri burada değil. Satış işlemini daha yüreklice yürütmeliydi. Para kasada bırakılmaz, tam tersine daha fazla döndürülmeli. Böyle hem kendisi daha çok kazanmış hem de işçilere bir lokma daha ekmek kazandırmış olurdu. Haksız mıyım? İşte böyle kız kardeşlerimin kulağına küpe olsun bu*."

Süvari Subay'ı Şolz'un varlığı şaşırttı beni. Serpuşov'un Mark Anton'undan bu herifi tutuklamalara girişmekten taktik bir hileyle uzak tutmasını diledim. Ama bu dileğim boşa çıktı, Mark Anton konuşmasını bitirir bitirmez Şolz göründü. Gelir gelmez de konuşmaya başladı: "Tamam, tamam! Bir düzenin sağlanmasını ve işbaşı yapılmasını istiyoruz."

Kalabalık bu sözleri yadırgadı ve hemen tepki gösterdi. Şolz tehlikede olduğunu hissederek Fedor İgnatyeviç gibi işi şakaya vurmayı denedi. Ama bu şakalar kendileriyle alay ediliyormuş gibi bir etki uyandırdı kalabalığın üzerinde. Çünkü gece olup bitenleri ve bunda Şolz'un oynadığı rolü herkes biliyordu. Süvari subayı fıkralarıyla dinleyicilerin hoşnutsuzluğunu yatıştıramadı. Saçmalayıp durdu, derken bir de atasözü yumurtladı: Bizim saygıdeğer müdürümüzün sözlerini bir kez de ben söylüyorum: "Bütün kız kardeşlerimin kulağına küpe olsun."

Düşmanca bir kahkaha koptu. Süvari subayı bir an için aptallaştı. Soğuktan donmuş ihtiyar kendini tutamadı ve bağırdı: "Öyle ya, zaten siz oldum bittim kulağımızı bükmek ya da çekmek istersiniz!"

Şolz bir anlık budalalığına kızdı ve kendini toparladı hemen. Gözdağı verircesine kükredi yaşlı adama. "Adın ne senin?"

"Öğrenip de ne yapcaksın yani? Ben yalnızca herkesin düşüncelerini söylüyorum. Herkese tek tek sorun adlarını."

"Adın ne dedim sana! Soruma karşılık ver!"

"Peki öyleyse, Fedotov. Şimdi ne yapacaksın? Adım Fedotov."

"Ön adın?"

* Bir Rus atasözü.

"Aklınca bizi korkutacağını sanıyorsun! 'Ad, ön ad!' Ben otuz yıldır Arhip Nikolayeviç'in yanında çalışıyorum. Beni burada herkes tanır, şimdiye dek bana hiç kimse ne bağırmış ne de el kaldırmıştır. Hiç kimse de bunu yapmaya kalkışamaz."

Kalabalık Fedotov'u onayladı: "Haklısın Fedotov!"

Ustalıkla yaratılan dostluk havasının yerinde yeller esiyordu şimdi. O babacanca pohpohlamalar bir anda sona ermiş, işçileri lafını esirgemeden konuşmaya iten kuruntulu bir gerginlik doğmuştu. Şolz, Mark Anton'un diplomasisini karaya oturtmuştu. Bu dikbaşlı ihtiyar nasıl davranacağını bilemedi ve Fedor İgnatyeviç'e döndü: "Müdür Bey, lütfen söyleyin bana, bu bay kimdir ve adı nedir?"

Fedor İgnatyeviç konuşmaya başlamadan önce kalabalığa döndü, omuzlarını silkti ve umutsuzca el salladı. Sanki şöyle demek istiyordu. 'Görüyorsunuz ya, aramızı bozmak istiyorlar. Oysa ki ben sizden yanayım.' Sonra yüksek sesle şöyle dedi:

"Bay süvari yüzbaşısı ne öğrenmek istiyorsanız şu önünüzde duran adamın kendisinden doğrudan doğruya öğrenebilirsiniz."

"Bu yanıtın için sana teşekkür ederim Fedor," dedi yaşlı adam neşeyle ve şapkasını çıkararak müdürün önünde reverans yaptı. Mark Anton dengeyi tekrar sağlamıştı.

Şolz kulaklarına dek kıpkırmızı kesilmişti, bocalayıp duruyordu. Fedor İgnatyeviç'e doğru eğildi ve öfkeyle elini sallayarak bir şeyler fısıldadı. Fedor İgnatyeviç inatla karşı çıktı ve garip bir biçimde ayak diredi. Şolz konuşmayı öfkeyle kesti, müdürü bırakıp jandarmalara emretti. "Tutuklayın şu herifi!"

Jandarmalardan biri ihtiyara doğru yaklaştı. Kalabalıktan bir homurtu koptu. Yer yer tehditler yükselmeye başladı. Fedor İgnatyeviç kollarını açtı ve bağırarak bir şeyler söylemeye başladı ama gürültüden hiçbir şey anlaşılmıyordu. Şolz'a yaklaştı ve kendisiyle konuşmak istediğini belirten bir el hareketi yaptı.

"Firmamız ve kendi adıma sizden rica ediyorum bay yüzbaşı. Lütfen bizim emektar işçimizi, fabrika sahibinin hemşerisi ve köylüsü Anissim Yegoroviç Fedotov'u cezalandırmayın."

Şolz katılmıştı, Fedor İgnatyeviç'i işitmiyordu. Verilen buyruğa uymasını söyledi jandarmaya. Fedor İgnatyeviç jandarma ile Fedotov'un arasına girdi ve bir kez daha süvari yüzbaşısına döndü:

"Yalvarıyorum size, saygıdeğer August Yevgenyeviç."

"Hayır, benden hiçbir şey rica etmeyin Müdür Bey..."

Mark Anton'un değeri arttı. Ama Şolz jandarmaya bağırdı: "Ne dikiliyorsun kazık gibi? Sana emredileni yap!"

Fedor İgnatyeviç işçilere döndü: "Sakin olun! Gürültü etmeyin, kesin!"

Ortalık yeniden sessizleşti. "Bakın!" diyerek söze başladı Fedor İgnatyeviç "Huzursuzluk iyi şeyler getirmiyor. Huzursuzluğa karşılık şiddetli cezalar verilir. Bu konuda diretilirse daha da kötü olaylar patlak verir. Beni anlıyorsunuz herhalde. Hatta kan bile akabilir. Arkadaşlar, size bir öneride bulunmak istiyorum. Bırakın sorunumuzu barış içinde çözelim." Şolz'a döndü: "Size gelince... İyi bir insansınız. Anissim Yegoroviç'e dokunmayın. Bunu sizden hepimiz adına rica ediyorum. Her şeyi barış içinde, tatlılıkla çözmek istiyoruz."

"Yalnız, eğer huzursuzluk artık devam etmeyecekse, o zaman bir diyeceğim yok. Ama sizi uyarıyorum!" Süvari subayı tehditkar bir tavır takındı ve ihtiyar Fedotov'u bırakmasını söyledi jandarmaya.

"Evet, nerede kalmıştık sevgili çocuklar? Hemen işbaşı yapmak istiyoruz değil mi? Gelin, gelin bakalım. Hey tanrım! Namuslu ve saygı değer dostlarım benim!"

Mark Anton zaferi neredeyse kazanmış gibiydi. Hemen karar vermek ve zaman geçirmeksizin cesaretle ortaya atılmak gerekiyordu. Direğin arkasından çıktım, ortaya geldim ve yüksek sesle bağırdım. "Yoldaşlar! En önemli şey henüz söylenmedi. Ben size bilmek zorunda olduğunuz en önemli şeyi söyleyeceğim."

Kalabalık dalgalandı. "Bu kim? Ne istiyor? Nereden geldi?" İşe karışırken hiç de kendi oyununu geliştirmek niyetinde olmadığımı anlamıştı Mark Anton; bunun üzerine kartlarımı altüst etmeye, işçiler üzerinde güvensizlik duygusu uyandırmaya çalıştı. "Heyecanlanmayın bay yüzbaşı!" diye bağırarak beni yakalamak isteyen Şolz'u durdurdu. "Bu bay bizim konuğumuzdur. Siz ona Arhip Nikolayeviç'in evinde rastlamıştınız. Ve siz delikanlı..." Bana doğru döndü. "Siz şimdi burada çok gereksizsiniz. Gördüğünüz gibi her şey iyi gidiyor."

Mark Anton darbeyi iyi indirmişti: "Patron olacak herif aramıza bir engerek yılanı sokmuş ha!" diye bir söz çalındı kulağıma.

Yer ayaklarımın altından kayıp gitmişti sanki. Buraya geliş nede-

nimi nasıl açıklayacaktım şimdi! İşçiler arasında heyecan başlamıştı bile. Fabrikatöre konuk gelmiş birinin ne işi vardı ki burada! Ne olursa olsun onlara kim olduğumu açıklamam gerekiyordu, yoksa kimse sözlerime kulak asmazdı. Ve zaman durmuyordu, yoksa kimse sözlerime kulak asmazdı. Gergin bir hava esiyordu ortalıkla. Saniyeler uçup gidiyordu. Bağırdım: "Grev yapın! Şu anda fabrikatörün ödü kopuyor grevden. Köye gitmeyin sakın. Sizi orada tek tek yakalar ve kandırırlar!"

Fedor İgnatyeviç yapmacık bir havayla kıkır kıkır güldü: "Bu liseli bay sizinle oyun oynuyor. İyi bir salamurayla evde yapılmış pastaları gövdeye indirdikten sonra büyük oruç zamanının sıkıntısını gidermek istiyor."

Durumu açıklığa kavuşturmak için gerçeği söylemeye karar verdim: "Sizlere sesleniyorum yoldaşlar. Kendi adıma değil, parti adına sesleniyorum. Ödün vermeyin! Teslim olmayın! Savaşın, kazanacaksınız!"

Partiyle ilişkinin açıkça söylenmesi 102. maddeden içeriye girmek demekti. Gelgelelim, fabrikaya niçin geldiğimi bir çırpıda açıklamış oluyordum böylece. Yıkıcı bir bakış hissettim. Şal takan, koyu renk saçlı kadın kalabalığı yararak yanıma geldi ve bağırarak: "Ben onaylıyorum!" dedi. "Bu yoldaş bizdendir. Stepan, Kuzma ve Agaşa burada olsalar onlar da onaylardı. Evet, bu delikanlı bizdendir!"

Şolz jandarmalardan birinin kulağına bir şeyler fısıldadı, adam çabuk adımlarla salondan ayrıldı. Süvari subayı takviye istemişti hiç kuşkusuz. Şolz ve Fedor İgnatyeviç'in önüne gelip konuşmaya başladım. Gizlisi saklısı kalmamıştı artık bu işin. Her şeyi açık açık söyleyebilirdim. Gerçeklerimizi düşmanlarımızın suratına haykırabildiğimizde zafer kazanmış gibi bir duygu dolaşır yüreğimizde. Düşmanların tam önünde konuşuyor, böylece sözlerimin dinleyicilere yüz kez daha açık, yüz kez daha yakıcı ve yüz kez daha değerli geldiğini duyuyordum. Dinleyicilerime kendilerinin birer insan olduklarını söyledim, ama patron onların yaşamlarını, kanlarını ve duygularını pazar malı gibi görüyor, ölçüp biçiyor, terazide tartıyor, sağa sola itip kakıyordu.

"Doğru," diye sözümü kesti yaşlı Fedotov. "Bize can veren tanrıdır, ama bu yılan onu bizden geri alıyor." Bu arada buruşuk parmaklarıyla süvari yüzbaşısını gösteriyordu.

"Bakın, geliyorlar işte! Lanet olsun!" diye bağırdı şallı kadın. "Şu iyi beslenmiş domuzlara bakın!"

On iki kadar jandarma yukarı çıktı ve tek sıra halinde süvari yüzbaşısına doğru yürüdü. Nedense ayak parmaklarının ucuna basarak yürüyor ve kalçalarındaki kılıçlarını sıkıca tutuyorlardı.

"Evet, grev yapıyor ve hep bir arada kalıyor muyuz?" diye sordum kalabalığa.

"Grev yapıyoruz!" yanıtı top gibi patladı.

Şolz: "Konuşmacıyı yakalayın!" diye bağırdı, silahını çekti. Jandarmalar kalabalığı yararak üstüme geldiler. Kalabalığın beni savunmaya hazırlandığını gördüm. Benim yüzümden çıkacak bir kavganın greve zararı dokunabilirdi. Beni jandarmalardan korumak isteyen Fedotov'u iteleyerek öne çıktım. "Beni yakalayabilirsiniz." Jandarmalar çevremi sardılar ve beni dışarı çıkardılar. Kapıdan çıkarken bir daha bağırdım.

"Grev yapın ve birbirinize sıkıca kenetlenin!"

Şolz işçileri fabrika binasına kilitlemeyi başaramadı. Kalabalık, avludan fabrika kapısına dek ardımız sıra geldi. Kapı sürgülendi. Dar bir yan kapıdan dışarı çıkarıldım. Şolz iki jandarma ve ceset gibi sarı yüzlü, çok kısa ve dar paltolu bir sivil polis, kenarları halıyla çevrilmiş bir kızağa bindirdiler beni. Tereyağı haftası boyunca Aksinya Georgiyevna'yla birlikte gezintiye çıktığım kızaktı bu. Biz hareket ederken kapının arkasındaki kalabalık, şarkı söylemeye ve bağırmaya başladı. Ne söylediklerini anlamıyordum, ama seslerinde kararlılık ve cesaret dolu bir hava vardı.

Nemli ve soğuk bir şubat rüzgârı esiyor, yanlardaki atların ayaklarından sıçrayan kar tanecikleri yüzüme çarpıyordu. Şolz ve jandarmalar huzursuzdu. İşçilerin zafer kazanmaları canlarını sıkmıştı. Böyle bir günde tutuklanan birini götürmek zorunda oluşları onlar için azap verici bir şeydi. Yine düş kırıklığına uğramışlardı, hareketleri diken üzerindeymiş gibi huzursuzdu. Gözlerini dört açmışlardı.

Buna karşılık ben çok sakindim. Grev başlamıştı. Yeni önderlik mutlaka ilişkileri kuracak, parti hücresi eyleme geçecek, görevler belirlenecekti. Ve şimdi emindim ki işçiler köylerine dağılmayacaklar, omuz omuza vereceklerdi.

Kentte kalarak açlıkla ve polisin takipleriyle karşı karşıya gelme-

nin hiçbir anlamı olmadığı düşünülebilirdi. Ama hayır, yaşam işçiler için köyde de çok zor olurdu. Onlar öyle küçük hesaplar yapmazlardı. Çünkü küçük hesaplar hiçbir zaman büyük bir hareketi doğurmamıştır.

Konoplin'in işçilerini mücadele ruhu sarmış ve hep birlikte eyleme geçmişlerdi. Güzel bir geleceğin umut ve coşkusuyla yanıp tutuşuyordu yürekler. Kendi saygınlıklarının ve onurlarının bilincindeydiler artık. Olayların yönetimine bizzat katılmak, söz sahibi olmak istiyorlardı.

Konoplin'in işçileri isteklerini açığa vurur vurmaz fabrikada, kentte ve istasyonda bütün yaşam olağan akışını değiştirdi.

Bütün makamlar yukarıdan aşağıya harekete geçtiler. Aceleyle kollarını sıvamaya başladılar. Ve kapıya kadar bana eşlik eden ve hala orada duran kitle, yaşamdaki yerini, gücünü ve etkisini anladı. Beni saran mutluluk duygusunu açıkça hissetmeseler bile, şu anda kimilerinin yüreği hiç kuşku yok ki normalin üstünde atıyordu.

Lefortovski sürgündeyken bir gün bana yoksulların, mutsuzların ve haklarından yoksun bırakılanların kendisini hiç ilgilendirmediğini söylemişti. Halkını sevmeden devrim olamayacağını anlayamamıştı o. Tutuklanarak zorla ayrıldığım bu insanlara beni bağlayan şeyin ne olduğunu açıkça ve yakıcı bir biçimde hissediyorum. Onları acıları, mutsuzlukları, haksızlığa uğradıkları için seviyor değilim. Tam tersine, neşeli umutları, cesaret ve çözülmez kahramanlıkları için seviyordum.

Atlar dörtnala gidiyordu. Çevremdeki jandarmaları düşünmüyordum hiç. Alabildiğine neşeliydim. Yalnız yüzümü kamçılayan rüzgârın keskinliği hoşuma gitmiyordu pek.

Mavi derinliklerde parlayarak parçalanan bulutlar ve pırıl pırıl gökyüzü bana sevinç veriyordu.

ONUNCU BÖLÜM

Demiryolu boyunca ilerledik. Derken, istasyon göründü. Belki de Moskova'ya gönderiyorlardı beni.

Buna enikonu inanmak üzereydim ki istasyonun önünden geçip kente giden geniş yola saptık. Demek hapishaneye gidiyorduk, süvari yüzbaşısının pençesine... Klavdia'yı, candan dost Şurabstov'u düşündüm. Hay aksi şeytan, ne yapsaydım acaba? Sabırlı ve dayanıklı olmalıydım ve dahası, süvari yüzbaşısının karşısında çok şen olmalıydım.

Görünüşe bakılırsa bütün öteki taşra hapishaneleri gibi bir yerdi burası. Özel bir hücreye götürüldüm. Hücre ilk kattaydı. Hava akımı yapan, ağır, meşeden yapılma bir kapısı vardı. Tavanda yüksekçe bir pencere göze çarpıyordu, pencerenin önü tel kafesle kaplıydı, onun arkasında da kalın demir parmaklıklar vardı.

Şolz arkamdan hücreye girdi. Ortalığa göz gezdirdi. Burnunu dikti ve pencereye tahta takılmasını emretti. Kendisiyle birlikte gelen hapishane müdürüne, "Tutuklu, jandarmanın sorumluluğunda, yani benim elimde olacak," dedi.

Hapishane müdürü, sana duman attıracaklar, kim olduğunu bile unutacaksın demek istercesine alayla bana baktı ve bön bön güldü.

Şolz: "Çok sıkı bir biçimde gözaltında tutulsun," dedi giderken. "Hiçbir gezinti, en ufak bir ayrıcalık bile yok! Kesinlikle hiçbir şey, anlıyor musunuz?" Duvarları ve yeri inceledi ve sonra birdenbire aklına gelmiş gibilerden, "Tutuklu her gün duvarları ve yerleri temizleyecek," dedi. "Bunu siz emredeceksiniz. Ne olursa olsun bu işi yaptıracaksınız ona. Suyla temizlemesine izin vermeyeceksiniz. Tutukluyla özellikle ben kendim ilgileneceğim. Her sabah geleceğim... Ve onunla konuşacağım..." Elini öne doğru uzattı ve yumruğunu sıktı: "Gereken bütün ilgiyi göstereceğiz ona!"

Hapishane müdürü güldü. Şolz oyun oynar gibi derinden içini çekti ve dedi ki: "Evet hizmette kusur etmeyeceğiz! Hizmet!"

Bu arada soluk soluğa bir jandarma geldi ve hapishane müdürüne bir kâğıt uzattı.

"Bir telgraf var."

Hapishane müdürü telgrafı aldı, şöyle bir baktıktan sonra Şolz'a verdi. "Sizin adınıza gelmiş. Acele, Moskova'dan." Şolz, son derece alçakgönüllü ve heyecansız pozlara bürünerek telgrafı açtı ve okudu. Sonra yüzünü buruşturdu; saatine bakarak sordu; "Ne dersiniz müdür bey, trene yetişebilir miyim? Evet, hizmet, hizmet... Moskova'dan çağrılıyorum."

Ve sonra bana döndü. Hapishane yöneticileri içeri girdiğinde mahkumlar hemen ayağa kalkmak ve o gidene kadar da ayakta dikilmek zorundaydılar, bilinen bir kuraldı bu. Oysa ben, bu buyruğu bile bile hiçe saymış, Şolz girer girmez yere çömelmiştim.

"Ayağa kalkmıyorsun ha! Şolz'u tanımak istiyorsun demek? Ayağa kalk diyorum sana!"

Hiç istifimi bozmadım. Şolz elini cebine sokarak bana doğru geldi ve boğuk bir sesle homurdandı:

"Ayağa kalk!"

Henüz yanıt veremeden ağır bir şeyle kafama vurdu. Bayılmışım.

Çekiç sesleriyle uyandım. Pencere çivileniyordu. İlk aklıma gelen şey şu oldu: Gün batıyordu. Çivilenen her tahta ışığın bir parçasını götürüyor, hücre gitgide kararıyordu. Ve ben bunun gerçek karanlık olmadığını, tahtanın ardında açık, pırıl pırıl bir gökyüzünün varlığını duyuyordum.

Stolipin Rusya'sının camlarının da böyle çivilendiği geldi aklıma. Ama bu da işe yaramamıştı.

Yerden kalkıp kerevete oturdum. Başımda bunaltıcı bir ağrı vardı. Açlıktan midem kazınıyor, karnıma sancılar giriyordu. Çevreme göz gezdirdim. Hücre nemli değildi pek. Duvarlardan aşağı sızan bir damla bile yoktu.

Günler günleri kovaladı. Önceleri zaman geçmek bilmiyordu, durmuştu sanki. Sonra hareketlendi. Zaman zaman cılız bir ışık sızıyordu. Günü eşit parçalara bölen yemek öğünlerine ve tahtalara sızan ışığa bakarak zamanı kestirmeye başladım.

Sabahları sıcak çay içene dek jimnastik yapıyordum. Kahvaltıdan sonra hemen hemen "öğle yemeğine" kadar "büyük gezinti" başlıyordu. Bu şu demekti: "Yediğim taş gibi ekmeği ve o berbat mı berbat et suyunun sindirimi tamamlanana dek bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordum hücrede. Ardından kerevetin üzerinde kısa bir dinlenme

molası veriyor, sonra kısa, yarım yamalak bir uyku çekiyor; sonunda da kendi kendimi sınavdan geçiriyor, okuduğum kitaplara doğru düşsel bir geziye çakıyordum. Örneğin Lenin'in çok sevdiğim iki kitabı, *Ne Yapmalı?* ve *İki Taktik* üzerinde düşünüyor, bu konularda kafa yoruyordum.

Sonra yine ekmekle anlatılamayacak kadar kötü et suyundan oluşan akşam yemeği ve ardından hücrede kısa bir gezinti ve basit jimnastik hareketleri geliyordu. Bunları uyku ya da çoğunlukla uzun bir uykusuzluk izliyordu.

Kuşkusuz ki en iyisi sabah çayından sonra gelen "gezinti" idi. Bu saatler boyunca düşüncelerimi sıkı bir yoklamadan geçiriyor, mücadele ruhumu düzene sokuyordum. Bu şöyle oluyordu: Genel bir kuramsal bakış açısı ya da özel bir soruyla ilgili olarak muhaliflerimizle aramızda geçen tartışmaları yineliyordum. Onların çelişkilerini, gerçekle onların kanıtlama temelleri arasındaki farkları, çıkardıkları yanlış sonuçları buluyordum.

Bu arada partimizin temel noktalarından yola çıkarak onların dayandığı temelleri parçalamak için tartışmalardaki ikna edici noktaları ortaya çıkarmaya çalışıyordum. Bu alıştırmalar bana büyük mutluluk veriyordu. Kuramımızın doğruluğunu ve yenilmez kanıtlama gücünü derinden duyuyordum. İşte bu aydınlık düşünceler bana büyük bir sevinç veriyor, cesaretimi ve gücümü sağlamlaştırıyordu. Saf bir pınardan kana kana su içiyordum sanki.

Bir keresinde günleri saymayı şaşırdım ve tutuklanmamdan bu yana kaç gün geçtiği sorusu artık kafamı kurcalamaz oldu.

Hiçbir değişiklik olmadan süregelen hapishane yaşantımdan koparıldım günün birinde. İki gardiyan hücreme girip kendileriyle gelmemi emrettiler.

Şolz bürodaydı. Sarhoştu. Öfkeyle bağırıp çağırarak tehditler savurdu. Öylesine bitkindim ki yeniden temiz havaya çıkmak başlangıçta sarsmıştı beni. Ne kadar zamandan beri hapishanedeydim acaba? Öyle sanıyorum ki en azından iki hafta geçmiş olmalıydı.

İstasyona gittik. Süvari Yüzbaşısı Şolz istasyon şefinden kapalı bir kompartıman istedi. Moskova'nın gizli bölgesine götürüleceğimi öğrendim. Şolz istasyon şefiyle tartıştığı sırada büroya bir topçu subayı

girdi. Hemen ilgimi çekmişti bu adam. İnsan tutukluyken orada olup biten her şeye karşı çok meraklı oluyor. Belki içgüdüsel bir biçimde çevrede kaçacak bir delik bulunup bulunmadığını gözlemekten, belki de yalnızca can sıkıntısındandı bu merak.

Topçu subayının tavırları ve hareketlerinde açıklık, yumuşaklık, iç sıkıcı bir doğruluk seziliyordu. Bakışlarında yorgun bir hava okunuyordu. Şolz subayı çok hızlı bir hareketle selamladı. Belli ki içkiyi yine fazla kaçırmıştı. Subay küçük bir el hareketiyle Şolz'un selamına karşılık verdikten sonra istasyon şefine döndü: "Ben gizli kâğıtlarla görevli olarak gidiyorum. Özel bir kompartıman alma hakkım var."

Şolz kendini tanıttı ve politik bir sürgünü götürdüğünü, kendisinin de az önce özel bir kompartıman istediğini açıkladı. Subay öfkeyle omuzlarını silkti ve sırtını döndü. Kararı istasyon şefine bırakmıştı. Şimdi yanındaki jandarmayla ajana bakarken üzgün gözlerinde saygısızlık okunuyordu. Her neyse, topçu subayı hoşuma gitmişti.

Trenin hareket etmesine henüz çok zaman vardı. Ajanla jandarmalar benimle kompartımanda yemek yerken Şolz büfeye gitti. Adamlar kendilerinin de istasyondaki büfeye gidip gidemeyeceklerini araştırmakla meşguldüler.

Ajan, Şolz'a verip veriştiyordu; "Eğer o bizi de insandan saymış olsaydı, kelepçeleri yanımıza almamızı emrederdi, o zaman biz de trenin 3. sınıf büfesine nöbetleşe gidebilirdik. Ama o bizi düşünmeyi hiçbir zaman akıl edemez. İşi yok da bizi mi düşünecek!" Sonra Moskova'ya gidiş için yolluk ve öbür giderlere karşılık ne alabileceklerini hesapladılar. Ajan bu konuda da Şolz için hiç de iyi şeyler düşünmüyordu. "Olmayacak duaya amin deme. Bu herif aslan payını her zaman kendi cebine atar. Sana bana zırnık bile koklatmaz bu meşe kütüğü!"

"Evet orası öyle;" diye yanıtladı jandarma öfkeyle. "Kediden galeta, köpekten pasta bekleme."

Konuşmalarından anladığım kadarıyla yolculuk tayını olarak benim için de belirli bir para ayrılmıştı. "Kalıbımı basarım ki herifçioğlu hapishanede bu paranın dibine darı ekmiştir."

Süvari yüzbaşısı bana eşlik etmek üzere yanında ikinci bir jandarmayla çıkageldi. Kompartımanı inceledi, kolay açılıp açılmayacağını anlamak için, kapı kilidini yokladı. Sonra kendi kendine ıslık çalıp si-

gara içti ve saatine bir göz attı. "Daha çok zamanımız var!" Birdenbire bir şey geldi aklına. Neşeyle güldü ve ajana bir işaret çaktı: "Evire çevire bigüzel ıslatın bu herifi!"

Şolz dışarı çıktı. Ajan onun ardından kapıyı kilitledi ve üç adam; iki jandarma ve ajan beni dövmeye başladılar. Kıyasıya vuruyorlardı. Derken bir gürültü oldu, dayağı kestiler hemen. Birisi kapıyı çalmıştı. Jandarmalar ve ajan durdular ama yanıt vermediler. Kapı yeniden çalındı. Jandarmalardan biri dışarı çıktı ve kapıyı arkasından kapadı. Topçu subayının sesi geldi kulağıma, bir şeyler soruyordu, jandarma hemen yanıtladı: "Saygıdeğer komutanımızın buyruğu uyarınca tutuklu konusunda sorular sormak ve onunla ilgili her türlü bilgi vermek yasaktır."

Jandarma içeri girdi, kapıyı yeniden kilitledi. Ajan sordu: "O herif mi? Evet, o herif." Jandarmalar adamakıllı zıvanadan çıktılar, öldüresiye dövmeye başladılar. Ajan kompartımandan dışarı koştu, az sonra da döndü.

Jandarma kaygıyla sordu:

"Ne yapıyor dışarda?"

"Hiçbir şey. Vagonda bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyor. Keyfinin kaçtığı açıkça belli."

"Bırak, boş ver. Topal köpek. Onun da ağzını burnunu kırmadığımıza yatsın kalksın dua etsin kerata!"

Alı al moru mor olmuştu ajan. Bakıp bakıp köpürüyordu bana. "Ahmak herif, gözlerini dikip bakma öyle! Bu heriflerin hepsi aynı bokun soyu! Dayak yemiş ya da yememişler fark etmiyor. Bana mısın demiyorlar... Demirden midir nedir bilmem ki! Bunlar sihirli bir ilaç biliyor olmalılar."

Süvari subayı geri döndü ve kendisi varken hiçbir şey olamazmış gibi bir tavır takındı. "Temiz hava girsin içeri!" dedi. Koridor kapısı aralandı hemen. Şolz çantasından bir şişe kolonya çıkardı, ortalığa serpti.

Bizim vagon trene bağlandı, ama hiç kimse binmedi. Şimdilik bizden başka yolcu yoktu. Süvari subayı jandarmalardan birini büfeye yolladı, sonra çoktan kafayı bulmuş olmasına karşın kendisi de yeniden büfeye gitti. Ajanla öbür jandarma kapıyı kapamadan koridora çıktılar. Seslerine bakılırsa dış kapı ağzında duruyorlardı.

Kompartımanda yapayalnızdım. 'Bir şeyler yapmalısın' dedim kendi kendime. Kafamı toplamaya çalışıyordum. 'Nasıl davransam, ne yapsam acaba?'

Dakikalar akıp gidiyordu... Ve ben durmadan kafa patlatmama karşın bir türlü çıkar yol bulamıyordum. Derken yukardaki yatağa çıkılan küçük bir merdiven çarptı gözüme.

Camı kırsam ve pencereden aşağı mı atlasaydım acaba? Ama jandarma ve ajan şangırtıyı hemen işitirlerdi. Üstelik, demiryolu üzerinde bal gibi de önümü kesip yakalayabilirlerdi. Sıçrayan cam parçaları, pencereden atlayan bir adam herkesin dikkatini çekerdi, işgüzarın biri bağırıp haber verebilir, hatta beni kendi eliyle yakalamaya bile kalkabilirdi. Sezdirmeden koridordan öbür vagona geçip trenden atlamak daha mı iyiydi yoksa? Yo hayır, bu da pek emin değildi. Jandarmayla ajan kompartımanda kolayca bulurlardı beni. Kompartımandan koridora geçerken ikisinin de sırtlarının bana dönük olması çok zayıf bir olasılıktı.

Hay allah kahretsin! Belki de şu an en olanaksızı bile denemek zorundaydım. Ajanla jandarma yediğim dayak yüzünden şu anda çok bitkin olduğum ve hiçbir şey yapamayacağım kanısındaydılar. Öyleyse, onlara olanaksız gelen bir şeyi becerebilirdim belki de.

Niçin uzun uzadıya düşünüp duruyordum sanki? N'olursa olsun diyerek gözümü karartım.

Açık kapıyı biraz daha araladım ve hiç duraksamadan koridora kaydım. Bu sırada jandarma ajanın elindeki saati incelemek üzere eğilmişti. Saatten hafif bir melodi yükseliyordu. Ayaklarımın ucuna basa basa vagon boyunca ilerledim. Yüreğim küt küt atıyordu, başka bir köşeden birtakım sesler yükseldi. Peron kalabalık olmalıydı.

Giriş kapanmıştı. Ne yapacağımı bilemeden körü körüne yürüdüm. Perondaki son kompartıman açıktı. Kapıya dokunmadan sessizce içeri süzüldüm. Aynı anda yüreğim hop etti, topçu subayıyla burun buruna gelmiştim. Subay beni hemen tanıdı. Afallayıp kaldığımı görünce olup bitenleri hemen anladı. "Bankın altına!" diye fısıldadı. Bu arada hiç bozuntuya vermeden portakalını soymaya devam ediyordu.

Hemen diz çöktüm, bankın altına süründüm, olabildiğince yaklaştım duvar kıyısına. Buluşumun saflığından korkmuştum. Birden

aptalca bir şeymiş gibi geldi bana bu yaptığım iş. Çocukça bir duyguya kapıldım, yattığım yerden kalkıp buradan çıkmak isteği duydum. Ama tam o sırada hızlı ayak sesleri geldi. Birisi vagona doğru koşuyordu.

Saniyeler geçmek bilmiyordu. Soluğumu tutmuş bekliyordum. Derken birtakım sesler yükseldi koridordan. Sorular, bağırmalar birbirine karışmıştı. Birisi eşikte durup kompartımanın kapısını çaldı. Ajanın sesini işittim. "Saygıdeğer subayımız kompartımanın önünden birinin geçtiğini gördüler mi acaba?"

"Kapalı bir kapının arkasından nasıl görebilirdim sevgili dostum?" yanıtını verdi subay ilgisiz bir sesle.

Onun bu ustaca numarası sevindirmişti beni.

Sonra Şolz çıkageldi, kendini zor duruma düşüren ajana sövüp saymaya başladı.

Subay aynı ilgisiz ses tonuyla: "Sizinkiler bir aptallık mı yapmış?" diye sordu.

"Evet, öyle. Ama belki de kaçamamıştır, biraz uzaklaşmıştır o kadar. Er geç yakalanır. Bakarsınız sorgudan sonra ben kendi elimle serbest bırakırım onu."

Şolz içerde olduğumu gösteren hiçbir kanıt bulamamıştı, ama yine de salt subayı rahatsız etmek ve düşmanlığını belirtmek için kompartımanı aratabileceğini düşünerek korktum. Bir jandarma subayının bir donanma subayıyla açıkça sürtüşmekten çekindiğini bilmiyordum o zamanlar.

Sonra birtakım gürültüler işittim; boş vagon aranıyor, raylar üzerinde oraya buraya koşuluyordu. Yakınlardan bir yerden iki el ateş sesi geldi.

Topçu subayı varlığımı bilmezlikten geliyor, sanki ben kompartımanda değilmişim gibi davranıyordu.

Uzun, çok uzun bir yolculuktan sonra Moskova'ya geldik. Vagonların yavaş yavaş nasıl boşaldığını işitiyordum. Kolayca ve hiçbir engelle karşılaşmadan buradan çıkabileceğim bir fırsat yakaladım. Ne var ki bu fırsatı değerlendiremedim. Zamanında karar verememiştim, şimdi iş işten geçmiş, kompartıman kilitlenmişti.

Vagon uzun süre sessiz kaldı. Geç saatlerde peron değiştirmek üzere hareket etti. Sonunda yine durdu. Gece olmuştu.

Sabahın erken saatlerinde çın çın çınlayan kadın sesleri işittim, kapıda bir anahtar gıcırtısı oldu, benim kompartıman açıldı. Belli ki vagonu temizleyeceklerdi. Ortalığın boş olduğu bir anı kolladım ve dışarı çıktım. Ama henüz yeni doğrulmuştum ki eşikte süpürgesiyle genç bir kadın göründü. Beni görür görmez bir çığlık atıp kaçtı. Kararsız kaldım. Ama kadın yeniden göründü.

"Hiç kimse görmeden çabucak kaç buradan" dedi. Üzüntüyle kafasını salladı. "Önce çok korktum ve hırsız olduğunu sandım. Ama sonra kendi kendime hırsız mırsız olamaz dedim. Çok sevimli bir görünüşün vardı ve olsa olsa öğrencidir dedim. Hemen git. Olur böyle şeyler."

Güzel gözlerinin içi gülüyordu. Omuzlarına sarıldım ve kırmızı dudaklarından öptüm.

"Teşekkür ederim!"

Her şey öylesine akıl almaz bir biçimde sona ermişti ki! Ve ben öyle neşeli, öyle neşeliydim ki!

İKİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

Moskova trenindeki hapishanemden kaçtıktan sonra, istasyondan uzaklaştım, manevra hattına doğru yürüdüm. Çevremdeki her şey beyaz bir sisin içinde silinip gitmişti. Lapa lapa kar yağıyor, rüzgâr iri kar taneciklerini havaya savuruyordu.

Kentin üzerinde duyulan uzun ve seyrek çan sesleri oruç zamanınını bildiriyordu. "Bize, bize..." sesleri rüzgârla uzaklara sürükleniyor, sonra yeni bir sersemletici dalgayla geri dönüyordu.

Ben Serpuşov Hapishanesi'ndeyken Moskova'da hangi değişiklikler olmuştu acaba? Bizim Samoskvoretiçye'de bölge komitesi oluşturulabilmiş miydi? Bizi neler bekliyordu, hangi yeni engeller çıkacaktı karşımıza?

Yüreğim tertemiz ve pırıl pırıldı. Serpuşov'da yaşadıklarım içimde hâlâ taptazeydi. Konoplin'lerin fabrikasındaki işçilerle gerçi kısa, ama yürekten ve içten karşılaşmamın bıraktığı sıcak duygu henüz soğumamıştı.

Görebildiğim kadarıyla demiryolu boyunca kalın, uzun bir çit uzanıyordu. Gele gele küçük bir kapıya geldim ama orada bir bekçi vardı. Burada mutlaka kontrolörler ve bekçiler fıkır fıkır kaynıyor olmalıydılar. En iyisi istasyona geri dönmekti. Başka çıkar yolum yoktu. Benim için tehlikeli olan kalabalık bölgeyi çabucak geçtim. İstasyon artık uzakta değildi. Raylar üzerinden yürüyerek vagonların ve lokomotiflerin önünden geçtim, sonunda perona vardım. Gördüğüm ilk şey bir jandarma oldu. Ama şansım varmış ki, tam o anda bir tren geldi. Yolcular indi; kalabalık, çıkışa doğru aktı. Ben de aralarına karıştım. Birdenbire başım döndü. Bütün vücudum kazık kesilmişti sanki. Mutlaka bir yere oturmak zorundaydım. Ama gafil avlandım. İrademi zorlayarak güçsüzlüğümü yenmeye çalıştım. Derken ayağım kaydı, çevremdeki her şey fırıl fırıl dönmeye başladı. Adamakıllı bitkin düşmüştüm. Oracığa yığıldım kaldım.

Yavaş yavaş ayıldığımda sıcacık bir odada, kalın bir örtünün altında yatıyormuşum gibi geldi bana. Başımın üzerinde üzeri örtülü bir lamba yanıyordu. Ortalık sessiz ve durgundu. Neredeydim acaba?

İyice kendime gelince doğrulup çevreme bakındım. Kirli, asfalt peronda yatıyordum. Ne kadar da kötü bir durumdu! Yere serilip kalacak kadar bitkin düşmüştüm demek! Çabucak ayağa kalktım. Birisi yardımsever bir tavırla koluma girdi. Bir jandarmaydı bu. Dostça görünüyordu. "Bir şey yok, bir şey yok canım," diyen tanıdık bir ses işittim. "Sizi ileride istasyonun yanında bir sürücü bekliyor. Kızağa binip evinize gidin, yatıp dinlenin biraz."

"Prohor!" Onu sesinden tanımıştım.

Prohor'un sürücü ve kızaktan söz ederek oynadığı oyun jandarmayı da etkilemişti. Bizi selamlayarak uzaklaştı. Kendimizi kalabalığın akışına bırakarak çıkışa doğru sürüklendik. Prohor bana destek oluyordu. "Şapkam nerede Proşa? Şapkamı yitirmişim!"

Geri dönüp arasa mıydım acaba? Yoksa jandarmaya mı sorsaydım? Niçin göz kulak olmamıştım ki? Şapka burnumun dibinde yok olmuştu! Kışın ortasında caddede şapkasız bir adam... Düpedüz tedbirsizlik bu! Şapkasızlık pasaportsuzluktan bile daha tehlikeliydi benim için. Proşa, istasyondan uzaklaştıktan sonra dokuma kumaştan, yolunmuş kuzu póstekisinden dar bir kenarı olan kendi şapkasını verdi bana. Buna karşılık benim atkımı aldı, kadınlar gibi başına sardı. Üzgün bir gülümseyişle "Evet, böylece tıpkı kardeşliğin göstergesi olarak haçların değiştirilmesi gibi biz de kasketleri değişmiş olduk. Artık elini bana karşı kaldırmaya hakkın yok," dedi.

Bununla ne demek istemişti? Sesi üzgün çıkmıştı. Onu anlayamadım.

İstasyon alanı boyunca yürüdük. Sürücüler tıpkı sebze bahçelerinde unutulan yazdan kalma korkuluklar gibi oturuyorlardı kızaklarındaki yerlerinde. Oruç zamanını belirten çan sesleri altında, rüzgârda uçuşan kar tanecikleri arasında yürüyorduk. Ama nereye?

Kuşkusuz, Moskova'ya ilk inişimden daha kolaydı şimdi işim. Buluşma yerini biliyordum. Ama öncelikle, kendimi yeniden toplamam için bir şeyler yemem gerekiyordu. Çantamı karıştırdım. Metelik yoktu!

"Rica ederim. Proşa'nın bir arkadaşına yemek ısmarlayabilecek kadar parası var," dedi Proşa. "Ama önce çarşıya gidip yiyecek bir şeyler arayalım."

Birbirimize hiçbir soru yöneltmedik. Yanımda bir arkadaşım olduğu için sevinçliydim. Az sonra çarşının rengarenk kalabalığına dal-

dık. Ortalık gürültülüydü. Büyük bir açgözlülükle ekmekle ringa balığı ve iki kapiğe satılan kıyma haline getirilmiş sığır akciğeri yedim. Benim doymam Prohor'u sevindirdi. Satıcıya kibarca uzattı parayı. İki üç kapik verip bir tane daha aldı. Neşelenmişti. Bense hâlâ ısınamamıştım, ama içimden gülmek geliyordu. Birbirimize baktık ve nedensiz olarak güldük.

"Kes Proşa. Beni güldürme!"

"Benim bir şey yaptığım yok ki! Sen niçin gülüyorsun?"

Ama ben de kendimi tutamadım ve ona katıldım.

"Başındaki bu atkıyla çok gülünç görünüyorsun Proşa!"

"Archangelsk'te benim yanımda nasıl gecelemiştin, anımsıyor musun?" diye sordu, Proşa yavaşça.

"Evet. Marangozhanede, tezgâhın altında bir yerde uyumuştuk."

"Ve sabahleyin bütün saçlarına talaş dolmuş, yapış yapış olmuştun! Kedinin sana armağan ettiği sıçanı da anımsıyor musun?"

"Sıçan değil, alt tarafı küçük bir farecik!"

"Archangelsk'ten kaçarken işin neredeyse bozuluyordu, bunu da anımsıyor musun? Jandarmalar istasyona nasıl da gelmişti? Suratın sapsarı kesilmişti, baktım da..."

Çocuklar gibi coşkuluyduk. Ama ben yine de tetikteydim, ortalığı kolaçan etmekten geri durmuyordum. Bu karmakarışık kalabalıkta fazla göze çarpamazdık. Burada kürk giymelerine karşın şapka takınayan insanlar, yırtık pabuçlu ihtiyarlar, yalın ayaklı gençler, kadın bluzu giymiş erkekler, süvari miğferi takmış kadınlar vardı. Kahkahalar, ilenmeler, gözyaşı dökenlerin hıçkırıkları, çın çın çınlayan küfürler yükseliyor, bunlara heyecanlı çığlıklar katılıyordu.

"Polis!"

Bir polis düdüğü çınlattı ortalığı. Burada bulunan yüz kişiden doksan dokuzu polisle mutlaka kanlı bıçaklıydı. Bu yüzden de bizim için tehlike o kadar büyük değildi.

Bir çay salonuna girdik ve çay ısmarladık. Şimdi artık Proşa'ya sürgünden nasıl kaçtığını sorabilirdim. Yaşlıca, başı açık, serseri kılıklı bir adam masaların arasında dolaşıp duruyordu. Ayaklarında kocaman partal ayakkabılar vardı. Elinde Çar Nikola'nın ustaca çizilmiş resimleri vardı. Sayıları bir düzineyi buluyordu. Resimleri ça-

bucak açıyor, sonra hemen kapayıp rulo yapıyordu. Bir yandan da: "Majestelerinin portresi" diye yumuşak bir sesle bağırıyordu. Yüzü kurnazca parlıyordu. "Majestelerinin portresi!" diye şarkı söylercesine mırıldandı kulağımın dibinde. Sonra derin bir reverans yaptı önümüzde. En küçük bir duraklama göstermeksizin boğuk bir sesle ekledi: "Açık saçık, o biçim fotoğrafları!" Konuşmasını akıcı bir ses tonuyla sona erdirdi.

"Erotik... Paris'i anlatan resimler... Çok çeşitli!"

Kazağının altından bir tomar açık saçık resim çıkardı, yelpaze gibi salladı gözümün önünde. "Lütfen, perdenin arkasına, pencerenin yanına gelin. Zevkten dört köşe olacaksınız. Gençliğin parası azdır ama tutkusu büyüktür, bu yüzden indirim de yapılır..."

Adamı geri çevirdim. Serseri ne gücenmiş ne de şaşırmıştı. Hiç istifini bozmadan yoluna devam etti. Yine aynı şarkıyı söylüyordu. "Majestelerinin resmi!" Ve sonra usulca ekliyordu: "O biçim fotoğraflar..."

Ama Prohor birdenbire coştu. "Ben kendime bir tane alacağım..." Güldü. "Ama Paris fotoğrafı değil, Çarınkini. Evet, Çarın fotoğrafını alacağım."

"Bırak Prohor, seninki de iş mi şimdi!"

"Ama eğlenmek istiyorum..."

"Düpedüz saçmalık bu yaptığın..."

"Ve en iyi gizlenme şekli!"

"Sakın ha, otur oturduğun yerde!"

Prohor sözümü dinledi. Ama ilk kez şimdi farkına vardım ki, hiç de doğal olmayan bir biçimde heyecanlanmıştı. Dışarda, geçmiş günlerden söz ederken kahkahalarla gülüşünü düşündüm. Hiç de hoş olmayan bir şeyler anlatmak istemiş bana, ama cesaret edememişti, anlamıştım bunu. Neden sonra baklayı ağzından çıkardı:

"Daha fazla saklayamayacağım. Bana ölüm işkencesi yapıyorlar. Seni ve Şurabstov'u trene kadar yolcu ettikten ve siz gittikten sonra orada kaldım. Arkanızdan bakakaldım. Ben de kaçmaya can atıyordum. O sırada biri elini omuzuma koydu ve 'gidelim' dedi. Dönüp baktım, seni izleyen jandarmaydı bu. 'Hiçbir yere gittiğim filan yok' dedim, 'Ben buraya Archangelsk'e sürgün edildim, 'Öyle mi değil mi, gel de anlayalım bakalım' dedi. Götürüp sorguya çektiler. Yük-

sek rütbeli bir herif durmadan sordu: 'Kimin kaçmasına yardım ettin?' Soruların ardı arkası kesilmedi. İki üç gün hapishanede kaldım. Sonra tekrar başa döndük. Ve sonra bir daha hapishaneye. Beni evden her seferinde bir polis alıyordu, hep aynı şeyler yineleniyordu: 'Lütfen tek kişilik hücreye!' Böylece her gün birkaç kez sorguya çekiliyordum."

"Niçin sorguya çekiliyordun?"

"Birisine ihanet etmemi ve bütün bildiklerimi söylememi istiyordu."

"Peki sen ne yaptın?"

"Seninki de soru mu! Ne yaptığımı sanıyorsun yani? Hiç düşünmeden bir akşam yük trenine atlayıp, Moskova'ya kaçtım. Şimdi sahip olduklarının bir teki bile olmadan, beş parasız soğuğun ortasına... Ah sevgili Pavel. Bir süre aç acına sürttüm durdum. Sonra nasıl olduysa oldu, beklenmedik bir anda kendimi annemin yanında buldum. Kadıncağız beni gördüğüne sevinsin mi ağlasın mı bilemedi."

"Ya sonra?"

"Şurabstov buluşma yerinde şöyle dedi bana: 'Seni bir başka kente göndermemiz gerekir. Ama bağlantılar kesildi. Artık buluşma yerini bilmiyoruz. Adresleri ve parolayı da yitirdik... Komitenin bir kuruş bile parası yok...' Sonra biraz düşünüp taşındı ve devam etti: 'Evet, durum böyle. Ama büsbütün de kötü sayılmaz. Şimdilik burada, Moskova'da kal. Tekstil işçilerinin arasında çalış. Onları iyi tanırsın sen. Örgütün verdiği üç rubleyi al. Bir pasaport ayarlar ayarlamaz kendine hemen bir iş bul.' Tekstil işçilerinin yaşama koşullarını konu alan bir konferansta, delegelerin seçimi için ajitatör olarak işçilerin arasında çalışmak ve onları etkilemekle görevlendirdi beni. Bir lektörle tanıştırdı. Sanırım doktordu. Adamın, bizim dilenci yaşamımız ve ağır işimiz üzerine yaptığı konuşmayı işitince şaşkınlıktan aklım durdu. Nasıl olmuştu da biz, doğduktan sonra ki ilk aylar içinde ölmemiştik? Doğrusu ya bu konuda epey bilgi sahibi oldum. Sonra Şurabstov'un da rastlantıyla katıldığı illegal bir toplantı düzenledim. Evet onun neden geldiğini biliyordum: Beni iş başında görmek, dinlemek istiyordu. Herkes benden hoşnuttu. Ama sonra, bana ne olduğunu kendim de bilemiyorum... Şurabstov'la önceden konuşmaksızın Metiçer'in tekstil fabrikasındaki işçilerin büyük bir toplantısına katıl-

dım. Polis, toplantıya katılanları sorup soruşturuyordu. Ama uyanık davranıp sızmayı başardım, bana gençler de yardım ettiler elbet. Bunu neden yapmıştım? Evet, iyice coşmuştum. Sende bilirsin ya, bu Metiçer'in tekstil fabrikası Menşeviklerin kalesi sayılır. Orada onlara sempati duyan ve bize karşı olan birçok memur vardı. O zaman şöyle düşünmüştüm: Burunları sürtsün de görsünler! Başkanlık masasının yanında bölge komiseri oturuyordu. Salon polisle doluydu. Menşevikler gözlükleri altından, tıpkı kedinin fareye yaptığı gibi, bana dik dik bakıyorlardı. Sonra gözümü kararttım. Kendimi tutamıyordum artık. Ben değil de bir uzman konuşuyordu sanki. Daha sonra Şurabstov'la karşılaşınca kendisine önceden bildirmediğim için bana kızdı. Ama için için sevindiği de gözümden kaçmamıştı. Çünkü Likidatörleri bozguna uğratmış, Metiçer işçilerinin sevgisini kazanmıştım. Hay allah, ben de senin önünde enikonu övünmeye başladım yahu!"

"İyi ama seni niçin hemen, toplantıda tutuklamadılar?"

"İşte şimdi sen de ötekilerin sorduğu soruyu yöneltiyorsun bana. Onlar da başımın etini yediler: Bölge komiseri ve polisin önünden kaçmayı nasıl başarabilmişim? Nerden bileyim ben bunu? Nasıl olduysa oldu işte. Hemen kaçtım. Polis, beni bile bile ellerinden kaçırdıkları izlenimini uyandırdı. Bu yüzden onlar da bana kuşkuyla bakmaya başladı. Oysa gençler tam zamanında çok yardım etmişlerdi bana. Her neyse, buluşma noktalarından birine gittim, hiç tanımadığım birinden şu yanıtı aldım: 'Bizde yok. Bize hiç verilmedi.' Ne olmuştu? Parolayı anlamamışlardı. Oradan elim boş döndüm. Düşünüyordum: Şimdi ne yapmalıydım? Ortada bir anlaşmazlık olsa gerek diyordum. Ama hayır! Bizim arkadaşlara rastladım. Baktım, onlar da bana sırtlarını dönüyor! Sesimi çıkarmadım. Orada daha fazla bir şey yapamadım. Benden kaçıyorlardı. Taş bir duvarla benden ayrılmışlardı sanki. Hepsi bu kadar. Şimdi nereden başlamalıyım?"

Prohor elini umutsuzca salladı:

"Hay allah kahretsin!"

Prohor ağlayacaktı neredeyse. Yoldaşların onu bir provokatör olarak gördüklerini bildiği kuşkusuzdu.

Çay salonundan çıktık. Prohor düşünceli bir havayla: "Ah, hepsini şeytan alsın!" dedi. Derin bir üzüntü içindeydi. Ama ben ne yapabilirdim? Onu ne avutabilir ne de başımdan savabilirdim. Çünkü son

günlerde neler olup bittiğini bilmiyordum, üstelik önyargıyla davranmam da doğru olmazdı.

"Her şey açıklığa kavuşur Prohor," dedim. Onu her zaman "Proşa" diye çağırırdım, şimdi "Prohor" sözcüğünü kullanışım onu hiç de hoş olmayan bir biçimde etkilemişti. "Nerede oturuyorsun?" diye sordum.

"Bir işçinin her yerde arkadaşı vardır. Ama genellikle annemin yanında kalıyorum."

Kafamı salladım. "Bu büyük bir tedbirsizlik değil mi sence?"

"Bununla ne demek istiyorsun? Yani ben polisle aynı örtü altına giriyorum ve onlar da beni rahat bırakıyorlar. Öyle mi?"

"Bırak bunları Prohor! Lütfen söyler misin, istasyonda ne işin vardı?"

"Tula'dan gelecek olan kız kardeşimi karşılamak istiyordum."

"Düpedüz dikkatsizlik bu, istasyonda her zaman bir sürü ajan kaynar."

"Oysa ben en az tehlikenin istasyonda olacağını düşünmüştüm. İyi ama sana ne oluyor böyle? Yoksa sen de mi hiçbir şey bilmeden beni sorguya çekmek istiyorsun?"

Onu yatıştırmaya çalıştım, ama bu daha da kötü sonuç verdi.

"Benim bilmek istediğim şey şu: Şeytan pençesi gibi sihirli parmaklarıyla beni kim hedef gösteriyor? Beni nereye çekecekler? Sessizliğe mi, tehlikeye mi?" Durdu, ciğerimi okumak istermişçesine gözlerimin içine dik dik baktı. "Benim için üzülme! Biz şapkaları değiştirdik. Sana dokunmam ben!" Öfkeyle güldü: "Proşa'nın seninle bağlantı kurmadığını, senden korkmalarına gerek olmadığını anlat Şurabstov'a."

Bir şey söylememe fırsat vermeden uzaklaştı yanımdan. Bir kez olsun arkasına bakmadı. Geri döneceği umuduyla orada böylece kalıp bekledim. Ama o şimşek hızıyla köşeyi döndü.

Paltosu çok ince, ayakkabılarıysa yırtık pırtıktı. Şapkayı unutmuş gitmişti. Başı hâlâ kadınlar gibi atkıyla sarılıydı.

Hayır, Prohor'un Ryabovski tekstil fabrikasındaki arkadaşları için tehlike oluşturduğuna inanamıyor, inanmak da istemiyordum. Çevremizi kuşku bulutlarıyla sarıp sarmalamak isteyenler olmalıydı. Böyle bir ihanet kesinlikle olamazdı.

İKİNCİ BÖLÜM

Buluşma yerine gittim. Birincisine baktım: Kaldırılmıştı. Bir başkasına uğradım: Kaldırılmış. Prohor doğru söylemiş demek ki. Örgüt tetikteydi ve karşı önlem almıştı.

Ama bizimkileri bulacağımdan ve yeniden çalışmaya başlayacağımdan emindim. Çünkü geçen zaman içinde, maske olarak tüm yasal olanakları ve haberleşme araçlarını kullanabileceğimizi öğrenmiştik.

Gazete satan bir yerin önüne geldim. "Gazete? Dergi? Hangisi?" diye sordu satıcı.

Cebimde tek kapiğim bile yoktu. Olabildiğince ağırbaşlı bir tavır takınarak gazetelere ve başlıklara göz gezdirmeye koyuldum. Satıcı bekliyordu. Yeni yayınlandığı belli olan ince bir derginin sayfası dikkatimi çekti. Başlığın bulunduğu yer gazete ile örtülmüş, ama imzayı okuyabildim: "... Sendikasının organı." Hangi sendikaya ait olduğunu okumadım artık. Bizimkilerden biri olmalıydı. Eğer ortada bir sendika varsa içinde mutlaka bizimkilerden biri de vardı demekti. Sayfaları gelişigüzel çevirdim ve okudum:

"Aralık ayı boyunca Moskova'daki birçok işyerinde kendiliğinden bir dizi gösteri yapılmış, bu gösteriler ücret sorunu ve toplumsal ilişkiler konularının işçiler arasında canlı bir şekilde tartışılmasına yol açmıştır. Otuz işyeri greve gitmiş ve ekonomik istemlerini açıklamışlardır."

Yüreğim sevinçle çarpmaya başladı. Fabrika kapılarındaki konuşmalarımız meyvesini vermişti en sonunda. Benim yara berelerim ise bu ortak yapıttan payıma düşenin karşılığıydı.

Okumaya devam ettim: "İşçi temsilcilerince, 1909 ilkbaharında yapılan kongrelerdeki maddelerin incelenmesi önerildi. Ayrıca bir sonraki kongrenin hazırlıkları olarak sendikaların inisiyatifinde toplantı düzenlenmesi önerildi. Tüm Moskova çapında düzenlenecek bu toplantıda işçilerin yaşamı ve konutlarının durumu görüşülecek."

Yazı çok ustaca düzenlenmişti. Ama satıcı daha fazla okumama izin vermedi. "Saygıdeğer bayım, satın alacak mısınız, yoksa zaman mı geçiriyorsunuz? Burasının açık bir kütüphane olmadığına dikkati-

nizi çekerim." Dergiyi, elimden çekti. Ama yine de, Bolşevik ve Menşevik fraksiyonlarını dağıtmak üzere partideki bütün grupların ortak bir karar aldıklarını belirten ve pek de açık olmayan bir imaya göz atma fırsatı bulabilmiştim. Her yanımı huzursuzluk kaplamıştı. Böyle bir şey olabilir miydi? Ben Konoplinler'in tabakhanesinde ve Serpuşov'dayken neler olmuştu acaba?

"Yolu kapatıyorsunuz bayım!" Satıcı dergiyi arkası çevrilmiş olarak öfkeyle daha yükseğe astı. Ama bu benim için çok iyi oldu! Şimdi artık yazarın adını okuyabilirdim. Bu bizim Mihail'di! Yazı siyah harflerle basılmış olarak karşımdaydı: "İşçilerin yaşam koşullarını konu alan kongre için gerekli bilgi sendika bürosundan sağlanabilir." Altında da adres vardı. Yaşasın! Şimdi ben de buluşma yeri ve parola olmadan yoldaşlarımı bulabilirdim.

Şapkayı kafama iyice yerleştirdim, ellerimi cebime soktum, hızla yürümeye başladım. Birdenbire Yefim İvanoviç Sviyaskin'le çarpıştım. Gözleri sevinçle parladı, ama hemen ciddileşti. Kendini gizlemek istercesine kaşlarını yukarı kaldırdı. Hiç selam vermeden yürüdüm geçtim.

Çok geçmeden, birisi kasten çarptı bana. Cebime yabancı bir elin girdiğini duyar gibi oldum. Kaldırımdan caddeye kaydım. Sezdirmeden dönüp şöyle bir baktım. Yine Sviyaskin'di. Adımlarını sıklaştırarak köşedeki bir yan yola saptı.

Cebime küçük bir kağıt parçası tıkıştırmıştı. Birkaç adım sonra çaktırmadan çıkarıp okudum. "Şurabstov'un çevresinde bir provokatör var. İnadı bırakın. Hemen yok et!" Gözlerimin önü karardı. Neyi yok edecekti? Şurabstov'la olan ilişki mi, kağıdı mı? Bu belirsizlik bile bile mi yapılmıştı, yoksa aceleciliğin bir sonucu muydu? Kağıdı yok etmek istemedim, ama önsezim durdurdu beni, bununla her zaman haklı çıkardım.

Ben de ihtiyarın kıvrıldığı yan yola gelmiştim. Sviyaskin yine yanıma sokuldu, cebime yeni bir kağıt parçası sıkıştırarak önceki gibi uzaklaştı. Kağıdı okudum: "Bu Proşa'dır"

Beynimden vurulmuşa döndüm. Olduğum yere çivilenmişçesine kalakaldım. Sonra hiç farkında olmaksızın şapkamı çıkardım, kendi kendime mırıldandım:

"Doğru olamaz bu, yalan!"

O anda birtakım sorular takıldı kafama: Niçin iki kağıt yazmıştı? Gizlenmek için mi? Amacı neydi?

Bu olay, Prohor'la istasyonda karşılaştığımız andan başlayarak aramızda geçenleri düşünmeme, kuşku ve güvensizlik duymama yol açtı. Prohor istasyonda ne arıyordu? Orada ajanlar cirit atardı. Kız kardeşini karşılamak istediğine aklım yatmıyordu pek. Eğer gerçekten öyleyse ne diye beklemeyip de benimle birlikte gelmişti? Hem sonra annesinin yanında nasıl oturabiliyordu? Bu çok tehlikeliydi. Parayı nereden bulmuştu. Hem de az buz bir para değildi...

Kafam allak bullak olmuştu. Bana niçin Archangelsk'teki acılarından söz etmişti? Böylece başka şeyleri de mi anlatmak istiyordu? Ondan başka kim bilebilirdi ki tüm bunları? Ve eğer o gerçekten provokatörse bunları niçin anlatıyordu bana? Bana yaranmak mı istiyordu? Kaçışıma yardım ettiği için, her şeye benim yüzümden katlandığını mı vurgulamak istiyordu?

İyi ama niçin örgüte ilişkin tek sözcük bile sormamıştı? Şimdi nereye gittiğini neden öğrenmek istememişti? Buluşma yerini bilip bilmediğimi araştırmamış, durumu açığa çıkartacak bir konuşma için kendisini Şurabstov'la yüzleştirmemi niçin rica etmemişti? Ama düşüncelerim hemen tekrar ona karşı oldu: Ya şapka? Kendi şapkasını ajanların dikkatini çekmek için bana takmıştı belki de...

Kendi kendime kızdım. Her şeyi çok gülünç buldum, kılı kırk yarıyordum. Çok fazla yorulmuştum, bitkindim, onun için de imgelemim saçma sapan hayaller uyduruyordu. Bu karmakarışık düşüncelere bir son vermek için istencimi zorladım. Bu iş böyle yürümez dedim kendi kendime. Bir an önce bizimkilerden birini bulmaya bak!

Tipi ortalığı karla doldurmuştu. Cadde vızır vızırdı, kalabalık gitgide artıyordu. Birdenbire sanki biri arkamda gizlice beni gözetliyormuş gibi garip bir duyguya kapıldım. Dönüp baktım: Caddede yine o karmakarışık insan selinden başka bir şey yoktu. Ama hayır, orada, karşı kaldırımda duran birisi bana doğru dönmüştü. Yoksa bana mı öyle gelmişti? Hayır hayır, işte yine dönmüştü. Ah evet, evet, Şurabstov'un ta kendisiydi bu! Kendisini gördüğümün farkına varınca aynı adımlarla yürümeye devam etti ve bir daha da geri dönmedi. Kendisini gözden kaçırmayacağımı biliyordu artık. Şurabstov'u izlerken onu hiç tanımıyormuş gibi davranıyordum. Bu arada yoldan ge-

lip geçenleri inceliyor, neyin nesi olabileceklerini, karakterlerini kestirmeye çalışıyordum. Şurabstov da şu anda ötekilerden hiç de farklı görünmüyordu. Kalabalıkta öbür insanlar gibi görünmeye çalıştığı açıktı. Çevreye karşı büyük bir ilgisizlik duyuyormuş gibi davranıyordu. Olaylar karşısında çok düşünen, yaşam dolu bir insan olduğu yalnızca gözlerinden sezilebilirdi.

Şurabstov birkaç dönemeci geçtikten sonra Tverskaya Caddesi'ne doğru yürüdü. Biraz uzaktan onu izlemeyi sürdüyordum. Vyatka Yayınevi'nin bulunduğu caddeye giden taş merdivenlerden indi. Ben bu yayınevi için Jaurès'in çevirilerini yapıyordum. Yayınevi müşterilerle doluydu. Şurabstov ve ben sanki yeni yayınları inceliyormuşuz gibi davrandık. Öteki alıcıların davranışlarına bakılırsa, onlar da kitap satın almaktan çok başka işler için gelmişlerdi buraya. Daha sonraları öğrendim ki, Moskova parti komitesinin "ekonomik destekleme komitesi" Şurabstov'un önerisi ile burada işleri üstlenmişti. Ayrıca burası bölgede çalışanların buluşma noktası olarak da kullanılıyordu.

Satıcı dükkanın boş olduğu uygun bir anda Şurabstov'un bir işareti üzerine deponun arkasındaki gizli kapağı açtı. Sonra bana dönüp açıkladı: "Gerektiğinde kullanılmak için. Burada avluya bir kapı açılıyor. Sarmal bir merdivenle deponun üstündeki odaya çıkılıyor. Orada arkasına rahatça saklanabileceğiniz yığınla sandık var."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şurabstov arkamızdan özenle kapadı kapıyı. Sonra öfkeyle yanıma geldi. Önümde durdu, kaşlarını kaldırdı, kararlı bir havayla gözlerimin içine baktı. Bakışları yumuşaktı, duygulanmış gibiydi sanki.

Ama birdenbire, sanki bu yumuşaklığı bıçakla kesmek istemiş gibi damdan düşercesine sordu: "Merkez Komitenin toplantısında Bolşeviklerle Menşevik fraksiyonlarının çözülmesi için karar alındığını okudun mu?"

"Evet"

"Peki buna sevindin mi?"

"Hayır... ben... ben afalladım kaldım... anlamadım.."

"İyi. Yüreğime su serptin Pavel. Öyleyse seninle adam gibi konuşabiliriz."

"Eğer ben bu birleşmeye inanmış olsaydım, benimle konuşmayacak mıydın artık?"

"Eğer yalnızca inanmakla yetinseydin azbuçuk katlanılabilirdi. Ama eğer sevinmiş olsaydın, senin de uzlaştırıcı bir çıbandan mustarip olduğun kuşkusuna kapılırdım. Bu mikrop şimdi çok yaygın da..."

Elini omuzuma koydu, babacan ve dostça bir tavırla devam etti: "Yaşıyorsun! Bu güzel ve iyi! Bense artık senin kayıplara karıştığını sanıyordum. Demişlerdi ki: Bizim Pavel'i kurtarsa kurtarsa mucize kurtarır. Şolz'un pençesine düştü. Evet, Şolz denilen herifi ben de tanıyorum..."

"Öyleyse Agaşa'nın başına gelenleri biliyorsun?"

Ama Şurabstov bu konuda konuşmaktan korkuyormuşçasına aceleyle sözümü kesti: "Serpuşov'da olan biten her şeyi biliyorum. Stepan anlattı."

"Konoplinler'in oradaki grev ne durumda?" diye sordum. Son durum konusunda bilgi edinmek istedim.

"Hâlâ sürüyor. Konoplin hâlâ ödün vermedi. Ama verecek; çünkü çok şey yitirdi. Şu sıralar tekstil eşyalarının satımı için en uygun zaman."

Şurabstov pencerenin pervazına oturdu. Suskunlaşmıştı.

Sordum:

"Fraksiyonun çözülmesinin ne anlama geldiğini açıklar mısın bana Şurabstov?"

"Çok kötü ama, ayrıntılarını ben de bilmiyorum. Merkezden iyice koptuk. Bildiğimiz tek şey şu: Merkez Komiteden bir haberci, yanımıza gelmek için yola çıkmış, ama yarı yolda tutuklanmış. Ayrıca sınırda birtakım yayınlar ele geçirildi. Burada, Moskova'da bir yoldaşın üzerinde şifreli mektuplar bulundu. Bu söylentileri Likidatörlerden öğrendik. Likidatörler, pek yakında yani ocak ayının ortasında ya da sonunda Merkez Komitenin bir toplantı yapacağını söylüyorlar her yerde. Bu toplantıda orta taktiksel çizginin belirlenmesi gerekiyormuş. Bütün fraksiyon ve akımlar birleşecek ve böylece partideki fraksiyon kavgasına son verilecekmiş."

Diken üzerindeymiş gibi bir aşağı bir yukarı arşınladı odayı. Gerçi bana bakarak konuşuyordu ama daha çok kendi kendine konuşur gibiydi.

"Bu felâket yetmezmiş gibi hemen hemen tüm Moskova Komitesi tutuklandı. Onun yerine geçici bir yürütme kurulu oluşturuldu. Birkaç gün sonra onlar da yakalandılar. Bizim Samoskvoretiçye'de de tutuklanmalar oldu. Kimi işletmelerle bağlantımız kesildi. Polis birlikleri çılgınca işler yapıyor, gizli polislerin sayısı iki üç kat artırıldı. Jandarmalar her yerde düzensiz kalabalıkların üzerine sürülüyor. Tıpkı bir kasırga gibi... İnsan ayakta zor kalıyor. Hepsi de bu kadarla kalsa neyse." Şurabstov derin bir soluk aldıktan sonra yeniden konuşmaya başladı: "İdeolojik zehirlemeler buraya kadar geliyor, anlıyor musun? Sanki işçi sınıfının düşüncesiymiş gibi, devrim zamanının ve illegalite modasının geçtiğini, eski çözüm yollarının geçerliğini yitirdiğini ileri sürüyorlar. Herhangi bir sağ, 'yasal yola' çekmek umuduyla işçileri sarhoş etmek istiyorlar. Ve şimdi sana her yerde, aramıza bir provokatörün sızdığını söyleyecekler. Ama öyle budalaca bir tavırla değil, tam tersine tilki gibi kurnazca, sonsuz çeşitlilikte yöntemlerle..."

Şurabstov öylesine hızlı konuşuyordu ki, sözcükler düşüncelerine yetişemiyor gibiydi sanki. Şimdiye dek hiç böyle görmemiştim onu. Alışılmış tüm serinkanlılığı gitmiş, içindeki her şey coşmuş, allak bullak olmuştu.

"Hayır Pavel, dur hele! Henüz her şeyi söylemedim. Şimdilerde uzlaştırıcı denen yığınla adam çıktı ortaya. Davul zurnayla yedi mahalleye komitenin ideolojik savaşı bitirme kararı aldığını yaydılar. Hepsi yalan! Ben buna inanmıyorum. Komite böyle bir şeye kesinlikle karar vermez; çünkü ideolojik mücadele tüm çalışmalarımızın temelidir. Evet, hatta bütün yaşamımızın... Ama bu yalan dolu boş boğazlılıklar uzlaştırıcıların çok hoşuna gidiyor. Hemen harekete geçtiler, bize diyorlar ki: Bırak Likidatörler ve biraz da Otzovistler ödün versinler. Böylece ittifak yaparak aynı gemide hep birlikte kalabiliriz. Fraksiyon çatışmasının zararlarını anlatan ilahiler söylüyor, devrimci ilkelere bağlı kalacakları üzerine yeminler ediyorlar. Bir atasözü vardı: 'İyi bir hırsız dua etmeden önce hiçbir şey çalmaz.' Ben şimdi bu duygulu sızlanmalara yanıt olarak uzlaşmazlığa çağıran bir makale yazdım. Burada, tam da en güç durumlarda bütün çelişkinin kusursuz olarak açığa çıkarılması gerektiğini anımsattım; duruma göre anlamsız ödünler vermenin tıpkı Krilov'un masallarındaki ince, zarif ağın güçlü aslanı kuşatması gibi devrimcileri kıskıvrak sardığına dikkati çektim. Bu makaleyi sendikanın dergisine postaladım. Bizim Mihail şimdi orada redaktör. Şimdilerde onun da dalağında uzlaştırıcılık tümörü var. Kısa zaman önce sola daha yatkındı, şimdi ise susuyor. Tıpkı bir tahterevallide olduğu gibi sağa eğimli. Mihail oldum bittim yazar olmayı düşlemiş durmuştur. Sonunda amacına ulaştı, redaktör oldu. Benim makaleyi okuyunca şöyle dedi: 'Önce görüşmem gerek.' "Kiminle görüşmek istiyorsun?" diye sordum, (Menşeviklerle, Likidatörlerle kısacası makalenin kendilerine karşı yazılmış olduğu kişilerle mi? "Başlarına bir gözcü oturtmuşlar: Blagov!"

"Archangelsk'ten mi?"

"Evet. Senin geceleme yerinde yanından kaçtığın herif."

"İyi ama o tam bir Likidatördür!"

"Evet, gör bak! Bizim fraksiyonlar şimdi böyle 'uyuşuyorlar' işte. Uzlaştırıcı Mişka'nın başına gözcü olarak likidatör Blagov konmuş. Son yenilikler bunlar. İşte bu kadar ilerledik. Aynı Blagov, Sviyaskin'i de gizlice Moskova sendika bürosuna aldı."

Şurabstov içindekileri dökünce biraz rahatlamıştı. Yine o eski alışkanlıklarına döndü ve ayrıntılara dikkat etmeye başladı: "Bakıyorum da şapkayı değiştirmişsin. Eskisini o serüvenli yolculuk sırasında mı

yitirdin? Neyse kelleyi yitirmektense şapkayı yitirmek yeğdir."

Böyle ayrıntılarla uğraşmak yatıştırıcı bir etki uyandırırdı onda. Prohorun, yandaki kitap yığını üzerinde duran şapkasını eline aldı, evirip çevirdi, ötesini berisini inceledi, anlamsızca çekeledi ve yine yerine koydu. Bu arada bir şeyler bekliyor gibi bana bakıyordu. O keskin gözlem yeteneğiyle Prohor'un şapkasını tanımıştı belki de. Ama ben Prohor konusunu açayım mı, açmayayım mı, henüz bir karar vermiş değildim.

Şurabstov kapıyı bir parça araladı ve büro nöbetçisinden sıcak su rica etti: "Acaba yarım çaydanlık dolusu bulabilir miydin?"

Su geldiğinde cebinden birkaç şeker parçası çıkardı: "Yaşamanın tadını çıkarmaktan geri durma Pavel. Ben katıksız bir Moskovalı olarak sıcak bir içecekle içimi yıkadığım bu yoksul yaşantımızı seviyorum."

Cebinden kâğıda sarılı küçük bir parça sucukla beyaz ekmek çıkardı: "Şimdi öğle yemeğini yiyebilirsin sevgili Pavel, Klavdia da az sonra gelir. Niçin kızardın? Kızarıp bozarmak diye bir şey yazılı değil tüzüğümüzde. Evet, Klavdia gelecek. Bak yine kızardı yahu! Klavdia gelecek diyorum be!"

"Kes Şurabstov! Bırak dalga geçmeyi!"

"O geldiğinde bize işlerini anlatırsın. Ama önce... Sahi yatacak yerin var mı? Yok mu? Ya paran? O da yok ha? İyi. Öyleyse önce yatacak yer ayarlayalım sana. Klavdia'nın babasının çalışma odasında kalacaksın. Denedik; Profesör Seliversto'un evi gözetlenmiyor. Klavdia artık orada oturmuyor. Bilmiyor muydun bunu?" Yine tadını çıkarmak istercesine bir süre geciktirdi söyleyeceği şeyi:

"Babasından ayrıldı?"

"Niçin ayrıldı? Nereye gitti?"

"Evet, çok dikbaşlı bir kız! 'Önce kendi geçimimi kendim sağlamalıyım' dedi. Ders veriyor. 'İkincisi, babamı belâlardan korumalıyım.' Dedim ya dikbaşlı bir kız. Son derece uzlaşmaz. Kısacası eşsiz bir genç kız. Evet, yine konunun dışına çıktım. Bu akşam neyim var benim bilmem ki; hiçbir düşüncemi sonuna dek doğru dürüst getiremiyorum. Her neyse, geceleyeceğin yer konusunda gerekeni biliyorsun. İvan Semyonoviç'in orada senin için bir pasaport hazırlandı. Sıradan bir şey değil ha! Gerçek bir kopya. Bir avukatın yanında da bir

oda kiralayacaksın. Paraya gelince... evet, işte bu bir felâket. Burada üç ruble var."

Bir an sessiz kaldık. Sonra nöbetçi geldi, Klavdia'nın geldiğini bildirdi. Şurabstov aceleyle birkaç şey daha tembih etti. "Senden bir ricam var Pavel. Eğer Profesörün yanında gecelersen benim kitapları ara. Tavanarasına bırakmıştım. Klavdia'dan Lenin'in felsefe üzerine yeni bir kitabını daha sonra geri verebilirsin, bu arada da birkaç terimi açıklarsın. Anlaştık mı? Bizim gibi, kendi kendine öğrenenler için bu iş pek kolay olmuyor. Bizler kocaman, sakallı adamlar olarak öğrenim yaptık, hem de sistem mistem olmaksızın... Öteki kitapları hizmetçi kız Gruşa gösterir sana. İyi paket et. Eğer muşambayla sarabilirsen çok daha iyi olur. Onları aşağı, güvenilir bir yere indir. Aslında hepsi yasal yayınlar. Konuları astronomi, fizik filan... Hiç kuşkun olmasın, bu kitaplık elim ayağım benim! Gülme, hepsi yirmi kitaptan fazla."

Şurabstov'u dinlerken bir yandan da Klavdia'nın görünmesini iple çekiyordum. En küçük bir heyecan belirtisi bile göstermeme kararı aldım kendi kendime. Ama Klavdia içeri girince içimdeki her şey allak bullak oldu. Klavdia benim Moskova'da bulunuşuma çok şaşırdıysa da pek belli etmedi. O da tıpkı Şurabstov gibi beni Şolz'un pençesinde sanıyordu. Bir an için iri gözlerini iyice açtığını ve gözbebeklerinde ortalığı tıpkı ilkbahar güneşi gibi aydınlatan dostça bir ışığın yanıp söndüğünü görür gibi oldum. Yavaş yavaş bana doğru geldi, elini uzattı.

Sonra daha fazla tutamadı kendini:

"Sen yaşıyorsun ha!" dedi.

Şurabstov şaşkınlıkla ona baktı.

Klavdia, Şurabstov'un şaşırdığını görünce utandı, kıpkırmızı kesildi. Ama hemen toparladı kendini. Hiç istifini bozmadan Şurabstov'a döndü: "Ne kadar iyi, Pavel'in yeniden aramızda olması ne kadar sevindirici..."

Onlara Serpuşov'la ilgili bilgi verdim. Şapkadan, Prohor'un sinirlerinin bozukluğundan ve benim kuşkularından söz ettim.

"Ben gerekli önlemleri aldım," dedi Klavdia.

Şurabstov sertçe sordu: "Ne gibi önlemler? Buna kim karar verdi?"

"Karar verilmesini bekleyemezdim. Bu kuşku öylesine büyüdü ki, örgütü güven altına alma zorunluğu duydum. Buluşma yerini değiştirdim, yeni bir parola saptadım. Başka ne yapabilirdim ki Şurabstov? Buluşma yerinin güvenliğinden benim sorumlu olduğumu söylerdin bana her zaman. Yine sen, böyle durumlarda bocalamamam, kararsızlık göstermemem gerektiğini, önce fikir danışıp, sonra işe koyulmayı beklemememi emretmiştin..."

"Çok iyi Klavdia. Eğer her panikte böyle davranılmazsa ben bu önlemde kusur bulmuyorum. Peki daha başka ne gibi önlemler aldın?

"Sviyaskin'le ilişkiye geçtim."

"En doğrusunu seçmişsin..."

"Ama karalama ve dedikodular ondan çıktı hep."

"Dedikoduların çoktan uzaklara yayıldığını, işçilerin dilinde dolaştığını anlattı..."

"Bunu biliyoruz!" diye öfkeyle bağırdı Şurabstov. "Uzaklarda biliniyor, işçilerin dilinde dolaşıyor ha! Peki kim? Kim duyurdu bunu yedi mahalleye davul zurna ile? Kim çıkardı kontrolü olanaksız hale gelen bu dedikoduları? Henüz mahkemece onaylanmamış suçlamaları kitleler arasında kim yaydı? Kim? Soruyorum."

"Elbette ki Menşeviklerin başı altından çıktı bütün bunlar," diye karşılık verdi Klavdia.

"Ama bu söylentilerin çıkmasından hoşlanan herkes dedikoduları daha da fazla yaydı."

"Bolşevikler arasında, sendikalarda bir provokatörün, gizli polisin bir ajanının bulunduğu söylentisini kendi kulaklarımla işittim ben..."

"Menşeviklerin birlik anlayışlarının içyüzü işte bu, Klavdia. Onlar, hem birlik, fraksiyonların çözülmesi gibi çığlıklar atıyorlar hem de resmen kanıtlanmış hiçbir açıklama getirmeden hakkımızda dedikodular yayıyorlar! Böyle bir şeye ne denir? Sonra sen, Pavel... Senin karalamaların... İllegal olarak az çok bir deneyin olmasına karşın nasıl yapabildin, henüz yeni kaydolmuş bir provokatörü seni karşılamak için ajan olarak gönderdiklerini nasıl düşünebildin? Niçin? Böylece bizim onu daha kolay safdışı edebilmemiz için mi? Kuşkularının temelinde Prohor'un kendi gevezeliği yatıyor aslında. Tutuklanmış ve sorguya çekilmiş... Şimdi ikiniz de Proşa'nın kurnazca bir alçaklık ya-

pacağına inanmaya hazırsınız. Biz bütün bunları başka bir açıdan ele alamaz mıyız, süt çocukları? Sviyaskin ve öteki Menşevikler bize niçin tek bir yol gösteremiyorlar? Karalamalardan başka hiçbir şey yok! Sonra söyleyin bakalım, niçin bu asılsız karalamalara başvuruyorlar? Çok açık; çünkü illegalite konusundaki siyasal dedikodular işlerine çok uygun düşüyor: Sakın ha illegalitenin içine gireyim deme, orada provokatörlerin rüzgârı esiyor! Bununla ne demek istiyorlar? Bu olay aslında o kadar açık değil belki, belki öylesine kılı kırk yarmıyorlar, bilinçle yapmıyorlar bu işi. İllegaliteye karşı karalamalar, ortalığı toza dumana bulamak, dedikodular çıkarmak. Bütün bunlar için elle tutabilecekleri siyasal malzemeler işte."

"Hayır!" diye bağırdı Klavdia korkuyla. "Bu soyut düşünceler çok uzağa götürür seni. N'olur Şurabstov, duygularına kapılma..."

"Neymiş beni çok uzaklara götürecek olan şey? Onur konusunda dikkatli olmak mı, vicdanlı davranmak mı, yoldaşlarımızın incelenmesi mi?"

"Dinle Şurabstov," diyerek sözünü kesti Klavdia. "Benim en çok neden korktuğumu biliyor musun? Attıkları iftiraları kanıtlamalarından ve sonra da bizim provokatörleri koruduğumuzu yaymalarından korkuyorum. Sonra Bolşeviklerin bunu bile bile örtbas ettiklerini, fraksiyonlarının saygılarına gölge düşürmeye çalıştıklarını söyleyecekler. Bu, illegalite düşmanlarının bir zaferi olmayacak mı?"

"Evet. Benim böyle basit şeylere karşılık vermek istemediğimi mi düşünüyorsun? Hayır, Klavdia. Bizim kavgamız tümüyle başka bir düzeyde. Sen politik arka planı unutmakla yanılgıya düşüyorsun. İşin yalnızca bir yanını görüyorsun: Suçlamaları, iftiraları. Ve bunları bütün araçlarla, olabildiğince çabuk çözümlemek istiyorsun. Bütün dikkatini bunun üzerine yöneltiyor ve işin birçok yanını gözden kaçırıyorsun..."

Şurabstov bana döndü: "Sen niçin susuyorsun, Pavel?"

"Düşünüyorum, Şurabstov."

Klavdia araya girdi: "Duruma bir çözüm bulmanın gerekli olduğu kanısında değil misin?"

"Ben olabildiğince sessizce ve göze fazla çarpmaksızın gerçeğin araştırılması için Timofey'e haber verdim" dedi Şurabstov. "Peki niçin Timofey'e?... Nedeni çok basit; Timofey işçiler arasında sudaki

balık gibi rahat hareket ediyor, herkesi de iyi tanıyor. Onlar da onu tanıyorlar..."

Klavdia yeniden söze karıştı: "Peki ya önlem alınmayacak mı? Örgüt korunmak zorunda. Benim düşünceme göre Pavel de illegal çalışmadan geçici bir süre uzaklaşmalı."

"Ben?"

"Evet Pavel, sen. Şurabstov'la ben kendimizi Prohor'dan koruyabiliriz, ama sen... Bu kahrolası şapkayı da fırlatıp at."

"Şapkayı niye atacakmışım ki?"

Şurabstov öfkeyle karşı çıktı: "Çok ileri gidiyorsun Klavdia. Biz her siyasi dedikoduya bakarak, soruşturma süresi boyunca yoldaşlarımızı örgütten uzaklaştıramayız. Bu tutuklamalardan bile daha büyük etki yapar."

Kapı vuruldu ve içeri Serpuşov'dan Stepan girdi. Dün henüz savaşa yeni hazırlanan gagası yeni açılmış bir civciv, iç bölgelerden bir delikanlıydı, bugünse Moskova parti örgütünün bir eylemcisi, illegal bir militan. Konuşmaya başlar başlamaz Stepan'daki değişikliği fark ettim. Şurabstov ve Klavdia'yla konuşurken varlığım onu rahatsız ediyor gibiydi. Geçmişteki öğretmeni karşısına kendi kendini yetiştirmiş bir usta olarak çıkmak zorunda kalan her öğrencinin duyduğu sıkılganlıktan doğuyordu bu rahatsızlık. "Tatsız bir şey oldu. Bundan nasıl kurtulacağımı da bilmiyorum," dedi. "Bu akşam tekstil sendikasının bir delegesi maskesi altında işçi Nijniy Kotil'i evinden alıp sendikaya götürmem ve onunla konuşmam gerekiyor..."

"Çok iyi," diye onayladı Şurabstov.

"Bugün olmasa olmaz mı?"

"Olup bitenleri bilmiyor musunuz? Bizde, sendikada bir ajan var. Yönetimden iki üye, iki Leninist tutuklandı."

"Nerede? Ne zaman. Hangi nedenle?" diye üçümüz birden heyecanla sorduk.

"Bu sabah. Biri evinde, öbürüyse yönetimde yakalandı. Bu işin altında Ryabovski'den Prohor'un bulunduğu söyleniyor."

"Peki sen ne yaptın?"

"Ben Proşa ile ilişkideyim. Daha önce yasal bir toplantıda yaptığı konuşmasından sonra güvenlik altına almıştım onu. Benim kendimden korkum yok, kendim için kaygılanmıyorum. Ama işçilerin beni

tekmeyle oradan atacaklarından çekiniyorum. 'Bu da Proşa'nın arkadaşlarından biri' diyecekler. Bu gün tatsız bir durum oldu. Pek çok işçinin yanında siyasetle ilgili bazı konular tartışılırken, Machçı bana şöyle dedi: 'Sen Proşa'yla birlikte çayhaneden daha demin çıkmadın mı?" Oysaki, o beni görür görmez bir sokağa sapmıştı. Çok karışık bir durum değil mi?"

"İşitiyorsun ya Şurabstov?" diye sordu Klavdia.

Ama Şurabstov soğuk bir karşılık verdi: "Yeter Yoldaş Klavdia. Kanıtlarını biliyoruz. İstersen bu konuşmayı bitirelim artık. Sana gelince Yoldaş Stepan..." Şurabstov bir an duraladı. "Evet, sana gelince Yoldaş Stepan. Çalışmayı geçici bir süre için bırak... Görevi Timofey'e ya da eğer onun zamanı yoksa Golutvinski tekstil fabrikasından 'Siperliksiz'e ver."

Stepan birden sarardı. Nerdeyse şöyle bağıracak gibiydi sanki: Ne yani, ben de mi iftira altındayım? Ama bunun yerine dudaklarını sinirli sinirli kemirmekle yetindi.

Şurabstov devam etti:

"Herkes, herkese karşı güvensizlik duyuyor. Bugünlerde aramızda böyle şeyler oluyor hep. Gericiler bizi içten zayıflatmak için bu yönteme başvuruyorlar. Hepinizden rica ediyorum: Uyanık olun, ama yılgınlığa kapılmayın..."

Klavdia kendini tutamayıp parladı: "İyi ama mantık nerede kaldı Şurabstov? Stepan'a görevi bıraktırıyorsun. Oysa aynı nedenler Pavel için de geçerli! Eğer ortada provokatör varsa, o zaman her iki durumda da örgüt için aynı tehlike söz konusu demektir. Önderliği niçin unutuyorsun, Şurabstov?"

"Biz Pavel'in Proşa ile karşılaşmasını biliyoruz yalnızca. Stepan'ın ilişkisine gelince..."

"İşçilerin düşüncelerinden ödün veriyorsun demek? Öyle değil mi? Ya Prohor gerçekten provokatörse n'olacak?"

"Öyle olmadığı açık."

"Bundan kesinlikle emin misin?"

"Kesinkes."

"Bu çok öznel bir yargı."

"Bu kanım için sorumluluğu kendi üzerime alıyorum. Sorumluluk

bilincim ve bu işle ilgilenenlerin kanıtları gerçek olaylar kadar değerlidir benim için."

"Otoriteni tehlikeye atma. Hem sonra yaşayan insanların..."

"Bak Klavdia, sana büyük saygım var. Ama sen henüz her şeyi kavrayamıyorsun. Kendisi için gerekliyse ve ortada eğer başkalarını da tehlikeye sokacak bir durum varsa, bunu söyleyebilecek kadar yürekli olan ilgili arkadaşlar var burada."

Şurabstov yorgun bir tavırla oracığa çöktü, gözlerini yumdu. Sonra yine bize bakarak son sözü söyledi: "Evet, söyleyecek başka sözü olan var mı? Öyleyse gidelim yoldaşlar. Zaten burada gereğinden fazla oturduk."

Vedalaşırken Klavdia bana döndü: "Babamın yanında mı kalacaksın? Ne yazık ki görüşemeyeceğiz. Bugün gelebileceğimi sanmıyorum."

"Seni bir daha ne zaman görebilirim."

"Bilmiyorum. Bilmiyorum. Bilmiyorum."

Duraksayarak üç kez söylediği bu "bilmiyorum" sözü ne anlama geliyordu? Klavdia'da yine ne gibi bir değişiklik olmuştu acaba?

İyice yakınıma gelerek fısıldadı:

"Şurabstov'a baksana. Korktuğu filan yok hiç. Hiçbir şeye dikkat etmiyor. Stepan'la konuşuyor. Görüyor musun, görüyor musun suratında nasıl da şaşkın bir anlam var! Onu hiç böyle görmemiştim! Nesi var dersin Pavel?"

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Stepan ve Klavdia gidince Şurabstov saatine baktı: "Ben de hemen gitmek zorundayım. Vasili hâlâ görünmedi. Umarım başına bir şey gelmemiştir." Vasili'nin kendisini tutuklayan polisin elinden karanlık bir yan yola dalarak kaçmayı başarabildiğini anlattı.

Vasili adına sevindim. Bir an sonra Şurabstov şaşırttı beni: "Peki Vasili konusunda sen ne düşünüyorsun?"

"Niye öfkeli öfkeli soruyorsun bunu? Vasili'ye karşı senin tavrın ne?"

"Beşinci yılındaki kahramanca tutumundan ötürü onu takdir ederim. Ama şimdi kafasında çok kötü bir karışıklık var."

"Onun gelişeceğine inanıyor musun?"

"Ona güveniyorum, bu nedenle de gelişeceği kanısındayım."

"Bu çok iyi, seni uyarmak istiyorum. Eğitiminde büyük yetersizlikler var. Aslında şimdilerde çok yaygın bir durum bu. Hemen hemen bütün işçiler, özellikle de 1905'te barikatlarda savaşmış ve tüm benlikleriyle devrime bağlı olanlar bilgi edinmeye can atıyorlar. Şimdi sana derim ki; Vasili'ye kol kanat ger. Gelişimine yardımcı ol. Klavdia, Otzovistlerin, bu 'kıvırtan Likidatörlerin' Vasili üzerindeki etkisini sildiğinden beri Vasili bambaşka bir delikanlı oldu. Ateşli biri! Onu illegal çalışmanın içine bizim çevreye ve bölge örgütüne aldık. Kendisine İvanovnisinki'den bir işçinin pasaportunun kopyasını çıkardık. Serpuşov'da sana yardıma gelmek için öyle acele etti ki yanına kimseyi istemedi. Konoplin'in fabrikasına gizlice sızmayı da yüzünün akıyla başardı. Senin tutuklandığını onun sayesinde öğrendik. Sonra Stepan'ın kaçışını... Ve Agaşa'nın..."

Agaşa'nın adını söylerken durgunlaştı, ama bir an sonra yine toparladı kendini! "Vasili için ne düşündüğümü sormuştun değil mi? Bunu nasıl anlatsam Pavel? Nereden başlayacağımı bilmiyorum.. Ama anlatmam gerek, çünkü senin yardımını umuyorum. Eğer işler kötüye giderse belki bir süre için benim yerime geçersin."

Şurabstov sustu, bir süre için kabuğuna çekilmişti sanki. Sonra içten bir bakışla, duraksamaksızın konuşmaya başladı: "Böylece uygun

fırsatları kaçırmamış oluruz. Elimizi çabuk tutmak zorundayız. Onun garip bir durumu var şimdi. Şolz onu Serpuşov'dan getirince birden korku düştü içine: Her an ölebilecek durumda olan bir tutukluyu hangi yönerge gereğince ve nasıl alıkoyabilirdi? Çünkü Agaşa ilk zamanlar ölümün eşiğine gelmişti gerçekten. Bu yüzden Şolz korkuya kapıldı, Agaşa'yı hapishaneye tıkmak yerine hastaneye yatırmak zorunda kaldı. Onu orada bulduk. Vasili –ona çok müteşekkirim– Serpuşov'da olup bitenleri bildirdi bize. Her şeyden önce de Stepanida'nın büyük yardımı oldu. Stepanida'nın Agaşa hakkında çok ters yargıları vardır, bunu biliyor muydun? Gelgelelim, Agaşa'nın yoksulluğunu öğrenir öğrenmez, hemen hastaneye girdi. İyi niyetli bir hastabakıcının yardımıyla ayrıntılı bilgi topladı. Hastanedeki nöbetçileri bize yardım için ikna etti. Zaten Agaşa tüm nöbetçilerin sevgisini çoktan kazanmış. Çünkü çok yürekli davranıyormuş, bütün ağrılara ve acılara gülerek göğüs geriyormuş. Şimdi durumu çok kötü... Çok kötü... Daha fazla yaşayabilecek mi? Hep bunu düşünüyorum.. Durmadan kafa patlatıyorum." Şurabstov yine suskunlaştı. Bana her şeyi anlatmakla anlatmamak arasında bocalıyor gibiydi. Gözleri dolu doluydu. Yeniden konuşmaya başladı:

"Belki de bu son kez olmayacak, belki de bu bir veda olmayacak," dedi. Bilmece gibi konuşuyordu. "Bütün gençler Agaşa için hastaneye gittiler. Ve şu öneriyi getirdiler: Agaşa iyileşmeden önce niçin kaçmasın? Hastane çalışanları için bu tehlike öyle büyük bir önem taşımıyor. Agaşa mahpus değil, üstelik hiç kimsenin sorumluluğu altında da değil. Vasili'nin getireceği haberi bekliyorum şimdi. Kaçış hazırlıklarını yapmayı o üstlendi. Bu arada Agaşa'nın bugün hapishaneye götürüleceğini öğrendik. Hapishane arabası akşam için istenmiş. Çok az şansımız var, en uygun anı seçmek gerekiyor. Bakarsın Agaşa'yı ölümün pençesinden kurtarırız. Anla Pavel, hapishane onun için gerçek bir ölüm demek olacak..."

"Bunu açıklamak zorunda değilsin..."

"Sana açıklamıyorum; yalnız, sana..."

"Kanıt mı? Bana hiçbir şey kanıtlaman gerekmez."

Şurabstov inceden inceye süzdü beni.

"Karşı mı çıkıyorsun, yoksa soru mu soruyorsun? Sahte bir tavır değil mi bu? Ne düşünüyorsun dürüstçe söyle! 'Riske girme hakkına

sahip değilsin. Sen bizim sorumlumuzsun. Senin karın da olsa kendini tehlikeye atamazsın,' de."

"Seni anlıyorum."

"Sahi mi? Öyleyse davranışımı doğru buluyorsun? Oysa Vasili verip veriştirmişti bana. 'Sen sorumlu bir kişi olarak haksızsın...' Sen ne dersin buna Pavel?"

Sesimi çıkarmadım: Omuz silkmekle yetindim. Şurabstov bununla ne demek istediğimi anlamıştı. "Haklısın Pavel. Vasili şaşkının biri. Burada en azından duygusal bir sorun söz konusu. Ve bu konu hiç kuşkusuz ince elenip sık dokunabilir. Önderliği güvence altına almak mı, yoksa bir yoldaşın yaşamını kurtarmak mı? Hangisi daha önemli? Soyut önlemler! Şimdi duygusal sorunlar yüzünden başlarını yakacak bir durum yok pek. Kurtarmak için hiçbir çaba harcamaksızın, henüz yaşamakta olan bir yoldaş ölüme bırakılır mı?"

O sırada apar topar ve yel yeperek Vasili daldı içeri, Şurabstov'un yalnız olmadığını bile fark edememişti. Ben köşede oturuyordum.

"Hâlâ bekliyorsun ha, Şurabstov? Korkma, seni yarı yolda bırakmam. Her şey hazır, arkadaşım. Her şey ayarlandı. Öyle bir kızak buldum ki üstüne yok, şöyle lüks bir şey. Sürücü de güvenilir bir adam. Yalnız, işin ucunu yine de düşün. Bırak da bir kez daha uyarayım: Düşün, bir kez daha düşün! Kendini tehlikeye atmaya hakkın var mı? Bana güven. Ben işi tereyağından kıl çeker gibi hallederim... Ama sen yine de düşün Şurabstov, işitiyor musun? Söz veriyorum sana, ben her şeyi tamamlayacağım..."

Vasili birden benim farkıma vardı. Ve bütün tehlikeyi unutarak yüksek sesle bağırdı: "Vay Pavel! Arkadaşım benim! Yaşıyorsun demek! Şolz seni yiyemedi öyle mi?"

Beni kucakladı. Ateşli ateşli anlatmaya koyuldu: "Sorma, benim başıma neler geldi neler! Beni de iki yaşlı kent polisi kovaladı, basık ayakkabılı iki namussuz. Birinin suratına yumruğu patlattığım gibi çenesini kırdım. Biraz ciyak ciyak bağırdı, sonra sesi soluğu kesildi. Öbürünü de bir yumrukta yere serdim. Sonra da tabanları yağladım. İşte böyle Pavel, ben şimdi doğru yoldayım. Bölge örgütünde çalışıyorum. Bunu sana borçluyum, yalnız sana arkadaşım. Ya sen nereden geldin buraya?"

Şurabstov bana gizlice göz kırptı: "Pavel Prohor'un yanından bana geldi..."

Vasili afalladı: "Prohor'un yanından mı?" diye sordu şaşkın şaşkın. "Onun için söylenenleri sen de biliyor musun?"

Şurabstov yanıt verecek zaman bırakmadı bana: "Şimdi sorunumuz Prohor hakkında söylenenler değil Vasili. Tam tersine, seninle benim işe nereden başlayacağımız söz konusu şimdi. Odaya fırtına gibi daldın, çevrene kesinlikle bakmadın ve hemen patladın. Her şeyi anlattın. Bizim başka bir adla maskelediğimiz buluşma yerinde olduğumuzu unutuverdin. Çok zor bir meselede sana nasıl güvenebilirim ben şimdi? Ateş gibi yakıcısın, hemen parlıyor, acele etmeye başlıyor, bu arada diğerlerini de yakıyorsun. Pavel senin tedbirsizliğin sonucu zor duruma çoktan bir kere düştü bile. Sen bir şeyin hazırlıklarını yapabilirsin, ama soğukkanlılıkta sonunu getiremezsin. Şimdi git. Arabayı hastanenin önüne getir, ondan sonrasıyla ben kendim ilgilenirim."

Vasili'nin yüzü mahzunlaştı, canı sıkılmıştı. Şurabstov'un deminki önerisi üzerine, eğitiminde ona yardımcı olacağımı söyledim. Beni can kulağıyla dinledi, neşesi yerine geldi. O tipik aşırı coşkunluk, yerini sakinliğe bıraktı. Mutlulukla boynuma sarıldı: "Arkadaş diye, yoldaş diye buna derler işte. Evet, eğitime başlıyoruz. Sağol!"

Bir sonraki buluşma yeri belirlendikten sonra Vasili koşarak gitti. Sonra biz de kendimize bir yol çizdik. Arka kapıdan geçerek karanlık avluya girdik, birbirimizin arkasından caddeye çıktık.

Tıpkı gelirken olduğu gibi o yine önde, bense arkadaydım. Şu anda kendimi çok yakın buluyordum ona, kardeşim kadar değerliydi benim için. Aslında anlıyordum, ona yolda eşlik etmem gerekmiyordu ama yine de yalnız bırakmaya gönlüm razı olmuyordu. Sağına soluna bakmadan, durmaksızın yürüyordu.

Belki bitkinliğimden, belki de son günün bütün geriliminden dolayı gitgide derin bir umutsuzluğa gömülüyordum. Kendimi yüreklendirmek için annemin çocukken bana güven veren sözlerini anımsamaya çalıştım. "Eğer insanın içinde bir ağırlık varsa, mutlaka çok sevinçli şeyler beklemelidir."

Şurabstov bulvara doğru döndü, Katerina zamanından kalma bir binaya yöneldi.

Çok geçmeden durduğunu ve ortalığı kolaçan ettikten sonra, al-

çak, diz boyu yüksekliğinde bir çitten atladığını kış olmasına karşın açık duran bir pencereden içeriye süzüldüğünü gördüm. Birdenbire heyecanla, hızlı hızlı ilerledi ve kendinden emin adımlarla asıl giriş kapısından içeri daldı.

Ben, gezintiye çıkmış biri gibi yavaş adımlarla dolaşıyor, bir yandan da açık pencereye doğru yaklaşmaya çalışıyordum. Odanın arka tarafında birtakım aygıtlar, upuzun imbikler, şişeler, araç gereçler ve bir sedye vardı. Anlaşılan burası bir doktorun muayene odasıydı.

Hastanenin karşısında bir bank bulup oturdum, açık pencereyi, asıl girişi, bulvara çıkan yolu dikkatle gözlemeye başladım. Bunu niye yapıyordum, kendim de bilmiyordum.

En azından bir saat geçti. Gün yavaş yavaş kararıyordu. Elinde uzun bir metal sırığın üzerine konmuş bir top fitili olan fener yakıcısı, bir gaz fenerinden öbürüne gidip geliyordu. Fenerlerde önce yeşil bir alev parlıyor, sonra mavi ve en sonunda yine yeşil bir ışık beliriyordu.

Şurabstov ne pencerede, ne giriş kapısında ve ne de çıkış yolunda görünüyordu. Oturduğum yerde öylece bekliyordum. Sonunda caddenin ucundan doğru siyah bir polis arabası göründü, gelip çıkış kapısının önünde durdu. Büyük kapı açıldı, araba içeri girdi. Şurabstov Agaşa'yı kurtaramamıştı anlaşılan. Şimdi polis arabası onu hapishaneye götürmeye gelmiş olmalıydı.

Hâlâ oturup bekliyordum. Geri dönerken polis arabasını görmek istiyordum.

Sonunda büyük kapı açıldı. Sürücü bağırdı: "Dikkat!" Araba tangır tungur sesler çıkararak yavaşça kaldırımdan aşağı indi. Sürücü atları çekiştirdi, hızlarını azalttı. Kapalı kızağın arkasındaki bölümde bir polis vardı. Demir parmaklıklı arka pencereden bakan Şurabstov'un gözlerini bir an için görür gibi oldum. Belki de bana öyle gelmişti. Belki de nice hayhuyla geçen bu heyecanlı günün sonunda benim için dinlenme saati gelmişti artık.

Geceleyeceğim yere geldiğimde bacaklarımı güç bela oynatabiliyordum.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Hizmetçi kız Gruşa kapıyı açar açmaz coşkun bir sevinçle sordu: "İvan Matveyeviç'e geldiğinizi haber vereyim mi?"

Geldiğimi haber vermemesini, beni yatacağım odaya götürmesini rica ettim.

Ama Gruşa ellerini köylüler gibi başının üzerine koydu, söylenmeye başladı: "Kutsal anamız aşkına! İyi ama ziyarete gelmediniz mi? Yatmaya mı geldiniz? Ah, kutsal tanrım. Ne kusur işledik ki darıldınız bize. Yabancı değiliz ya! Bu evde tek gün olmuyor ki Pavel İvanoviç'in adı geçmesin. Eğer İvan Matveyeviç sizin burada bulunduğunuzu bilse karşılamak için mutlaka yukarı çıkardı. Yukarı çıkmak ne demek! Yanında konuğu bile olsa apar topar koşar gelirdi. Bizim beyin yanında eski bir arkadaşı, Kievli bir subay var. Petersburg'a gidiyormuş da. Sabah erkenden istasyondan buraya geldi."

Gruşa'nın anlattıklarına kulak kesildim. "Yedek geceleme yeri boş çıkmamıştı. Konuk bir subay vardı demek. Gerçi onun buradaki varlığı zararsız olmasına zararsızdı, ama yine de bir tutuklanma durumunda işlerin iyice sarpa sarmasına yol açabilirdi.

"Söyle bakalım Gruşa, gerektiğinde kullanılabilecek ikinci bir kapı var mı burada? Caddeye değil ama."

"Ah tanrım! Kutsal havari Peter ve Paul korusun sizi! Bunu da nerden çıkardınız şimdi? Yoksa gece yarısı öfkeli biri mi gelecek bizim Profesöre? Tanrı korusun bundan bizi. Arkada bir çıkış kapısı olup olmadığını soruyorsunuz öyle mi? Var elbette. Şimdi göstermemi istermisiniz? Ah tanrım! Yüreğim ağzıma gelecek neredeyse. Ayaklarımın üstünde zor duruyorum. Dizlerimin bağı çözülüyor..."

Gruşa beni mutfaktan geçirip arka çıkış kapısına götürdü. Oradan da küçük bir avludan bahçeye çıkardı. Kar yığınları arasında çitlere dek uzanan daracık bir patika vardı. Çitlerin yan tarafından da dar bir sokak başlıyordu.

"Buradan dışarı bir kapı açılıyor mu?"

"Ah evet, elbette. Bizim burada bir kapımız var!"

Gruşa soluk soluğa konuşuyordu. Eğer ona susması söylenmezse

hiç durmaksızın konuşmaya devam ederdi. "Stepanida Amvrosiyevna, Klavdia'yı ziyarete giderken hep bu dar yoldaki kapıdan geçerdi. Hem de haftanın yedi günü. Bilmeyen de gerçek bir teyzesi sanacak onu. Klavdia onu öylesine kazanmış ki! Asıl girişteki kapıyı çalmaz hiç. İvan Matveyeviç'i rahatsız etmekten çekinir de ondan. Bilginlerden çok sıkılır..."

Eve geri döndük, Gruşa, İvan Matveyeviç'in çalışma odasına bitişik kütüphaneye soktu beni. Sonra da yatağı hazırlamaya koyuldu. Bir yandan da çene çalıyordu. O gevezelik ededursun ben oturduğum koltukta uyuyakalmıştım. Ama yalnızca bir an için dalmışım. Çünkü gözlerimi açtığımda Gruşa yatağımın hazırlanmasını henüz bitirememişti. Üstelik hâlâ Stepanida Amvrosiyevna'dan, bahçenin çitlerinden, kapıdan söz edip duruyordu. Ona Şurabstov'un kitaplarla ilgili ricasını söyledim. İçten, gayretkeş bir istekle: "Siz hiç üzülmeyin," dedi. "Ben her şeyi güzelce yaparım. Bay Drosdov için hiçbir zahmetten kaçınmam."

"Bakıyorum da onu pek seviyorsun?"

"Çünkü o öylesine dostça ve öylesine kültürlü biri ki..."

"Kültürlü mü?"

"Nasıl söylesem bilmem ki. Herkese nazik ve saygılı. Hatta benim gibi iki lafı bir araya getiremeyen, eğitim görmemiş cahil bir köylü kızına bile."

Yalnız kalınca çevreme bakarak kendi kendime güldüm ve bu odada ne kadar rahat olduğumu düşündüm. Duvar boyunca ve pencereler arasında tavana kadar yükselen bir kitaplık vardı. Bu sessizlikte, bu huzur içerisinde biten günün coşkusu ve bir yığın düşünce sardı benliğimi. Rahatım kaçtı. Bu coşkunluk yorgunluğumu bastırdı. Uykum kaçmıştı. Kalktım, odayı arşınlamaya başladım. Düşüncelerim yine davamıza yöneldi. Devrimci hareket yaşıyor, savaşım sürüyordu. Ülkemizin geleceğine giden yolun yeni devrimci çalışmalara mı götüreceği, yoksa mutlakiyetin mi devam edeceği kararı verilecekti. Şimdi önümüzde duran görevler nelerdi? Eğer Şurabstov'un başına gerçekten bir şey gelirse ve ben bu karışık durumun sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalırsam ne yapmalıydım? Her mücadeleden önce olduğu gibi sorumluluk duydum ve bilincim kabardı; içimi coşku ve neşeli bir duygu kapladı.

Önceden de olduğu gibi yaptıklarımı düşünmeye koyuldum. İşleri hemen planlamak, neyi, ne zaman yapacağımı sıraya koymak, adamlarımız arasında görev bölümünü en iyi biçimde nasıl yapacağımı önceden düzenlemek istiyordum.

O sırada kapının vurulmasıyla irkildim. İçeri giren Klavdia'ydı. Afallayıp kaldım, gözlerime inanamıyordum. Kitapçıdayken üzerine basa basa gelemeyeceğini söylemişti bana. Ama şimdi buradaydı işte!

"Babam burada olduğumu bilmiyor!" dedi ilk söz olarak. "Bu yeni yaşantıma başladım başlayalı onu hiç aramadım. Bakarsın gücenir de bana şöyle der: 'Buraya Pavel'in sevgisi yüzünden geldin, benim için değil.'"

"Ne yani, Pavel'in sevgisi yüzünden gelmiş olmak o kadar büyük bir felaket mi?"

Klavdia kızdı: "Ah Pavel. Bu gereksiz şaka da ne oluyor şimdi? Ya bu yanlış ses tonuna ne demeli? Sanki bu durum benim çok hoşuma gidiyor da! Anlamıyorsun bir türlü. Niçin yanımda duruyorsun? Öteye git. Şurada sandalyeye otur ve beni dinle Pavel. Artık seninle ciddi, çok ciddi konuşmalıyım..."

"Can kulağıyla seni dinliyorum."

"Bak yine aynı yanlış ses tonu! Sen işi şakaya boğmak istiyorsun. Ama konuşmada –buna dikkat et Pavel– bir karara varacağız ve bu konuya bir daha dönmeyeceğiz. Birbirimize ya tümüyle yabancı olacak, ya da hep arkadaş kalacağız... Saygıdeğer, sadık arkadaşım. Sen Moskova'da yokken Pavel, durumumuzun ne olacağını sordum hep kendi kendime. Nasıl da aptalca şeyler yapmışız! İkimiz de kendimizi bizden daha güçlü bir duyguya bırakmışız. Beni biraz olsun anlıyor musun, Pavel? Ben ikimiz arasında, başka hiçbir şey katmaksızın saf bir dostluğun sürmesini istiyorum. Evet, başka duyguların en küçük bir izi bile olmaksızın içten bir arkadaşlık. Ve hatta seninle Şurabstov arasında olandan daha da iyisi. Niçin kafayı eğiyor ve gözlerini kaçırıyorsun? Gücenmiş ve aldatılmış gibi bir havaya bürünmek de ne oluyor? Aynaya bak hele: Beni hemen düelloya çağıracakmışsın gibi bir hava var yüzünde!" Klavdia kıkır kıkır güldü. "Hayır, bu çok gülünç. Gülmekten başka bir şey yapamam. Aslında, eğer sana Şurabstov dostluğunu sunmuş olsaydı mutlaka çok sevinirdin ve şimdi burada böyle üzgün üzgün oturmazdın. Öyleyse bana olan duygularının

başka bir anlamı var. Dostlukla yapılamayan başka bir şey! Öyle değil mi?"

Ses tonu adamakıllı öfkeliydi. "Sonunda bunun bir hakaret olduğunu anladın mı? Arkadaş olmamızı istemiyorsun demek ki? İyi öyleyse, alışılageldiği gibi, akılları bir karış havada aşık bir çift olalım. Senin isteğin bu mu yani?"

Dışardaki fırtına yeniden şiddetlenmişti. Kar tanecikleri Klavdia'nın yanında oturduğu balkon kapısının kalın penceresine vuruyordu. Pencere önce ince bir kar tabakasıyla kaplandı. Arkadan kar lapa lapa yağmaya başladı. Sonra yağmur başladı, önce ince ince serpiştirdi, derken, bardaktan boşanırcasına yağmaya başladı. Şubat ayında yağmur! Neden olduğunu bilmiyorum ama puslu, sevimsiz şubat ayında, bu harikulade, zamansız, ilkbahar müjdecisi yağmur beni çok sevindirdi. Ayağa kalktım, balkon kapısının yanına gittim, dışarda karanlığı seyre daldım. Yağmur şimdi ince ince çiseliyor ve ara sıra kesik kesik ıslık çalan kış fırtınası ile kesiliyordu.

Klavdia da ayağa kalktı, kapının yanına geldi. Anlaşılan şubat yağmuru onu da heyecanlandırmıştı.

"Işığı söndürelim. Böylece yağmuru daha iyi seyrederiz," önerisinde bulundu.

Lambayı söndürdüm.

"Göz gözü görmüyor... Hayır, şimdi görebiliyorum. Nasıl da yağıyor! İşitiyor musun? Ne hoş bir şırıltı, insana mutluluk veriyor!"

Sesimi çıkarmadım. Bana öyle geliyordu ki Klavdia yine konuşacaktı.

"Seninle karanlıkta konuşmak daha kolayıma geliyor, Pavel. Ama bunu sana nasıl açıklasam bilmem ki? Doğru sözcükleri bulabilmek çok güç. Doğanın kendiliğinden kurduğu yasalarla hak olan ve daha iyisi bulunamayacak ilişkiler vardır... Dur bekle, kesme sözümü. Zaten çok güç oluyor. Yaşama yabancı doğmatizmi ve soyutlamayı istediği için, 'Hac Sonatı' yüzünden Tolstoy'u nasıl yargıladığınızı biliyorum. Bunun bizim bakış açımız olmadığını da çok iyi kavrıyorum. Ama ben tümüyle başka bir noktadan yola çıkıyorum. Sen şanslısın. Çünkü; içinde yalnızca kız arkadaşlarımın, tanıdıklarımın ve akrabalarının bulunduğu, modaya bağlı olanların ve yenilerin okunduğu; modern maskeli filozofların ve sanat konuşmalarının yapıldığı o ha-

vayı hiçbir zaman solumadın sen. Bu insanlarla karşılaşmak istemiyorum artık. Onları daha fazla dinleyemem."

"Dur bir dakika Klavdia, bütün bunların bize ne etkisi olur ki?"

"Ah, öyle mi? Bu sana hiç mi aykırı gelmiyor? Bana kalırsa gerçek bir sosyalist tüm kişisel davranışlarıyla burjuva dünyaya karşı koyar. Ben kendimi tüm benliğimle seve seve davamıza adamak istiyorum. Bana göre tek mutluluk bu yetkin, her şeyi kapsayan birlikte yatıyor. Öyle değil mi? Mantık ve amaçlı kararlılık sonuna dek amaçlı kararlılık. Şimdi benim ikimizden istediğim şeyin tümü bu. Ben temiz hava solumak istiyorum. Çevremde tıpkı bu ilkbahar yağmuru gibi temizliğin egemen olmasını istiyorum. Seçimini yap. Ya ilişkilerimiz tertemiz kalır, ya da kopar gider. Anlıyor musun bunu, yoksa hayır mı? Ne diyorsun? Seni uyarıyorum bak. Savaşacak ve sana ne olursa olsun ödün vermeyeceğim!"

"Yerden göğe kadar hakkın var, Klavdia."

"Anlayamadım!" diye bağırdı Klavdia.

Sözlerini onaylamam düş kırıklığına uğratmıştı onu, şaşırmış görünüyordu. Aslında mücadele etmek, belki de benim karşı çıkmamdan doğacak ve kendine güç kazandıracak engeller istiyordu. Oysa şimdi karşı koyacak engeller çıkmamıştı önüne.

"Biliyor musun sevgili... sevgili Klavdia..."

Klavdia sözümü kesti: "Sus!"

Sustum. Uzun süre öylece oturduk. Yağmur hızını yitirdi, bir süre sonra pencereye yeniden kar tanecikleri çarpmaya başladı. Hava soğumuştu.

Yan yana duruyorduk ve Klavdia'nın soluk alıp vermesini işitiyordum. Birdenbire ses başka bir ritimde çıkmaya başladı.

"Nen var, Klavdia?"

"Yok bir şey."

"Hayır söyle, n'oldu sana? Ağlıyor musun?"

"Ben mi? Niye ağlayacakmışım? Yalnız, bazı şeyler üzdü beni. Bu konuşmanın olması niçin gerekti? Bu konu kapanmış olsaydı keşke. Daha doğrusu hiç olmasaydı daha iyiydi. Ama hep senin suçun." Sustu. Sonra serinkanlı bir tavırla devam etti: "Rüzgârı işitiyor musun? Evet Pavel. Sana daha ne sorabilirim ki? Güzel bir kızla karşılaşmak sevindirir mi seni? Hayır, yanlış ifade ettim... Başka bir kızı öptün mü

hiç? Yo hayır, aslında tamamen başka bir şey söylemek istiyordum..."

Bu çocukça soruyu yanıtsız bırakmak bana günah gibi göründü. "Klavdia... Sürgündeyken olmuştu böyle bir şey. Sana önceden neden anlatamadığımı ben de bilmiyorum. Aslında o beni öptü. Ben de bu öpücüğe karşılık verdim. Ama tıpkı bir kardeş gibi..."

Klavdia kapıdan uzaklaştı, soğuk bir tavırla sözümü kesti: "Bana kirli şeylerini anlatmaktan utan!"

Sokak fenerinin ışığında, koltuğa oturduğunu ve yüzünü yastığa gömdüğünü gördüm. Kapı birdenbire şiddetle vuruldu. Klavdia yerinden kıpırdamadı hiç. Ben de hiç oralı olmadım, balkon kapısının yanında öylece durdum.

İvan Matveyeviç "Burada mısınız, Pavel İvanoviç?" diye sordu.

"Buradayım baba," diye yanıtladı Klavdia.

"Ya Pavel İvanoviç nerede?"

"O da burada... orada... balkon kapısının yanında."

"Lambayı yakabilir miyim Klavdia?" diye sordu İvan Matveyeviç.

Klavdia hastaymış gibi nazik ve üzgün bir tavırla: "Yakabilirsin babacığım. Ama ben şimdi gitmek zorundayım. Zamanım doldu. Seni görmeye nasıl olsa geleceğim. Pavel'le karanlıkta yağmuru seyrediyorduk."

İvan Matveyeviç derin bir göğüs geçirdi. Lamba yandığında, "Gözlerinde yaş var senin Klavdia?" dedi.

"Büyütme baba. Hiçbir şey yok... yalnızca birazcık... Pavel'le kavga ettim de...."

İvan Matveyeviç çok nazik, güven dolu bir gülümsemeyle kızını kucakladı. "Sen benim sahip olduğum en iyi, en akıllı varlıksın." Bu sözlerde hem bir tespit hem de soru havası okunuyordu. İçindeki korkuyu giderecek ve umudunu destekleyecek bir yanıt vermesini bekliyordu Klavdia'nın.

Ama Klavdia bu yarı kapalı soruya karşılık vermekten kaçındı. "Ben şimdi gidiyorum baba."

"Git, git. Eğer zorunluysa seni tutamam elbet. Beni ziyarete ne zaman geleceksin?"

"Yarın..." Hemen ardından, avuturcasına ekledi: "Yarın erkenden gelecek ve bütün gün seninle kalacağım. Yanına oturacak ve ak-

şama kadar dizinin dibinden ayrılmayacağım. Sensiz olmak bana da güç geliyor..."

Durgun bir tavırla bana döndü:

"Yarın görüşmek üzere, Pavel. Buluşma yerinde..."

İvan Matveyeviç'le baş başa kaldık. İkimiz de konuşmaya nereden başlayacağımızı bilemiyorduk. Klavdia yine geri geldi ve sıkılganlıktan kurtulmamıza yardım etti. İçeriye girince ikimizi de tepeden tırnağa süzdü:

"Size ne oldu böyle? Neden söz ediyorsunuz? Benden mi?"

"Niçin geriye döndün?" diye sordu İvan Matveyeviç. Canı sıkılmıştı buna.

"Pavel'e vereceğim kitabı unutmuşum da..." Bana döndü: "Çok, çok önemli. Bu kitabı hemen okumalısın. Senin için çok önemli olan bir konu böylece aydınlanmış olacak." Klavdia masaya "Materyalizm ve Ampiriokritisizm" adlı kitabı koydu ve gitti.

İvan Matveyeviç ve ben yine baş başa kaldık.

Ansızın soru yağmuru altında kaldım:

"Bunca zamandır nereye saklandınız? Niçin hiç görünmediniz? Yolculukta mıydınız? Yoksa tereyağı haftası boyunca annenizi mi ziyaret ettiniz? Klavdia'yla ufak tefek bir tartışma mı oldu, yoksa aranız adamakıllı mı açıldı? Sizden öyle bir dille söz ediyor ki anlamıyorum doğrusu. Bir bakıyorsunuz göklere çıkarıyor, bir bakıyorsunuz ateş püskürüyor, kimi zaman da acı dolu ve güvenmiş bir dille söz ediyor. Onu gerçekten kızdıracak bir şeyler mi yaptınız?"

İvan Matveyeviç soğukkanlılığını korumaya çalışıyordu. Her zamanki şakacılığından eser kalmamıştı şimdi. Heyecanlı ve huzursuzdu. Belki de kendisini unuttuğumu sanmıştı. Üstelik beni kıskanıyordu da.

Acı bir gülüşle rica etti: "Evet, şimdi yemek salonuna gidelim. Eski bir arkadaşım ziyaretime geldi. Kendisi kolay kolay rastlanılmayacak özgün biridir. Sizin için tehlikesiz sayılır. Çok içten biridir, üstelik de önyargılarla davranmaz. Gelin hadi. Kendimizi aynı masaya oturmaya yavaş yavaş alıştırmak zorundayız..."

Bu kadarı da fazla oluyordu. İhtiyar açıkça benim Klavdia'yla olan ilişkimi ima ediyordu. "Niçin?" diye sordum sertçe.

Öfkeyle ve hiç de nazik olmayan bir tavırla şu karşılığı verdi.

"Evet, siz hep geleceğe, uzağa bakıyor, planlar yapıyor, düşünüp duruyorsunuz. Evime geliş nedeninizi ve bundan çıkan sonucun ne olduğunu düşündünüz mü hiç?"

O anda ilk düşündüğüm şey, düpedüz saçmaladığını söylemekti. Ama bir an sonra tümüyle değişik, üzgün, hatta neredeyse yalvarırcasına bir ses tonuyla ekledi: "Bana söz vermelisiniz. Rica ediyorum. Bana öyle geliyor ki dürüst bir insansınız. Yoksa kişisel çıkar sağlamayan toplumsal mücadeleye katılmayabilirdiniz... Klavdia'yı üzmeyeceğinize söz verin bana... Gerçi saçma ve aptalca bir kuruntu ama, sıradan biri gibi –bağışlayın– ona kötülük etmeyin. Kızını seven, onunla yüceliğin, iyinin, kahramanlığın ve temizliğin düşünü gören bir baba yerine koyun kendinizi. Düşünün ki adamın biri çıkıyor, kızınızı baştan çıkarıyor, kızınız birdenbire inciniyor, utanıyor. Ben yapayalnız biriyim, kızımdan başka hiç kimsem yok. Biliyorum, nesnel düşünceleri, adalet duyguları olan birisiniz; bu nedenledir ki, yaşlılıktan doğan zayıflığımı karşınızda açığa vurmaktan sıkılmıyorum."

Ama daha sonra, günümüzün kötü ve karışık olduğunu, ahlaksızlığın kazanılmış bir hak olarak vaaz edildiğini söyleyince Klavdia ve kendi adıma incindiğimi hissettim. Ona, ikimizi bağlayan o güzel, yüce ve adsız duygudan nasıl söz edebilirdim? Bu akıllı ihtiyarın modern edebiyattan ve de uzun, belki de acılı yaşamından tanıdığı pislik ve alçaklıkla hiçbir yere varılamayacağını ona nasıl açıklayabilirdim? Kendimi de korkutan sert bir sesle kestim Profesörün konuşmasını: "Susun! Eğer Klavdia hakkında temiz olmayan bir tek düşünceye kapıldığımı anlarsam, kendimi hemen öldürürüm. Anlıyor musunuz? Yoksa bizi hiç anlamayacak mısınız?"

Öyle sanıyorum ki son sözlerim bir çığlık gibi çıkmıştı. Profesörün yüreğine yakıcı bir ok gibi saplandığı açıktı. İvan Matveyeviç öne doğru eğildi, yüzüne hüzünlü bir hava yerleşti. Ama bu yalnızca bir an sürdü. Derken, yüzü birdenbire aydınlandı ve kendi şaşkınlığına gülmeye başladı. Yüreğinden büyük bir yük kalkmış gibiydi, neşeli bir tavırla, güldükçe gülüyordu.

Sonra ellerini omuzuma koydu, gözlerimin içine sevecenlikle baktı. "Sevgili, sevgili çocuğum. Sözlerime böylesine öfkelendiğinize bakılırsa çok dürüst biri olmalısınız. Böyle tertemiz kalabilmeyi nasıl başarabildiniz? Hiç kuşkusuz, bir sürü kirli ve iğrenç şeyler görmüş-

sünüzdür?" Yaşlı adam kucakladı beni. "Peki Pavel, hadi dost olalım ha? Sizi anlıyorum. Asla kötü bir öğüt verrnem size. İnanın bana!"

Bir an sonra kendini adamakıllı toplamıştı, sakin bir havayla: "Hadi yemek salonuna gidelim," dedi. "Ama daha önce kızımı size şikayet etmek istiyorum. Evet, Klavdinka beni çok ama çok gücendiriyor. Niçin evden ayrıldı? Burada da gönlünce yaşayabilir, istediği gibi çalışabilirdi. Ders verebilir, çamaşırları yıkayabilir, yerleri temizleyebilir, odun kırabilir, dikiş dikebilir. Ben onun kuru tahta üzerinde yattığı günleri, hatta bulaşıcı hastalıktan yatan bir kadına baktığı zamanları da gördüm. Klavdinka rahatça sobayı yakabilir, hatta isterse bacayı bile temizleyebilir. Yanımda kalmalıydı. Niçin gitti? Size soruyorum. Yaşlı bir babanın yapayalnız, yüzüstü bırakılması gerektiğini hangi kuram söylüyor? Pavel, eğer sizde sağlıklı insan düşüncesinin küçücük bir kıvılcımı olsun varsa –gerçi siz de bir ütopyacısınız ya– üstü kapalı olarak uyarın onu.. Yalnız tanrı aşkına, çok, çok dikkatli olun. Damarına basmamaya çalışın. Ona söyleyin: 'Bu ihtiyara çok acı veriyor... Bilim bile avutamıyor onu.'"

ALTINCI BÖLÜM

İvan Matveyeviç'le birlikte yemek salonuna girdiğimde, bir de ne göreyim: Kendi resmi kompartımanındaki sıranın altında saklanmama göz yumarak beni Şolz'dan kurtaran subay orada değil mi! Bacak bacak üstüne atmış, kanepede oturuyordu. Hiç istifimi bozmadım.

Daha Gruşa bana sabah treniyle gelen ve şimdi İvan Matveyeiç'in yanında olan bir subaydan söz eder etmez aklıma gelmişti. O olmasın sakın! Ama bir an sonra mantığım karşı koymuştu. Dünyada sürüyle subay var. Ama şeytanın aksiliğine bak ki, buradaki ya seninkiyse? Evet, şeytanın aksiliği bu ya, gerçekten de trendeki subaydı bu!

Beni görünce afalladı kaldı. Üzerinde sakallı bir ilahla, çarpık bacaklı bir kız resmi olan dergiyi yana bıraktı gülümseyerek, Profesör ona kendisini bir Bolşevikle tanıştıracağını söylemiş olmalıydı. Hayalindeki Bolşevik tipine uygun olarak "Hırpani yerli halktan" birisi ile karşılaşmayı umut etmişti herhalde. Belki de kendini, terbiyeli bir insan olarak, gençliğin bu köklü yanılgısını tenezzül ve hatta nezaketle gidermeye hazırlanmıştı. Gelgelelim karşısına çıka çıka, kompartımanda bir kez bile olsun konuşma fırsatı vermediği, hiç de hesapta olmayan biri çıkmıştı! Konuşma ne demek! Konuşmak şöyle dursun, hiç değilse bir yudum su, bir parça ekmek verebilirdi. Üstelik kompartımanına girmeden önce canavarca dövüldüğünü bal gibi biliyordu. Hiç kimsenin görmeyeceği ve işitmeyeceği kapalı bir kompartımanda bulunmamıza karşın, bana yardım etmekten onu alıkoyan şey neydi? Bana gözcülük eden jandarmalara istasyonda açıktan açığa saygısız davranmış ve gözlerinde yorgun bir üzüntüyle bakmıştı. Öyleyse kapalı bir kompartımanda benden niçin çekinmişti?

Oysa şimdi... Şimdi yüzünde şaşkınlık değil, utanç vardı. Kompartımanında kaba davranmıştı. Gerçi iyi bir iş yapmış, bir devrimciyi kurtarmıştı, ama daha sonraki duygusuz davranışı hiç de namuslu bir insanın davranışına uygun değildi. "Bir liberalin aşırı korkaklığı!" diye düşündüm ve "kurtarıcıma" karşı yükselen düşmanlığımı bastırdım.

"Sizi tanıştırayım Pavel, arkadaşım Nikandr Dimitriyeviç Filomatski. Yüzbaşıdır, mükemmel bir subaydır."

Yüzbaşı öyle donakalmıştı. Şu anda içinde mutlaka türlü türlü duygular, karmaşık düşünceler ve önyargılar kaynaşıyor olmalıydı. Hafifçe eğildim, ona elimi uzatmaktan kaçınarak masaya oturdum. Hemen çatışmaya girmek ve yaşam ilkelerini darmadağın etmek geldi içimden. Her şey olacağına varmalıydı. Ama nedense canım istemedi pek, belki de böyle bir gecede arkadaşım Şurabstov'un hapishanede olduğunu düşünmem engel olmuştu buna.

"Neyiniz var Pavel? Ne oluyor Nikandr Dimitriyeviç?" Profesör karşılaşmamız sırasındaki tuhaflığımızın nedenini kavrayamamıştı doğal olarak. "Önceden tanışıyor muydunuz yoksa?" Sesimi çıkarmadım. Önce subayın konuşmasını istedim. Profesör yanımıza, masaya oturdu. Bu arada birkaç şarap şişesi getirilmişti.

"Tanışmak mı?" dedi subay. "Mesleklerimiz birbirinden tamemen farklı. Burada bir araya gelişimiz rastlantı eseri!"

Onu, kışkırtmak istedim. "Yani size göre nasıl bir rastlantı bu? İyi mi, yoksa sinir bozucu mu?"

"İkisi de önemsiz sayılmaz diye düşünüyorum. Ama yo, önemsiz!"

"Siz iki büyük muhalifsiniz," diye atıldı Profesör sabırsızlıkla.

"Her koşul altında muhalif olmak zorunda değiliz," diye açıkladı subay. Yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı, ama hemen yok oldu.

"İyi söyledin," diye onayladı İvan Matveyeviç, "İyi söyledin. Gerçekten de öyle. Çünkü siz ikiniz de aynı noktadan yola çıkıyorsunuz."

"Hangi noktadan?" diye sordu subay.

"Yurt sevgisi. Haklı mıyım Pavel?"

Yanıt vermekle vermemek arasında bocaladım. Önce subay kendi kartlarını rahatça açmalıydı. "Öyle, öyle," dedi. "Yalnızca bu bakımdan doğru bu. Peki ama öte yandan da doğru mu acaba?"

Nezaketi elden bırakmama kaygısıyla bu sözleri soru biçiminde söylemişti. Gerçekte ise devrimcilere karşı üstünlük belirten iddialı bir hava vardı bu sözlerde. Bir kavga durumunda, mutlaka zaferle çıkmak zorunda olduğu bir savaş alanı bulmuş gibi görünüyordu. Hayır, bu alan ona bırakılamazdı. "Siz kendinizi bu iyi yönden hangisinde sayıyorsunuz?" diye sordum. "Gerçekten bu yurda mı hizmet

ediyorsunuz, yoksa kendi çıkarları yüzünden yurdu savunan insanlara mı?"

"Yanılıyorsunuz. Özel çıkarlar yüzünden hiçbir yere varılmaz. Ordu, yüzyıllar boyunca bu yurdu yaratmış ve yaşam temellerini kurmuş olan bütün soyluları koruyor."

"Gerçekten de yalnızca soyluları mı? Şimdiye dek, siz subayların böyle bir ayırım yaptığınızı ve yaşam temellerinde soylu olmayanların mücadele edebileceklerini hiç duymamıştım. Devam edelim. Gerçekten de yalnızca geçmişi mi koruyorsunuz? Anayurdumuzun geleceğini hiç düşünmüyor musunuz? Dünya durmuyor. Öyleyse siz hangi geleceğe hizmet ediyorsunuz?"

Subay hangi yanıtı vermesi gerektiğini bilemedi. Bu yüzden araya Profesör girdi. "Biliyor musunuz Pavel, sizin gelecekten söz ettiğinizi işitince çok kızıyorum. Bana öyle geliyor ki gelecek sizin için yalnızca, şimdiki zamanın doğrudan doğruya düzeltilmesine karşı koymak ve önemsizliği, haklı çıkarmak anlamına geliyor. Siz gelmeden önce Nikandr Dimitriyeviç'le ben sevgili Rusya'mızın düzensizliğini konuştuk. Nikandr Dimitriyeviç ordudan ve onun dertlerinden söz etti... Subaya döndü: "Bu konuya değinmeme izin verir misiniz? Kendi kendimizeyiz, rahat olabilirsiniz.." Şarap bardaklarını doldurdu.

"Rica ederim," diye meydan okurcasına bir tavırla karşılık verdi subay. "Bunu sır haline getirmek istemiyorum. İzninizle bunu ben kendim açıklamak istiyorum. Siz gelmeden önce İvan Matveyeviç'e en iyi subayların ordunun şu andaki durumuna üzüldüklerini anlatıyordum. Avusturyalılar Bosna ve Hersek'i gözlerimizin önünde yutuyorlar. Bizse, yetersiz askeri donanımımız yüzünden bu iki korunmasız Slav ülkesini Almanların Pençesine bırakıyoruz. Ya da daha başkası: Bizim topçu sınıfının modernleştirilmesi isteniyor. Ben de topçuyum. Bu yer değiştirme çekişmeleri ilk kez 1816'da oldu, yani Almanya ile bizim için yıkım olan ticaret sözleşmesini yaptığımız zaman. Ama sanıyor musunuz ki bunu en azından bu yıla kadar tamamladık? Bürokrasimiz, hırsızlık ekonomimiz, ihanetimize karşın? Hayır, hayır..." subayın sesinde avutucu bir huzursuzluk okunuyordu. Çok heyecanlanmıştı: "Söyleyin bana, yarı yolda bıraktığımız Slav halklarını hangi ideal uğruna yönlendirebilir, onlara gelecek için ne verebilirdik?"

Yanıtı yapıştırdım hemen:

"Öyleyse bu demektir ki; siz kendi geleceğinizi hiç bilmez ve bu konuda hiç kafa yormazken, hangi gelecek için söz verebilirsiniz onlara?" Üzgün üzgün konuşarak avutuyordu kendini. Onu korumak için en küçük bir istek bile duymuyordum.

Sözün burasında Profesör yine araya girdi: "Hayır, Pavel. Gelecek üzerine tartışmaya girmek istemiyorum. Lütfen, ayaklarınızı yere basın! Şimdiki zamana dönelim. Ordu yerine ekonomik yaşamdan söz etsek daha iyi olur. Çok basit bir örnek vermek istiyorum. Büyük bilginimiz Mendelyev'in ortaya koyduğu Rusya'nın endüstri programını biliyor musunuz? Güzel, başınızı sallıyorsunuz. Demek biliyorsunuz. Öyleyse enerji ve gücünüzü niçin onun geliştirilmesi yolunda birlikte harcamak istemiyorsunuz? Belki de yalnız birlikte çalışmak şöyle dursun –bu iş için siz devrimcilerde olmayan bir meslek bilgisi gerek– ama en azından bu konuda çalışmak isteyenleri destekleyebilirsiniz. Geniş toplumsal tabakaların dikkatini Rusya'nın ekonomik sorunlarına çekmek için çaba harcayanlara, (yani bilginlerimize) propagandanızla niçin yardım etmiyorsunuz? Bu alanda pek çok şey yapabilir. İstediğiniz kadar eleştirin, ama tanrı aşkına çalışma çağrısı da yapın, örneğin benim durumumu alın. Verimsiz Volga steplerinin sulanması işi, güçlü bir ekonomik, kültürel ve hatta söylemek isterim ki yurtsever bir görev olarak derin bir coşku veriyor bana. Ben suların doğal durumundan söz eden bir bilimle uğraşıyorum. Bir hidroloğum, politikacı değilim. Ama yine de politikacı olmayan bilgin meslektaşlarımın isteğine uyarak hükümet yetkililerine önerilerde bulunmak üzere Petersburg'a gideceğim. Yabancı olduğu gibi yerli sermayeyi de çekmek için bir anonim şirket kurabilir. Ama siz devrimcileri böyle şeyler hiç mi hiç ilgilendirmiyor."

İvan Matveyeviç göğüs geçirdi. Subay Profesörün inceliğini ve konuşmasını öylesine beğenmişti ki, kendini tutamayarak yüksek sesle güldü. "Evet! Bizim devrimcilerin çok tuhaf bir ideolojileri var..."

"Çok doğru. Tümüyle şaşkın bir mantık: İşte her şey yanıyor! Ama her şey yanıp bitene dek bekle. Sonra her şeyi düzene koyarız. Evet Pavel. Kızmamalısınız. Bu böyle. Siz oldum olası şöyle dersiniz: Her şeyi sonra yapacağız. Sonra, ne zaman, ütopyacı? Bugün susmayı yeğliyorsunuz Pavel. Durmadan gözlerinizi kapamanız ve uyumak

istiyormuş gibi davranmanız gereksiz. Size soruyorum: Sonra ne zaman? Her şey yerle bir olup çürüdükten sonra mı?"

Uyku karşı konulamaz bir biçimde her yanımı sarmıştı, ama kendimi toparladım. Ne denli yorgun olursam olayım görevimi yerine getirmek zorundaydım. Hiç kuşkusuz, bu işi yapmak boynumun borcuydu. Subay soylu birisi gibi görünmüyordu ve düşünmeyi seviyordu... Kim bilir, onun için de birkaç tohum yeşerirdi belki? Belki yine şu ya da bu yoldan bize yardımı dokunabilirdi!

"Kusura bakmayın İvan Matveyeviç, gerçekten çok yorgunum. Bütün gece gözümü kırpmadım. Evet, çok iyi söylediniz, çürüyünce. Ama eğer bir çürüme sizin önünüzde oluyorsa, önce onu doğuran asıl neden yok edilmelidir, çünkü eğer bu yapılmazsa..."

"Anlıyorum, anlıyorum," diye sabırsızlıkla sözümü kesti Profesör. "Devam edin, devam edin, düşüncelerinizi açın..."

"Yalnız mantıklı, akıllı olmak, uzağı görmek nedir: Ordu ve ekonomiyi çürük bir temel üzerinde onarmak mı, yoksa öncelikle gerçekten sağlam bir temel hazırlamak mı? Eğer gerçeklikten söz etmek istiyorsak şunu sormalıyız: Hüküm süren bürokrasi, hırsızlık ekonomisi ve ihanetin yanında topçu sınıfının değiştirilmesinden kaygılanmanın ne gibi nesnel bir nedeni olabilir?"

"Sözlerime iyi dikkat etmişsiniz;" diye araya girdi subay.

"Şimdiki rejim altında Volga steplerinin bulunmasını düşlemek..." diye sürdürdüm sözlerimi. Ama Profesör yine sözümü kesti.

"Düşünce açık. Sizin düşüncenize göre önemli olan şeyler şunlar: "Rejimin yıkılması hazırlığının yapılması ve sonra benim Klavdinka'mın ve öbür Klavdinka'ların bildirileri işçilerin barakalarına tam zamanında götürmesi, buluşma yerlerine uğranılması, akşam konuşmaları, toplantılar, filan... Düşünce ve sisteminizi doğru anlatabildim mi?"

"Hemen hemen doğru;" karşılığını verdim.

Konuşma arkadaşlarımdan hiçbiri böyle bir yanıt beklemiyordu. Profesör hemen karşı çıktı: "Ama hayır. Ben bunu yalnızca şaka olsun diye söyledim."

"Şaka olsun diye mi? Niçin? Ben bu konuda çok ciddiyim. Aslında bu alayınız, kendi içinde çok yalın ve ciddi bir gerçeği gizliyor."

"Bu çok ilginç;" dedi subay hiç alay etmeden ve ilgilendiğini açık-

ça belli ederek: "Size göre asıl sorun devrim yapılması! Stolipin'in Duma'dan sola söylediklerini anımsayın: Siz büyük bir sarsıntıya gerek duyuyorsunuz, biz ise büyük bir Rusya'ya."

Bu sözlerin yanlışlığını kanıtlamak zorundaydım. Serinkanlılıkla açıkladım: "Siz bunu belki saçma bulacaksınız, ama tastamam öyle. Bizim illegal örgütümüzün güçlenmesi de gösteriyor ki, (kuşkusuz bu dar anlamda bir yurtseverlik değil,) kişisel çıkar gözetmeyen sınıfsal açıdan bir yurtseverlik, evet, bu durumda, yurdun büyüklüğü için Stolipin'in kaygısı yalnızca zayıflık ve rezalet getirirken, bizim devrimci örgütümüzün güçlenmesi nihai çözümü getirecek."

"Çok ilginç," dedi subay merakla.

"Öyle ya da değil," diye yine alaylı bir sesle araya girdi Profesör. "Kafamda gittikçe berraklaşıyor." Bugüne dek, kızının Rusya'nın alınyazısı üzerinde oynadığı rolün anlamını bilmiyordum. Demek onun yaptıkları da bakanın yaptıklarıyla eşitmiş desenize."

"İstemeden gerçeği söylediniz İvan Matveyeviç!" diye sürdürdüm. "Klavdia Rusya'ya Moskova bölgesinde yararlı oluyor, buna karşılık çarın bakanı yurda bütünüyle zararlı oluyor."

Profesörü şimdi yapmacık bir neşe sarmıştı. Elini kolunu sallayarak kahkahayla güldü. "Siz benim gibi yaşlı bir adamı bağışlayın. Ben Klavdinka'nın buluşma yerine ve toplantılara gitmek için acele edişini, Stolipin'in kabine toplantısına gitmek için yola çıkışına benzettim de..."

Profesör hemen hemen sarhoş olmuştu. Onun aptallaşmış gibi görünmesi beni daha da üzdü. İhtiyar adamın o düzgün ve sarsılmaz berraklığı nerede kalmıştı?

"Sizi büyük bir ilgiyle dinliyorum Pavel İvaneviç." dedi subay. Belli ki yaşlı adamın şimdilik kendi haline bırakılması gerektiğini düşünüyordu. "Size karşı çıkmadan önce kanıtlama temellerinizi incelemek gerek..."

"Mutlaka karşı çıkmanız mı gerekiyor?" diye sordum.

"Düşünmek için her seferinde çeşitli olanaklar veriyorsunuz. Rica ederim, buyrun devam edin. Bu çok önemli. En önemli fikirlerinizi henüz açıklamadığınız kanısındayım."

"Hay hay. Seve seve devam ederim. Şimdiki tarihi bakış açısına göre bütün ülke önce bir sınıf savaşından geçecektir. Halkı satın al-

mak için kapitalistler ve büyük mülk sahiplerinin birliği sağlamlaşacak. Sonra, çalışanlar için uzun süren, eziyetli, acı dolu bir yol uzanacak ülkemizin önünde. Ve modası geçmiş, tarihi pılıpırtının devrimci temizliği ve özgür halkın gücüyle yeni ve sürekli bir gelişme yolu açılacak."

"Öyleyse siz yeni bir devrim istiyorsunuz!"

"Elbette!"

Subay diken üzerindeydi. Sağa sola dönüp duruyordu. Bu sözlerimle ona sert bir tokat indirmiştim sanki.

"Devrime bir daha kalkışılabilir mi? Sizin kazanamayışınızın nedenleri var. Bu nedenlerin artık ortadan kalktığını kanıtlamak zorundasınız, örneğin Prusya'yı alalım: 1848'de parçalanan devrim bir daha belini doğrultamadı."

"Soruyu yanlış sordunuz. Kanıtlanması gereken devrime karşı olan şeylerin yok oluşu değil, tam tersine bir zamanlar devrimi gerektiren nedenlerin hâlâ varlığını sürdürüşüdür."

Sohbet arkadaşlarıma, devrimi gerektiren nedenlerin hâlâ var olduğunu, etkisini göstermeyi sürdürdüğünü ve ülkedeki güçler ilişkisinin göz önüne alındığını anlattım.

Subay öylesine şaşkındı ki, budalalığının tam da şu anda gülünç bir etkisi oldu: "Demek öyle! Demek ki devrimciler, bizde devrimin Prusya'dan farklı olması için yineleneceğini düşünüyorlar. Hımmm... demek öyle. Biliyor musunuz, ben hemen hemen herkesin devrimin kesinlikle yenildiğine ve bir daha yinelenemeyeceği düşüncesini anladıklarına içtenlikle inanıyordum. Her şey çok ilginç! Yenilmiş bir ordunun durumuna benziyor, bu ordu kendisini bir daha toparlayamaz, bunun bir bozgun demek olduğunu anlamıyor musunuz?"

Bunun üzerine Lenin'in sözlerini açıkladım: Gelişmekte olan sınıf devrimi ne bir ne de iki kez yinelemekle yetinmezdi, bozgunların deneylerinden yengiyi kazanmayı eninde sonunda öğrenirdi.

Benim subay birdenbire güldü, konuşmamızın başlangıcındaki o uysal tavrı takındı yine: "Çok ilginç;" dedi. "Ve savaşlarla yapılan karşılaştırmalar gerçekten kusursuz. Yenilseler bile gerçek yurtseverler sayılacaklar. Özellikle biz askerler aynen böyle düşünmeliyiz. Aynen böyle... Kusura bakmayın ama ben bunun en ufak bir izini ne gördüm ne de işittim. Saldırıya geçilecek ha? Meydan savaşı filan...

Ama ben ufak tefek bir çarpışmaya ilişkin hiçbir şey duymadım. Bu nerede olacak? Bu ikinci saldırı? Belki de yalnızca düşlerinizde?"

"Ama ben de sizin meydan savaşlarınız ya da saldırılarınızın olduğunu hiç işitemedim," karşılığını verdim, önceden bu soruya hazırlanarak.

"Ah, arada dağlar kadar fark var! Biz orduyu her saat, görev ve disiplin kendilerini çağırır çağırmaz koşup gidecekleri bir savaşa hazırlıyoruz."

"Biz de orduyu tarih kendilerini çağırır çağırmaz gidecekleri bir savaşa hazırlıyoruz."

Sesini çıkarmadan bizi dinleyen Profesör konuşmaya katıldı: "Öyleyse iki ordu var demektir. Ama inanıyorum ki Nikandr Dimitriyeviç kendi ordusundaki insanların sizin için yetiştirilmesine izin vermez. Öyle değil mi, Nikandr Dimitriyeviç?"

Nikandr Dimitriyeviç belli belirsiz güldü ve kaçamak yapmak için kül tablasını oynattı.

"Evet, Nikandr Dimitriyeviç, eğer –başka bir durumda tabii– yolunuzun üstüne benim düşüncemi taşıyan bir ajitatör çıkarsa ne yapardınız?"

"Daha önce ne yaptığımı biliyorsunuz."

Profesör de ödün vermedi. "Sizin birdenbire askerlerin kışlasına gittiğinizi düşünelim."

"Kışlaya mı? Askerler için mi?" diye sordu subay. Öylesine korkmuştu ki sanki önünde zehirli bir yılanın dilini görmüş gibiydi.

"Evet, diyelim ki askerlerinizin kışlasına geldiniz ve orada bizim Pavel'e, dostane masamızdaki konuşma arkadaşımıza rastladınız. Ne yapardınız?"

"Hemen tutuklardım."

"Bir an bile olsun duraksamadan mı?"

"Elbette, bir an bile duraksamadan kendi ellerimle tutuklardım onu." Subay bana döndü. Hiç de dostça olmayan bir tavırla uyardı: "Kışlanın fabrika olmadığını unutmamanızı rica ediyorum. Her zaman için ordunun kutsal olduğunu ve ayrıca da politika dışında kalması gerektiğini düşünün."

Askerler ve ordu arasında propaganda yapmanın gerçekten çok iyi olacağı düşüncesi geldi aklıma. Hiç kuşkusuz, kolay olmazdı bu,

özel yöntemler gerektirirdi, ama çok da etkili bir temel olurdu!

Bir süre sessizce, düşünceli düşünceli oturduk. İvan Matveyeviç derin derin içini çekti:

"Ne dersin, acaba Klavdinka kazasız belasız evine gidebilecek mi?" Sonra daha da derin bir iç çekerek sordu: "Sizin şu yeni ilerlemeniz, kaç kurbana mal olacak?"

Karşılık verdim: "Savaş, kayıpları azaltmak için sürüncemede bırakılmaz. Tersine, kayıplara karşın amaca ulaşmak için savaşa girilir."

Subay kurnazca bir neşeyle bana baktı: "Bu konuda size tümüyle hak veriyorum." Sonra gülerek sordu: "Bu özdeyiş sizin mi?"

"Hayır, bir alıntı."

"Bunun bir alıntı olduğunu biliyorum. Ama bunu sizin de bilmenize şaşırdım doğrusu."

"Eğer bunu söylüyorsam, söyleyeni de bilmek zorundayım."

"Bizim devrimciler general Drogomilov'u gerçekten okuyorlar mı? Çok şaşırdığımı söylemeliyim. Nasıl söyleyeyim? Ben devrimcilerin kesinkes hep tek yanlı düşündüklerini sanırdım. Hayır, böylesine bir çokyönlülüğü gerçekten beklemiyordum. "Muhalifinizi hiç de iyi tanımıyorsunuz. Bu bir asker için sorumsuzluktur."

Subay masanın üzerine eğildi ve eline bir şarap şişesi aldı. "Bu Chablis mi, İvan Matveyeviç?"

Profesör güldü: "Siz muhalifinizi de şarabı da hiç mi hiç tanımıyorsunuz! Chablis sağınızda duruyor. Bu Pommery'dir."

Subay bardaklarımıza Pommery doldurdu: "Gerçi bu Rus değil, Fransız içkisi. Ama yine de içelim bakalım."

Kadehini yukarı kaldırdı ve bana döndü: "Kadeh tokuşturalım. Siz bende saygı uyandırdınız. Hepimize uygun bir 'şerefe' sözü bulalım..."

"Rusya için!" diye bağırdı Profesör.

"Anlaştık, Rusya için," diye onayladı subay.

"Hayır," dedim. "Ben sizinle içemem."

Subay bön bön baktı suratıma: "Gerçekten şaşırtıcı bir şey bu! Belki de bütün o söylediğiniz lafların en irisi! Niçin Rusya için kaldırmıyorsunuz kadehinizi?"

"Hangi Rusya için?"

"Yalnızca bir tane Rusya var."

"Hayır, iki tane."

"Niçin iki oluyormuş?"

"Sizinki ve bizimki."

Subay bu karşı çıkışı uysal bir el hareketiyle geçiştirdi ve kadehini bana doğru kaldırdı. "Eh iyi, şimdi bunun için kavga mı edelim yani? Öyleyse ilerleme için içelim."

"Bunu da farklı anlıyoruz."

"Amma da dikkafalılık!"; diyerek öfkesini dile getirdi İvan Matveyeviç.

"Biliyor musunuz Pavel İvanoviç" diye dostça bir tavırla kıkır kıkır güldü subay. "Ben ikimizin de şerefine kadehlerimizi kaldıracağı bir söz buldum. Bu bize çok uygun, sizin karşı çıkmanız da olanaksız. Doğrusu ya sevdim sizi. Tümüyle inanç dolu, temiz yürekli bir delikanlısınız..."

Profesör aceleyle başını salladı:

"Yürek temizliğinden ne anlaşılıyorsa, ben bunu tümüyle ve aynen onaylayabilirim," dedi.

Subay devam etti: "Öyleyse sizin için içelim. Sağlığınıza!"

"Hurra, hurra!" diye bağırdı İvan Matveyeviç ve bardağını benimle tokuşturmayı bile unutarak içkisini bir dikişte bitirdi.

"Benim için mi? Ama yalnızca bir koşulla. Size hiç de uygun gelmeyecek bir şey. Eğer kadehinizi benim şerefime kaldırmak istiyorsanız, o zaman benim için yaşam demek olan bir şey yapmak zorundasınız. O halde devrim için içelim..."

"Delikanlı, bu allahın cezası geçimsizliği de ne diye vırt zırt çıkarıp duruyorsun!" diye bağırdı İvan Matveyeviç öfkeli ve ciddi bir sesle. "Düpedüz darkafalılıktır bu darkafalılık. Benden bu kadar!.."

"İşte bakın. Hemen darkafalı etiketini kondurdu bana. Sizinle kadeh tokuşturmamam için beni engelleyen bir şey daha var. Nikandr Dimitriyeviç. Çok ciddi bir kavga konusunda taban tabana karşıt görüşler taşımamıza karşın az önce beni öve öve göklere çıkardınız. Şimdi kendi kendime soruyordum da, acaba ortada aptalca bir durum mu var?"

"Tuhaf. Gittikçe daha çok hoşuma gidiyorsunuz..."

"Öyle ki, beni 'kendi ellerinizle tutuklamaya' söz vermiştiniz.

Doğrusu güzel bir durum: Önce dostça benim sağlığıma içeceksiniz, sonra da elimi kolumu bağlayacaksınız. Öyle mi Nikandr Dimitriyeviç?"

"Seni zehirli kara kurbağa seni!" diyerek bana baktı Profesör.

"Hiçbir zaman beni tutuklama durumuna gelmemeniz için içmeyi öneriyorum."

Subay güldü: "Hiç fena fikir değil. Buna razı olabileceğini sanmıyorum. Ama yine de tutuklanmayı gerektirecek hiçbir eyleme girmemenizi diliyorum. Bu demektir ki, benim askerlerim arasında ajitasyon yapmayacaksınız. Anlaştık mı?"

"Tam tersine bu işi yapmak için olabildiğince çok neden bulma konusunda başarılı olmamı diliyorum. Bu demektir ki: Askerleriniz arasında başarıyla ajitasyonda bulunduğum zaman beni yakalamayı ve tutuklamayı hiçbir zaman başaramayın."

"Yo hayır. Bu konuda aynı görüşte değilim!"

"Görüyor musunuz, benim geçimsizliğim yüzünden değil, asıl sizin 'darkafalılığınız' yüzünden durumumuza uygun bir şerefe sözü bulamadık."

"Öyleyse hiçbir şey söylemeden içelim," dedi Profesör.

Subay içkisini içtikten sonra elini bana doğru uzattı:

"Ve böylelikle hiçbir zaman düşman olarak karşı karşıya gelmeyelim."

"Bunu yaşam gösterecek Nikandr Dimitriyeviç. Göreceğiz."

İkisini baş başa bıraktım. Odanın ışığını söndürdüğümde darmadağın bulutların gökyüzünün derinliklerine çekildiklerini gördüm. Karşıdaki caddenin kenarında bir fener vardı. Fenerden süzülen ışık şöminenin üzerinde örtüye karmakarışık gölgeler fırlatıyordu. Hiç bitmeyecekmişçesine upuzun bir günü arkamda bırakmıştım.

YEDİNCİ BÖLÜM

Sabahın erken saatlerinde yattığım yerde korkuyla doğruldum. Sonra yeniden yatmayı ve tortop olmaya çalıştım. Derken iyice uyandım. Sanki kompartımandaki sıranın altındaymışım ve oracığa kısılıp kalmışım gibi bütün gece kıvranmış durmuştum.

Bugün hangi işleri yapacağımı bilmiyordum. Kalkıp giyindim. Gece konuğu olarak bana verilen öteberileri hızla düzene koydum: Yatağın örtüsünü katladım, yastığı ve yorganı onun üzerine koydum ve kanepedeki yatağı aldım. Sonra pencerenin kanatlarını açtım. Bu işler bütün göçebe gece konuklarının ev sahibine olabildiğince az zahmet verebilmek için yerine getirdikleri yazılı olmayan kurallardı. Çevreme bakındım. Odayı süpürmek istiyordum, ama ortalıkta süpürgeye benzer bir şey yoktu. Tam o sırada Gruşa içeri girdi: "Uyandınız mı? Bu kadar erken ha? Ben de sizi uyandırmamak için ayaklarımın ucuna basarak yürüyordum. Çok şaşıracağınız bir ziyaretçiniz var..."

"Ziyaretçi mi? Kapıcı ya da bölge polisi mi?"

"Hiçbiri değil. Önemli birisi. İyi giyimli biri. Çalı gibi kara, ama çok uysal bakışlı. Bizim küçükhanımın yazdığı bir kâğıt gösterdi bana. Onu alıp buraya getireyim bari!"

İçeriye Mihail girdi. Huzursuz oldum ve hemen sordum: "Bir şey mi oldu Mişa?"

Yanıt vermekte acele etmedi. Kendine önce oturacak rahat bir koltuk aradı, sonra içine gömüldü. Cebinden çizgili bir kayın ağacından yapılma bir sigara tabakası çıkardı. Aslında ekonomik durumunun bu kadar iyi olması olası değildi, ama o pahalı bir sigara tabakası satın almayı aç kalmaya yeğ tutardı. Son günlerde büyük yazar havalarına bürünmüştü. Onun en sevdiği roldü bu. Mutlaka bir yerlerde böyle bir sigara tablası olan ve aynen böyle laubali davranan bir gazeteci ya da yazar görmüş olmalıydı.

Mişa koltuğa iyice yerleşti, sigarasını yaktı ve yavaş yavaş açıkladı: "Kötü haber getirdim."

"Şurabstov'a bir şey mi oldu?"

"Klavdia beni sana bu nedenle yolladı."

"Şurabstov tutuklandı mı?"

"Bilmiyorum. Onunla sabah buluşma yerinde görüşmek için sözleşmiştik, ama o görünmedi. Boşu boşuna bekledim. Hiç böyle yapmazdı. İlk kez oluyor böyle bir şey. Aksi gibi de şu anda onunla çok önemli bir şey konuşmam gerekiyordu. Ah, her şey durmadan kötüye gidiyor."

"Ne olduğunu söyle artık."

"Şurabstov'un makalesi dergide yayımlanmıyor. Geri çevrildi."

"Kim tarafından?"

"Sendika bürosu tarafından. Biliyorsun ya, dergi sendikanın bir organı. Dün akşam bir Menşeviğin isteği üzerine olağanüstü sendika toplantısı yapıldı. Bu olağanüstü toplantıda ortaya makale sorunu atıldı. Toplantı tam sona ermek üzereyken –Şurabstov katılmadı– Menşevikler birbirleriyle fiskos etmeye başladılar. 'Bu saatten sonra gelmez artık.' Ama inanıyorum ki ona kesinlikle bildirmediler bu toplantıyı. Neyse, olay birdenbire patlak verdi. 'Gündemdeki farklı sorular'a geldiğimizde Şurabstov'un makalesinin hemen konuşulması istendi. Ben her şeyin makale sahibinin kendisi buradayken söylenmesi gerektiğinden yanaydım. Çığlıklar yükseldi. Makale ayrılık izleri taşıyormuş. Fraksiyonların yakınlaşması görüşüne karşı çıkıyormuş. Köşede hiç konuşmayan ama gözleriyle sağa sola buyruklar yağdıran Aleksandr Fedotoviç oturuyordu."

"Blagov mu?"

"Evet, Blagov. Toplantının başında bize şöyle tanıtılmıştı: 'Sendika ve kooperatif hareketinin önde gelen kişisi... Kısa süre önce sürgünden dönen yazar ve bilgin buraya gelip çalışmalarımıza katılmış bulunuyor.'"

"Bunlar hep bildiğimiz şeyler."

Damdan düşercesine sordu bana: 'Sizin düşünceniz nedir, redaktör?' Ben daha bir yanıt vermeye kalmadan o, toplantıyı yöneten Sviyaskin'e döndü: 'Eğer Yoldaş Mihail redaktör olarak, makalenin basılmasından yana olursa, o zaman başka bir redaktör seçmek zorunda kalacağız'. Ama ben, hiç kuşkusuz makaleyi savunmaya çalıştım."

"Ya sonra?"

"Ne demek 'ya sonra?' Ya ben makaleyi karalayacaktım ya da ben kendim karalanacaktım. Elimden geldiğince direndim. Ama so-

nuçta önemli olan nedir Pavel? Bizden bir redaktörün yerini sağlama almak için ufak tefek ödünler vermesi mi, yoksa boşu boşuna karşı çıkmak mı? Kısacası bu durumda makale yayımlanmamalıydı. Çünkü Menşevikler redaktörlüğe kendi adamlarını seçebilirlerdi."

"Peki sen ne yaptın Mihail?"

"Onlara makaleyi yayımlatmayacağımı söyledim. Sonra oylama yapıldı ve Şurabstov'un makalesinin, ayrılıkçı olması nedeniyle oybirliğiyle reddine karar verildi."

"Oybirliğiyle ha?"

"Elbette oybirliğiyle. Başka ne yapabilirdim ki? İşte bu yüzden bundan sonra nasıl davranacağımı Şurabstov'a sormam gerekiyor."

"Soracak ne kalmış ki Mihail! Pısırıkça davranmışsın. Şimdi redaktör olarak kalsan bile artık bize ne yararı olur! Hangi yüzle kalacaksın orada? Blagov'un dükkan çırağından başka bir şey değilsin şimdi. Dergiyi Likidartörlerin ellerine bıraktın. Salt senin adından dolayı bu ihanet Bolşeviklerin üzerine yıkılacak."

"İşi abartma Pavel. Tıpkı ıslah olmaz bir ayrılıkçı gibi konuşuyorsun. Şimdiki ilişkiler altında birlik olmaya gereken değeri vermeliyiz."

"Kimin adına ve hangi amaçla birlik? Likidatörlerin atı olarak dans etmek için mi!"

"Şimdi ne olacak?"

"Bana kalırsa, görevini hemen bırakmalısın. Bizi temsil edemezsin artık. Sen Likidatörlerle işbirliği yaptın!"

"Beni görevden atmaya kimin hakkı var? Birincisi Moskova Komitesi yok artık. İkincisi, senin birlik kursundan haberin var mı?"

"Kurs murs anlamam ben! Sen partinin çizgisinde misin? İşçilere git ve Blagov'un yanında nasıl küçük düştüğünü anlat onlara. Seninle alay edip kovarlar."

"Hiçbir yere gitmeyeceğim! Yakından görmek, adamakıllı düşünmek ve sonra karar vermek için bekleyeceğiz."

Bence, beklemeye hiç mi hiç gerek yok. Durumun açıkça biliniyor ve bizim de bu durumda nasıl davranacağımız açıkça ortada bana göre."

"Benim korunmam için ne yapmak niyetindesin?"

"Senin korunman için ha! Bundan böyle Likidatörler korusun seni. Biz artık redaktörümüz gözüyle bakmıyoruz sana."

"Ya öyle mi? Küçük bir ayrıntı yetiyor demek. Bir anda 'sizin adamınız' olmaktan çıkıyorum, öyle mi?"

"Mihail, eğer sen dürüst biri olsaydın kendi isteğinle bize gelir ve yerine gerçek bir Bolşevik koymamızı rica ederdin."

"Demek senin düşüncene göre ben gerçek bir Bolşevik değilim öyle mi?"

"Davranışlarına bakarak karar veriyorum."

"Peki, ya kendi isteğimle redaktörlükten ayrılmaz ve hakkımı savunursam?"

"Hepsi bir. Sana güvensizlik oyu verdik."

Mihail trajik bir el hareketi yaptı: "Bu gerçekten de birlik kursunun düpedüz bilinmezlikten gelinmesi! Sen ayrılıkçı bir politika izliyorsun Pavel."

Vedalaşmadan çıktı odadan. Doğruyu söylemek gerekirse Şurabstov'un yerine üzerime aldığım temsil etme görevimin başlangıcında çok karışık bir durumla karşı karşıya olduğum için şaşkındım.

Gruşa kapıyı bir daha vurdu: "Bir ziyaretçi daha bizim matmazel ve onunla birlikte beyaz saçlı, çok temiz, yavaş, dostça sesi olan birisi."

İçeriye Klavdia ve Sviyaskin girdiler.

Klavdia sapsarıydı. Sviyaskin heyecanlı ve çok üzüntülüydü. Bakışlarından bile anlaşılıyordu garip bir şeylerin olduğu.

"Şurabstov tutuklandı." dedi. Yumruklarını sıktı ve yine açtı. Yapmacık bir öfke okunuyordu bu tavrında. Belli ki bir şeyler yapmış olmak için zorluyordu kendini.

Huzursuzluk ve korku içinde çoktandır bekliyordum bu haberi. Dün akşam yanıldığımı, Şurabstov'un kesinlikle siyah polis arabasında olmadığını, bana öyle geldiğini umut edip durmuştum az öncesine dek. Şurabstov hemen içeri girecek ve bana: "Günaydın Pavel, ben yaşıyorum!" diyecekti sanki. Sviyaskin felaketi onaylayınca kızdım. Ona niçin üzülüyordu ki? Niçin böyle soluyor, tıpkı sıcak kömür üstündeki yemek tenceresi gibi iğrenç bir şekilde yapıyordu?

"Sen bunu nereden biliyorsun Yefim İvanoviç?"

"Machçı haber verdi."

"Yalan söylüyor! Nereden bilebilir ki? Yoksa gizli polise yardımcı mı oluyor? Yalan söylüyor?"

"Böyle sövüp sayma. Dur da bir dinle..."

Klavdia ona hak verir gibi bir ses tonuyla araya girdi:

"Sakin ol Pavel. Sonuna dek dinle. Bunu duymak zorundasın.."

"Hay hay Machçı'nın bunu nereden öğrendiğini sana hemen söyleyeyim. Evet, onun nereden öğrendiğini sen de bir an önce bilmelisin, Pavel: Proşa'dan! Anladın mı? Proşa'dan! Bu nasıl mı oldu? Her şeyi tüm ayrıntılarıyla bana anlatması için zorladım onu. Şöyle olmuş. Dün akşam geç saatte bir birahanede Prohor'a rastlamış. Körkütük sarhoşmuş..."

"Çok saçma Prohor asla sarhoş olmaz, içki içmez çünkü."

"Öyle. Aynı şeyi Machçı da söylemişti. Çok şaşırmış. Delikanlı hiçbir zaman içki içmezmiş ve şimdi iki lafı bir araya getiremeyecek kadar sarhoşmuş. Alçakça gammazlamış: 'Bunu içerek kutlamalıyım'. Ve sonra sarhoş olunca da ağzından kaçırmış: 'Şurabstov yakalandı. İsveç tül perdelerinin arkasında oturuyor. Evet, o dün tutuklandı.'"

Hem dinliyor, hem düşünüyordum. Evet, bu tamamen gerçek gibi görünüyordu. Şimdi durumda Prohor'un sarhoşluğu her şeyi açıklıyordu. Ama bu konuda onu suçlamadan önce, şimdi yüreğimde hangi fırtınanın kıyametler kopardığını öğrenmek gerekirdi. Machçı bu fırtınayı nereden bilebilirdi? Hem, sonra Şurabstov'un kendini dün akşam bir tutuklama tehlikesine attığını da nereden bilebilirdi? Ayrıca ben de nasıl ters yüz edebilir, Prohor'un iyi, temiz yüreğinde sadakatsizlik ve ihanetin yuvalandığını nasıl tasavvur edebilirdim! Kendimi tutuyor, bu kuşkularımı yoldaşlara belli etmemeye çabalıyordum.

"İyi güzel de, bunların hepsi dedikodudan başka bir şey değil." Yefim İvanoviç'e Machçı'nın verdiği haberin dışında başka bir söyleyeceği olup olmadığını sordum.

"Evet hemen karar verilmesi gereken önemli bir sorun var." Yanıma geldi, elini omuzuma koydu. "Ah sevgili Pavel! Eğer kardeş kavgamız tümüyle son bulmasa bile hiç değilse birazcık hafifletilebilse çok mutlu olacağım. Bir keresinde birlikte çalışmıştık! Açık yüreklilikle sana geldim. Bizler sorunları tartışmak, iyi yoldaşlar olarak düzene sokmak ve ortak, iyi bir çıkış yolu bulmak istiyoruz."

"Hay hay Yefim İvanoviç. Sorun nedir?"

"Yine aynı şey: Yani Proşa... Şeytana pabucunu ters giydirecek

kadar kurnaz ve Bolşeviklere iftira atan insanlar var. Onlar her yerde tüm illegal örgütün dağıtılmasına çalışıyor; illegaller arasındaki şimdiki ilişkilerde provokasyonun kaçınılmaz olduğu sonucunu çıkarmak için acele ediyorlar. Ben böyle temelsiz suçlamaları hiçbir zaman desteklemedim. Kısacası, legal eylemcilerin bir toplantısı yapıldı. Buna Aleksandr Fedotoviç de katıldı. Yani Blagov. O seni tanıyor. Archangelsk'te gücendirmişsin onu. Blagov, Archangelsk'teki sürgün zamanında Proşa'yı tanıyor. Güven uyandırmayan züppe bir delikanlı diyor onun için. Tabii ki toplantı boyunca gerçekten güçlü bir heyecan ateşi vardı. Legal eylemciler arasındaki ateşçiler saçma kanıtlar ileri sürdüler. Bunları bir kez daha yinelemek istemiyorum. Ama çok şükür ki akıl üstün geldi. Bir karar alındı ve ben, sizinle ilişkiye geçmekle görevlendirildim. Size çok basit ve hayli güncel bir şey öneriyoruz."

"Peki nedir?"

"İllegal örgütlerdeki kaçınılmaz provokasyon durumlarıyla her yerde ilgilenebilecek bir komisyonun kurulmasını öneriyoruz; özellikle Riyabovski tekstil fabrikasında Prohor'un provokatif çalışmalarını araştırabilecek bir komisyon... Bu komisyon iki Bolşevik, iki Menşevik ve iki partisiz eylemciden oluşacak. Sosyalist devrimcileri de yanına çekmek için çaba sarf edecek. Bu genel ve özel çalışma ne denli genişlerse davamız için o denli yararlı olacak." Sviyaskin bana uzun, şerit gibi bir kağıt uzattı. "Sevgili Pavel. Bu kararı bizim bölgenin en önde gelen eylemcileri imzaladılar. Menşevikler ve legal birliğin eylemcileri!"

"En önde gelenler değil, Yefim İvanoviç. Tam tersine imzalardan çıkardığıma göre –kusura bakmayın ama– sizin gibi yanılgıya düşenler, sonra yine burada kurnaz bir hesap ve 'geneldeki illegaliteye' azgın, Likidatörce bir kin var. Komisyonun 'illegalitedeki provokasyon olasılıklarının kaçınılmazlığı üzerine' soruşturması da ne demek oluyor? İllegal devrimci mücadeleyi yargılamak mı istiyorsun?"

"Kılı kırk yarma, Pavel. Evet, kuşkusuz bir toplantıda farklılıklar oldu ve sonuç da bu farklılıklardan kimilerini içeriyor. Söz konusu olan ilk şey komisyonun kurulmasıdır. Biz umuyoruz ki, yani ben umut ediyorum ki, bizim aramızda bu konuya ilişkin kavga çıkmaz..."

"Hayır, Yefim İvanoviç. Kavga çıkmayacak. Bu konu tartışılmayacak bile. Çünkü biz görüşme yapmaya gerek duymuyoruz. Ben öyle bir komisyon kurulması konusunda sizinle aynı görüşte değilim!"

"Seni anlamıyorum Pavel. Saygınlığını tehlikeye atıyorsun. Söz konusu olan bir provokatördür. Aleksandr Fedotoviç; Proşa'dan daha Archangelsk'teyken kuşkulanmış. Düşün bir kez. Burada yoldaşlarımızın yazgısı, yaşamı söz konusu. Seni sevdiğim için söylüyorum bunları..."

"Oyundan sevgiyi çıkaralım, Yefim İvanoviç. Bu resmi bir konuşmadır. Ortada fol yok yumurta yokken böyle bir komisyon kurulmasını nasıl önerirsiniz? Provokasyon konusunda yalnızca tahminleriniz var. Oysa ki böyle bir şey, komisyon yardımıyla açığa çıkarılamaz. Eğer bir tek bile gerçek kanıt bulamamışsan komisyon neyi araştıracak? Dedikoduları mı? Tahminleri mi? Farklı kılı kırk yarmaları mı? Prohor legal bir toplantıda niçin tutuklanmadı? O, sendika yönetiminin iki üyesinin tutuklanmasında suçlu mu suçsuz mu? Eğer bu durum kesinse Şurabstov onun yüzünden mi tutuklandı? Bu karalamalar iftiraya uğrayanı yıpratma amacı taşıyor. Ve bunun için de partinin üzerinde bir komisyon kuruluyor, soruşturma yapılıyor! İnsanları bu yolla intihara sürükleyen nice nice örnekler yaşandı. Yoldaşlarımızı böyle düşüncesizce ve acımasızca felakete sürüklemeye hakkımız var mı? Bir militanın örgütten kopmaya zorlanması kimin ekmeğine yağ sürer?"

Sviyaskin küplere bindi: "Kanıt göstermek mi? Buna düpedüz kaçamak davranmak denir. Bu zaman isteme anlamına gelir. Peki ama niçin? Onlar sizin fraksiyonunuzun dış görünüşünü mü korumak istiyorlar? Senin de sorunları tıpkı Şurabstov gibi sürüncemede bırakman bana acı veriyor. Ama sana söylüyorum bak. Biz beklemekten usandık artık. Tutuklanmalar birbirini izleyip duruyor. Şurabstov'u bu konuda uyarmıştık. Onun yol açtığı hareketin temelini, bakış açısını ve ön saflardaki militanların uyarılarını bilmezlikten gelmek için, güvensizliğin en yüksek dereceye varmış olması gerekir. Senin bu davranışlarının da komisyonca incelenmesi gerekir..."

"Oh ne âlâ! Öyleyse suçlanan illegaller çemberini oldu olacak iyice genişletin bari! Likidatörlerin, Prohor hakkında söylentileri kullanarak tüm illegal hareketi mahkum edeceği açığa çıktı."

"Bu da doğru değil Pavel. Tersine, bu senin tahminin yalnızca. Sana her şeyi iyice açıklayacağım... Sen de sonuç bildirgesinde okuyacaksın ya: 'Eğer komisyon bu kez de belirlenmezse... ya da sürünceme politikası yinelenirse sorumluluğu kendi üzerimize alacak. İşçi kitlesi önünde legal işçi örgütlerinin Bolşeviklerden temizlenmesi için her yola başvuracağız...' Onların kendi illegal özsuları içinde pişmesini ve legal işçi hareketini kösteklemesini istemiyorsanız..."

"Ve sen, bunu imzaladın öyle mi Yefim İvanoviç? Utanmadın mı hiç? Ve üstelik hâlâ daha bizimle illegal çalışıyorsun!"

"Bunu bana bırak lütfen."

"Bunu Likidatör Blagov'un yazdırdığına eminim. Sizin Menşeviklerin hepsi şimdi Likidatörlerin peşine mi takılıyorlar? Ve bu arada da bizden birlik yapmamızı istiyorsunuz! Söyle bakalım Yefim İvanoviç. Machçı'nın sana söylediklerini yazılı olarak onaylayabilir misin?"

"Söylenenleri tutanağa geçirmek benim görevim değil Pavel."

"Ama sözle açıklama yapmak görevlerin arasında öyle mi?"

"Bana kaçamak yanıtlar verme Pavel. Ben şimdi resmi bir kişi olarak resmi bir yanıt bekliyorum."

"Elbette. İşte yanıtım: Bir soruşturma komisyonunun kurulması fikrini kabul etmiyorum."

"Evet, sen aynı görüşte değilsin. Ya bölgedeki öbür Bolşevik yoldaşlar?"

"Daha görüşmemiz sürerken yanıt istiyorsun."

"Öyleyse sorumluluğu kendin, kişisel olarak üzerine alıyorsun demek?"

Kapı açıldı ve Gruşa, Klavdia'ya sabah gazetelerini verdi. Klavdia gazeteyi alıp göz gezdirmeye başladı. Konuşmamızın gidişinden pek hoşnut olmadığı belliydi.

Sviyaskin ayağa kalktı, neşeli bir havayla yeleğini düzeltti, bıyığını çekiştirdi. Önümüzde artık Yefim İvanoviç değil, Menşevik "büyük güçlerin" büyükelçisi duruyordu.

"Son bir soru, Pavel. Bölgedeki Bolşevikler adına görüşmeleri yürütmeye yetkili misin?"

"Evet, geçici önderlik görevim ve tam yetkim var."

Sviyaskin soran gözlerle Klavdi'ya baktı. Klavdia: "Sekreter olarak onun yetkisini onaylıyorum," dedi.

Sviyaskin resmi bir tavırla reverans yaptı ve soğuk bir ses tonuyla: "Sağlıcakla kalın!" dedi.

Ama Klavdia elindeki gazeteyi salladı. "Durun Yefim İvanoviç. Şu yazıyı okuyun hele."

"Burjuva gazetelerini ne yapayım ben. Hepsi de alçaklıktan başka ne yazarlar ki!"

Bunun üzerine Klavdia öfkeli bir sesle okumaya başladı. "'Kararlı Marksist-Leninist yön' diye anılanlarla işçi çevrelerinde etkili olabilen provokatör unsurlar arasındaki kuşkulu ilişkiler üzerine uzun zamandır yayılan dedikodular Moskova işçileri arasında büyük telaş yarattı. İşçileri hayale kapılmaksızın yasalarla güvence altına alınmış bir çerçevede sınıf çıkarlarını korumaya çağıran ve ülkenin şu andaki durumunu gerçekçi bir gözle değerlendirmeye çalışan işçi hareketi temsilcileri, bu dedikodulardan sonra, Leninistlerle provokatörlerin işbirliği sonucu gözden düşürüldüler."

Yefim İvanoviç boş ver dercesine elini sallayarak: "Bilemem," dedi.

"Ama bu iftiranın kim tarafından ve niçin ortaya çıkarıldığını biliyorsundur belki de?" diye sordum. "Sakın bunu Blagov yazmış olmasın Yefim İvanoviç? Araştırılması gereken şeyler olmalı! Blagov bu gazetenin işçi olaylarını yazıyor değil mi? Bu küstahça ve alçakça işe nasıl cesaret ediyor? O ve Likidatörler –yani sizin bütün müttefikleriniz ve sağın dostları– hem arkanızdan kendi alçakça kararlarını verip bunları burjuvalar önünde açıkça yayıyor, hem de namuslu bir işçiyi komisyon kurma isteğiyle bize yolluyor! Nasıl oluyor bu? Yefim İvanoviç, bütün bunları düşün bir kez. Eğer sen şimdi bu yapılanları gerçek adıyla alçaklık olarak nitelemezsen, sen kendin alçak ve rezil biri olarak görüleceksin!"

Sviyaskin susuyordu. Birdenbire yaşlanmış ve yıkılmıştı sanki. Omuzları ve kolları bitkince iki yanına sarkıyordu. Doğrusu ya bu yaşlı adam adına sevinmiştim; hiç değilse ikiyüzlülük yapmıyor, yanılgıya düşenin kim olduğunu bilmediğini söyleyerek yemin etmeye kalkmıyordu. Yefim İvanoviç ne konuşmanın devamına, ne de gitmeye karar veremiyordu. Sanki daha başka sorular bekliyordu, hatta belki de avutucu sözler umuyordu. Gelgelelim, Klavdia ve ben tek laf etmedik.

Bir süre daha öylece durdu ve sonra kültablası ile oynayarak yorgun ve yavaş bir sesle konuşmaya başladı: "Bu yazının bir burjuva

gazetesinde yayımlanmaması gerekirdi elbet. Ama önce her şeyin çok iyi bilinmesi ve adamakıllı düşünülmesi gerekir... Ben şimdi hiçbir şey diyemem..." Boğuk, kalın bir sesle: "Hoşça kalın!" dedi. Sonra ayaklarını güçlükle sürükleyerek uzaklaştı.

Klavdia, Sviyaskin'i koridora kadar geçirdikten sonra yüzünde dalgın bir havayla geri döndü: "Bazı şeyler beni üzdü, Pavel. Belki de Prohor konusunda araştırılması gereken şeyler var. Örneğin Machçı'nın anlattıkları..."

"Çocuk olma Klavdia. Machçı'nın her şeyi yadsımayacağına güvence verebiliyor musun? Ya da Sviyaskin'in dönüş yapmayacağını nerden biliyorsun? Belki isteyerek, belki de istemeyerek, olabilir böyle şeyler. Onların yanında şeytan bile yolunu şaşırır..."

"Şurabstov olsaydı bu durumda başka türlü davranırdı."

"Ama Prohor yüzünden Şurabstov'la sen de tartışmıştın. Aslında sen benim işe yaramadığımı ima etmek istiyorsun."

"Yoldaşça bir yanıt olamaz bu. Sen aslında kendi kendine kızıyorsun, çünkü kendinden emin değilsin. Şurabstov öfkelenmez, tam tersine davranışının doğruluğunu kanıtlardı."

Gururum kırılmıştı. Ama çok şükür ki bu küçültücü tavrın tam zamanında farkına vardım ve hemen kendimi toparladım.

"İkimiz de Şurabstov'un tutuklanmadığını umut edelim Klavdia. Yine geri dönecek ve eğer bir aptallık yapmışsam işleri yoluna koyacaktır."

Kendimi tutabilmem doğrusu ya çok iyiydi. İncinmiş bir gurur, aptallığın her zaman en iyi yardımcısıdır.

Gruşa yeniden göründü: "Yine ne var?" diye bağırdım öfkeyle.

"Küçük bir kız çocuğu Pavel İvanoviç'i soruyor da..."

"Beni mi?"

"Evet."

"Küçük bir kız çocuğu ha?"

"Evet, lime lime bir kürk ceketi, farelerce kemirilmiş pabuçları, sevimli bir yüzü ve hoş davranışları olan biri..."

Böylesine uyaklı ve tumturaklı bir tümceyi ikimiz de kuramazdık. Klavdia ön odaya gitmek için acele etti. Önümden geçerken saçları bana doğru savruldu, perçemi hafifçe dalgalandı. Kapıdan çıkarken gülümsedi bana.

Az sonra bir kız çocuğuyla birlikte geri döndü. Çocuk bir mektup getirmişti; mektubu sahibine kendi eliyle vermek istiyordu; zaten zarfın üzerinde de titrek, kargacık burgacık bir yazıyla sahibine verilmesi isteniyordu. Çocuğa şöyle bir bakınca, Klavdia'yla birlikte gittiğimiz o karanlık, yoksul evi, örtünün altında bir görünüp bir saklanan çocuk yüzlerini anımsadım. Timofey'in küçük kızıydı bu.

Çocuk bana önce mektubu uzatırken sordu:

"Siz Pavel İvanoviç misiniz?"

Mektubu alırken şaka yaptım: "Hayır, o ben değilim."

Çocuk korktu: "Öyleyse geri verin. Lütfen mektubu verin bana."

Şaka yaptığımı söyleyerek yatıştırdım onu. Bunun üzerine papağan gibi yinelemeye başladı: "Lütfen soru sormayın. Hiçbir şey söyleyemem. Benden yalnızca mektubu vermem ve hemen geri dönmem istendi. Hoşça kalın. Buradan nasıl çıkılır?"

Arkasından koşup ona soru soracağımdan korkarak hemen ön odaya kaçtı.

İyice yıpratılmış zarfı açtım: "Benim hakkımda bir şey bilmiyorsun. Benden kâğıt mağıt da almadın. Hiç kimse hiçbir şey bilmemeli. Hemen Timofey'e gel." İmza yoktu. Ama bu Şurabstov'un yazısıydı.

"Mektup kimden Pavel?"

"Hemen gitmeliyim Klavdinka."

Böyle durumlarda başkalarını gücendirmeme kaygısıyla insan ağzından mutlaka bir iki söz kaçırır. Başımdan geçen birtakım olaylar göstermişti ki bundan kaçınmak zorundaydım. Konuşmalar sırasında bu baştan savma lafların gerçek anlamı ortaya çıkıyor ve bu illegalitede bir daha düzeltilmeyecek korkunç sonuçlara yol açabiliyordu.

Klavdia her şeyi anlamıştı. İki elini birden uzattı. Onları tuttum ve uzun süre bırakmadım. Dün akşamki konuşma ikimizi de bağlamıştı.

Tam kapıya geldiğim sırada arkamdan seslendi: "Ah tanrım! Az kalsın en önemli şeyi unutuyordum."

Bana, bizim pasaportçu İvan Semyonoviç'in hazırlayıp kayıt ettirdiği "kopya"yı uzattı. Bu, gerçekten var olan birisine ait bir pasaportun taklidi demekti. Kayıt, bana bir oda bulunduğu anlamına da geliyordu. Sivil işlere bakan liberal bir avukatın evinde bir oda... Bundan böyle adım artık İvan Nikoleyeviç Sergeyev değil, Luka Pavloviç Artiyakov idi. Kopyaya göre ben Sandosk kentinden bir tüccardım.

Bu kent konusunda ne olur ne olmaz bir şeyler okumam gerekiyordu. Ayrıca güvenliğim açısından Sandosk'lu Tihon ve manastırına ilişkin bilgim de olmalıydı. Kutsal kentlere ilgi duyan meraklı bir polisin eline düşebilirdim çünkü. Klavdia ayrıca benim yani Artiyakov'un Moskova'ya Erlânger değirmencilik meslek okuluna girmek için geldiğimi de ekledi. Şimdi gerçekten de değirmencilik işiyle de ilgili birtakım şeyler bilmem gerekiyor muydu acaba? Evet, kimliğimi iyice maskelemek için bilmem gereken her şeyi öğrenecektim.

"Biliyor musun Klavdia, bana kalırsa, babanın evine bu kadar sık uğramamalısın. İzlenebilirsin çünkü."

"Olabilir."

"Ve örgüte karşı görevlerin var."

"Ebeveynlere karşı ilgisizliğin toplumsal bir beceri olduğu görüşünde değilim."

"Bu çok soyut bir düşünce sevgili Klavdia."

Giderken Gruşa'ya sordum: "Şurabstov'un kitapları ne olacak?"

"Kitaplar muşambaya sarıldı, kuru bir yerde tertemiz duruyor. Eğer zahmet olmazsa, gidip bir bakın. Burada, merdivenden yukarı..."

Koşarak tavanarasına çıktım ve her şeyin derli toplu durduğunu gördüm.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Caddeye çıktım. Moskova'nın şubat karı, akşamki sulu kardan sonra nemli ve sapsarı bir kum tabakası gibi görünüyordu. Kızakların tahta ayakları karların eridiği yerlerden giderken korkunç gıcırtılar çıkarıyorlardı. Çok neşeliydim, "ne olacaksa olsun," diyordum kendi kendime. Jausa nehri boyunca kentin çöplükleri uzanıyordu. Eriyen karlar arasından kapkara yığınlar yükselmişti, keskin bir koku yükseliyordu havaya. Uzaklardan gelen ham deri ve tabaklama işinde kullanılan palamut artıklarının kokusu ve tabakhanenin varlığını belli ediyordu.

Timofey'in bodrum kattaki evinin merdivenlerinden inerken çocuk gürültüleri işittim. Tahta kapıdan güçlükle geçerek küçük bir bölmeye girdim. Çocuklar geldiğimi fark eder etmez kapının önünden çekildiler. Yalnızca mektubu getiren küçük kız değil, öbür iki kız kardeşi de heyecan dolu bir bekleyiş içindeydiler. Benim hiç de boş yere çağrılmadığımı, büyüklerin bir şeyler planladıklarını, ortalıkta gizli kapaklı bir şeylerin döndüğünü sezinliyorlardı. Üç farecik bir şeyler beklediklerini belli ederek öylece duruyorlardı. Öyle ki selamıma karşılık vermeyi bile unuttular.

Timofey her zamanki yerine oturmuş, boş zamanlarında yaptığı işi yapıyordu yine: Kitap okuyordu. Geldiğimi işitince hemen ayağa kalktı. Gözlüklerini bağladığı sicim saçlarına dolandığı için bir süre gecikti beni selamlamakta. İpi çözmeye çalıştı. Geniş; iyimser bir gülümsemeyle aydınlanmıştı yüzü. "Amma da iş. Bu meret yine dolandı. Kendime doğru dürüst bir ip ayarlayamadım gitti. Oysa alt tarafı üç kapik, ama gel gör ki bu kadar iş güç arasında almaya bir türlü fırsat bulamıyorum işte."

Timofey büyük bir rahatlık içindeydi, en korkunç bir sonuç bile onu şaşırtmaz gibiydi. Ne olursa olsun hep aynı Timofey olarak kalırdı. Sıcak bir sonbahar günü gibi dupduru, sevimli... "Çocuklar," diye rica etti, "Üzgünüm ama, hadi siz biraz avluya çıkın oldu mu?"

Büyük sırrı öğrenmemek çocukların hiç hoşuna gitmemişti. Söz dinlemek ile meraklarını giderme isteği arasında bocaladılar, bir süre.

"E hadi ama çocuklar. Dediğimi yapın!"

Sonunda gönülsüzce ayaklarını sürüye sürüye dışarı çıktılar. Timofey o zaman konuşmaya başladı.

"Benim ufaklıklar davamızla öylesine iç içe yaşıyorlar ki onların yanında dikkatli konuşmak gerekiyor. Yoksa sözlerimizden bir şeyler kapar kapmaz bundan ya bir oyun ya da bir masal yaratıyorlar hemen. En çok bayıldıkları oyun da gizlilik ve sır saklamak... Dışarıda, avluda arkadaşları onlara kötülük düşünmeden basit bir şey soracak olsalar, tamam... Örneğin: 'Bugün lahana çorbanız var mı?' diye sorsalar, hemen karşılığını yapıştırıyorlar. 'Ne diye soruyorsun? Bunu bileceksin de n'olacak? Yoksa bizi gammazlamak niyetinde misin?' Onları ateşe bile yollayabilirim; eğer 'Çocuklar, bu işi bizimkiler için yapacaksınız!' dersem bir an bile duraksamazlar. Onlara oyuncak alamıyoruz ve onlar da böylece davamızı kendi kafalarına göre oyunlaştırıyorlar. Bunun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu söyleyemem. Ama bu arada bir şey sevindirici. Ben ve anneleri onları iyi şeylerle pek eğitemiyoruz ama, kötülüklerden ve çirkinliklerden nefret ediyorlar."

Sonra Şurabstov'u nerede bulabileceğimi anlattı:

"Doğrudan doğruya ona gitmeni uygun bulmadı. Başka birinin aracılığıyla görüşmenizi istedi. Bu işi benim yapmamın iyi olacağını düşündü. Çok dikkatli davranıyor. Hatta şakacıktan yumruğuyla tehdit bile etti beni. Neyse, her şeyi sana kendisi anlatır. Stepanida'ya git. Orada kalıyor."

"Söylermisin Timofey. Hangi Stepanida acaba? Yoksa Stepanida Amvrosiyevna mı?"

"Evet, evet. Onun yanında."

"Ama bu hiç de temkinli bir davranış değil! Orası bizim son toplantıdan beri gözaltında tutulmuyor mu?"

"Bundan ben de korkuyordum ya! Ama Şurabstov şöyle düşünüyor. 'Saksağan başka bir yuvaya girdi.' Stepanida bu olaydan sonra hemen evini sattı ve Donilov bölgesine taşındı. Şimdi orada bir akrabasının, yalnız yaşayan ihtiyar bir kadının yanında kiracı olarak oturuyor. Yani izini kaybettirdi. Ve Şurabstov, 'Bütün bunları bizden ayrılamadığı için yapıyor,' dedi. Önceki gibi cumartesileri toplantılarını bizim evde yapın, diye rica etmiş... Evet tüm yüreği ve ruhuyla bağlanmış bize. Kopmaz bağlarla bağlanmış!"

Şurabstov'un, böyle güvenlik önlemleri altında beni niçin apar topar yanına çağırdığını bir an önce öğrenmek istiyordum. Ama Timofey kendisine verilen buyrukların dışına çıkmıyordu. Hiç kuşkusuz, benden özellikle gizlemiş olmak amacıyla yapmıyordu bunu. İllegal çalışmanın gerektirdiği önemli bir ilkeye uyuyordu. Zorunlu olmadıkça, başkasını ilgilendiren sorunlar hakkında bilgi vermekten kaçınmak gerekirdi. Bu nedenle sorguya çekmeye kalkmadım onu. "Ya senin parti çalışmaların ne durumda?" diye sordum gitmeden önce.

"Parti çalışmaları mı? İyi gidiyor. Benim bölgemdeki tabakhane işçileri arasında bağlantının kurulmadığı tek bir işletme bile yok. Her yerde, her şeyin onun çevresinde döndüğü sağlam bir eksenimiz, her yerde transmisyon kayışı olarak kendi güvenilir adamlarımız var. Tekstil işçileri için de aynı durum söz konusu, Stepan'ı bana yolladığın için sana çok teşekkür ederim. Bana çok yardımı dokundu. Burada, küçük odacıkta kalıyor. Çok sağlam bir delikanlı. Onu çok seviyoruz. Çalışmasıyla kendini her yerde sevdirir. Evet, derginin redaktörü Mişka da metal işçileri arasındaki ateşi iyice karıştırdı."

"Nasıl oluyor da böyle her şeyden haberin oluyor?"

"Doğrusunu istersen ben de bilmiyorum. Gençler, genellikle iki çift laf etmek için bana geliyorlar. Ben de seve seve dinliyorum. Onların hoşuna gidiyor bu. Hem sonra ne de olsa ben onlardan yaşlıyım. Bana seve seve gelmelerinin nedenini nereden bilebilirim ki? Sen de beni ziyaret et, gerekli görürsen ben de sana rapor verebilirim..."

"Niçin 'rapor veririm' yerine basitçe 'anlatırım' demiyorsun?"

"Sen daha iyi bilirsin..." diye geçiştirdi bu soruyu. Sanırım biraz gücenmişti.

Takıldım ona: "Sen var ya, sevgili dostum, şu anda gevezelik yapıp bir iki lafınla Şurabstov'a ihanet ettin."

Timofey afalladı, aynı zamanda gerçekten enikonu korkmuştu da. "Yo, ne gevezeliği? Nerede gevezelik yaptım ki?"

"Bak şöyle: Şimdi ben Şurabstov'a bal gibi diyebilirim ki; 'Timofey'den öğrendiğime göre görevinden ayrılmış ve onu bana yüklemişsin. Timofey bana rapor verecek.' Tamam mı? Nasıl?"

Timofey'le birlikte makaraları koyuverdik: "Evet, ne demişler. Ömrün boyunca öğren. Dahası şunu da eklemek gerekir: Ömrün boyunca şapkan elinin altında olsun." İçini çekti, bir an duraladıktan

sonra konuştu: "Ben öğlende işbaşı yapacağım. Karım bugün sabahçı." Konuşmanın sona erdiğini belirtmek ve benimle vedalaşmak için incelikle söylemişti bu sözleri. Timofey'in bu duygulu inceliği, Mesen'den kaçacağı akşam tanıdığım "saf materyalist" Sofron'u anımsattı bana. Şimdi neredeydi acaba? Hiç kimse kurallara, köyden kısa bir süre önce çıkmış bu iki adam kadar uyamazdı. Bu tavırları doğal içtenliklerine tamı tamına uygun düşüyordu.

Stepanida Amvrosiyevna beni bahçe kapısında karşıladı Bir sıranın üzerine oturmuş, "nöbet" tutuyordu. Beni görünce ayağa fırladı, ellerini birbirine çarptı, yüksek sesle bağırdı. "Sevgili, sevgili kuzenim!"

Bütün bunlar karşılaşmamızı maskelemek için uydurulmuştu hiç kuşkusuz. Ama bu arada sesinde ve gözlerinde gerçek bir yumuşaklık, içtenlik okunuyordu. Tek söz söylemeksizin ön bahçeye götürdü beni. Sonra çabucak bir koridora soktu. Demir sürgüyü çekti. Beni Şurabstov'un yanına götürdü, kendisi de mutfağa girdi.

"Eh işte," dedi, "Benim şimdi ev işleriyle uğraşmam gerekiyor da..."

Stepanida aramızda gizli bir konuşma geçeceğini ya kendiliğinden anlamıştı ya da Şurabstov tarafından uyarılmıştı.

"Demek gerçekten sensin ha, Şurabstov? Çok tuhaf!"

"Tuhaf olan nedir? Tutuklanmadığımdan kesinlikle eminim."

"Dün seni o siyah kızakta görür gibi olmuştum."

"Benim adıma kaygılandığın için sana öyle gelmiş olmalı."

"Peki ya Agaşa ne oldu?"

"Her şey yolunda. Seninle hemen konuşmam gereken şeyler var. Ama önce çay iç. Nasıl, Profesörün evinde seni iyice yedirip içirdiler mi bari?"

"Bu sabah fırtına gibi geçti, yemek yemek hiçbirimizin aklına gelmedi. Daha sonra da anlamı kalmadı zaten. Ama şimdi gerçekten çok açım."

Şurabstov, Agaşa'nın nasıl kaçtığını, hemşirelerin ve nöbetçilerin nasıl yardım ettiklerini, her şeyin gülünç bir ayrıntı yüzünden nasıl şanssızlıkla sonuçlanabileceğini anlatmaya başladı.

"Pencerenin önünde nasıl durduğuma dikkat etmişsindir. Ve bu-

nu neden yaptığıma mutlaka şaşırmışsındır. Bir anda aklıma şu geldi. Kış olmasına karşın doktorun odasındaki pencereler açık duruyordu. Odayı havalandırmak için açmış olmalıydılar. Evet bu iyi, dedim. Bulunmaz bir fırsat. Bu durum daha sonra çok işime yaradı. Yöneticilerden biri bize yardım edecek olan kapıcıyı işten atmış. Ne yapmalıydık? Yan taraftaki yolda da araba çoktan hazır bekliyordu. Yerini mi değiştirecektik? Bu olmadı. Kafa patlatıp dururken birden pencere aklıma geldi. Şu pencereleri açık olan doktor odası olmalı, dedim kendi kendime. Baktım, gerçekten öyleydi. Hemen boş muayene odasına daldım. Doktor dışarı yeni çıkmıştı. Pencereler dışarı açıktı. Agaşa alttaki odaya, doktorun yanına gönderilmişti. Benim hangi odada beklediğimi ona bildirdiler. Yanlışlıkla girmiş gibi yaparak benim bulunduğum odaya gelmesini söylediler. Derken bir de baktım ki, içeri girdi, hemen kucakladım ve pencereden bahçeye atladım. Bahçe kapısından yan caddeye doğru koştum. Vasili arabayla orada bekliyordu bizi. Hemen atladık ve yola çıktık.

Agaşa şu anda kent dışında, Stepanida'nın bir arkadaşının evinde, emin ellerde. Ama yine de onu oradan uzaklaştırmalıyız Pavel. Daha da iyi saklamalıyız. Bu sağlık durumu ile Moskova'da kalamaz. Bakarsın kötü bir şey olur. Stepan bir yol buldu. Onu kendi memleketine götürmek istiyor. Büyük bir köymüş, gelip gideni de çokmuş. Bu durumda yabancı bir yüz orada pek dikkati çekmez."

"Orasının da sakıncalı yanları var ama, Şurabstov."

"Sen bu köyü biliyor musun yoksa?"

"Babamın ölümünden sonra annem oraya yerleşti. Konoplinler'in yeri oraya çok yakındır. Bayram tatillerinde bu köyden geçerek giderler."

"Bunun hiç de sakıncalı bir yanı yok! Tam tersine! Demek ki orada tekstil işçileri oturuyor. Bütün bölge tekstil işçileriyle dolu. İşçiler Konoplin'e kin duyarlar. Onlara Agaşa'nın bizden olduğunu söylemek yeter. Böylece gözbebekleri gibi korurlar onu."

"Ya rastlantıyla Piyaşa ya da Sviltşov'la karşılaşırsa?"

"Bakıyorum sen hâlâ işi ayrıntılarıyla düşünmüyorsun halkın gözü önünde, köydeki yoldaşlardan birine yaklaşmaktan ve ona ihanetten çekineceklerdir. Sen iyisi mi bana Agaşa'yı oraya nasıl götürebileceğimizi söyle. Bu iş için güvenilir bir adam gerekli."

"Vasili?"

"Bu fena olmazdı. Üstelik o da tekstil işçisi. Gelgelelim o şimdi örgütteki işinden ayrılamaz. Bırakamayız onu. Benim aklıma başka bir şey geldi. Bunu da senin hazırlaman gerek. Eğer başarabilirsek üç kat daha fazla yarar sağlamış oluruz. Birincisi Agaşa'yı örgüte kazanırız. İkincisi, ön saflardaki yoldaşlarımızı tehlikelerden koruyabiliriz. Ve üçüncüsü örgütün kendisi için yararlı olur."

"Şurabstov, sen gerçekten bir dahisin!"

"Anladın mı?"

"Elbette. Peki ya Prohor konusu?"

"O iş tamam."

"Peki ya ona atılan iftira?"

"İftira? Al benden de o kadar. İnanıyorum ona. Evet hepsini şeytan alsın! Ben güveniyorum ona!"

"Klavdia'yı buluşma yerini değiştirmesinden ötürü cezalandırmadın, ama Stepan'ı görevden aldın. Prohor'la bağlantıdaydı çünkü. Bütün bunları nasıl oldu da birbiriyle bağdaştırabildin?"

"Bu bambaşka bir durum dostum. Eğer ortada bir kuşku varsa gerçek olaylar aracılığıyla çürütene dek bu kuşkuyu dikkate alınam gerekir. Güven denilen şey buyruklarla yaratılamaz. Örneğin Klavdia'ya karşı çıkmış olsaydım, onda yalnızca şaşkınlık uyandıracak ve Prohor'a duyduğu kuşkuları güçlendirmiş olacaktım. Stepan'ın gitmek istediği işçiler için de aynı şey söz konusu. Ama Prohor'a içimden hep güvendim. Şimdi de inanıyorum ona. Beş yıl boyunca farklı ilişkiler içinde inceleyebildim bu delikanlıyı. Prohor bir işçidir, hiçbir özel çıkar tanımaz, o ne bir korkak, ne de bir pısırıktır. Prohor'u öyle iyi tanıyorum ki ona arkadaşımı ve yoldaşımı –karımı– emanet edebiliyorum. Üstelik biz ikimiz de Prohor'dan nasıl kopabiliriz? O olmasaydı şimdi kaçamamış olacaktık. Kısacası Prohor provokatör değildir –belki de ortada provokatör filan yoktur– bize el sürülemez. Çünkü bizi kızıl iplik olarak kullanmak isterler. Ama içimize böyle bir kızıl iplik yollanabilir mi? Moskova Komitesi hemen hemen tamamen tutuklandı. Bölge çalışması için kendi hücremizi oluşturduk. Bu durumda gizli polis ne diye duraksayacak ki?"

Şurabstov'a Prohor'u arayacağıma söz verdim.

"Senin yanında kendisine bir tuzak kurmak isteneceğinden kork-

mayacaktır. Ah Proşa, budala. Nasıl da sevineceksin! Ve biz bu söylentileri giderebilirsek örgüt için çok iyi olacak. Belki de Prohor köyden dönene dek her şey açıklığa kavuşup düzene girer."

Şurabstov yanıma sokuldu ve alçak sesle: "Aslında seninle daha başka bir şey konuşmak istiyorum," dedi. "Ben Moskova'dan kısa bir süre için ayrılıyorum."

Gal sınırını gizlice geçip Paris'e gitmeye karar vermişti. "Yöreselleri asıl kaynaktan almalıyım." Şurabstov Lenin'in adını vermiyordu, ama yüzü ve bakışları daha önce bu adı söylediği zaman gözümden kaçmayan o sevinçli havaya bürünmüştü yine.

"Durum gittikçe önem kazanıyor. Paris'teki parti merkezinden bize mektup getirmek üzere yola çıkan bir yoldaş on gün önce Vyasma'da tutuklanmış. Gönderilen yayınlarla, genel kurul toplantısı tutanaklarına Moskova'da el kondu mutlaka. Kısacası, gitmek zorundayım. Bu sabah her şeyi iyice düşündüm. Bu işi şöyle yapacağız: Ben kaçacağım ve sonra Şurabstov tutuklandı dedikodusu yayılacak..."

"Dedikodu çoktan yayıldı bile." Sviyaskin'in ziyaretini anlattım.

"Öyleyse daha da iyi. Yolculuğumun şeytanca bir kurnazlıkla gizlenmesi gerek. Ardıma ajan majan düşmemeli hiç. Düşün ki bu iş çok önemli. Ben ya emirlerle geri dönerim, ya da kendimizi dümeni kırılmış bir gemi gibi fırtınanın ortasında buluruz. Bunun için senden rica ediyorum, bir taş, bir mezar kadar sessiz ol! Yoldaşlar seni, beni öldürmekle, yemekle ya da yutmakla bile suçlasalar nerede olduğumu bildiğini söyleme. Kendini haklı çıkarmaya kalkışma. Hiçbir şey bilmemeli, en küçük bir olasılığa bile yer vermemelisin. Örneğin tutuklanma dedikodusunun yayıldığını, kuzeye, güneye ya da doğuya sürgüne gönderileceğimi söyleyebilirsin. Ama bu da karışık bir konu. Bunun için ayrıntılar bulmak zorunda da kalınabilir ve istemeden bu ayrıntılarda açık noktalar bırakılabilir. Timofey'e de söyledim. Çünkü ne olur ne olmaz, senin dışında başkasının da bilmesi gerek. Timofey konusunda seninle konuşmak istiyorum. Benim temsilcilik görevinin nasıl yapılacağına gelince: Timofey sendikadaki yoldaşların çalışmalarını yönlendirirken, sen bölgedeki çalışmanın bütününden sorumlu olacaksın."

Timofey'de bana güvenmiş gibi bir hava sezinlediğimi Şurabstov'dan gizlemedim.

"Timofey akıllı biridir. Bütün işçiler onu tanır ve sever. Ona güven. İşi de bildiğinden gururlanmakta tümüyle haklı. Gücenmesi de anlaşılır bir şey. Bizim ona nasıl güvendiğimizi ve kendisine sendikalardaki yoldaşlarımızın yönetimini verdiğimizi anlamıyor. İşi çok önemli. Tabakhane birliğinin sendika delegeliği ona çok uygun. Menşevik 'iş bilirlerle' girişeceği kuramsal tartışmalarda ona biraz yardımcı ol. Timofey bunu kötüye çekmez, yalnızca budalalar yardımı reddeder. Üstelik Timofey ikimizden de akıllıdır. Vasili'ye olduğu gibi onun da öğrenimine yardım etmelisin. Gerçi çok okuyor ama, ne de olsa yalnız başına her şeyi kavraması güç oluyor. Ben bundan fikirleri değil de, farklı deyimleri özellikle de yabancı sözcükleri kastediyorum. Ayrıca öğreniminin belirli bir yöntemi de yok. Bir onu bir öbürünü ele alıyor. Yani uzun lafın kısası, tıpkı Vasili'yle olduğu gibi onunla da ilgilenmelisin. Onlar bizim işçi sınıfı içinden çıkan yeni önderlerimiz. Böyleleri 1905'ten önce de vardı. Siz ikiniz yani Timofey'le sen benim yerime geçeceksiniz. Bu temsil görevini işime nasıl gelirse öyle onayladığım konusunda bir kuşkun var mı? Başka ne yapabilirim? Beni buna durum zorluyor. Hem bu temsil işi geçici bir görev oluyor. Ama faka basabiliriz, ve sürekli de olabilir. O zaman yerime geçecek kişi sorununu demokratik yollardan çözmeyi denemelisin."

Şurabstov'a burjuva gazetelerindeki yazıyı anlattım. O düşüncesini belirtti. "Evet, Likidatörler gerçekten de çirkefin derinliklerine batmış durumdalar. Onlarla daha sonra hesaplaşacağız."

Sviyaskin'in tavrı çok hoşuna gitti. "Proleter bilinç Menşevik küllerin altından ışıklar saçıyor desene. Bizim ihtiyar, işçi olarak gurur duygusunu henüz yitirmemiş demek ki. Onu hemen tümüyle fırlatıp atmamalısın. İyice dikkat et ve kuşku ve bocalama belirtisi görür görmez bunları anında yok etmeye çalış. Onu ziyaret et, saygı göster, selamla, sevgiyle davran, güven ver.. ama hiç kuşkusuz sınırlı bir güven olmalı. Senin toplantını nasıl bozduğunu unutayım deme. Bu konuya ilişkin tek laf çıtlatmaksızın Stepan'ı yeniden yavaş yavaş eski görevine getir. Eğer Klavdia'yla bu yüzden bir anlaşmazlık çıkarsa bu seni yıldırmasın. Ah, yaman bir genç kız! Prohor'a olan tavrımdan ötürü mutlaka mahkum ediyordur şimdi beni. Sövüp sayıyordur artık. Bana karşı ne kadar çok mücadele ederse o kadar çok hoşuma gidiyor. Ona göz kulak ol. Komplolara karşı her zaman uyanık davranamı-

yor. Evet, işte böyle. Gelgelelim son emrime: Şiddetli bir mücadeleye hazırlanın, çünkü Likidatörler hiç duraksamaksızın Moskova'da saldırıya geçeceklerdir. Merkezin durumuna ilişkin kısıtlı bilgiler öyle sanıyorum ki ekmeklerine yağ sürecektir." Bir an düşündükten sonra: "Tabii bizimle sendikalarda mücadele etmeyi yeğleyeceklerdir." dedi. "Sendikalarda en güçlü yerleri kapma sevdasındalar. Demek ki bu durumda oyunlarını bozmaya çalışmamız gerekiyor. Her yerde işçilerin bize olan güvenini sarsmak ve yalanlarını yutturmaya çalışıyorlar. Gericiliğin doruk noktasına eriştiğini, işçi sınfının devrim fikri ve mücadelesinden sürekli uzaklaştığını söylüyorlar. Bizim için bundan çıkan sonuç nedir, Pavel? Menşevikler bir şeyler bulmak için ikinci dereceden önemli konuları benim 'ayrılıkçı makale'yi.. örneğin Proşa konusunu, Mihail'i ve her şeyi büyütüyor, bulanık suda balık avlıyorlar. Ama asıl sorun kendi görüşlerine göre, bir yandan devrimin tamamlandığını söylerken, öte yandan devrime karşı olduklarını belli etmemeleri. Bu seni heyecanlandırmasın. Bırak konuşsunlar. Hatta onları biraz da kışkırtabilirsin. Beni anlıyor musun? Eğer maskelerini atar da, köpek gibi havlayarak devrimin üzerine saldırırlarsa o zaman sen o aslan pençelerini masanın üzerine koyarsın. 'Evet, söyleyin bakalım, nedir sizi böyle hop oturtup hop kaldırtan? Evet, saygıdeğer beyler şimdi devrimden yana mı yoksa Stolipin rejiminin onarımından mı yana olduğunuz ortaya çıkacak artık. Bırakın hepinizin devrimden yana olması temelinde birlik kuralım! Yalnızca bu gerçek bir birlik olur'. Anlıyorsun ya, Pavel, bizim ilk görevimiz bu olmalı. Her şeyi açığa çıkarmalıyız. Bulanıklık yok. Eğer azınlıkta bırakılırsanız korkmayın. Azınlık, bir süre sonra geniş işçi kitlelerine dönüşür. Ve onlara devrim mi yoksa Stolipin rejimiyle uzlaşmak mı diye sorulduğunda göreceksin ki işçi sınıfı Stolipin yandaşlarını izlemeyecek. Bu şimdi tek tek durumlarda görüldüğü gibi, daha sonraki gidişte de kendini ortaya koyacak. Asıl sorun uygun yer ve zamanda kesin saldırıya geçmek."

Şurabstov bana yaklaşık yirmi işyerini kapsayan bölgedeki ve dört legal örgütteki güvenilir adamlarımızın bağlantılarını verdi.

Ben tam gitmek üzereydim ki Stepanida göründü. Şurabstov beni birdenbire durdurdu: "Ha sahi, burada beklerken bir şeyler okudum. Pek kavrayamadığım bir terim var. Şunu bana kısaca ama anlaşılır

bir biçimde açıklar mısın? Dur biraz. Önce şu terimi doğru dürüst anımsamalıyım. Yoksa bakarsın yanlış bir şey söylerim de benimle alay edersin.. Hah evet, işte anımsadım: 'Solipsizm'. Yanlış söylemedim ya?" Yüzü kızarmıştı.

Ona bu terimi açıkladım. Sonra yine sordu:

"Ya Lenin'in kitabı?"

"O bende."

"Benim kitaplar ne oldu? Ricamı ilettin mi?"

Kitaplarının iyi bir yere kaldırıldığını söyleyerek bu kaygısını giderdim.

Vedalaştık. Stepanida beni kapıya dek geçirdi.

Demir sürgüyü takırtıyla çekti. "Benim sevgili Klavdinka'ma selamımı götürün. Hiç kimsenin arayıp sormaya gerek duymadığı yararsız Stepanida'yı da ara sıra ziyaret edin."

Elini sıktım ve oradan uzaklaştım. Kapıyı arkamdan kapadı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Prohor'u aramaya çıktım. Yalnızca Vasili az çok bir tahmin yürüttü. Prohor, "geçici olarak annesinin yanında kalıyor" olabilirmiş. Ötekiler ise Prohor'un "yoldan çıktığını", "bir vebalı gibi davrandığını", "hiç kimseyi tanımadığını", "şaşı baktığını", "barut gibi bir adam olup çıktığını" iddia ediyor ve "delikanlının artık iflah olmayacağını, sonunda bir ayyaş olacağını ya da tabuta gireceğini, çünkü ölesiye içtiğini" söylüyorlardı.

Prohor'un annesinin evi Moskova'nın üst taraflarındaki Vorobyov dağlarındaki Potilişa köyü yakınlarındaydı. Çok eski, yıkık dökük tahta çitlerle çevrili avluya girdim. Süpürülen karlar saçak diplerine yığılmıştı. Ha yıkıldı ha yıkılacak bir evdi bu; yerle bir olmamak için son gücüyle direniyor gibiydi sanki. Meydan okurcasına duruyordu karşımda.

Girişi bulmakta zorluk çektim. Araştırırken, perdenin arkasına saklanmış biri pencereden gizlice beni gözetliyormuş gibi geldi bana.

Tertemiz, derli toplu bir odaya alındım. Masa, sedir ve iskemleler pırıl pırıldı. Duvarlarda tahta raflar vardı. Hepsi de çok düzgün yerleştirilmişti. Su teknesinin kapağı en küçük bir toz zerreciğinin bile giremeyeceği bir ustalıkla yapılmış, pırıl pırıl da cilalanmıştı. Sobanın önünde bir balta vardı, sapı hiç desteksiz dimdik havada duruyordu ve o da cilalanmış gibiydi. Her şey evde bir marangozun oturduğu izlenimi uyandırıyordu. Archangelsk'te marangozhanede çalışmak Prohor için yararlı olmuştu. Annesiyle ne denli ilgilendiği de ilk bakışta belli oluyordu.

"Prohor burada değil... Buraya hiç gelmedi... Ben annesiyim. Şimdi çok uzaklarda, sürgünde. Onu burada boşuna arıyorsunuz..."

Gitmek niyetinde değildim. Bir iskemle çekip oturdum. Prohor'un annesi ise oturmadı. Masanın önünde ayakta durdu; sert ve kuşkulu bakışlarını bir şeyler beklercesine üzerime dikti. Sanki şöyle demek istiyordu: 'Ne diye oturuyorsun, davetsiz misafir! Defol git!' Yüzü toplucaydı, gözlerinde sakin bir kararlılık okunuyordu.

Prohor'la Archangelesk'te nasıl karşılaştığımızı anlattım ona. Pro-

hor'un gülüşünü, perçemini ikide bir geriye itişini, annesinden ve evlerinden söz edişini anlattım. Anlattıklarım gerçeğe kesinlikle uygundu. Ama kadının bakışları yumuşamadı. Hâlâ oturmuyordu ve sonunda sabırsızlığını belli eden ufak bir hareket yaptı: 'Her şey iyi ve güzel saygıdeğer bayım, ama anlıyorsunuz işte, burada istenmiyorsunuz.' Anlattığım tamamen gerçek şeyleri huzursuzca dinliyordu. Şöyle düşünüyor gibiydi. 'Oğlum hakkında her şeyi biliyorsunuz. Bu belli.' Beni ne olarak görüyordu acaba? Yoksa oğlunu tutuklamak isteyen bir polis mi sanıyordu beni? Ama daha sonra ortaya çıktı ki polisten çok Prohor'un arkadaşlarından korkuyordu.

"Doğrusu ya haksızlık ediyorsunuz," dedim. "Prohor'un arkadaşıyım ben. Ona yardım etmek için geldim."

Dudaklarını öfkeyle kemirerek çevresine bakındı. Görünüşe bakılırsa bana yanıt vermeye niyetli değildi. Ama kendini tutamadı ve konuştu: "Size kötü bir şey söylemedim, bunu aklımdan bile geçirmem. Ama bugüne dek arkadaşları çok kötülük yaptılar Prohor'a. Arkadaşlar bir insanı felakete sürükleyebilir, ona iftira atabilirler. Tanrı insanı böyle arkadaşlardan korusun."

"Ama Prohor size belki benden söz etmiştir. Ben Pavel'im."

Birden ilgilenir gibi oldu: "Peki baba adınız? Ah evet İvanoviç. Öyle ya, Pavel İvanoviç..."

Kısa bir an düşündü, yine bir güvensizlik havası gelmişti üzerine; "Evet güzel, Eğer Prohor'a bir daha yazarsam, Pavel İvanoviç'in buraya geldiğini ve kendisini aradığını bildiririm."

Ne yaptıysam işe yaramamıştı. Eğer annesinin yardımıyla Prohor'u bulamazsam, o zaman tek umut mutlu bir rastlantıya, ani bir buluşmaya kalıyordu. Aklıma birdenbire Prohor'un kasketi geldi. Onu annesine göstererek oğluyla nasıl "kardeş olduğumuzu" anlattım, ayrıca Prohor'a verdiğim atkıyı inceden inceye, son teline ve ipliğine kadar betimledim. Bu atkıyı görmüş olabilirdi.

Ayrık dudağı kıpırdadı. Prohor'un annesi Marya Petrovna sedire oturdu ve önlüğünü yüzüne kapadı. "Zavallı Prohor..."

Önlük elinden düştü ve acı dolu yüreğinden akan yaşlar buruşuk yanaklarından aşağı süzüldü yavaş yavaş: "Size söyleyeceğim Pavel İvanoviç. Sizi bekledi durdu. 'Bir arkadaşım var' demişti. 'Beni arayacaktır. Ona istasyonda niçin bulunduğumu kanıtlayabilirim. Ger-

çekten yolcu karşılamaya geldiğime inanması için onu kız kardeşimle yüzleştirebilirim. Ama o gelmez, hayır gelmez. Alçak herifin biri herkesin bana cephe almasını sağladı...”

“Ne oldu ona? Neyi var?”

“Üzüntüden aklını kaçıracak nerdeyse. ‘Benim suçum yok. Ne olduğunu söylemeden herkes benden yüz çeviriyor. Herkes beni yalnız başıma bırakıyor’ diyor.”

“Yaşıyor ama değil mi?”

“Evet, yaşıyor.”

Bu haber beni canlandırdı: “Nerede saklanıyor? Çağırın onu buraya. Mutsuzluğu bitti artık!”

Yaşlı kadın ayrıntılarıyla anlatmaya başladı: “Sizi pencereden gördüm ve ona dedim ki: ‘Bu kim Proşa? Bize mi gelmek istiyor? Bu arada siz bizim girişe gelmiştiniz. Bir genç getirmişti sizi. ‘Evet Proşa, bu senin yoldaşlarından biri olmalı’ diye fısıldadım ona. Ama kesinlikle bakmadı. Kim olduğunu görmek istemiyordu. Ok gibi fırladı odadan. Çatı katının merdivenlerinden çıkarken gördüm. Size kapıyı açmak için koridora çıktım. Ne yalan söyleyeyim onun saklanması için zaman kazanmak gerekiyordu, sizi orada oyalamak benim için çok önemliydi. Yukarıdan bir kez daha eğildi ve fısıldadı. ‘Oyala onu, benim için tek laf bile söyleme,’ Şimdi ne yapalım? Seslenin bari ona. Ama çok yüksek değil. Komşuların dikkatini çekmeyelim.”

Koridora çıktım ve merdivenleri tırmandım. Yukarısı sessiz ve boştu. Toz kokuyordu. Çatı pencerelerinin çerçevesinden uzun örümcek ağları sarkıyordu. Bir yerlerden şıp şıp su damlıyordu. Gözlerim karanlığa alışınca köşedeki çatının su geçirdiğini gördüm. Büyük damlalar yavaş yavaş birikiyor, çatı merteğinden süzülerek kerpiçle sıvanmış bacadan aşağı düşüyordu. Bacanın arkasından birisinin soluğunu duyar gibiydim. Bağırdım: “Prohor? Benim, Prohor!”

Çıt çıkmadı. Öfkelendim: “Ne saklanıyorsun? Dinle beni, niçin saklanıyorsun?”

Yine çıt çıkmadı. Karanlık köşedeki bacanın üzerine tırmanıp baktım. Prohor kafasını birtakım paçavraların içine gömmüş olarak öylece yatıyordu. Kendimi daha fazla tutamadım:

“Şu haline bak! Bu saçmalık da ne oluyor? Bir yoldaştan kaçıyorsun ha! Toparlan çabuk. Neyin var?”

Prohor kımıldamadı.

"Son kez söylüyorum Prohor. Eğer şimdi de yanıt vermezsen, çekip giderim. İçindeki devrimci ruhu karalıyorsun. Eğer böyle davranırsan sen bir devrimci değil, bir korkaksın. Evet, gidiyorum ben."

Prohor köşesinden çıktı. Yanıma geldi: "Beni eskisi gibi devrimci görüyorsun demek. Teşekkür ederim!"

"Ah seni ah! Bu aptalca konuşma da ne oluyor! Hiç gururun yok mu senin? Sen kendi kendini koparıyorsun bizim aileden. Bir devrimci gibi davranmanı ve düşünmeni rica ediyorum. İçindeki devrimci ruha saygı göstermemizi istiyorsun. Bu senin hakkın. Ama sızlanıp duruyorsun. Belki de ağlamaya başlayacaksın? Seni teselli etmeye, örgütümüz adına özür dilemeye geldiğimi biliyorsun. Seni gücendirdiğimiz ve karaladığımız için bizi bağışlıyor musun?"

Ben konuşurken Prohor sapsarı bir yüzle önümde duruyordu. Yüzündeki kan gitgide çekildi, iyiden iyiye sarardı. Sonra birdenbire kıpkırmızı kesildi. "Söylemesi ne kadar kolay! Ben kendi kendimi kopardım ha? Buluşma yerini ben değiştirdim ve yenisini ben belirledim öyleyse? Öbür caddeye kaçan bendim öyleyse?"

"Eğer sen bir devrimciysen, bir yoldaşsan, örgütümüzün gerekli güvenlik önlemleri almasını anlayışla karşılarsın. Biz seni yüzüstü mü bıraktık? Timofey seni ziyaret etmedi mi? Örgüt onu görevlendirdi..."

"Evet, buraya geldi."

"Kaç kez?"

"Belki üç kez."

"Ne demek belki üç kez. Üç kez mi değil mi?"

"Evet, üç kez."

"Dört günde üç kez! Onunla niçin konuşmadın?"

"O beni evde hiç bulamadı."

"Seni ben de evde bulamadım. Öyle değil mi?"

Prohor sesini çıkarmadı.

"Sen kendin Timofey'e gidemez miydin? Şimdilik legal durumda Timofey. Nerede oturduğunu herkes biliyor."

"Utanıyordum. Beni kovacağından korkuyordum. Birisi bana hakkımda karar verildiğini söylemişti...."

"Kim söyledi bunu sana?"

"Machçı. Ona rastladığım zaman anlattı: 'Senin işin bitik. Soruşturma yapıldı ve hemen karara varıldı. Seni provokatör olarak tanıtarak, resmini propaganda kağıtlarında ve illegal gazetelerde yayımladılar. Gözünü aç ve Bolşeviklerle düşüp kalkmayı bırak. Sana göre güzel bir işim var. Önceki yoldaşlarından artık nasıl olsa hayır gelmez sana. Şimdi ellerine geçersen seni öldürürler.' Bunlara inanamadığımı söyledim Machçı'ya: 'Şurabstov ve Pavel beni dinlemeden nasıl böyle davranabilirler?' dedim. O zaman da şöyle dedi. 'Şurabstov'u tutuklamışlar, Pavel ise Moskova'da değil. Hiç kimse ondan haber alamıyor ve göremiyor.' Beni anlamalısın Pavel. Bana çok önceleri Archangelsk'teki sorgu sırasında işkence etmişlerdi. İçimdeki her şey paramparça ve burada, Moskova'da yine böyle kahrolası bir yükün altına girdim.."

"Hayır Prohor. Haksızsın. Bir devrimci bundan sonra daha sık, çok daha değişik işkencelerin pençesine düşebilir. Bir keresinde hapishanedeki tutuklular neredeyse öldüreceklerdi beni. Neden dersin, provokatörün biri bana iftira atmış meğer. Benden kuşkulandılar diye benim orada hemen sızlanmaya başladığımı, yoldaşlarıma 'kızdığımı' mı sanıyorsun? Hayır. Bir devrimci olarak saygınlığımı korumak için mücadele ettim ve sonunda provokatörü yendim. Ya sen nasıl davrandın? Cesaretini yitirdin. Machçı'nın anlattıklarını örgüte niçin bildirmedin? Bunun ne denli önemli olduğunu nasıl oldu da kavramadın? Yalnızca bununla bile örgütün güvenini kazanabilirdin!"

Aşağıda koridorda birtakım ayak sesleri oldu, sonra yine sessizleşti, Marya Petrovna'ydı bu. Belki de şimdi Prohor'un yanıtını işitmek için kulak kesilmişti. Prohor sonunda kararını verdi; "benim davranışım yanlıştı," diyerek içten gelen bir rahatlık ve hoşnutlukla konuşmaya başladı. Şimdi artık Prohor'a Agaşa'yı köye götürme buyruğunu vermem gerekiyordu.

Buraya gelirken yolda düşünmüş durmuştum. Acı çeken bir adama karşılık elçilik görevimi yerine getirecektim, kim bilir nasıl sevinecek, huzura kavuşacak, bir anda canlanıverecekti?

İlk anda mutluluğuyla baş başa kalmak isteyecek, ama sonra bana yaslanacak, boynuma sarılacaktı. Hemen ardından da sevinçle aydınlanan yüzü birden ciddileşecek, gösterilen güvene layık olabilmek için bu görevi en iyi biçimde nasıl başaracağını düşünmeye başlaya-

caktı. Her şeyi aynen böyle düşünmüş, Prohor adına sevinmiştim.

Ama şimdi, onun önünde Şurabstov'un buyruğunu söylemem gerektiğini anladım. Prohor'un ruhsal durumunu doğru dürüst çözümleyememiştik. Çok sarsılmıştı. Şimdilik korunmalı, rahatsız edilmemeliydi. Kendini toparlaması, dinlenmesi ve kendine güvenini yeniden kazanması için ona zaman tanımalıydık. "Bana elini ver Prohor, işte benimki de burda. Dimdik dur. Sen bizim yoldaşımızsın. Bizler senin bir provokatör olduğuna inanmıyoruz. Bu suçlamanın nasıl olduğu ve altında neler yattığı açığa çıkacaktır. Bizim araştırmalarımıza güven. Machçı'yla olan karşılaşmanı ve konuşmalarınızı en ince ayrıntılarına dek düşünerek her şeyi daha sonra Timofey'e anlat. Timofey seni en kısa zamanda arayacak, bu konuşmanın nerede ve nasıl olacağını bildirecek. Bizimle olan bağlantıyı en iyisi annenin yardımıyla sağla. Bu arada kendini olabildiğince sakinleştirmeye çalış, ama işsiz de oturma. Sana kitap bulurum. Zamanını değerlendirebilir, okuyup öğrenebilirsin. Sakin sakin bekle,"

Annesi beni koridorda durdurdu. "Sevgili yoldaş, oğlumla sizi bağlayan şeyin ne olduğunu bilmiyorum. Ama yürekten hissediyorum ki o namuslu bir gençtir. Ama bizim tarafımızı tutan insanların önünde suçlanıyor. Arkamda uzun, üzüntülü bir yaşam dışında hiçbir şey bırakmış değilim. Babam ve annem fabrika işçisiydiler. 1905 yılını da birlikte yaşadık. Her şeyi anlıyor ve size inanıyorum. Yani tıpkı kendime olduğu gibi partinize de inanıyorum. Yalnız bir ricam var. Oğlum gerçekten suçlu olabilir; o zaman hakkı olan cezayı verin. Hiçbir şey düşünmeden! Oğlumu severim, ama namusunu lekelemesini istemiyorum. Buna göz yumamam..."

"Kendinizi boş yere üzüyorsunuz. Biz Prohor'u, namusunu lekeleyecek hiçbir şeyle suçlamıyoruz."

"Öyleyse bu adil karardan ötürü sizin önünüzde teşekkür ederek eğilmek istiyorum!" Ciddiyetle gözlerimin içine baktı ve derin bir reverans yaptı.

ONUNCU BÖLÜM

Akşam vardiyasından çıkıp evine gidecek olan Timofey'i fabrika kapısının önünde bekledim. Ona her şeyi anlattım. Kararımı onayladı. "Evet, bu iyi, Proşa önce soluk almalı biraz. Bugün ya da en geç yarın ona gideceğim. Durumuna göre de ufak tefek görevler vereceğim. Ama Agaşa'yı hemen yarın köye yollayacağım. Bu işi üstlenebilecek biri var."

"Stepan mı?"

"Evet."

"Bir şey daha var Timofey. Bizim yoldaşların sendikadaki çalışmalarına rehberlik etme görevi Şurabstov yerine sana verildi."

Timofey kısaca "iyi" demekle yetindi.

Benimle vedalaşırken elimi öylesine büyük bir sevinçle sıktı ki kemiklerim çatırdadı.

Timofey'in evinden ancak on ev kadar uzaklaşmıştım ki, arkamdan koştuğunu işittim. "Evde bir not buldum. Şuna bak. Blagov'dan gelmiş. Beni bugün yapılacak özel toplantıya çağırıyor."

Kağıda bir göz attım. Bu sendika bürosunun üyeleri için davetiye idi. Toplantı "kapalı" ve "gayrı resmi" olarak tanımlanmıştı. Yalnızca "bilgi verilmiş" kişilerin katılması isteniyordu ve tarih de atılmamıştı.

"Eğer yalnızca 'bilgi verilmiş' kişilere açık olacaksa, o zaman birlikte gidelim Pavel."

"Bu toplantı tesadüfen yapılmıyor Timofey."

"Elbette değil. Eğer 'gayri resmi' ise kulakları dört açmalı. Mutlaka falanca ya da filanca Menşevik dedikodu söz konusudur.

'Gayri resmi' toplantılarda protokola gerek yoktu ve 'denetim kurulu'na da hiçbir açıklama yapılmıyordu. 'Gayri resmi' toplantılarda yasalarca belirlenmiş 'sendika yetkisi'nin dar çerçevesi üzerine sorulan sorular tartışılırdı.

"Likidatörlerin, bizim 'provokasyonları araştırma komisyonu' kurulmasına karşı çıkışımızı karalamak için bir manevra planladıklarına eminim."

Bütün aile akşam yemeğine oturmuş, babayı bekliyordu. Ortada içinde soğuk bir karışım olan tahta bir çanak vardı. Çocuklar sabırsızlıkla bekleşiyorlardı. Çanaktaki paylarını almak için tam kaşıkla-

rını ellerine aldıkları bir sırada babaları birdenbire dışarı koşmuştu. İçeri girdiğimizde küçük oğlan tahta kaşığı kemiriyor, büyülenmiş gibi durağan gözlerle çanağa bakıyordu. En büyük kız dirseklerini masaya dayamış, kafasını ellerinin arasına koymuş, yavaşça sağa sola sallanarak şiir okuyordu.

Şimdi Mayıs, her yerde yaşam parlıyor,
Çiçekler ve ağaçlar yeşeriyor,
Gökyüzünün dupduru maviliğinde, taa yukarıda,
Asılı duruyor kırmızı bulutçuklar...

En küçükleri ise belki de yemeklere bakarak baştan çıkmamak için gözlerini kapamıştı.

Ama Timofey masaya oturur oturmaz hepsi yine canlı bir şekilde kaşıklarını kavradılar ve gayretle ortak kâseye doğru uzattılar.

"Yalnızca soğuk ekmek çorbamız var," dedi ev sahibi kadın dostça, sıkılgan bir havayla. "Siz de tadına bakmak ister miydiniz bilmem. Elimizdekiyle yetinmek zorundayız da..."

"Elimizdeki... Bunu kötü söylüyorsun! Bundan iyisi can sağlığı!" diye alay etti Timofey. Sonra neşeyle göz kırptı bana: "Ee, ne dersin? Biraz soğuk çorba iç ha. Evet? İyi, gel! Hatırı sayılır bir yemektir."

Hayır demedim.

"Biraz toparlanın çocuklar. Böylece konuğumuz da kâseye erişebilsin." Timofey kendi kalaylı kaşığını bana verdi: "Saygıdeğer bir konuk olarak bunu sana veriyoruz."

Bu 'Murzovka' denilen çorba, siyah ekmek, soğan ve kvastan oluşuyordu.

"Hey anne. İçine niçin biraz zeytinyağı damlatmıyorsun. Yalnızca bir kaşıkçık. Böylece tadı iki kat daha iyi olur."

Annenin yanıtını beklemeden erkek çocuk patladı: "Zeytinyağı bitti."

"O zaman biraz keten yağı koy; anne."

"Keten yağı da bitti. Timoşa."

"Olsaydı ne güzel olurdu," diyerek üzgün üzgün içini çekti Timoşa.

"Evet güzel olurdu. " dedi annesi, "Aldırma Timofey, üç gün sonra yine aybaşı."

"Kvas biraz sulu mu?" diyerek Timofey bana döndü. "Dur, şunu iyice tuzlayalım... ha şöyle!"

Murzovkadan sonra aynı kâse içinde öğütülmüş bezelye geldi sofraya. "Yemene bak arkadaşım. Önünde sanki dondurulmuş et varmış gibi kabul et. Aynı tadı vermiyor mu?" diye şaka yaptı Timofey.

Biraz sıkılmıştım. Sınıf bilincine sahip pek çok işçinin evlerinin yoksulluğundan dolayı utandığına sık sık tanık olmuştum. Başkalarının önünde yoksulluğundan utanmayana rastlamamıştım hiç. Sıkılganlık anında içlerinde uyanan bağımsızlık duygusu, kişisel istekler, yaşamın birtakım güzelliklerine duyulan özlem dile geliyordu.

Çocuklar yemekten sonra sokağa gönderildiler. "Bir av köpeğinden daha keskin iz sürme yetenekleri var," dedi Timofey. "Kimi zaman her şeyi böyle önceden nasıl düşünebildiklerine şaşırıyor insan. Dün bir dövüşme olayını soruşturmak zorunda kaldım. Oğlana sordum: 'Komşu Petyuşa'nın burnunu niçin kanattın?' 'Çünkü o bir Menşevik!' karşılığını aldım. Bak hele diye düşündüm kendi kendime. 'İyi ama Menşevik ne demek biliyor musun sen?' diye sordum. Petyuşa, ev sahibinin çocuklarıyla arkadaş olmuş, sonra onları da oyunlarına katmaları için bizimkileri kandırmış. 'Onlara bizimle eğleneceklerini, bize ise bonbon şekeri alacağımızı söyledi. Sonra ötekiler geldi. Her şeyin kendi isteklerine göre yapılmasını istediler. Onu şöyle yap, bunu böyle yap diye bize bağırdılar. Biz de onları avludan kovduk ve peşlerinden gittik. Bonbonlarını da yüzlerine fırlattık.' Görüyor musun, çocuk babasına Menşevik'in ne olduğunu nasıl anlatıyor! Nasıl da iyi kavramış. Kötü beslenmemiz ve yoksul aile ilişkilerimiz nedeniyle bizlerin her zaman aptal kalmaya mahkum olduğumuz söylenir bir de!"

"Bunu kim iddia ediyor Timofey? Kimden işittin?"

"Kimden mi? Çok basit. Sendikanın aracılığıyla tiyatro bileti almıştık. İbsen'den bir bölüm oynandı. Ve orada bir avukat, bir Profesör ya da bir politikacı, yoksulluk çekenlerin, yaşamı kavramaya güçlerinin yetmediğini, çünkü alçak damlar altında yüksek düşünceler doğmayacağını ve kötü beslenmenin yalnızca kin ve düşmanlık doğuracağını, kahramanlar yaratmayacağını ileri sürüyordu. Gerçi tam olarak dile getiremedim ama buna benzer bir şeydi işte. Bunu duyduğumda düşündüm: Belki de böyledir? Biz yoksulluğun sevindirici değil, ezici bir şey olduğunu deneylerimizden biliyoruz. Ama daha sonra öbür yanını düşündüm: Biz babalar birtakım şeyleri kav-

rayabilmiştik. Peki çocuklar niçin daha fazlasını kavrayamasınlar? Ve sonra zenginlik... İyi yiyecekler, gerçekten de yüksek düşünceler doğurur mu? Açgözlülük, kişisel çıkar ve hırs, zenginlikten doğmuyor mu? Tiyatroda büyük bir gruptuk –hepsi tekstil işçisi– bu konuyu tartıştık. Bunu çocuklara şöyle açıkladım: 'Senin murzovka ya da kızarmış tavuk yiyip yememen, alçak ya da yüksek tavanlı bir yerde oturup oturmaman hiçbir şey belirlemez. Belirleyici olan toplumsal üretimde hangi yeri aldığın ve hangi sınıfın bilincini taşıdığındır.' Doğru söylemiş miyim Pavel? Bu Lenin'in söylediklerine de uygun düşüyor mu?"

Sordum: "Şimdi neyi okuyorsun Timofey. Sana ne zaman gelsem, elinde bir kitap görüyorum."

"Ne mi okuyorum. Ah, biraz kötü Pavel. Şimdi çok ağır bir şey okuyorum. Bazen aynı sayfayı beş kez okuyorum. Konu öylesine karışık ki. Tarım sorunlarına ilişkin bir kitap. Buna niçin gerek duyduğumu soracaksın. Şu günlerde özellikle bunu okuyorum, çünkü benim tabakhane ve de tekstil işçileri buna ilişkin birçok soru soruyorlar. Köyden henüz büsbütün kopmuş değiller. Zaman bulur bulmaz köye ot biçmeye ya da ekin toplamaya gidiyorlar. Böylece tıpkı iki kapan arasında gibiler. Aynı zamanda hem fabrikaya hem de tarlaya çekiliyorlar. Ben kendim de bazen köye kaynanama gidiyor, ot biçiyorum. Evet; 'omuzlar dik, kolları salla.' Ot biçmek güzel bir şey, Pavel. Sabahın erken saatlerinde, çiğ yağmış çayırların üstündesin, yakınlarındaki cıvıl cıvıl çocuk seslerini, aşağılarda usul usul çağıldayan ırmağı dinliyorsun... Şahane! Ve geniş bir çevre, öyle ki insan burada bütün göğsüyle soluk alabiliyor."

Timofey'i dinlerken büyük bir sevinç duydum. Evet, biz gelişiyor, görüş ufkumuzu genişletiyorduk. Bizim Moskovalı işçiler 1905'ten önce karışık konular üzerinde pek konuşamazlardı. İkinci devrimi, bu görünmeyen yaşam yaratan süreci geciktirmeyi hele bir deneseydiler!

Dışarıdaki çocuklardan ses gelmez oldu. Yalnızca Timofey'in karısının ocak başında bulaşık yıkarken çıkardığı tıkırtılar işitiliyordu. Şurabstov'un izleyeceğimiz yol hakkında verdiği taktikleri Timofey'e anlattım. Toplantıda nasıl davranacağımızı kararlaştırdıktan sonra yola çıktık.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Timofey'le birlikte eskiden otel olan ve şimdi eskimişliğinden dolayı, tozlanmış gibi giriş kapısının üzerine yapıştırılmış ilanda da belirtildiği gibi, "ani toplantılar için" ucuza kiralanan eski bir evin temiz, ama alçak ve karanlık ön odasına girmek üzere iki kanatlı, camlı kapıdan geçiyordum. Derken, yanı başımda şarkı söylercesine cıvıl cıvıl bir ses işittim: "Pavel? Gerçekten sen misin? Günaydın! Beni tanımadın mı?"

Aşırı "legal" bir durumdu bu. Bizim yoldaşlar girişte, ön odada ve koridorlarda önlem almışlar; benim gibi illegal militanlar polisin gözüne ilişmeden tam zamanında kaçabilsinler diye özel bir sinyal ağı kurmuşlardı.

"Seninle karşılaştığımıza ne kadar sevindim! Çoktan beri mi Moskova'dasın?"

Dönüp baktım. Bir çift iri göz bana bakıyordu. Bu kadın da kimdi acaba? Onu unutmuştum. Yalnızca bir tek şey hatırımda kalmış: Bu gözleri ilk kez gördüğümde onların bir daha unutulmayacağını düşünmüştüm.

Kadın koluma girerek kalabalığın arasından çekti beni. Kendimi bıraktım.

"Beni tanımadın mı? Ben Julia'yım."

"Julia?"

"Evet, Aleksandr Fedotoviç'in karısı. Blagov'un karısı!"

Blagov'un karısı ha! Hay aksi şeytan! Tam da Blagov'la patlak verecek olan çatışmadan az önce karşılaşıyordum onunla. Timofey 'gayri resmi' konuşmanın ilerideki bir arka odada olacağını fısıldadı kulağıma; yolu gösterdikten sonra beni Julia'yla yalnız bıraktı. Şurabstov'la birlikte kaçak olarak Blagov'un temiz ve sıcak evine girdiğimiz puslu, soğuk geceyi anımsadım. Blagov'la o akşam nasıl bağıra çağıra tartıştığımızı, onu ihanetle suçladığımda ağzından nasıl kan geldiğini, "evinin tozlarının adımlarından titrediğini" ve dikkafalılığım nedeniyle bütün tehlikelere karşın kendimi dışarının soğuğuna nasıl attığını anımsadım. Sonra Julia'ya Blagov için verdiğim şalı dü-

şündüm. Yüzündeki acıyı ve gözlerindeki parlak ışığı bir kez daha görür gibi oldum.

"Çok sevinçliyim! Aleksandr'la ben sana büyük bir teşekkür borçluyuz. Ömrüm boyunca gönül borcu duyacağım sana."

Ne demek istiyordu? Yoksa şalı mı? Amma da saçmalık!

"Biliyor musun, eskiden yaptığınız o kavga Aleksandr'ı yeniden yaşama döndürdü. Bu olay onu öylesine sarsmıştı ki, korkunç bir kriz geldi, yine kan kustu, hemen doktoru çağırdım. Ama Aleksandr bütün tedavileri inatla geri çevirdi. O sabah birdenbire benimle konuştu. 'Ne olursa olsun Julia, Rusya'nın geleceği işçi sınıfı hareketine bağlı' dedi.

Sonra yumruklarını sıktı –onun ne kadar güçlü olduğunu bilirsin– ve devam etti: 'İşçi sınıfı hareketini böylelerinin eline bırakmaya hakkımız var mı?' Kızına Pavel sana ve Şurabstov'a sövüp saydı. Ve işte o gün bugündür kendini toparladı. Bu amaca yöneldi ve inatla onu gerçekleştirmeye başladı."

"Sonunda izin aldık ve şimdi Moskova'da yaşıyoruz. Seninle açık konuştuğum için bana kızmadın ya? Eminim ki şimdi sen de başka bir görüştesin. Uğra bize. Şimdi güzel bir bebeğimiz var. Ziyaretimize gel. Ve eğer yardıma gerek duyarsan ara bizi. Aleksandr sana seve seve yardım eder. Politika konusunda öyle sanıyorum ki artık kavga mavga etmezsiniz. Bu arada hangi yolun doğru olduğunu mutlaka sen kendin de görmüşsündür. Biliyor musun, Aleksandr büyük başarı kazandı, yaptıklarından pek çoğu basıldı. Onun sağlıklı yargı yeteneğini, gerçekçiliğini herkes öve öve bitiremiyor. Şimdi bütün dergiler Aleksandr'ın makalelerini yayımlamak istiyor. Bize gel. Senin önünde evimle biraz övünmek istiyorum. Aleksandr'a deri bir koltuk satın aldım. Hatta şimdi kilo bile aldı. Oh, şimdi keyfi çok ama çok yerinde. Kooperatifin merkez yönetiminde, işçi kooperatifi bölümünde çalışıyor... Evimizin parkelerine adeta tutkun. 'Bunlar ayrıntılar sevgili Julia' diyor her zaman. 'Ama bizim yaşamımız da ne kadar yeni ve ne kadar şaşırtıcı değil mi?' Bir keresinde güzel bir saatte düşler kurmuştuk. Aleksandr'ın işçilerce Duma üyeliğine seçilişini canlandırmıştım gözlerimin önünde. Kabul etmek zorundasın ki o parlak bir parlamento üyesi olur. Biliyor musun, kendine özgü ince bir duyarlılığı vardı onun. Kabalığa ve hırçınlığa başvurmaksızın, kimseyi

incitmeksizin radikal düşünceleri bir tutucuya bile kabul edilebilir göstererek karışık bir şekilde ortaya seriyor. Evet, bu özel bir yetenek işidir. Arzibaçev de söylemişti bunu bir zamanlar.. Hani şu 'Günceler'i yazan büyük yazar... Onunla tanışıyor. Bizi sık sık ziyaret ediyor: Ama görüyorum ki sözlerim hoşuna gitmiyor... Umarım Aleksandr'ı kıskanmıyorsundur? Öyle olmasın sakın?"

"Yo, biraz bile değil."

"Bakıyorum da kötü bir yaşantın var, zavallı Pavel! Neyse, bize gel emi. Mutlaka bekleriz. Seni 'altın damga markalı sütlü çikolatayla' ağırlarım. Ama cidden: Aleksandr iyi bir edebiyat çalışması sağlayabilir sana. Sayısız olanakları var. Herkes geliyor ve rica ediyor: 'Yazınız! Yazınız!' Ve özellikle de bir zamanlar sosyal demokrat olan bir yazar çok ilgi toplar."

Julia'nın bakışlarında çocuksu bir saflık vardı. Bu kutsal, sihirli gözleri ondan alıp layık olan bir başkasına vermeyi ne kadar isterdim!

"Özür dilerim Julia, ama acelem var. Ayrıca bir de ricam olacak: Eğer rastlantıyla karşılaşacak olursak, başkalarının yanında beni Pavel diye çağırma."

"Nasıl? Sen burada illegal misin yani? Ben de sanmıştım ki.." Julia bozulmuştu. İşleri tıkırında giden Aleksandr'ın yanında, devrimden kopmayan ve etkili olabilen insanların yaşadığı düşüncesi ona acı vermişti. "Ama sana yemin ederim Pavel. Bütün azizler adına yemin ederim ki Aleksandr bunları iyi bir yaşama can attığı için yapmıyor. Çıkarı için değil.. tersine, yüreğinden gelen inancından..."

"Ne kadar kötü Julia. Ama insanlar birleşiyor ve kendilerini yetiştiriyorlar. Yurdu onlar kurtaracaklar."

"Bu iğrenç bir şey ama Pavel. Ben sana bizimle ilgili bir şeyler anlattım. Oysa sen sanki eline bir bıçak tutturmuşum gibi üzerime saldırıyorsun. Neyse, ben ayrılayım artık. Sağlıcakla kal, seni kalpsiz seni."

Dar koridordan geçerek salona girdim. Julia birdenbire arkamdan koştu: "N'olursa olsun Pavel, yine de gel bize...Bana olan dostluğundan..."

Küçük salona girdiğimde "gayri resmi toplantı" henüz başlamıştı. Blagov konuşuyordu. Beni görünce duraladı, gözlerini kırpıştırdı,

dostça başını sallayarak diplomasinin gereğini yerine getirdi. Bu baş sallamada kaba bir incelikle örtülü, zafer hazzıyla dolu bir başarının izleri vardı. En arka sıraya usulca oturmak istiyordum, ama Blagov'un işareti üzerine, yardakçılarından birinin yardımıyla yol açıldı. Konuşmacı, yaylı gözlükleri arkasından, muhterem, en yüksek dereceden entelektüel görünüşüyle oturduğu yerden seçkin bir kurbana bakarmış gibi korkulu bir bakış fırlattı bana. Karşısında bir yere oturdum. Buradakilerin hepsi de başarıyı çantada keklik sayıyorlardı; kollarını açmış, "zafer narası" atmak için hazır bekliyorlardı. Çünkü görüldüğü kadarıyla Şurabstov burada yoktu. "Yalnızca Pavel" vardı.

"İllegalite soysuzlaştı," diye konuşmasını sürdürdü Blagov. "Başka türlü olabilir miydi? Tarih, parçalanmış bir devrimi yenilemeye kalkışan komplocu kliklerin gülünç bir biçimde saman alevi gibi yanıp söndüklerini göstermiştir."

Menşeviklerin bu garip basitliğine gülmekten alamadım kendimi. Neden söz etmek istiyorlardı, mutlaka 1848'lerle ilişki kurmak istiyorlardı.

"İşçiler artık eski, yenilmiş örgüt biçimini istemiyorlar," diye açıkladı Blagov. "İşçi sınıfı bütün kitlesini ayrıcalıksız, yeni örgüt biçiminde bir araya toplamak istiyor. Ama bunun için gerici proletaryanın da anlayabileceği ve hangi ideolojiye sahip olduğuna bakılmaksızın tüm işçileri birleştirebilecek bir çözüm istenmektedir. Bu çözüm vardır ve her işçinin yüreğinde yaşamaktadır. Yardım sandığından başlayarak sendikalara dek bu ses çınlamaktadır: 'Koalisyon özgürlüğü!' Eski istemleri, üç temel ilkeyi, ya da '3 köpekbalığını', yani 'cumhuriyet, toprağın zaptedilmesi ve sekiz saatlik işgününü niçin bıraktığımızı soracaksınız. İşte şunun için: Çünkü şimdiki durumda bu istemler gerçekdışı ve soyut düşünceler olmaktan öteye gidemiyor. En basit bir işçi bile bunların gerçekleşeceğine inanmıyor. İşverenin işgününe ilişkin sorunlardan hiçbir ödün vermeyeceğini biliyorlar. Buna karşılık koalisyon özgürlüğünü hemen anlıyor. Koalisyon hakkını nasıl kazanacağımızı soracaksınız? Kitleden koalisyon özgürlüğü hakkında yazılmış bir dilekçe altına topladığımız imzaları Duma'ya göndermeliyiz. N'oluyor? Kim konuşuyor orada? Sizler dilekçe ve imzayla hiçbir şey olmayacağını mı söylüyorsunuz? Biz de buna inanacak

kadar saf değiliz. Biz de sizin kadar iyi biliyoruz bunu... Nasıl? Ne diye bağırıyorsunuz orada? Savaş? Devrim? İyi. Ayağa kalkın öyleyse, işçilere giderek deyin ki, savaş, devrim! Sizi kim dinleyecek? İki ya da bilemedin üç kişi. Belki de topu topu bir kişi anlayacak. Oysa dilekçeyi herkes imzalayacak. İmza kampanyası legal olarak yürütülecek. Bu işlem yasalarca da yasak değil. Demek ki bu durum herkesi bir araya getirecek, resmi makamlar da buna karşı çıkmaya yeltenecekler. Eğer iş oraya varırsa bizim için açık bir deney olurdu bu. O zaman bir mücadele aracı seçmemiz gerektiğini anlamış oluruz. Nasıl? Ne diyorsunuz orada? Daha fazla deneye gereksinimimiz yok ha? 1905 yılından yeterince ders aldınız ha? Ben hiçbir şey bilmiyorum... İnanmıyorum..."

Her kafadan bir ses çıkmaya başladı.

Ortalık biraz yatışınca Blagov konuşmasını sürdürdü. "Övüle övüle göklere çıkarılan illegalite, provokatörlerin arayıp da bulamadıkları fırsatlar yaratıyor. Bunun için ısrarla söylüyorum: Legal işçi örgütümüzü temizlemeliyiz; soysuzlaşmış illegalitenin yol açtığı çürümeyi ortadan kaldırmalıyız, çaresiz bir provokasyon ve serüven havasına kapılarak, yerlerinde duramayanlardan temizlemeliyiz örgütümüzü." Blagov bir an duraladı. "Demek, gerçekleri öğrenmek istiyorsunuz! Buyrun öyleyse! Ryabovski tekstil fabrikasındaki Prohor'dan söz edildiğini işittiniz mi hiç? Bütün bölgelerdekiler onun bir provokatör olduğunu söylüyor. Herkes yargılanmasını istiyor. Ya siz?" Blagov bana döndü ve parmağıyla beni gösterdi. Demek beni bunun için ilk sıraya oturtmuşlardı. Önceden düşünülerek hazırlanmış bir senaryo ha! "Ya siz Pavel? Diplomasinin hileleriyle örtülü duvarlarınızı çok iyi bilen binlerce kişi sizden yanıt istiyor. Eğer cesaretiniz varsa açıklayın bize. Provokatör olduğu açıkça bilinen birini parti mahkemesine çıkarmaktan niçin kaçınıyorsunuz? Niçin? Ve şu anda niçin kızarıp bozarıyorsunuz? Yoksa vicdanınız sizi rahatsız mı ediyor?"

Blagov durakladı. Herkes bana bakıyordu. Gerçekten de kızarmış mıydım? Yoo, hiç de değil! Blagov yalan söylüyordu. Bu da senaryonun bir parçasıydı. Kendimi alabildiğine sakin hissediyordum. Toplantıdan önce konuşulmuş sözler ayrı bir zindelik veriyordu. "Konuşmanıza devam edin, korkmayın, size nesnel bir yanıt vereceğim." dedim.

"Eh güzel. Öyleyse açıklamanızı bekliyoruz." karşılığını verdi Blagov tutkun bir havayla.

Sonra Prohor'u yargılayacak bir mahkeme kurulması isteğinin nasıl reddedildiğini anlattı. Oldukça öfkeli ve titrek bir sesle konuşuyordu.

Yaşlı bir işçi birdenbire yerinden fırladı. Blagov kendisini hiç de hoş olmayacak bir sürprizin beklediğini görünce saygılı ve kendinden emin bir havayla sustu. Yaşlı adamı tanıdım. Sviyaskin'in bir arkadaşı, eski bir Menşevikti. Şabolovski Caddesindeki vagon fabrikasında çalışıyordu; adı İvan Yelistratoviç Şarkov'du. Blagov'un konuşması boyunca ellerini dizine dayayarak, başını yorgun ve uykulu önüne eğmiş ve öylece oturmuştu. Ama şimdi gençlere taş çıkartacak kadar yüreklice bir meydan okumayla kasketini fırlatmış ve sırtını konuşmacıya çevirip toplantıya katılanlara dönmüştü: "Mahkemenin reddedilmesinde ne var? Ben burada özel hiçbir şey göremiyorum. Buradaki şu delikanlı..." Beni gösteriyordu, "Gerçi henüz çok genç ama, o bu meselede soğukkanlılığı elden bırakmadı, akıllıca davrandı. Doğru dürüst anlayıp dinlemeden Proşa'ya suçlu damgasını nasıl vururuz? Proşa bizden biridir. Biz onun babasını tanırdık. Annesini de tanırız. Acısını yüreğine gömerek canla başla çalışan örnek bir kadındır. Böyle bir şeye inanılamaz. Delikanlıyı ne diye öyle apar topar mahkemeye çıkaralım? Niçin kapı dışarı alalım? Hayır, saygıdeğer Yoldaş Blagov, bu konuyu niçin böyle aceleye getirdiğinizi, sanki her şey sizi eğlendiriyormuş gibi niçin bu konunun üzerine üzerine gittiğinizi kavrayamadım doğrusu..."

Blagov, Şarkov'un sözlerinden hoşnut kalmış gibi bir havaya büründü birdenbire: "Ben de aynen sizin gibi düşünüyordum, İvan Yeliştratoviç," diyerek dostça ve güven dolu bir ses tonuyla Şarkov'a döndü. "Ama şimdi farklı düşünüyorum. Neden derseniz, sizin henüz bilmediğiniz birtakım şeyler biliyorum da ondan. Ama siz bunları iyisi mi Pavel'e sorun. Kendisi yürekli davranıp, gerçeği söylediğimi onayladı. Öyleyse parti mahkemesi kurulmasını nerede ve ne zaman reddettiğini kendisine sorun. Şimdiye dek baskı filan yapmadık, biz istedik ki, bu işi kendileri yapsın. Bolşeviklerden gelsin böyle bir öneri. Ama dün bizim ve herkesin saydığı bir yoldaşın kaybından sonra tezelden bir araştırma yapılmasını istedik."

"Kayıp mı? Yine kimi tutukladılar. Toplantıyı bir huzursuzluk dalgası sardı.

"Söyleyeyim. Görmüş geçirmiş, eski bir illegal tutuklandı. Bizim bütün uyarılarımıza kulak asmayarak Prohor'la olan bağlantısını sonuna dek sürdürmüştü."

"Kim? Adı ne?"

"Evet, size adını da söylemek istiyorum. Kendini eti ve kanıyla işçi sınıfına adamış biri. Adını siz söyleyin Pavel! Siz her şeyi biliyorsunuz. Ama bildiğiniz halde susuyorsunuz. Yoldaşlar, o Şurabstov'dur. Şurabstov tutuklandı. Onu gammazlayanın Prohor olduğu konusunda yeterince kanıt var."

"Demek ki siz yaptıklarına karşılık olarak mücadeledeki öğretmeninize böyle teşekkür ediyorsunuz ha!" diye bağırdı yüzüme, Blagov'un çırpı bacaklı yardakçısı.

Blagov durup bekledi. Üzerime bir çığ yuvarlanacağından, her taraftan "rezalet, alçaklık!" çığlıkları yükseleceğinden emindi.

Ne yapmalıydım? Eğer iş çığrından çıkarsa onları susturmam için bir tek söz yeterliydi. Yalan! Şurabstov tutuklanmadı! Böylece konuşmacının silahını elinden alır, Blagov'un oyununu boşa çıkarıp, entrikalarını havada bırakabilirdim. Ama parti sırrına ihanet edemezdim. Bu Şurabstov'un yapacağı yolculuğun örgütümüze sağlayacağı çıkarları tehlikeye sokardı. Şurabstov'un hasta olduğunu mu söylemeliydim? Hayır! Büyük bir sırdaki en küçük çatlak bile onu tamamen sarsabilirdi. Üstü kapalı bir söz düşmanın ilgisini çekerdi. O zaman ortada gerçekten bir sır olduğunu anlayabilirlerdi. Bu sırrı titizlikle sakladığımız kaygısını uyandırabilirdim. İyi ama ne yapmalıydım acaba? Şimdilik fırtınayı atlatmak zorundaydım...

ON İKİNCİ BÖLÜM

Timofey, Vasili ve ben toplantıdan sonra evden ayrıldık. Caddelerde hemen hemen kimsecikler yoktu, herkes uykuya dalmıştı. Gecenin son at arabası uykulu bir şekilde Moskova köprüsü üzerinde takırtıyla ilerliyordu.

"Bunun nasıl olacağını hiç bilmediklerini söylerlerken aslında haklıydılar," dedi Timofey. "Bence hiç de küçük olmayan bir zafer kazandık aslında."

Blagov aklınca çürütülmesi olanaksız konulara değinerek bize karşı inceden inceye hesaplanmış, güçlü ve önüne geçilmez bir darbe indirmek istemiş ama ıska geçmişti. Blagov'un hesabına göre dinmesi gereken fırtına dinmemişti. Bana yönelttiği öfkeli soru sessiz ve yankılı bir odada sönüp gitmişti. Hiçbir yankı; hiçbir onaylayıcı davranış olmamıştı: esneyen bir boşluk dışında...

Gözleri önünde olup bitenleri kavrayamamıştı Blagov. Ama taa ki bizim asker ayağa kalkıncaya dek bunun nedenini ben de anlayamamıştım. Eski Asker ayağa fırladı, kollarını sallayarak Blagov'a doğru ilerledi. Blagov bunu bir saldırı sanarak korunmaya çekilmişti. "Niçin korkuyorsun?" diye sordu Eski Asker; Blagov'a kurnazca göz kırptı. "Yoksa kendini burada yabancı mı hissediyorsun? Ama bu çok gülünç! Hayır dostum. İllegalite bizim arkadaşımızdır. 1905'e nerede hazırlandık? İllegalitede. Yalnızca illegalitede kendimizi insan olarak hissediyor, ışığı orada görüyoruz. İllegaliteyle ilgili güzel anılarımız var. Sizler legaliteye değer veriyorsunuz... Bu sizin için belki de kariyer yapma anlamına geliyor. Oysa bizim ne gibi bir çıkarımız olabilir ki? Legalite bizim için adım başında engellerle kaşılaşmak demektir; yüksek bir çığlıktan başka bir şey değildir o: 'Ayakkabıcılar, yaptıklarınızın başında kalın!'"

Toplantıdakiler bu sözleri onayladılar. Blagov, Prohor sorununu ortaya atarak illegaliteye olan güveni sarsmak istiyordu. Ama bu güven işçilere öylesine sağlam perçinlenmişti ki, Prohor sorunundan tam tersi bir tepki yaratmış ve Blagov'a olan güven sarsılmıştı. Sıra benim açıklama yapınama geldiğinde, dinleyiciler artık Prohor işiyle değil,

illegalitenin yazgısı sorunuyla ilgilenmeye başlamışlardı. Provokasyon söylentileriyle gereksiz yere kaygılara yol açıldığını, sorunun üstüne hemen ve yansız olarak gideceğimizi açıkladım. Sözüm kesildi: "Bunu biliyoruz! Size güveniyoruz. Bize ne yapacağımızı söyleyin!"

O zaman legal eylem olanaklarıyla illegalitenin birleştirilmesi konusundaki görüşümüzü açıkladım. Kısa bir süre sonra yapılacak olan, işçi sınıfının yaşam ve sağlık koşullarının tartışılacağı konferansa etkin bir grubun katılması gerektiği üzerinde durdum.

Blagov bu toplantıda bizi provokatörlerle ilişki kurmak ve ihanet etmekle suçlamak niyetindeydi. Böylece haince isteklerine uygun olarak Likidatörlere legal konferans hazırlıkları yapma olanağı sağlamayı ve sizi legal örgütlerden atmayı düşünüyordu. Oysa şimdi bütün kartları karışmıştı. Blagov'un kendi düşüncelerini açıklarken kopmayan fırtına şimdi patlak vermişti. Dinleyiciler ayağa kalktılar. Hepsi bir ağızdan bağırıyorlardı. "Niçin konferansa hazırlanmıyoruz? Bizim platformumuz nerede kaldı? Adaylar bizim bölgenin işçileriyle niçin görüşmüyorlar?"

Blagov yeniden ayağa kalktı, ama sessizliği sağlayıncaya dek epeyce bir zaman uğraştı. Coşkunluk doruğuna varmıştı. Likidatörlerin işçi yaşamı konusundaki legal bir konferansa ilişkin sorunları uzun zaman sürüncemede bırakmaları işçilerde büyük bir kızgınlık yaratmıştı. Blagov'a bağırıyorlardı: "Onlar, delegelerin kulisin arkasında kunduracılık yapmasını istiyorlar. Açıkça bir ortak program koymaya korkuyorlar!"

Blagov önce yatıştırmaya çalıştı, baktı ki olmuyor, ortalığın kendiliğinden yatışmasını beklemeye koyuldu. Sonunda gürültü kesildi. Blagov ancak o zaman konuşabildi. Öfkeyle titreyen, yüksek bir sesle ilan etti. "Demagojiyi engellemesini bilirim ben."

Yine bir gürültü koptu ve önceki şiddetine vardı. Uzun bir süreden sonra sessizlik yeniden sağlandı.

"İşçi yaşamına ilişkin sorunlar konusundaki konferansa hazırlandık, ama bu hazırlıklar henüz tamamlanmadı." dedi Blagov.

Çığlıklar yükseldi: "Yalancı! Sahtekar! Hazırlık mazırlık istemiyoruz biz! Bırak da hemen toplantıya gidelim!"

"Evet, hemen burada başlayalım..."

"Bu toplantı, hazırlık sayılsın!"

"Başlayalım, başlayalım, yoldaşlar!"

Ve sonra dört bir yandan sesler yükseldi. "Legal konferanstaki politik platform sorunları konusunda söz istiyorum."

"İşçi yaşamı sorunları üzerine söz istiyorum."

Blagov yumruklarını sıktı: "Sakin olun!" diye bağırdı. "Düzeni sağlamak zorundayız. İllegalitedeki provokasyon durumunun burada da yaratılmasına göz yummam!"

Yine gürültü koptu.

"Böyle olmaz bu iş!" diye bağırdı Blagov. "Toplantıyı kapatıyorum. Başkanlıktan çekiliyorum!"

"Ama biz gitmiyoruz! Burada kalalım yoldaşlar!"

Blagov yeniden bağırdı. "Herkesten rica ediyorum, sendika sizler için bir anlam ifade ediyorsa salondan ayrılırsınız." Ve sonra ekledi. "Salondan ayrılmayan azınlığı zorla çıkaracağız."

"Yoksa polisi mi çağırmak istiyorsun, alçak herif!"

Blagov çıkış kapısına gitti. Sviyaskin'in birdenbire Şarkov'a doğru koştuğunu, sonra ikisinin de telaşla Blagov'un yanına gittiklerini gördüm. Blagov öfkeyle elini kolunu salladı. İhtiyar Şarkov yumruklarıyla gözdağı veriyordu ona. Blagov'a döndü ve öfkeyle bağırdı:

"Yalancı!"

Bu sırada Sviyaskin hangi tarafta yer alacağını bilemeyen kararsız bir insanın tavrıyla biçare el hareketleri yapıyordu. Blagov, öfkeyle Şarkov'a baktı ve kapıdan kaçtı. Arkasından Sviyaskin de dışarı çıktı. Daracık salonda kalabalık sıkış tıkış olmuştu; birbiri ardında pek çoğu çıkıp gidiyordu. Şarkov kalabalığa doğru bağırdı: "Ben kalıyorum! Burada çok önemli bir işçi sorununun tartışılması gerekiyor. Evet, bunu daha fazla erteleyemeyiz!"

Gidenler Şarkov'u işitmediler bile. Ben kürsüye çıkıp konuşmaya başladım. Benden sonra Timofey'le Vasili de konuştular. İşçi yaşantısının kötülüğünden, açlıktan, soğuktan ve ezilenlerin bilinçsizliğinden söz ettik. Legal konferansa delege olarak Stolipin rejimiyle uzlaşanların değil, devrimci mücadele için çalışanların seçilmesini önerdik. Genel devrimci amacımızı anlattık.

Salondan çıkmakta olan kalabalık durakladı. Kimileri geri döndü. Legal konferansa delege seçimi için hemen ortak bir program yapılması sorununu ortaya attık. Bir işçi söz aldı, sonra bir ikincisi gelerek

görüşünü açıkladı. Oylamaya gittik. Salonda bulunan herkes oyunu bizim programa verdi, Likidatörlerinki reddedildi. Ama Şarkov ile onun yanında duran iki üç kişi oy vermekten kaçındılar. Oylama sonuçları açıklandığında kapı açıldı ve Sviyaskin kafasını içeriye uzattı. O gitmemişti demek ki. Meraktan yanıp tutuşarak, ama gittikçe daha çok sallanarak kapının önünde beklemişti. Bize verilen oyların sayısını işitince bağırdı: "Bu gidenlerin sayısından daha az. Siz oyların yarısına kesinlikle sahip değilsiniz!"

Ve şimdi üçümüz; yani Timofey, Vasili ve ben yürüyor, bütün olup bitenleri anımsıyorduk.

"Evet, bugün hiç de küçümsenmeyecek bir başarı kazandık," dedi Timofey.

"Çok doğru," diyerek onayladı Vasili. "Blagov'un bizim illegal partimizi karalamak istemesine karşı işçilerin çoğunluğu bilinçli ya da içgüdüsel olarak partimizin yanında yer aldı."

Sviyaskin'in sözlerini düşündüm. Doğru söylemişti belki de; bizimle kalanlar azınlık olabilirdi. Ama katılanlar Blagov'un önerisiyle çağrılmışlardı ve bu bizim için henüz bir başlangıçtı. Stolipin gericiliğinin ilk döneminde Likidatörlerin yerleştiği kaledeki ilk fırtınaydı. Başlangıç için devrimcileri sendikalardan atıyordu, ama işçilerin, Likidatörlerin yalancı Blagov'unu legal örgütlerden atacağı günler de gelecekti.

Arkamızdan koşan birinin ayak seslerini işittik. "Durun çocuklar! Hele durun biraz diyorum. Geri dönün!" Mihail'di bu. Onun gurur dolu soğukkanlılığı nerede kalmıştı? Arkamızdan koşup gelmişti. Soluk soluğaydı. Heyecanlıydı. "Gelin, gelin, düşünüp durmayın öyle! Blagov sizi bekliyor!"

"Blagov ha! Bizi mi? Niçin?"

"Konuşmak istiyor."

"Canı cehenneme!" karşılığını verdi Vasili.

"Yalnız mı?" diye sordum.

"Hayır, yanında işçiler de var. Hadi gelin yoldaşlar." diye üsteledi Mihail.

Vasili boş ver gibilerden elini salladı. "Ah Mişa ah, sen gerçekten de boş kafalının birisin," dedi. Sonra Timofey'le benim kendisini izleyeceğimizden tamamen emin bir havayla yürüdü gitti.

Timofey ile ben ise tek laf etmeksizin geri döndük. Mihail bunu beklemiyordu. Belli ki bu çağrıyı geri çevireceğimiz fikrine hazırlamıştı kendini. Dahası, bizim geri dönmeye hazır oluşumuz onu kırmıştı da.

Vasili dönüp bize baktı: "Pavel? Timofey? Nereye gitmek istiyorsunuz? Ne oluyor?" Arkamızdan koştu. "Ne demek oluyor bu, yoldaşlar? Birdenbire uzlaşmacı mı kesildiniz? Blagov'dan bize ne? Bu hainle konuşacaksınız da ne olacak!"

"O çağırdı diye gitmiyoruz Vasya, tersine kandırdığı işçiler için gidiyoruz."

Vasili küplere bindi. "Hayır, böyle bir şey için şuradan şuraya adım atmam ben. En iyisi gidip uyurum. Yoksa Blagov'un çenesine bir yumruk patlatacağım."

"Eğer onu işçilerin önünde bozguna uğratırsak daha çok acı vereceğimize eminim ben." diyerek güldü Timofey. "Şu açık: Menşevikler gücümüzü gördüler, şimdi hile yapma hazırlığındalar. Ama biz bunu bozmasını biliriz."

Az önce toplantının yapılmış olduğu küçük salonda, içlerinde Şarkov ve Sviyaskin'in de bulunduğu beş işçi tarafından bekleniyorduk.

"Peki, ya Blagov nerede?" diye sordu Timofey.

Sviyaskin: "Henüz bir karara varamadı o," dedi. "Ama hemen gelecek elbette. Her şeyi iyice düşünmek zorunda. Neredeyse gelir... Aslında sorun şu yoldaşlar: İnisiyatif benim elimde. Oturun sevgili Bolşevik yoldaşlar. Az önce bu konuyu görüştük ve ben yoldaşlara dedim ki: 'Biz gerçekten de böylesine düşman mıyız birbirimize? Hepimiz de işçi değil miyiz? Hepimizi de aynı ağır yük ezmiyor mu? Birbirimizle niçin savaşıyoruz? Merkez Komitenin fraksiyon mücadelesi konusunda ortak bir sonuca vardığını sanırım işitmişsinizdir. Bu nedenle ben de size şimdi şunu öneriyorum. Bölgemiz adına bütün öteki Moskova bölgeleriyle görüşelim, kardeş kavgasına meydan vermeden işçilerle bir kitle toplantısı düzenleyelim, legal konferans için seçilecek delege ve ortak bir liste de toplayalım, bunların yarısı Menşeviklerden, yarısı Bolşeviklerden olsun."

Timofey kulağıma fısıldadı. "Görüyorsun ya, gücümüzün farkındalar!"

Sonra Sviyaskin'e sordu "Peki hangi platformda birleşeceğiz?"

Sviyaskin oyun oynarmış gibi bir masumlukla:

"Hiçbir platformda" dedi. "Özel bir platforma ne gerek var? Herkes Bolşevik ve Menşeviklerin neyi savunduğunu biliyor."

"İyi ama" dedi, "İşçi kitleleri kendilerinden habersiz böyle gizli kapaklı uzlaşmalar yapılmasına ne der? Bizler Sviyaskin'in getirdiği önerinin büyük bir açıklıkla tartışılmasını istiyoruz. Sizler bugünkü toplantıyı bırakıp kaçtınız. Bizler sizin ayrıldığınız yerde yeniden toplantıyı geniş kitleler önünde sorunu tartışmak istiyoruz. Yeni bir toplantı çağrısı yapın. İşçilerle konuşacak ve onlara ortak bir program olmaksızın gelişigüzel bir delege seçimini onaylayıp onaylamadıklarını soracağız."

O anda içeri Blagov girdi: İsteksizce bir gevşeklik içindeydi. Bunu Menşevik işçilerin baskısıyla yaptığı açıktı. Beni dinledikten sonra gururlu bir gülümsemeyle Sviyaskin'e döndü: "Hayır! Leninistlerle hiçbir biçimde birlik yapılamaz. Onlar her yerde yalnızca kendi ajitasyonları için, önünde konuşabilecekleri bir duvar ararlar. Havanda su dövmeyi bırakalım. Yeni bir toplantı çağrısı yapmayacağız. Böyle illegallerle bir araya gelmek legal sendikalarınıza zarar vermekten başka bir işe yaramaz."

"İllegaller arasında kaçınılmaz provokasyonlar üzerine konuşma hazırlarken hiç de korkmuyordunuz ama? Sizin için legalitenin kendi kendine yeten bir amaç olduğu söylenebilir."

Blagov bu sözlerimi karşılıksız bıraktı ve tekrarladı:

"Hayır, bu kadarı yeter, önerinizi kabul etmiyoruz."

"Rica ederim. Kabul etmemeniz dava için hiçbir şeyi değiştirmez. Bize gelince, biz konferansı yalnız da hazırlayabiliriz. Ve işçilere de bunun devrimci kitlelerin çıkarlarına ne denli uygun düştüğünü söyleriz."

Caddeye çıktığımızda Mihail arkamızdan tekrar yetişti: "Söylemeliyim ki," diye başladı, "Tıpkı budalalar gibi davrandınız. Şimdi ne yaptığınızı biliyor musunuz siz? Yalnızca Blagov'u desteklemiş oldunuz. Düşünün bir kez, yarı yarıya ortak bir liste sizin için de bir başarı olmaz mıydı? Elbette olurdu! Sayısız tutuklanmalar yüzünden, bizim illegallerin izlenmesi yüzünden şimdiye dek bir kez bile olsun listenin yarısına erişememiştik. İnsan birdenbire kulaklarına, gözlerine inanamıyor! Menşevikler bozgun durumundalar, Sviyaskin bize tıpkı armağan verir gibi mücadelesiz başarı yolunu gösteriyor. Liste-

nin yarısı. Blagov tilki gibi biri. Şimdi herkes uzlaşmayı onun değil sizin bozduğunuz çığlığını atacak."

Mihail'in sözünü kestim: "En iyisi git uyu sen."

"Hayır Pavel! Bana yanıt vermelisin."

"Peki Mihail, sorun şu: Sen Likidatörlerin güçlerini ve görünüşlerini fazla büyütüyorsun. Yanılgı da buradan başlıyor zaten: Düşmanın gücünü büyütmek, kendi gücünü küçültmek. Bugünkü başarımız şunu kanıtlıyor. İşçilerin dikkatlerini ufak tefek çekişmelerden asıl soruna, devrimin asıl amacına çekmek gerekiyor. Yaşam bizden yana..."

"Ah Pavel ah!." diye karşı çıktı Mihail. "Aptalca bir durumla karşı karşıyasın. Timofey'in seni dizginlemesine göz yumuyorsun. Evet, o gerçekten ilerleyen bir işçi, iyi bir insandır. Ama sonuç olarak ne de olsa eğitimsiz biri. Gel gör ki sen onu kendine öğretmen seçiyorsun. Kendi kendine sorumluluk duymalısın. Bölgenin bütün canlı güçlerini bir araya toplama görevi bizi bekliyor. Ama bu kez sensiz yapacağız bu işi. Çünkü sen bölmekten başka bir şey yapmıyorsun. Sen de birleştirme isteği yok."

Timofey güldü: "Pavel haklı. Sen iyisi mi gidip bigüzel uyku çek. Hoşça kal!"

Gecenin ortasında, vicdanımın bir aynası gibi karşıma koyduğum coşkulu düşüncelerin eşliğinde tek başıma yürüyordum. Ama yine de yalnız değildim. Çünkü kafamda durmadan sesler yankılanıyor, konuşmadan bölümler çınlıyor, çelişkili kanıtlar dönüp duruyordu.

Geceleyeceğim yere doğru değil de dalgınlıkla ters yöne doğru gittiğimi fark ettiğimde epeyce yol almıştım. Bu akşam ilk kez "kopya pasaport"uma kaydettirilmiş olan avukatın yanındaki odada kalacaktım. Birkaç cadde ve sokak geçince, başımı sokabileceğim bir çatı altı bulacak ve sıcacık bir odaya girecektim; bütün vücudumu saran yorgunluğun etkisiyle hemen uykuya dalacaktım. Yarı yarıya zihinsel dalgınlığın doğurduğu bu keyifli durumdan hemen Mihail ile olan görüşme ayrılığımıza kaydım. İçin için seziyordum, hareketimizin yeni bir dönüm noktasına gelinmişti, önümüzde yeni uzaklıklar duruyordu; ama yüreğimle yenmeye çalıştığım belli belirsiz bir duygu vardı içimde. Polisin şimdiye kadarki engellemelerinden çok daha karışık ve çok daha değişik yeni sınavlar bekliyordu bizi. Eski dostlukla-

rın ve alışılmış sempatinin bir incelemeden geçirilmesi gerekiyordu belki de.

Mihail'in öfkesi beni etkilemişti. O her şeyde öylesine küçük ve dar görüşlüydü ki! Yaptığım şey, Mihail'in dediği gibi ayrılıkçılık filan değildi! Hayır, Mihail hiçbir zaman düşünemezdi bunu. Bizim asıl gücümüz –Timofey'in, Eski Asker'in ya da benim– kişisel yeteneğimizde değil, bütün yeteneklerimizle kendimizi adadığımız devrimci yönün gücünde yatıyordu. İşte bu yöndür ki başarıya götürüyordu bizi. Bu yüzden başarılı sayıyordum kendimi. Evet, neşeli ve mutluydum. Soğuktan omuzlarımı büzüp gecenin sessizliği içinde tek başıma yürüdüm. Mutluluktan uçacaktım neredeyse.

Büyük bir iç rahatlığıyla yürüyordum. Ama açlıktan midem kazınıyor. Üstüme bir bitkinlik çöküyordu.

Birdenbire Klavdia'nın seslendiğini işittim.

"Klavdia sen ha! Ne yapıyorsun burada?"

"Bekliyorum..."

"Kimi, sorabilir miyim?"

"Seni, Pavel seni! Geceleme yerine gitme sakın!"

"Gözetleniyor mu yoksa?"

"Evet, en azından bana öyle geldi. Ne olursa olsun oraya gitmemelisin. Sana hemen her şeyi anlatacağım. Ama ne diye duruyoruz böyle! Üşüyorum, en iyisi yürüyelim."

Karşı yöne doğru yürüdük.

"Dinle. Avukatın evini gözledim. Önce... Seni orada bir tehlikenin beklemediğine emin olmak istedim. Bu arada şaşırtıcı bir rastlantı oldu. Sonya geldi! Buluşma yerini sormadan istasyondan dosdoğru avukatın yanına gitti. Avukatla tanışıyormuş."

"Hangi Sonya?"

"Sürgünde seninle birlikte olan. Kaçmış. Bu akşam orada görünmesen bence daha iyi olur."

"Bu olabilir. Ama beni toplantıdan alabilirdin."

"Ya birbirimizi yitirseydik, o zaman ne olurdu?"

"Demek burada bütün gece soğukta ve kendi güvenliğini tehlikeye atarak bekledin öyle mi Klavdinka!" Ona sıkıca sarıldım. Gecenin sessizliğini bir an için unutarak kahkahayla güldü.

"Biliyor musun, sana haber vermek istiyordum. Çok korkmuş-

tum. Avukatın evinin karşısındaki aralığa saklandım. Avlu girişinin arkasına. Orada durdum ve bir çitin aralığından baktım. Benim ne denli ürkek olduğumu bilirsin! Yabancı bir avluda beklemek çok kötü!"

"Elbette. Ya seni biri görmüş olsaydı ve sorsaydı: 'Burada ne arıyorsunuz sayın bayan? Hırsızlık mı yapmak istiyorsun?'"

"Yo, bu önemli değil. Herhangi bir yere saklanırdım. Ama avluya eğer bir köpek gelmiş olsaydı!"

"Nereye gidiyoruz?" diye sordum.

Klavdia işçi Siperliksiz'in yanında bana bir geceleme yeri ayarladığını anlattı.

"Kim bu 'Siperliksiz'?"

"Onu tanımıyor musun? Aslında bu takma adı Mihail taktı. Şapkasının siperliği yarı yarıya parçalanmış haldedir hep. Golutvinsker tekstil fabrikasında çalışıyor. Çok etkin bir yoldaş."

"Golutvinsker den ha? Kırmızı suratlı biri?"

"Evet kırmızı suratlı."

"Öyle ya. Şimdi anımsadım onu. Bir zamanlar tekstil fabrikasının önündeki korsan mitingte bana ilk kez yardımcı olan oydu. İyi ama sen ne yapacaksın? Gece yarısı kente geri mi döneceksin? Seni yalnız bırakmam."

"Kendim için de bir geceleme yeri buldum. Buraya çok yakın. Yine bir işçi ailesinin yanında."

Klavdia önce kendisini oraya kadar götürmemi uygun buldu. Toplantının nasıl geçtiğini sordu. Anlattım. Cankulağıyla sonuna dek dinledi ve sonra düşünmeye başladı. Derken, kararsız bir tavırla sordu: "Bazı şeyler henüz tümüyle açık değil benim için. Anlamaya varmak için denemeler yapmamız gerekiyor belki de?"

Kendi düşüncelerimi ayrıntılarıyla bir kez daha ortaya koydum. Bir evin önündeki sıraya oturduk. Sonra kalkıp yine yürümeye başladık. Konuşmama devam ettim. Klavdia birtakım sorular sordu. Her şeyi enine boyuna konuşup bitirmeden ayrılmak istemiyorduk ikimiz de. Geceleyeceği evin önüne geldiğimizde düşüncelerimi iyice açıklayamamıştım hâlâ. Klavdia da hâlâ kuşkularını yenememişti. Bu bulanıklıkta, bu heyacanlandırıcı fikir ayrılığında öyle basitçe vedalaşabilir miydik? Klavdia en sonunda zili çalmaya karar verdi, ama yosun

tutmuş eski tahta kapı üzerindeki zili bulamadı. Bunun üzerine yumrukla vurdum.

"Yavaş Pavel, bütün evi ayağa kaldıracaksın."

Koridorda yürüyen birinin ayak sesleri, döşemenin gıcırtıları işitildi, derken demir sürgü çekildi ve kapı açıldı. Eşikte bir kadın belirdi. "Çok derin bir uykuya dalmışım. Bugün işten geç geldim. Kapının vurulduğunu işittim ama kendimi uykudan hemen alamadım. İçeri girsene Klavdinka."

Vedalaşmak zorundaydık. Ama söyleyeceklerimi bitirmeden en önemlisi de onun benimle aynı görüşte olduğunu duymadan nasıl gidebilirdim?"

Klavdinka kadına döndü: "Kusura bakma," dedi. "Yoldaş hemen gidecek, ama benim ona önce birkaç şey söylemem gerekiyor da."

"Rica ederim, o da gelebilir." diye karşılık verdi kadın. "Ama gücenmeyin, koridorda konuşmak zorundasınız. İçeride girilecek hiç yer yok. Biri uyuyor." Kadın Klavdia'ya kapı mandalının nasıl takıldığını gösterdikten sonra ortadan kayboldu.

Karanlık koridorda yalnız kaldık.

"Neye karar vereceğimi, sana ne diyeceğimi gerçekten bilmiyorum Pavel. Görüyorum ki şimdiden öfkelenmeye başladın bile."

"Ben mi? Bunu da nereden çıkardın? İstediğin gibi düşünmekte ve karar vermekte özgürsün."

"Kavga etmek zorunda mıyız? Sorunumuz çok, çok ciddi Pavel."

"Peki Klavdia. Konuş bakalım, seni dinliyorum."

"Sen şunu kabul etmek zorundasın: Eğer fraksiyon merkezlerinin çözüldüğü söylentileri doğruysa bu demektir ki, bu gidiş bizi aynı partide Menşeviklerle birlikte kalmaya götürür. Ve sen fikir ayrılıklarımızı geniş kitlenin önündeki mahkemeye götürmek istiyorsun. Bu kesin ayrılık anlamına gelir."

Konuşurken koridorda birbirimize çok yakın duruyorduk. Zaman zaman rastlantıyla ona dokundukça, belli belirsiz içgüdüsel bir duyguya kapılıp hemen geri çekiliyordum. Klavdia da aynen böyle davranıyordu.

"Kuşkuların beni üzdü Klavdia. Senden her şeyi yeni baştan iyice gözden geçirmeni rica ediyorum. Çünkü ileride senin de doğru bulmayacağın bir yanılgının tohumu yatıyor bu konuda. Anlaman ge-

rek. Devrimci savaş bu süslü püslü, ikiyüzlü uzlaşma hülyalarından çok daha farklı yollar izler. Her şeyi, her şeyi iyice düşün taşın. Böylece her şeyi tehlikeye atıyorsun sen..." Aklıma bir şey geldi. Onu Klavdia'ya söyleyip söylememekte kararsızdım, ama nasıl olduysa sözcükler kendiliğinden birdenbire dökülüverdi ağzımdan: "Klavdia, aklıma bir şey geldi, yalnız sakın gücenme, Şurabstov'un tembihi üzerine Vasili ile kuramsal ve taktiksel konularda çalışma yaptığımı biliyorsun. Tartışmalarımız gerçekten çok heyecanlı ve ilginç. Biz şu sıralarda Lenin'in kitaplarını inceliyoruz: Kendiliğinden ve bilinçle düzenlemiş olaylar arasındaki ilişkiyi ele alan *Ne Yapmalı?* ve sınıfla parti arasındaki ilişkiyi konu alan *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* adlı kitapları. Bu tartışmalara sen de katıl, sevgili Klavdia. Evet mi?"

O anda bir gürültü geldi kulağımıza, sanki biri süpürgeyi fırlatıp atmıştı. Hemen ardından boğuk ama anlaşır bir homurtu işittik. "Koridorda fısıldaşmak da ne oluyor? Öpüşmeye doymadınız mı?"

İkimiz de ağırlaşmış bir yürekle birbirimizden ayrıldık. Klavdia toplantıya katılmakla doğru hareket ettiğime tamamen ikna olmuş değildi. Bana çürütülemeyecek gibi gelen düşüncelerimi iyice açmamıştım ona.

Ancak evden çıktığım zaman aklıma geldi. Birbirimizle tokalaşmadan ayrılmıştık; üstelik, Vasili'yle yaptığımız tartışmalara katılıp katılmayacağını bile söylemeye fırsat bulamamıştı Klavdia.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Moskova bölgesine doğru inen dar yoldaki yokuşa geldim; tek katlı, tahta evin penceresini tıklattım. Siperliksiz'in, bir işçi ailesinin bu kadar geç saatte uyumuş olmasından korkuyordum. Ama şansım varmış ki lambanın ışığı sızıyordu pencereden.

Kapı açıldı, ev sahibi dışarı çıkarak beni selamladı. İçten gelen gülümsemesini görünce hemen tanıdım onu. O da beni tanımıştı. Göz kırparak: "Anımsıyor musun?" dedi. "Bizim tekstil fabrikasının önünde bir konuşma yapmıştın ve ben sana, 'Kaç, evlat!' diye bağırmıştım. Ama o zaman siperlikli bir kasketin vardı, tıpkı bir işçi gibiydin."

Küçücük ön oda renkli, çok eski marleylerle döşenmişti. Ama çok temizdi. Tek bir leke bile yoktu, yalnız, kenarda bir yerden azıcık yırtılmıştı. Ortalığı inceleyişim Siperliksiz'in gözünden kaçmamıştı: "Bizde yaramazlık yapacak hiç kimse yok," dedi. "Küçük çocuğumuz yok. Oğlumuz yetişkin. O da fabrikada çalışıyor. Ve ayrıca, açıkça söyleyeyim, benim Avdotya temizliği sever. İçeri buyur Yoldaş Pavel."

"Yoldaş" sözcüğünü önemle vurgulayarak söylüyordu.

"Yoldaş Frol'un yanında konuklar var, umarım rahatsız olmazsın."

Gerçekten de petrol lambasının yandığı odadan birtakım sesler geliyordu. "Kaygılanacak bir şey yok, hepsi bizden. Kız kardeşim Luka derdini dökmek için küçük Afonya'sıyla birlikte köyden bize gelmiş. Sonra Luka'nın kayınbiraderi Petya Şustrov var, o da bir sorunu görüşmeye gelmiş. Çekinme, gir içeri."

Alışılmış geceleme yerlerine benzemiyordu burası. Odaya girdim, içerdekilerle selamlaşıp tanıştık. Afonya sekiz yaşlarında bir çocuktu. Kuşku, korku ve özlem havası okunan gözlerinde yaşlar vardı. Kadınlar hemen aradaki duvar bölmenin arkasına çekildiler. Bir an duraksadıktan sonra küçük çocuk da onları izledi. Petya Şustrov ona acıyarak başını salladı. Frol derin derin içini çekti. Burada olanları anladım. Afonya çırak olarak çalışmak üzere Moskova'ya getirilmiş-

ti. Köyün alışılmış ortamından koparılıp Moskova'ya yabancı bir çevreye sokulmuştu. Çocukla annesine ben de acıdım.

Ama masaya oturduğumuzda beni asıl heyecanlandıran şey Petya Şustrov'un lafı uzatmadan konuya girişi oldu. Ziyaretimi bekledikleri için kendilerini buna hazırlamış olmalıydılar.

"Yoldaş Frol'un ikram edecek çok şeyi yok," dedi Siperliksiz. "Dilimlenmiş bayır turbu, tereyağlı bayır turbu, kvaslı bayır turbu, sade bayır turbu... Bundan iyisi can sağlığı. Luka'nın köyden getirdiği taze şeylerin tadına bakın. Lahana turşusu ve konserve sebzeler... ve bu arada bir şişecik!"

"Şişeyi bırak şimdi!" diye bağırdı Avdotya bölmenin arkasından. Siperliksiz bana göz kırptı. "Yiyecek bir şeyler daha hazırlıyorlar!"

Petya Şustrov sinirlendi: "Bırak da konuya geleyim. Eğlenmek için toplanmadık buraya."

O anda Şustrov'la daha önce karşılaşmış olduğumuzu anımsadım. Grigori'nin kahvedeki ölümüne tanık olan ve bana onunla konuşmasını anlatan garsonun ta kendisiydi. Ona tanışıklığımızı anımsattım.

"Evet, ben de deminden beri size bakıyordum da bir yerden gözüm ısırıyor ama nereden diye sorup duruyordum kendi kendime. Sizi hemen tanımadığım için kusura bakmayın. Mesleğimiz gereği o kadar çok insanla karşılaşıyoruz ki! Ama siz beni şu zehirleme olayından anımsayınca her şeyi görür gibi oldum. Ama o zamanlar sizin ne işle uğraştığınızı ve kim olduğunuzu bilmiyordum tabii. Şimdi anlatacaklarımı iyi dinleyin. Ben kahvehaneden Petersburg şosesindeki bir restorana geçtim. Gerçi burası şu an 'Jar' ya da 'Strelna' gibi iyi bir yer sayılmaz ama giriş merdivenlerinde halısı, bastonlu bir kapıcısı, iki büyük salonu, tam takım odalarıyla –ve de küçük özel odasıyla– birinci sınıf bir işletme..."

"Ayrıntıları bırak" diye sözünü kesti Siperliksiz.

"Sevgili Frol, olanların ancak yarısını anlattım. Müşterilerimizin hiç de sıradan insanlar olmadığını belirtmek için orayı daha başka nasıl anlatabilirdim? Şimdi sizlere gerçekten gizli şeyler söylemek istiyorum. Son günlerde bir albay sürekli müşterimiz oldu bizim. Bazen sivil, bazen üniformasıyla geliyor ve her zaman da hemen özel odaya giriyor. Orada yüksek rütbeli biri gibi davranmıyor, küçük, zavallı bir adam gibi içeri süzülüyor. Çoğunlukla tek başına geliyor. Yanın-

da kimse olmuyor. Özel odaya ben hizmet ettiğim için iyi bilirim; yanında bayan olmaksızın gelenler çok enderdir. Acaba dedim, bu adam özel odayı niçin tutuyor? Bu beni çok meraklandırdı; işin içinde bir iş vardı, ama neydi?"

"Hikayeni bu kadar uzatma Petya."

"Dur da doğru dürüst anlatayım, sevgili Frol. Her şeyi sırasıyla anlatacağım. İşte böyle. Bizimkilerden bir garson sonunda her şeyi öğrendi. Adam jandarma komutanlığında albaymış, orada gizlice toplantı yapıyorlardı. Bana emir verdi. 'Eğer yanıma biri gelirse çek git, ayak altında dolaşma!' Bu ilginç diye düşündüm. Nasıl bir 'düşmüş melek' gelecek acaba? Evet, bizim renkli yaşamımızda pek çok şaşırtıcı şey oluyor. Ama gele gele kadın değil de bir erkek gelmesin mi! Niçin? Jandarmaya gelen olsa olsa bir ajandır, diye düşündüm. Hemen uzaklaşmak istiyormuşum gibi yaptım, ama kısa bir süre sonra bakmak için bir bahane uydurdum. Bu ziyaretçinin yüzünü size anlatabilirim. Ağzı burnu tam bir hayvana benziyordu. Aşağılık bir herife benziyordu. İki dirhem bir çekirdek giyinmişti. Tam bir züppe! Kırk yaşlarında kadardı. Hele gözleri... Hey tanrım! Rüyamda bile görmek istemem o gözleri. Böyle gözleri olan biri kılı kıpırdamadan kötülük yapabilir. Yüzünde ayrıca çiçek bozuğu izleri de vardı."

"Tümüyle çiçek bozuğu mu, yoksa yer yer yara izleri de var mı?" diye sordum

Şustrov şaşkın şaşkın baktı:

"Evet, ne denli yüksek bir politik sezgiye sahip olduğunuz hemen belli oluyor. Bunu tahmin ettiğiniz bile. Evet, her tarafında çiçek bozuğu yok, yer yer yara izleri var."

Petya Şustrov albayla ziyaretçi arasında geçen konuşmayı kulağına çalındığı kadarıyla anlattı. Ona ayrıntıları, birkaç özelliği sordum, jandarma albayını ziyaret eden kişinin büyük olasılıkla Machçı olduğu sonucu çıktı ortaya.

Petya Moskova'da olduğu sürece onu Vasili'yle tanıştırmaya karar verdim. Bir buluşma yeri kararlaştırdık. Bu sorunun çözümlenmesi için dikkatli davranıp göze çarpmamaya karar verdik.

Vasili'ye Timofeyle bağlantı kurmasını ve benim ya da Timofey'in bilgisi olmadan hiçbir konuda kesin davranmamasını öğütlemek istiyordum.

Kadınlar sofraya bir tabak süslü, ekşi ringa balığı koydular.

"Sakuska'nın kralı," diye övdü Petya ve gitmek için ayağa kalktı.

"Niye Petya?" diye dargın bir sesle sordu Siperliksiz.

"Gitme zamanım geldi. Bir an önce özel odada bulunmak zorundayım."

Şustrov telaşlanmıştı. Yaşamında hiç olmadığı kadar hızlı bir şekilde restorana gitmek için acele ediyordu. Yüreği sevinçle dopdoluydu! Evet, kutsal bir iş yapmış, devrime hizmet etmişti. Ve bu sevinç onun berrak, akıllı, gri gözlerinde parlıyordu.

Frol, babacan bir tavırla konuşmaya başladı:

"Senin bizde gecelemen çok uygun bir zamana rastladı. Yoldaş Klavdia bir yoldaşın benim yanımda geceleyip geceleyemeyeceğini sordu: 'Ne zaman?' diye sordum. 'Bugün' dedi. 'İyi, bugün çok uygun.' dedim ben de. Yanımızdaki iki küçük odada iki aile oturuyor. Odamız çok dar. Bak, oğlumla birlikte bir kerevet yaptık. Yoksa milleti kuru tahtaların üzerinde yatıracaktık. Dün bir aile taşındı buradan. Adam öldü, karısı ise büyükannesiyle, babasının yanına götürmek üzere üç küçük çocuğuyla birlikte köyüne gitti. İşte bu yüzden evet dedim Yoldaş Klavdia'ya. Gerçi Lukerya da geldi, ama genç delikanlıyla birlikte yalnızca iki kişi oldunuz. Oysa daha önce beş kişi vardı burada. Yoldaş Klavdia buraya gelecek olanın Yoldaş Pavel olduğunu söyleyince sevincimden uçacaktım neredeyse. Yoldaş Pavel çok sevdiğim bir dostumdur. Eskiden bir toplantıda 1905 yılının yine geri geldiğini söylemişti bize. Oysa başkaları bu konuyu artık hiç düşünmemenin iyi olacağını söylüyorlardı. İşçiler en küçük bir kıpırdanışta yumruğu suratlarına yiyeceklerdi yani: 'Artık 1905'te değiliz. Aklınızı başınıza alın!' Ama Pavel parti adına şöyle dedi bize; 'Eğer hepimiz omuz omuza verip bir araya gelirsek 1905 geri dönebilir.' Evet, yüreğim gerçekten ateş içinde. Bunun için de karıma, sevgili konuğumuz geldiğinde onu ağırlamak için bayramdaymışız gibi hazırlanması gerektiğini söyledim. Ve benim karım gerçek bir incidir, onun gibi bir ikincisi daha yoktur yeryüzünde. Baksanıza masanın üzerine, ringa balığı bile bulmuş."

Avdotya utanmıştı ve aceleyle, gevrek bir sesle konuştu.

"Çocuk da gelmeli masaya. Afonya'yı buraya getir, Luka."

"Gel Afanasi kardeş, ışığa çık!" diye bağırdı Frol.

Ama bu çağrı karşılıksız kaldı. Lukerya, Afonya ile konuşmak için tahta bölmenin arkasına gitti.

"Kan ağlıyor çocuğun içi," diye usulca fısıldadı Frol.

"Bizim de yüreğimiz parçalanıyor," diye onayladı Avdotya. "Öyle üzülüyoruz ki durumuna... Küçücük bir çocuk köyde hiçbir şeyden korkmaz. Hatta kurtlardan bile. Gece yarısı tek başına ormana bile gider. Üstelik bizim oranın ormanları uçsuz bucaksız ve de sıktır. Ama Moskova'ya geldi geleli her şeyden korkuyor. Ayrıca çok da ürkek. 'Geri dönelim, Mamoşka. İstemiyorum burayı, korkuyorum' diye yalvarıyor."

"Moskova'ya ilk kez mi geliyor?" diye sordum.

"Evet. Burada çıraklık öğrenecek," karşılığını verdi Avdotya.

Frol söze karıştı:

"Başka ne yapabilir ki? Hepimiz aynı yoldan geçtik, şimdi sıra çocuklarımızda. Torunlarımızın başına da aynı şeyler mi gelecek acaba? Moskova'nın bütün yörelerinde, Kaluga ve Tula'da hep böyleydi. Yoldaş Pavel: Bir erkek çocuk sekiz yaşına bastı mı Moskova'ya gelmek zorundadır. Henüz bir fabrikada çalışamaz, bu durumda bir zanaatkarın yanında çıraklığa gider. Bizim bölgedekilerin çoğu ya ayakkabı ve tarak, ya da ikon ressamlarının yanında gümüş işçiliği yapar. Ama ustanın yanında çıraklık yapmak ne işe yarar ki? Üç ya da dört yıl boyunca habire dayak atarlar, işin girdisini çıktısını göstermezler hiç. İnsan her şeyi elinden geldiğince kendi kendine görüp öğrenmek zorundadır. Ustaların karıları başka şey bilmezler: Git şunu al, buraya getir, odayı süpür, odun kes, çocuğu salla! Usta desen, o da kendi şarkısını söyler: Lokantaya koş, tütün al, aşçıdan şnaps al! Evet, görüp göreceğin bütün eğitim bu işte!"

"Yavaş Frol. Çocuk duyacak," diye uyardı Avdotya.

Frol yüksek sesle güldü: "O bunları çoktan duydu bile. Her şeyi bizden iyi biliyor o. Daha önce bir sürü çocuk köye geri döndü. Başlarından geçenleri öbür çocuklar da öğrendiler. Çocukken aynı şeyleri ben de yaşadım. Sekiz yaşına basmıştım, yani işe gitmem gerekiyordu. Çalışacaktım ya nerede? Sürülebilecek bir buçuk hektar toprağın üzerinde mi? Toprak verimsizdi, hiçbir şey vermiyordu. Gübreleyemiyorduk da, çünkü ne bir tavuğumuz, ne bir ineğimiz vardı. İşte böylece beni, tanrının uşağı Frol'u çırak olarak Moskova'ya yolla-

mak üzere hazırladılar. Hiç de ağlayıp sızlamadım. Bütün cesaretimi toplayıp avaz avaz bağırmaya başladım. Bana iyilikle konuşuyorlardı. 'Korkma Frolka, yalnız sakın cesaretini yitirme. Yoksa sen de kaybolur gidersin. Moskova sert vurur insana. Şunu unutma Frol, nerede yaşarsan yaşa, asıl sorun tok olmandır.' Evet, bütün bu avutucu sözlere karşın ben daha da ürkekleşiyordum. Kadınlar benim ölü gibi olduğumu söyleyip yakınıyorlardı. Büyük oruç zamanından hemen önceydi, yani mart başlarında. Havalar ısınmıştı. Havada bahar kokusu vardı. Bir köy çocuğu için ilkbahar ne demektir. İlkbahar yaklaştı mıydı, bütün gün ırmak ve dere boylarında dolaşılır, karanlık olmadan eve gelinmez, buzlar kırılır, sığırcık kuşlarına yuva hazırlanır, ya da eski yuvalar onarılır... İnsan böylesine bir özgürlüğe nasıl elveda diyebilir? İnan bana Yoldaş Pavel, odadan fırlayıp dışarı kaçtım. Yalnız kalmak ve kendimle mücadele etmek istiyordum. Damın altındaki kar yığınlarında ısınan havanın etkisiyle sarı sarı oyuklar açılmıştı. Sundurmanın duvarı boyunca daracık bir yol uzayıp gidiyor, rüzgâr ıslak söğüt dallarını usul usul sallıyor ve benim koyu gri tüylü küçük köpeğim ayaklarımın dibinde zıplayıp duruyordu. Bütün bunları görünce içime derin bir acı çöktü. Öyle ki kendimi asmayı bile düşündüm. Acı acı gözyaşları döktüm. Ne yararı vardı benim için 'Korkma Frolka!' sözlerinin, Moskova'da beni nelerin beklediğini öteki çocuklardan yeterince öğrenmiştim.

Ama elimden ne gelir ki? Başa gelen çekilir dedim ister istemez. Evet, yokluk dans etmeyi öğretiyor, yokluk zıplamayı öğretiyor, yokluk şarkı söylemeyi öğretiyor insana. İşte acı işkencelere böyle başladım."

Tahta bölmenin arkasından Afonya'nın hıçkırıkları geliyordu.

"Bütün gün dereler gibi gözyaşı akıttı. Nereden de buluyor bu kadarını?" diye sordu Avdotya. "Yanına gideyim. Belki biraz yatıştırırım."

Frol ve ben masada yalnız kaldık.

Tahta bölmenin arkasındaki fısıldaşmalara kulak kabarttı, sonra son derece ciddi bir tavırla düşünceye daldı.

"Evet, Yoldaş Pavel. Her şey doğru olarak kavranmak zorunda. Bizim gibilerin yaşamına bir göz atılırsa ilk suçsuz tohumdan başlayarak mezara kadar (örneğin tıpkı şimdi Afonya'nın ağladığı tahta bölmenin arkasında ölen komşumuz gibi) evet diyordum ki, eğer bi-

zim yaşamımıza bir göz atılırsa ne görülür? Görülür ki bizim gibiler ömürleri boyunca bir kez bile olsun kendi isteklerini yerine getirme fırsatı bulamamıştır. Hep yoksulluk yön vermiştir bizim gibilere. Sen sola gitmek istersin yoksulluk seni sağa çeker. Sağa gitmek istersin sola gitmeni emreder. Hani, yaşlıların bir sözü vardır: 'Sen kendi isteklerine göre değil, tanrının isteklerine göre yaşamak zorundasın.' Bu küçük çocuk, yolunu seçmek için ne yapabilir? Eğer kendini çarkların arasına büsbütün kaptırmazsa, ne mutlu ona. İşte böyle... İnsan kendi kendine ne yolunu ve ne de umutlarını görebiliyor. Kendine güvenini yitiriyor. Bana 'Siperliksiz' derler. Bu doğru. Kasketimin yarısı oldum bittim param parçadır hep. Bir gün bu konuyu düşündüm. Neden böyleydi acaba? Söyleyeyim. Şundan dolayı: İnsan küçüklüğünden beri hep emir altında olduğu için başı hep açıktır. Çünkü ötekilerin hepsi bizim amirlerimiz. Hepsinin önünde şapkalarını çıkarmak zorundasın. İşte şöyle durursun, kasketini eline alır, buruşturur da buruşturursun. Herife ağzının payını vermek için can atar, yanar tutuşursun, ellerini habire ovuşturursun. Ama buna kim göz yumar ki! Güç karşısındakinin elindedir çünkü. Derken bir de bakmışsın ki kasketin siperliği parça parça olmuş, farkında olmadan öfkeni kasketten çıkarmışsındır. Bu belki de yalnız benim için böyle? Arkadaşlarıma bu kışkırtmaları nasıl kaldırabildiklerini soruyorum. Gık bile demiyorsunuz, hissetmiyor musunuz, yoksa alıştınız mı diyorum. İçlerinden biri bir gün şu karşılığı verdi: 'Eğer biri bir başkasına durmadan –sen bir hiçsin, söyleyecek hiçbir şeyin yok, düşünecek hiçbir şeyin yok, senin için her şeyi başkaları belirler– derse, buna alışılır mı?' Hayır buna alışılamaz! Olanaksız bu! Çünkü ben insan olarak doğdum ve insan kalmak istiyorum, sürüklenen bir sığır değil! Geçenlerde sendikada şu ünlü Blagov'u dinledin. Nakaratı biliyoruz: Kendimizi küçültmeliyiz. Sanki koalisyon özgürlüğünden öte hiçbir isteğimiz yokmuş gibi davranalım istiyor. Eğer başlangıçta sessiz ve uslu duracağımıza inanılırlarsa, diyor, o zaman daha büyük istemlerle çıkabiliriz karşılarına. Yani ikiyüzlü bir tavır takınıp önlerinde iki büklüm eğilen bir insanın bir daha ayağa dikilemeyeceğini düşünmüyorum hiç. Blagov için bütün bunlar eğlenceli bir çalışmadan farksız. Oysa bizim için yaşamın ta kendisi! Biz isteyelim ya da istemeyelim mücadele etmek ve yaşamımızı savunmak zorundayız. Biz Bolşeviklere bu-

nun için inanıyoruz. Onları bunun için bizden sayıyoruz. Çünkü o bir şey önünde eğilmiyor ve bize de eğilmemeyi, tam tersine d... savaşmayı öğretiyorlar."

Avdotya tahta bölmenin arkasından çıkıp geldi. Onu çocukla ... karya izledi.

Kadınlar, Afonya'yı sofraya oturttular, önüne ringa balığı, ekmek ve bayır turbu koydular. "Ye Afonya, teyzenin yanında olduğun sürece yemene bak!"

Afonya'nın kaşları çatılır gibi oldu. Gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu. Frol şakalaştı onunla.

"Sen suda mı şişmanladın böyle, Afanassi? Gel bakayım, gül de beyaz dişlerini görelim."

"Hah şöyle, en sonunda güneş yeniden doğabildi!" dedi sevinçle Frol. Çocuğu kendine çekti ve saçlarını karıştırdı.

Afonya'nın yüzü gururla parladı, gözlerinde zekice pırıltılar uçuştu. Ama önündeki yemeğe hiç dokunmuyordu.

"Yesene aptal çocuk. Ye ki sağlıklı kalasın."

"Yiyesim yok Maminka, zorlama beni!"

"Evet, insan kimi zaman ağzına lokma koyamayacak duruma geliyor," dedi Frol. "Çocuğu rahat bırak Lukerya."

Ben, Frol ve Afonya uyumak üzere kerevete uzandık. Yüksek kerevetin üstünde ve kalın yorganın altında hava sıkıcı ve bunaltıcıydı. Afonya yattığı yerde tortop oldu, yarı uykulu bir sesle sordu; "Moskova'nın havası insanı korkutuyor Frol Amca. Rüzgâr burada, damın üzerinde niçin ıslık çalmıyor?"

"Bilmiyorum Afonya."

"Peki ya köpekler niçin havlamıyor. Frol Amca?"

Gözüme uyku girmiyordu bir türlü. Bugün başımdan geçen olayları düşünüyordum hep. Frol sırtüstü yatıyordu. Düzensiz soluklarına bakılırsa onu da uyku tutmamıştı.

İşçi sınıfımızın içinde mücadele ruhu ne kadar canlı ve etkin diye düşündüm. Burada aptalca çene çalınmıyor. Burada herkes kimin dost kimin düşman olduğunu açıkça görüyor.

"Ne dersin, Yoldaş Pavel? Acaba bizim akıllı Afonya'nın mutsuz olmadığı, tersine bütün Rusya'nın efendisi olduğu zamanları da görecek miyiz, ha?"

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kaygılarım rüyamda bile rahat bırakmadı beni. Sabahın erken saatlerinde uyandım, beni bekleyen ivedi görevler vardı: Birincisi, Moskova Komitesi dağıldıktan sonra yönlendirici eylemcilerden kimlerin kaldığını saptamam gerekiyordu. İkincisi, dünkü "gayri resmi" toplantıda olup bitenleri bildirmek için bölgedeki tüm militanları bir araya toplamalıydım. Ne olursa olsun bu toplantıya Mihail'in de katılmasını sağlamalıydım. Bu da onu ikna etmeye yetmezse, o zaman ötekiler onun ne denli şaşkın biri olduğunu görme fırsatı bulmuş olurlardı. Ve eğer Mihail gibi düşünen biri daha çıkarsa onu da bizden uzaklaştırırdık. Bazılarına bizim adımıza işçileri şaşırtma olanağı vermektense, aramızda, az ama ilkelerimize sıkıca bağlı yoldaşların bulunması her zaman daha iyiydi. Ayrıca işçileri yaşam koşullarını konu alacak olan legal konferansa delege seçimi için bütün gücümüzle hazırlık yapılmaya başlanması gerektiğini düşündüm.

Beni huzursuz eden bir şey daha vardı: Klavdia. Onun tüm kuşkularını bir an önce gidermek zorundaydım. Dünkü konuşmamız hiç de doyurucu olmamıştı.

Bunların dışında da Sonya'nın her hangi bir yerde bir şaşkın kafanın eline düşüp düşmediği ve kendisine yanlış bilgi verilip verilmediği düşüncesi de kafamı kurcalayıp duruyordu.

Her şeyi bütün çıplaklığıyla göstermek gerekiyordu ona. Onun için Sadoyeva alt bölgesini uygun görüyordum. Ve en son olarak da Şarkov'la mutlaka buluşmak zorundaydım. Onunla Sviyaskin arasındaki ayrılık tıpkı Sviyaskin'le Blagov arasındaki ayrılık gibi mutlak suretle derinleştirilebilirdi. Ya seçimler için el bildirileri? Hiç kuşkusuz ajitasyon gücümüzü on katına çıkarmamız gerekiyordu. Gerçi, yazmak fazla zamanımızı almazdı, ama "teknik" çoğaltına olanağını nerede bulacaktık? Prohor sorunu da uzun süre bekletilemezdi.

Şurabstov şimdi neredeydi acaba? Durumumuza kısa sürede açıklık ve aydınlık kazandırabilecek miydi? Daha fazla bekleyemezdik. Elyordamıyla çalışamazdık; yolumuzdaki dönemeçleri gören Lenin'in bakış açısı olmaksızın ilerlememiz olanaksızdı. Şurabstov'u kendi ye-

rime koydum. O benim yerimde olsaydı önce hangi işi yapardı? Benim şimdi duyduğum güvensizliği deneyimli bir örgütleyici olarak hiç kuşkusuz ki hissetmezdi o. Onun kişiliğinde bütün sorunlar akıllıca bir sırayla kendiliğinden düzene girer. Ben her şeyi aynı anda başarmak ve aynı anda dört bir yana koşmak için heyecan ve sabırsızlıkla yanıp tutuşurken, o neşeli, sakin ve ölçülü olurdu hep.

Eğer sorunlar Şurabstov'da olduğu gibi kendiliğinden aklıma gelmiyorsa, o zaman her şeyi serinkanlılıkla ve mantıklı olarak düşünüp taşınmak, alınacak önlemlerin neler olabileceğini bulmak zorundaydım.

Ben böyle düşüncelere dalmışken Frol çoktan fabrikaya gitmişti bile. Sessizce giyindim, kimse farkına varmadan usulca çıkmak istiyordum. Böylece Avdotya kahvaltı hazırlamak zorunda kalmayacaktı. Ama koridorda yakaladı beni. Geri döndüm ve en az on dakika oyalanmak zorunda kaldım. Ama başka seçeneğim yoktu. Bir güceniklik kolayca aranın soğumasına yol açabilirdi.

Sonra Moskova'yı dolaşmaya başladım. Bugün çok uzun ve yorucuydu. Nerelere gitmedim ki; Lefortovo ve Sokolniki, Sustiçevskoya ve Presna'ya... Ziyaret ettiğim kişiler bizdenmiş gibi görünüyor, her durumda bize ilgi duyuyor, ama benim gerek duyduğum yoldaşlar konusunda pek bir şey bilmedikleri gibi ağızlarından dirhemle laf çıkıyordu. Sonunda ilk kez Çoroşeva yakınlarındaki ormanda yapılan kent parti konferanslarından birinden tanıdığım işçi Klimov'u buldum. Klimov şimdi hasta yatıyordu ve bizim işçilere ilişkin yeni sayılabilecek çok az şey söyleyebildi. Yine de iki yeni şey öğrendim ondan. Birincisi, Presna Şamovniki bölgesinin sorumlu örgütleyicisi Çilingir Andreyev kısa bir süre önce profesyonel devrimci olmuştu. Ama son zamanlarda ortalıkta görünmüyordu; bu yüzden Moskova Komitesinin yeni bir düzenlemeye gidip gitmediği konusunda Klimov'un bilgisine başvurdum. Andreyev tutuklanmıştı, belli ki. İkinci öğrendiğim şey şu oldu: Yine bir çilingir, usta bir ajitatör, işletmeler arasındaki parçalanmış bağların yeniden oluşturulmasında yetenekli bir işçi olan Şumkin sınırda yakayı ele vermişti.

"Ama niçin?"

"Çok basit. Çantasında otuz ruble ile yola çıktı, ama 'günaydın' dışında tek kelime bile Fransızca bilmiyordu, onunla biz kardeş gibi-

yizdir, çekinmeden sordum: 'Nereye gitmek istiyorsun, Şumkin?' –'Lenin'e diye karşılık verdi. Afallamış kalmıştım. 'Lenin'e mi? Niyetin ne Şumkin? Gerçi sen iyi bir ajitatörsün, ama kestirmeden Lenin'e gideceklerden biri değilsin. Lenin seni kesinlikle tanımaz. 'Ama Şumkin kestirip attı: 'Ben bu keşmekeşliğe daha fazla dayanamam. Ne yapmam gerektiğini iyice öğrenmek istiyorum. İşte Yoldaş Lenin'e bunu soracağım. Sana bir iki kelimelik bir kart yollarım. Geldim ve konuştum! O zaman anla ki, bizim Şumkin Lenin'le karşılaşmış!"

Mihail'e eczacıların sendikasında rastladım. Benim dünkü davranışıma kızgınlığı daha da artmıştı. "Sen henüz yönetilmesi ve yargılanması gereken küçücük bir balıksın, Pavel." dedi.

Şimdilik mücadeleye girilmesini, Menşeviklerin uzlaşma çağrılarını kabul etmemizin daha iyi olacağını yineleyip durdu. "Eğer biz bu karışık zamanda kardeş kavgasından kaçınırsak partisiz işçiler arasındaki varlığımızı güçlendiririz." Mihail'le düşmanca ayrıldık, 'sol' mücadele sloganlarına ilgi duyduğu zamanlarda Vasili'nin evinde de yine böyle olmuştu.

Öğleye doğru Vyatka Yayınevi'nde Klavdia'ya rastladım. Bu saatlerde her zaman Şurabstov'la buluşurdu. Çünkü bu saatlerde o gün öğleye kadar olan yeni olaylar bildirilebiliyor, akşam ve ertesi gün için yeni görevler verilebiliyordu.

Klavdia, dünkü tartışmamızı iyice düşünüp taşındığını ve benimle her konuda aynı görüşte olduğunu söyledi. Kuşkularını gideren şey neydi acaba?

Herhalde Mihail'le sabahki karşılaşması ve konuşması yol açmış olacaktı buna. Mihail ona "genel" bir platform hazırlanması için partisiz işçileri bir konferansa çağırma planını anlatmıştı. Ama Klavdia, işçi sınıfının öncüsü olan parti kavramını çarpıttığı gerekçesiyle bu plana karşı çıkmıştı. Onu övdüm.

Yine de Klavdia'nın kafasına takılan birkaç nokta vardı: "İşçi kitlelerinden soyutlanmaya hakkımız yok ama Pavel!"

"Kaygılarının yersiz olduğunu görerek kısa zamanda kendiliğinden ikna olacaksın Klavdia. Sana verecek önemli bir görevim var. Ben, Timofey, Eski Asker ve Vasili arasında olabildiğince gizli bir toplantı düzenle."

Ayrıca alt bölgedeki etkin işçilerden dördünün adını verdim.

Bromley fabrikasından, işyerinin kapısı önünde yaptığımız gösteride bize yardımcı olan Alyoşa Amcacık, aynı fabrikadan Spiridon, Golutvinsker. Tekstil fabrikasından Siperliksiz ve Metiçer'in tekstil fabrikasından takma adı Falke olan bir delikanlı... Ayrıca Şarkov da çağrılabilirse çok iyi olacaktı. Yoksa onu daha önce bu işe hazırlamak mı gerekirdi? Bir süre düşünüp taşındıktan sonra acele etmemeye karar verdik.

Klavdia'nın üzerinde yürekli bir hava vardı, neşeliydi de. "Dün koridorda dururken bizim için ne söylediler, işittin mi?" diye sordu. Evden duyduğumuz sözleri anımsadım: "Öpüşmeye doymadınız mı?"

Klavdia bana bakarken kendimi sanki onun suç ortağıymış gibi hissettim. Bunu niçin anımsatmıştı ki? Ona sarılmak, öpücüklere boğmak için dayanılmaz bir istek duydum. Ama aramızda "arkadaşlıktan başka hiçbir yakınlığın" olmayacağına söz vermiştim.

Bölge eylemcileriyle toplantıyı çabucak gerçekleştirmek istiyorsa Klavdia'nın yapacak çok işi vardı. Ama yine de beni, bu sabah erkenden Stepanida'nın yanında bulunan Sonya'ya götürmek için zamanı olduğunu ileri sürdü. "Senin şu avukatın yanındaki yatacak yerini boşaltmak için, sen oraya kayıtlısın ve bu legal evi kullanmamak aptallık olur. Aslında sessiz bir köşeye çekilmen gerek, çünkü bu sıralarda *Materyalizm ve Ampiriokritisizm* adlı kitabı iyice okumak zorundasın. Sonya'ya gelince... Onun için İvan Semyonoviç'e bir pasaport hazırlattım. Eğer isterse bizim bölgede çalışabilir."

Sonya'ya ne diye birlikte gideceğimizi anlayamamıştım. Ben yalnız başıma da rahatlıkla gidebilirdim. Ama Klavdia benim karşı çıkışıma aldırmadı ve üsteledi. "Hayır, olmaz. Böylesi daha iyi." Acaba uzun bir ayrılıktan sonra Sonya'yı yeniden gördüğüm zaman suratımın nasıl olacağını mı görmek istiyordu? Belki de. Yoksa bu kararlı direnişinin nedeni ne olabilirdi?

Stepanida'nın evine caddeden girmedik, avludan geçtik. Stepanida kapıyı şimşek hızıyla açtı. Bizi kapının yanındaki küçük koridor penceresinden görmüş olmalıydı. Sevgili Klavdinka'sını bir an önce görmek ve kucaklamak isteğiyle sabırsızlanmıştı. Onu gördüğü için sevincinden uçacaktı neredeyse. Buna karşılık Klavdia onu yatıştırmaya çalıştı. Dahası, bu aşırı bir coşkunlukla dışa vurulan içtenlik onu bir parça sinirlendirir gibi olmuştu. Bir şey açıktı: Klavdia da çok he-

yecanlıydı ve Stepanida ona tüm yüreğini açarken o duygularını gizlemeyi yeğliyordu.

Temiz bir halı serili ön odaya girdik. Sesimizin doğal olarak bütün evden duyulması gerekirdi. Ama yandaki odalardan birinde olması gereken Sonya'dan hiç ses çıkmadı. Açıkça söylemek gerekirse ben sıcak bir karşılama bekliyordum. Odaya dalıp bana doğru heyecanla koşacağını, beni sorulara boğacağını, kendi yolculuğunu ve sürgünde kalanları soluk soluğa anlatacağını sanmıştım. Oysa şimdi bir odaya çekilmiş, hiç kıpırdamıyor, kendini belli etmiyordu. Bir an için içerledim bu duruma.

Ama aynı anda da bu soğuk yargımdan dolayı utandım. Biz odaya girince Sonya sarardı. Zor bastırabildiği bir heyecanla ayağa kalktı ve beklenildiği gibi önce bana baktı. Sürgünden beri ilk kez görüşüyorduk; Klavdia'yla ise daha dün görüşmüştü. Klavdia'yla sarmaş dolaş olduktan sonra sanki hafiflemiş, güçlenmiş gibi bana döndü ve dostça elini uzattı.

"Hadi hadi Klavdia, değerli bir yoldaş daha kazandınız," diye güldü Stepanida. "Sizin sevgili Sonya'nız dün bizimle tanıştıktan sonra Klavdinka adını ağzından düşürmedi. Senden öylesine hoşnut kalmış ki sorma."

"Niçin sırları ortaya koyuyorsunuz?" diye çıkıştı Sonya.

"Sevgili Sonya, böyle sırlar uzun süre gizlenemez. Bunlar kendiliğinden gündeme geliverir. Neden susayım ki?"

Sonya'nın olabildiğince sağlam bir barış ve dostluk havası yaratma eğiliminde olduğu gözden kaçmıyordu. Klavdia'nın dün nasıl çalıştığını anlattı. "Buradakilerin hepsi gerçek birer kahraman! Ben de hemen çalışmaya başlamak istiyorum. Ama epeyce geriledim. Öncelikle herkesin güvenini kazanmalıyım. Daha Lenin'in *Materyalizm ve Ampriokritisizm*'ini bile okuyamadım. Marya Fedorovna adeta bir mucize yaratarak Archangelsk'ten bir tane aldırttı. Onun olanaksız şeyleri başarma konusunda gerçekten büyük yeteneği var. Ama kitap ne yazık ki tam kaçacağım gece geldi. Kaçışımı seve seve ertelemek isterdim! Marya Fedorovna, Sofron'u beklettiğim için bana kızdı. Sofron'la birlikte kaçtım, şu 'saf materyalist'le, ama ne yazık ki Yaroslav'da yitirdik birbirimizi!"

Klavdia ve Stepanida odadan çıkınca, Marya Fedorovna'nın ki-

tapla birlikte bir de mektup aldığını, kadın işçi hareketleri üzerine yapılacak konferansa katılmak için kısa zamanda onun da sürgünden kaçması gerektiğini anlattı. Lefortovski konusunda da bilgi verdi. "Onunla ilişkiyi kestim. Bana kalırsa paslandı artık o. Bize yararlı olamaz."

Şimdi Sonya'nın hangi görevi üstleneceğine karar vermek zorundaydık. Benim düşünebildiğim iki seçenek vardı: Onu ya küçük bir alt bölgeye vermek (böylece orada her şeyden önce örgütleyici olarak etkili olacak ve gerektiğinde ajitasyonu da yürütecekti) ya da bölgenin içinde veya dışında bütün ilişkileriyle güven sağladıktan sonra Klavdia'nın yerine onu teknik bölge sekreterliğine yavaş yavaş hazırlamak... O zaman Klavdia da bizimle alt bölgelerden birinin örgütleyicisi olurdu. Bu konuyu üçümüzün birlikte tartışması en yararlı ve pratik yolu ortaklaşa bulmamız, bana daha olumlu gibi geldi. Ama ben Sonya'yı bir alt bölgeye vermeyi önerdiğimde Klavdia gizleyemediği bir alınganlıkla buna karşı çıktı: "Yoldaş Sonya çalışmalarımızı henüz adamakıllı bilmiyor. Bu görev ona çok güç gelir. Hem teknik çalışmadan doğrudan politikaya geçebilmek için uzun süre bekleyen başka eylemcilerimiz var."

Sonya hemen söze karışarak, Klavdia'yı tümüyle onayladığını söyledi. O zaman ikinci seçeneği attım ortaya; Klavdia bir alt bölgeye alınacak. Sonya da sekreter olacaktı. Ama Klavdia gücendi buna. "Kötü bir sekreter olduğumu ve değiştirilmem gerektiğini bana önceden söylemeliydin."

Klavdia her zaman kendisini tutmuş, ölçülü olmayı bilmişti. Çalışırken kapris yaptığını görmemiştim hiç. Ama belki de kapris sayılmazdı bu davranışı. Belli ki Klavdia'yı için için kaygılandıran, ürküten bir şey vardı. Sonya'yla ne zaman karşı karşıya kalsa acı duyuyordu.

Sonya kararı ne bana ne de kendine bıraktığını, tersine her şeyi Klavdia'nın kararlaştırmasını söyledi. "Bölgedeki çalışma koşullarını en iyi bilen Klavdia benim için en uygun yerin neresi olduğuna bizden daha iyi, daha tarafsız karar verebilir." Sonya'nın yumuşaklığı çok garipti. Klavdia'yla benim arama girmekten, bizi rahatsız etmekten kaygılandığı açıkça belliydi.

Klavdia şimdi iyice içerlemişti: "Demek ben senin düşüncene göre yansızım ha? İşime karşı ilgisiz olduğum anlamına gelmez mi bu? Bu

değerli yargı için teşekkür ederim. Ama Pavel'in taraflı olduğuna nasıl karar verdin? Hangi nedenden dolayı?"

Bu tatsız tartışmanın bir an önce sona ermesi için büyük bir istek duyuyordum. "Size kendi kararımı daha sonra bildiririm," dedim ve başka tek laf etmedim. Kızlar benimle konuşmayı denedilerse de ağzımı açmadım. Bunun üzerine çok geçmeden daha aklı başında, daha gerçekçi bir biçimde konuşmaya başladılar. Bölgenin etkin militanlarıyla yapacağım toplantıyı birlikte hazırlayacaklarını bildirdiler. Yine sesimi çıkarmadım, çalışmamız için amaca en uygun çıkış yolunu kendileri bulsunlar, bunu anlasınlar istiyordum.

Bölge eylemcileriyle karşılaşmamız ertesi gün beklenmedik, ama bana hiç de yabancı olmayan bir yerde oldu. Küçük Serpuşov Caddesi'nde, doktor yardımcılarının yemek salonunda.

Klavdia ve Sonya daha uygun bir yer için kuşkuluydular. Alışılmış buluşma yerlerimiz bu kez uygun bulunmamış, üzerinde konuşulmamıştı bile. Derken, küçük Serpuşov Caddesi'nde bir binanın kapısındaki levha ilişmişti Sonya'nın gözüne: 'Doktor Yardımcıları Okulunun Öğle Yemeği Salonu'. "Hadi içeri girelim, Klavdia," demişti. "Benim burada eski bir tanıdığım var. Yemek salonunu o yönetir."

Hiç istiflerini bozmadan içeri girip yöneticiyi bulmuşlardı. Yönetici, laf arasında yemek masalarının iyice onarılması gerektiğini, döşemenin çökebileceğini, ek yerlerinin olduğunu, kapı eşiklerinin tamamen aşındığını, pencere çerçevelerinin çürüdüğünü söylemişti. Doktorlar Birliği, salonun onarılacağı konusunda söz vermiş olmasına karşın şimdiye dek ses soluk çıkmamış. Derken parlak bir fikir gelmiş Klavdia'nın aklına: Buna göre, bizim bölge eylemcileri doğramacı kılığına girerek buraya geleceklerdi. İki tanesi yapılacak işleri gözden geçirdikten sonra hep birlikte sözümona pazarlık yapmak üzere yöneticinin odasına gideceklerdi. Sonya ile Klavdia da sanki yöneticinin konuklarıymış gibi odada hazır bulunacaklardı.

Yönetici bir saatten fazla sürmemesi koşuluyla bu öneriyi kabul etmişti. Hiç kuşkusuz, tam anlamıyla güvenilir bir yer sayılmazdı, burası. Gelgelelim yapacak başka şey yoktu. Toplantının ertelenmesi demek, bölgenin parçalanmış durumda kalması demekti. Geçen her gün örgütü karman çorman bir hale getirebilirdi. Yine de kafamızı

kurcalayan birtakım noktalar vardı. İnce eleyip sık dokumaya kalkmak işin sürüncemede kalmasına yol açardı. Hiç yolu yok karar vermek zorundaydım. Başarı ya da başarısızlık aynı şekilde olasıydı. Ama bir başarısızlık durumunda yalnızca kendimi suçlayacaktım. Durumu inceden inceye serinkanlılıkla gözden geçirmek ve sağlam bir yargıya varmak için tümüyle tehlikesiz bir zamanı beklemek zorundaydım.

"Nen var Pavel, öyle uzun uzadıya ne düşünüyorsun? Karar veremedin mi?"

"Bunu da nereden çıkardın Klavdia? Niçin karar veremeyelim? Bu açık; toplanıyoruz. Herkese hemen bildir. Her şey iyi. İkiniz de övünmelisiniz."

"Niçin?"

"Buluşunuz için."

Yüreğim huzursuzdu. Ama bu huzursuzluk özel bir şeyden, aşırı iyimserlikten geliyordu. Eğer toplantı başarılı geçerse bütün güçlerimizi toplamalı ve hemen yarın planlı bir saldırıya geçmeliydik.

Yapacağımız toplantıda fazla zaman yitirmemek için Timofey'e şöyle bir uğradım. İzleyeceğimiz yol konusunda hazırladığım önerileri sundum. Timofey'le konuştuktan sonra doktor yardımcılarının yemek salonuna gittim. Öğle yemeği ücreti olarak yirmi kapik yerine on yedi kapik ödemem söylenmişti. Timofey haber vermek ve taktiklerimizi bildirmek üzere çabucak Eski Askerin yanına gitti.

Toplantı fazla zamanımızı almadı. Hepimiz tam zamanında ve belirlenen saatte geldik: Doğramacılık rolümüzü de çok iyi oynadık. Yalnız, onarım gerektiren yerlerin incelenmesi sırasında kötü bir rastlantı oldu; yöneticiyle konuşurken doğramacı ağzıyla konuşmayı akıl edemedim. Bocalayışım adamın gözünden kaçmadı. "Siz bu işten anlayan bir doğramacı gibi görünmüyorsunuz pek," dedi.

"İyi tahmin ettiniz," karşılığını verdim. Bu dikkatliliği hoşuma gitmişti. "Ben... yazıcı olarak grubun yazı işlerini yürütüyorum."

Toplantıda sorulan ilk soru şu oldu: "Şurabstov'a ne oldu? Tutuklandı mı? Bağlantı kurulabildi mi?" Timofey'le ben Şurabstov hakkında hiçbir şey bilmediğimizi söylemek zorundaydık. Şiddetli öfkelere göğüs gerdik. Sonra Timofey, Menşevikler tarafından planla-

nan ortak tavır konusunda açıklamalarda bulundu. Yanıt tek oldu: "Bir ortak tavır için ne olabilir? 1908 Aralığındaki ortak parti konferansının bağlayıcı kararlarını biliyoruz. Ondan sonra devrimin görevleri hâlâ çözümlenemedi. Bütün bölgede mücadelenin kayıtsız şartsız gerçekleştirilmesi için eskisi gibi çalıştık. Başka karar tanımayız. Başka bir değişikliğe de hazır değiliz, ayrıca bunu gerekli de görmüyoruz."

Birlik sorununun çözümü için Menşeviklerin yaptıkları spekülasyonlardan kaygıyla söz edildi. Ama bunun pek bir karışıklık getirmeyeceği ileri sürüldü, çünkü birlik isteği işçi sınıfı arasında çok güçlüydü.

"Öyle olsa bile," diye açıkladı Timofey, "Biz işçilerin gözlerini açacak ve onlara bu birliğin geçici olmaktan öteye gidemeyeceğini anlatacağız. İşçiler gerçek birliğini yalnızca tabandan sağlayabilir, devrimci amaçlar doğrultusunda birlik yapabiliriz. Menşeviklere soracağız: 'Beyim, sizin birliğiniz kime hizmet ediyor? Birlik içinde kimi eritmek istiyorsunuz? Politikacı ajan grubunu, iflas etmiş politikacıları ve geri çekilenleri mi?'" Gerçek birlik, işçi sınıfının aydınlanmasına yarayan bir silahtan farksız olmalıydı. Oysa böyle bir birlik Likidatörlüğün maskesini alaşağı etmekten vazgeçmek anlamına gelirdi. Legal konferans, legalitenin o yararsız ve içerikten yoksun törenlerine dönüştürülmek istenecekti. Önümüzdeki en önemli ve ivedi görev, yönlendirici bir bölge merkezinin, bölge komitesinin kurulmasıydı. Vasili bu oturuma katılanların içinden hemen bir bölge komitesi oluşturulması önerisinde bulundu. Timofey buna sertçe karşı çıktı. Ben onu destekledim ve Eski Asker de yanımızda yer aldı. "Hayır Vasili," dedi. "Sen şu anda gücümüzü ortadan kaldırmamızı öneriyorsun bize. Gericiler işte bizi bu yüzden dağıtamıyorlar; tutuklamalar, yakalamalar bu yüzden işe yaramıyor. Çünkü bizim örgütümüzde hem demokrasi hem de merkeziyetçilik var. Ama eğer biz şimdi tutar da kendi kendimizi seçersek demokrasinin ne anlamı kalır?"

"İyi ama başka türlü nasıl seçebiliriz bölge komitesini?" diye sordu Vasili. "İki seçenek var: Ya bölge komitesi olmadan çalışacağız, ya da şimdi, elimizden geldiğince iyi bir komite kuracağız. Başka türlü olmaz. Gericilik bizi çözüm bulmaya zorluyor. Şimdiki koşullarda parti hücresi delegelerini her işletmede demokratik yöntemlerle seçmek ve onları bölge konferansına çağırmak için, insanın deli olması

gerekir. Deneyin de görün. Gizli polis size bunun için teşekkür eder!"

Ben Moskova'daki öbür bölgelerin deneyimlerine işaret ettim: Eğer falanca ya da filanca yerdeki bir komite dağıtılırsa, yeni komitenin seçimi için bölge konferansı yapılmadığı sürece öndeki eylemciler arasından bölge komitesinin sınırlı haklarına sahip geçici bir yürütme komisyonu oluşturulurdu. Kısa süre önce Moskova Komitesi dağıtıldığında da böyle yapıldığını anımsattım.

Bu temelde hepimiz görüş birliğine vardık. Vasili de artık karşı çıkmadı. Yani bölge komitesinin haklarına sahip geçici bir yürütme komisyonunun kurulmasına karar verdik. Bu komisyona Eski Asker, ben ve Timofey seçildik. Tutuklanmamız durumunda yerimize geçecek yedek üyeleri de seçtik: Alyoşa Amcacık, Bromley fabrikasından Spiridon ve yalpalamadan bizim çizgimize uymak koşuluyla Şarkov...

Hemen bir bölge konferansı için hazırlık çalışmalarına başlama kararı aldık. Başarı kazanmak için her şeyden önce işletmeler arasında bağlantılar sağlamlaştırmamız gerekiyordu. Ayrıca içlerinde tümüyle ya da azçok güvenilir adamlarımızın olduğu birkaç yeni atölye ile yeni bağlantılar kurmak zorundaydık. Klavdia istenen bütün adresleri bulmak ve onları, kendilerini bulabilmemiz için Timofey, ben ve Eski Asker arasında paylaştırma görevini üstlendi. Sıkı ve başarılı bir çalışmayla yaklaşık kırk işletmeden 18-20 kişilik temsilcinin bulunacağı bir konferans yapabileceğimizi hesapladık.

Her işletmedeki yandaşlarımızın kesin sayısını saptamak çok güçtü. Aşağı yukarı dört yüz kişiyi bulduğunu tahmin ediyorduk. Bu sayı 1907'de Londra'da yapılan 5. Parti Kongresi öncesi kadar değildi elbet. Ama başımızı gömmeye de hakkımız yoktu. Örgüt yaşıyor ve çalışıyordu.

Timofey kısaca yasal örgütlerdeki çalışmalarımıza değindi. Bu alanda da daha fazla güç toplamak gerekliydi. Eski Asker, yasal örgütlerde çalışan bölge eylemcilerini bir toplantıya çağırmayı önerdi. Bunu ben yanıtladım: "Yasal çalışma için aramızdan herhangi bir 'özel kişi' ayıramayız. Biz daha çok illegal parti örgütümüzün sağlamlaştırılması için yasal olanakları nasıl değerlendireceğimizi bütün yanlarıyla ve ayrım yapmaksızın öğrenmeliyiz. Bunun için bir konferans çağrısında bulunulması fikrini desteklerim, ama yasal çalışma 'özel kişiler' için söz konusu değil, tersine hepimiz içindir."

Sonra Prohor'u bir provokatör olarak görmediğimize değinen soruları yanıtlamaya karar verdik: Kuşkulandığımız Machçı'yı ürkütmemek için bu konudaki araştırmalarımızı gizli tutmak istiyorduk.

Herkes işçi sınıfının kendini yetiştirmek için gösterdiği büyük çabadan söz ediyordu. Sonra propagandist seçildi.

Sonunda hem legal hem de illegal çalışma yönünden güçlerimizi paylaştırdık. İşçilerin yaşam koşulları konusunda yapılacak konferansa geniş bir kitleyi toplamak amacıyla uygun yerlerde kısa konferanslar düzenleyecek, zaman zaman legal olarak ortaya çıkacaktık.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bölgenin farklı yerlerine her gün belirli zamanlarda uğruyor, konferanslar veriyordum.

Avukatın yanında, yalnızca mutfaktan geçilerek girilebilen küçük bir odam vardı artık. Mutfak kapısının üst yarısı camlıydı. Daha ilk sabah avukatın hizmetçisi Fenya'yla camın üzerini kent yönetiminin propaganda kağıtlarıyla örttük.

Toplantılardan akşam geç saatlerde dönüyordum. Geriye az da olsa zamanım kaldığı için huzurluydum. Yalnız kalabiliyordum, gece konuğu olarak birisine yük değildim artık, ışığı söndürüp söndürmeyeceğime, biraz daha okumak isteyip istemediğime kendim karar verebildiğim için mutluydum. Ve eğer öbür bölgelerle bağlantı kurmak için sabah erkenden yola çıkmak zorunda değilsem, genellikle öğle üzeri evden çıkıyor ve Fenya'ya "üniversite"ye diyerek gerçekte buluşma yerine gidiyordum.

Fenya benimle konuşmaktan çok hoşlanıyordu. Birgün benden üçüncü şahıs ağzıyla söz etmeye başladı: "Şimdiye dek hiç böylesine kendi halinde bir kiracımız olmamıştı. Eve sessiz sedasız geliyor, çıt çıkarmaksızın odasına çekiliyor, onu işitmek hemen hemen olanaksız. Kapısını kapattıktan sonra hiç sesi soluğu çıkmıyor! Öylesine sessiz oluyor ki, kimi zaman hasta mı acaba diye bakmak için kapıyı açıyorum. Ama hasta değil. Oturmuş bir kitabın başına, hababam okuyup yazıyor. Sevincinden uçacak neredeyse. Ama kimi zaman da arpacı kumrusu gibi kös kös düşünüyor. Öylece oturuyor, kitabını görmüyor, dik dik yere bakıyor. Acı bir anısını mı düşünüyor yoksa, üniversitede kendisine verilen ödevi mi kuruntu yapıyor, bilmem artık. Sonra bir bakıyorsun yine keyifleniyor, odayı arşınlamaya başlıyor, neşeyle hoplayıp zıplıyor. Hanım hanımcık bir kız gibi yaşayıp gidiyor. Geleni gideni yok, o da kimseye gitmiyor zaten. Aklı fikri öğreniminde. Üstelik öylesine yoksulluk çekiyor ki! Bazen çayı bitiyor, o zaman kandırıyorum onu ve diyorum ki; 'Az önce çay demlemiştim, sana göre biraz daha var. Demli çay varken ne diye sıcak su içecekmişsiniz?' –'Yo!' diyor, 'bal gibi de yalan söylüyorsun Fenya! 'Sırf

bana ikram etmek için kendi çayını demlemişsin!' Ve ben karşılık veriyorum: 'Amma da yaptınız ha, size ne diye yalan söyleyeyim? Çayı ben almadım, hazırda vardı zaten!' Sonra ikimiz de gülüyoruz. Biz tabii ki küçük birer çocuk değiliz, her şeyin farkındayız. Eline para geçtiğinde doğrusu ya bana da bir şeyler veriyor. Eğer zengin olursa Fenya'yı altına boğar. Çok da nazik. En küçük işini görsem, 'teşekkür ederim Fenya, sağolasın Fenya' diyor. Bir kitabı var, neyin nesi olduğunu bilmiyorum ama elinden düşürmüyor hiç. Neden söz ettiğini bilmeyi çok isterdim. Ama bir kez bile başlığını okuyamadım. Ha bak, ben öyle utangaç değilimdir, aklıma ne gelirse pat diye söylerim, eğer bir şeyi öğrenmeyi çok istiyorsam sormaktan utanmam hiç. Birgün sordum ona, nasıl bir kitap bu diye. Sorumu geçiştirmeye çalıştı. Yalnızca merakıma güldü. 'İncil mi?' diye sordum. 'Ama olamaz, İncil'e benzemiyor, çok kalın,' 'Sevgili Fenya,' dedi 'Bu kitap, İncil'den çok daha güzel bir şey.' –'Öyleyse sırtın için yaldızlı değil?' diye sordum.

Fenya birdenbire kendine geldi, benimle üçüncü şahıs ağzıyla konuştuğunun farkına varmıştı: "Ben ne yapıyorum böyle? Nasıl da boşboğazlık ettim! Ah benim sersem kafam..." Başını salladı ve utanarak odadan kaçtı.

Kentin yorgun bir suskunluğa büründüğü geç saatlere kadar Lenin'in kitabı başında oturuyordum.

"İnsan düşüncesi doğal olarak nesnel gerçeğin toplamı olan somut gerçeği gösterebilme yeteneğine sahiptir ve bize de gösterir." Böyle cümleleri okurken büyük bir sanat yapıtı karşısında duyulan hoş bir tat ve sevinç hissediyordum. Kavrayışın sınırsızlığına ulaştırabilen ve dünyayı temelden değiştirip, biçimlendirebilen bu düşünceler beni kanatlandırıyordu.

Okurnakla geçen bu saatler sonsuz bir tat veriyordu bana. Yasalarımızın kesin bilgisiyle amacımızın gerçekliği, kesin yenilmezliğimiz, gücümüzü hissetmek, sevinç ve umut... Bunların hepsi anlatılamayacak bir mutluluk veriyordu bana.

Bölgedeki çalışmalar yolunda gidiyordu. İşçilerin onayı her yerde kesindi. Sevinçten uçuyorduk. "Gayri resmi toplantı"da Blagov'un ortaya çıkması ve bizim yanıtlarımız işçi bölgelerinde duyulmuştu. Kavga patlak vermişti, işçilerin istimi üzerlerindeydi.

Sert, nemli rüzgârlar esiyordu. Öğleye doğru hava ısınmış ve kar çoktan çözülmeye başlamıştı.

Timofey, Eski Asker, Vasili, Falke, Sonya, Brumley'den Alyoşa ve ben, günlük toplantımızı yaptık. Sendika bürosundaki güvenilir yoldaşlardan şimdiye kadar hiç ilişki kuramadığımız işyerlerinde konuşma yapma çağrısı almıştık. Bizim genel bölge çalışmamızın sürdürülmesi her şeyden önce de ilişkilerimizin sürdürülmesi için, çok sakıncalı da olsa, Klavdia'yı da bu konferanslarda görevlendirmek zorunluydu.

Sonunda Stepan da köyden döndü. Agaşa'yı güvenilir ellere bırakmıştı. "Köydekilerin nasıl yaşadığını bilmek ister misin? Sana bazı şeyler söylemek istiyorum Pavel İvanoviç. Köydeki yaşam, dışardan bakıldığında gri küllerle örtülü görünüyor. Ama küllerin altında korlar parlıyor; hafif bir rüzgâr esse, küller savrulacak, ateş bir anda canlanıverecek. Şimdi köylerimizdeki bütün tarlalar alınmış ve yanındaki yöresindeki binalarla birlikte, ticaretle uğraşan bir çiftlik kurabilecek durumda olan zengin köylülere verilmiş. Zengin çiftçiler bu konuda çok cimriler. Hepsi de özel mülk olarak daha fazla tarla ile köylerin en iyisini almak istiyorlar. Bu küçük bir iş değil. Ama cimri olsun ya da olmasınlar toprak almaya pek de yeltenemiyorlar, neden dersen yoksullar ve hatta orta halli çiftçilerin saldırısına uğruyorlar. Onlar da bu haydutları toplumu yağmalamakla suçluyorlar. Bununla birlikte, tamahkârlık çoğu kez korkuya baskın çıkıyor ve zenginler tek başlarına çiftçi olmaya çabalıyorlar."

Stepan, Nastya'ya da uğrayıp konuşmuş. "Tek başına çiftçilik yapan birinin hizmetinde çalışıyor, işi çok ağır. Çiftçi, topluluktan çok kısa bir süre önce ayrılmış. En iyi toprağı vermişler ona. Hem de köyden yarım verst uzaklıkta, ırmak boyunda güzel, sulak bir çayırlıkla birlikte... O yörenin en verimli toprağı... Ben bu Stiçkov köyünü bilirim. Oradaki çiftçilerin toprakları çok azdır. Ama iyice yabanileşmişler, çünkü en iyi parça ellerinden alınmış. 'Niçin?' diye sormuşlar. 'Biz ne suç işledik? Ve o niçin ödüllendiriliyor? Biz insan değil miyiz? Vergi ödemiyor, askerlik yapmıyor muyuz? Bizim de çoluk çocuğumuz yok mu? Haklı olarak ateş püskürüyorlar. Komşular arasındaki dostça konuşmalar bile artık hiç yok. Ama kendi başına çiftçilik yapan tıpkı bir kurt gibiymiş, dişlerini gıcırdatıyor, tüyleri dimdik bir

kürkle ortalıkta dolaşıyor ve başka şeyler daha ele geçirmek için ortalığı kolluyormuş. Ama köylüler pabuç bırakmıyorlar elbet. Her gün adamın bir şeylerini kırıp döküyor, sonra da iz bırakmadan ortadan yok oluyorlar. Adam gözdağı veriyormuş: 'Eğer birini yakalarsam, onu Sibirya'ya sürdüreceğim. Bugün çalışkan çiftçilerin değeri biliniyor, destekleniyorlar. Tembeller ve yaygarayı basanlar ise hava alıyor!' Köylülerse şu karşılığı vermişler: 'Dene bakalım hele, gönder bizi Sibirya'ya da görelim! Ama dikkat et de sen kendin daha uzak bir yere gitmeyesin!' –'Nereye yani?' Sormuş adam. 'Öbür dünyaya!' –'Demek beni öldürmekle tehdit ediyorsunuz? Görürsünüz gününüzü, jandarmanın kırbacını yiyin de aklınız başınıza gelsin!' Ve gerçekten de üç gün geçmiş geçmemiş, köy yönetiminden iki atlı jandarma gelip köyün içinde bir aşağı bir yukarı koşturmuşlar. Çocukları bile kırbaçla tehdit etmişler. Sonra da o çiftçiye gitmişler. Adamın adı Doldon. Jandarmalar köye yine geri dönmüşler, köylülerden birini tutup oturtmuşlar ve eski çamların bardak olduğunu söylemişler. 'Sizin o kızıl bayrağınızın damlarda dalgalandığı 1905 yıllarında değiliz artık. Bugün düzen hüküm sürüyor. Yok yere kimseye dokunacak değiliz. Ama talancılığa kalkışacak olursanız hakkından gelmesini biliriz, bizden söylemesi!

"Köy topluluğundan ayrılan çiftçi bu olaydan sonra azgın köpekler getirmiş. Hayvanlar Nastya'yı neredeyse parçalayacaklarmış. Nastya, Agaşa'yı yoklamak için çiftlikten ayrılmış. Tam gizlice geri dönüyormuş ki köpekler üzerine saldırmış. Doldon kıyametleri koparmış: 'Nereye sıvıştın laf taşıyıcı, çiftliğim hakkında neler yumurtladın köyde? Eğer köydekiler köpeklerimi zehirlemeni söylüyorlarsa, bil ki önce kendin geberirsin!' Nastya'ya fabrikaya, Moskova'ya gelmesini önerdim. 'Hayır' dedi. 'Fabrikadan korkuyorum.' Fabrikada çalışan kızlar ona çok kötü şeyler anlatmışlar, şiddetli sıcaktan, pis kokudan, tozdan, iş kazalarından, usançtan ve verem illetinden söz etmişler. 'Korkuyorum' diye kestirip attı, ne dediysem kararından caydıramadım. Eğer orada olsaydın, ona mutlaka benden daha iyi bilgi verirdin. Belki de korktuğu filan yok; genç bir delikanlının onu Moskova'ya götürdüğü dedikodularının yayılmasından çekiniyordur. Belki de çok gururlu ve benim yardımım olmaksızın da yaşayabileceğini kanıtlamak istiyor. Ne diyorum sana gururlu biri o, gurur-

lu! Konoplinler'in oradan da bu yüzden çıktı ya zaten. Ah Pavel İvanoviç, şimdi köye senin gibi ajitatörler gönderilmeli. Çünkü köylülerin öfkesi gittikçe artıyor. Gelgelelim gözlerini açacak doğru bilgilerden yoksunlar. Bu sözüme mim koy, ilkbahara kalmaz, o çiftçinin çiftliğini ateşe verecekler. Peki ama sonra? Diyelim ki yaktılar, ya sonra? Örgütleri yok. Boşu boşuna akıntıya kürek çekmiş olacaklar. İki üç tane güvenilir köylüyle görüştüm. Onlara burada büyük bir davanın söz konusu olduğunu ve gizli bir örgüt kurulması gerektiğini anlattım. Güçlerini toplamaları, çoğaltmaları ve kopuk kopuk, dağınık eylemlerle parçalanmamaları gerektiğini söyledim. 'Bizimle ilişki kurun, işçi sınıfıyla,' dedim. Doğru mu söylemişim Pavel İvanoviç, yoksa hata mı yaptım? Benim şimdi en büyük sorunum kendimi yetiştirmek, daha çok şey öğrenmek. Fabrikadaki meslektaşlar ille de işçi eğitimi kursuna git diye üsteliyorlar. Kendileri akşamları oraya gidiyorlar. Dediklerine göre orada coğrafya ve tarih dersleri çok iyi açıklanıyormuş..."

Stepan'ı Timofey'in yönetimi ve desteği altında çalıştırmaya karar verdim. Büyük yaş farkına karşın buna ikisi de sevindi. Stepan için gerçekten çok iyi oldu, çünkü Timofey'in yanında çalışarak, partiye olan bağlılığı gelişebilir, insanları kendine çekme becerikliliğini kazanabilir ve onun duygululuğunu, inceliğini kendine örnek alabilirdi. Timofey'den herkes bir şeyler öğrenebilirdi. Doğrusu ya Timofey'e imreniyordum. Stepan bana karşı niçin dikkatli davranıyordu?

En sonunda, hep bir şeylerle meşgul olan İvan Yelistratoviç Şarkov'la karşılaşmayı başarabildim.

"Menşeviklerin bizim SDAPR'nin devrimci bayrağını aşağı indirdiklerini sana bildirmek bir Menşevik olarak bana çok ağır geldi, Pavel. Benden sakındıkları için her şeyi anlatmazlar. Ama kötü bir şeyler olduğunu seziyordum. Yefim Sviyaskin'le kavga etmeye zorunlu olmak bana çok güç geldi. Çünkü biz her zaman tek bir yürek, tek bir ruh olmuştuk. Gerçi ben tatlıcıyım oysa matbaacı. Ama biz oldum bittim birlikte bulunurduk ve hatta hapse bile birlikte girmiştik. Şimdi Moskova'da Petersburg'daki büyük Menşeviklerden biri bekleniyor. Bakarsın, kuşkularını giderir. Ama nereye kadar? Evet, buraya kadar eski parti için birlikte olanlarla gitmeye hazırım. Ben eski bir yeraltı savaşçısıyım, kendimi illegaliteden koparmayı hiç düşünmüyorum."

Şarkov bundan kısa bir süre sonra yasal bir toplantıda işçi yaşantısının sorunları üzerine yapılacak konferans hakkında konuştu. Onun ne için ve ne konuşacağından önceden haberimiz vardı. İhtiyar benden bu konferansa katılmamı rica etti: "Şarkov'un silahının henüz körelmediğini görmelisin. Güvenliğini de biz sağlayacağız. Seni gizlice getirecek ve sonra da gizlice geri götüreceğiz."

Bu benim için hiç de küçümsenmeyecek bir tehlikeydi, ama yine de reddetmek istemedim.

Şarkov toplantıda çok içten, yalın ama canlı bir dille konuştu. Çok iyi bir konuşmacıydı, sözleri soyut değil, tersine resim gibi, yaşamdan örneklerle doluydu. Tumturaklı laflar etmiyordu, süslemelerden uzak, her zaman rastlanan, herkesçe anlaşılan sözcükler kullanıyordu. Ama daha da önemlisi, söz verdiği gibi Likidatörlere karşı saldırıya geçmesi –tabii açıklamalarla– bizim çözümlerimizi kayıtsız şartsız savunmasıydı. Şöyle diyordu: "Yoldaşlar biz hepimiz 'üç balinaya' sahip çıkıyoruz ve bizim delegelerimiz de ona sahip çıkmakla görevlendirilecekler."

Polis komiseri ayağa kalktı. "Bu deyimi kullanmanızı yasaklıyorum!"

"Neyi yasaklıyorsun?" diye sordu Şarkov.

"Üç balinadan söz ettiğinizi bal gibi biliyoruz. Bunları bilmeyen mi var: Cumhuriyet, toprağa ve mülkiyete el konması ve sekiz saatlik işgünü."

"Bakın, eğer polis komiserinin kendisi cumhuriyetten söz ediyorsa o zaman biz bunu onaylamak ve severek açıklamak zorundayız..."

Polis komiseri, Şarkov'a sille tokat girişecekti neredeyse: "Bu deyimi sana yasaklıyorum, domuz herif!"

Şarkov'un tutuklanması kesin gibi görünüyordu. Ama güvenlik önlemi alındığı konusunda güvence verirken doğru söylemişti Şarkov. Adamları tetikteydiler. İşçiler hemen ayağa fırladılar, bağırıp çağırarak komiseri oradan uzaklaştırdılar. Bu arada Şarkov da konuşma yerinden ayrıldı. Bundan sonraki olayları izleyemedim, çünkü oradaki görevliler kontrole başlamadan önce kaçmak zorundaydım.

Mutlu bir uyarı üzerine göze çarpmayan küçük bir kapıya koştum ve en kötüsünden beni saklayacak bir dam bulurum umuduyla gelişigüzel dışarı süzüldüm. Ama daha iyisi oldu. Kapı insanların olmadı-

ğı bir avluya açılıyordu. Çabucak çitlerin arasındaki kapıdan dışarı çıktım.

"Dur! Nereye?" Yandaki binanın arkasından bir polis çıktı.

Uzun uzadıya düşünmeksizin geri döndüm. Polis de ardımdan geldi. Neyse ki tam o anda birkaç işçi dar kapıyı zorladı ve polis kararsız kaldı. İşçiler kapıya üşüştüler. Bu arada bir sundurmanın arkasındaki alçak çitlerin önünde çocuklarca yapılmış bir kızak kayma yolu çarptı gözüme.

Caddeye çıktığımda peşime bir ajanın takıldığını fark ettim. Çok şükür ki yalnızdı. Öteki ajanları yardıma çağırmadan önce bir şeyler yapmam gerekiyordu. Derken, sokakta hızla giden bir dizi boş çiftçi kızağı gördüm. Sürücüler neşeli sesler çıkararak ve ıslıklar çalarak atları sürüyorlardı. Bir sürücü kızağa "binmek" istediğimi görünce atını daha da hızlandırdı ve benimle dalga geçti.

"Hey, hızlı koşucu, arkamdan yetiş bakalım!"

Bütün hızımla kızağın kenarına sıçradım, ama dengemi koruyamadım ve tepe taklak içeri yuvarlandım. Sürücü dostça gülümsedi ve atları dörtnala kaldırdı. "Haydi ileri arslanlarım!" Sonra bana döndü. "Korkma, madem ki kapağı buraya atmayı becerdin, artık seni avlatmam."

Keyifli çığlıklarla Moskova köprüsü üzerinden kaydık; Moskvorezka Caddesi boyunca dörtnala koştuk; Kızıl Meydan'ı geçtik ve İverski Kremlin kapısına geldik. Kızak hareket halindeyken aşağı atladım ve kalabalığın arasına karıştım. Hemen arkamdaki küçük kilisenin önünde köylünün kızağını izleyen kiralık bir kızak durdu ve aşağıya bir herif fırladı. Kürk şapkalı adam sanki kiliseye gitmek ve dua etmek istermiş gibi yaptı. Şapka takmış ajanı tanıdım. Moskova bölgesinden beri beni izleyen adamdı.

Küçük kilisenin önü, aralarına karışabileceğim kadar kalabalık değildi. Hızla Osonti-Ryad'a doğru yürüdüm. Orada trafik biraz daha kalabalıktı. Ama ajan orada da peşimi bırakmadı. Ne yapmalıydım? Hemen caddeden karşıya geçtim, kiliseye doğru yürüdüm. Kilisenin önünde antika satıcıları birtakım putlar satıyorlardı. Önlerinde öbek öbek insanlar vardı. Ama ajan bir türlü gözden kaçırmıyordu beni.

Adımlarımı hızlandırdım. Büyük Dmitrovka Caddesi'nin köşesine

geldim. Şansım varmış ki Soylular Kulübünün önünde büyük bir kalabalık vardı. Ünlü bir virtüözün akşam konseri için bilet isteyen tüccar takımından insanlarla doluydu ortalık. Kalabalığın arasına daldım. Birden aklıma geldi: Soylular Kulübü'nün vestiyere açılan bu giriş kapısından başka, Büyük Dmitrovka Caddesi'ne çıkan bir çıkış kapısı daha vardı. Hemen giriş kapısına yöneldim.

Vestiyerde smokinli, kolalı gömlekli bir adam bana doğru geldi. Yanında benim ev sahibim olan avukat ve ikisinin arasında da samur kürklü ve samur şapkalı bir kadın vardı. Kadının her davranışında egemenlik, aşırı doygunluk, ama her şeyden önce de kendini beğenmişlere özgü kibirli bir hava okunuyordu. Kürk şapkasının altından bakır kırmızısı perçemleri görünüyordu. Aksinya'ydı bu! Evet, evet, Aksinya Konoplina'nın ta kendisiydi! Tam da karşılaşacak zamanı bulmuştuk hani! Bundan nasıl kaçınabilirdim?

Smokinli adam kulüp yöneticisi olmalıydı. Aksinya'nın önünde büyük bir yüzsüzlükle ve dalkavukça eğildi, sonra da yelpazelendi. Avukat da yaltakçılıkta ondan geri kalmamaya çalışıyordu. Yönetici, müdürlük odasının kapısını açtı. Aksinya'nın içeri girmesi için kölece bir havayla bekledi. İşte tam o anda Aksinya beni fark etti, eşikte dikildi kaldı. "Gözlerime inanamıyorum, siz ha? Çağrılı gibi geldiniz! Tam da gerekli olduğunuz bir zamanda! Bizimle gelin, yapılacak küçük bir işim var. Ondan sonra sizinle ilgilenebilirim, içeri girin!"

Ajan, kalabalığın arasına sıkışıp kalmış olmalıydı, ondan kurtulmak için bundan daha iyi bir fırsat bulamazdım. Müdüriyet odasında bir süre saklanabilirdim, av köpeği de gizlendiğim yeri bulmak için bol bol kafa patlatabilirdi. Ne var ki, burada olabildiğince uzun süre, yani ajanı atlattığıma emin olana dek oyalanmalı, sonra da hızla Dmitrovka Caddesi'ne bakan çıkış kapısına yönelmeliydim.

Müdüriyet odasında avukatla el sıkıştık. Aksinya şaşkın şaşkın sordu.

"Ne, siz Pavel İvanoviç'i tanıyor musunuz?"

"Nasıl?" diye sordu avukat.

Aksinya'nın kırdığı potu düzeltmek için hemen araya girdim. "Adımı değiştirdiniz. Benim adım Luka Pavloviç."

"Tastamam öyle," diye onayladı avukat. Adam, beni pasaportumdan bu adla tanıyordu.

Aksinya gözlerini kırpıştırdı. Şimdi ne yapacaktı? Belki de beni ele verecekti. Böylelerinden her şey beklenebilirdi. Büyük bir gerginlik içinde beklediğimi biliyordu, bu işkenceyi uzatıp uzatmamak konusunda bocaladığı belliydi. Kürk şapkasını ağır ağır çıkardı, kendini beğenmiş bir havayla başını yukarı kaldırdı, parlak gurup rengi, kıpkızıl saçlarını silkeleyerek geriye attı. Yeşil gözleri neşeden pırıl pırıldı: 'Şimdi benim misin? Elime düştün mü?' der gibiydi.

Bana alabildiğine yabancı gelen bu kadına ve onun gibilerin dünyasına karşı büyük bir öfke ve kin duygusu yükseldi içimde. Kızıl perçemi ve yeşil gözlerindeki buyurucu havadan hiç mi hiç hoşlanmıyordum. Meydan okurcasına bir anlam okunuyordu bu gözlerde.

"Ne? Luka Pavloviç mi? Ha öyle ya, şimdi anımsadım. Adınızı değiştirmiş ve Pavel Lukitiç yapmıştım," diye durumu değiştirdi Aksinya. Bu arada yeşil gözlerini kurnazca kırpıştırıp duruyordu.

"Siz 'Pavel İvanoviç' demiştiniz ama," diye diretti avukat.

"Hayır, ben 'Pavel Lukitiç' dedim!" diye bağırdı Aksinya. "Dilinizi çekip çevirmesini bilin. Bana güzel güzel inanmanızı, sözümü dinlemenizi ve beni saymanızı istiyorum!"

Bu cüretkarlık bana biraz aşırı gibi geldi. Belli ki Aksinya'nın bir art niyeti vardı, çünkü beni ele vermemişti. Yanlarından hemen ayrılmak istiyor, ama ajanın belki de hâlâ dışarılarda dolandığını düşünerek kendimi tutuyordum.

"Müdür ne yazık ki burada değil," dedi yönetici, Aksinya'nın önünde eğildi. "Ama ben her şeyi kendi elimle düzenleyeceğim. Lütfen dostluk gösterin de biraz bekleyin." Bunu söyledikten sonra bir kapının ardında gözden kayboldu.

"Şu domuzluğa bakın hele!" dedi Aksinya öfkeyle. "Burada bir saat içinde konser verilecek. Hem de nasıl bir konser! Moskova'nın bütün kürkleri, bütün pırlantaları burada gözler önüne serilecek. Oysa ben bunu şimdi öğreniyorum. Gecikmekle büyük aptallık ettim. Bilet için birini yolladım, adam geri döndü ve kem küm etti. 'Olmuyor, hepsi satılmış!' Bana 'Olmuyor!' demeye kimse cesaret edemez. Kalktım apar topar buraya geldim, bu işle ilgilenmesi için hemen avukatımı buldum. Parmağımı kıpırdatsam yeter, hemen bilet bulurum. Moskova'da şimdi hangi rolü oynadığımı işittiniz mi? Arhip bana ve Valerian'a paylarımızı verdi. Evet, işte bu avukat, sevgili kayınbira-

derimi köşeye sıkıştırdı. Arhip yılan gibi kıvrandı, ama sonra yelkenleri suya indirmek zorunda kaldı... Ve grevi de yitirdi. Bu onun için belki de kazançlı oldu. Çünkü iş çabucak gelişiyor, Arhip daha da fazla kazanmayı hesaplıyor. Kendime yeni bir villa satın aldım. Şu anda orada duvar süsleri yapmakla uğraşan bir usta var. Düşünün, yalnızca bu boya işleri bin rubleye patlıyor! Bir kitaplık aldım. Hepsi yaldız kapaklı sekiz bin yapıt. Sonra Marya Vasilyevna Yakuntiçkova'nın resimleri... Bunlar öyle sıradan resimler değil. Ressamı bir fabrikatör kızıdır! Çiçek resimleri çiziyor... Örneğin leylak... Resimlere bakınca çiçek kokusu duyuyorsunuz. Tablolar için altın çerçeveler ısmarladım. Şimdi, dinlenmek istediğim zamanlar bana kitap okuyacak birisini arıyorum. Ve bir de, mektuplarımı yazacak ve hangi baleye bilet alınması gerektiğini bilebilecek kadar iyi yetişmiş bir sekreter.. Hayır, yurtdışına çıkmadık. İnsanın çok parası varsa Moskova'dan daha güzel bir yer bulamaz. Hem sonra şu İngilizlerin adetleri de ne? Budalaca, çabuk gücenmekten başka bir şey bilmezler. Gerçekçi bir yaklaşımla bakılırsa her şeyleri rahatsız edici; hiçbir zaman olağan bir insan gibi öksürmezler. Gösterişmiş, cakaymış, hak getire! Bayanları kedi gibi çağırıyorlar: 'Misis'. Bütün bunlar sinirime dokunuyor! Geçenlerde kendime bir köpek satın alayım dedim. Avcılar sordular: –'Sayın bayan İngiliz dog köpeği ister miydiniz? –'Siz delirdiniz mi?' dedim onlara. 'Bana istediğinizi verin, hatta bir Habeşli bile olabilir. Ama asla İngiliz istemem, asla!' Çok şükür ki Danimarka'lı bir dog köpeği satın aldım. Her neyse işte, Moskova'da kaldık. Laf aramızda, size bir şey söylemek istiyordum, ama durun hele..."

Aksinya hemen avukata döndü: "Koş dostum ve şu smokinli züppeye bunca zamandır ne halt ettiğini sor."

Avukat her an hizmete hazır bir durumda, yöneticinin girdiği kapının arkasında kayboldu.

"Evet, şimdi yalnızız," diye yeniden söze başladı Aksinya. Sesini alçaltmıştı şimdi. "Evet önerimi söyleyebilirim artık: Bana sekreter olmak istemez miydiniz? Düşünün bir kez! Bundan kazançlı çıkarsınız. Evet gerçekten kazançlı çıkarsınız. Bugünlerde biz tüccar takımında eski devrimcileri işe almak pek moda oldu. Bazı tüccar karıları bununla övünüyorlar. 'Evet benim sekreterim bir zamanlar devrimciymiş, ama şimdi.'" Eski asilerin pek çoğu çok akıllı ve değerli. De-

diklerine göre eğer isterlerse her işin yolunu bulabiliyor ve her istediğini yaptırabiliyorlarmış. Örneğin seni ele alalım. Bir zamanlar bizim fabrikada nasıl da ustaca grev çıkardınız! Hatta Arhip seni yerin dibine batırdığı ve ağzına geleni söyleyerek verip veriştirdiği halde o bile kabul etmek zorunda kaldı. 'Evet bu şeytan, halkla ilişki kurmasını biliyor doğrusu.' Şimdi, ne diyorsun? Geliyor musun? Bunun için garnizon komutanına senin adına iyi şeyler de söyleyebilirim. Böylece her şey geçmişte kalır. Acıların sona erer, kimse kılına dokunmaz. Ve Konoplinlerle birlikte gül gibi yaşayıp gidersin. Şimdiye dek hiç yaşamadığın bir biçimde yer içer, yan gelip yatarsın. Senin gibi kültürlü birisi bana şu anda çok gerekli. Seninle erkek olduğun için ilgilendiğim aklına gelmesin sakın..." Aksinya beni tepeden tırnağa şöyle bir süzdü: "Doğrusu ya hiç de kötü bir görünüşün yok hani... Eğer üstüne başına iyice çekidüzen verilirse bizim namuslu toplumumuza bile uyabilirsin."

Neredeyse zıvanadan çıkmak üzereydim artık. Ayağa kalktım. Ona ağzının payını burada vermek gereksiz bir iş olacaktı. Hızla çıkış kapısına yöneldim. Ajan umudunu kesip ardımı bırakmış olmalıydı.

"Nereye? Nereye koşuyorsun?" Aksinya ileri atılarak koluma yapıştı, önümü kesti. "Beni nasıl gücendirirsin böyle? Neden konuşmuyorsun? Düşün bir kez: Bir prens mi, yoksa bir şeytan mısın sen? Senin gibi insanlar hangi tür odundan yontulmuştur? Hayır, seni bırakmam. N'olursa olsun bırakmam ve eğer şiddet kulanarak karşı koymaya kalkarsan, sana başeğdirmek için o zaman başka yollara başvururum. Ben, beni kıranları kolay kolay unutmam."

Onu yavaşça kenara çektim ve odadan çıktım.

Ajan artık ortalıkta yoktu. Akşam olmak üzereydi. Birdenbire bastıran sis henüz yakılmış olan gaz fenerlerinin yeşilimsi ışığında kopkoyu görünüyordu.

Bugünkü işlerim hâlâ bitmemişti. Giraud atölyesinden takma adı 'altın çocuk' olan işçi Vanya Arefyev'i bulmak zorundaydım. Onunla öğlenki toplantıda tanışmıştık ve aslında iki gün sonra buluşacaktık.

Bana adresini vermiş ve kararlaştırdığımız akşam üç arkadaşını getireceğine söz vermişti. Dördü de işçi eğitim kursuna gidiyorlardı. Vanya bu yüzden akşam 10'dan önce gelmememi rica etmişti. "1905'te biz henüz gencecik delikanlılardık, ama buna karşın pro-

paganda toplantılarına giderek kitaplar okuduk. Aralıkta devrim kırıldığında tabii ki sobanın arkasında yan gelip oturmadık. Daha sonra dördümüz de kendi kendimizi yetiştirmek için heyecanla işe sarıldık. Ben *İki Taktik*'i iyice okudum, öyle ki kimi yerlerini bir şiir gibi ezbere bilirim. Onları bugün bile söyleyebilirim."

Arefyev'le tanışmak bizim için yeni bir ilişki kurmak demekti. Onu kararlaştırdığımız zamandan önce aramakta hiçbir sakınca görmüyordum. Vanya'nın yanında çok az kaldım, toplantının gün ve saatini bildirdim. Ziyaretime umduğumdan daha fazla sevindi. "Görüyorum ki, sen bizimle gerçekten ilgileniyorsun. Arkadaşlarıma komiteden bir yoldaşın beni ziyaret edeceğini söylediğimde benimle alay etmişlerdi. "İnanma, hemen söz verilir, ama bu sözün yerine getirildiği çok enderdir." Vanya Arefyev yirmi iki yaşındaydı, ama yaşına göre çok nazik ve bilgiliydi. İşte bu yüzdendir ki; 'altın çocuk' diyorlardı ona.

Eve girmeli miydim? Bunu çok isterdim, çünkü çok yorgundum, ama Siperliksiz'e gitmem ve Timofey'le birlikte Machçı'nın maskesini düşürmek için ellerini çabuk tutmalarını söylemem gerekiyordu.

Siperliksiz evde yoktu. Avdotya bana fısıltıyla (yanında çekinilecek kimse olmadığına göre fısıltıyla konuşması önemli şeyler anlatacağının bir belirtisi olmalıydı.) Frol'un gün doğmadan gittiğini anlattı. "Üçü birlikte gittiler. Önce Timofey geldi. Petya'yı beklediler. Sonra birbirleriyle fısır fısır konuşup hemen yola çıktılar. Petya dedi ki; 'İhanet edeni bugün yakalayacağız.' Pyotr'un çalıştığı gece kulübüne gittiler."

Konuşmalarımızı işiten Lukerya da tahta bölmenin arkasından çıktı. Bana dostça güldü ve aynı anda da hüzünlendi. "Bizi ziyarete mi geldiniz?" Onunla biraz dertleşmemi istiyordu.

"Evet, Luşa, Afonya'sını işe yerleştirdi."

"Zavallı yavrumu bir ayakkabıcının yanına verdim. Dev gibi bir adam. Bir deri bir kemik, öfkeli, uzun saçlı. Saçlarını bir kenevir ipiyle alnına bağlamış. Birisiyle konuşurken onu hiç görmüyor sanki, dik dik karşıya bakıyor."

"Olduğundan daha fazla kötüleme Lukerya. Kunduracı dediğin de tıpkı öteki meslektaşlarından farksızdır. Bu el sanatçılarının hepsi asık suratlıdır. Evet, Pavel İvanoviç. Lukerya'ya nasıl bir öğüt vermem gerektiğini bilemiyorum. Çocuğu işe yerleştirdiğine göre artık köye dön-

sün mü dönmesin mi, yoksa biraz daha kalıp küçüğün nasıl yaşadığını görsün mü görmesin mi, bir türlü karar veremiyor. Ama ben diyorum ki, görüp de n'olacak? Eskisinden daha iyi olacak değil ya? Hem annesinin gittiğini öğrenmesi çocuk için daha iyi olacak belki de..."

"Onu bugün ziyaret ettim," diye ağıt söylercesine yakınmaya başladı, Lukerya. "Zavallının yabancı insanların yanında nasıl acı çektiğini, yüreciğinin nasıl hop ettiğini gözümle göreyim dedim. Yarım kilo beyaz ekmek aldım ona. Atölyenin bir köşesine oturduk. Kulağıma fısıldadı: Allah aşkına beni ziyarete gelme anne. Ötekiler alay ediyor benimle. Yumuşacık, sımsıcaktı aldığım ekmek. Ekmeği tutup kopartıyor, ama lokmalar ağzında büyüyor, boğazına diziliyordu sanki. Öyle acıdım ki yüreğim cızz etti. Onu böyle görünce kendimi tutamadım, ağlamaya başladım."

"Sen gerçekten de aptalsın Luşa, aptal!" dedi Avdotya. "Yanında gözyaşı dökmekle çocuğun acısına tuz biber ektiğinin farkında değil misin!"

"Bunu anlamıyor muyum sanıyorsun? Elbette biliyorum, ama n'apayım, başka türlü davranmak elimde değil..."

"İyi, peki Afonya ne dedi senin ağlamana?"

"İnan bana sert sert baktı. Tıpkı ölen babası gibi. Babası da sağlam iradeli birisiydi. Oysa şöyle diyeceğini sanıyordum: 'Beni eve götür anne, senin sözünü hep dinleyeceğim. Yeter ki beni eve götür. Ama ne gezer! Bunun yerine ne dedi biliyor musun? 'Niçin üzülüyorsun anne? Üzülmekle bir şey geçmez eline. Bir dahaki yılbaşında ziyaretine geldiğimde yeni çizmelerim olacak. Buna herkes şaşıracak. Evet, diyecekler ki: Bizim Afanasi'ye de bakın hele!' Sonra güldü, oysa zavallıcığın gözleri doluydu, kirpiklerine asılı kalmıştı damlalar."

"Yürekli bir çocuk!" diye güldü Avdotya.

"Çakmak taşı gibi de sert," diye bu tespiti pekiştirdi Lukerya.

Geri dönerken dar yolun köşesinde Siperliksiz'le karşılaştım. Gizlice geri döndü.

"Evet, ne oldu?"

"Çok kötü Yoldaş Pavel. Boşu boşuna bekledik. Köpekler gelmediler. Ya bir şeyden kuşkulandılar ya da yalnızca rastlantıyla gelmediler. Görüşmek için belki de daha sevimli bir kulübe gitmişlerdir.

Şimdi başka bir yerde oturuyor olabilirler. Eğer onları yakalamak istersek uzun uzun arayabiliriz. İnsan kendinden olanları bırakıp yabancılara nasıl koşabiliyor, anlamıyorum! Bütün dünyada hiçbir büyük birlik yok."

Klavdia'yı görmek için şiddetli bir istek duydum birdenbire. Siperliksiz'le vedalaştım. "Ne acelen var?" diye şaşırdı Siperliksiz. Sesimi çıkarmadım, koşaradım uzaklaştım. Birkaç adım sonra dönüp arkama baktım. Siperliksiz hâlâ köşede duruyor ve bana bakıyordu.

Koşmaya devam ettim. Yüreğimdeki sevinç durmadan artıyordu. Düşmanlarımızın kin dolu dünyalarıyla burun buruna gelmek, ahlaksal üstünlüğümüzün ne denli güçlü olduğunu daha da belirginleştiriyordu. Halkın devrime olan bağlılığı capcanlıydı, kitleler yeni bir güç kazanıyor, gitgide uyanıyordu; bunu görüp de kendimi nasıl mutlu hissetmezdim! Büyük, anlamlı bir yaşamla dolu davamızın verdiği utkunluk, bu kavgadan yüzümüzün akıyla çıkacağımızı söyleyen güven duygusu, kendi gençliğimin, sağlığımın ve ilk aşkının duygularıyla sıkı sıkıya bağlanmıştı.

Şimdi bir an önce Klavdia'ya gitmek istiyordum. Onu görmek istiyordum ve bu yalnızca bir an olmalıydı. Ama neredeydim? Sokaklar niçin böyle bomboştu? Gerçekten de çok mu geç olmuştu? Bacaklarım tıpkı sürgünden döndüğüm ilk günkü gibi kendiliğinden kararı vermişti. Yüreğimin istediği yöne doğru sürüklüyorlardı beni. Kendimi Klavdia'nın şimdi oturduğu mahallede buldum.

Evin kapısını uzun süre çaldım. Önce açmak istemediler. Sonunda ayak sesleri işittim. Kaba bir erkek sesi yükseldi: "Böyle güm güm kapı çalmak da ne oluyor! Gecenin köründe ne diye gürültü yapıyorsun?"

Ayak sesleri yine uzaklaştı. Ne yapmalıydım? Kapıyı bir kez daha çalmaya karar verdim. Beni belki de tekme tokat atmaya kalkarlardı...

Kapının arkasından yeniden bir ses yükseldi: "Kim o, ne istiyorsunuz?"

"Klavdia İvanovna Seliverstova'yı görmek istiyorum. Lütfen uyandırın onu."

Klavdia son derece huzursuz ve korkulu bir yüzle kapıyı açtı. "Kötü bir şey mi oldu?"

"Hayır, hayır, kötü bir şey yok. Tam tersine sevgili Klavdia. Büyük, ertelenemeyecek bir mutluluk!"

"Ertelenemeyecek bir mutluluk mu? Anlayamadım, ne demek bu Pavel?"

"Öyle bir sözcükle açıklanamaz bu," karşılığını verdim. Aslında daha çok sözcükle de açıklayamayacağının bilincindeydim...

Odasının ışığını yaktı ve beni içeri aldı. Oturdum, ona da karşıma oturmasını söyledim. Onu gördüğüm için sonsuz bir mutluluk duyuyordum.

"İyi ama ne oldu Pavel? Niçin öyle geç saatte geldin, beni korkutup bütün evi ayağa kaldırdın?"

Dirseklerimi masaya dayadım, yüzünü ellerimin arasına alarak sevgili gözlerinin içine baktım. Son derece şaşkın ve huzursuzdu, ne söyleyeceğimi merakla bekliyordu.

"Daha ne olsun?" dedim. "Her şey iyi gidiyor, sevgili Klavdia. Devrimin artık uzakta olmadığını düşünüyorum. 1905'ten sonra ne denli güç ve zorlu yıllar geçirdiğimizi düşün! Ama şimdi bana öyle geliyor ki, Klavdinka, bütün gölgeler ortadan kalktı. Evet, kalktı..."

Ödüm kopuyordu ya şu soruyu sorarsa diye: "Ve sen gece yarısı bunun için mi geldin buraya?" Ve ne büyük mutluluktu ki bu soruyu sormaya kalkmadı. Sözlerimi içten bir duygunun dışavurumu ya da yakın gelecekteki yenginin bir önsezisi saydı: "Seni çok iyi anlıyorum Pavel. Benim için de her şey değişti. Ve bu diğerlerine göre bir ayrıntı da olsa yine de yaşamımızda büyük değişiklikler oldu. Bunu ben de ta derinden duyuyorum. 'Rusya'da yeni bir rüzgâr esmeye başladı...'

Ayağa kalktım: "Şimdi gitmek zorundayım, Klavdinka. Böyle gece yarısı pat diye çıkagelmem gerçekten de saçmalıktı..."

"Yo Pavel. Öyle konuşma! Gelmekte çok iyi ettin. Büyük bir mutluluk verdin bana!"

"Gidiyorum. Yalnız son bir şey daha Klavdinka. Ben bir tümcenin başlangıcını söyleyeceğim ve sen de sonunu tamamlayacaksın. Tamam mı?"

"Tamam."

"Öyleyse başlıyorum: Sana şunu söylemeye geldim. Seni öyle

çok... öyle çok... evet bu başlangıç... Sonunu sen getir bakalım... Öyle çok..."

"Seni anlamıyorum, nereden bilebilirim ki, sen neyi öyle çok?.."

"Seni öyle çok... Neydi devam et. Sonraki sözcük s harfi ile başlıyor..."

Klavdia birden arkasını döndü. Balkon kapısının yanında durduğumuz o akşamı, ilkbahar yağmurunu ve birbirimize verdiğimiz sözü anımsadım. Sözümde durmadığım için utanç duydum.

"N'olur git şimdi." dedi.

Merdivenlerde durdurdu beni. "Güle güle Pavel. Beni ziyaret etmene çok sevindim." Elimi sımsıkı bastırdı.

Caddede alabildiğine yorgun hissettim kendimi. Ama eve gitmedim. Aksinya Konoplina öfkesine kapılıp beni ele vermiş olabilirdi. Uzun süre dolanıp durdum, gün ağarırken bir sabahçı kahvesinin masasında bir parça uyukladım.

ON ALTINCI BÖLÜM

Güneş ışınları sabahleyin çay salonunu ışıtıyordu. Pencerelere ilkbahar mavisine bürünmüş gökyüzünün parlaklığı vurmuştu. Saate baktım. Buluşma yerine gitmem gerekiyordu.

'Vyetka Yayınevi'ne giderken, yolda hep bir gün önce başımdan geçenleri düşündüm. Klavdia'yla dün geceki karşılaşmamı, yüreğimi dolduran sevinç dalgasını... Dalgın dalgın yürürken gökyüzüne bakan bir grup insan gördüm. Ortalarında bir çocuk ağlıyordu.

"İşte uçuyor, orada... Durmadan yükseliyor, hep yükseliyor.."

"Nasıl da yükseliyor!"

"Bulutların arasına daldı artık. Ağlama yavrum. Annen sana başka bir tane alır."

"Bugün kuşların kafeslerinden salıverildiği gündür. Sense gökyüzüne kuş değil, yalnızca balon gönderdin!"

Ancak o zaman farkına vardım sokaklardaki bayram havasının. Kalabalığın üzerinde renkli balonlar sallanıyordu. Karları tamamen temizlenmiş yollarda, kirişlerine ve siperliklerine sıkıca bağlanmış balonların uçuştuğu pırıl pırıl kiralık droşkiler ve halılarla örtülmüş özel arabalar gidip geliyordu. Renkli, neşeli, şamatacı bir kalabalık vardı ortalıkta. Tverskaya caddesi kesik, insanı sıçratan, birdenbire kopuveren gürültülerle çınlıyordu. Islıklar çalınıyor, oyuncak tabancalar patlıyor, havai fişekler atılıyor, çocukların trampetlerinden uzun ve düzensiz gürültüler çıkıyordu.

Bugün Paskalyadan önceki pazar günüydü. Kalabalık İber Kilisesinden aşağı doğru akın akın gidiyor, oradan da bayram için Kızıl Meydan'a iniyordu.

Kitapçı bayram nedeniyle kapalıydı. Avludan geçerek küçük ambara girmek zorundaydım ve yöneticiye polisin ikinci çıkış kapısını tutması durumunda ne yapılacağını sordum.

"Kaygılanmanıza gerek yok. Bayram günü içinde her şey inceden inceye planlandı ve Yoldaş Şurabstov'la konuşuldu. Tavanarasındaki sandıkların içinden şeytanın bile bacağını kırmadan geçemeyeceği bir sığınak hazırladım kendi elimle. Buradan komşu eve geçilebiliyor. Bir

tehlike durumunda kalfam polisi oyalarken ben sizi kendi elimle oraya götürürüm."

Az sonra Klavdia geldi. Önemli bir haber getirmişti. Bizim bölgeyle Moskova'nın öbür bölgeleri arasındaki kopuk ilişkiler yeniden kurulabilmişti. Klavdia bana adresi, zamanı ve parolayı verdi. Böylelikle hiç aracı olmaksızın istediğim anda ilişki kurabilecek, böylece ön hazırlığı yapılan Moskova genel yönetimine de görünebilecektim. "Yoldaşlar bölgemizin yaşadığını duyunca sevinçlerinden hoplayıp zıplamışlar. Ama bölge konferansını tezelden toplamak ve bölge komitesini bir an önce seçmek için hazırlık çalışması yapacağımızı söyleyince, sevinçleri daha da büyük oldu. Buraya gelirken yolda şunu düşündüm: Bugün bir bakıma asıl bizim bayramımız!"

Klavdia önce Şurabstov'u sordu. "Yoldaşlar Şurabstov gibi görmüş geçirmiş bir yeraltı savaşçısının şimdiye dek bize haber ulaştıramamasına çok şaşırıyorlar. Sen onun izini arayıp bulmak için her şeyi yapmakla yükümlüsün, Pavel. Ama elimizden daha başka ne gelir, gerçekten hiç bilmiyorum. Ben gizlice birçok yola başvurdum. Babamın mümkün olabilecek bütün tanıdıklarından ve hatta hapishane müfettişinin yazıcısından bile yardım istedim, sordum soruşturdum. Bu yazıcı benim ders verdiğim bir lise öğrencisinin babası. Ama hapishane kayıtlarında Şurabstov'un adı kesinlikle yok."

Sesimi çıkarmadan dinledim. Suskunluğum Klavdia'nın hiç hoşuna gitmemişti. Bu tavrıma bakarak beni duygusuzlukla, katı yürekli olmakla suçluyordu belki de.

Klavdia daha sonra bölgedeki konuşmacıların durumlarını anlattı. Göze batınamak için toplantılara yedi kişiden fazla çağrılmıyormuş. Bu sayı pek ender durumlarda 10'u buluyormuş, ama asla on beşin üzerine çıkmıyormuş. Bu gibi toplantılar özellikle daha fazla izleniyormuş. Kimi zaman da toplantıdan cayılması ya da yıldırım hızıyla bir başka yere nakledilmesi gerekiyormuş. Bu toplantıların değerli sonucu ilişkilerimizin geliştirilmesi oluyordu.

"Üç yeni adres daha getirdim sana. Bugün üçünü de ziyaret etmek zorundasın. Birincisi için bir pamuk ipliği fabrikası söz konusu; ikincisinde üç pastacıyla karşılaşacaksın, üç güvenilir delikanlı, üçü de ayrı yerlerde çalışıyorlar, öyle ki bu adresin değeri üç kat fazla. Parti örgütü için büyük bir akım mümkün olabilir. Bu çok iyi bir şey Pavel!"

"Ya üçüncüsü?"

"Bu biraz güç. Bunlar Dobroz-Nabholz fabrikasından iki işçi."

"Öyleyse niçin Mihail'le ilişkiye geçmemişler?"

"Mihail'i istemiyorlar. Herhangi biriyle değil, bölge merkezinin bir yöneticisiyle konuşmak istediklerini söylüyorlar."

"Bu çok ilginç?"

"Bunlar iki tecrübeli metal işçisi. İkisi de 1905 hareketlerine katılmış. Biri, yani Solnzev, Aralık Devrimi'nden sonra Moskova'dan kaçmak ve Nikolayev'deki doklarda çalışmak zorunda kalmış. Ne denli uğraşsa da orda parti örgütünün hiçbir izini bulamamış. Parti örgütü ya çok fazla uyarılmıştı ya da herkes dağılmıştı... Bu yüzden Moskova'ya geri gelmiş. 'Bizimkilerle hiçbir ilişkide bulunmadan öyle tek başıma çalışamam ben' diyor. Dobrov'da yatacak bir yer bulmuş ve bizim Mihail'le ilişkiye geçmiş. Ama ona ateş püskürüyor, onunla hiçbir iş yapmak istemiyor. 'Bolşevikler bu duruma mı düşeceklerdi? Yoo, buna inanamam. Bunlar taklitçiler, 1905'te başkaydılar. Mişa denilen adam Menşevikleri kendimizden uzaklaştırmaya hakkımız olmadığını söylüyor. Neden kendimizden uzaklaştıralım diye karşılık veriyorum bizim Mişa'ya. Yakalarına yapışıp dışarı atmalıyız! Ne mal olduklarını 1905'ten beri biliyoruz. Dışarı atılmalı onlar!'"

"Bu çok ilginç biri Klavdinka. Ya öteki?"

"Öteki suskun ve içedönük biri. Onu kitaplığından ayırmak güç oluyor. İkisi birlikte küçük bir odada kalıyorlar; oda tıka basa 1905 broşürleri, *Çekiç* ve *Çan* sayılarıyla dolu; yerlerde bile bu dergiler var. Birgün ansızın ziyaretlerine gittim; masanın üzerinde zooloji ve mantık öğretme yöntemleri ve işçi seminerlerinin notları vardı. Ama o sırada Lenin'in 12 yıllığının bütün yapıtlarını okuyorlardı. Anlayıp anlamadıklarını soracak oldum. Alındı hemen: 'Lenin'de her şey bu konuya ilgi duyan herkesin anlayabileceği kadar açık şekilde konulmuştur.' dedi. İkinci Duma seçimlerinden sonra tutuklanmış. 'Hapishanede bilimle uğraştım durdum,' diye anlatıyor. 'Ve serbest bırakıldıktan sonra kendimi yetiştirmeye başladım. Böylece birtakım şeyleri daha derinden kavradım. Öğrendiklerimi gerçek yaşamda uygulamaya çalıştım. Ama ben bizim Mihail gibileriyle devrim yapılması düşüncesinde değilim. Bir tahterevalli gibi tıpkı. Bir sağa sallanıyor bir sola...' Anlıyor musun, Pavel? Orada, atölyedeki örgütte yirmi bir adam var

ve Mihail yüzünden yenileri gelmek istemiyor. Üstelik çok önceden katılmış olanlardan kimileri de Mihail'den pek hoşnut değiller. Onu tembel bir uzlaşmacı olarak görüyor, güven duymuyorlar."

Dobrovluları bir an önce aramaya, onlarla tanışmaya, kararlı ve çabuk davranmaya bu arada işyeri hücresindeki güvenilir kişilere dayanmaya karar verdim.

Dobroz-Nabholz haberleri beni Moskova parti merkezinin kurulmaya başlandığı haberinden daha az sevindirmedi. Her şey yakında gerçekleşecek büyük bir değişikliğin dikkate alınması gereken değerli belirtileriydi. Sığ, bulanık körfezleri aşmış ve akıntıya yaklaşmıştık. Asıl güçlü akımdan henüz uzaktaydık, ama dalgalar kürekçilerin yardımına çoktan yetişmişlerdi ve gemi akıntının yoluna girmişti.

Bu kez, buluşma genel olarak başarısızdı. Benim ve Klavdia'nın dışında, sözleştiğimiz yoldaşlardan hiçbiri gelmemişti. Yüreğimizdeki taş gittikçe ağırlaşıyor, acaba tutuklandılar mı diye kaygılanıyorduk. Klavdia beni yatıştırmaya çalıştı: "Belki de bayram günü olduğu için gelememişlerdir. Ben bile bir ara geri dönmeyi düşündüm. Kitapçının çevresi bugün çok hareketli."

Tam gitmek üzereydik ki Stepan göründü. Ok gibi içeri daldı, hemen aynı hızla niçin geldiğini anlattı. Sözlerini bitirdikten sonra hemen bir yere gitmesi gerekiyormuş gibi bir hal aldı: "Yapılacak çok iş var. Ancak gelebildim. Uçmayı başarabilmeli insan."

Stepan Moskova'da yaşamaya başladıktan sonra bu acelecilik onun tipik özelliği olmuştu. Her zaman "ertelenemez" işleri vardı, arı sürüsü gibi vızıldıyor, oturduğu yerde oturamıyordu. Telaş, huzursuzluk, heyacan ya da hoşnutsuzluktan değildi bu acelecilik. Hatta böyle acele etmek zorunda kalması onu sevindiriyordu da. Hızla uçan bir kuş gibi cıvıl cıvıldı, neşeliydi. Kendisine uygun iş bulmuştu. Diyebilirim ki telaşlanmadan ve her zaman mantığıyla hereket ediyordu.

"Evet, bir işim var Pavel. Öyle acelem var ki bunu size kısaca nasıl anlatayım bilmem. Bu iş bir çay salonunun ön merdivenlerinde oldu. Orada biriyle konuşmuştum. Kapının yanında dalgın dalgın duruyor, belki de birini bekliyordu. Üzerinde paçavradan başka bir şey yoktu. İlk bakışta bir dilenciyi andırıyordu. Ama sonra kendisinin bir işçi olduğu ortaya çıktı. Onunla hemen, kolayca konuşmaya başla-

dım. Gözleri akıllı, gururlu ve atılganca bakarken yüzü niçin böyle acılarla dolu acaba dedim kendi kendime. Neyin nesiydi, böyle derin derin ne düşünüyordu? Ben biraz fazla sırnaşığımdır. Yalnızca işyerinde, yanımda çalışanları etkilemekle yetinemiyorum. Yeni, yabancı insanlarla, özellikle de yoksullarla tanışmayı çok seviyorum. Timofey beni yorulmak bilmez bir işçi olarak yetiştirdi. Neyse, bu adamı çay salonuna çağırdım, bir çay ısmarladım. Ama adam karşı çıktı: 'Ben kendi hesabımı öderim. Yoksa seninle çay içmem.' Sonra konuşmaya başladık. Yüreği acıyla doluydu ve tamamen açık konuştu. Sayısız işçisi olan bir boyahanede çalışıyormuş. İşçiler Serpuşov kalesinin arkasındaki barakalarda kalıyorlarmış. Dün oraya uğradım. Tanrım! Serpuşov'da şimdiye kadar böylesini hiç görmemiştik! Ve Moskova'da da! Yüreğim kan ağladı. Öyle bir yoksulluk, öyle korkunç bir dilenci yoksulluğu var ki sormayın! İnsanlar akıl almayacak kadar bitip tükenmişlerdi. Hepsi sefiller gibi giyiniyor, iş tulumlarıyla yatıp kalkıyor, pek çoğunun hiç çamaşırı yok, paçavralarını çıplak vücutlarının üzerine giyiyorlar. İçlerinde okuma ve yazmayı başarabilen tek adam bile yok. Ah gerçek bir devrimci sözcük duymak için nasıl yanıp tutuşuyorlar. Bununla çok ilgileniyorlar. Bir ejderha sabırsızlığı içindeler, düzene karşı büyük bir kin besliyorlar. Onlara bir keresinde Likidatörler gelmiş ve Stolipin'in geleceğinden söz etmiş olmalılar. Ama işçiler yüz vermemişler onlara. Bana rica ettiler; 'Eğer bizi gözlerimizi açacak doğru dürüst biriyle karşılaştırırsan büyük bir iyilik yapmış olursun yoldaş... Tanıştıracağın adam yalana dolana başvurmadan, lafı dolandırmadan, nasıl yaşamamız gerektiğini ve bunun mümkün olup olmayacağını söyleyebilmeli... Bir keresinde bu konuyu tartıştık... Acaba kendimizi, ya da en azından çocuklarımızı bu kötü durumdan çıkararak insan gibi yaşayabilir miyiz, olabilir mi bu? Ahırlardaki sığırlar gibi yaşıyoruz, boyunduruğa vurulmuşuz!' Evet Pavel, bunları Timofey'e de anlattım, oraya gitmesini rica ettim. Ama Timofey son zamanlarda kendi bölgesindeki eğitimsiz işçilerle uğraşıyor. Bu durumda Serpuşov Kalesi önündeki barakalara gitme görevini kime vermeyi düşünüyorsun Pavel?"

Önce seninle bir gidelim bakalım, Stepan. Gerisini sonra düşünürüz. Belki de sen yalnız başına başarırsın. Kuşkusuz, biz de sana yar-

dımcı olur, doğru çizgiyi birlikte saptarız. Geniş bir alana yayılmamız ve geride kalmış olanları ayağa kaldırmamız gerekiyor."

Stepan'la o gün 'Teknik'te buluşmak üzere sözleştim: İvan Semyonoviç'in foto atölyesi 'Rus'ta. Oradan pek göze çarpmayacak bir giysi almak istiyordum kendime. Sonra birlikte Serpuşov Kalesi önündeki boyahaneye gidecektik.

Stepan'ın yine acelesi vardı: "Yapacak çok iş var!" dedi ve yok oldu.

Klavdia'yla Serpuşov Kalesi'nden döndükten sonra yeni adresleri aramak üzere akşam için sözleştik. Klavdia bugün Petersburg'dan dönecek olan babasını bekleyecekti. İvan Matveyeviç hükümet yetkilileriyle büyük sulama projesini konuşmak için çıkmıştı bu yolculuğa.

Caddeler hâlâ eski canlılığını koruyordu. Bayramın gürültüsü gittikçe şiddetleniyor ve geniş bir alana yayılıyordu. Yolda avukata rastladım. Hemen gevezeliğe başladı. "Ah Luka Pavloviç. Çok şanslısınız. Turnayı gözünden vurdunuz Konoplinler'in yardımıyla ün kazanabilirseniz, onlar sayesinde bütün Moskova'da tanınacaksınız. Her yere girebileceksiniz. Bütün kapılar açılacak önünüzde ve tabi bir bakan kadar ücretiniz olacak. Valerian ve Aksinya Konoplin'in sekreteri... Bu hiç de azbuz bir iş değil! Hem artık benim yanımdaki gibi küçük bir odacıkta da oturmayacaksınız. Hah hah ha! Artık bizim gibi açlıktan ölenleri belki de hiç selamlamayacaksınız? Biliyorum, bizi selamlarken üç parmağınızı uzatacaksınız! Hanımefendiyle anlaşmaya vardınız mı?"

"Yanılıyorsunuz!"

"Yanılıyor muyum? Daha dün Aksinya Georgiyevna'nın tatlı dudaklarından işittim. Hem de siz gittikten hemen sonra. Bu durumu bir mektupla size bildirme buyruğu aldım. Ve hanımefendinin dediği gibi onların buyruğunda çalışmaya gideceksiniz..."

"Yanılıyorsunuz!"

"Yo, yo, inanmam. Aksinya Georgiyevna kendisine karşı çıkılınmasına hiç mi hiç dayanamaz. Eğer kabul etmek istemezseniz, sizi zorlayacaktır."

"Söyler misiniz bu gece nasıl uyudunuz? Sizi kimse rahatsız etti mi? Evin aranıp aranmadığını, Aksinya'nın beni ihbar edip etmediğini öğrenmek istiyordum.

"Sorunuzu anlamadım."

"Geceyi nasıl geçirdiniz?"

Avukat pis pis sırıttı: "Siz yaramaz bir çocuksunuz, saygıdeğer Luka Pavloviç. Yeni işinizi kutlamak için hiç kuşkusuz iyi bir içki alemi yapmışsınızdır. Çünkü geceleyin bizim evde kalmadınız, ve yatağında mışıl mışıl uyuyan bizim gibi yoksulları merak içinde bıraktınız. Ama ne yalan söyleyeyim, sizi kıskanıyorum! Hem de bütün yüreğimle kıskanıyorum, ama kin duymuyorum! Örneğin ben bu kahrolası avukatlığımı sizin sekreterlik görevinizle seve seve değiştirmeye çoktan hazırım. Çünkü bu iş Moskova'nın milyoner takımına giden yolu açar. İki yıla kalmadan bir villanız olur, partiler verirsiniz, sonra da kâr getiren bir ticarethaneye ya da endüstriyel bir fabrikaya ortak olursunuz. Evet, parlak bir geleceğe giden yol budur!"

Aksinya beni "kendi hizmetine" almak fikrinden hâlâ vazgeçmemişti anlaşılan. Beni ihbar etmekte acele etmiyordu. Öyleyse şimdilik tehlikesizce eve koşabilir ve 'eşyalarımı' almak için odama girebilirdim. Avukatın evine yöneldim.. Yürürken Serpuşov Kalesi'ndeki barakalarda yapılacak tanışmayı düşünüyordum. Birdenbire arkamda ayak sesleri işittim. Bir el sertçe dirseğimi tuttu.

Döndüm, önümde Klavdia duruyordu. "Sana zor yetiştim, Pavel! Bugün çok güzel bir ilkbahar günü. Hadi gel, küçük bir gezinti yapalım insanları ve çocukları seyredelim. Seninle birlikte olmayı çok istiyorum! Şimdi kendime bir düdük satın alarak öttürmeyi, ya da gökyüzüne bir balon göndererek onun durmadan yükselişini ve sonra da güneşin önünde sevinçle patlayışını görmeyi çok isterdim" Onun yerinde olsam bu dupduru, pırıl pırıl mavilik içinde ben de aynı şeyi yapardım."

"Parçalanır mıydın yani?"

"Evet, büyük sevinçten!"

Kızıl Meydan'a doğru kıvrıldık. İnsan kalabalığı gitgide artıyordu. Çocukların sevinç çığlıkları ve yollardaki tekerlek gıcırtıları şimdi daha da belirgindi. Trampet sesleri, ıslıklar, kahkahalar, konuşmalar... Her şey bir bütün halinde birleşiyor ve çın çın çınlayan renkli bir bayram günü çığlığına dönüşüyordu.

Yukarıda pazar çadırına güç bela sokulabildik. Balkon kalabalıktı. Ortalıkta kâğıt tomarları, külâhlar, değerli çiçekler, serbest bırakılmış çocuk balonları uçuşuyor; konfetiler pır pır dönüyor, balkondan balkona kâğıt parçacıkları atılıyordu. Bunca kalabalık arasında

düdük sesleri kulakları tırmalıyor, satıcıların bağırışları daha çok çınlıyordu.

"Alıcılar buraya, çabuk buraya! Purişkeviç'in çıplak şeytancığı burada size bakıyor. Onun gibi bir hilkat garibesini başka hiçbir yerde bulamazsınız! Dönüyor, tepetaklak düşüyor, açıkgözlülük yapıyor, önemli bilgiler veriyor... Hiç de küçük işler değil bunlar! Dans ediyor, zıplıyor, tükürüyor, binlerce soytarılıklar yapıyor. Halk gülmekten kırılıyor. Her alıcı onu şaşkınlıkla seyrediyor. Duma için uygun adam değil, ama çocuklara Kızıl Meydan'dan kentin önüne kadar çok büyük neşe veriyor. Onunla alay ediyorlar. Sahibi parmağını bir oynatsın yeter, hemen her soytarılığı yapmaya hazır!"

Dizili çadırlar boyunca yürüdük. İlyınka Caddesi'ne geldik. Atış meydanına gitmeyi denedik. Bu kolay olmadı. Satıcıların ve beylerin arabaları, pazar çadırları bölgesi boyunca geçilmez bir duvar gibi uzanıyordu. Yayaların arasına sokulmak ve meydanın ortasındaki barakalara varmak için en uygun anı kollamak büyük bir yetenek işiydi.

Klavidia atış meydanında bir balon aldı ve uçurdu. Balon çok az yükseldi, rüzgârla sağa sola savruldu. Klavdia gülerek şöyle dedi: "Gruşa'nın ben henüz küçükken söylediklerini anımsıyorum: 'Eğer bir balonu bıraktığın zaman çok yükseklere çıkmazsa, anla ki mutlu olamayacak ve olduğun yerde kalacaksın demektir.'" Birden hüzünlendi. Bakışlarımızla balonu izledik. Damlara kadar erişemedi ve en sonunda bir tele asılı kaldı.

Klavdia şimdi daha da hüzünlenmişti: "Bu bayramın beni niçin böyle etkilediğini bilmiyorum. Ortak bir mutluluk değil bu. Bana öyle geliyor ki burada insanlar eskisinden daha yabancı birbirlerine. Her biri kendi küçük, yalandan gösterdiği sevincinin arkasından gidiyor ve onu başkalarından kıskançlıkla gizliyor..."

Spaski Kalesinde "özgür bırakılmak" için tutuklu kuşlar satılıyordu. Kafeslerin önünde iriyarı bir satıcı dikiliyordu. Onun hemen yanında karların içine saplanmış bir sırığın ucunda, üstünde kargacık burgacık bir yazı bulunan bir kâğıt parçası dalgalanıyordu: "Neşeli ilkbahar bayramı nedeniyle kuşları özgür bırakıyoruz."

Bir iskete satın aldım. Klavdia kafesi açtı, ama kuş uçmak istemedi. Oysa önünde hiçbir engel yoktu. Şöyle bir kanat çırpması yeterdi

ve sonra özgür olacaktı. Ama kuş nedense uçmak istemiyordu, köşesine sokuldu, oracığa sindi kaldı.

"Neyi var?"

"Mutluluğuna inanmıyor bayan," yanıtını verdi iriyarı satıcı, kehânette bulunurcasına.

İskete kuşu sonunda kendini topladı ve çok alçaktan, kalabalığın üstünden uçtu. Yükselmeye çabaladı, ama aynı anda taş gibi yere düştü. Satıcının arkasında ciğer gibi kırmızı suratlı bir delikanlı vardı, hemen kuşun ardından koştu, az sonra eli cebinde olarak geri döndü. Klavdia başka bir kuş satın aldı, ama o da yükseğe uçmadı. Delikanlı yine kuşun düştüğü yere koştu, yine bir eli cebinde döndü: Bana öyle geldi ki az önce bıraktığımız tutsak kuş vardı elinde.

"Hayır, böyle gitmeyeceğim, bir tanesini özgürlüğe kavuşturacağım," dedi Klavdia.

"Bayana daha canlı bir kuş ver," dedi satıcı, delikanlıya dönerek. Delikanlı hemen bir çadıra koştu, az sonra elinde bir kafesle geri döndü. Kafeste bizim iskete kuşu vardı. Klavdia parayı ödedi. Ben kuşu elime alıp bakınca kanatlarının kırık olduğunu gördüm. Kuş uzun süre uçamadığı için delikanlı ve suç ortağı olan satıcı, onu hemen yakalayıp kafese kapatıyor, yeniden "özgür bırakmak" üzere satıyorlardı.

Satıcı bu arada Klavdia'ya bilgiçlik taslıyordu. "Kutsal Anamız, tutsak bir yaratığa tanrı adına özgürlük bağışlayan iyi insanlardan ne çürümenin, ne kurtların, ne de ateşin dağıtamayacağı bir mutluluğu esirgemez."

Onun sözünü kestim. "Sen dolandırıcının, hırsızın birisin ahbap! Burada vaaz vermekten utanmalısın." Ateşli bir tartışma koptu. Çevremizde hemen bir kalabalık oluştu. Herkes öfkelenmişti. Polisin biri kalabalığın neden toplandığını anlamak için yel yeperek olay yerine koştu. Kalabalık benden yana çıkmıştı. "İkisini de, ihtiyarla delikanlıyı at içeri polis efendi. Tanrısal bir geleneği sömürdüler." Kalabalık bana seslendi. "Ödün vermeyin sakın... Ve bu ikisini polisle yalnız bırakmayın. Komisere kadar kendiniz gidin. Yoksa bu polis onları salıverir. Bunların hepsi dolandırıcıdır. Gidin bayım gidin. İyi bir işi yarıda bırakmayın!"

Polis, ihtiyarla delikanlıyı sıkıca tuttu, bana döndü: "Tanık olarak gelmek zorundasınız." Klavdia'yla birlikte onlara katıldık.

Moskova Irmağı'nın kıyısına gelmek özgürlüğüme kavuşmak için bana yetti. Genel mutluluklar için (ihtiyarın, delikanlının ve polisin) "Böyle bir bayram gününün yüzüsuyu hürmetine" onları bağışladığımı açıkladım. Yaşlı adam iki büklüm eğilerek selamladı beni: "Tanrı iyi yürekliliğinizi ödüllendirecektir." Polis, satıcıdan bir, Klavdia'dan iki kapik bahşiş aldı. Klavdia'yla gezintimiz böylece sona ermişti. Ayrıldık.

Evde beni Fenya karşıladı ve ellerini havaya kaldırdı: "Sevgili tanrım! En sonunda geri döndünüz! Ama bir kraliçeyi de kaçırdınız. Çok şanssızsınız! Hemen sizin önünüzden gitti. Tıpkı, bir kraliçe gibiydi. Evet evet tam bir kraliçe. Ona kapıyı açar açmaz içeriye girdi ve sordu: "Senin adın ne? Al bakalım, Fedosya, bir ruble. Senin kâtip evde mi?' Rubleyi aldım almasına ya gururla karşılık vermekten de geri kalmadım: 'Kâtip filan yok burada. Burada Nikolay Aleksiyeviç oturuyor'. –'Ha evet, evet, bal gibi de kâtiptir o,' dedi. 'Evde yok.' 'Olmadığı daha iyi. Onun gibi mıymıntı bir herif tembel tembel evde oturmamalı. Öyleyse sen beni kiracıya götür.' Ve bu arada şahane kürkünü çıkardı: 'Kiracı da burada yok!' dedim. 'Yalan söyleme!' diye bağırdı bana. Ona engel olmama fırsat vermeden gidip bütün odalara baktı. Hiçbirinde bulamayınca: 'Onun odası neresi?' diye sordu. Gösterdim. 'Hiç de ünlü birine benzemiyor' dedi, 'Lüks bir yaşantısı yok, garip insanlar bunlar.' Sonra sandalyeye oturdu, ortalığı gözden geçirmeye başladı. 'Sen hâlâ burada mısın? Beni niçin gözetliyorsun?' Sonra ayağa kalktı, beni tepeden tırnağa süzdü ve 'Bağışla beni tanrım!' dedi. Bana bir on ruble uzattı: 'Dinle beni zavallı yaratık. Al bu parayı, bir ihtiyacını karşılarsın. Ama ona, kendisini saygıdeğer bir bayanın aradığını anlatmayı unutma!' Kendini tanıttı. Bu prensese karşı büyük bir öfke belirdi içimde. O cesareti nereden aldım, bilmem ama, yüzüne karşı şöyle dedim: 'Parayı alayım ki siz bu cömertliğinizle bol bol övünün...' O ise 'Aptal ördek!' diye karşılık verdi. Ve sonra 'allaha ısmarladık' bile demeden çekti gitti. Ayrıca size bir şeyler söylemem gerekip gerekmediğini de söylemedi."

Bu evden hemen taşınmak zorundayım. Birkaç kitabımı ceketimin altına sıkıştırdım. Fırçayı, sabunluğu, aynayı, havluyu ve iki çamaşır takımını koydum. Taşınmak için her şey tamamdı artık. Ne olur ne olmaz, pasaportumu da değiştirmek zorundaydım.

Bizim pasaportçu her zamanki gibi alkol kokuyordu. Takılmak is-

tedim ona: "İvan Semyonoviç, gördüğüm kadarıyla tüm foto atölyeleri alkol kokuyor. Garip şey ama nedense bu durum sizinkinde yok. Fotoğrafçılar niçin alkol kokmak zorunda?"

İvan Semyonoviç dik dik baktı bana. "Yediği naneye bak şunun! Ben de seni dürüst biri sanırdım, sen de bana karşısın ha? Beni delirtmek mi istiyorsun! Hele bir kez de sen uğraş bakalım belediye meclisi yazıcısıyla meyhanelerde! O zaman değil burnun, çizmelerin bile mosmor olur. Hatta kasketin bile alkol kokar. Ben sizin için kendime alkolle işkence ediyorum, ama sen kalkıp benim gibi yaşlı bir adamla alay ediyorsun!"

Ona bana bir iki saatliğine eski bir palto verip veremeyeceğini sordum. Serpuşov Kalesindeki işçileri ziyaret ederken kullanacaktım bunları.

"Niçin olmasın? Kısa bir süre için bir tane bulabilirsin. Biz boşuna mı bulunuyoruz burada?"

Denedim. Palto sanki benim için yapılmış gibi oturdu üzerime. Pasaport açısından da işler tıkırında gitti! İvan Semyonoviç, batı illerinden birine yolculuk eden İrkutsklu güvenilir biri olan Pyotr İvanoviç Kzovyov'un pasaport kopyasını bekliyordu. İvan Semyonoviç ayrıca da, en geç iki gün sonra "ticaret okulunun yanında güvenilir, sakin bir oda" bulacağına söz verdi.

"Böyle bir şey çok iyi olur İvan Semyonoviç. Karşılıklı ilişkilerde..."

"İlişkilerin bununla ne ilgisi var. Hiç mi hiç ilgisi yok. Tanrı korusun. Eğer örneğin Likidatör biri olursa o zaman ne foto atölyesi, ne de yazıcılarla ilişkinin ona yararı dokunmaz..."

Çantama sokuşturduğum "eşyalarımı" başka bir yere yerleşene kadar dükkânına bırakmama izin verdi.

Vedalaşırken öğüt verdi: "Daha sonra yeni pasaportu aldığında görünüşünü biraz değiştirmen kesinlikle iyi olurdu. Belki sakal bırakabilir, ya da peruk takabilirsin. Bunu düşün. Gereksiz rastlantılardan kaçınmak için iyi olurdu."

Stepan her zamanki gibi aceleyle geldi. Üstüme başıma baktı ve "İyi olmuş," dedi. Ardından hemen ekledi: "Çabuk, bir an önce gidelim. Yapılacak çok iş var!"

ON YEDİNCİ BÖLÜM

İşçi barakalarına gitmek üzere yola çıktık.

Sonunda ıssız, boş ve dar bir yolu geçmek zorunda olduğumuz yere vardık. Yolun iki yanında tahta çitler vardı. Çitlerden biri daha yeniceydi, öbürü ise eğer direkler kendisine destek olmazsa zevkle yıkılacakmış gibi bel vermişti. Biz özellikle, sert ve suratsız görünüşü olan yenisi boyunca yürüdük. Az sonra yine bir köşeyi dönmek zorunda kaldık. Derken, kaldırım sokaklar sona erdi ve yapışkan bir çamurun içine battık. Sonra köşeye kadar epeyce koştuk. İkinci kez çamura battı ayaklarım. Şöyle böyle iki yüz metre kadar yürüdük. Bu arada kapının önünde, girişi koruyan bir polis gördük.

Onun önünde yaşlı bir adam ve kadın duruyor ve demir kapıdan içeri girmeye çalışıyorlardı. "Biz gelinimizi ve oğlumuzu ziyaret etmek istiyoruz, çünkü bayram" diye yalvarıyordu yaşlı kadın.

"İşte biz de bayram olduğu için içeriye kimseyi almıyoruz ya! Nasıl mı? Bizce önemsiz, ama fabrika bürosundakiler emretti. 'İçeri kimse alınmayacak!' dediler."

Yaşlı adam polise karşı çıktı. Onu baştan aşağı süzdü, sonra bir tükürük savurdu: "Sizi bir ağaç kökü önündeki zehirli mantarlar gibi kondurmuşlar buraya. Ama şunu bil ki, kapı çok sağlam yapılmış olsa bile tahta çitler yarı yarıya çürük. Bunu kimse düşünmüyor. Sizler tanrının aptal baş meleklerisiniz. Doğrusu bu işte..."

Yaşlı adamın dikkati çürümüş çitler üzerine çekmesi Stepan'la benim aklıma kapıdan biraz uzaklaşarak, içeriye bir delikten kaçak olarak girmek fikrini getirdi. Polisle yararsız bir tartışmaya girmeye kalkmadık, yola devam ettik. Ama çit ne yazık ki bizim beklediğimizden daha sağlam çıktı. Yan tarafında tahta bir kapı vardı, ama onun önünde de saf bir gönüşü olan bir bekçi duruyordu. Omuzunda bir tüfek asılıydı. Bekçi epeyce yaşlı olmasına karşın, hemen kavgaya hazırmış gibi bir havası vardı.

"Hey sen, delikanlı! Orada ne ölçüp biçiyorsun? Böyle şakaları bırak!" diye bağırdı Stepan'a. Stepan o sırada gözleriyle, uygun bir durumda koşarak çitlerin üzerinden atlayıp atlayamayacağını ölçüyordu.

"Niçin barakalara gitmemize izin vermiyorlar amcacık?"

"Yasak da ondan!"

"Ama ben buradanım amca. Daha önce içeri girmiştik."

"Dün dündür bugün bugün."

"Bırak da gireyim amca!" diye rica etti Stepan. "Hemen birini görmek zorundayım."

"Senin hemen birini görmen gerektiği beni ilgilendirmez. Sana bir şey söyleyeyim, ama ağzını sıkı tut. Bazılarının barakalardan dışarı atılması gerekiyor. Anlıyor musun? Çünkü onlar başkaldırıyorlar. Böyle öfkeli ruhların artmaması için tüm aile sokağa atılmak isteniyor. Çoluk çocuk... Anlıyor musun? Buna karşı çıkıyorlar. Direnişçiler gitmek istemiyorlar. Ama bir direnişçiye ne yapılacağını bizimkiler bilmiyorlar. Hemen anlaşmazlık çıkıyor."

Stepan yalvarmaya, onu ikna etmeye çalıştı. Bekçi tüfeğini omuzladı: "Vızıldamayı kes delikanlı. Üstüme varma! Yoksa fena olur, anladın mı? İyi, eğer anladıysan toz ol; sen sen olduğun sürece tanrı seni korusun."

Bekçinin sesi öfkeli çıkıyordu. Hizmet aşkıyla dolu bir uşaktı o. Evet, tehlikeyi daha fazla göze almak gereksizdi.

Barakalara yapacağımız ziyareti ertelemeye karar verdik. Stepan'a bir dahaki sefere durumu önceden hazırlama emri verdim.

Klavdia'yla buluşmamız biraz geç oldu.

"Bugün neşem yerinde, Pavel. Çok iyiyim! Ama bir yandan da içim içimi yiyordu. Demin burada seni beklerken, geciktiğini görünce tutuklandığını sandım. Dün Butirko bölgesinde iki örgütleyicinin yakalandığını öğrendim az önce. Babam da beni üzüyor. Gruşa'nın dediğine göre Petersburg'dan döndüğünde canı çok sıkkınmış. Ona orada bir şeyler olmuş olabilir. Kendisiyle görüşmedim henüz. Ayağının tozuyla hemen bir arkadaşına gitmiş. Gruşa'ya beni sormuş, bu akşam kendisiyle mutlaka görüşmem gerektiğini söylemiş."

Dokumahaneye gitmeden önce, birlikte 'Rus'un foto atölyesine gittik. Ödünç giysileri verip kendiminkileri giymem gerekiyordu. Dokumahane işçileri, çok kalabalık olan Tula Caddesi'nde oturuyorlardı. Caddelerde "bayram sevinci" hüküm sürüyordu. Lokantaların kapıları hiç durmadan gıcırdıyor, gürültülü kalabalık durmadan girip çıkıyordu.

Dokumahanede her şey düşündüğümden başkaydı. Orada Vasili'nin 5. Parti Kongresi'nde dağılan, devrim yıllarındaki savaş gruplarının üyeleri olan ve parti çalışmasına yeniden katılan eski tanıdıkları vardı. Ateşli "radikal"lerle karşılaştığımızı anladım.

Bizi yirmi yaşlarında bir delikanlı karşıladı: "Nikanor amcanın ziyaretçileri!" diye bağırdı evin içine doğru.

Bunun üzerine dazlak kafalı, çenesi traşlı, yırtık ayakkabılı elli yaşlarında ihtiyar bir adam göründü. Gömleğinin yakası açıktı, kolları sıvalıydı: "Kimi görmek istediğinizi, sizi kimin ve niçin gönderdiğini sorabilir miyim?"

Bu adam bizim aradığımız Nikanor Nikanoroviç idi. Bize iki kez parolayı söyletti. Sonra birkaç soru sordu. Öncelikle bizim Vasili'nin göndermeye söz verdiği kimseler olup olmadığımızı anlamak istiyordu. Bizi içeriye buyur etti. "Lütfen içeri girin ve oturun. Biz hepimiz işçi grubu olarak birlikte oturuyoruz, sekiz kişi var bu odada. İşleri de ortaklaşa yapıyoruz. Hepimiz aynı köydeniz, hepimiz dokumacıyız. Ama herkes aynı şekilde güvenilir değil. Kimileri kesinlikle boşboğaz değil, kimileri ise, hani nasıl derler, ağzında bakla ıslanmaz. Oturun ve bu arada yeğenimle sohbet edin. Adı Mitya. Yürekli bir adam oldu! Ama azıcık çekingen. Onu biraz açın, benim biraz işim var. Çamaşırlarımı kendim yıkıyorum da.. Tutumluluktan dolayı değil, tersine, bir adam, eğer düzenli davranırsa, bir kadından daha iyi çamaşır yıkar, kasları güçlenir ve daha iyi sıkar."

Mitya ile konuşmak kesinlikle mümkün olmadı. Kızara bozara yanımıza geldi, hafifçe öksürdü ve her şeye "evet" dedi.

Nikanor Amca geri döner dönmez sordu: "Evet, nasıl gidiyor bakalım? İşittiğime göre yerinizde saymıyormuşsunuz, nasıl gidiyor? Bu konuda ne düşündüğünüzü bilmiyorum ama, benim için her şey apaçık ortada."

Hemen "savaş eylemi"ne geçmekten ve silahlanmak gerektiğinden söz edeceğini sandım. Ama çok farklı şeyler duyduk: "Demek sen şu Pavel'sin ha? Evet, Yoldaş Pavel. Şu Aleksandr Fedotoviç Blagov'u benim kadar iyi tanıyor olmalısın. Kusura bakmayın ama sözümü kesmeye çalışmayın hiç. Size Blagov'u örnek olarak vereceğim! Evet, bu Aleksandr Blagov kafamı bozdu benim. Çok kısa bir süre önce Moskova'da boy gösterdi. Yalan söylemiş olmayayım, en azından

beş kez dinledim onu. Ya sen? Ben sendika toplantısında Blagov'la nasıl karşı karşıya geldiğinizi gördüm, dinledim. Orada her şeyin sırasıydı ve de yerindeydi. Ona akıllıca bir ders verdin. Sonra ortadan yok oldun ve gittin. Hayır, hayır, bu çalışma değildir. Siz sendika hareketi, yardımlaşma sandığı ve "işçi eğitim kursu" içindeki çalışmaya önem vermiyorsunuz. Bunun sol sapma yanılgısına yol açtığını söylemek istiyorum. Ama o zamandan beri düşündüm taşındım. Hayır, bana bunun önemini bildiğinizi açıklamanız gerekmez. Bu Aleksandr Fedotoviç ha! Böylesine bir yükselme hırsı! Samoskvoretiçye bölgesindeki bizim Bolşevikler böyle yükselme hırslılarını sendikadan kovamıyorlar mı gerçekten? Ya da Bolşevikler çoğunluk olamıyorlar mı? Utanmıyor muyuz? Önceden karar vermiştim. Vakit tamam. Artık sobanın arkasında pineklemek istemiyorum; parti için çalışacağım. Yalnız, bu arada bir pürüz var. Bunu giderken konuşacağım seninle" Nikanor durdu: Mitya'ya baktı, bir an durakladı, sonra: "Biliyor musun Mitya," dedi, "senin hemen gidip sigara alman gerekiyor."

Mitya çıkınca Nikanor bizi canlılıkla eleştirmeye başladı: "İşçiler arasındaki Bolşevikler, Lenin'in öğrettiği gibi illegaliteyi legaliteye bağlamayı çok iyi kavradılar. Hatta ben ve Vasili gibi önce el koymaktan yana olanlar için her şey açığa çıkmış oldu. İşçiler bunu kavradılar, ama bu çok az değerlendirildi." Nikanor'un Mitya'nın yanında söylemek istemediği 'pürüz' örgüte olan kızgınlığıydı. "Prohor'u niçin çalışmanın içine çekmiyorsunuz? Bu iftirayı defedebilirsiniz. Gerçekten de böyledir. Legal işler için insanların yetersiz olduğu her zaman söylenir. Ama bu yetersizlik kesinlikle insan açısından değil... Yetersiz olan şey, kimi yoldaşlarımızın yürekliliği ve başarma yeteneğidir. Likidatörlere karşı yürümek için pek çoğunun cesareti yok. İşçilere çok az güveniyorlar. Kendilerinin anlaşılamayacağından ve kuşkulu birini çalışmaya soktuklarından dolayı suçlanacaklarından korkuyorlar. Ama hayır! İşçi bugün her şeyi bir başkası kadar iyi anlıyor. Bolşeviklere atılan iftiranın nereden ve niçin kaynaklandığını bal gibi kavrıyor. İşçi sınıfının 1905'te önemli bir bilimsel kursu tamamladığını unutmamalısınız, dostlarım. Bana karşı çıkabilirsiniz. Burada henüz 1905'i tanımayan gençler de var. Ama yeni işçiler yine de bu konuda bir şeyler biliyorlar. Çünkü işçi ailesinden geliyorlar.

Annesinden, babasından kız ve erkek kardeşinden, amcasından ya da teyzesinden 1905 ile ilgili çok şey işitmişlerdir. 1905'in havasını solumuşlar ve bu zamanın kahramanlıklarını tıpkı bir masal gibi severek öğrenmişlerdir."

Nikanor Nikanoroviç sesini alçalttı ve fısıltıyla sürdürdü konuşmasını: "Benim Mitya'yı gördünüz mü? Eskilerin 1905'te geçirdikleri gibi olaylar yaşamanın düşünü görüyor. Tabii yenilerle çalışması ve bunun hemen başlaması gerektiğini biliyoruz. Yalnız, yeğenim utangaçtır biraz, kendine de çok az güveniyor. Sizi görünce sevinç ve korkudan dili tutuldu sanki. Benim ricam, onu bir propaganda grubuna almanız. Yalnız benim öğrettiklerim yeterli olmuyor. Zamanı geldiğinde önemli bir görev üstlenmek üzere, örgütte olma duygusuna sahip olmalı. Delikanlının büyük hayalleri var, ama ben ürkekliğinden dolayı kenarda kalacağından korkuyorum. Ona cesaret verilmeli. Çocukluğundan beri baskı altında tutulmuş. Kendini hiçbir değeri olmayan bir insan gibi görmeye alışmıştır. Bu arada da pek çok okumuştur, çok bilgilidir. Evet, onu çekmek zorundayız. Örgüte ne denli çabuk girerse, kanatları o denli hızlı gelişecektir."

Nikanor Nikanoroviç'e aynı tarzda hesap sorarak yanıt verdim: "Peki ya şimdiye dek niçin uzak kaldın?"

Birbirimizden dostça ayrıldık. Nikanor için iyi bir çalışma planı yapıldı. Ben Prohor'un geri dönüşünü çabuklaştıracağıma ve onu Nikanor'a yardımcı olarak vereceğime söz verdim. Dokuma ipliği fabrikasındaki örgütün tüm sorumluluğunu geçici olarak Eski Asker üstlenecekti.

Pastacılarla karşılaşmamız uzun sürmedi. Onlar Tula Caddesi'nden epey uzakta bir çıkmaz sokakta oturuyorlardı. Oraya varmak için içinde birkaç taze söğüt ağacı, yaşlı bir üvez ve iki mürver ağacı bulunan bir bahçe arasından geçmek zorunda kaldık. Birkaç basamakla aşağıya iniliyordu. Eskimiş, benekli kapı kilitli değildi. İnsanın burnuna lahana çorbası kokusu çarpıyordu.

"Şeytan buraya kimi sürükledi?" diye bağırdı birisi odadan. Kahkahalar yükseldi. Ve ses bu kez daha yüksek perdeden çıktı. "Hey, içeri gir!"

Sonra bunu utanç izledi: "Kusura bakmayın. Bizim çocuklardan

birini bekliyorduk, bira almaya gitmişti de... Anlarsınız ya, bugün bayram..." Delikanlı gerçekten de az sonra geldi. O da utandı: Evde konuklar vardı ve o elinde biralarla orada duruyordu!

Pastacılar birlikte oturuyorlar, bütün işleri ortaklaşa yapıyorlardı. Ama farklı yörelerden gelmişlerdi ve farklı yerlerde çalışıyorlardı. Biri pastane "Birtek"te, öbürü Lenov'un yanında, üçüncüsü ise kendisinin de alayla söylediği gibi "Majestelerinin nedimi, İvan Davidoviç İvanov"un yanında. Belli ki, hangisinin işyerinin önemli olduğu konusunda zaman zaman tartışma çıkıyordu aralarında. Birtek'in adamı şöyle diyordu: "İvanov'unki avuç içi kadar bir dükkândır, fabrika değildir. İyisi mi oradan çık sen. Orada hiçbir teknik öğrenilmez."

Üçü rastlantı sonucu tanışmışlar: "Bizi buraya getiren şeyin ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu Birtek'in adamı. "Biz her gün aynı saatte köşedeki gazete satıcısının oraya gelir ve 'İşçi Haberleri'ni alırdık. Gazete satıcısı her zaman çok az sayıda gazete alırdı, biraz geç kalındı mı bulunmazdı. Sonra da işçiler birbirlerinin ellerinden çekerlerdi. Yine böyle bir gün baktım, delikanlının biri burnumun dibinde gazeteyi almış gidiyor. Hemen sordum. 'Biraz bakabilir miyim?' Tişka 'evet' dedi ve gazeteyi bana verdi. Ama homurdanmaktan da geri durmadı. 'Zamanında gel ve kendin al!' O zaman Surka söze karıştı, gazetelerin özel mülkiyet konusu olmadığını, bu gazetenin tüm işçilere ait olduğunu söyleyip çıkıştı. İşte böyle. Derken laf lafı açtı. Tanıştık. Bu arada birbirimizin nasıl düşündüğüne dikkat ettik. Daha sonra içimizden biri sordu: 'Çocuklar niçin hep birlikte bir oda kiralamıyoruz? Böylece hepimiz bir tek gazete alabilir ve yazılanları hep birlikte tartışabiliriz!' Evet biz üç ahbap çavuşlar böyle dost olduk işte."

Her biriyle tek tek konuşarak, sürekli bir bağlantı temeli kurmak ve yeni kişileri çekmek için kendi işyerlerinde yürütücekleri örgütsel görevleri belirledik. Durum başlangıçta her üç işyerinde de bir propaganda grubu kurulamayacağını gösteriyordu. Bunun dışında propagandistlerle birlikte, sistemli bir okuma ve çalışma planı yapılması gerekiyordu. Okuma gruplarının yöneticisi olarak popüler Marksist edebiyatı hemen hemem tümüyle tanıyan Sonya'yı düşündüm.

Vedalaştık. Tişka, avlunun kuru yerlerinden geçmemizi sağlamak üzere benimle birlikte gelmek istedi.

"Biz de gelelim," dedi diğer ikisi. Tişka karalılıkla reddetti: "Yalnızca bir kişi yolcu etsin!"

Klavdia bizimle birlikte gelmesine gerek olmadığını, bunun gizliliği tehlikeye sokacağını düşünüyordu. Ama Tişka gelmekte kararlıydı. Açıktı ki bize bir şeyler söylemek istiyordu. Eşiği henüz geçmiştik ki konuşmaya başladı: "Bira nedeniyle hakkımızda yanlış düşünmemelisiniz. Bu gerçekten de bir rastlantı oldu! Bir kereden bir şey çıkmaz, atasözü gibi..."

Onu güçlükle yaşıtırabildik. Kendilerini ayyaş sayabileceğimizden ve artık gelmeyeceğimizden korkuyordu. Bu tehlikenin olmadığına inandıktan sonra canlandı ve hemen başka konulara geçti.

"Bizim Samoskvoretiçye örgütünün elini çok az hissediyoruz yoldaşlar. İşyeri kapısı önündeki gösteriden beri vasıfsız işçiler kitlesi bizim illegal örgütün büyük bir çıkışını ne gördüler ve ne de işittiler. Hiç kuşkusuz benim fazla bir bilgim yok. Ama sizlerin sendikalardaki legal çalışmaların peşinden çok fazla ve sürekli koştuğunuz da pek doğru olmasa gerek sevgili yoldaşlar? Ama bu yalnızca bir dış görünüş, davanın özü değil. Daha fazla propaganda kâğıtları ve bildiriler çıkarmak zorundasınız. Bize yayın sağlayın. İçinde Lenin'in yazılarının bulunduğu sigara kâğıdına basılmış gizli gazeteler çıkarın. Yoldaş Lenin'in gelecek için neler söylediğini seve seve okuruz. Böyle bir makaleyi büyük bir özenle koruyacağımıza ve onu olabildiğince çok kişinin okumasını sağlayacağımıza güvenebilirsiniz. Bundan hiç kuşkunuz olmasın. Ayrıca, bir kitle toplantısı yapılmasının niçin denenmediğini düşünüyorum. Tam da bugün, siz gelmeden önce bunu düşünüyorduk. Aslında biz sizi bugün değil, yarın bekliyorduk. Bugün bayram olduğundan üçümüz birden dışarı çıkarak tarlalarda çok kar olup olmadığını görmek istedik. Tarlalardaki buzlar hemen hemen tamamen çözülmüş. Yalnızca çukurlarda biraz kalmış. Biraz da rüzgâr esiyor. Akşamüzerleri her zaman hafif bir don olmasına karşın, at yolunun kenarındaki toprak epeyce gevşemiş. Ama bu hiç fark etmez. Eğer güneş çıkar ve rüzgâr eserse beş altı günde kurur. Öyleyse hemen bir kitle toplantısının hazırlığını yapmalıyız. Ben bizim fabrikadan en az on beş kişiyle konuştum. Bu arada bize Lenin'in yazdığı bütün yeni şeyleri anlatabilirsiniz. Çünkü son zamanlarda hiç kimse hoşnut değil pek, soruyorlar hep: 'Örgüt nerede saklanıyor?

Uyuyorlar mı? Neredeler ki? Niçin ortada yoklar?' Bunları size üçümüzün adına söylüyorum. Kitle toplantısına ilişkin sorunları enine boyuna düşündük. Siz ne diyorsunuz? Tek karşı çıkılacak nokta, ormanın henüz yapraklanmamış olması..."

Klavdia, Tişka ile vedalaştıktan sonra şöyle dedi bana: "Hem dokumacının, hem de pastacıların yanında şiddetle eleştirildiğimizi düşündüm, Pavel. Bence bu çok iyi. Bu canlanmada bizim de payımız olduğu kanısındayım."

Klavdia'ya karşılık vermedim, düşüncelere gömüldüm. İşçi sınıfının devrimci duygularının arttığı kuşkusuzdu. Ama böyle bir durumda özel çalışmanın değeri iyice yargılanmalı ve devrimci eğilimin gücünün yarattığı özel kazanç ve yetenekleri kendi hesabına geçirmek kusurundan kaçınılmalıydı.

Dobroverlilerin evleri 'Şitnaya Caddesi'ndeydi. Dokumacılardan, hatta pastacılardan bile çok daha iyi koşullarda oturuyorlardı. Hiç kuşkusuz ne de olsa metal işçisiydiler! Duvarlar kağıtla kaplıydı, pencerenin yanına geniş bir yazı masası konmuştu. Bir kitaplıkları vardı, hatta köşedeki duvar dibine bile kitaplar yığılmıştı. Duvarlardan birinde Marx'ın resmi asılıydı. Karşısında Maksim Gorki'nin ve altında da tiyatro artistlerinin ya da oyunda durumlarını gösteren renksiz kartlardan hazırlanmış bir yelpaze vardı.

Konukseverce, ama biraz fazla gururlu bir havayla karşılandık. Bir tanesi kendini "Konstantin" diye tanıttı; adının çok hoşuna gittiği açıktı. Öbürü kendini Solnzev olarak takdim etti. 'Terenti' adından hoşlanmıyordu. Konstantin onu 'Terya' diye çağırdığında suratını ekşitiyordu. Ama Teryoşa'nın kısaltılmışı da hoşuna gitmiyordu.

İkisinin de sırtında koyu mavi giysiler vardı. Bu giysiler hiç de yeni sayılmazdı, gelgelelim özenle temizlendikleri ve daha bugün tecrübesiz ellerin ütüsünden geçmiş oldukları belliydi. Ceketin kolu buruşmuş, pantolonun ütü izi çok fazla yana kaymış, Solnzev dik yakalı bir gömlek, Konstantin ise çizgili bir Rus gömleği giymişti. İkisinin de ayakkabıları dar ve sivriydi, parlaklıkta birbirleriyle neredeyse yarış ediyorlardı.

Solnzev kestirmeden konuya girdi, çok heyecanlıydı. Öfkeli bir yakınmayla Samoskvoreçitye örgütünün sözde uzlaşmacı ruhu üzeri-

ne sitemler yağdırdı ve bu arada sözünün kesilmesine fırsat vermedi hiç. Benim yanıtlarımı hiç duymak istemiyordu ve kendi kafasına göre veryansın ediyordu. Onun suçlama seline dur diyebilmek için büyük çaba harcadım. Mihail'in hiçbir zaman Samoskvoretiçye örgütünün düşüncelerini temsil etmediğini, onu bizim de uzlaşmacı biri olarak kabul ettiğimizi açıkladım. Ama Solnzev aman vermedi: "Siz de öylesiniz zaten. Sendika toplantısındaki konuşmanızı işittim..."

"Bundan hoşnut kalmadınız mı?" diye sordum.

"Hayır. Kesinlikle hayır. Düş kırıklığına uğradım yoldaş Pavel."

"Peki niçin, Yoldaş Solnzev?"

"Ben de hoşnut kalmadım," diye araya girdi Konstantin.

Solnzev arkadaşına döndü:

"'Niçin? diye soruyorsunuz. Söyleyeyim mi Kostya, yoksa sen mi söyleyeceksin?" Susmayı yeğleyen Konstantin'in bu ittifakta –deyim yerindeyse– komutan olduğu hissediliyordu. Böylesine apaçık ortada olan bir şeyin hiçbir açıklama gerektirmediğini söylemek istermişçesine başını hayır anlamında salladı, sonra düşüncesinin altını çizmek istercesine ayağa kalkarak pencereye doğru ilerledi.

Solnzev konuşmasını sürdürdü:

"Siz bizim düşüncemize uygun davranışlarda bulunmuyorsunuz. Bu toplantıda hemen hemen yalnızca görünüşte olduğunu söylediniz. Ama yalnızca savunma yaptınız. Öyle değil mi, Kostya?"

Konstantin bana baktı, yine hiçbir söz söylemedi.

"Oysa Konstantin ve ben savunmaya değil saldırıya geçilmesi gerektiği kanısındayız. Siz Likidatörlerin sendikalardaki çoğunluğunun yalnızca görünüşte olduğunu söylediniz. Ama yalnızca görünüşte olan ne? Bu masalları kendileri yaratmadı belki de. Kim bilir, biz buna inandığımız için böyle oluyor belki de. Çünkü bizim ya aklımız kıt, ya da cesaretimiz eksik. Onların çoğunlukta olduklarına inanmak elbette ki en rahatı. Ama bu çoğunluk gerçekten oluşursa ne olur? Siz bu çoğunluğu Likidatörler'den uzaklaştırınız! Belki de bu işin iç zamanının olgunlaşıp olgunlaşmadığını soracaksınız? Önce bir saldırıya geçin onların üzerine, bunu deneyin bir, ne durumda olduğumuzu bir görelim bakalım. Böyle bir durumda ön hazırlık ne demek? Mücadelenin kendisi mücadele için hazırlıktır. Haklı değil miyim Kostya?"

"Tam değil, Solnzev. Ama bu şimdi gerekmez. Şu anda söz konusu olan şey, Likidatörlerle çatışmaktan korkmamak ve kendi gücümüze daha fazla güvenmektir."

Bu konuşma beni öfkelendirdi. "Tuhaf bir hitap şekli Yoldaş Solnzev. Duvardaki kartlardan anladığıma göre tiyatro oyuncularıyla arkadaşsınız."

"Heyecanlanma Pavel, kişisel olma!" diye sözümü kesti Klavdia.

Ama kendimi daha fazla tutamadım.

"Öyleyse niçin? Çocuk oyunu için mi bir araya geldik? Birbirimize karşılıklı bonbon mu sunacağız yani? Biz ciddi bir iş yapmaya çalışıyoruz, sevgi gösterilerine harcayacak zamanımız yok. O halde iyi dinleyin arkadaşlar: Duygularınız hoşuma gitti, düşüncelerinizi beğendim. Ama bunların hepsi lafta kalıyor! Yapılan hiçbir şey yok. Sizin güzel sözlerinizden duygulanacağımı düşünüyorsunuzdur belki de? Hayır, çalışıp gösterin, olaylarla kanıtlayın..."

"Mişa her yerde bizim işyeri örgütümüzü temsil ederken elimizden ne gelir?"

"Bizi Mişa'ya temsil ettirmeye utanmıyor musunuz? Buna niçin katlanıyorsunuz?"

"Mişa, öyle kolayca bir kıyıya atılamaz. Otoriteyi uzun zamandır eline geçirmiş, oysa biz yeniyiz henüz."

"Otorite ha! Mişa'nın kendisince yaratılmış bir efsane olmasın sakın bu? Ve siz de buna kolayca inanıyorsunuz. Çünkü siz ya çok kıt akıllısınız, ya da cesaretiniz eksik? Hiç kuşkusuz bu 'en rahat'ı. Biz bu otoriteye karşı bir şey yapamayız. Ama siz deneyin bir kez..."

"Pavel!" diye yine araya girdi Klavdia. "Seni anlamıyorum, düpedüz alay etmek oluyor bu..."

"Sevgili yoldaşlar hak ettiklerini almalılar. Otoriteden söz ediyorsun, Yoldaş Solnzev. Bizde otoritenin olaylarla sağlandığını ve her zaman yeni olaylarla ayağa kalkıldığını ve hiçbir yaşam sigortası ortaya koymadığını da biliyor musun? Eğer Mihail'i dizginlemeye ve bir kıyıya atmaya tek başınıza gücünüz yetmiyorsa, bu sorunları niçin bize getirmediniz?"

Konstantin en sonunda söze karıştı: "İşte şimdi size bu soruyla geldik ya? Yoksa bu amaçla olmadıktan sonra sizi niçin çağıralım ki? Size gelince!" Klavdia'ya döndü: "Bizim açık bir söz nedeniyle alınabile-

ceğimizden korkmanıza gerek yok. Biz de dürüst Bolşevikleriz. Ve biliyoruz ki Bolşevikler hiçbir zaman yüze gülmez, arkadan konuşmazlar. Tersine, Bolşevikler her zaman açık olurlar. Ben ve Terya –Kusura bakma– yani Solnzev şu anda biraz aşırıya kaçtığımızı açıkça söylemeliyiz. Onunla son zamanlarda fazlaca kuramsal çalışma yaptık. Kısa bir süre önce Lenin'in bütün yapıtlarını '12 yıldan çıkanlar'ı bitirdik, ve şimdi 'Kapitalizmin Gelişmesi'ni okuyoruz. Evet, bu arada pratik çalışmayı savsakladık biraz. Pavel az önceki sözleri söylerken haklıydı!"

Dostluğumuz böylesine fırtınalı bir biçimde ama açık yüreklilikle kuruldu, artık bundan sonra işyeri örgütü için yapılması gereken ve Konstantin Loşkin ile Tirenti Solnzev'in işyerlerindeki çalışmaya nasıl başlayacakları konusunda anlaşmaya varmamız zor olmadı. Mihail'in durumuna ilişkin soruların Dobrover parti toplantısında konuşulması gerekiyordu.

"Bölgedeki çalışma neyi gerektiriyorsa sevgili yoldaşlar, ben size başlangıçta yapacaklarınızı tek tek belirleyeceğim. Daha sonra göreceğiz..."

"Sınavdan geçeceğiz desene?" Solnzev güldü: "Öyle ya, niçin olmasın doğru elbet."

"Belki de işyeri örgütü sizi bölge konferansına delege olarak gönderir..."

İkisi de utanarak başlarını öne eğdiler. Ama doğru bir parti çalışması için büyük bir umut besledikleri belliydi, ikisi de ateşli ve canlıydılar.

Dobroverlilerden ayrıldığımızda çoktan gece olmuştu. Nasıl da upuzun bir gün yaşamıştık! O günkü olayları baştan aşağı bir kez daha gözden geçirdim: İşler yolundaydı. Bu dopdolu günü sevmiştim. Ayaklarım güçlükle sürükleniyordu, ama yüreğim sevinç içindeydi. Bu sonsuz uzunluktaki günün sona ermesini kesinlikle istemiyordum. Bir şeyler daha yapmak, bir yerlere daha gitmek isterdim.

İlkbahar gecesi mavi aydınlıkta parlıyordu. Şiddetli bir soğuk başlamıştı. Yıldızlar pırıl pırıldı.

"Dobroverliler de eleştiri ateşine yakalanmışlar. Mutlu musun Pavel?"

"Evet sevgili Klavdia. Çok iyimserim. Ama şimdi başka bir şey düşünüyorum. Parti fikrinin ne anlama geldiği ve hangi güçlü çekim

gücünü kullandığı konusunda bir fikrin var mı? Çekiyor, birleştiriyor ve coşturuyor! Delikanlıların eleştirileri onların bu işi birlikte yapmak istediklerini kanıtlıyor. Ve eğer herkes birlikte çalışmak isterse, biz bu işi başarırız."

Çok geç olmasına karşın Klavdia yine de babasına gitmek istiyordu: "Eğer gitmezsem üzülür. Beni bu akşam bekleyeceğini belirten bir not bırakmış. Meraktan içi içini yiyordur şimdi. Soruyordur kendi kendine; 'Petersburg'ta başıma gelenler kızımı gerçekten de ilgilendirmiyor mu yoksa?' Bu onu çok gücendirir. Ajanlara gelince... Eve caddeden girmeyeceğim, bizim bahçeye çıkan ara yoldan gideceğim. Ajanlar eve oradan da gidilebileceğini bilmezler. Bahçe kapısından eve giden bir patika var. Stepanida beni ziyarete geldiğinde orayı düzleştirdi."

"Evet Gruşa o yolu bana da gösterdi. Patika, bahçe kapısından başlayarak bahçeyi boydan boya geçiyor, terasa kadar uzanıyor. Ama ev gözaltındaysa ziyaretçi beklenir. Bana kalırsa eve girmemelisin!"

"Haksızsın. Ajanlar pusuda bir süre beklerler, benim gelmediğimi görünce işi başka zamana bırakırlar. Eğer ben orada değilsem, niçin eve baskın versinler? Anlıyorsun değil mi sevgili Pavel, yoksa hayır mı?"

Koluma girdi, ikimiz de sustuk. Gökyüzü tıpkı ilkbahardaki gibi koyu maviydi. Yürürken derin düşüncelere daldım. Başarı çok yakınımızdaydı, aydınlık günlerin ta eşiğine gelip dayanmıştık.

Klavdia'yla olan ilişkimi de düşündüm. Bunu nasıl tanımlayacağımı bilmiyordum, ama benim için paha biçilmez değerdeydi. Mutluydum, Klavdia'ya karşı dürüsttüm. Birbirimizi seviyorduk, gelgelelim ürkektik. Birbirimizi korkutuyor, yakınlaşmaktan çekiniyor ve birbirimize karşı yabancı sözcükler kullanıyorduk. Candan değildik, rol yapıyor ve bu rolü becerip beceremediğimizi durmadan anlamaya çalışıyorduk.

Bahçe çitlerine varmıştık bile. Ara yol boştu, kimsecikler görünmüyor, çıt bile çıkmıyordu. Yıldızlar bile burada daha sessiz daha sakin parlıyor, az önceki gibi göz kırpmıyordu. Kapıyı açmayı denedik, ama olmadı. Belki de bahçe tarafından kar yığını vardı. Klavdia çitlerin üzerine tırmanmaya karar verdi.

Çitlerin biraz daha alçak olduğu bir yer bulduk. Klavdia uzaklaşmamamı ve kendisinin oraya nasıl çıktığını görmemi istedi. Vedalaştık. Elini uzun süre tuttum. Ona yolda ilişkimiz üzerine düşündüklerimi anlatmayı çok isterdim. Ama düşüncelerimi dile getirecek tek

sözcük bile bulamadım. Belki o da aynı şeyleri düşünmüştü, belki de uygun sözcükler arıyordu. Orada öylece durduk, birbirimizden ayrılamıyorduk. Onu bırakıp gitmek çok zor geliyordu bana.

Ama vedalaşmak zorundaydım. O çok sevdiğim elini öpmek için büyük bir istek duyuyordum.

"Hadi hoşça kal," dedi. Gücenmişti belki de. Çünkü aptal gibi uzun süre susmuş kalmıştım.

Biraz uzaklaştım, kuşkuyla bekledim. "Çık hadi, ben bakmayacağım. Yalnız, başarıp başaramayacağını anlamak istiyorum."

Birkaç kez denedi. Ama yukarı çıkmayı başaramadı. Çit öyle göründüğü kadar çok alçak değildi. Bir kez daha denedi, tam çıkacakken aşağı kaydı, elleri sıyrıldı. Bir daha denedi. Görünüşe bakılırsa bu işi başaramayacaktı. Üstelik göze batabilir, tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalıp gafil avlanabilirdik. En iyisi gitmekten vazgeçmesiydi. Ama kafasına koymuştu bir kez. Babası kendisini bekliyordu!

"Sana yardım edeceğim, tamam mı? Ben eğilirim, sen de sırtıma çıkarsın?"

Çocukça güldü. "Ama ben çok ağırım. Sırtını acıtmayayım!"

Deneme başarılı oldu. Eğildiğim yerde onun bana dokunuşunu, dayanışını, ayaklarını sırtıma koyuşunu, sırtıma tırmanışını hissediyordum. Çitlerin üzerine çıkmıştı bile.

Artık öte yandaydı. Şen şakrak kahkahaları işitiyordum. Ben de şaşkın ve heyecanlıydım. Bir şeyler olmuştu... Çok kısa bir an sürmesine karşın bana dokunuşunu hâlâ hisseder gibiydim... Evet, bize yeni bir şeyler olmuştu.

"Sağlıcakla kal, Pavel." Çitin yakınına geldi.

"Bana elini uzat Klavdia..." Uzattı. Yalnızca parmak uçlarına erişebildim. Oysa elini avuçlarımın arasına almak istiyordum. Ayağım birdenbire çitin kenarında çok az görülebilen bir kalasa takıldı. Ona dayandım, çitlere tutundum ve çabucak öte yana atladım, Klavdia'nın yanına geldim ama hemen kaçtı.

Ona yetişmek üzereyken tökezledim. Klavdia duraladı, beni bekliyormuş gibi çevresine bakındı. Terasın yanında yetişip yakaladım onu. Öptüm, sert bir dönüşle başını geriye çevirdi, ama bırakmadım.

Kendimize gelip de ayrıldığımızda Klavdia terasın ilk basamağına oturdu, gözlerini yumdu. Ben de yanı başına iliştim. Ona bakmayı gö-

ze alamadım. Yerde ince bir buz tabakası vardı. Oraya oturmasına karşı çıktım, sonra buz parçacıklarını elimle süpürdüm. Klavdia hiç kımıldamaksızın öylece duruyordu. Benim her davranışımı gözlediği belliydi.

"Buraya otur, burası daha temiz," dedim.

Geriye döndü. Yün başörtüsünün omuzlarına doğru kaydığını gördüm.

"Başörtünü giy, Klavdia. Üşüteceksin." Onu kendime çektim ve uzun süre sarmaş dolaş oturduk. Sonra konuşmaya başladık. Birbirimize neler söylediğimizi bilmiyorum ama bütün konuşmalarımız coşkun bir mutluluk verdi bize.

"Oradaki yıldızı görüyormusun Pavel? Şu parlak olanı, bacanın üzerindekini... Adının ne olduğunu biliyor musun?"

"Hayır."

"Bu bizim yıldızımız olsun. Sen yolda bana yetiştiğinde onu tesadüfen gördüm. Ve sonra... sonra bu yıldız bizi seyretti. Ona Pitazeya diyelim mi? Pitazeya'nın ne anlama geldiğini bilmiyor musun? Ben de bilmiyorum. Sanırım bu sözcüğü ben buldum. Belki de bir yerlerden uydurmuşumdur; Pitazeya!"

Vedalaşırken: "Bana öyle geliyor ki babam deminden beri karanlık pencerenin arkasında durup bizi seyrediyor," dedi. "Ne düşünüyor acaba? Babam garip bir insan doğrusu."

Ona sıkıca ve sertçe sarıldım. Kolunu boynuma doladı, soluğum kesilecekti neredeyse. Kasketim karın içine düştü.

Sonra doğruldum, onun terasın basamaklarını tırmanışını seyrettim. Kapıya gitti ve yavaşça vurdu. "Korkma Gruşa, benim."

Kapı gıcırdadı. Klavdia'nın kapıda bir kez daha durup bana doğru baktığını görür gibi oldum.

Bahçe yolundan yalnız başıma geri döndüm. Bahçe birdenbire derin bir sessizliğe gömülmüştü. Sonsuz mavilik arasındaki yıldızlar altında yüzüyor gibiydi sanki. Patikayı yavaş yavaş geçtim. Karın içinde onun ayak izlerini seçebiliyordum. Durdum ve bu izleri seyrettim. "Onunla evleneceğim", dedim kendi kendime.

Yatacak bir yer bulmam gerektiğini ancak anayola çıkınca anımsadım. Çok geç olmuştu. Ne yapmalıydım? Siperliksiz'in yanındakiler henüz uyumamış olabilirlerdi. Frol çok okuyor ve öğreniyordu. Gecenin bu geç saatinde henüz yatmamış olabilirlerdi.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

'Moskova Irmağı'nın dik yamacına gelmiştim bile. Küçük küçük evler vardı burada. Siperliksiz'in penceresi karanlıktı. İnce perdelerden belli belirsiz kör bir ışık sızıyordu. Ya ikonun önündeki mumun ışığıydı, ya da gece lambasının... Belki de henüz yatmamışlardı?

Eve yaklaştım, ama kapıyı vurma cesaretini bulamadım. Bu durumda sabaha kadar kentte dolaşmaya kendimi mahkum etmiş oluyordum. Zaten bu gece uyuyamazdım hiç. Gözlerimin önüne, bahçenin çitleriyle terasın basamaklarına doğru uzanan patika geliyordu hep. Sabahleyin birbirimizle nasıl karşılaşacaktık acaba?

"Bu ne güzel mucize böyle! Pavel, Pavel bu! Tıpkı masallardaki sihirli at gibi. Az önce seni konuşuyorduk. 'Şimdi Pavel burada olmalıydı' diyorduk ki bir de baktık, karşımızdasın."

Siperliksiz ile garson Pyotr önüme dikildiler. "Biz kurt avından geliyoruz."

"Evet, kötü oldu. Haydutu çoktan ele geçirmiş olacaktık. Tam hiç kurtulma şansı yokmuş gibi görünürken odadan kaçtı. Neyse, içeri girelim de sonra anlatırım."

Avdotya yatmamıştı, kocasını bekliyordu. Biz avlunun ön merdivenlerine henüz gelmiştik ki koridorda kilidin çevrildiğini duyduk. Kapı açıldı. "Lüften içeri girin, içeri girin!"

"Kim o diye bir kez bile olsun sormuyorsun. Çok yüreklisin doğrusu!" diye şaka yaptı Frol.

"Seni adımlarından tanırım ben."

Siperliksiz, Avdotya'ya: "Gece lambasını söndür de kimsenin dikkatini çekmeyelim" dedi, "Karanlıkta da konuşabiliriz. Evet Petya. Haydi, başla."

"Evet, olanları dinleyin! Dün akşam, yani paskalyadan önceki pazar günü, şu subayla konuğunun lokantayı onurlandıracağını öğrendim. Şef, büfeciye mükemmel bir yılan balığı bulunup bulunmayacağını sordu. Çünkü subay her zaman kalkan balığı ister. Benim özel odayı 9'da hazırlamam gerekiyordu. İyi, güzel diye düşündüm. Gel bakalım haydut herif!

Akşam 9'dan sonra serseri Senka göründü. Tepeden tırnağa iki dirhem bir çekirdekti. Kırptığı bıyıkları belli belirsiz çıkmıştı. Koyu renk gözlük takıyordu. Hemen özel odaya girdi, ama hiçbir şey ısmarlamadı. Az sonra subay geldi. Ben bizim Vasili'yi koridora soktum. Onu özel odanın girişinin karşısındaki pencerenin yanına yerleştirdim. Böylece, beklenmedik kötü bir durum olursa kaçabilecek ya da en azından perdenin arkasına saklanabilecekti. Sonra her şey düzenli bir biçimde gelişti. Servise başladım. Aperatifleri ve Machçı'nın ısmarladığı buzlu votkayı getirdim. Subaya gümüş soğutucu kap içerisinde beyaz chablis servisi yaptım. Subay: 'Şimdi git, kebaptan başka bir şey istemiyoruz!' dedi. Yanlarından çıktım. Ama Vasili'nin koridordan ikisini de görebilmesi için kapıyı aralık bıraktım. Sonra yine içeri girdim ve sigara ikram ettim. Subay çıkıştı bana; 'Sana gitmen gerektiğini söylemedim mi?' –'sigara getirmiştim de...' dedim. Ve ortaya değişik çeşitler koydum. Machçı önündeki kağıt parçasını sakladı ve öfkeyle homurdandı. 'Kapıyı kapasana öküz!' –'Başüstüne hemen kapatayım,' diye karşılık verdim. Masadaki bıçakları, çatalları ve şarap bardaklarını yerleştiriyormuş gibi yaptım. Machçı yine atıldı: 'Kapıyı niçin kapamıyorsun, itoğlu it?' Bunu söylerken bir de yumruk patlattı masaya, her şey şıngırdadı. Vasili korkuyla yerinden fırladı. Daha sonra şöyle dedi bana: 'Evet, hiç kuşkusuz Senka denilen herifin ta kendisi bu. Demek ki o bir provokatör. Bu kesin!' Bu arada Senka ile subayın benim hizmet etmediğim başka bir özel odaya gitmek istediklerini gördüm. Düşünelim bakalım: Acaba niçin gitmek istediler, niçin huzursuz oldular? Şundan: Çünkü kendi gölgelerinden bile korkuyorlar. Çünkü doğru dürüst bir akılları yok. Hemen paniğe kapılıp ayağa fırladılar: 'Çabuk başka, sakin bir odaya...' Müşteriler gittikten sonra yapıldığı gibi içeri girdim, tabaklar arasında, schnaps sürahisinin altında bir sigara tablası buldum. Senka'nın sigara tablası! Çünkü tam onun oturduğu yerin önünde duruyordu. Senka ve altın bir sigara tablası! Ve yerde masanın dibinde de bir kağıt parçası! Kağıdı aldım ve bulaşıklarla birlikte hemen mutfağa gittim. N'olur n'olmaz diye, Frol'u oraya bırakmıştım. Kağıdı ona verdim ve rica ettim: 'Bunu sıkıca tut ve buradan yok ol!' Sonra şefe koştum ve sigara tablasını ona verdim: 'Müşterilerden biri bunu masada unutmuş. Ama o sırada müşteriler öbür özel odada gürültüye başla-

mışlardı bile. Kağıdı ve sigara tablasını istiyorlardı. Şef bana sordu: 'Kağıt nerede?' 'Çok değerli bir şey olan sigara tablasını size verdim,' dedim, 'ama kağıt mağıt görmedim. O beni ilgilendirmez, ondan ben sorumlu değilim.' Subay bağırıp çağırmaya başladı: 'Sen sorumlu değil misin? Dalga mı geçiyorsun benimle?' Eliyle bir tane indirdi. Allah kahretsin, çok da iyi vuruyor namussuz herif! Frol, Machçı'nın unuttuğu kağıdı gösterdi. Yırtık, sarı bir kağıt parçasıydı, üzerinde kargacık burgacık bir yazıyla şunları yazmıştı: 'Unutmayın, Prohor mutlaka çok kötü etkilenmiştir. Şimdi onun asilzadeliğe çağrılması ve bağlanması gerek. Ona şimdilik gözlenerek iş verilecektir. Ve eğer ona görev verilirse Proşa'nın suçsuz olduğu ve kendisine iftira edildiği dedikodusu yayılmalıdır.'"

Gün ağarmaya başlamıştı. Odada kızıl bir ışık parlıyordu. Piyotr haberini bitirdikten sonra, şimdi ne yapacağımı düşünmeye başladım. Foyası ortaya çıkmış bir provokatör zararlı olmazdı pek. Beklemeksizin tezelden işe koyulmak gerekirdi. Ama nasıl?

Pyotr düşündüğümü görünce: "Bunu bana bırak," dedi. "Onu bir yılan balığı gibi kendi ellerimle boğacağım."

"Hiç kuşkusuz bu en kolayı. Ama asıl güç ve önemli olan şey bütün yumağı sarmaktır," diye karşılık verdim. Siperliksiz de beni onayladı. "Onu gizli bir yere götürüp iyice sorguya çekmeliyiz kime ihanet ettiğini, gizli polise kimleri bildirdiğini, tehlikenin açıkça kimi tehdit ettiğini, bir yardımcısı olup olmadığını... heriften her şeyi öğrenmeliyiz."

"Ve en önemlisi, şu arkadaşlarım, olabildiğince geniş bir işçi kitlesine bu durumu haber vermeliyiz."

"Evet, her şeyi anlıyorum yoldaşlar," diyerek karşı çıktı Pyotr. "Ama onu öldürmek de zararlı olmazdı. İçim kaynıyor. İzin verin de bu işi ben üstleneyim. Ne diyordu Taras Bulba: 'Yakalanmalı ve bir şeyler yapılmalı!' Onu bana bırakın!"

"Önce senin güvenliğini düşünmeliyiz Pyotr. Tehlikeye girmemen için saklanmalısın. Şimdi eve gitme. İşyerinden ayrılmak zorundasın. Eğer Machçı'nın maskesi işçilerin önünde düşürülürse, gizli polisin eline önce sen düşersin. Belki de seni aramaya başlamışlardır bile. Bugün lokantadan nasıl geldin? Seni hiçbir ajan izleyemedi mi? Nasıl oldu Frol, dikkat etmedin mi? Caddede arkandan hiç kimse gelmedi mi?"

O anda biri kapıyı yumrukladı.

"Hay allah! Amma da şanssızlık. Kesin bir şanssızlık!" diye sızlandı Avdotya.

"Sakin ol," dedi Frol. "Dur bakalım, hemen açma. Hiçbir yere gidemeyiz yoldaşlar: Buranın tek çıkışı var. Avdotya, al şu kağıdı, İkonun arkasına sakla."

Frol kapıyı açmaya gitti, az sonra büyük bir sevinç içinde Vasili'yle birlikte geri döndü.

"İşte, bizden ayrılamayan ve geceyi gündüz yapan biri daha!"

Pyotr ve Siperliksiz, Vasili'ye olup bitenleri anlattılar. Machçı'nın kağıdını gösterdiler.

"Evet, bu onun el yazısı," dedi Vasili. "Bu o herifin el yazısı! Bu herifin, her şeyi kağıda yazmak gibi bir alışkanlığı vardır ve bununla tanınır. 'Bekle Vasya, ben önce fabrika müdürüne gideyim, sonra tıpkı köyde olduğu gibi bütün sorunları özel bir karta geçireceğim.' Böyle yoldaşlar. Ve şimdi de ben anlatmak istiyorum. Bu geceyi boş geçirmedim. Restorandan çıkınca paldır küldür bu hainin evine koştum. Oraya gittim ve şunları öğrendim: 'Semyon Petroviç buradan çoktan taşındı.' Kendimi daha fazla tutamayıp bağırdım: 'Allahın cesazı köpek! Ev sahibi bu sözümü hemen bütün yüreğiyle onayladı. 'Çok doğru, Tastamam bir köpek. Bana da borcu var.' dedi. Ev sahibi güldü. 'Desene ben onun aldattığı tek kişi değilim.' Ve bana yeni adresi verdi. Hemen oraya koştum. Gecenin çok geç saati olmuştu. Ama evdekiler uyanıktı, kapı hemen açıldı. 'Ben Semyon Petroviç'in arkadaşıyım,' dedim ev sahibesine. Eski, koyu mavi başörtülü, eğri bacaklı, iyi niyetli, kır saçlı, yaşlı bir kadındı. "Semyon Petroviç arkadaşlarını içeri almamı ve onlarla vedalaşamayacağı için kusuruna bakmamaları gerektiğini söylememi tembih etti. Çok acelesi vardı. Treni bir saat içinde kalkmış olacaktı. Şimdi de tam bir saat oldu ya. Bir yere yerleşir yerleşmez bana yeni adresini gönderecek. Arkadaşları kendisinden bir haber olup olmadığını benden öğrenebilirler. Evet, sonra yol hazırlığına başladı. Bavulunu, çantasını hazırladı, sonra da gitti. Vedalaşırken çok içtendi. Aslında sevinçli sayılmazdı pek, üzgündü. Benden ayrılmak hoşuna gitmemişti. Derken bizim çocuklar da uyandılar. Çünkü giderayak çok gürültü yapmıştı. Onlara tanesi yarım kapiklik bonbonlardan armağan etti. Hepsinin yastığına birer tane koydu. Evet,

çocuklara karşı iyi davranırdı bizim Semyon Petroviç. Ama ne yalan söyleyeyim, bana hiç de iyi davranmadı bu öfkeli pinti.' Kadının anlattıklarını dinledim ve düşündüm. Herif yalan söylemişti. Bu kadın da gerçeği söylemiyordu. Belki de ikisi ortaktılar: Belki oyuna gelmiştim, hemen oracıkta öldüreceklerdi beni. Ama yine de ayrılmadan önce odasını görmek istedim. 'Sevgili bayan, Semyon Petroviç bana bir mektup bırakacaktı, mutlaka odasındadır. Acaba içeriye bir göz atabilir miyim?' – 'Elbette, buyrun', dedi kadın. Odaya girdim. Yerler kağıt doluydu. Küçük küçük parçalara ayrılmış, yazılı ya da boş kağıtlar doluydu. Köşede çöp tenekesinin içinde kapaksız bir kitap vardı. Alıp bir göz attım. Forel *Cinsel Sorunlar*, Bloch, *Cinsel Sorunlar*, Weininger, *Cins ve Karakter*, Max Nordav, *Soysuzlaşma*... Araybaşev, *Bütün Yapıtlar* adlı kitap ilgimi çekti. Ondan söz edildiğini çok işitmiştim. Bizde, entelektüeller arasında moda olduğunu biliyordum. İhtiyara sordum: 'Bu kitabı alabilir miyim acaba? Semyon Petroviç bana bunun için söz vermişti de...' Yaşlı kadın. 'Tanrı aşkına bu domuzlukları alın!' dedi. 'Nasıl olsa hepsini yakmak istiyorum! Tanrı korusun, çocukların eline geçmez böylece', *Bütün Yapıtlar*'ı çantama sokacağım sırada sayfaların arasında bir kağıt parçası olduğunu fark ettim. Çekip aldım ve okudum. Al işte Pavel... bak hele şuna!"

Kağıtta Klavdia'nın adresi yazılıydı. Babasının değil, yalnızca oturduğu yeni evin adresi. Köşede dünkü tarih vardı. Yani Senka adresi yeni öğrenmişti. "Al Frol, bunu da ikonun arkasındaki öbür kağıdın yanına koy."

O anda aklıma geldi: Klavdia bugün illegal olacaktı, İvan Semyonoviç'ten bu iş için bir "pasaport kopyası" rica etmişti. İçini de değiştirirse iyi olacaktı. Ben "Üçlü Komite" ve Moskova Komitesi kurucu komisyonuyla görüşmek istiyordum. Ah, Klavdia'ya en kısa zamanda rastlayabilsem ve her şeyi söyleyebilsem!

Siperliksiz hemen sabah vardiyasına gitmek zorundaydı. Avdotya'ya Lukerya ve Afyonya'nın nasıl olduğunu sordum. "Afyonya çok kötü," dedi. "Kendine işkence ediyor, Lukerya da köye geri döndü. Başka ne yapabilirdi ki? Toprağı avuç içi kadar bir yer ama yine de ekilip biçilmesi gerek."

Artık Pyotr'un da saklanması gerekiyordu. Vasili ona Moskova'dan ayrılıncaya dek bir iki gün kalabileceği bir adres verdi, ve onu Bogo-

rodsk'a götürmeyi üstlendi. "Bizimkilerin toplandığı bir lokantada iyi bir yerin olacak ve buluşmalarda ilişkiyi sen kuracaksın. Anlaştık mı? Bu işi seveceğinden kuşkum yok. Subaylara ve provokatörlere portakal servisi yapmaktan iyidir. Kendi insanlarımıza hizmet edeceksin."

"Evet Vasili, şimdi Timofey'e gidelim ve ne yapacağımıza birlikte karar verelim."

Timofey gece vardiyasından yeni dönmüştü, son derece yorgun ve kızgındı. "Görüyor musun, ayakkabımın pençesi açılmış. Uyumak zorundayım, ama işleri sürüncemede bırakmak hoşuma gitmiyor. Bunun için de hemen çalışacağım." Boş zamanlarında hep ayakkabı onarırdı. "Bu benim kendi özel eğlencem. Ayrıca da çok rahat. İnsan kendisi, karısı ve çocukları için ayakkabı yapabiliyor." Deriyle kaplanmış taburesinde tam bir kunduracı gibi oturuyordu. Saçları kenevir ipiyle yukarı bağlanmıştı. Bizi selamlarken gözlüğünü alnına koydu ve sessizce elini uzattı. Dudaklarının arasında ayakkabı çivileri vardı. Sonra çivileri birbiri ardından pençenin içindeki bızla açılmış deliklere soktu, çekiçle iyice sağlamlaştırdı. Ağzı boş kaldığında konuştu: "Evet, anladım. Ben hem dinler hem çalışırım."

Timofey'in çocukları uyuyordu. Ayrıca Timofey içlerinden birinin uyanıp da dinleyip dinlemediğini görebiliyordu.

Haberimiz sona erince "Üçlü Komite"nin üçüncü üyesini çağırttık. Eski Asker yakınlarda oturuyordu. O da tıpkı Timofey gibi gece vardiyasından bitkin dönmüştü. Machçı'nın provokasyonlarını açıklamak ve onu mahkemeye çıkartmak için yalnızca gerekli kanıtları ele almayı önerdik. Bu konuda görüş birliğine vardık. Ayrıca araştırmayı sürdürmek ve iki sendika üyesinin tutuklanmasındaki gerçek durumu öğrenmek için kayda değer her türlü bilgiyi toplamaya karar verdik. Stepan bu tutuklanmaya Machçı'nın yol açtığını, tüm kuşkuların onun üstünde toplandığını belirtti. Odası Timofey'in yanında olan Stepan'ı da aldık ve o da toplantımıza katıldı.

Yargılama kurulunu saptadık. Dinleyicinin kurucu komisyon üyesi olması gerekiyordu. Timofey, Konstantin Loşkin ve Moskova örgütünün bir bölge üyesi yargıçları oluşturacaktı. Klavdia da mahkeme sekreteriydi. Mahkeme iki durum hakkında karar vermek için tam yetkili olmalıydı: Mahchçı'nın provokatörlüğü ve Prohor'a atılan iftira Machçı'nın özellikleri hücrelerimizin olduğu bütün işyerlerine duyurulmalıydı.

"Machçı'nın yaptıkları apaçık ortada", dedi Vasili. "Bataklığa kaçmış da biz onun için mi dava ediyoruz. Bana onun izini arayıp bulma emrini vermenizi rica ediyorum arkadaşlar. Onu yakalayayım. Böylece örgüt yalnızca beni tehlikeye atmış olacak."

"Bunun için çok erken konuştun Vasya", dedi Timofey. "Önce mahkeme kararını versin hele."

Bunun üzerine Vasili'ye Prohor'u uyarma görevi verildi. Buna göre Prohor kendini annesinin yanındaymış gibi göstermeyecek, evini değiştirecekti. Vasili "Proşa'dan hoşnutum", diye övdü onu. "Delikanlı ölümden dönmüş gibi; ateş gibi yanıyor, çalışmada hiçbir yorgunluk tanımıyor, toplantılarda çekirdekten yetişme bir hatip gibi konuşuyor."

"Üçlü Komite" Klavdia'nın bir başka bölgeye geçmesi konusunda görüş birliğine varamadı. "Şimdi işçilerin yaşam koşullarını konu alan konferansın hazırlıkları sürüyor", dedi Timofey. "İşçilerin yaşam ilişkilerini Klavdia'dan daha iyi kim bilir? Bütün adresleri ezbere biliyor, herkesi tanıyor. Onu mutlaka illegal yapmamız gerekir". Timofey'in kızını Profesör Seliverstov'un evine yolladık, Klavdia'yı üstü kapalı bir biçimde tehlike hakkında uyardım ve önceki gibi Turgenyev kütüphanesinde buluşmamızı bildirdim.

Eski Asker güçlükle yerinden kalktı:

"Her şey tamam mı arkadaşlar?"

"Evet."

"O zaman yatağa yoldaşlar. Oldu mu? Bacaklarımın üstünde zor duruyorum."

"Ben de", dedi Timofey ve çekinerek güldü.

"Seninle biz, Yoldaş Pavel, yatağa giremeyiz", diye güldü Stepan. "Bizi Serpuşov Kalesi önünde bekliyorlar. İyice öğrendim. Bugün oraya girebilirmişiz. Üstelik bize gereken adam da orada olacak. Şimdi tam zamanı. Haydi gidelim."

Timofey keçe çizmelerini çıkardı. Stepan'ı uyarırken bakışları ve sesi tam bir baba sertliğindeydi.

"Hadi bakalım Stepan. Üstüne bir şeyler giy! İçinde ve dışında çok şey yok. Sabah ayazının bugün çok keskin olacağını sanıyorum."

Ama Stepan hiç oralı olmadı.

"Ah bu babasız, umursamaz çocuk!" diye homurdandı Timofey.

"Babasız? Bu doğru değil!" Stepan güldü. "Dün ondan bir mektup aldım."

Stepan adına sevindim. "Kuzma'dan bir mektup ha? Öyleyse yaşıyor desene? Bunu nasıl öğrendin?"

"Her şey Vasili sayesinde oldu. Babam Bogorodsk'a kaçmış. Bizimkiler onu orada bir fabrikaya sokmuşlar. Örgütte benden söz eden Vasili'yle tanışmış. O da bana ondan bir mektup getirdi."

"Ne yazmış?" diye sordu Timofey biraz soğuk ve dost olmayan bir tavırla.

"Beni yanına çağırıyor?"

"Belki de burası hoşuna gitmiyor?" diye sordu Timofey daha da bozularak.

"Ne de olsa babamdır", diyerek kendini haklı çıkarmaya çalıştı Stepan.

"Peki biz sana yabancı mıyız? Ya da sen bizim için yabancı mısın?"

Timofey'in karısı güldü. "Horozlar şimdi yine dövüşecekler. Bunlar oldum bittim böyledir zaten. Önce güzel güzel sohbet ederler, sonra gürültüye başlarlar ve yalnızca toz kaldırmak için bağırırlar. Ama iyi dostluklar için kavga şakadan başka bir şey değildir."

Kendime ödünç giysi almak üzere yine İvan Semyonoviç'e giderken Stepan şöyle dedi: "Timofey'in neyi var anlamıyorum. Beni çağıran babam. Yabancı değil ki."

İvan Semyonoviç tıpkı kendisi için değil de başkaları için yapmak alışkanlığında olduğunu söylediği gibi "o biçim çakır keyifdi." Bana yine aynı paltoyu verdi ve bu sırada sözünü verdiği pasaport kopyasını da hazırladı. Sonra da bana kiralamak istediği Meslek Lisesinin arkasındaki güvenilir, sessiz odanın adresini verdi.

"Hemen taşın Pavel, keyfine bak. Ben başarımı çoktan kutladım. Evet, Popov'un dul karısının votka firmasının 26 numaralı hububat schnapsının mı, yoksa Pyotr Smirnov'un 2 numaralı arıtılmış olanının mı daha iyi olduğu konusunda asistanımla tartıştım. O Smirnov'dan, ben Popov'dan yanayım. Evet, bunun için küçük bir deneme yaptık. Deneme sırasında yerlerimizi değiştirdik. Ben kendi saygıdeğer muhalefetimin tanığı, o da benimkinin tanığı oldu. Ne büyük bir talihsizlik! Şimdi ben Smirnov'dan o Popov'dan yana. Bunu bir kez daha denemek zorundayız. Evet, evet, bilim deneylerin durmadan yinelenmesini ister, sürekli sabır gerektirir.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Stepan'la birlikte, işçi barakalarının önüne geldik. Kapının ardına dek açık olduğunu gördüm. Kapının önünde iki polis vardı. Bağırıyor ve emirler yağdırıyorlardı. Polislerin çevresini küçük bir işçi kalabalığı sarmıştı.

Sonra bir adamın acı çığlığı yükseldi. "Öldürün, öldürün beni! Gitmeyeceğim, gitmeyeceğim!"

İki güçlü delikanlının direnen bu işçiyi kapıya doğru sürüklediklerini gördüm. Kadının biri yalvarıyordu; "Ah, onu öldüreceksiniz, öldüreceksiniz onu. İmdat! Bir adam öldürülecek!"

Adam kendini yere attı.

Polisler oraya koştular. Stepan'la birlikte yanlarına yaklaştık. O zamana dek korkuyla annesinin elini tutan yedi yaşlarında bir çocuk umutsuzca bağırdı, kendini kalabalığın ortasına attı. Yere düşen adamın üzerine eğilmiş polislere ince, hafif bir söğüt dalıyla çılgın gibi vurmaya başladı. "Haydi, haydi", diye coşturdu polisin biri meslektaşını "Sen sol bacağından yakala, ben sağı tutacağım. İster istemez ayağa kalkmak zorunda. Hadi yakala şunu!"

Adam yattığı yerde tepinip duruyordu. Onu sıkıca tutmak pek öyle kolay bir iş değildi. Polislerden biri umudunu kesti. Ama öbürü onu kaldırmayı kafasına koymuştu. İki bacağından yakaladı ve adamı vargücüyle yerde sürükledi. Ama bu arada umutsuzlukla kendinden geçmiş olan çocuk, polislerin sırtına söğüt dalıyla habire vurup duruyordu. "Bana bak çırak", diyerek alaylı alaylı güldü polis. "Bu bana acı vermiyor. İstediğin kadar vur, vız gelirsin bana. Canımı acıtmıyorsun hiç!"

Çocuk daha vahşice vurdu. Sonra birdenbire dalı attı elinden; kendini tükenmiş olarak bir kaldırım taşının üzerine atmış olan annesine doğru koştu, diz çöktü ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Adama yaptığınız bu işkenceyi kesin hemen!" diye bağırdım polislere. Hiç düşünmeksizin, tamamen bilinçsiz olarak seslenmiştim. Çok garipti doğrusu. Sözlerim etkiledi onları. Polis adamın bacaklarını bıraktı. Öteki polis belli belirsiz mırıldandı:

"Bir araba çağırmak zorundayız". İkisi de ne yapacaklarını bilemez bir durumda öylece dikiliyordu. Derken, benim bağırdığım polis gözlerini kırpıştırdı, öfkeyle bana baktı ve küfretti. "Bir tekme yemeden bas git buradan serseri herif! Burnunu sokma işimize!"

Orada toplanan işçi kalabalığından hâlâ ses soluk çıkmıyordu.

Yalnızca çok yoksul giyinmiş, ama temizce tıraş olmuş bir adam Stepan'a yaklaştı, kulağına bir şeyler fısıldadı. Bu bizi kapıda karşılamak ve yatakhaneye götürmekle görevlendirilen İgnat'tı. Bizi ilk anda tanıyamamıştı.

Avlu pisti. İyice dolmuş çöp çukurundan çıkan pis kokulu derecik, kirli sarı karlar arasından kendine yol açmıştı.

Bizimle birlikte gelen uzun sakallı bir adam:

"Burada olanları gördünüz mü?" diye sordu bana. "Kapının önündekini gördünüz mü? Güzel şey değil mi?"

"Domuzlar!" diye karşılık verdim. "Adama niçin öyle davrandılar?"

"Evet, adam verem. Artık fabrikaya ne yararı dokunur ki? Öyleyse yol ver gitsin. O artık ne işe yarar? İstese de istemese de gitmek zorunda." "Gitmeyeceğim!" Elinden geldiğince direndi. Ama büyük aptallık yaparak girişin ortasına yattı. Bu arada ne düşündü acaba? Belki de korkacaklarını sanıyor? Hey tanrım hey, Yuşka gitmek istemiyor! Hepsi üzerimize saldırıyor. Böylece onu oradan atacaklar. Sonra bunu hepimize yapacaklar. Tamamen aynı biçimde... Sana ya da bana. Biz bunu yaşayacak olan ne ilk ne de sonuncu işçi olacağız."

"Duydunuz mu?" diye sordu İgnat. "Bu onun her zamanki lafıdır. Her güçlük tanrıdan gelir. Bu adam o uzun sakalıyla tahta havariden başka bir anlama gelmez bizim için. Her şeye karşılık tek bir şey düşünür; 'Böyle gelmiş böyle gider!' Bunun gibi düşünen bütün kafaları kırmak istiyorum."

"Yazı ya da kartal!" oynayan çocukların önünden geçtik. Çocuklar sağına soluna, kömür, tebeşir, ya da kurşun kalemle tek anlamlı kargacık burgacık yazıların yazıldığı bir duvarın yanında kuru, güneşli bir yer bulmuşlardı. Paralar duvara çarpıyor ve sonra az öteye, bulamaç halindeki çöplerin içine düşüyordu. Dört oyuncu bir sıçrayışla paranın yanına geliyor ve en yakında duran paranın yerini belirliyordu. Durmadan bağırışıyor ve konuşuyorlardı.

"Yeter!" dedi kazananlardan biri.

"Sana neyin yettiğini şimdi gösteririm!" diye karşılık verdi öbürü. İkisi de hemen karşılıklı kavgaya hazır duruma geçtiler.

İgnat bizi erkeklerin barakasına soktu. Girişte ustalıklı bir manevra yapmak zorunda kaldık. Dar, kuru izlerin arasındaki labirentten güçlükle geçerek süprüntülerin ortasına vardık. "Sizi İlya Yermiloviç'e götüreceğim. Yalnız dikkat edin de kafanızı yukarıdaki ranzadan aşağı sarkan bacaklara vurmayın. Vardiyadan gelenler uyuyorlar. Aramızda ayaklarını geçilecek yere kadar uzatan böyle düzensizler var. Boyları uzun olduğu için değil, patronun pintiliği yüzünden ranzalar çok kısa yaptırılmış da ondan."

Daracık bir aralıktan geçerek iki, hatta yerine göre üç katlı ranzaların arasından yürüdük. Odanın ortasına tahta duvarlarla iki destek direği arasına bir bölme yapılmıştı. Bunun gibi dört bölme vardı. "Burada yan yana uzanan bu ranzalarda insanlar üst üste yatarlar: Yer çok ama, ne kadar dar olursa o kadar sıcak olur." diye açıkladı İgnat.

İlya Yermiloviç barakanın en arkasındaki köşede yan yana uzanan ranzaların üçüncü katında oturuyordu. Bizi bekliyordu. Bacaklarını ikinci kata doğru sarkıtmıştı. Örtüye değen kafasını geriye çekmişti. Bizi karşılarken duygularını hiç belli etmedi. İri yarıydı. Sert ve soğuk bir yüzü vardı. Önce ne gibi yeteneklerim olup olmadığını anlamak istercesine beni tepeden tırnağa süzdü. Giysileri tıpkı öbür işçilerinki gibiydi. Üstündeki her şey eskiydi, lime limeydi. Bir asker paltosu eskisinden yapılmış kirli, çamur renginde yamalı bir gömlek vardı sırtında. Pantolonu çuval keteninden yapılmaydı, o da yama içindeydi. Ayaklarında ise kırmızıya çalan, renkli kısa bol konçlu, dana derisinden bir çizme vardı.

İlya Yermiloviç ranzadan aşağı indi. Tek laf etmeksizin öteki barakaya giden kapıya doğru yürüdü; onu izlememiz gerekiyordu. Bir kez olsun çevresine bakmaksızın yürüyordu. Böylece bu saatlerde hemen hemen tamamen boş olan kadınların barakasına gittik. İlya Yermiloviç tıpkı erkeklerin barakaları gibi düzenlenmiş olan barakalardan birinin önünde durdu. "İçeri girin, ev sahibi burada oturmamıza izin verdi."

"Burada İlya Yermiloviç'in kızı kalıyor." diye açıkladı İgnat.

İlya Yermiloviç ona öfkeyle baktı. "Bu davaya hiçbir şey kazandırmaz."

İlya'nın çağırdığı iki yardımcı yanımıza geldiler. Daracık odada durulacak en iyi yer olan alt ranzaların arasına yerleşince İlya Yermi-

loviç bana döndü: "Önce sizin kim olduğunuzu ve buraya hangi görevle geldiğinizi bilmek isterim."

"Sizin çağrınız üzerine geldim. Yeterli mi?"

"Yeterli, yanılmadınız. Stepan Kuzmiç'ten bize birisini çağırmasını rica etmiştik."

"Ve çağırdığınız kişi konusunda hiçbir fikriniz yoktu, öyle değil mi?"

"İyi karşılık veriyorsunuz. Hiç kuşkusuz bunu biliyorduk. Ama emin olmak istiyoruz. Olur olmaz bir insanla ve sıradan bir konuşmayla zaman öldürmek istemiyoruz. Artık hepimiz akıllandık, çok akıllandık. Ama gevezeler de hiç az değil. Hatta durmadan artıyorlar. Buna karşılık ne diyeceksiniz?"

"Hiçbir şey."

"Ah hayır, o halde verecek yanıtınız yok?"

"Buna karşılık vermek yarar sağlamaz. Aramızda böyle kılı kırk yaran bir başlangıca ne gerek var? Hemen konuya girmeliyiz. O zaman benim için sizinle, sizin için de benimle konuşmanın yarar sağlayıp sağlamadığını görmüş oluruz."

İlya Yermiloviç boğazını temizledi. Öyle görünüyordu ki hoşnut değildi pek. İgnat'ın ona nasıl baktığını görünce gülmemek için zor tuttum kendimi. İgnat'ın gözleri diyordu ki: 'Aldın mı ağzının payını? Nasılmış? Konuğumuz teslim olmuyor işte. Her zaman ve mutlaka insanları hemen başlangıçta küçük düşürmek ister misin?'

Evet, İlya Yermiloviç çok sert ve gururlu görünüyordu. Ama bir insan eğer böyle bir dava yüklenirse sırtının yere getirilmesine fırsat tanımadan önce kendi kendini feda etmeliydi. "Peki öyleyse. Hemen başlayalım. Anlaştık." Ama yine de kendini tutamadı, bir sürü laf etti, "Evet, konuşmak bizim gücümüzü göstermez. Sorunlarımız konusunda bizi hiç kimse şaşırtamaz. Belki aptalca bir konuşma olacak. Bazen aptalca ama yürekten bir konuşmada özü ve gücü olmayan akıllı bir konuşmadan çok daha fazla şey vardır. İyi saptanmış bile olsa daha sonra önemi azalabilir, ya da çok fazla artabilir."

Ona burada nasıl yaşadıklarını sordum. Karanlık bir tablo çizdi. Aylık ücret yedi sekiz ruble kadardı. Ama topu topu beş ruble kazananlar da vardı. Kimileri on on iki rubleye kadar çıkıyor ve çok azı on beş on sekiz arasında alıyordu.

"Bunun dışında öbür her şeyi kendi gözlerinizle gördünüz." Ak-

lımda kalmasını sağlamak için birkaç not alma izni istedim. Bu İlya Yermiloviç'in hoşuna gitti.

"Eskilerle bizim davamızı mı konuşmak istiyorsunuz?"

"Evet hazırlanıyorum."

Benim not alınam karşımdakilerin daha ayrıntılı konuşmalarına neden oldu. Her sözlerini dikkatle ölçüp biçiyorlardı.

Bu arada onları denemek için bir grev olanağının olup olmadığını sordum. Hemen karşı çıktılar.

"Ah nerede! Hiç düşünülmüyor bile. Birincisi aramızda hiçbir birlik yok. İkincisi bu işi bilenimiz çok az, yeteneğimiz eksik, adamlarımız köyden geçici olarak gelmişler."

"Öyleyse anlat Stepan; onlara ömründe ilk kez greve nasıl girdiğini, insanların fabrikadan köylere giderek nasıl bölünmek istediklerini, bilginin nasıl eksik olduğunu, mal sahibinin kurnazlığını ve grevi nasıl kazandığınızı anlat."

Stepan birtakım acı anıları da saklamaksızın Konoplin'lerin oradaki grevi anlattı. Bu anlatımın yalınlığı ve gerçek oluşu dinleyicilerin ilgisini ve Stepan'a olan güvenlerini artırdı.

"Öyleyse küçük adam da bir şeyler yapabilir," dedi İgnat.

"Küçük adam da tabii. Ama orada iplikçi ve dokumacılar var. Her şey onların çevresinde dönüyor ve eksen olmadan hiçbir araba hareket etmez. Ama biz burada yalnızca 'çırak'ız. Gerçi biz boyahanede çalışıyoruz, ama yalnızca boyalarla hiçbir şey yapılmaz. Yani biz arabanın dingili değil, yalnızca okuyuz. Arabanın oku olmadan güç olur, ama eğer zorunlu olursa araba yerinden çekilebilir."

"Peki fabrikadaki usta işçiler, boyacılar sizi desteklemezler mi?" diye sordum.

"Bunu hiç düşünmedik. Bunun şimdiye dek doğru dürüst düşünülmesi gerekirdi. Onlar da bizden iyi yaşamıyorlar çünkü."

"Bu denenmeli! Denemek öğretir. Ve sormak da parayla değil."

Hepsi canlanmıştı ve bunu ateşli bir konuşma izledi. Önümüzde ciddi ve güç bir görev vardı, umutlar uyanmıştı. "Yardımcı işçiler"in usta işçilerle hiçbir sıkı tanışıklıkları ve ilişkileri yoktu. Ne yazık ki bizim örgütün de boyacılarla hiçbir bağlantısı yoktu.

"Onlarla niçin bağlantınız yok? Sizin bütün işyerleriyle bağınızın olması gerekir."

Bu sözler genel konuları konuşmak için iyi bir bahane oldu. Konuşma hemen hemen iki saat sürdü. İşçi sınıfının dayanışmasından, parti ile sınıf arasındaki ilişkilerden ve daha başka pek çok sorundan söz ettik.

Sonra kapı çalındı ve barakada kadın sesleri duyuldu, grup işten dönmüştü. İlya Yermiloviç huzursuz oldu. "Ne yazık ki buradan hemen gitmek zorundayız. Sizinle bir başka sefer yine konuşmamız gerek."

İlya Yermiloviç koridordan bir genç kızın geldiğini görünce bizi geri çevirdi ve tam karşıdaki kapıdan içeri soktu. İgnat kulağıma fısıldadı: "Güzel kızı gördünüz mü? İlya Yermiloviç'in kızıdır. Bizi bu yüzden geri çevirdi. Yabancılar kızının güzelliğini görsün istemez hiç. Bu konuda çok özel mülkiyetçidir. Yorulmak bilmeden elinden geldiğince korur kızını."

Önce bir ya da iki usta işçiyle ilişkiye geçmeyi deneyeceğimize söz verdikten sonra ayrıldık. Buradakiler Stepan'a güveniyorlardı ve ben eğer çok uzun sürerse grev hazırlıkları, yürütülmesi konusunda her şeyden önce onun yardımına başvurmayı düşünüyordum. İlya Yermiloviç ötekilerden ayrılarak kapıda bize yetişti, hiç konuşmadan yanımız sıra yürüdü. Ancak "yasak" yazan ara yolun başına geldiğimizde Stepan'a döndü:

"Sakın alınma evladım, beni Yoldaş Pavel'le biraz yalnız bırakabilir misin? Onunla biraz yalnız konuşmak istiyorum da..."

Birlikte yürümeye devam ettik. Ama İlya Yermiloviç susuyordu. Belli ki söze girmek ona güç geliyordu. Belki de sonraya bırakıp bırakmamayı ya da hiç konuşmamayı düşünüyordu.

"Sizi uyarmak istiyorum Yoldaş Pavel. Ve siz bu uyarıyı mutlaka partinizin her bir birimine götürmelisiniz. Bunu savsaklamamalısınız. Bunun dışında da tek başınıza karar vermemelisiniz. Eskilerle birlikte yapmalısınız bu işi. Ve bu kararı da bana bildirmek zorundasınız. Evet, sizi bir adam konusunda uyarmak istiyorum. Boçkin! İlya Yermiloviç Boçkin. Yani kendim hakkında."

"Kötü olan tavır nedir?"

"Bu konuda konuşmak bana güç geliyor, Yoldaş Pavel. Ben işçi hareketi içinde yeni değilim. Yaşamımızın niçin böyle olduğunu ve bunun nereden kaynaklandığını ta 1905'ten önce düşünmüştüm. Fedor Slepov'u işitmişsinizdir, kuşkusuz?"

"Hayır, İlya Yermiloviç."

"Vah vah." İlya Yermiloviç üzüntüyle başını salladı. "Ama bu çok kötü! Böyle şeyleri bilemezseniz Moskova işçilerine nasıl gidebilirsiniz? Moskova işçileri doğandır, kartaldır! Çok bilgilidirler, her şeyi iyi inceler ve çıkarlarına uygun gelen şeyleri tahmin ederler. Onlardan öğrenmek yerine onlara öğretmek çok az gerekli olur. Ben siz içeri girer girmez anladım. Çok genç biri, dedim içimden! Şimdi anlatacaklarım sekiz yıl önce olmuştu. Köleliğin kaldırılmasının 40. Yıldönümünde Çar II. Aleksandr'ın heykeli yanındaki çelengin yere konması gerekiyordu. Yüz işçiden daha çoktuk. Çok sonraları, üç yıldan daha fazla bir zaman sonra öğrendiğimize göre çelengin yere konması için tahrik gizli polis şefi Zubatov'dan gelmiş ve bizi, sözümona işçi Fyodor Slepov yönetmişti. Bu herif bugün hâlâ yaşıyor. Ve o zaman karşılaştığım şeyi hemen söyleyeceğim. Ben ateşli bir adamım, eğer elimi bir kez bir işe atarsam artık onu yarıda bırakmam, tam tersine kendimi tümüyle ona veririm. Eskiden de öyleydim. Slepov bana bu çelengi yere koyacağımızı fısıldayınca ben hemen herkese duyurdum ve bütün işçilerle konuştum. Yürüyün haydi, yapalım şu işi! Sonunda da bütün namuslu işçilerin yanında kötü duruma düştüm. 'Bu Slepov'un sağ kolu. Peki ya Slepov kim? Gizli polis şefi!' Ve böylece birdenbire ve hiç beklenmedik bir biçimde benim için her şey bitti. Evet her şey, çünkü Fyodor'a güvenmiştim. O şöyle demişti: 'Bırak da yaşantımızı politika yapmadan düzeltelim. Eğer biz polise karşı gelmezsek polis şefi bile bize yardım eder' Ta 1905'ten işçilerin Kışlık Saray önünde kurşuna dizilmesine kadar buna inandım. Ancak o zaman gözlerim açıldı ve bu Slepov'un ağzını burnunu dağıttım. O da gammazladı beni. İşyerinden atıldım. Sakince bir diğerine gittim, ama orada da olmadı. Sonra her yerde aynı şey... Hiçbir yerde işe alınmadım. Ama bir keresinde karşılaştık onunla. Fyodor sarhoştu, şöyle dedi: 'Senin işin bitti. Sen şimdi kara listedesin ve hiçbir yerde iş bulamazsın!' Yoksulluk içinde yüzüyordum. En son tabureye, en son paçavraya kadar her şeyimi satmak zorunda kaldım. Karım açlıktan hastalandı ve öldü. Sonra çocukları da gömdüm. Vanyuşka ne kadar canlı, neşeli bir çocuktu!.. Kızımla yalnız kaldık. Sokak çöpçüsü olarak bile işe alınmadım. Her yere gittim ve yalvardım. Polis komiserine, bölgeye.. ama hep aynı yanıtı aldım: Yasak, boşuna uğraşma!

Hatta bir keresinde direncimi kırmak için gün boyunca bir hücreye tıktılar beni. Bir keresinde üç günlüğüne bir yer buldum. Peki ne oldu? Yaşlı bir işçi bana geldi ve baskı yaptı: 'İş işten geçmeden kaç buradan Zubatov'un ajanı". Tek laf söylemedim ve çekip gittim. Ya kızım? Önce onu, sonra kendimi öldürüp öldürmemeyi düşündüm. Ama kısa zaman sonra, şimdi iki yıl oluyor, burada yardımcı işçi olarak yer buldum. Burada sakin davranıyorum. Düzene kesinlikle uyuyorum. Yoldaşlar bana güvenmeye başladılar. Akıl danışmaya bile geliyorlar. Ve öyle oldu ki artık iyi olduğumuz zamanlar işçilere şunu bile diyebiliyorum: 'Partiyi sağlamlaştırmak zorundayız'. Ama kendime içten içe yüreğimin de temiz olup olmadığını, vicdanının daha fazla kirlenip kirlenmediğini soruyorum. Ve kendi kendime partiyi aramaya korkuyorum. Bizim gençler –İgnat bunun için çabalıyor– birgün konuşmacı getirdiler. O konuşurken bana öyle geldi ki sanki Slepov'un kendisi ya da Zubatov konuşuyordu. 'Delegeleri Duma'ya yollamalıyız'. Evet, diye düşündüm. Bu Slepov'dan pek farklı değil. Yalnız, öbürü gizli polis tarafından bir köpek gibi tasmasından tutulurken, o kendi isteğiyle lumpen olmuş. Sendika adına konuştu. Bir toplantı yaptı ve polisten izin aldı. Bu toplantıya polis komiseri de katıldı. Onu dinledik. Sesimizi çıkarmadan öylece durduk ve sonra geriye çekildik. Ama o, komiserle baş başa kaldı. İki dirhem bir çekirdekti. Adı da Blagov. Ondan söz edildiğini duydun mu? Onun hevesini kursağında bırakınca işçilere dedim ki: 'Biz Bolşevikleri dinlemeliyiz.' Çünkü işçiler arasında ağızdan ağıza, fabrikadan fabrikaya yalnızca Bolşeviklerin eskisi gibi kaldığı ve 1905 programına sahip oldukları söylentileri yayılmıştı. Bunun üzerine eğer bir Bolşevik gelirse her şeyi anlatmaya karar verdim. Bolşevikler hakkımda karar vermeliydiler. Eğer beni reddederlerse, bana lâyıktır diyeceğim; eğer bağışlarsalar kusurumu düzeltmeye çalışacağım. Hepsi bu, sevgili yoldaş, açık ve dürüstçe. Niçin susuyor ve karşılık vermiyorsun? Aklına bir şey gelmiyor mu? Bir sis duvarının arkasına mı sokuluyorsun?"

"Bu basit bir sorun değil İlya Yermiloviç, basit bir sorun değil!"

"En azından bir şeyler söyle."

Avutucu bir şeyler söylememi bekliyordu. Ona seve seve umut vermek isterdim. Ama bu sözleri parti örgütü adına söylediğimi sanabilirdi. Ve benim de buna hiç hakkım yoktu.

"Eskilerle konuşmak zorundayım." diyerek ona kendi sözleriyle karşılık verdim.

"Haklısın, doğru. Ayrıca beni izlemek ve denemek de istersin değil mi? Bunun için de haklısınız." İlya Yermiloviç bana iddiasını doğrulayacak ve kendisi hakkında bilgi verebilecek bir işçinin adını verdi.

Tam onunla vedalaşacağım sırada ricada bulundu: "Bir yere oturamaz mıyız? Daha başka şeyler de açıklamak zorundayım." Çevrede tek bir sıra, oturulacak tek bir bahçe bile görünmüyordu. Yürümeye devam ederken İlya Yermiloviç hiç konuşmadı. Sonunda düzlük alanın bitimine ulaştık, yol üzerinde duran inşaat iskelesinin direkleri üzerine oturmamızı önerdi.

"Seninle bir şey daha konuşmak istiyorum yoldaş. İnsanın yalnızca kendi erkek kardeşiyle konuşabileceği bir şey. Biz yalnız kalmıştık, yani ben ve kızım. Ona kötü bir şeyler olacak diye oldum bittim üstüne titrer dururum. İnan bana, ayrılmamak için kızımı cebime sokmayı, onu bir an bile yalnız bırakmamayı çok ama çok isterdim. Şimdi kızım büyüdü. Ama nasıl bir pislik içinde yaşadığımızı gördün mü? Burada konuşulanları işittin mi? Bunca yoksulluk ve acı içinde kutsal hiçbir şey kalmadı. Korunmasız güvercinim için nasıl da korkuyorum! Onu kirletebilir ve sonra acımasızca alay edebilirler. Onu koruyacak hiçbir şey yok. Hiçbir yere saklanamaz, bu pis kokulardan kaçamazsın, bu zehirden koruyacak hiçbir tılsımlı sözcüğü yok... Geceleri ranzama yatıp da bunları düşünmüyor muyum, inan bana bütün tüylerim diken diken oluyor. Ne yapmalıyım? Şu talihsizliğe bak ki, serpildi büyüdü, güzel bir genç kız oldu. Hayır, şimdi senin düşündüğün şeyden korkmuyorum. Olabilecekleri kabullenirim, her şeyi bağışlarım, onu suçlamam. Ama ben daha kötüsünden korkuyorum: Zehirin onun ruhunu öldürmesinden. Ve sonra ne babası, ne bir başkası, onun için hiçbir şeyin kutsallığı kalmaz. Bu zehire karşı bir çare bulunmalı. Partide çalışan kadınlarla tanıştırılamaz mı? Onlar bazı konularda onun gözünü açabilir, hatta kendi işyerlerine katılmasını sağlayabilirler. Ve sonra onu hiçbir pislik daha fazla zehirleyemez. Bunun için hapishaneye bile düşse zararı yok. Yeryüzünde hapishaneden daha kötü şeyler de vardır."

İlya Yermiloviç'ten henüz ayrılmıştım ki Stepan önüme dikildi.

Bütün bu zaman boyunca beni gözden kaçırmamıştı hiç. "Ama niçin Stepan?"

"Uzaklaşmak istemedim. Sonradan bir ricam olacak Yoldaş Pavel: Yardımcı işçilerle çalışmayı bana bırak. Bana kalırsa mutlaka grev olacak. Bilinçsiz olanlara nasıl davranacaklarını onları ürkütmeden bu iş için nasıl hazırlanacaklarını biraz biliyorum. İlya Yermiloviç de hoşuma gitti. Benim yardımımla bu işi daha iyi başarabilir. Kendi kendine geçinen biri. Ona yük olmam. Buna karşılık o da beni bütünün yöneticisi sayabilir, öğütlerim onu gücendirmez. Ama ben, bu konuda bana güvenebilirsiniz, bütün yüreğimi bu işe koyacağım. Grevi hazırlayacak ve kazanacağız. Evet, kazanacağız!

Bunu ben de çoktan düşünmüştüm, kabul ettiğimi hemen açıkladım.

Stepan sevinçten uçacaktı neredeyse: "Evet Pavel, insan böyle bir görev yüklenince omuzlarında kanatlar çıktığını hissediyor. Gerçekten de böyle!.."

Klavdia'yla buluşmamıza henüz zaman vardı. Foto atölyesi "Rus"a gittim. İvan Semyonoviç orada yoktu. Ama "asistan"ı, içinde Lenin'in felsefe kitabıyla kendi iç çamaşırlarının bulunduğu torbayı bana verdi.

Sonra yeni eve gittim. Altı adımda köşelerine varabildiğim küçük odaya eşyalarımı bıraktım. Hapishanede pek çok kez kaldığım için, taşındığım her odada her şeyden önce "gezinip gezinemeyeceğimi" ya da köşeden köşeye kaç adım tuttuğunu araştırmak alışkanlığı edinmiştim. Bu arada eve bu akşam ilk olarak geç geleceğimi bildirdim. "Çay mı? Hayır, çok teşekkür ederim. Çay hazırlamanıza gerek yok."

YİRMİNCİ BÖLÜM

Güneş parlıyordu. Rüzgâr kalın toz tabakasını cesaretle gökyüzüne kaldırıyordu. Bütün kent, kaldırım taşları üzerindeki süslü kiralık droşkilerin tekdüze tekerlek takırtılarıyla inliyordu. Moskova ilkbahar sevinci içindeydi. Ben de sevinçliydim.

Turgenyev kitaplığına gitmeme gerek kalmadı. Klavdia'yla kapıda karşılaştık. Geri döndük. Bulvar boyunca yürüyerek aşağıya Trubnaya Caddesi'ne indik, oradan yukarı Puşkin heykeline doğru ilerledik.

Uzun süre hiç konuşmadık. Elinden sımsıkı tutmuştum. Sessizliği bozan ben oldum:

"Şimdi aramızda her şeyin değiştiği, her şeyin şimdiye kadar olandan başka türlü olduğu konusunda aynı şeyleri düşünüyor musun?"

"Açık konuş. Söylediklerinin benim düşündüklerimin aynısı olup olmadığını bilmiyorum."

Klavdia güldü: "Kısaca söyleyeyim mi?"

"Söyle," dedim sevinçle bekleyerek.

"Niçin olmasın? Sen her şeyi açık ve anlaşılır biçimde söyledin. İstediğini yapacağım Pavel."

Elini daha da sımsıkı kavradım.

Sonra ona her şeyi anlattım: Machçı konusunda öğrendiklerimizi ve Klavdia'yı kişisel olarak tehdit eden tehlikeyi.

"İyi, sevgili Pavel. Şimdi hemen 'melek'e gidelim. Şimdi mutlaka yerindedir."

"Ondan sana bir pasaport kopyası ayarlamasını isteyelim. Sonra en azından birbirimize yakın oturmaya çalışalım."

"Ne kadar da aptalsın," diyerek kıkır kıkır güldü Klavdia. Çok ciddi bir konuda bile gülebilme yeteneği nereden geliyordu acaba? Güzel bir yetenek. Benim böyle bir yeteneğim yoktu. Ama belki bana da öğretebilirdi.

İvan Semyonoviç bizi neşeyle karşıladı. "İşte yine birlikteler!"

Sonra Klavdia için sıradan bir sahte pasaport bulabildiğini açıkladı. Üzüldük buna. "Kadın pasaportları için 'kopya'yı genellikle elimin altında pek bulunduramıyorum. Bütün bildiğim topu topu iki kez oldu böyle bir şey. Evet, üzerinde düşünülmesi gereken bir konu.

Kadınlar tanımadıkları birine kopya olarak verilmek üzere pasaportlarının kopya edilmesine karar veremiyorlar. Niçin? Bunun tam bir açıklamasını yapamıyorum, ama izin verirseniz size bu konudaki tahminimi söyleyeceğim. Ben –tabii pratiğimin dar çerçevesinde– bir kadının açıkça ve gözle görülen bir tehlikeye karşı, bilinmeyen, pusuda bekleyen ve sinsice yaklaşan bir tehlikeden daha kolay gittiğine dikkat ettim."

İvan Semyonoviç sahtesini akşama kadar hazırlayacağına söz verdi. Klavdia, İvan Semyonoviç'in kendisi için seçeceği ad, soyadı ve baba adının önemli olmadığını söyledi. Buna karşılık ben Klavdia'nın başka bir adla çağrılacağını düşününce biraz kötü oldum.

"Gelelim oda işine... Hemen mi istiyorsun odayı?"

"Hemen olursa çok sevinirim. Yoksa uzun süre kalacak yer aramak zorunda kalacağım."

"İyi öyleyse, elimi çabuk tutarım. Peki hangi bölgede? Nereden uzaklaşmak ve nereye yakın oturmak istiyorsun?"

İkimiz de kızardık. Ama ne Klavdia ve ne de ben onun benim yakınımda, ya da en iyisi aynı evde oturmak istediğimizi söylemeyi göze alamadık. Sıkılganlığıma kızdım. Ama İvan Semyonoviç takma adının doğruluğunu bu kez de kanıtladı ve gerçek bir melek gibi davrandı. Arkamızdan seslendiğinde biz çoktan eşiğe varmıştık bile. "Dinleyin çocuklar, eğer aynı evde iki oda olursa karşı çıkar mısınız buna? Niçin susuyorsunuz? Karşı çıkıyor musunuz, çıkmıyor musunuz? Güçlü bir karşı çıkış ya da az?"

İsteğimizi açıkça ortaya koymak için hâlâ bir davranışta bulunmuyorduk. Ama o sırrımızı yüzümüzden okudu ve bizim yerimize konuştu: "Sizi aynı evde bir araya getireceğim."

İvan Semyonoviç'in karanlık, nemli odasından ayrıldık. Dışarda hâlâ güneş ışığı vardı. Bugün bizim düğün günümüz diye düşündüm, güzel güneş ışınlarının altında kutlayacaktık bunu.

"Biliyor musun Pavel, sana sevinçli bir haberim var. Ama bunu kolayca açıklayamıyorum."

"Vay haspa vay, ne diye hemen söylemiyorsun?"

"Caddede konuşmaktan çekiniyorum. Bu çok önemli, çok anlamlı bir şey."

Aklıma parlak bir fikir geldi. "Şu güneşe bak, ne güzel bir gün! Gel hadi Klavdinka! Kent dışına çıkalım!"

"Çok iyi bir fikir, Pavel! Ama fazla kalmayalım. Bu akşam önemli bir işimiz var. Kırlara, ormana gittiğimizde sana her şeyi anlatırım... Böylece bizi kimse rahatsız edemez."

İstasyona giden yolda Klavdia'ya bir demet kardelen satın aldım, bu arada paramın bilet almaya yetmeyeceğini unutmuş gitmiştim. Aslında paramın olup olmaması ya da iyi giyinip giyinmemek beni hiç ilgilendirmiyordu. Ama açlık çok güç geliyordu bana. Ve bir de eğer yatacak yerim yoksa üzülüyordum. Bunun dışında yaşantımın bütün zorlukları vız geliyordu bana. Bunlara gururla göğüs geriyordum. Klavdia'dan borç para almak zorunda kalmak... İçimde bir şeyler niçin karşı çıkıyordu buna? Bu, ilişkilerimizin içine girip bizi zorlayan yaşam tarzımıza karşı bir öfke mi, yoksa içimde uyanan erkeklere özgü yüzyıllık önyargıdan doğan bir sivrilik miydi bilmiyordum. Bu bir sınav olacaktı. Eğer gerçek bir sivrilik ise hemen yok edilmesi gerekiyordu. Onu biraz duvara döndürerek bunu hemen anlamak istedim: "Sevgili Klavdia, hiç param yok." Kendimi zorlamama karşın, içimdeki sivrilik kızarıp bozardı, gücenen gururu yakınmaya başladı.

İstasyonun önünden yürüdük, köy evlerinin bulunduğu alandan çabucak geçtik. Orman yoluna döndük ve çabucak kırlara vardık.

"Güneş böyle ısıtırken bir yandan da rüzgârın esmesi çok hoşuma gidiyor, Pavel. Bak Pavel, şu sonsuz uzaklığa bak..."

Büyük, kara tarla kubbemsi bir örtü gibi önümüzde duruyordu. Ürünler devşirilmişti. At ve sabanıyla bayırın yanında bir çiftçi gördük. Zaman zaman bir çukurda gözden siliniyor, sonra yine dışarı çıkıyordu. Çiftçi ata bağırıyor, alaca kargalar sürü halinde tarlaya konuyor, dağılıyor ve yine yükseliyorlardı. Belli belirsiz bir su şırıltısı geliyor, küçük bir karga gaklıyordu. Bu bütün yüzyıl boyunca böyle mi olmuştu? Saban, çiftçi, kurşuni toprağın dar bir şeridi, gaklayan kargalar ve boğazın inişindeki derenin kuşkulu akışı....

Klavdia en sonunda açıkladı akşama bizi bekleyen şeyin ne olduğunu. Moskova kurucu komitesinden bir yoldaş tarafından bölgenin en eski örgütleyicisi olarak çağrılmıştım. "Sanki çok özel bir şey olmuş gibi bunu bana niçin böyle bayram sevinciyle anlatıyorsun? Komisyonun çalışmaya başlamasını ve sonunda bütün kenti kapsayan bir komiteye kavuşmamızı çoktandır bekliyordum zaten."

"Hayır Pavel, gerçekten biraz özel bir şey bu. Şimdiye dek dedikodu olarak işittiğimiz her şeyi en sonunda öğreneceğiz. Bilmediğimiz

her şeyi... Şurabstov'un durumunu öğreneceğiz. Merkez Komitenin son kararlarını öğreneceğiz."

"Yeni bir yayın mı aldık? Şifreli bir mektup? Yoksa biri mi geldi?"

"Evet, birisi geldi..."

Klavdia'ya az kalsın soracaktım, "Şurabstov mu?" diye.

"Bir yoldaş geldi. Ben tanımıyorum ama, sen belki tanırsın, ya da duymuşsundur. Moskova Komitesinin Kurucu Komisyonuna girmiş galiba. Parti adı Vikenti."

Vikenti! Onu gerçekten de Moskova örgütünden tanıyordum. II. Çarlık Duması seçimleri boyunca birlikte çalışmıştık. Bu her şeyde İnnokenti'ye öykünmeye çalışan, bizde, Moskova'da çok tanınan bir Bolşevik, yetkin bir örgütleyici ve devrimci olan Vikenti'nin ta kendisiydi. Bize ne söyleyebilirdi? Bu karşılaşmayı düşündükçe içimi bir coşkunluk kaplıyordu. Vikenti'den bütün gerçeği öğrenebilirdik. Her şey açığa çıkardı.

Başka bir yoldan geçerek tarladan geri döndük ve dik bir bayırdaki mezarlığa vardık. Güneş yakıyordu. Sert toprak kurumaya başlamıştı. Güneşten ısınmış bir mezar taşının üzerine oturduk. Klavdia'yı kendime son derce yakın hissediyordum. İkimiz de aynı duygularla dopdoluyduk.

"Yaşamımıza anlam veren her şeyde birbirimize bağlı oluşumuz ne kadar güzel, Klavdia." Parmaklarını ellerimin arasına aldım, her parmağını sırayla okşamaya başladım. Çıplak söğüt dalına akşamın ilk kızıl ışıkları vurdu. Kamburu çıkmış iki büklüm yaşlı bir adam bizi görünce bağırdı. "Utanmaz insanlar! Mezarın üzerine oturmuşlar!"

Tren doluydu. İnsanların konuşması, iniş-çıkışlardaki düzensiz sıkışıklık, lokomatifin düdüğü, tekerleklerin tekdüze takırtısı, her şey rahatsız edici ve öfkelendiriciydi.

Kırların o sessiz sakinliğinden sonra kentin gürültülü hayhuyu insanın canını sıkıyordu.

İstasyondan ayrıldığımızda Giraud atölyesinden Vanya ile karşılaştık. Beni bir kıyıya çekti. Stepan'ın Machçı konusunda her şeyi anlattığını ve ayrıca onun bu sabah buradan ücretini alarak işini bıraktığını söyledi. Vanya'nın elini sıkıca tuttum, ona birkaç önemli görev verdim ve beni yeni gelişmelerden sürekli haberdar etmesini rica ettim.

Klavdia'nın üzerine birden hüzünlü bir hava çöktü. Birkaç derin iç çekişten sonra konuştu: "Babam seni sordu. Onun senden söz etmek

istediğini sanıyorum. Ama nedense bu konuyu açmadı. Senin beni kendisine yabancılaştırdığını sanıyor. Onunla nasıl karşılaşacağınızı düşünmeliyiz. Bunu mutlaka yapmalısın. Petersburg'dan döndüğünde canı çok sıkkındı. Onu ara lütfen. Bunu senden rica ediyorum."

Vikenti'yle karşılaşmamız, ilk buluşma yerimiz olan artistin evinde oldu. Eve yaklaşıp merdivenleri çıktığımızda ateş içindeymişim gibi durdum. Merkez Komiteye yakın olduklarını bildiğim insanlarla karşılaşmak beni heyecanlandırdı. Ama bu kez hesap vermek zorunda olduğumu ve birtakım yönergeler alacağımı da biliyordum.

Vikenti'nin çelimsiz bir görünüşü vardı. Göğsü basık, omuzları dar, kolları çırpı gibiydi. Gri gözlerinde sanki son gücüyle yaşıyormuş gibi bir yorgunluk okunuyordu. Onun cidden hasta olduğu söyleniyordu. Beni iyi, dostça bir konuşmayla, içtenlikle karşıladı. İki elimi birden tuttu, bir daha bırakmadı ve oturduğu kanepeye götürdü. Klavdia hoşuna gitmiş gibiydi. Ona bir şeyler söylemek istermişçesine güldü, ama uygun bir söz bulamadığından ya da başka şey düşündüğünden vazgeçti.

"Evet, nasıl gidiyor Pavel? Büyüdük, güçlendik ve çalışıyoruz. Öyle mi?"

Sordum: "Şurabstov hakkında bilgin var mı?"

"Niçin bana soruyorsun? Ben yalnızca batıdaki kentlerden geçerken duyduğum bir haberi, Lenin'in yanından dönen bir yoldaşın sınırda yakalandığını ve onun Moskovalı bir işçi olduğunu söyleyebilirim. Tutuklu Vanya Drosdov'un bizim Şurabstov olduğu tahmin ediliyor."

Böyle bir haber beklemiyordum. Ama bunu daha da kötüleri izledi:

"Evet Pavel, konuya gelelim. Sen Yoldaş Klavdia, yanılmıyorsam bölge sekreterisin? Çok iyi! Sen de konuşmamıza katılabilirsin. Hatta burada bulunman arzu edilen bir şey. Her yerde senin çok iyi çalıştığını işittim. Ama ne yazık ki senin için aynı şeyi söyleyemeyeceğim Pavel. Üzgünüm ama yapamayacağım. Bir sürü eleştiri altında çalıştın ve kusura bakma ama, bir sürü aptalca işler yaptın."

Buz gibi, dipsiz bir kuyuya düştüğümü sandım.

Vikenti eliyle yüksek alnını kaşıdı ve sustu. Belki de benim için çok önemli olan bu susuşunu bile bile uzatıyordu. Aslında düşüncelerini düzene sokmak ve karşısındakine eziyet etmek için, konuşurken uzun aralar vermek alışkanlığı vardı. Sonra sessiz, yavaş ama çok kesin bir dille konuşmaya başladı: "Moskova örgütünün durumu beni genel olarak sevindiriyor. Moskova örgüt merkezi genel olarak yeni-

lendi ve birbiri ardına gelen pek çok tutuklanmadan sonra çalışma bütün bölgelerde yeniden hızlandı. Tabii partinin Merkez Komitesi'yle geçici olarak kesilen bağlar çalışmayı ve tek tek yoldaşların tavırlarını olumsuz yönde etkiliyor. Özellikle Pavel, senin tavrını... Bence Samoskvoretiçye bölgesindeki durum felâket."

"Sence orada felâket olan şey nedir?" diye sordum.

"Felâket olan senin birlik konusundaki tavrın. Gericilik şiddetle hüküm sürdüğü için sosyal demokrat safları içindeki kardeş kavgası ve güçlerin bölünmesinin bizim en kötü hastalığımız olduğunu biliyorsun. Ve sen Pavel, sen bu hastalığı daha da kötüleştirdin. Biliyorsun ki bu hastalığın en iyi ilacı herkesi bir araya toplamak. Ama sen ayrılığı körükledin."

"Bu doğru değil, Yoldaş Vikenti. Ben gerçek birliği, gerçekten partiye bağlı unsurları elimden geldiğince güçlendirmeye..."

"Ya Mihail?"

"Ne olmuş Mihail'e?"

"Mihail'i niçin parti çalışmasının dışında bıraktın? Bu güçlerin parçalanması değil de nedir? Bu ayrılık değil midir? Mihail metal işçisidir, Bolşeviktir. Üçlü Komitenin seçimi yapılırken ve bölge konferansı toplantısı düşünülürken onu tartışmalara niçin çağırmadın? Niçin? Yıllardan beri çalıştığı ve otorite kurduğu işyerinin parti grubunda Mihail'e karşı entrika çevirmenizin nedeni neydi? Bölge konferansının yapılmasına ilişkin konuşmaların, dar bir fraksiyonel sorundur."

"Biz bölgemizdeki parti örgütünün yeniden kurulmasını isteyen, gerçekten dürüst herkesi çağırdık. Hatta Menşevik Şarkov'u bile çağırdık. Ama Mihail'e gelince... Onun sola eğilimli olduğu zamanlarda Otzovistlerden kopmasını sağladık ve parti çalışmasına aldık. Kendisine her olanağı ve desteği sağladık. Ama o kararsız olduğunu kanıtladı. Sendikadaki konuşmadan sonra sağa eğilim gösterdi ve Likidatörlerle el ele çalışmaya başladı."

"Örneğin nerede?"

Ona Mihail'in işçi yaşantısı üzerine yapılacak legal konferansa Likidatörlere ortak liste çıkarmak için, yani işçi hareketinin ideolojik aydınlanması görevi için çalışmaya başladığını ve şimdi Sviyaskin'le birlikte "Geniş İşçi Tartışması" için çağrı yaptığını, bunun ise bizim ön hazırlığını yaptığımız bölge parti konferansına karşı konduğunu anlattım.

Vikenti anlattıklarımı can kulağıyla dinledi ve düşünmeye başladı.

Çok dikkatli yanıtlar verdi: "Bunu daha sonra iyice araştıracağız. Ama bir şey çok açık benim için. Sendika toplantısındaki konuşmanda çok keskin ve düelloya çağırırcasına laflar ettin. Blagov'la görüş ayrılıklarını iyice abarttın, Menşevikler ise işçi sınıfının önüne, ortak bir bildiriyle legal kürsüden çıkmayı önerdiler. Bu iyi olurdu. Yarışmaya girmek ve güçleri bölmektense Menşeviklerle ortak bir listede ortaya çıkmak daha iyi olurdu. Düşün Pavel, eğer Mihail'i dinleyip Blagov'la konuşma yoluna gitseydin her şey ne kadar iyi olurdu! Sendika toplantısının coşkusunu daha açık olarak kendi tarafımıza çekebilirdik."

"Peki nasıl? Likidatörleri eleştirerek mi?"

"Şimdi söz konusu olan şey, senin onları ne ile döndürdüğün değil. Ustalıklı bir yönetimle ve azıcık ödün vererek bizim için çok kullanışlı ortak bir seçim platformu yaratabilirdin. Sonra da seçim kampanyası çok fazla bir güç harcamadan kendiliğinden yoluna girerdi ve bu..."

"Ve bu politik büyümenin aracı olarak birtakım değerler de yitirilirdi."

"Bunu sanmıyorum. Seçim için uzlaşmak güçlerimizi kurtarırdı, parti konferansının hazırlığına Menşevikleri çekme olanağı vardı."

"Ama ne iç açıcı! Gerçekten de Likidatör kurtların kuzular gibi meleyeceğine inanıyor musun? Düşünce biçimini anlıyorum. Hiçbir uzlaşma olmadığı için mücadelenin bu noktaya geldiğini ileri sürüyorsun. Ama şu sırada bunun tersi oluyor değil mi, Yoldaş Vikenti? Hiçbir uzlaşma yok, çünkü birtakım köklü nedenler var ki, mücadele edilmesi gereğini açığa çıkarıyor."

"Böylece her ayrılığı istediğin gibi haklı gösterebilirsin."

"Hangi ayrılığı? Ayrılık aynı amaç peşinde koşan insanlar arasında olur ve farklı bakış açısıdır. Oysa bizde ayrılıktan hiç söz edilemez. Biz, bizi yeryüzünden süpürmek ve partimizi yok etmek isteyen düşmanlarla ölüm kalım savaşının göbeğindeyiz.

Vikenti gözlerini yumdu ve elini alnına götürdü, kısa bir sessizlikten sonra ayağa kalktı. "Hayır Pavel. Hayır. Bölgedeki bütün sıkıntıların nereden geldiği konusundaki düşüncem çürütülemez. Sen bizim için çok önemli olan uzlaşma yolunu aramayı savsakladın."

"Ben bunu sana söylemiştim!" diye bağırdı Klavdia.

Uyarısı benim üzerimde bir ihanet etkisi yaptı ve parladım. "Anlaşma yolunu aramadığımız gerçek değil Klavdia! Timofey ve benim hemen kapalı kapılar ardında değil de, işçiler önünde olmak koşuluy-

la bir deneme yapılmasını önerdiğimizi unutmamalısın. Blagov buna yanaşmamıştı. Sen Yoldaş Vikenti! Blagov'un, düşünce farklılıklarımızı işçi sınıfının yargılamasına olanak tanımadığını, bunu hiç mi hiç istemediğini anlamalısın. Hangi uzlaşmadan söz ettiğini düşün bir kez: Böyle bir uzlaşma demek, işçi sınıfının arkasında gizlice bir araya gelmek bizi oportünistlerin yatağına imrendirmek isteyenlerle bir araya gelmek demektir. Anladın mı, yoksa hayır mı? Yalnız bir seçim var: Ya eski devrimci amaçlarımıza uygun davranırız, ya da onlara karşı oluruz. Biz işçi yaşamı konusundaki legal konferansta, işçi sınıfına şunları söylemek için yer alıyoruz: 'Devrimci savaşımı yükseltin!' Ama Likidatörler şöyle demek istiyorlar: 'Bizim Stolipin'e uyunuz!' Güzel bir birlik! Mükemmel bir uzlaşma doğrusu! Treni aynı anda karşıt yönlere çekebilen bir lokomotif var mıdır?"

Vikenti sessizce güldü. Odada aşağı yukarı gezinmeyi kesti ve kanepenin kenarına oturdu. Yine bir ara verdi ve sonra çok yumuşak, sevinçli bir gülümsemeyle konuşmaya başladı. "Bağırma, Pavel. Kollarını da sallayıp savurmayı bırak. Bu yakınıcı ses tonunu bırak. Düşmanların ortasında değil, arkadaşlarının arasındasın."

"Ya, öyle mi dersin! Düşmanlarla uzlaşmayı savunan benim arkadaşım değildir! Hayır, hayır! Şimdi arkadaşlarım arasında değilim!"

Klavdia huzursuz oldu ve sordu: "Nen var, Pavel? Sakinleş! Ben de..."

"Evet, sen de, sen de! Bu ihanettir Klavdia!"

"Saçmalıyorsun. Şu anda ağzından çıkanı kulağın duymuyor."

Belki de şu anda tamamen kendimde değilim. Ama bana öyle geliyordu ki bin bir güçlükle göğüs gererek kurduğumuz her şey yıkılıyordu. Gerçekten de ben, Timofey ve Eski Askerin yarattığı her şeyi bırakmamız mı gerekiyordu? Vikenti'yle bu karşılaşma, fırlatıp atamadığım ağır bir karabasan etkisi yarattı bende. Zaten yeterince güçlü bir mücadeleye girmiştik, oysa şimdi yardım şöyle dursun yeni yeni engeller dikiliyordu önümüze. İçin için kaynamama karşın bütün gücümü topladım ve elimden geldiğince serinkanlılıkla konuştum: "Peki, Vikenti. Benim için her şey açık. Bana kalırsa tartışırken konudan ayrıldık ve konuşmaya da karışık bir sondan başladık. Asıl durumu düşünmeliyiz. Söyle bana, hangi özellik ve amaçla beni çağırttın? Bizim bölgemizdeki çalışmalar konusunda karar vermek için yetkiniz ne?"

"Hayhay severek yanıtlayayım," dedi Vikenti canlılıkla. "Hiçbir yetkim yok... geçici olarak. Bu Moskova Komitesinin geçici yürütme komisyonunun kurulması dolayısıyla söz konusudur Pavel. Burada ortaya beni sizin bölgede göstermek sorunu çıktı. Önce, bölgenizdeki üçlü yürütme komisyonunda eşgüdüm sağlamam konusunda anlaşmaya vardık. Sonra, çalışmamızın ne denli başarılı olduğunu hep birlikte görmek istiyoruz. Aslında benimle birlikte Mihail'in de alınarak, Üçlü Komiteyi beş kişiye çıkarmak görüşündeyiz. Ben önce sizin bölgenin bu işe ne dediğini saptamak ve bu nedenle de ilkin seninle konuşmak buyruğunu aldım."

"Bizim bölgede hiç kimsenin seni kişisel nedenlerden ötürü reddedeceğini sanmıyorum. Kuşkusuz, bizim herhangi birimizden daha iyi hazırlanmışsındır. Ama gelecekteki siyasal tavrın nasıl olacak? Bu bana güven vermiyor."

"Ben son genel kurul toplantısı kararları doğrultusunda düşünüyorum. Belki de boyun eğmek görüşünde değilsin? Ama o zaman benim değil, senin yerin iyice incelenir. Sonra ikimizin değil, kent yönetimindeki yüksek görevlilerin getirdiği önlemler istenir."

"Bu tehditleri bırakın Yoldaş Vikenti. Konuya gelelim. Tabii kararları yanında getirdin?"

"Hayır. Sınırı birçok güçlükleri ve tehlikeleri atlatarak geçmek zorunda kaldım."

"Evet, ama yine de biliyorsundur. En önemlilerini söyle bize."

"Kararlar bugün gerçekleşiyor."

"Ve nereye kadar?"

"Sonuçta gerekirliliği bildiriliyor. Partinin örgütsel birliğinin yeniden kurulması."

"Peki bu nasıl olacak?"

"Benim görüşüme göre, az önce sizin bölgenizin örneğinde açıkladığım gibi."

"Karar, farklı görüşleri bir yana bırakıyor mu?" diye sordum.

"Evet Pavel, ne yazık ki Genel Kurul Toplantısından sonraki günde üç farklı düşünce ortaya çıktı. Lenninciler kararın illegal çalışmanın legal çalışmayla olan bağını tanıyan parti Bolşeviklerinin ve eski, illegal partiyi tanıyan parti Menşeviklerinin birliği için söz konusu olmasını istediler."

"Tıpkı bizim Menşevik işçi Şarkov gibi," diye atıldım.

Vikenti devam etti: "Buna karşılık Likidatörlerle anlaşan Menşeviklerin önderleri, kendilerinden ayrılan legalistlerle illegal partinin birliği söz konusuymuş gibi davranıyorlar."

"Bu demektir ki ondan ayrılan ve ona karşı savaşan kimse, tıpkı Blagov gibi bu mücadeleyi bugün de sürdürür," diye ekledim.

Vikenti gücendi: "Kişisel saldırıda bulunmasak olmaz mı Pavel?

Devam ediyorum: Lenin'in düşüncesini destekleyenler, legalistlere karşı tavırlarını şöyle açıklıyorlar; Eğer legalistler önceden parti kararlarını kabul ederlerse o zaman onlarla ortak bir çalışmada olamaz demektir."

"Apaçık ortada bu. Verdiğin bilgi için teşekkür ederim Yoldaş Vikenti. Şimdi her şey anlaşılıyor. Demek ki ortada Leninist ve anti-Leninist düşünceler var. Peki sen? Sen hangi düşünceden yanasın?"

"Ben ve benimle birlikte birkaç kişi, sorunun daha liberal bir biçimde incelenmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Daha yumuşak olunmalı."

"Tam olarak söylersek Lenin'in düşüncelerine karşısınız?"

Vikenti karşı çıktı. "Niçin karşı olalım? Kesinlikle değil! Ama pratik koşullar çok farklı. Bence her şeyi pratiğe bırakmak gerek. Duruma göre koşulların ve hatta tek tek işçilerin kişisel yetenekleri dikkate alınmalı. Önceden görülmeyen karışıklıklar olabilir."

"Yani örgütsel ilke değil de keyfe ve isteğe göre her yana döndürülebilen bir sakız, öyle mi? İyi ama Vikenti, sen bal gibi tembel bir uzlaşmacısın!"

Şimdi heyecanlanma sırası Vikenti'deydi. Uzlaşmacı ruhunun çok erken açığa çıktığını hissediyordu. "Dinle Pavel, anlaşmak ve uzlaşmak zorundayız. Ben sana kendi görüşlerimi açıklayacağım."

Vikenti açıklamaya başladı. Onu dinledim, bir şeyler anlamaya çabaladım. Bu benim gücümü aşan bir şeydi. Çok hızlı konuşuyordu. Özellikle gericiliğin işçi hareketine karşı bütün polisiyle araçları vargücüyle kullandığını söylüyordu. Hile ve moral bozukluğunun yol açtığı yanılgıları açıklıyordu. Gericiliğin baskıyı en etkin bir biçimde uyguladığı şu anda genelde birlik yapmanın kazançlarını kanıtlamaya çalışıyordu. Uzun lafın kısası, soyut bir birlikten söz ediyor, kanıtlarının boşlukta kaldığını kendisi de seziyordu. Farklı legal ve illegal grupçuklar ve akımların önderliği arasındaki görüş farklılıkları onu korkutuyordu, ama işçi sınıfının bu görüş farklılıklarının arkasında gelişmekte olan gerçek anlamdaki birliğini ve bağını görmüyordu. Bir

politikacı gibi değil de bir avukat gibi karar veriyordu. Oysa avukat daha sonra dengeyi sağlamak, karşı tarafı caydırmak ve istediği sonuca götürmek için karşı tarafın iddialarını benimsemek zorunda kalırdı. Bu yüzden de kendi kanıtları tıpkı kullanılmış bir traş bıçağı gibi körlenir, uykuya yatar ve bir daha da hiç kesmezdi.

Hemen sözünü kestim:

"Bizim avukat değil politikacı olduğumuzu unutuyorsun Vikenti. Biz Likidatörleri caydırmaya kalkmayız, tersine işçi sınıfı önünde maskelerini düşürmek için parçalarız!"

Avukatlık üslubu onu Likidatörlere yaklaştırmıştı. Bu yumuşakbaşlı hava ona ters geliyordu. Böyle yetenekler doğal bir mücadele özelliği olamazdı. Klavdia tamamen kulak kesilmişti. Acaba havadan su dövmekten öteye gidemeyen bu laf kalabalığı onu gerçekten de etkilemiş miydi?

"Peki ne karara vardık?" diye sordu Vikenti.

"Önder eylemci olarak bize katılmana önceki gibi karşıyım ben. Sen bu işe uygun değilsin Yoldaş Vikenti. Sen önderlik edemez, yalnızca işi şöyle böyle, günlük görür, kendini her yere uydurursun. Kısaca söylersek bu göreve gelemezsin. Ama bölgemize geçmene bir şey demem bak."

Birlikte çalışacak kimselere nasıl acele gereksinimiz olduğunu düşündüm. Bu yüzden de Vikenti ile Mihail'in bizim Üçlü Bölge Komitesine girmelerine razı olduğumu bildirdim. Bunun için iki koşul ileri sürdüm. Birincisi: Yalnızca yazılı oylamayla, İkincisi: Üçlü Komiteye karşı bizim sert disiplinimiz altında... Yani bu demekti ki çalışmak ve Likidatör avukatlık cakasını uygun olarak defetme görevleriyle katılacaktı.

Benim Üçlü Komiteye, onun ise Moskova Yürütme Komisyonu içindeki yoldaşlara bilgi vermemiz konusunda anlaştık.

Konuşmanın sonunda bizim Üçlü Komitenin Machçı'yı yargılamak için aldığı kararlara da değindik.

"Mahkemenin oluşturulması yanlış," dedi Vikenti. "Ben Sviyaskin ve Blagov'un da çağrılmasını öneriyorum. Bunu yapmakla bir şey yitirmeyiz. Ama bu diplomatik bir kuraldır. Bununla onları denemiş oluruz ve belki de şunu onaylatmış oluruz: İllegal örgütçe hazırlanmış bir mahkemeye katılmakla illegal örgütün varlığını da tanımış olursunuz."

"Çok fazla kılı kırk yarmak, aşırı 'diplomatik' olmak anlamına

gelmez mi bu Yoldaş Vikenti? Bence gereksiz bir oyun bu. Ama ödün veriyorum, bunu deneyebiliriz. En azından bir ders almış olursun, çünkü Blagov'un senin bu amaçsız kurnazlığına küçük hilelerle nasıl karşılık vereceğini görmüş olacaksın!"

Gergin hava biraz olsun yatıştığı için Klavdia hoşnuttu. Ama onun bu durumu bende gücendirici bir etki yarattı.

Vikenti bana karşı çok uysal ve lütufkârdı. Kolunu omuzuma koydu ve dostça bir havayla sırtıma vurdu. "Evet, evet Pavel! Sen gerçekten de büyümüşsün. Daha da güçlenecek ve hatta pençelerin sivrilecek. Sevindim doğrusu, hem de çok sevindim. Bu iyi, çok iyi."

Bu dostluk gösterisi kızdırdı beni. Bununla neyi göstermek istiyordu? Somut düşünce farklarının kişisel ilişkileri bozmasına gerek olmadığını mı? Benim düşünceme göre bu yalnızca bir şeye karşı ilgisizce kalındığı zaman olasıydı.

Caddeye çıktığımızda Klavdia sevecenlikle koluma girdi, bana sokuldu ve güldü. Kendimi bırakmamak için büyük çaba harcıyordum. Ne durumda olduğumu gerçekten de görmüyor muydu? Bu kadar kör müydü? İçimde fırtınalar kopuyordu. Canım sıkkındı, öfkeliydim, yumruklarım sıkılıydı. Ama o hiçbirini görmüyordu. Gerçekten de yanlış bir yol izlediğimiz düşüncesinde miydi? Sendika toplantısından döndüğümüz zaman bana her şeyi düşünüp taşındığını, araştırdığını ve benimle aynı görüşte olduğunu söylememiş miydi?

Klavdia gözlerimin içine baktı, hemen geriye çekildi ve sertçe kolumu bıraktı. "Nen var Pavel, niye bana öyle düşmanca bakıyorsun? Bu çok korkunç bir şey! Gözlerinde kin okunuyor senin. Niçin, herhangi bir konuda senden ayrı düşündüğüm için mi? Hayır, bu kötü.. kırıcı bir şey.." Neredeyse ağlayacaktı. Onu böyle görmek bana büyük bir acı verdi. Ona sevgimi söylemek isterdim. Ama gözlerimin önüne hemen boş dostluk gösterisiyle Vikenti geldi. Gerçekten onu izlemek mi istemiştim?

"Canının niçin sıkıldığını anlamıyorum" dedi Klavdia kırgınlığının ilk acısını verdikten sonra. "Henüz hiçbir şey yitip gitmiş değil. Vikenti sonunda seninle ne kadar dostça vedalaştı."

"Ne yani, o herifin ikiyüzlü gülüşüne hayran kalarak ödün vermemi mi istiyorsun? Vedalaşırken gösterdiği tavır, dostluk değil, tam tersine dürüst ve açık bir çatışmanın doğal ve mantıklı sonucunun ağlamaklı cilasından başka bir şey değildi. 'Sana bir öpücük vereyim de

bacaklarına çelme taktığımı unutuver. Evet, her şeyi güzel ve tek bir pürüz olmadan durması için cilalayalım!' Dostluk mostluk denemez buna. Bir uzlaşmanın laf saçmalığı, alçaklığı, kalleşliğidir düpedüz! Sen de kalkmış buna seviniyorsun."

"Bunu da nereden çıkardın?"

"Nereden mi çıkarttım? O benim Stolipinci Sosyal Demoktar Blagov'la kol kola yürüyen resmimi çizdiğinde sen eriyip bitmedin mi? Dahası ileri gidip bana bağırdın. 'Bunu sana söylemiştim.' Sırtıma sokulan bir kama etkisi yaptı bu sözlerin."

"Bu gerçek değil. Onu istenç dışı söyledim Pavel."

"Korkunç olan da bu ya işte! Muhalifine hoşlanacağı bir çıkış yolu göstermek."

"Seni anlamıyorum Pavel."

"Ama ben seni anlıyorum. Yalnızca yüreğindeki şeyleri 'istenç dışı' söyleyebilir insan. Likidatörlerin hoşuna gidecek hiçbir şey asla 'İstenç dışı' olarak dökülmez dudaklarımın arasından. Senin böyle bir sözü söylemen benim için çok acı oldu Klavdia. Davaya bağlılığın nerede kaldı? Daha önce, ilkbahar yağmurunun boşandığı gece balkon kapısının yanında davaya bağlılığından nasıl söz ettiğini anımsa."

Klavdia sözümü hiç kesmeden konuşmamı dinledi. Ateş püskürüyordum. O ise kendini tutuyordu, öylece susuyordu. Hiç alışılmamış tipte bir kız idi. Nasıl da sevimliydi! Öfkemi yenmeliydim ama nasıl?

"Dinle Pavel, ama yine hemen öyle heyheylenmek yok bak. Şimdi Timofey'e gidiyoruz. Eski Asker'i de çağırtacak ve bütün sorunu birlikte tartışacağız. Gerçekten de böylesi en iyisi ve en akıllıcası. Büyük deneyimleri var onların. Nasıl olsa Vikenti ile yaptığın konuşmayı anlatacaksın onlara."

Haklıydı. Ben de az önce onu Timofey'e götürmeye karar vermiştim, ama onsuz gitmek birdenbire daha iyi göründü gözüme, korkuyordum, Klavdia'yı benim için önemli bir sorunda rahatsız edici bulmakla fazla mı ileri gidiyordum?

"Tamam Pavel. Bana kızgınsın. Tartışalım ve her şeyi yoluna koyalım."

Ama karşı konulmaz bir gücün etkisi altında gibiydim:

"Neyi konuşmamız gerekiyor? Her şey söylendi. Yaşanmışı yaşanmamış yapamayız artık."

"İyi öyleyse, sağlıcakla kal Pavel."

"Nereye gidiyorsun?"
"Bu seni hala ilgilendiriyor mu?"
"Gece yatısına gitmiyorsun, sen, lütfen eve gitme."
"Hoşçakal Pavel."
"Hayır. Lütfen. Eve gitmeyeceğine söz ver bana."
"Sonya'ya gidiyorum. Belki o benim arkadaşım olarak kalır."

Bu söz bizi dinlemesi, yargılaması ve barıştırması için Sonya'ya birlikte gitme ricası gibiydi. Her şeyin değişmesini, bulutların üzerinden çekilmesini ben de umut ediyordum. Susuşumuz zorlaydı, bunu ikimiz de hissediyorduk.

Stepanida bize kapıyı açınca bağırdı: "Ne büyük mutluluk Sonya, bizim Klavdia'yla Pavel gelmişler."

Klavdia şaka yapabilecek ve gülebilecek kadar toparlamıştı kendini. Gülümsemesi aydınlık ve dupduruydu. Gören de mutluluktan öldüğünü sanırdı.

Sonya kapıya geldi. Stepanida bizi göstererek: "İşte buradalar bizim sevgili, ayrılmaz kumrularımız," dedi.

Sonya'ya ne olmuştu? Birdenbire şalına sarındı, sırtını döndü, koridordan kaçtı ve kendini odaya attı. Klavdia ardından koştu. Yalnız kalır kalmaz Stepanida anlatmaya başladı: "Ağlıyor. Sık sık böyle yapıyor. Birlikteyken çok neşeli oluyor ve sonra birdenbire tek bir sözcük, ağlamasına yetiyor. Son günlerde sık sık böyle oluyor..." Stepanida yanıma oturdu, neredeyse komplocu diyebileceğim bir ses tonuyla fısıldadı: "Onu anlamaya başladığımı sanıyorum. Bizim ikimizin de yazgısı aynı. Yalnızız biz. Siz gelmeden önce birlikte oturduk ve Klavdia'dan ve hiç kuşkusuz senden söz ettik. Ben tanrının size güzel bir sevgi bağışladığını söyledim. Beni dinlerken gözlerinde öyle garip ve hüzünlü bir hava vardı ki.. Sonra o da başka şeyler anlattı. Derken birdenbire siz girdiniz içeriye. Ve Klavdia'nın mutlu kahkahası çınladı. Ah Pavel İvanoviç, Sonya'yı yargılayabilir miyim? Mutlu insanları görmek kimileri için her zaman kolay olmuyor. Kıskançlıktan değil. Yalnızca şundan: Çünkü insan sonra kendi kendine acı veriyor. Ben gerçekten de başkalarının bayram yemeklerinden payıma bir kırıntı bile düşmeyecek kadar kötü biri miyim?"

Onu dinledim, Klavdia'yla beni mutlu saymalarından dolayı heyecanlandım. Sonra düşündüm. Hayır, ben Klavdia'yla uzlaşamazdım. Benim bütün yüreğimle istediğim şeyleri zararlı ve yanlış buluyordu

çünkü. Oysa onun erişmek istediği şeyler benim gözümde mutsuzluğumuz ve yenilgimiz anlamına geliyordu. Eğer insan bir kez olsun birlikte düş kuramıyorsa, buna arkadaşlık denemezdi...

Klavdia ve Sonya az sonda döndüler. Sonya yatışmış gibi görünmüyordu pek. Açıktı ki birbirlerini avutmaya kalkmamışlar, tam tersine kavga etmişlerdi. Konuşmayı hemen Vikenti ile görüşmemize getirdim. Sonya benden yana çıktı. Bölgede o güne dek yaptığımız her şeyi sayıp döktük. Her şey ortaya kondu ve yeniden gözden geçirildi. Klavdia genelde doğru çalıştığımız ama bende yine de "Gereksiz bir sivrilik" olduğu görüşündeydi. Sözlerini şöyle bağladı:

"Söylemek ağır geliyor Pavel! Bir kez olmuş bir şeyi artık geri alamam. Haklısın, böyle bir şey rastlantı olmaz. Ama ikiyüzlülük deyip seninle aynı düşüncede olduğumu söylemem daha mı iyi olurdu? Uzlaşmacı olmak bana aykırı geliyor. Ama sana daha önce de yumuşak olabileceğimizi söylemiştim."

Kavga uzadı ve amaçsızlığı kendini gittikçe daha açık olarak göstermeye başladı. Klavdia ve Sonya'yla soğukça vedalaştıktan sonra oradan ayrıldım. Nedendir bilmiyorum ama Sonya'ya kızmıştım. Belki de Klavdia'nın değil de onun benimle aynı görüşte olmasına kızıyordum...

Timofey'e gittim ve birlikte Eski Asker'in evine yollandık. Onlara heyecanla Vikenti ile buluşmaını anlattım. Timofey ve Eski Asker haberimi aynı tavırla karşıladılar. İkisi de hiç istifini bozmadı. Hatta Timofey bana dostça takıldı. "Kendine biraz daha fazla sahip olmalısın sevgili Pavel."

"Vikenti bizim için yasa değildir" dedi Eski Asker. "Biz Merkez Komitenin kararlarını göreceğiz. Her şeyden önce de Yoldaş Lenin'in hangi durumu onayladığını bilmek zorundayız. Ama buraya kadar da 1908 Aralığında yapılan genel parti konferansı temelinde çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Şükürler olsun ki şimdiye dek hiç kimse bunun geçersiz olduğunu açıklamadı. Ve orada partimizin eski devrimci amaçlar ve kararlılığımız doğrultusundaki mücadelesinin, tıpkı devrim zamanlarındaki gibi yürütüleceği açık seçik belirtilmişti. Hem kimse bizim aklımızı çelmez. Öyleyse Vikenti bizi niçin böyle korkunç biçimde heyecanlandırsın? Benim düşüncem şu: Sorun nasıl gelişecek, bekleyelim ve görelim. Beşli Komisyona Vikenti ile Mihail'i soğukkanlılıkla kabul edelim. Onlara gerektiği zaman hadlerini bildirecek kadar akıllıyız."

Yoldaşlar, tıpkı benim gibi başarı elde edileceğine inanmamalarına karşın, Blagov'la Sviyaskin'in mahkeme nedeniyle yapılacak oturuma katılmaları konusunda anlaştılar. Ama bundan zaman kaybı olarak da büyük zararlar beklemiyorlardı. Böyle önemsiz bir sorun için Vikenti ile kavga çıkarmayı Timofey de Eski Asker de iyi bir taktik olarak görmüyorlardı.

Timofey cebinde otuz iki ruble ile yurtdışında Lenin'in yanına giden Presnya bölgesinden Klimov'un kendisini ziyarete geldiğini anlattı. Klimov, Timofey'e bir haber getirmişti. Presnya ve Butirka bölgelerinden işçiler, Moskova Komitesinin Yürütme Komisyonundan bizim Machçı konusundaki buyruğumuzu almışlar ve şans eseri onun izini bulmuşlar. Machçı'nın Pokrovoskoya Stresnevo yakınlarında saklandığını belirlemişler ve hemen Vasili'ye bildirmişlerdi.

Kendime olan güvenim ve cesaretim yeniden yerine geldi. Vikenti basınç yapan bir bulut gibi önümde durmuyordu artık. Tersine, kendi sınırını ve gerçek değerini bulmuştu. Zayıf ya da güçlü noktalarının nerede bulunduğunu ayırt etmeye başlamıştım artık, iyi bir polemikçiydi. Uzun yılların getirdiği bir deneyimi vardı. Ama düşünceleri kapalı bir entelektüel çevrede biçimlenmiş ve zamanla yumuşamıştı. Soyut bir mantığa sahipti, ama yaşamın durmadan yenilenen beklenmedik durumlarını kendi kendine kavramak için yeterince kulağı delik, yeterince yiğit ve yürekli değildi. Onun gibileri gerçekler karşısında çaresiz kalarak tehlikeye koşarlardı hep. Yaşamın akışında talaş parçaları gibi sürüklenirler, ama gelecekle sisler arkasına saklanmış akışa karşı gitmek için yeterli cesareti bulamazlardı.

Yeni evime geldiğimde konuksever ev sahibim çay içmek isteyip istemediğimi sordu; bu kadar geç gelmemden yakındı ve sonra yanımdaki odanın bugün kiralandığını söyledi. "Bayan bir komşunuz olacak. Duyduğuma göre sessiz sakin ve düzenli bir kızcağızmış." Klavdia'nın bizim "teknik" tarafından hazırlanan yeni pasaporttaki adını söyledi. Çabuk, çok çabuk yerine getirmişti İvan Semyonoviç sözünü! Ama ben bu habere hiç sevinmedim, hatta beni huzursuz bile etti. Yüreğim çok sisli ve acılıydı.

Yatağa yattığımda günün bütün anıları uçup gitti ve onların yerini başka anılar aldı. Klavdia'ya bahçeye atlaması için yardım ediyor, patikada arkasından koşuyordum.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

Blagov Sviyaskin'le Machçı konusundaki mahkeme işini görüşmek için sendika bürosuna gittim ve orada hiç de hoş olmayan yeni bir düzenlemeyle karşılaştım. Merdiven sahanlığına polis üniforması giymiş bir resmi hizmetli oturmuştu. Kimlik kartı soruyordu. Hiç istifimi bozmaksızın, pasaportumdaki isme uygun olarak hazırlanmış basın meslek kolundan işçi İvan Fedorov'un üyelik kartını gösterdim. Resmi hizmetli düşündü taşındı ve "Peki pasaportunuz nerede?" dedi. Pasaportumu da gösterdim.

Bu hoş olmayan denetime karşı içerisi tıklım tıklımdı. Alışılmamış bir coşkunluk vardı havada. Özellikle de Menşevikler arasında. Sanki bir fırtına esmiş de içeriye yüksek dalgalar girmişti. Koridorda yüzlerinde ustaca gizlenmiş aptal bir umutsuzluk ve gözlerinde alçakgönüllü bir uyanıklık okunan ajanlar duruyordu. Birden kaşla göz arasında her yerde küçük gruplar oluştu, birbirleriyle fısıldaştılar ve hemen yine ayrıldılar. Mutlaka yeni bir haber gelmiş olmalıydı.

Stepan'a rastladım. Hiçbir yeni haber işitmemişti. Açıktı ki Menşevikler bir sır gibi saklıyordu bunu. Stepan:

"Boyahanedeki yardımcı işçilerin durumu iyi. Greve gidilmesi olasılığı var," dedi.

Sonra Mihail'le karşılaştım. Zafer kazanmış birinin mağrurluğuyla ile elimi sıktı. Vikenti'nin bölgedeki durum konusunda ona bilgi verdiği kuşkuya yer vermeyecek kadar açıktı.

Sonunda Blagov'un kapısı önüne geldiğimde Şarkov, durdurdu beni: "Parti yönetim üyesi, önemli bir Bolşevik'in geldiği söyleniyor."

Onaylarcasına başımı salladım.

"Sen gördün mü onu?"

"Evet."

"Merkezin birlik konusundaki kararı ne? Bugün bir haber daha geldi de onun için soruyorum." Şarkov, Blagov'un kapısını gösterdi ve fısıldadı. "Blagov da Genel Kurul Toplantısına katılmış. Bugün rapor verecek olan Menşevik kodamanlardan biri geldi. O yüzden herkes çok heyecanlı. Sabırsızlıkla bekliyorlar. Beni de çağırdılar. Bolşevikleri çağırmadılar mı? Seni de mi? Bu nasıl olur, hem birlikten söz ediyor, hem de sizi çağırmıyorlar? Madem ki fraksiyonlar çözüldü,

öyleyse niçin Bolşevikler olmadan toplantı yapıyorlar?"

Kapıyı çalmadan Blagov'un yanına girdim ve orada Sviyaskin'le karşılaştım: Bir liste üzerinde derin düşüncelere dalmışlardı. Kaşla göz arasında her şey toz oldu ve saklandı.

Sviyaskin çok iyi davrandı. Belki de içtendi. "Benim Avdotya durmadan senin nereye saklandığını soruyor. Benim için olmasa bile onun hatırı için mutlaka bize uğramalısın."

"Bunu mutlaka yapacağım, Yefim İvanoviç. Lütfen söyleyiver kendisine." Avdotya Stepanova'nın acısını içimde duydum.

"Sen benim ender rastlanan konuklarımdansın," dedi, Blagov iğneleyici bir dille: "Bana karşı uzak topçu ateşiyle etkili olmayı yeğ tutuyorsun."

"Eğer böyle hissediyorsan vuruşu yazı ile de yapabilirim. Yalnız eğer gerekirse dişe diş, göğüs göğüse bir savaşımdan da kaçınmayız."

"Gerçekten de bu amaçla mı geldin? Ve biz, Yefim İvanoviç ve ben, yurtdışından barış palmiyesiyle bir Bolşevik'in geldiğini ve senin kişisel kavga isteğini hiç de onaylamadığını duyduk." Blagov benim üzerimdeki zaferinden dolayı bayram ediyordu. Bu benim için biraz onur kırıcıydı, ama üzerime aldığım görevi yerine getirmek zorundaydım.

"Belki de biliyorsun" diye sürdürdü Blagov. "Genel Kurul Toplantısında, Bolşevik fraksiyonu içerisindeki sorunun nasıl çıktığını..." Uzlaşıcı Bolşevikler diye adlandırılanları hedef alan umutsuz savaşıma karşın Lenin'in uzlaşmaz bakış açısı başarı kazanamamış. En azından tümü için. Bunu biliyor muydun?"

Benim bildiğim bundan biraz farklıydı. Menşeviklerin bizim merkezdeki dağınıklığımızı kullanmaktan çekinmediklerini ve saflarımızdaki zayıflığı silah olarak kullanmak için bile bile yanlış bilgiler verdiklerini işitmiştim. Ama şimdi söylenenler gerçek gibi görünüyordu. Üstelik Vikenti ayrıntılara hiç girmemişti. Ve şimdi Blagov Vikenti'nin toplantı kararları olarak bize sunduklarını söylüyordu. Bu kararları bilinçli olarak tahrif etmeye de pek cesaret edemezlerdi. Lenin'in bizce bilinen bakış açısı değildi bu. Kısacası öyle görünüyordu ki, muhaliflerimden şimdiye dek açıklanmadığı bize sezdirilen bir şey öğrenmek zorunda kalacaktım. Eğer Blagov'un haberi onaylanırsa böylece bizim, ne kadar kötü çalışmış bile olsak Lenin'in çizgisinden uzaklaşmadığımız onaylanmış olacaktı. Eğer böyle bir şey olursa yüreğim nasıl da hafifleyecekti.

"Ben ortak bir dava için çağrıda bulunmaya geldim sana, Aleksandır Fedotoviç."

"Çok ilginç. Anlat lütfen."

Machçı için yapılacak mahkemeyi anlattım.

"İlginç, çok ilginç. Bizim illegalite içinde kaçınılmaz provokasyonlara bakış açımızı biliyorsun. Mahkemeyi selamlarız. Ama siz de mahkemeye bizden bir temsilci kabul etmekten kaçınmayacaksınız." Öfkeyle karşılık verdim, bunun üzerine Blagov hemen 'açıklama'ya girişti. "Bizim temsilcimiz işinize gelmeyebilir, çünkü araştırma sırasında sizin tarafınızdan övüle övüle göklere çıkarılan illegalitenin ister istemez provokasyonu bağrında barındırdığı gerçeği açıkça ortaya çıkacak."

Blagov'un konuşması Sviyaskin tarafından kesildi. "Dinle Pavel, bizim temsilcimizi, hatta yalnızca gözlemci olarak bile almaya cesaret edebilir misiniz? Sana şunu da söylemek istiyorum Pavel. Eğer buna cesaretiniz varsa... Bizim saygıdeğer Aleksandr Fedotoviç bunu birlik için atılmış bir adım sayabilirdi. Öyle değil mi?"

Gönderecekleri temsilciye yetkili yargıç olarak oy verme hakkı tanımaya karar verdiğimizi bildirdim.

"Yalan söylemiyorsun ya?" diye sordu: Yefim İvanoviç ve sabırsız bir bekleyişle Blagov'a baktı. O sarsılmaz bir sabırsızlıkla oturuyor ve kirpiklerini bile kırpıştırmıyordu. Ama ben bu dönüşün onun hoşuna gitmediğini seziyordum. Yüzünde garip bir gülümseme belirdi. "Anlaştık" diye başladı. "Biz illegalitenin bozucu etkisinden uzak kalmayı yeğlememize karşın temsilci çağırısını kabul ediyoruz."

Sviyaskin hem sevindi ve hem de şaşırdı. Bu anlaşmayı beklemiyordu.

"Ama siz temsilcimizin yargıç haklarına sahip olduğunu yazıyla onaylamalısınız." diye sürdürdü Blagov. "Ve sonra her durumda yerine getirilmesi gereken karşı konulmaz bir koşul daha: Biz yan tutarak devrimciler hakkında provokatör kararı veren burjuva basınına en ufak bir bilginin verilmesini istemiyoruz. Sonra davalıya bütün haklarının kullandırılmasını istiyoruz. Yani bu durumda Machçı, sizin deyiminizle saçmasapan Semyon mahkemeye kendi suçsuzluğunu kanıtlama ve açıklama yapma hakkına sahip olmalı. Onun savunma hakkını elinden alamayız."

"Ciddi mi söylüyorsun?" diye sordum. "Yoksa bu sağlıklı bir insan anlayışının alayı mı? Gizli polisin bu serseri adamı ve ajanı nere-

de ve kime açıklama yapar? Ona mahkeme çağrısını kim götürecek? Hatta siz belki de şu yüksek rütbeli subayın savunma tanığı ya da avukatı olarak çağrılmasını da istiyorsunuzdur? Hayır Aleksandr Fedotoviç. İsteğiniz budalaca bir şey. Böylesine iyi hazırlanmış provokatörce bir şeyi kabul edemeyiz biz."

"Nasıl isterseniz," diye şişindi Blagov. "Nasıl isterseniz... O zaman geniş yığınlara görüşmelerimizin kesilmesine bunun neden olduğunu anlatmalı. Bolşevikler, sorunun nesnel bir açıdan araştırılmasını sağlayacak olan önemli koşulları mahkemeye götürmeye hazır değiller. Bu durumun kitlelere öğretilmesini sağlayacak önlemlerde diretiyordum. Böyle bir açıklamayı basında da yayımlatacağız..."

"Legalde mi? Yani burjuva basınında?"

"Evet legalde. Evet, burjuva basınında. Şimdilik bir başkası yok. Bizi bu hoş olmayan adımı atmaya siz kendiniz zorluyorsunuz. Demagojilerinizden korunmak için başka çıkar yolumuz yok. Buna karşılık olarak ne diyorsunuz?"

"Ben diyorum ki, bu burjuva basını işçiye hakaret için kullanılır. Başka türlüsü düşünülemez. Bu gerçek bir Likidatörlüktür."

Blagov'un yanından ayrıldığımda düşündüm: Sonuç neydi? Sarı basında Bolşeviklerin yeni bir ihaneti yayımlanacaktı: Peki suçlu kimdi. Şimdiye dek yanılgılarımızdan çok söz edilebildiğini, buna karşılık, şimdi yadsınmaz bir hata yaptığımızı anladım. Bizimle uzlaşmacı Vikenti arasında keskin bir uçurum yaratmaktan kaçınmak için, mahkeme konusunda Blagov'la görüşmeyi kabul etmiştik: En kötüsü zaman yitirilmesiydi. Ama olaylar tümüyle başka türlü gelişmişti. Bu görüşmeyle biz kendi kendimize karşı yeni bir düzenbazlığın hazırlanmasına yol açıp, buna olanak tanımıştık. Düpedüz ortadaydı bu. Uzlaşmacılığın çukuruna yalnızca tek ayakla bile girilse bataklığa saplanırcasına tümden gömülüyordu insan.

Buluşma zamanımız gelmişti. Kitapçıya gitmem gerekiyordu, ama Vasili büyük bir coşkunlukla bana doğru koştuğunda koridordan henüz ayrılmamıştım. Önce sarhoş olduğunu sandım.

"Rahatça nerede konuşabiliriz? Ah, Pavel, yine belanın üstüne düştüm tepetaklak."

Küçük bir oda bulup girdik. Sigara dumanlarına bakılırsa oda az önce terk edilmişti. Vasili anlatmaya başladı.

"Presnya'lı yoldaşlar bana adresini verince –Machçı'dan söz edi-

yorum– onu aramaya karar vermiştim. Emin ol Pavel başka bir düşüncem yoktu. Yalnızca araştırmak istiyordum. Ve bunu da başardım. Beni görünce ormana kaçtı. Ben de peşinden. Durmadan hızlanıyordu ve ben de aynen. Biliyor musun, çok öfkeliydim. Tek düşüncem onun benden kaçıp kurtulmamasıydı. Derken birdenbire durdu ve tabancasını çekti. Bunu ona ben kendim vermiştim. Onu Klavdia'dan sakladığını biliyor muydun? Böyle, diye düşündüm. Sen böyle birisin işte. Tanrının cezası budala herif! Çoktan nişan almıştı bile. Bu benim aklımı başıma getirdi ve kaçmaya başladım; o şeytan gibi arkamdan "Seni köpek gibi geberteceğim" diye bağırıyordu. O sırada aklıma bir hile geldi. Dur hele, serseri herif, kimin köpek olduğunu göreceğiz. Daha da hızlı koştum ve bir çalılığın arkasına gizlendim. Orada kaldım. Bunu hiç beklemiyordu, şaşkınlıktan hızını ayarlayamadı. Çalılığın arkasından fırladım, üzerine atladım ve tabancayı elinden aldım.. ve her şey bitti. Bu onun sonu oldu... Tek bir atış yapmadan. Çok zayıf bir kalbi varmış bu köpeğin. Şimdi istediğiniz gibi yargılayın beni. Kendimi hepinizin önünde suçlu ilan ediyorum. Acele ettim. Mahkemeyi beklemedim ve disiplin kurallarını çiğnedim."

Klavdia buluşma yerine gelmedi. Onu ne kitapçıda ve ne de depoda buldum. Canım sıkıldı. Kavgamızı böyle mi ciddiye alıyordu? Hastalanmış mıydı yoksa? Keskinliğime kızdım. Acaba şimdi nerede arasaydım onu? Timofey depoda beni bekliyordu. Ona Vasili'nin Machçı'nın cebinde bulduğu kağıdı gösterdim. İyice inceledik: Adamın gizli polisteki takma adı "Faun" idi.

"Vasili'yi cezalandırmaya insanın eli varmaz. Tehlikede olduğu için böyle davranmış," diye açıkladı Timofey. "Ama sert bir uyarıda bulunmalı. Örgüte danışmadan olur olmaz konularda acele etmek ve zarara uğramak onun huyudur. Şimdi bütün olup bitenler için bildiri hazırlamak ve işçilere sorunu enine boyuna açıklamak zorundayız. Bunu sen yaz da Moskova Komisyonundan basmalarını rica edelim. Bence bu bildiride provokasyonu her şeyden önce devrim kaçaklarının doğurduğu belirtilmeli. Sonra legal ve illegal örgütlerde işbirliği çağrısı yapmalıyız. Ayrıca işçilerin hainleri kendilerinin yakalamaları ve etkisiz kılmaları da belirtilmeli. Bu her şeyden daha önemli. Her şeyin nasıl olduğunu düşün: Garson Petya, sonra Siperliksiz ve Vasili, Giraud'dan Vanya, Presnyalı yoldaşlar ve Butirka... Vasili'nin davranışını kendiliğinden, duyguların birikimi sonucu ortaya çıkmış, bir

patlama olarak getirmelisin. Anlaştık mı? Onu sonra Eski Asker'e de okut. Vikenti ile de konuşacağız."

Klavdia hala görünmemişti. Böyle bir buluşma sekreter olmaksızın güç oluyordu. Ve bugün özellikle hareketliydi. Yalnızca sürekli birlikte çalıştığımız arkadaşlar değil, yeni 'bağlantı kurduğumuz adamlarımız' da geldi. Sürekli birlikte çalıştığımız arkadaşlar (Eski Asker, Siperliksiz, Stepan ve Sonya) bölge toplantısı için işyerlerinde yapılan çalışmalara ilişkin raporlar konusunda bilgi verdiler. Her şey başarıyla gelişiyordu. Yeni bağlantı kurduğumuz kişi olarak da Nikonoroviç göründü. Onun işyerinde etkin bir hücre vardı. 1905 hareketinde etkisi olmuş birkaç işçi ile çoğunluğu yeni ve genç güçlerdi bunlar. Pastacılardan Tişa geldi. Açık havada bir kitle toplantısından vazgeçmişler, ormanda pek çok küçük toplantı düzenlemişlerdi. Bölge toplantısı hazırlığı içindeyken bu hayhuylu zamanda açık havada böyle bir toplantı öne alınamayacağından kitle toplantısı için beklemelerini rica ettik.

Dobrover'den Solnzev geldi. Şaşırtıcı şeyler anlattı: Vikenti epey şaşkın bir durumda onlara gitmiş, Mihail'i korumuş ve Likidatörler konusunda uzlaşıcı bir dille konuşmuş. Çekici ve hatta tumturaklı bir havayla birliğin yararlarından söz etmiş. Bizim yandaşlarımız çoğunluğu sağlayamamışlar. "Bu çok sinir bozucu Pavel!" diye bitirdi Solnzev içten bir kızgınlıkla. "Tek bir oyumuz eksikti."

"Grup çalışmasına karşı iyi bir savaşçı Vikenti!" diye kızgınlığını belirtti Timofey.

"Grubumuzu çekmemizi vaaz ediyor ve arkamızdan bölge önderliğinin haberi olmadan kendi uzlaşmacı fraksiyonunu yaymak için fabrikalara koşuyor. Moskova Komitesinin kurucu komisyonu hele bir toplansın da, görür o zaman dünyanın kaç bucak olduğunu."

Solnzev'le ve hücrenin her üyesiyle konuşmasını, ilişkiyi sıkılaştırmasını salık verdim: "Bir süre sonra sizin orada bir konferans vereceğim. Bunun için de Moskova Komitesinin Yürütme Komisyonundan bir yoldaş getireceğim."

Klavdia'nın gecikmiş olabileceğini düşünüp durmuştum, ama bu umudum suya düştü: Timofey'le yaptığımız görüşmeye son verip, Klavdia'nın neden gelmediğini araştırmaya karar verdik. Yalnız ben değil, o da kaygılıydı. İçini çekiyor, kem küm ediyor, saatine bakıyor ve kafasını sallıyordu. "Evet, neden gelmedi acaba... Nerede olabilir, sen ne dersin?"

Kapı belli belirsiz, ürkekçe gıcırdadı. Ama gelen Presnya bölgesinden Klimov'du: "Yoldaşlar, Şumkin'den mektup geldi. Şu sıralar geri dönüyormuş."

Timofey'e Şumkin'in kim olduğunu açıkladım. Mektup ince kağıda çok küçük harflerle yazılmıştı ve Klimov'la Şumkin arasında kararlaştırılmış bir şifre kullanılmıştı. Bu mektubu uzun zamandır Rus devrimcilerine sempati duyan Bulgaristanlı bir tekniker Lutuç'taki gezisinden geri dönerken ayakkabısının ökçesi içinde getirmişti. Klimov mektubu okudu: "Bütün tanıdıklara selamlar! Yaşıyorum. Ne olur ne olmaz. Belki mektup beni geçip daha önce gelir. Bunun için elimi çabuk tutuyorum. Ne denli erken haber alırsanız o denli iyi olur. Her geçen gün sizin için çok değerli. Haberlerim pek öyle sevindirici değil. Gerekli olan kararları kapsamıyor. Bizim güvendiğimiz kimse bir uyarıda bulundu, ocakta toplantıya çağırmak istemiyor."

"Anladınız mı?" diye sordu Klimov. "Lenin'den söz ediyor. Genel toplantıdan."

"Okumaya devam et, orasını anladık biz," diye atıldı Timofey.

"... Çünkü insan isteğini yitirmezse en iyisi oldukça uzak. Bu yüzden sallantıdakiler üstün gelebilir. Ama bizimkilere söyle faka basmasınlar. İşçiler doğru olanı izleyecek, bataklıkta sallananlar değil. Dönüm noktası kısa zamanda gerçekleşecek. Yola çıktığım gün Georgien'deki mücadele yoldaşımızdan bir mektup geldi. O bu pis ihaneti izleyenlerin safdışı edileceğini söylüyor ve duruma yeniden egemen olmanın yolunu gösteriyor. Neyin yanlış neyin doğru olduğunu anlamanız için size bunu da bildiriyorum. Mücadele yoldaşımız şunu öneriyor. Genel parti konferansına çağrı, legal bir parti gazetesinin yayımlanması ve Rusya'da illegal bir eylem merkezinin kurulması. Makalesi kısa zaman sonra yayımlanacak. Bekleyin."

Timofey: "Evet çocuklar," dedi. "Şimdi her şeyi anladınız mı? Tanrıya şükür ki elimizde yine bir pusula var. Onunla botumuzu yönlendirebiliriz. Bu Stalin'dir. Onu Vologda'daki sürgünden çok iyi tanıyorum. O akıllıların da akıllısıdır. Bize geldiğin için sağol Klimov. Mektubu bizim yoldaşlar için kopya etmek isterdim."

Avluda vedalaşırken Timofey beni kucakladı. Haber onu çok fazla heyecanlandırmıştı.

Çabucak sendikanın olduğu yere koştum. Klavdia'yı orada bulurdum belki. Onu bulmak ve her şeyi anlatmak zorundayım.

Evin yakınlarında hiçbir ajan görünmüyordu. Girişte kimlik soran "resmi görevli" de yoktu. Her yerde aradım. Klavdia burada da yoktu. Tanıyan herkese sordum –Burada onu tanıyan çoktu– ama hiç kimse görmemişti.

Bu akşam burada garip bir hava esiyordu. Ortalık çok sessizdi, herkes fısıltıyla konuşuyordu. Ön salon ve koridorda nöbetçiler vardı. İlerdeki bir odada, merkezden yeni gelenlerle birlikte bir Menşevik toplantısı yapıldığını öğrendim.

Birdenbire önce anlamsız bir gürültü duyuldu, bunu bir çığlık izledi. Sonra bir sandalye düştü ve çığlıklar fazlalaştı. Koridorun arkasındaki kapılardan biri açıldı, bir adam dışarı fırladı, bir başkası arkasından koştu: "İvan, İvan, şapkanı, şapkanı da al..."

Heyecanlı olan ve çığlıklar atan adam İvan Yelistratoviç Şarkov'un ta kendisiydi. Beni tanıdı, omuzlarımdan tutup sarstı. Sanki heyecanının nedeni bendim. Belliydi ki adamlar Şarkov'dan yana çıkmışlardı, onun öfkesini paylaştıkları da apaçık ortadaydı.

"Yazık ki Şarkov'u püskürttüler..."

"Yeni gelene güzel bir ders vermeli. O herif partiye küfür edemez!"

Yeni gelen konuşmacının parti örgütüne karşı pis bir saldırıya geçtiğini, o zaman Şarkov'un yumruklarını sıkarak ona saldırdığını anlattılar.

Ardından koşarak Blagov geldi. Kalabalığı yararak Şarkov'un önüne dikildi. "Böyle bir terbiyesizliği nasıl yapabildin İvan Yelistratoviç? Hemen geri dön ve konuşmacıyla toplantıyı izleyenlerden özür dile!"

"İşitiyorsun ya, Pavel? Ben İvan Şarkov, ben ki 1905'e katılmış namuslu Moskovalı proleter, bu Stolipin valesinden özür dileyeceğim ha! Hayır Aleksandr Fedotoviç! Şimdi seni de daha iyi görebiliyorum. Sen, kalleş tilkinin birisin! Cehennem ol gözümün önünden! Senin için hiçbir şey yapmam... Artık beni kimse geri döndüremez. Dinle Pavel: Buraya gökyüzünden ukala bir Likidatör düştü. Adam kalkmış, biz işçilere havlayıp duruyor: 'Eski parti artık yaşamıyor. Ömrünü doldurdu! Leninistlerle birlik olmak bir ölüyü tedavi etmek demektir. Biz illegaliteyi tarihsel bir kalıtım olarak hemen gömmeliyiz!' Dayanamadım, hemen ayağa fırladım ve bu bilgiç herife bir sağ bir sol patlattım. Anla beni Pavel, kan beynime sıçradı bir anda!"

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

Bu yenilik beni Klavdia'yla yeniden uzlaştırabilir, düşüncelerimizi yeniden birleştirebilirdi. Kötü niyetli Likidatörleri bile içine alan, herkesi kapsayan birlik düşüyle Vikenti şimdi Klavdia'nın gözünde bir hayalperest olup çıkacaktı. Şumkin'in mektubu bugün gerçeği tüm açıklığıyla ortaya koymuyor muydu? Şarkov'un ayağa kalkması işçilerin artık Likidatörlerce kuşatılmış Menşeviklerin ardından gitmediğinin, tersine illegal örgüte bağlı kalan her eylemciyle birlikte olduklarının kanıtı değil miydi?

Sıcak bir akşamüstüydü. Gökyüzü karardıkça kararıyor, bulutların arasında mavi çizgiler parlıyordu. Havanın nemi gittikçe artıyordu. Moskova'nın bu sessiz, karanlık, nemli ilkbahar akşamlarını seviyordum. Uykuya dalmış her bahçenin arkasında, soğuktan donmuş her tepeden bekliyor görünen mutluluk önsezisi de başımı döndürüyordu.

Kitapçıya bir daha uğradım: "Hayır, burada değil. Hayır gelmedi."

Nasıl oldu bilmiyorum ama yine caddelerde yürümeye başladım. Bacaklarım kendiliğinden gidiyordu sanki. Eve her an biraz daha yaklaşıyordum. Yüreğim küt küt atıyordu. Eğer pencerede ışık varsa ne olursa olsun içeri girip soracaktım. Neyse ki evin önünde tek bir ajan bile yoktu. Sokak sessiz ve boştu. Ama ne yazık ki tüm pencereler karanlıktı. Tek bir ışık kırıntısı bile yoktu.

Yüreğim katılaştı. Yürümeye devam ettim. Yaklaşan mutluluk önsezisi hâlâ bırakmamıştı beni. Moskova'nın üzerinde yine hep aynı karanlık gökyüzü, aynı sıcaklık ve denizin esintisi ile dolu aynı hava vardı. Stepanida'nın evine geldim. Eğer Klavdia hastaysa ya da kavgamız onu kötü yaralamışsa, bugün de Sonya'nın yanında kalmış olabilirdi. Bunu daha önce düşünememiştim!

Stepanida kapıyı açarken her zamanki gibi sevinçli bir çığlıkla selamlamadı beni. Sıkıntılı bir önsezi kapladı içimi. Benim içeri girişimle ayağa kalkan Sonya da konuşmayı göze alamadı. Sıkıntılı önsezi daha çok acı verdi. Ben de sustum, ama sanki çığlık çığlığa "Konuşun!" diye haykıran bir suskunluktu bu.

"Sonya, Stepanida Amvrosiyevna! Söyleyin, Klavdia tutuklandı mı?"

"Evet Pavel!"

Daha fazla soru sormak istemedim. Yalnız tek bir isteğim var: Olabildiğince çabuk oradan kaçmak ve beni kimsenin görmemesi ve benim de kimseyi görmeme gerek kalmaması için saklanmak.

Arkamdan birinin koştuğunu ve bana bir şeyler söylediğini sanmıyorum. Ne teselliye, ne de öğüde gerek duymadığımı anlamışlardı.

Caddede yürürken her şeyin nasıl olup bittiğini, onun şimdi nerede bulunduğunu, kendisini nasıl hissettiğini kafamda canlandırmaya çalışıyordum. Cesaretinin onu yarı yolda bırakmayacağından hiç korkum yoktu. Onun onurluca davranacağından emindim. Ben de öyle yürekli olmak isterdim. Korkunç bir öfkeye kapılmıştım. Yüreğim acı doluydu.

Eve geldim. Ev sahibime görünmemek için paltomu asmadan hemen odama geçtim, masanın başına oturdum.

Düşüncelere daldım ve gözyaşlarım birbiri ardına masaya serili mavi paket kâğıtlarına döküldü. Her gece yaptığım gibi bugün de illegal bir şeyi eve getirip getirmediğimi anlamak için ceplerimi karıştırdım. Kurşunkalemle yazılmış, yazıları silinmiş ve okunamayacak hale gelmiş eski bir kâğıt buldum. En iyisi bunu yakmaktı. Ama kibriti yakar yakmaz aklıma geldi. Bunu belki de Klavdia yazmıştı? Kibriti söndürdüm. Sonra bir başkasını yaktım ve kâğıdı yok ettim.

Yağınur pencere camlarına çarpıyordu. Gökyüzü delinmişti sanki. Şiddetli sağanak zaman zaman uluyan bir fırtınanın uzun kırbaç darbeleriyle kesiliyordu. Artık hiç kimse uğramazdı bana. Bütün gece cesaretimle baş başa kalmak zorundaydım. Hiçbir şey düşünmeden sakince masama oturdum. Yağmurun şakırtısını dinledim. Sonra bir parça yatışır gibi oldum. Sonunda ayağa kalktım, çekmeceden Lenin'in *Materyalizm ve Ampriokritisizm*'ini aldım, onu yarın başka bir yoldaşa verebilmek için alıntılar yapmaya başladım.

Uzun süre böyle çalışmak zorundaydım. O sırada yavaşça oda kapısı tıklatıldı. Hemen fırladım.

İçeriye İvan Matveyeviç girdi. Şapkasından ve paltosundan sular sızıyordu. Pantolonu dizlerine kadar çamura batmıştı. Paltosunu asarken ceketinin arkasının tamamen ıslandığını gördüm. "Üşüteceksin İvan Matveyeviç."

"Ah Pavel, şu an ne fark eder ki? Her şey, önemsiz şimdi benim için."

Bir süre sustuk.

"Biliyor musun Pavel?"

"Evet."

"Tahmin etmiştim. Stepanida mı söyledi sana? Oysa ben kendim söylemek istiyordum. Kuşkusuz bu sizin için günlük işlerden. Sizler çok farklı, çok kötü yaşıyorsunuz, korku nedir bilmiyorsunuz. Yalnız bana korkunç geldi bu. Çünkü ben alışık değilim. Görüyorum ki çalışıyorsun ve bunu bu konuya ilgisiz olduğun için yapmadığına inanıyorum, iyi, öyleyse kendimizi tutmalı, yürekli davranmalıyız."

İvan Matveyeviç tamamen sakindi. Acısını şarap içerek unutmaya çalışmamış, bana gelmişti. Farkında olmaksızın elini tuttum. Onu yüreklendirmek, avutmak istiyordum, ama bunu göze alamadım. Oysa her şeyi anlamıştı. Onun da içtenliğini ve güvenini açıklama isteğinde olduğunu seziyordum. Ama o da benim gibi utanıyor ve belki de acısını bastıramamaktan ya da tümüyle ortaya koymaktan çekiniyordu. İkimiz de uzaklaşamayacağımızı ve aynı şeyleri duyan yüreğimizle her şeyi açıklayacağımızı bildiğimiz halde birbirimizden biraz çekinir gibiydik.

"Şimdi beni görünce öfkeyle şunu düşündüğünü itiraf et Pavel: 'Bu aptal ihtiyarın nesi var? Sakın onun yüzünden zavallı Klavdia'nın kendinden ve yoldaşlarından utanacağı kötü bir iş yapmasın?' Bunu düşündüğünü ve bu yüzden huzursuz olduğunu açıkça söyle. Doğru mu?"

"Biraz İvan Matveyeviç."

"Eh iyi öyleyse... Bunu açıkça söylediğin için teşekkür ederim."

Heyecanını bastıramadı, çabucak ayağa kalktı, odada bir tur atarak ortalığa göz gezdirdi. "Yoksul bir odan var Pavel. Gördüğüm kadarıyla bu filozofik kitaplıktan hiç ayrılmıyorsun. Harika bir şey bu. Soyut şeyler de öğrenilmeli. Pratik yaşamda yararlıdır bu, özellikle de acılı zamanlarda. Ama bilim de mutlaka gerekli. Ben kötü bir filozofum. Ama eğer bilginler geniş bir sorunun genelleştirilmesinden harekete geçer ve bütün kişisel gözlemleri, kararları ve tesbitleri elle tutulur temelleriyle gözden geçirmeyi kavrayabilirlerse bilimin çok daha hızlı ilerleyebileceğine eminim."

"İşte bu düşünce Lenin'in kitabında kesin ve zengin örneklemelerle temellendirilmiş."

"Bana biraz gülünç gelen uzlaşmazlığının nedenini şimdi anlıyo-

rum sevgili Pavel İvanoviç. Her kesin bilimsel ilke, eklektizmin her zaman düşmanı oluyor. Ve pratikte eklektisizm düşmalığının anlamı uzlaşmazlıkta ifadesini buluyor. Çünkü eklektikler her şeyi parlatmak ve uzlaşmak için çalışıyorlar. Bu böyle. Her neyse, biraz olsun oyalandık. Şimdi daha serinkanlı olarak konuşabiliriz. Başlangıçta seni gördüğümde biraz altüst olduğumu ve kendimi yitirdiğimi gizleyecek değilim. Ama sana şimdi bakıyorum da, bana sanki Klavdia yanındaymış gibi geliyor... Şimdi her şeyin nasıl olup bittiğini anlatabilecek durumdayım," diye sürdürdü Profesör kısa bir aradan sonra. "Bugün bana geldi ve hemen boynuma atıldı. 'Ah baba, sevgili babacığım' Onun heyecanlı olduğunu gördüm. Belki de acıyıp bağrıma basmalıydım onu... Ama hemen öfkelendim ve çıkıştım: 'Niçin bana geldin, dikkatsiz çocuk? Sen bana görüşmemizin şimdilik tehlikeli olduğunu, benim bu nedenle sana darılmamamı söylemedin mi? Evde görüşmeyeceğimizi ben çoktan kabul etmiştim. Ama sen şimdi kalkıyor ve bu kuralı kendin bozuyorsun...' Neredeyse ağlayacaktı: 'Şimdi sen de bana yükleniyorsun. Evet kötüyüm ben baba, çok kötü. Pavel de kötü olduğumu ve hiçbir işe yaramadığımı söylüyor. Gece arkadaşı Sonya'nın, yani Stepanida'nın yanında kalmış. 'Sonya da bana karşı' dedi. Bu arada akşam birtakım kötü şeyler olduğunu ve 'onarılamayacak' bir dargınlığın doğduğundan söz etti. Size ne oldu böyle Pavel? Dedi ki: 'Bilinçsizce bir hata yaptım, Pavel beni bağışlamak istemiyor. Sana gelmemin tedbirsizlik olduğunu biliyorum. Ama kime dönmem gerektiğini bilemiyorum. Başka türlü davranamam, senin için de üzülüyorum baba. Petersburg'tan döndüğünden beri niçin böyle üzüntülüsün? Neyin var? Evet, işte böyle sevimli ve iyi bir kız. Öylece oturduk. Durmadan aynı şeyi söylüyordu: 'Yalnızca biraz kalacağım senin yanında baba. Hemen gideceğim ve ileride bir daha böyle bir tedbirsizlik yapmayacağım'. O sırada kapı çalındı ve ikimizin de aklına polis geldi. 'Seni almak mı istiyorlar?' diye sordum. 'Burada herhangi bir duruma karşı Pavel'in adresi var. Tutuklandığımı öğrenmesi gerek. Eğer benim tutuklanmamdan dolayı yoldaşlarıma kötü bir şey olursa kendimi bağışlamam baba. Bu adresi ezberle ve Pavel'i bulur bulmaz da hemen unut. Sonra eğer gözetlenirsem nasıl davranmam gerektiğini anlattı. Meğer kayıpı çalan polis değilmiş, bir sebze satıcısıymış. Korkumuza güldük. Klavdia gitti. Hemen arkasından Stepanida geldi ve bana

Pyatnika hastanesinin önünde bir droşkinin durduğunu ve sivil birinin Klavdia'yla birlikte bundan indiğini ve sonra sivilin bir işaretiyle iki polisin kapıdan koşarak Klavdia'yı götürdüklerini söyledi. Bu bir rastlantı mıydı yoksa benden ayrıldıktan sonra izlenmiş miydi? Bunu bilmiyorum. Hemen sana gelmeyi göze alamadım. Klavdia'nın uyarısını düşündüm, kenti dolaştım ve birinin beni izleyip izlemediğine dikkat ettim. Bu arada izimi kaybettirdim! Üniversiteye ve başka yerlere gittim. Dört kez droşki değiştirdim. Klavdia'nın anlattığı gibi kenti karış karış dolaştım. Doğrusunu söylemek gerekirse, yağmur boşanıp da sokaklar boşalınca sevindim. Böylece beni izleyen olup olmadığını daha rahat görebiliyordum. Her neyse, yürüye yürüye sizin o sessiz, dar yolunuza sapmıştım bile. Hiç kimse izlemedi beni. Arkamda kimse olmadan geldiğime güvenebilirsin."

Odamı yine değiştirmem gerekecek, diye düşündüm.

İvan Matveyeviç odada bir aşağı bir yukarı gezinip duruyordu. Sonra durdu ve sanki derin düşüncelerini kovmak istermişçesine elini salladı: "Geçmişe geri dönelim. Sen bakana ya da polis merkezine tel çekeceğimden, böyle aptallıklar, saçmasapan şeyler yapacağımdan korkuyorsun. Valiye, generale gidebilir ve orada yalvarıp yakarabilir miyim? Hayır, için rahat olsun. Böyle bir şey yapmayacağım. N'olursa olsun, yapmayacağım ve hatta Stolipin beni kişisel olarak kabul etse bile... Rus zenginlerinin kızımdan korktuğu açığa çıktı. Görüyorsun ya, her şeye karşın melankolik alaylar yapabiliyorum. Yukarıdakilere ne sözü verebilirim ki? Kızım sizin inancınıza bağlı kalmayacak mı? Hayır bayım, onlara saygı duymayı sonradan yitiren ilk insan ben olmalıyım. Bu arada birtakım şeyleri de kavradım. Ben bizim devlet adamlarının ulusal fikirden, geleceğe bakış açısından yoksun olduklarını görüp dehşete düştüm. Güçsüzlük ve yeteneksizliklerinden korktum. Klavdia size benim Petersburg yolculuğumu ve Stolipin'le konuşmamı anlattı mı? Onun tarafından kabul edildim ve onunla konuştum. Bu benim kurak Volga steplerinin sulandırılması ile ilgili sevgili düşüncem nedeniyle oldu. Konuşmanın nasıl olduğu sizi ilgilendiriyor mu? Stolipin beni dinledikten sonra şöyle dedi: 'Evet, bu görkemli bir girişim olurdu. Bunu anlıyoruz. Seve seve karşılamak isterdik, ama sevgili Profesör, bunun için her şeyden önce araç-gereç bulmak, iç ve dış sermayenin ilgisini çekmek gerekir. Kâr

güvencesi verilmeli. Ve bütün bunlar çok, çok güç. Size ne söylemeliyim Profesör? Yalnızca şunu söyleyebilirim: Bu konuda çalışmalarınızı sürdürün. Düşüncelerinizle kamuoyu yaratın.' Ona baktım ve düşündüm: Sen nesin ki? Sen düpedüz felçli bir hastasın, yönetici bir politikacı değil! Sermayenin tufanına karşılık ne bu korkak güçsüzlük! Sermaye gelmiyor ve her şeye kadir bakana dayak yemiş köpek gibi ulumaktan başka yapacak iş kalmıyor! Hangi güçsüzlük? Koskoca devlet aygıtını emrinde hazır tutuyor. Konuşması çelişkili. Yan çiziyor hep. İyimserlik rolü oynuyor, caka satıyor. Palavracının biri. Sözleri ne denli güçlü çıkarsa, sesi o denli kahramanca çınlıyor, yüreği öylesine derinden kopuyor."

İvan Matveyeviç ayağa kalktı ve hâlâ ıslak olan paltosuna baktı. "Şimdi gitmek ve seni rahat bırakmak zorundayım."

"Ziyaretinle beni çok sevindirdin, İvan Matveyeviç. Bu gece senden başka hiç kimseyi görmek istemezdim!"

"Sağol sevgili arkadaşım. Evet, biz şimdi birlikte düş kurduk, önemli ya da önemsiz şeyler konuştuk." Birdenbire aklına bir şey geldi. "Ah, aman tanrım. Az kalsın unutacaktım! Sana bir şey söyleyecektim. Evden çıkarken ön odada genç bir adamla karşılaştım. Aşağı yukarı senin yaşlarında. Gruşa'ya Klavdinka'yı nerede bulabileceğini soruyordu. Gruşa ne söyleyeceğini bilemiyordu, ben yardımına koştum ve kızının yolculuğa çıktığını söyledim. Önce benden biraz çekindi, ama sonra seni tanıyıp tanımadığımı sorma cesaretini buldu. Seninle mutlaka ve bir an önce görüşmek istediğini, bunun ikiniz için de büyük önemi olduğunu, kendisinin yine senin bildiğin o eski adreste bulunduğunu sana söylememi rica etti... Ve kendini... Hay allah, adı neydi? Unuttum, gerçekten de unuttum. Onu nasıl tarif edebilirim? Şöyle: Birincisi, hoşuma gitmedi. Gerçi böylelerinin çoğu da hoşuma gitmiyor ya! İkincisi inceliği ve dostluğu dürüst değil, üçüncüsü, cansıkıcı. Evet, evet, caddede henüz birkaç adım yürümüştük ki benden kendisine iş bulmamı ve birisine salık vermemi rica etti. Doğrusunu söyleyelim mi, dinlemedim bile. Adı... Dur hele, dilimin ucunda ama... Kulağa takma bir ad gibi geliyordu. Moskova'da bir dış mahalle adı gibi Samoskvoreski? Hayır, ya da Vişigegorski, Butirski, Şidvodyorski?"

"Lefortovski?"

"Hah tamam, Lefortovski!"

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Gece yarısı bir an önce işe girişmek isteğiyle yanarak uyandım. Aslında bu isteğimin içinde daha da yakıcı bir acı gizliydi: Klavdia'nın üzüntüsü. Şimdiye dek ona duyduğum büyük sorumluluğumun bilincine hiç varmadığını düşündüm. Onu ne denli özgür olmak istediği konusunda da büyük deneyimim vardı. Parti örgütümdeki çalışmamda henüz yeni öğrenmekte olduğum sıkıntılara karşı onun dayanıklılığını sağlamakla görevliydim. Şimdi kendisini bekleyen sınavı yüzünün akıyla vermek ve bundan daha büyük bir mücadele isteğiyle çıkmak için yeterli direnci var mıydı? Klavdia'ya karşı suçluluk duygusuyla kıvranıyor, acı çekiyordum. Düşüncelerini disipline etmek ve isteğini güçlendirmek için ona yardım etmek, beni onu görmekten daha fazla sevindirirdi.

Şimdi geçmişe yalnızca acıyabilirdim. Artık toplanıp kendimi tümüyle çalışmaya vermek zorundayım.

Uzlaşmacı manevrasıyla bütün planlarımızın içine kama gibi sokulmuştu Vikenti. Eğer ona kendi tavrımızı hemen bütün keskinliği ile açıklamazsak, o zaman inceden inceye düşünülerek hazırlanmış manevrasının örümcek ağına yakalanmamız işten bile değildi. Şu andaki durum ona baskı yapabilmeye uygun görünüyordu.

Gece sürerken büyük bir coşkuyla önümüzdeki görevleri düşündüm. Oldukça erken, ortalık henüz ışımaya başlamışken ben çoktan evden çıkmıştım bile.

Berrak gökyüzü, güzel bir günü muştuluyordu. Tomurcuklar açılmaya başlamıştı. Oysa düşüncelerim bana işkence ediyordu: Klavdia şu anda parmaklıklar arkasındaydı.

Üçlü Komite toplandı. Durumun iyice incelenmesinden sonra üçümüz de Klavdia'nın tutuklanmasının bölge örgütümüzün izinin bulunması anlamını taşımadığını, bunun yalnızca baba evinin önceden gözaltında bulundurulmasının olağan sonucu olduğuna karar verdik. Bizim de farkına vardığımız gibi bu evin gittikçe daha çok gözlenmesi onca çabasına karşın gizli polisin Klavdia'yı bulmakta geciktiğini kanıtlıyordu. Gözetlenmenin güçleşmesi belki de Klavdia'nın baba

evine uzun zamandır uğramaması ve yeni evini çok çabuk değiştirmiş olmasından ötürüydü.

Babasının evinden çıktıktan hemen sonra tutuklanmıştı. Hiç kuşkusuz gizli polisin bir aptallığıydı bu. Eğer Klavdia'nın gidişi bağlantılarımızı açığa çıkarmış olsaydı, örgütümüz büyük bir zarara uğrayacaktı.

Klavdia'nın tutuklanması nedeni ile çalışmalarımızın güvenliği için özel önlemler almamaya, hiçbir bölgeden ayrılmamaya ya da işleri sürüncemede bırakmamaya karar verdik. Yalnızca önlem olması açısından Vyatka Yayınevi'ndeki buluşma yerini geçici olarak bir başka bölgeye taşıyacaktık.

Bölgenin teknik sekreteri olarak Sonya düşünüldü. Ona Vikenti ve Mihail ile yeni bölge beşli çalışma komisyonuna katılmak için bu akşam onlarla buluşması görevi verildi. Timofey ve Eski Asker bu akşamki toplantıyı benim gibi tam zamanında yapmak eğilimindeydiler.

Sonra Sonya ile karşılaştım. Klavdia'nın tutuklanması konusunda tek söz bile etmedik. Sonya beni açıkça koruyordu. Konuyu Lefortovski'nin Moskova'ya gelişine getirdim, tıpkı bir siper gibi bu konunun arkasına sığındım. Sonya hiç duraksamadan yeni görevi kabul etti. Üstelik, yönettiği propaganda toplantılarını bırakmak gibi bir istekte de bulunmadı. Ama ben kendi deneyimlerimden biliyordum ki, bir sekreterin birkaç dalda birden çalışması riskli bir işti. Gizlilik böylece tehlikeye giriyordu çünkü. Bu yüzden bu durumun uzun zaman sürmemesi dileğiyle toplantılarını erteledim. Yoksa her şeyi yönetemeyecek duruma gelmem işten değildi.

Lefortovski bize şöyle ya da böyle yararlı olur muydu? Eğer bizim hangi büyük sonuçlara vardığımızı, hangi büyük olanakların elimize geçtiğini öğrenirse çalışmalara elbette hemen katılırdı. Legal konferansa iyi bir Bolşevik delege göndermek ve sonra bölge konferansını toplayıp bölge komitesini seçmek bile bize yeterdi.

Sonya, Lefortovski için beslediğim umutlarımı dinledi, hiçbir şey söylemedi, yalnızca kafasını sallamakla yetindi.

"Bir yoldaş konusunda bu kuşku neden Sonya? Profesörün etkisi mi? Bunlar keyfi ve rastlantısal olabilir. Ben sorunun şöyle olduğuna eminim: Lefortovski Profesörün evine geldi, çok heyecanlıydı ve orada birdenbire büyük bir bilginin önünde durunca kurnaz bir işadamı

havasına bürünerek kendini gizlemeye karar verdi. İvan Matveyeviç de bunları saf saf yuttu, şimdi ona sövüp sayıyor. Her şey hayal. Profesörün kuruntularından başka bir şey değil."

Böylece Balkanski bulvarına koştum. Orada bir zamanlar Lefortovski'nin çocukluğunu geçirmiş olduğu basık tahta evler vardı. Eskiden burada pazar günleri düzenli olarak önce gençler arasında başlayan sonra yetişkinlerin de karıştığı ve kalabalığın karşılıklı olarak birbirine girdiği heyecanlı kavgalar patlak verirdi. Bu kavgaları izlemek için işte bu sokakta buluşurduk. Çoğu zaman kavgaya karışmadan bir kıyıda dururduk. Ama bir gün Lefortovski'nin yüzünden neredeyse canımdan olacaktım. Eldiveninin içine ağır bir bakır beşlik saklamış ve ağzı kulaklarına vararak dövüşü izlemekte olan bir çocuğa vurmuştu.

"Niçin yaptın?" diye sormuştum ona.

"Ne olacağını görmek istiyordum."

Ama çocuk avazı çıktığınca bağırıyordu:

"Eldivenin içinde destek var!"

Bir anda ortalıktan bağırmaya başladılar.

"Pestilini çıkar şunun! Yere serin keratayı! Desteği varmış!" Çünkü bu pazar günü dövüşlerinde destek çok ayıp sayılır. Bu yüzden çocuklar bile şiddetle cezalandırılıyorlardı. Hatta bu nedenle sık sık ölümler bile olurdu. Ben hemen Lefortovskiyi destekledim, bu da onun bir avluya kaçıp saklanmasına yetmişti. O zaman kalabalığın bütün öfkesi benim üzerimde toplanmıştı. Neyse ki rastlantıyla yakınlardaki kiliseye gelmiş olan papaz beni kurtarabilmişti.

Şimdi yine Lefortovski'nin evinin önündeyim.

Kapıyı açan basit giyimli kadın: "Yukarı odaya çıkın," diye rica etti. "Evde olduğunu sanıyorum. Yukarı birisi çıktı, sanırım onunla görüşüyor."

Dar merdivenlerden yukarı çıktım. Ama beni orada Lefortovski değil Aksinya Georgiyevna karşıladı. Renkli arabasının evin önünde olduğuna hiç dikkat etmemiştim. Aksinya beni görünce güldü. Kaba, saygısız bir gülüştü bu. Pahalı kumaştan ama "sade dikilmiş" bir reform giysisi vardı sırtında. Açıktı ki böylece geliştiğini ya da daha doğrusu gelişmeden ne anladığını kanıtlamaya çalışıyordu.

"Tanrım, sen nasıl bir soysuzsun!" diye alay etti. Elini salladı ve yine bir kahkaha attı.

"Niçin soysuz? Sen biraz değişmişsin..."

"Yalan mı yani? Elbette, bal gibi soysuzsun! Hem bütün zenginlerden sakınıyor gibi yapıyorsun hem de tıpkı bütün soysuzlar gibi onlara koşuyorsun! Buraya rastlantıyla geldin, benim burada olduğumu bilmiyordun öyle mi? İnanmıyorum sana. Hiç kuşkusuz Lefortovski sana bildirmiştir. Alınyazına karşı çıkma: Evet biliyorum, köpek ini gibi bir yerde oturuyor, ekmek ve Kvasla ömür tüketiyorsun. Ama eğer şimdi, nasıl yakışık alırsa, ricada bulunur ve geçen günkü kabalığın için benden özür dilersen belki kararımı değiştirir, seni işe alarak yüklü bir aylık öderim. Çünkü şimdi benim sekreterlik işime sizin Lefortovski talip oldu."

Sert bir yanıt verdim. O ise güldü: "O benim kendisine acele gereksinimim olduğunu biliyor. Bu yüzden de aylığını artırmak istedi. Ama ben kapıyı çarptığım gibi oradan uzaklaştım. Böylelerinin hepsi Lumpen parçasıdır! Sizinkilerin yalnızca bir tek amacı vardır: Olabildiğince çok para kazanmak. Dolandırıcı ve soytarı hepsi."

Milyoner Aksinya Georgiyevna gitti. Zavallı dilenci!

Şimdi artık Lefortovski'yi beklemenin anlamı var mıydı? Profesörün izlenimini Aksinya'nın söyledikleri tamamlıyordu. Böyle bir insana nasıl gerek duyabilirdim? Ama yine de kendi kendimi ikna etmek istiyordum. Aksinya ile karşılaşmadan sonra artık bekleyemeyecektim. Ama Lefortovski ile konuşmak zorundaydım da.

Lefortovski beni görür görmez önce kollarını açıp sarılmak istedi, ama sonra bir şeyler durdurdu onu.

"Şimdi ne yapıyorsun Pavel?"

"Sorun hoşuma gitti, Lefortovski. Mutlaka önce benim de kaçıp kaçmadığımı öğrenmek istiyorsun. Öyle değil mi? Demek sen hep aynı kaldın ve önceki gibi bizimle yürümek istiyorsun? Yoksa yanılıyor muyum?"

"Kaçışını anlat."

"Kaçışı mı? Kaçmadım ki ben!"

"Pasaport ister miydin?"

"Aslında buna gerek yok. Benim sürgünüm yurtdışına bir yolculuğa... sağlık durumumdan ötürü... dönüştürüldü. Ama ödün vermedim. Ayaklarımı buraya, Rus toprağına basmak istedim. Yurtdışında ne yapılabilir ki?"

"Desene ki, yurtdışına yolculuk yapmayı o [illegible]sız çevreden kurtulmak, sürgün yerini değiştirmek için kullandı? İyi ama bu bir tür kaçış değil mi?"

"Böyle de anlaşılabilir."

"Ve sen şimdi illegal olmak ve illegal olarak çalışmak görüşündesin, öyle mi?"

"Biliyor musun Pavel, benim illegaliteye ilişkin düşüncelerim değişti. Hayır, devrimci illegaliteye burun kıvırıyor değilim. İllegalite, örgütün her zaman okulu olmuştur. İilegalitede çalışmak insanlarla ilişkide büyük deneyim sağlıyor. İnsanları tanıma ve onlara görev verme yeteneğini geliştiriyor. Öyleyse genel olarak konuşursak ben illegalitede niçin çalışmayayım? Ama henüz tam karar vermiş değilim. Ben bu eski meseleden senin de vazgeçeceğine eminim. Sen gerçekçi bir insansın. Ben şimdi şöyle düşünüyorum: Her şey olabilir, her şey aynı ölçüler içinde kötü olduğu kadar iyi de olabilir, görüldüğü kadar görülmeyebilir de... Topu topu beş gündür buradayım. Ama burada düşüncelerin hiçbir şey olmamış gibi doğduğunu saptadım. Her şey sınava tutuluyor. Her şey inceden inceye araştırılmaya kalkışılıyor. Eskinin yıkılışı açıkça derinleşiyor. Bugün bütün dogmalar, bütün ölçüler reddediliyor ve bütün eğilimler için tam özgürlük doğuyor. Ben bunu pek çoklarının (açıkçası senin de) soysuzlaşma, kıvırtma, kendini koruma, ahlaki çöküş, tembellik olarak gördüğünü ve kategorik olarak şöyle tanımladığınızı biliyorum. Bu böyledir! Ve ben buna yalnızca şöyle karşılık veriyorum: Her şey olasıdır! Bu böyle olabilir, ama tam karşıt da olabilir. Böyle geçiş dönemlerinde bütün keskinliğinle bir şeyi savunmak, ya da reddetmek güçtür. Yalnız bir şeyi açık seçik anlıyorum: Tek tek kişilerin davranışlarından 'hain', 'dikkafalı' ve bunun gibi ahlaki değer yargıları çıkarılamaz. Bu hiçbir şey ifade etmeyen şablonlar tümüyle keyfi şeylerdir. Çünkü şimdi geçiş dönemindeyiz. Tarihin kendisi bile hangi yönü izlemesi gerektiğini bilmiyor. Ama sizler eski anlayışınıza sımsıkı bağlı kalıyorsunuz. Pragmatistlerin düşüncesini biliyor musun? O bize canlı olanaklar kategorisini gösteriyor, sanat ise bunları tanımayı ve onlardan yararlanmayı öğretiyor. Sen bana şimdi ne yapacağımı soruyorsun. Planlarımın ne olduğunu biliyor musun? Kendimi bütün dogmatik kararlardan uzak tutacağım. Kendi kendime şöyle demek istiyorum: Tıpkı,

bir ağaç gibi özgürce büyü; hiçbir dar, önceden düşünülmüş ve sürekli sınırlı yargı olmaksızın... Manevi olarak da bir bahçıvanın karışması olmaksızın... Gerçek bilimsel ahlak bizden şunu istiyor: Bir insanın davranışı kendi doğal durumuna uygun olmalı."

"İyi Lefortovski. Daha fazla ayrıntı istemiyorum, anladım. 'Canlı olanaklar'ı tanımak ve ondan yararlanmak basit olarak şu anlama geliyor:' 'Rüzgâr ne yandan eserse burnunu o yana çevir!!'"

"Bu küfürün beni ne şaşırttı ne de gücendirdi."

"Az önce bir 'canlı olanak' odanda seni bekliyordu, ama bekleyiş çok uzun sürünce çekip gitti."

"Aksinya Georgiyevna Konoplina mı?"

"Bir fabrikatör karısı önünde dalkavukluk yapmak da pragmatizmden mi kaynaklanıyor?"

"Bak Pavel, ben dalkavuk malkavuk değilim. Unutma ki yine yüz yüze bakacağız. Belki illegalitede hatta belki de Vikenti'nin yanında. Onu ziyaret ettim. Şaşırdın mı? Ben beni tanıyanlarla ve benim de tanıdıklarımla ilişkimi kesmek niyetinde değilim."

"Vikenti de senin için 'canlı olanaklar'dan birisi, öyle değil mi?"

Hırçınlaşma Pavel. İnsan yaşamını tabii ki olabildiğince iyi düzene sokmak çabasındadır. Bizzat illegalitenin içinde talihinin iyi gitmesini isteyenler vardır. Duyduğuma göre benim tanıdıklarımdan biri de bu ilişkilerde tamamen kusursuz değilmiş ve kendini bir bölge generali rütbesinden güçlükle ayırabilmiş."

"Ne demek istiyorsun Lefortovski? Ahlaki değer ölçüleri aynı ölçüde alçaklık, rezillik olarak tanımlanabilinir mi? Biz illegallere dünyevi bir iyilik olarak general rütbesi sunulduğuna inanıyor musun? Biz uzaklara gönderiliyor, tutuklanıyor, sürgüne yollanıyor ve zindanlara tıkılıyoruz. Talihin yaver gitmesini istemek kişisel bir çıkardır. Savaşçıların kişisel olmayan çabaları, kendilerini bu büyük davaya olabildiğince adamaları, davanın içerisinde olabildiğince büyük bir rol oynamaları, nasıl olur da talihin yaver gitmesini istemekle karşılaştırabilir? Öyle sanıyorum ki her şeyi konuştuk ve birbirimizi anladık."

"Ben senin bu sözlerinden mahkumiyet çıkardım. Gülünç bir şey bu. Gerçekten de çok gülünç. Sence ben şimdi neyim?"

"'Canlı bir olanak'. Sağlıcakla kal!"

Durdurmaya çalıştı, ama ben çoktan kapıya varmıştım bile. "Dur, Pavel. Biraz geri dön. Seni zorlayacak ya da yalvaracak değilim. Ama otur, evet, şöyle geç. Bırak da bir an için sana şöyle bir bakayım. Her şeye karşın bizi birbirimize bağlayan çok, pek çok şey, mutlu çocukluk anılarımız var. Birlikte ne çok şey yaşadık! Şunu hissediyorum: Şu anda ömrümüzde son kez yan yana oturuyoruz. Sen gidiyorsun... Ağlamak istiyorum, içimde bir şeyler donuyor, çiçeklerin yaprakları dökülüyor, ışıklar sönüyor. Ah, yaşam nasıl da acı dolu..."

Onun bu acısını hiç mi hiç paylaşmıyordum. Üstünkörü bir selam verip ayrıldım.

Avludan geçerken arkama döndüm. Lefortovski pencerenin önünde oturuyordu. Arkamdan bakarken çok üzgün görünüyordu. 'Kahrolası düzenbaz!' dedim içimden. Ve yüreğim dalgalandı. Oysa şimdi orada yukarıda arkadaşımın yanında oturmayı ve onunla birlikte geçmişi anmayı, geleceğe ait düşler kurmayı ve candan bir arkadaşa sınırsız güven duymanın zevkini tatmayı ne çok isterdim!

O gün benim alt bölgelerimden birine gittim, iki işyerini ziyaret ettim. Sonra boyahanenin yardımcı işçilerine gittim. İlya Yermiloviç ve Stepan'la sözleşmiştim. İlya Yermiloviç'in kızının oturduğu köşede on kişi toplanmıştı. Ama bu gelecekteki grev komitesinin yalnızca bir bölümüydü. Usta işçiler hiç temsilci göndermemişlerdi. Onların onayı henüz sallantıdaydı. Grevin hazırlığı ciddi güçlüklerle karşılaşıyordu. Ajitasyonu artırmaya karar verdik. Yoldaşlar usta işçilerle mutlaka doğrudan doğruya ilişkiye geçmeni istiyorlardı. İlya Yermiloviç kızıyla Sonya arasında kurduğum tanışıklıktan dolayı bana müteşekkirdi.

Ertesi gün usta işçilerin yatakhanelerine gittim ve orada yardımcı işçilerin kararlılıklarına ve sınıf bilinçlerine çok az güven duyulduğunu saptadım.

Akşama doğru Sonya'nın bana devrettiği bir toplantı yaptım. Orada küçük bir parti hücresi kurulması zamanı gelmişti. Sonya'nın işçiler üzerindeki etkisini de sınamak zorundaydım.

Akşam olduğunda ise yine Vikenti'ye, yani artistin evine gittim.

"Ah iyi akşamlar, iyi akşamlar sevgili Pavel. Evet arkadaşım, nasıl gidiyor?" Vikenti yalnızdı. "Ötekiler gelmeden önce sana birtakım şeyler sormak istiyorum Pavel. Siz Yoldaş Lefortovski ile sürgünde

birlikteydiniz. Onun kaçtığını ve Moskova'ya geldiğini biliyor muydunuz?"

"Akıllı bir insan değil mi? Büyük kuramsal, özellikle de felsefi bilgisi olduğu açık. Onun 1905'teki durumunu anımsıyorum."

Lefortovski'ye olan kızgınlığım yine tutuştu. Vikenti'nin sözleri sönmüş ateşi canlandıran bir rüzgâr etkisi yaptı.

Vikenti konuşmasını sürdürdü: "Sence nasıl biri? Bence..."

"Gırtlağına dek dönekliğin içine batmış?.."

"Ah Pavel, ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu? Utanmıyor musun? Kanıtlayacak neyin var? Hangi olayı ileri sürebilirsin bunun için?"

"O aynı anda ampiriomonist, ampiriokrtisist ve pragmatik biri. Dahası kesinlikle... aramızdan uzaklaştırılmalı." Vikenti'ye Lefortovski'yle aramızda geçen konuşmayı anlattım.

"Bütün bu aptalca konuşmaların hepsini reddediyorum Pavel! Bu tamamıyla gereksiz bir sekterlik. Adam öfkelendirecek hiçbir şey söylememiş. Hiçbir gerçeği, hiçbir olayı kanıtlayamazsın. Ona küçücük bir suç bile atamazsın. Ya bakış açısının içerdikleri... Adam şimdi düşünüyor, arayış içinde. Kalkıp bana onun sözlerini söylüyorsun. İllegalitede çalışarak onun bunun aleyhine konuşmuyor. Ve şu sözüme mim koy. Lefortovski illegalitede mutlaka çalışacak. Kesin bir dille bana bunu söyledi 'İstiyorum' dedi."

"Milyoner hanfendi sekreterlik önerince de mutlaka 'istiyorum' demiştir. Bunların hepsi onun için 'canlı olanaklar' kategorisine giriyor." "'Yaşayan olanaklar' kategorisi mi? Eğer yanılmıyorsam bu James'in bir sözü. Amerikalı filozof. İlgisi yok, ama kesinlikle söyleyeyim ki bununla zaman yitirmek yazık."

"Amerikalı filozofun adı neydi? Şu muhaliflerin filozofu!"

"Çok doğru. Ama Lefortovski bizim henüz muhalifimiz değil ki! Bu çok kırıcı. Ona öyle kolayca muhalif deyip çıkıyorsun işin içinden! Mutlaka Lenin'in 'Ampiriokritisizm'e karşı' adlı yapıtını okudun ve şimdi yabani biri gibi önüne gelene saldırıyorsun. Evet Pavel, gele gele çok ilginç bir soruna geldik. Dinle: Ben senden daha yaşlıyım ve harekete daha önce girdim. Üzücü fraksiyon kavgaları partinin kurulması döneminde elbette ki tarihsel bir gereklilik. Bunun yalnız anlamı değil, biçimi, özel keskinliği, her şey, açıklanabilir. Örne-

ğin Rusya'da ve bütün Avrupa'da sınıf mücadelesinin gidişiyle Lenin de çok doğru olarak kabul edilebilir. Bizim eğer deyim yerindeyse bu ideolojik uzlaşmazlığın aşırıya vardırılmasını başarılı bulmuyor musun? Biliyor musun ben dinsel toleransın hiç olmadığı bir ailede yetiştim. Çevrenin protestosu beni yumuşak huylu ve sabırlı olmak için zorladı. İçimde biraz sisli de olsa aydınlanma hümanizmi sağlamlaştı. Böylece sivri köşeleri ve çelişkileri törpülemeyi öğrendim. Ailemin durumu bunu kolaylaştırdı. Maddi zenginlik, eksik eşit haklar duygusunu bastırdı, maddi güvenlik, bağımsızlıkla değiştirildi. Biz genç kuşak yaşlıların bizden soyutlanmalarını kabul etmiyoruz, tam tersine, çevremizdekilerle ilişki kurmayı araştırıyoruz. Biz Rus klasik edebiyatını kavrıyoruz. Rus sınırlarının genişliği bizi cezbediyor, açık yüreklilik ve sabır..."

"Bu günah çıkartma neden Yoldaş Vikenti! Bizden şu anda iş bekliyorlar, bireysel gelişim olanakları üzerine incelemeler değil. Uzlaşmacılığı sosyal psikoloji olarak temellendirme denemesi olmasın sakın bu? O zaman sana kendini korumak için bunu çok iyi bir yol olduğunu söylemek zorundaydım."

"Bak Pavel, ben bunu bile ertelenemez bir sabırsızlık olarak niteliyorum. Seninle açık yüreklilikle konuşuyorum, oysa sen bana kabaca karşı çıkıyorsun. Görüyorum ki gösterdiğim içtenlik hiçbir işe yaramıyor. Uzlaşmazlığınla böbürleniyorsun. Ama bunun için gururlanmakta en ufak bir nedenin bile yok. Çünkü bir düşünce ne denli çeşitli ve derinse, onun uzlaşmaz bir nitelik kazanması da o denli güçleşiyor. Önünde de yine o denli farklı ve karşıt yollar buluyor."

"Bu derin düşüncenin neden olduğu çok yanlılık tıpkı Buridan'ın eşeğine benziyor. İki kuru ot demetinin hiçbirinde karar kılamıyor ve sonunda açlıktan acınası bir duruma düşüp canına okunuyor."

"Her şeyi basitleştirmek gibi çekilmez bir eğilimin var Pavel. Belki de beni kızdırmak istiyorsun? Eh iyi. Tanrı seninle olsun. Her neyse Lefortovski'ye dönelim. O eğer kabul ettiğini açıklarsa, benim bir fikrim var. Ve ben öyle sanıyorum ki hayır demeyecektir. Kurulacak Moskova Komitesine almak istiyorum onu. Ayrıca senin için de parlak bir önerim var. Moskova Komitesinin okuma grubuna girmelisin. Orada toplantıların yönetimi konusunda gelişmiş bir kişi olarak yetkinleşebilir, propagandist ve ajitatör olarak kendini geliştirebilirsin.

Senin için çok iyi olur. Bilgini artıracaksın. Buna karşılık Lefortovski örgütleyici olmaya çok uygun. Bunu düşün bir. Ona senin yerini, Samoskvoretiçya bölgesinin yönetimini verebiliriz." Yanıt vermeme kalmadan Mihail geldi ve hiç selam vermeden ateşli ateşli anlatmaya başladı. "Bizim Samoskvoretiçye bölgesinde Pavel'in suçu yüzünden olup bitenleri ancak şeytan bilir. Bu ya tam bir parçalanmadır, ya bir anarşidir ya da geçerli olmayan dağınık mücadele eylemlerinin kötü maskelenmiş bir biçimidir. Vasili mahkemeyi beklemeden Machçı'yı öldürmüş, sonra da kalkmış karşımda böbürleniyor."

"Gerçekten böbürleniyor mu, sana öyle gelmiş olmasın?" dedim.

"Bu her şeye karşın bölge yönetiminin yetersizliğinden doğan bir sonuç." diye sürdürdü Mihail. "Ne isterseniz söyleyin yoldaşlar, ama ben bu sorunu bütün keskinliğiyle ortaya koyacağım. Hemen bugün bir karar almak zorundayız. Gerçi bu acımasız bir karar olacak. Pavel'e görevden el çektirmek gerekiyor!"

Az sonra Timofey ile Eski Asker de geldi, Vikenti toplantıya büyük bir istekle başladı: "Pavel'in bölgedeki görevinden alınması işini önemsiz bir tartışma olarak görüyorum. Şu an Vasili konusunu görüşmeyi de gereksiz buluyorum. Yapacak daha önemli işlerimiz var."

Ama ben Vikenti ile aynı görüşte değildim. Vasili konusunun bütün yönleriyle ele alınıp iyice incelenmesi fikrini destekledim. Böylece görüş ayrılıkları hemen açığa çıkarılabilirdi. Eski Asker ve Timofey de benim görüşümden yana çıktılar.

Vikenti bir kağıda bir şeyler karaladı ve onu Mihail'e verdi. Beriki okudu ve sonra önerisini, "Pavel'in görevden alınması" yolunda değiştirdiğini açıkladı. Vikenti'nin uzlaşmacı manevrasının gizli bir amacı olduğu apaçık ortadaydı. "Biz bugün yeni durumumuzla ilk kez toplanıyoruz," diye başladı etkili bir tonla. "Bugün aramızda birlik ruhu ve uyum sağlayabiliriz. Bence sorunlar bizim için uygun biçimde gelişmiştir. Yeni gelen Likidatör önderle Şarkov'un kavgası, Menşevik işçilerin üstteki yönetime duydukları hoşnutsuzluğun bir belirtisi olarak hepimiz selamlarız. Ben kendi payıma şöyle düşünüyorum. Bu durum işçi yaşantısına ilişkin legal konferansa delege seçimi nedeniyle Blagov'la yapılacak görüşmeler için iyi bir belirti sayılabilir. Şarkov olayı iyi bir etkileme aracıdır. Blagov uysallaşacaktır. Konferansın aracısız gerçekleşeceği umut edilebilir. Ve biz böylece

bütün ülkede birlik ve dayanışma örneği gösterebiliriz. Bu sorun yalnız bizim bölgede yok ki. Yalnız bizim şansımız varmış ki, polisiye saldırının yol açtığı şaşkınlığı üstümüzden atıp, hemen toparlandık. Özel bir görevi yerine getirdik. Moskova Komitesi'nin saygınlığını yüksekte tutmak zorundayız. Üstelik yalnızca bizim bölgemizi ilgilendiren ve yapılması gereken bir iş daha var. Bu yarınki illegal toplantı için yapılacak çağrıdır. Bunun için bir taşla iki kuş vurmamızı sağlayacak bir önerim var."

Vikenti iyice düşünülmüş, "tam olarak incelenmiş ve bütün ayrıntılarına dek hazırlanmış" planını ateşli ateşli anlattı bize. "Dahası, ortak bir açıklama için kaba taslak bir şeyler bile hazırladım ben." Bu tasarı Blagov ve Sviyaskin illegal bölge konferansına katılmaya hazır oldukları sürece "legal konferansta tüm fraksiyonlar adına bağlayıcı olması gereken" ortak bildirinin politik biçimlenmesinde onlara kolaylık göstermemiz gerektiğini içeriyordu. Vikenti açıkladı: "Böylece onlardan partinin illegal temelinin tanınma nedenini öğreneceğiz...."

Timofey burada onun sözünü kesti:

"İlke olarak tanınmanın oluşturulması düşüncesinde değil misin?"

Vikenti, "Yararsız, soyut ayrılıklara fırsat vermeden önce onları çekmeliyiz. Sonra her şey kendiliğinden oluşur," dedi.

"Peki bu ortak açıklamaya nasıl varılacak?" diye sordum. "İlkelerimiz yönünden politik ödünler pahasına olmayacak mı bu?"

Şiddetli bir tartışma başladı ve bütün gece sürdü. Neredeyse sabah olacaktı. Biz üçümüz; Timofey, ben ve Eski Asker, Vikenti'nin Likidatörlerle herhangi bir çelişkinin çözümlenmesi için görüşmeler yapmasını kabul etmedik. Buna karşılık o, önümüze gelen toplantı kararlarını koyuyordu. Kararların metnini okumadan önce birlik için bu genel toplantı kararlarının açıklanmasını da reddettik. O ise bize şimdi de "örgütü canavarca parçalamaya niyetli olmakla" ve hatta işçi hareketini baltalamakla suçladı.

Timofey son sözü söylediğinde ortalık aydınlanmıştı. "Bu bizim üçümüz için söz konusu değil. Ama eğer işçiler arasındaki hava senin uzlaşmacı yeteneğine ve hilelerine taban tabana karşı ise senin planınla aynı görüşte olduğumuzu nasıl açıklarız Vikenti! Eğer çılgınca bir iş yapıp da seni izlersek bundan ne çıkarımız olabilir? İşçi sınıfından

kopmaktan başka ne geçer elimize? Politik iflasa, politik ölüme doğru giden Likidatörlerle aynı şeyleri yaşarız. Siz uzlaşmacılar onlarla birlikte çöp tenekesine mi gitmek istiyorsunuz? Buyurun, eğer istediğiniz bu ise, hay hay engelleyecek değiliz. Ama bizi rahat bırakmak zorundasınız. Biz işçi sınıfından kopmayacağız. Biz sizi, 'Beşli Komite'ye almakla aynı görüşte olduğumuzu açıkladık. Biz sizi gerçek çalışmaya çekmek istiyoruz. Biz elimizden geldiğince ve gerektiğince, her yerde çok uysalız. Sizi onaylamak bize başarı sağlamaz. Bu yüzden şimdi oylama yapılmasını istiyoruz." Oylamanın sonucu şaşırtıcı oldu: 'Çelişkilerin açıklanması' tasarısı için yalnızca Vikenti el kaldırdı. Mihail oy vermedi.

Oy vermeyişinin nedenini açıklarken de şöyle dedi:

"Ben bu konuyu önce düşünmek istiyorum. Önce kendimi ikna etmeliyim." Timofey bana doğru eğildi: "Şumkin'in mektubu etkisini göstermeye başladı."

"Peki ama, öyleyse ne diye başlangıçta bana vahşice saldırdı?" diye sordum.

"Uzlaşmacıların genel tavrıdır bu. Uzlaşmacı her adımda karar değiştirir."

Vikenti ayağa kalktı ve neşeyle açıkladı: "Ben burada azınlıktayım... evet yalnız kaldım. Ama yine de hiçbir şey yapmadan sayısal çoğunluğa boyun eğmeyeceğim."

"Acaba niçin yalnızca 'sayısal'?" diye sordu Eski Asker gülerek. "Evet, çünkü bu hoşuna gitmedi! Eğer bölge konferansı toplanırsa gel ve bizi şikayet et. Orada konuşabiliriz."

"Hayır," dedi Vikenti. "Bölge konferansına kadar beklemeyeceğim. Moskova Komitesi bugün kurulacak ve sizler onun önünde sorumlu olacaksınız."

"Söyler misin Vikenti, duyduğum doğru mu?" diye sordu Timofey. "Moskova Komitesi'nin kuruluşu entrikalarınız nedeniyle gecikmiş. Dikkat edin de işçiler size bir tekmeyle yanıt vermesinler!"

"İstediğin gibi konuşabilirsin. Timofey. Ama sizin şimdi bu yaptığınız bir ayrılıktır."

"Doğru, sizinle bizim aramızda bir ayrılık var. Ama bu yüzden bizimle işçi sınıfı arasında tam bir birlik hüküm sürüyor," diye açıkladı Timofey'in yanıtı.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Moskova Komitesi'nin yönlendirici yürütme komisyonu henüz kurulmamıştı. Ayrıca bölge yönetimiyle ilişki kurmak için yapılacak buluşma da henüz sağlanamamış ve Vikenti bütün ilişkileri koparmıştı. Sonya, artistin evinden onu sordu, ama Vikenti oraya da hiç uğramamıştı. Hiç kimse nerede olduğunu bilmiyordu. Sonya birbiriyle çelişen bütün söylentiler ve tahminleri daha fazla dinlemeksizin bütün rastlantısal ilişkileri ve kişisel tanıdıkları başka bölgelerde yardıma çağırdı. Henüz tam olarak kurulmamış Moskova merkeziyle ilişki kurmak herhangi bir nedenden dolayı güçleşmişti. Derken, gelecekteki Moskova Komitesi adaylarının çoğunluğunun tutuklanmış olduğu söylentileri yayıldı.

Bizim bölgedeki canlılık zayıfladı. Sonya bunun bizim Moskova çevresinde ortaya çıkan gevşemenin bir sonucu olduğunu açıkladı. Şimdiye kadar başarıya ulaşmış ya da en azından başarıya yelken açmıştık; oysa şimdi uzaklaşmalarıyla aramıza kuşku ve karasızlık sokan dünkü arkadaşlarımız tarafından önümüze çıkarılan yeni engellerle karşılaşmıştık. Ama Sonya ile aynı düşüncede değildim. Temeldeki asıl nedenleri saptamaya çalışıyordum. Öncelikle de bizim eski ve alışılmış Vyatka Yayınevi'ndeki buluşmayı yeniden sağlamaya çalışıyordum. Burası bize her yerden daha çok güven veren ve eski alışkanlıkla pek çok işyeri eylemcilerinin uğradığı bir yerdi. Bunu başardık ve bölgemizdeki parti yaşantısı yeniden canlandı.

İlk hoş şaşkınlık Presniya bölgesinden Klimov'un ziyareti oldu. Ama aynı zamanda üzücü haberler de getirmişti: Şumkin Avusturya sınırından geçerken tutuklanmış ve bugün Moskova'ya getirilmişti. Hapishanede tek kişilik bir hücreye atılmıştı. Demek ki genel toplantı kararları konusunda ilk elden bilgi alma olanağı yeniden doğmuştu.

İşyerlerinde aralarından işçi yaşamının sorunları üzerine yapılacak legal konferans için Moskova delegelerinin aday seçimi sona erdi. Seçim çalışmaları bizim bölgede sıkı bir dayanışma ve çabayla yürütüldü. Timofey, Siperliksiz, Mikanor Nikanoroviç, Stepan, Solnzev, Giraud atölyesinden Vanya, Sonya, üç pastacı ve de Şarkov, bir-

rilerine sımsıkı kenetlenerek kararlı bir bütün halinde bu göreve sarılmışlardı.

Bugün Dobrov Nabholz işyerinin parti üyelerine bizim bölge içi sorunlarımız konusunda götürecek bir haberim vardı. Onlara Vikenti'nin Beşli Komitenin kararlarını tanımak için yalvardığını ve Mihail'in onu gayretle desteklediğini anlattım. Haberi Mihail'in odaya girişi izledi. Çok kesin ve utkun bir tavırla bize tepeden bakıyordu. Ama sorun onun için biraz üzücü sonuçlandı. Kendisine duyulan güvensizlik belirtildi ve işyerinin parti örgütünün, bölge yönetimi önünde temsil hakkının olmasına karar verildi. Önemsiz bir ayrıntı Mihail'e diğer her şeyden daha çok baskı yapıyordu. Toplantı sona ermeden önce çay hazırlamaya başlamıştı. Ama semaver kaynamadan önce oylama yapılmış ve Mihail safdışı edilmişti. Sonuç açıklanırken Mihal semaveri masaya koydu. Konuklar bir bardak çay için bile burada kalmayı düşünmediklerini belirtir bir hava içindeydiler. Semaver kendi kendine fıkırdadı. Hepsi Mihail'den bir an önce uzaklaşmaya can atıyordu.

Mihail, eşikte yanıma gelerek: "Seninle konuşmak zorundayım," dedi.

"Buluşma yerine gel."

"Başka bir yerde olmaz mı? Sana geleyim, ha, ne dersin?" diye ezik bir sesle yalvardı.

"Hayır," diye karşı çıktım. "Gizliliği tehlikeye düşürür bu."

Yeni evimi hemen boşalttım.

Ertesi gün Dobrov fabrikasında adaylar seçildi. Birisi Mihail'i önerdi. Parti örgütünün emriyle aday olarak gösterilen Solnzev bu öneriyi suskunlukla karşıladı. Ama o anda parti örgütünün Mihail'e güvenmediği açığa çıktı ve Mihail seçimi kazanamadı.

"Niçin beni hedef alıyorsunuz, beni niçin böyle acımısızca izliyorsunuz?" diye yakındı Mihail, Vyatka Yayınevi'nde buluştuğumuz zaman. "Dobrov işçileri arasında adımı işitmeyen yok. Benim bir tek sözüm bütün işçilerin beni izlemesine yetiyor. Beni çalışmaya sizler kendiniz çağırttınız, sivrilttiniz, şimdi de karalıyor musunuz?"

"Seni kim karalıyor ki? Adaylığına karşı çıktık mı? Bana kalırsa önce şunu anlaman gerekir Mihail: İşçiler senin sözünü değil, partinin sözünü dinliyor. Eğer böyle bir dille konuşmaya başlarsan, hiç yolu yok silinip gidersin."

Gücenmiş ve kızgın, ama bize kesinlikle öfkelenmeden gitti. Mihail'i doğru yola yeniden çekeceğimi umuyordum.

Sonya, Vikenti'nin izini bulmayı en sonunda başardı. Vikenti, Machçı için kurulan komisyonda çalışmayı kabul ettiğini açıkladı. Komisyon onun başkanlığı altında toplandı. Olay bütünüyle ortaya konuldu. Politik bir yargılanmadan sonra bir bildiri yayımlandı. Komisyon ayrıca bu arada Prohor hakkında yayılan dedikoduları kötü niyetli ve amaçlı karalamalar olarak gördüğünü açıkladı.

"... bu devrimci illegaliteyi gözden düşürmek amacıyla" sözlerine Vikenti karşı çıktı: "Bu Menşeviklerle fraksiyon ayrılığı anlamına gelebilir," dedi.

"Yılan balığı gibi kıvırtıyorsun!" diye karşılık verdi Timofey.

Toplantıdan sonra bu sevinçli haberi vermek için Prohor'la birlikte annesine gittim. Yaşlı kadın boynuma sarıldı ve coşkuyla oğluna baktı: "Kendine dikkat et Prohor. Şunu unutma: Cesaretini yitirmemeli insan. Senin annen sana şimdiye kadar başka ne dedi ki?"

Prohor yine aynı haklara sahip olarak çalışmalara katıldı. Yorulmak bilmeden işe girişti. Çok dinleyici olan yerlere girmek onu cezbediyordu. Prohor'un dinleyicilere çok içten gelen bir sıcaklıkla, yepyeni bir havayla konuştuğu üç toplantıya gittim. Bütün sözlerinde yaşanmış, ağır sınavın acıları okunuyordu. Sağlam inancı, zafere güveni dinleyicileri de sarıyor ve onları da kendisiyle birlikte çekiyordu.

Boyahane işçileri meselesinde beklenmeyen bir döneme girildi. Bütün bağlantılar birdenbire kesildi, grev hazırlığı tehlikeye düştü. Usta işçilerin barakalarını ziyaret etmek istedim ama içeri giremedim. Büyük kapı kapalıydı, önünde polisler duruyordu. Stepan'la karşılaştım, yardımcı işçilerin barakalarının da polis gözetimi altında olduğunu söyledi.

Stepan'la iki üç gün boyunca yardımcı ya da usta işçilere ulaşabilmeyi denedim. Ama yalnızca bu iki yer değil, birbirinden çok uzakta duran evlerin pek çoğu ve boyahanenin kendisi de üniformalı ve sivil polislerin gözetimindeydi. İşyeri yönetimi mutlaka işçiler arasındaki huzursuzluktan bir şeyler öğrenmişti.

Bu konuda gizli davranmaya fırsat bulabildiğimiz kadarıyla Stepan ve ben her gün vardiya değişimlerinde belki bir boyacıya ya da yardımcı işçiye rastlarız umuduyla barakaların çevresinde döndük

durduk. En sonunda önünde boyacı Roman Kozovlev'e rastladım. Sevindi: "Sanki çağrılmış gibi geldin Yoldaş Pavel! İnsanlar saçmalamaya başladılar. 'Önceleri ajitatörlerden neredeyse evimiz daralmıştı ve sonra işler yoluna girmeye başlayınca herkes çalılıklara kaçtı ve bir daha görünmez oldular,' diyorlar." "İyi ama ne yapsınlar?" dedim. "Şimdi buraya bir fare bile giremiyor, insan nasıl geçsin!"

Bu durumda bir çıkış yolu bulmak için çay salonuna girdik. Az sonra Stepan, İlya Yermiloviç ve İgnat'la birlikte geldi. İyice tarttık, biçtik ama her seferinde bütün illegal giriş yollarının kapanmış olduğu kesinlikle açığa çıktı. İşçilerin güveniyle bağımsız grev hazırlığı Roman Kozovlev ve İlya Yermiloviç aracılığıyla yürütülecekti. Boyahanede olduğu kadar yardımcı işçiler arasında da genel durumun sağlam olduğu konusunda üçü de güvence veriyordu.

"Yalnızca ışık eksik, Pavel" dedi Kozovlev.

"Ve biz bu ışığı nereden alacağız? Rüzgâr öylesine şiddetli ki her şeyi söndürüyor," karşılığını verdi, İlya Yermiloviç üzgün üzgün.

Bu durumda illegaller araya giremediğinden aklımıza legal yolları deneme fikri geldi. En ince noktalarına kadar düşünülmüş karışık bir eylem planı hazırladık. Yaygın ajitasyon yöntemini kullanmayı ve her iki yatakhaneden, yüz kişiyi aşkın adam toplamayı hedefledik.

Hemen ertesi sabah sorunu ele aldım. Pazar olduğunu dikkate almadan Blagov'un konforlu evine damladım. Yeniden ortaya çıkışım onun için pek sevindirici olmadı. Julia beş karış suratla karşıladı beni, ziyaretimin kendilerine zarar getireceğini düşünerek kaygılanıyordu. Blagov yanıma eski bir pijamayla geldi. Yardımcı işçilerin yaşantılarındaki "çok somut" ve "çok pratik ayrıntıların" konuşulmasını gerektiren büyük, legal bir toplantı için izin alınması önerisinde bulundum. Tabii Blagov'un yanında sustum. Onu hemen başlangıçta korkutmamak için, önceden yaptığımız konuşmaları ve asıl amacımızı açıklamadım. Asıl amacım, işçilerde grev isteği uyandırmaktı. Grevin yönetilmesi için alınacak örgütsel önlemleri kararlaştırmak ve bu toplantıyı belki grev komitesini de oluşturmak için kullanmayı amaçlıyorduk.

Ama Blagov, ya boyahane işçilerine biraz karşı idi ya da bu eski tilki, Bolşeviklerin "ayrıntılar" hakkında amaçsız konuşmalara yer verme alışkanlığında olmadıklarını biliyordu. Her neyse, Blagov niye-

timizi anlamıştı, önerimizin desteklenmesi isteğini kararlılıkla geri çevirdi.

"Bu konuda niçin anlaşmaya varamıyorsun Blagov? Sendikaların görevi budur."

"Seni iflah olmaz darkafalı illegal! Bu sorunun hukuksal yanını, kurallarını ya bilmiyor ya da tepeden bakıp geçiştiriyorsun. Boyahanenin yardımcı işçileri sendika üyesi değiller. Bu yüzden onlara kızmıyorum. Çok cahil ve yoksul insanlar bunlar. Ama kurallara göre biz yalnızca sendika üyeleri ile ilgilenme hakkına sahibiz. Senin önerdiğin şeye polis de izin vermez."

Aslında bu engel aşılabilirdi. Ama görüyordum ki Blagov'un bu konuda en küçük bir isteği bile yoktu.

Bunun üzerine Solnzev ve Eski Asker'i aradım. Solnzev, Dobrov işyeri hücresinin yanı sıra işçi eğitim kursundaki parti çalışmasını da yönetiyordu. Bütün "yasal" eylemlerimiz için buluş gücü zengin adamımız olarak Eski Asker'e gerek duyuyordum. Bu sorunu işçi eğitim kursunda resmi ve legal "işçiler arasında sağlık bilgisinin genişletilmesi komisyonunun" önüne koymaya karar verdi.

Komisyonun, işçi hareketine yakınlık duyan bir üyesi olan Dr. İvanov'la "işçinin kişisel sağlığı" başlığı ve "Her işçi kendi sağlığı için ne yapabilir?" arabaşlığı altında bir konferans vermesi konusunu görüştük.

"Evet doktor, bundan sonra polisin izin almak için kullandığımız baş cümleyi bir kenara atacağız," önerisinde bulundum. "Dikkat edin ama konferansa yalnızca genelinde kişisel sağlık için herkesin kendi başına yapabileceği gerekli şeyleri kapsayacak. Lütfen öteki önlemlerden tek sözcükle bile söz etmeyin. Yalnızca basit şeylerden söz edeceksiniz, örneğin yatakhanelerindeki temiz hava, soğuk su ile masaj, temiz iç ve yatak çamaşırı, yeterli beslenme, sağlığa uygun giysiler, boş zamanların akıllıca değerlendirilmesi ve buna benzer başka şeyler..."

"Şaka yapıyor gibi görünüyorsunuz," diye karşı çıktı doktor. "Çirkef çukurlarına bata çıka yaşamak zorunda bırakılanlara bile temiz çamaşır ve taze havadan söz edecek olursam işçiler kahkahayı basarlar."

"İyi ya, bize de gereken bu işte! Daha sonra bunun üzerine tartış-

ma konumuzu kurarız. Kaygılanmanıza gerek yok, size kişisel olarak saldıracak değiliz biz, ama düzen, genel durum, fabrikatörler... bunları bizden öğrenecekler."

"Eh iyi öyleyse. Güzel şeyler uğruna işçiler tarafından alaya alınmaya hazırım ben," dedi doktor.

Eski Asker toplantı için kısa süre önce yönetimine seçildiği 'Yoksullar Kulübü'nü kiralamamızı önerdi.

"Üç ya da dört yüz kişiyi ringa balığı gibi istifleyebiliriz içeriye."

Sonra her zamanki gibi legal olanaklardan yararlanılmak istenildiğinde ortaya çıkan alışılmış engeller dikildi önümüze.

Kulüp, salonu bize parasız veremedi. Ama Blagov parayı ödememek için diretti. Giriş kartı bastırmaya ve onları yardımcı işçiler için on, usta işçiler için onbeş kapiğe satmaya karar verdik.

Sonra Dr. İvanov polis tarafından çağrıldı. "Sevgili dostum, bu işçi konferansı ile ne yapmak istiyorsunuz! Onların yiyecek hiçbir şeyleri yok. Oysa siz kalkıp onlara konferans veriyorsunuz! Hiç kimse gelmeyecek. Hem hiçbir şey için ve hiçbir zaman kulübün kirasını ödeyemeyeceksiniz. Hayır, böyle aptallıklara izin veremem ben. Toplantının yapılmamasını rica ediyorum."

Doktor cesaretini yitirdi: "İşte siz de görüyorsunuz, olmuyor Pavel İvanoviç," dedi. "Bu polis komiseri numara yapıyor, budala rolü oynuyor. Gerçekte ise av köpeklerinin sezme yeteneğiyle komplo hazırlama çabası içerisinde."

Doktora komiserin koyduğu yasağı garnizon komutanlığına şikâyet etmesini öğütledim. Ve gerçekten de garnizon komutanlığı konferansa izin verdi. "Ama hiçbir tartışma olmaksızın." Bunun üzerine 'Sağlık bilgilerinin yaygınlaştırılması Komisyonu'ndan tıbbın saygıdeğer meşaleleri, garnizon komutanlığına gittiler. "Sizden rica ediyorum ekselans! Halk arasında kişisel sağlık için kişisel ilgi uyandırma konusu bizim tüzüğümüzde var."

"Uyandırmak," diye yineledi yüzbaşı. Kafasını salladı. "Bugün herkes bir şeyler uyandırmaya çalışıyor. Biri öbürünü uyandırıyor, sonra üzücü şeyler oluyor ve artık hiçbirimiz uyuyamıyoruz. Neyse, iyi, sizin tanınmış adınıza saygıdan dolayı buna izin veriyorum. Ama yalnız bir koşulla: Her şey gürültüsüz patırtısız olup bitmeli, gık çıkmamalı. Ve siz Dr. İvanov, hiçbir durumda özel, işitiyormusunuz,

özel sağlığın dışına çıkmayacağınıza söz verin bana. Fabrikatörlerin ya da kent yönetiminin görevlerini eleştiren tek söz bile işitmek istemiyorum. Yoksa... eh bunu da kendiniz anlayın artık."

"Size her bakımdan güvence veriyorum ekselans, söz veriyorum." dedi doktor.

Toplantı için dört yüzden fazla kişi toplandı. Dr. İvanov tuhaf bir bayram sevinci içindeki suskun salonda konuşmaya başladı. Ama insanlar yavaş yavaş neşelenmeye başladılar. Çığlıklar, sorular, konuşmalar yükseldi.

"Nasıl? Nasıl olacak? Odada yalnız yatmak mı? Mükemmel!"

"Temiz hava? İnanılmayacak şey!"

Kahkahalar duyuldu, ama kısa zaman sonra yeniden sessizlik sağlandı. İnsanlar yaşamlarının önemli sorunları hakkında konuşulacağını kavradılar. Konferans sonuna dek can kulağıyla dinlendi. Pek çoğunun içinde yaşadıkları gayrı insani, korkunç koşullar konusunda gözleri açıldı.

Çalışma koşulları konusunda ilk sözü İlya aldı. Kararlaştırıldığı gibi bizi aydınlatan ve pek çok yararlı şey söyleyen konuşmacıyı övdü: "Bizim yaşantımızda, örneğin usta işçilerin yatakhanelerinde her taraf pislik içinde, alt alta, üst üste kerevetlerde yatıyoruz..."

İlya Yermiloviç böylece anlamlı bir tablo çizdi. Her örneğin arkasından bunların nasıl ve ne şekilde düzeltilebileceğini açıkladı. Bu arada grev programı da formüle edildi.

Sonra Eski Asker, İlya Yermiloviç'in verdiği örnekler yardımıyla partimizin asgari programını üstü kapalı bir dille açıkladı.

En son Prohor konuştu. Kendini "teknik" İvan Semyonoviç tarafından düzenlenmiş pasaportundaki yeni adıyla tanıttı. Planımıza göre Prohor soyut bir şekilde işçi sınıfının gelişmesinden söz edecek ve usta işçileri yardımcı işçileri desteklemeye çağıracaktı.

"Evet, şunları söylemek istiyorum: Doktor çok doğru söyledi. Her birimiz sağlığımızı düşünmeliyiz. Ama kanımızı emenlere karşı savaşmak zorunda olduğumuzu bilmek yetmez, bunu nasıl yapacağımızı da öğrenmek istemeliyiz..."

"Sizi uyarıyorum!" diye bağırdı orada duran komiser heyecanla.

"Ben tahtakurularını kastediyorum," dedi Prohor.

Salonda gülüşmeler oldu.

"Ben kanımızı emen tahtakurularına karşı nasıl savaşılacağını anlatıyorum."

"Sizi ikinci kez uyarıyorum!" diye bağırdı komiser.

Prohor konuşmasını sürdürdü: "Aramızda belki kanımızı emenleri birbiri ardına gebertebileceğimize inanan budalalar vardır. Hayır arkadaşlar, bu olanaksız. Birinin ardından öbürünü.. Bununla baş edemeyiz. Burada arkadaşlar evdeki bütün ilişkileri temelden değiştirmek zorundayız."

Canlı alkışlar doldurdu ortalığı. Komiser hiçbir şey anlamadı ve kültablasını çekeledi. Prohor daha büyük bir coşkuyla sürdürdü: "Örneğin sendikada oturan Blagov... O tahtakurusu ilacı kullanmamızın yeterli olacağını söylüyor. Böylece tahtakuruları bizi daha az emerlermiş."

Yine alkışlar yükseldi:

"Hayır arkadaşlar. Ben bu konuda en yetkin dezenfektenin bile yardımcı olacağına inanmıyorum."

Oturanlar bağırdılar: "Söyle o zaman, ne yapmamız gerek!"

"Ne yapılmalı! Yoldaşlar... Kusura bakmayın Bay komiser. Bu sözcüğün yasaklandığını unutmuşum... Neyse 'yoldaşlar' değil 'kardeşler', biz hepimiz, birlikte, bütün gücümüzle bu kan emicilerin üstüne gitmeliyiz, bütün ahırı parçalamalı, şeytanın yanına yollamalıyız, defetmeliyiz onları..."

Komiser bağırdı: "Üçüncü uyarı! Konuşmaya devam etmenizi yasaklıyorum!"

Büyük bir gürültü koptu: "Niçin? Korkmayın konuşmacı, devam edin!"

"Polisi dinleme sen kardeşim!"

Prohor kürsüden ayrılmak için hiç acele etmedi. "Eski evi yıkalım! Bizim kendi yaşamımızın efendisi olmamızın tam zamanıdır!"

"Toplantıyı kapatıyorum!" diye bağırdı komiser. Polislere kürsünün çevresini sarmalarını işaret etti.

İşçileri yatıştırmayı ve polisle bir çatışmaya girmelerini engellemeyi zor başardık. Ama istediğimizi gerçekleştirmiştik. Konferans sürerken grev komitesini kesin olarak kurduk. Grev komitesi çalışmaya başladı. Ben başarıdan emindim. Ertesi gün Vikenti, Leontiyev sokağındaki Kapzov okulunda, geçmiş yıllardaki sık sık pek çok kişinin

katıldığı toplantılarını düzenlediği bir yerde önemli bir parti toplantısı yapılacağını bildirdi. "Sizin bölgeden iki temsilci bekleniyor. Bu toplantıda bölge delegeleriyle yapılacak görüşmelerden sonra genel, merkezi konferansın çağrısı yapılana dek çalışacak olan kesin Moskova Yürütme Komisyonu'nun belirlenmesi gerekiyor. Toplantıda karşılaşırız Pavel. Hiç kimsenin düşünmediği birinin Moskova'ya geldiği söyleniyor. Kim olduğu benden de gizleniyor."

Çok huzursuz olmuştum. Olanaksız umutlar kafamın içinde dört dönüyordu. Uzun süredir boş zamanlarımda hoş bir aşk melodisi dinlercesine hayallere dalıyordum. Durmadan, sürgünde olan Lenin'in geldiği, karanlığımıza ışık getirdiği, bütün kuşkuları dağıttığı ve sonra her şeyin tıpkı düşteymiş gibi kolayca gerçekleştiği hayaline kapılıyordum. Ama ben Kapzov okuluna gidemezdim. Çünkü grev komitesine grevin karara bağlanacağı toplantıya katılma sözü vermiştim. Bunun için birtakım ekonomik ve hukuksal bilgiler edinmem gerekiyordu. Bu nedenle de azçok ilerici bir ekonomi uzmanı ve bize sempati duyan bir avukatla buluşmam gerekiyordu. Merkez Parti Konferansına katılma isteğimi güçlükle bastırıyordum. Yokluğum boyahane işçilerini kızdırabilirdi ve hatta ilgisizlik olarak da anlaşılabilirdi. Bu ise grevcilerin savaşım ruhunun özellikle korunmak zorunda olduğu bu kritik günlerde hiç de iyi olmayan bir hoşnutsuzluk doğurabilirdi. Kapzov okulundaki toplantıya Eski Asker'le Timofey'i göndermeye karar verdik.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

Grev komitesinin toplantısı bittiğinde hemen hemen gece yarısı olmuştu, Kapzov okulundaki toplantıdan sonra, benim tahminlerimin sonuçlanacağı zaman yaklaştıkça, heyecanım da artıyordu. Her şeyi öğrenmek için bir sıçrayışta oraya varmak isterdim.

Eski Asker ve Timofey'le onlardan birinin okuldan hemen çabucak Sonya'ya gelmesi ve ona bütün yenilikleri, "Ama mutlaka bütün ayrıntılarıyla" anlatması için sözleşmiştik. Ve ben de o sıralarda Sonya'ya gideceğime söz vermiştim.

Stepanida'nın kapısını çaldım. Avluda her şey karanlık ve sessizdi. Evin bütün pencereleri örtülmüştü, kapıyı Sonya açtı. O da benim kadar heyecanlıydı. Gelişimin onu düş kırıklığına uğrattığını fark ettim.

"Ben, Eski Asker ve Timofey geldi sanmıştım," diye açıkladı açık yüreklilikle. Ama hiç kimse görünmedi. On iki olmak üzere. Acaba bir terslik mi çıktı?"

"Nasıl bir terslik?"

"Kapzov Okulu pek o kadar güvenli bir yer değil. Tam da kentin göbeğinde. Sen ne düşünüyorsun?"

Huzursuzluğumu daha fazla gizleyemedim; "Hiçbir şey. Bekleyelim bakalım," diye öfkeyle homurdandım.

"Beni yatıştırmak istediğini düşünüyorum. Ama sen de çılgın gibisin. Demek sen de kaygılısın?"

İkimiz de sustuk. Saat 12'yi vurdu. Kapzov Okulu'nda her şeyin sona ermiş olması gerekiyordu. İnsanları bu kadar geç saate kadar tutmak tehlikeliydi, daha da tehlikelisi böyle geç bir saatte eve gitmekti.

"Stepanida nerede?"

"Onun için de kaygılanıyorum. Epeydir bekliyorum onu. Bugün ziyaret zamanında hapishaneye gitmesine izin verilmişti."

"Klavdia'ya mı?"

"Evet, sabah erkenden gitti ve bir daha da geri dönmedi... Klavdia'nın teyzesi olarak izin aldı ve ziyaret kartı da dünden beri elinde. Ziyaret sabahleyin olmalıydı. Herhalde Profesör hapishaneden çıkınca kendisine gelmesini ve her şeyi anlatmasını rica etmiş olmalı. Ama şimdi çoktan gece yarısı oldu."

Bu sırada pencereye yavaşça vuruldu. Sonya ayağa fırladı. "Bu Stepan'ın sinyali. Tanrım! Sevgili Pavel, ne oldu ki? Niçin Timofey ya da Eski Asker değil de Stepan? Dur da onun yanına gideyim, üç kez vurması içeriye girmesinin tehlikeli olduğu anlamını taşıyor."

Odada çıt çıkmıyordu. Kendi soluk alıp verişimi duyuyordum. Sonya hemen geri döndü, kanepeye oturdu, şalına sarıldı ve sustu. "Ne oldu?"

"Hiçbir şey şöyle bir uğramış."

"Bırak numarayı. Gözümden kaçmaz benim kötü bir şeyler mi olmuş?"

Ama yoo, numara filan yaptığı yoktu. Yalnızca birdenbire başlayan titremesini yenemiyordu. Derin derin soluk aldı. Sonra bir daha...

Sonunda konuşabildi: "Eve şimdiye dek kimse gelmemiş. Ailesi onları bizde sanıyormuş. Stepan, Kapzov Okulu'na gitti. Eğer bir şeyler öğrenebilirse bize bildirecek."

Sonunda Stepanida geldi. "Ah, İvan Matveyeviç'i epey beklemek zorunda kaldım! Bir iş yüzünden evden uzak kalmış. Bu yüzden gece yarısına dek kalıp bekledim. Onu görmeden gitmek istemedim. Geldi ve beni soru yağmuruna tuttu. Sağlıklı mı? Üzgün mü? Kendisini sordu mu? Zavallı İvan Matveyeviç! Çok üzülüyor, ama kendini toparlayıp belli etmiyor. Kızı gözünde tütüyor. Gruşa ona durmadan Klavdia için iltimas yaptırtması gerektiğini söylüyor. Ama kabul etmiyor bunu, susuyor. Kendisini rahat bırakması için onu korkutuyor. Ne de olsa bilgin. Bizimkiler onu anlamaz. Ona hiç iltimas yapmaması gerektiği saçmalığını kim söyledi ki..."

Stepanida sanki kuşkulanıyormuş gibi soru sorarcasına ve ayıplarcasına bana baktı. Benim herhangi bir hareket yapıp yapmayacağımı bekliyor gibiydi. Sesimi çıkarmadım.

"Klavdinka çok neşeli, hep gülüyor. Beni üzmemek için mi yaptı, yoksa kendini gerçekten mi öyle hissediyor bilmiyorum. Her şeye karşın üzgün değildi ve de ağlamıyordu. Benim gözyaşlarımı görünce öfkelendi. 'Eğer bana acımak istiyorsan, dışarıda kal!' diye çıkıştı.

Hapishane müdürü İvan Matveyeviç'in bir tanıdığıymış. Bu yüzden parmaklıkların dışında, bir büroda özel bir görüşme yaptık. Aslında bir gardiyanın huzurunda. Adam 'bir aşağı bir yukarı' gezinip duruyordu. Yaşlı değildi, iyi, hoş sohbet biriydi. Ona göz kırptım. Bir

an için sırtını dönmeliydi. Böylece ben yeğenimi bonbon şekeriyle sevindirecektim. Tutukluya bir şey vermek kesinlikle yasaktı. Buna yalnızca hapishane müfettişliği aracılığıyla olursa izin veriliyordu. Bir an için yan yana oturmak bile yasaktı. Neyse gardiyana göz kırptım, benim siyah gözlerim etkisini gösterdi. Gardiyan utandı ve gerçekten de sırtını döndü. O sırada Klavdinka'yı öptüm. Çünkü bu da yasaktı. Size verilmek üzere elime bir mektup sıkıştırdı. Ah, bu kağıt yüzünden beni kapıda durduracaklar diye yüreğim ağzıma geldi. Neyse ki kazasız belasız sıyrıldım oradan. Kağıt burada. Okuyun. Sen de sevgili Sonya, bana çay verebilir misin? Çok yorgunum. Bugün yaşadıklarım yüreğime çok ağır geldi. Zavallıyı orada görmek zorunda kalmak pek öyle kolay olmuyor."

Mektup mürekkeple yazılmıştı. Her harf küçük ve açık olarak belirgindi. Önceden ve acele etmeden hazırlandığı belliydi.

Benim için hazırlanmış mektubun her sözcüğü tartılarak yazılmıştı. "Senin hakkın var. Haksız olan yeni gelen. İki kez senden farklı düşündüm ve yanıldım. Ve her ikisinde de suçumu anladım. Burada her şeyi iyice düşündüm ve hatayı buldum. Uzlaşmacılara serçe parmağını versen kolunu kurtaramazsın. Şimdi seninle her konuda ama her konuda aynı görüşteyim. Artık hiçbir anlaşmazlık olamaz. Keyfim çok iyi. Tutuklanmaktan dolayı gururluyum. Düşman kendisi için tehlikeli olduğumu kabul ediyor. 'Piteyeza' hücremin penceresinden içeriye ışık salıyor. Bizim yıldızımız! Işık saçıyor ve gülüyor. Babamı yalnız bırakma. Onu unutma! Benim için çok üzülüyor...."

Kağıdı hemen yırtmaya ya da yakmaya kıyamadım. Stepanida yanıma oturdu, elini sevgiyle omuzuma koydu. "Biliyor musun Pavel, Klavdinka'nın başına bu iş geldiğinden beri sen benim için adeta akraba gibi oldun. Ve ben artık eskiden olduğu gibi senden utanmıyor, çekinmiyorum. Evet, böyle oluyor. Ortak acılar insanları birbirine yaklaştırıyor. Ama biliyor musun, bugün Klavdia'nın yanından ayrıldığımdan beri sanki çok sevinçli bir haber daha bekliyormuşuz gibi bir duygu kapladı içimi. Çocukluğumdan beri bu tür sezgilerin beni yanıltmadığını bilirim. Tıpkı romatizmalarıyla hava durumunu önceden kestirebilen insanlar gibi.."

Ön odanın zili çalındı. Stepanida içini çekti, sessizce ellerini kavuşturdu ve soru sorarcasına bize baktı. Zil tekrar basıldı.

"Benim yanımda gizli bir şey yok." dedi Sonya sessizce. "Ya sende Pavel?"

"Bende de," karşılığını verdim. Klavdia'nın pusulasını henüz yok etmediğimi Sonya'ya belli etmedim. "Kapıyı aç, Stepanida Amvrosiyevna."

Stepanida sarsak, korkulu adımlarla dışarı çıktı. Sonya'nın arkasından istemeden kağıdı yırttım. Kulak kesildik. Koridorda anahtar çevrildi. Bir erkek sesi işitildi... Stepanida bir çığlık attı. Sonra bir anlık bir sessizlik oldu. Birisi koridorda girdi. Stepanida hıçkırdı. Hemen koridora koştum. Sonya arkamdan geldi. Stepanida kendini tutamıyor, hıçkırıyordu. "Nen var senin, ne oldu?" diye sordu Şurabstov.

Neşeliydi. Gülmek istedi, ama bu beklenmedik gözyaşları karşısında şaşırmıştı. Sanırım böyle bir karşılaşma ummuyordu.

Sonya, Stepanida'ya koştu. Boynuna sarıldı ve öptü. Gözyaşları kendiliğinden akmaya başladı. Stepanida ise durmadan söyleniyordu: "Hiçbir şey yok, hiçbir şey... hayır gerçekten hiçbir şey yok..."

Şurabstov beni içtenlikle kucakladı. "Ahh sevgili Pavel, yeniden görüşüyoruz ha! Burada nasıl vedalaşmıştık, anımsıyor musun? Korkulu anlar yaşamıştık bir zamanlar. Ne düşünüyorsun, o zamandan beri gençleştik mi dersin? Eh genç değilsek bile neşeliyiz. Öyle değil mi Pavel?"

Stepanida'ya döndü: "Ee senin neyin var Stepanida Amvrosiyevna? Bari selam ver hiç değilse. Hortlak görmüşsün gibi ağlıyorsun. Yoksa sevinmedin mi? Bu nedenden dolayı öpebiliriz birbirimizi."

"Klavdia yüzünden böyle üzgünüm ve kendimi daha fazla tutamadım." dedi Stepanida. Yeniden sevinçli ve neşeli bir hava gelmişti üzerine. Bana öyle geldi ki Şurabstov bu dostça öpücüğü duygulanarak vermişti. Stepanida çay pişirmeye gitti. Şurabstov onu durdurmak istedi: "Dur hele, bırak da ben hazırlayayım semaveri..."

"Hayır Şurabstov," diye karşı çıktım. "Sen bize olup bitenleri anlatsan daha iyi olur."

"Evet, bu biraz güç olacak," diye karşılık verdi. "Klavdia hakkında bilgim var sevgili Pavel." Birdenbire parmağını Sonya'ya uzattı. "Ve sen sevgili Sonya, kendini topla ve Klavdia'nın başarılı yönetiminin gerisinde kalma. Klavdia hiçbir şeyi unutmazdı, hiçbir şeyi savsaklamazdı, her yere zamanında giderdi, dahası her şeyi iyi anlardı."

Şurabstov'u soru yağmuruna tuttum. O karşı çıktı: "Bu sorular da ne demek oluyor? Görüyorsun işte, burada oturuyor ve sizinle çay içmeye hazırlanıyorum, elbette tutuklanmadım! Tabii ki gitmek istediğim yerdeydim ve oradan yeni geri döndüm. Her şeyi öğreneceksiniz. Bırakın da önce çay içeyim ve size doya doya bakayım. Nereden geldiğimi merak ediyorsun, öyle mi? Artık orada olmadığım yerden! Beni sıkboğaz etme Pavel. Ben aslında seni dinlemek isterdim, sorularına yanıt vermeyi değil."

Şurabstov öyle sakin, soğukkanlı ve rahattı ki, onun yanında kim olsa rahatlardı. Demek ki her şey yolunda gitmişti, bütün işleri yüzünün akıyla başarabilmişti. Ve de şimdi susmaya hakkı yoktu. "Kes Şurabstov! Kapzov Okulu'ndan mı geliyorsun? Belki de sen şu son günlerde herkesin dilinde dolaşan yeni gelen adamsın? Orada işlerin nasıl geliştiğini bilmediğimiz için huzursuzuz! Timofey ve Eski Asker'e ne oldu? Hala susuyorsun. Olmuyor, gerçekten de olmuyor!"

"Ya öyle mi? Demek, yoldaşları merak ediyorsun? Ah, bunun için gerçekten özür dilerim. Dinleyin öyleyse. Timofey evinde. Öbürüne gelince o da şimdi mutlaka haklı olmanın rahatlığıyla mışıl mışıl uyuyordur. Okuldaki toplantı yapıldı ve herkes rahatça ayrıldı. Moskova Komitesi'nin geçici Yürütme Komisyonu kuruldu ve her şey olması gerektiği gibi oldu. Vikenti bizi önce ateşli ateşli payladı ama biz bu küçük çöp parçasını dışarı süpürdük. Komisyona giremedi. Bizi Moskova'yı tamamen terk etmekle tehdit etti. Evet sevgili dostlarım, bunda benim de suçum var. Ona cehennemi iyice kızdırdım!"

Stepanida mutfaktan seslendi.

"Vanya, Semaver!"

Şurabstov yerinden fırlayıp mutfağa koştu, az sonra kaynamakta olan semaverle geri döndü. Havada pervasızca bir yay çizerek, onu zarifçe servis tahtasının ortasına koydu: "Evet, buyursunlar!"

Sonra çaydanlığın örtüsünü kaldırdı. Üzerine eğildi, demli çayın kokusunu içine çekti. "Uzun zamandır gerçekten Rus usulü pişirilmiş çay içemedim. Evet bu da ne demek oluyor Stepanida, semaver sola eğiliyor, sanki oraya dönmek istiyor gibi. Bu neden oluyor?" Masaya geldi. "Eh iyi, şarkıdaki gibi. Bırak bizi içelim, hiçbir şeyi mahvetmeyelim; eğer ölüm gelirse, bırak bizi ölelim." Sonra her zamanki gibi dikkatini farklı, anlamsız ayrıntılara verdi.

Ama benim sabırsızlığım gözden kaçmamıştı. Stepanida ile önemsiz bir konuşma yaparken çantasında taşıdığı, bir tehlike anında kolayca yutabileceği katlanmış bir sigara kağıdı uzattı. "Al, oku. Bu Ocak toplantısının sonucu. Ama olaylar çok hızlı gelişti. Parti içi durum tümüyle değişti. Şimdi. Bununla birlikte onlar sonuçları mutlaka tanımak zorundalar. Moskova'da yeterince örnek var."

Ona Şumkin'in mektubundan söz ettim.

"Evet," dedi Şurabstov. "Şumkin bütün gerçeği yazmış. Ama Menşeviklerin hilesi üzerine yazdıkları çoktan eskidi. Olaylar gelişmeye devam etti. Sonya ile kararları okuyun. Sonra size bütün son yenilikleri anlatırım."

Gelişigüzel tek bir dokunuşla kolayca yırtılabilecek, iyice katlanmış ince kağıdı çabuk ama büyük bir özenle açtım. Karar şimdi önümüzdeydi: Partideki Durum, Sonya ve ben dikkatle okuduk. 'Partideki Kriz Üzerine', 'Kitle Mücadelesinin Artması Üzerine', daha neler? 'Misillemenin Artması Üzerine', 'Sermayenin Birleşmesi ve Saldırısı Üzerine', 'Entelektüellerin Partiden Kaçışı Üzerine', 'Devrim ve Karşı Devrim Sorunlarında politik eğilimlerini tamamlayan ve devrimin görevlerini savunmak, yeni duruma uyan mücadele biçimleri bulmak için de çabalayan yeni işçi kuşağı üzerine!'.

Şimdi en önemlisine gelmiştik. "Likidatörler ve Otzovistlerin yarattığı tehlikenin bilinmesi örgütün birliğinin kurulmasını gerekli kılıyor, fraksiyon ayrılıklarının kenara atılmasını istiyor. Şöyle ki..." Şurabstov'a baktık. Kararları elimizden aldı. Yeniden katladı ve sordu. "Okudun mu? Ya sen, sevgili Sonya? Kararların ittifakla alındığını bilmelisiniz. Menşeviklerle bu ittifak uzlaşmacıların güvenilemez umuduyla Lenin bu fiyaskoyu önceden görmüş ve söylemişti. Toplantıdan hemen sonra Likidatörlerin ileri gelenleri geri dönüşe başladılar ve toplantıda söyledikleri her şeyi yadsıdılar, açıkça yalan söylemeye ve kararların anlamını bozmaya başladılar. Şumkin Menşeviklerin de hilelerini yazmış, ama şimdi hile söz konusu değil. Partiye karşı açık bir savaş başladı. Kararlarda da okudunuz. 'Kendi bildiğini okumaya son vermek için durmadan daha fazla çaba harcanması ve ülkedeki çalışmayı gerçekten yönetecek yetenekli bir Merkez Komite'nin yaratılması'. Bunu okudunuz mu? Yanımda, yola çıkmamdan az önce yayımlanan Parti örgütünün 12 numaralı özel bas-

kısı olan, Lenin'in bir makalesi var. Lenin burada "MK'nin Rusya bürosundan' resmi bir mektup yayımlandığını bildiriyordu. Yüksek sesle oku Pavel." Okudum.

"Yoldaş Mihail, Roman ve Yuri'ye sesleniyoruz.."

Şurabstov açıkladı. "Bunlar MK'den gericiliğin başlangıcında çalışmayı azaltan ve şimdi legalist ve Likidatör olan üç Menşevik, okumaya devam et Pavel."

"... Çalışmaya yeniden başlamanız önerisiyle, toplantı kararlarını zararlı bulmadığınızı belirten bir yanıt aldık."

Şurabstov sözümü kesti: "Gördüğün gibi uzlaşmacılara karşı yalnızca biz tavır almıyoruz. Sağ likidatörler de onlardan hoşnüt değiller. Devam et."

"Tam tersine bir MK'nin kesinlikle oluşturulmasını da, bu yüzden yalnız seçim nedeniyle bu toplantıya katılmayı da reddediyorsunuz."

"Ve şimdi Lenin'in bu konudaki sözlerini oku."

"Tamamlayıcı bir seçime katılmayı reddetmek MK çalışmasını yavaşlatır, onun yeni kuruluşunu yavaşlatır ve belki de MK'nin işe başlamasını aylarca engeller."

"Ve şimdi sonucu oku."

"Partiye karşı komplonun foyası açığa çıktı. Partiyi korumayı yükseltin!"

Şurabstov sordu: "Şimdi her şeyi anladınız mı? Bizim görüşümüze göre merkezi bir yönetim olmadan yalnızca karışıklık olur. Ama bu beylere göre merkezi yönetim 'zararlı'. Serseriler! Onlar illegal örgütün dağıtılınasını ve parçalanmasını istiyorlar. Sonra bizim devrimci örgütümüzün mezarı üstünde kolay, Stolipin legalitesiyle hiçbir çelişkisi olmayan sözümona bir 'işçi partisi' kuracaklar. Gerçekte ise parti değil, yağcıların sadaka dilenen birliğini kuracaklar. Ve bu sadakaları işçilerin kandırılması için Çar yönetiminden ve fabrikatörlerden alacaklar. Bu Likidatörlerin genel saldırısı için bir sinyal. Bugün ya da yarın burada da hissetmeye başlarız bunu. Onlar bizim hemen dağılacağımızı, yere yapışacağımızı ve bir daha ayağa kalkamayacağımızı sanıyorlar. Şu anda yasal örgütlerde çoğunluk olacağını göreceğiz. Onlara yasal örgütlerde de acı bir tokat atacağız. Kısa zamanda harekete geçeceğiz."

Şurabstov, Sonya'ya döndü ve bu anda da Stepanida içeri girdi:

"Ben şimdi Pavel'le çok rahat ve rahatsız edilmeden konuşmak zorundayım." Baş başa bırakıldık. Şurabstov odanın ortasına iki sandalye çekti ve ikisini arkalıkları karşı karşıya gelecek şekilde koydu. Sonra ata biner gibi birine oturdu, dizini yuvarlak arkalığa dayadı ve bana diğerine oturmamı işaret etti. Vasili'ye beslediğim aşırı güvene öfkelendiği zaman da beni böyle oturttuğunu anımsadım. Uzun süre hiç konuşmadan gözlerime baktı. Bana öyle geldi ki düşüncelerini toplamak ya da bende yeni, şimdiye dek bilinmeyen bir şeyler aramak istiyor gibiydi: "Evet, şimdi sen anlatacaksın, ben dinleyeceğim. Sizin çalışmalar nasıl gidiyor?"

Anlatmaya başladım ve bu arada yalnızca olayları bildirip, yorumlara girmemek için çaba harcıyordum. Şurabstov'un bakışları altında olayları ister istemez yeni bir gözle görüyor, artık benim olmayan belki de Şurabstov'un hazırladığı yeni, başka ölçüler koyuyordum.

Söyleyeceklerimi bitirdim, ama Şurabstov yine derin düşüncelere dalmış olarak suskun suskun oturuyordu. Sonra ayağa kalktı ve odayı arşınlamaya başladı. Bir yöne üç dört adım atıyor, sonra geri dönüyor, yine birkaç adım gidip yine bir dönüş yapıyordu.

"Evet Pavel, genel olarak kötü değil."

Bu söz sevindirmişti beni. Şurabstov hâlâ bir aşağı bir yukarı gidiyordu. Yalnız şimdi dönüşleri daha keskin, daha kararlı olmuştu.

"Hayır kesinlikle kötü değil. Bu tamam. Ama şeytan alsın, önemli bir noktada işi biraz hafife almışsınız. Yanılgınızın nerede olduğunu kavrıyor musun? Bu konuda sen ötekilerden daha fazla suçlusun. Blagov tarafından çağrılmanıza karşın sendika bürosundaki, 'gayri resmi toplantıya' katılmakta haklısın. Oraya gidişiniz doğru. Menşeviklerce önerilen ortak açıklamayı gizlice hazırlamaya karşı çıkıp, bunu geniş yığınlar önünde açıklamak istemeniz çok doğru. Yaman delikanlılar, bir kere daha yaman delikanlılarsınız siz. Çünkü fabrikalardaki işçi sorunları üzerine yapılacak yasal konferansa gerçek devrimci adayların seçilmesi için çok güzel bir kampanya yürütmüşsünüz. İyi, bu olayda illegalite yasal olanakların değerlendirilmesi ile birleştirilmiş. Bu sevindirici. Gerçek bir başarı bu. Temel için iyi bir hazırlık sayılır. Yardımcı işçilerin grevinin örgütlenmesinde yasal olanakları daha iyi kullanmışız. Ötekileri saymak istemiyorum. Ama önünüze koyduğum ne? Siz bu başarıları örgütsel olarak çok az ve

çok kötü değerlendirmişsiniz. Bölgenin yasal örgütlerinde hücreler kurmalıydınız. Evet, Blagov sendikadan uzaklaştırılmalı mı uzaklaştırılmamalı mı sorusu ortaya atılabilir miydi diye düşünüyorum. Ona soluk aldırmamalıyız. Kesin olarak bastırılmadıkça düşmanın her zaman yükseleceğini bilesiniz. Samoskvoretiçyeli yoldaşlarınız daha önce ötekilerin başladığı bütün olanaklara sahipler."

Bana doğru geldi ve konuşmadan omuzuma vurdu. Bunun eleştirisel araştırmanın bittiği anlamına geldiğini düşündüm. Ama yanılmışım.

"Ve sonra temel bir yanılgı daha var, Pavel. İllegal örgütün sağlamlaştırılması için pek çok gücü harekete geçirmeye çalışmışsınız. Asıl görevimiz de bu zaten. Ama bu sırada genel kent örgütü çevresinde neler oldu? Bununla ilgilendiniz mi? Moskova örgütü polisiye saldırılarla yaralandı, tutuklanmalar tutuklanmaları izledi. Kimi bölgelerden yoldaşlar öteki bölgelerden yoldaşlarla ilişkiye geçmek için çaba harcadılar. Yaralanmış olan genel Moskova merkezindeki yoldaşlar yönetim merkezini yeniden kurmak için canla başla çalıştılar. Peki ya siz ne yaptınız? Temeli sağlam kurulmuş çekirdeğinizi, bu ivedilikle çözümlenmesi gereken sorunların üzerine yönelttiniz mi? Ben bunun yapılmadığı kanısındayım. Sorunun niteliğini araştırmadan, istemeden ve yardımcı olmadan çağrılmanızı, sorulmanızı beklediniz. Uzlaşmacı-Vikenti'nin önünüzde büyük bir çelişki olarak durduğunu ve senin otoritene karşın onun gözünü yıldıramadığınızı yadsımıyorum. Örgüt çekirdeğiniz genel Moskova sorunu için bir kaldıraç olabilirdi. Ama bu yapılmadı.

Şurabstov'un haklı olduğunu anladım ve bu kadar uzun süre buna nasıl dikkat etmediğimize şaştım. Daha birçok şey öğrenmek zorunda olduğumu anlıyordum. Bağımsız politik ve örgütsel çalışmaya ne kadar az hazır olduğumu görüp üzüldüm. Kafamda örgüte beni başlangıç toplantılarında propagandist olarak görevlendirmelerini rica etmeyi düşündüm. Öteki yoldaşlar gibi bu konudaki hazırlığının hiç de kötü olmadığını bildiğim halde daha büyük kararlılıkla çalışmak için kendi kendimize söz verdim.

"Sana bir şey söylemek istiyorum." diye yine söze başladı Şurabstov. "Mücadele deneyimleri kazanmak zorundasın. Bir örnek: Lenin bana Kafkasya parti örgütünün deneylerinin Moskova'da iyi bilinip bilinmediğini sordu. Bana Stalin'in geçenlerde yayımlanmış olan

‘Kafkasya’dan Mektuplar’ını hemen okumamı bütün materyalleriyle birlikte ve Kafkasya’daki çalışmaları, onun parti örgütünce yayımlanmış bütün makalelerini, ve mektuplarını kesinlikle öğrenmemi öğütledi. Bu işi şu sıralarda yaptım. Bu bilgileri yoldaşlarla birlikte değerlendireceğiz. Evet sevgili Pavel. Stalin’in sürgünden kaçtıktan sonra Bakü’deki parti örgütünü sarsılmaz, Bolşevik bir temelde nasıl değiştirdiğini gördüm. Oradaki yoldaşların bunu bana niçin söylediklerini de öğrendim: ‘Bakü’den öğren! Likidatörlüğün ve uzlaşmacılığın bütün nüanslarına karşı nasıl savaşılacağını, gericiliğin baskısı altında partinin nasıl kurulacağını Yoldaş Stalin’den öğren! Stalin partinin bütün muhaliflerini büyük bir yenilgiye uğrattı. Bütün bölgelerde başarılı bir Bolşevik saldırısı örgütledi. Evet bir daha söylüyorum; devrimci Marksizmin felsefi temellerinin kuruluşundan başlayarak yasal mücadeleyle birlikte illegal mücadele yöntemlerini ustalıkla pratik birleştirilmesine dek her şeyin bir bir öğrenilmesi gerek.”

Şurabstov sustu. Sonra sıra gelecekteki çalışmalara geldi: “Daha fazla duraksamamalıyız. Bundan sonraki dönemde bölge konferanslarını toplantıya çağırıcağız. Önlem alacak ve bu önlemleri bildireceğiz. Eğer Üçlü Komite elli altmış işyerinden on sekiz yirmi delege çıkarabilmeyi hesaplarsa bu çok güzel olur! Başarılarımızı örgütsel olarak sağlamlaştırmanın zamanı çoktan geldi. Bu sağlamlaştırma olmazsa her şey yeniden gevşer. Ben konferansa katılacağım. Seni de Moskova Komitesi adına bölgenin sorumlu yönetmenliğine aday göstereceğim.”

Kulaklarıma inanamadım. Bunu hemen kavrayamadım. “Lütfen Şurabstov, kusura bakma ama sen hangi saçmalıktan söz ediyorsun? Ben henüz bölge yöneticisi olarak bile görülmüyorum.”

Şurabstov: “Ama niçin?” diye sordu. Gerçekten de şaşırmıştı.

“Az önce yanılgılarımı bir bir önüme serdin. İnan bana Şurabstov, eleştirilerine tümüyle katılıyorum.”

“Ah, öyle mi?” dedi Şurabstov sözü uzatarak. “Seni şimdi anlıyorum. Duygularına göre davranan bir budala olduğunu gerçekten bilmiyordum. Sesini kes artık. Eğer kendini düşünemiyorsan hiç değilse başkalarının söylediklerini dinle. Neyse toparlıyorum: Birincisi: seni bölgenin sorumlu yönetmeni ilân ediyoruz. İkincisi bunu sana söylemeyi unuttum: Asıl grubun tutuklanması halinde Moskova Komitesi için yedek üye seçildin.”

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

Sviyaskin'e yeniden gitmem tuhaf değil miydi? Kapıyı çaldım. Heyecanlanmış, üzülmüştüm; onun için değil, kendim için... Kendimi tutabilecek ve Şurabstov'un benden istediği şeyi ona söyleyebilecek durumda mıydım acaba?

O akşam ayrılırken Şurabstov bana demişti ki: "Bir ricam daha var. Bir sorunu aramızda pay edelim: Ben Şarkov'u bölge komitesinden bir adaya, bizimle çalışmak için hazır olduğu açıklamasını yapması için hazırlamaya çalışacağım ve sen de Yefim İvanoviç Sviyaskin'e gideceksin. Onunla vicdanına seslenerek konuş! Menşevik putlarına ve ikonlarına niçin son vermiyor? Yefim'e güvenilir bir delikanlı aracılığıyla Lenin'in özel basılmış makalesini gönderdim. İhtiyar önce rahat putların alçakça ihanetini okumalı. Sonra sen onu ziyaret edip konuşursun. Birlikte düşünün. Sen bir zamanlar onun bölgesindeydin, o seni 'vaftiz çocuğu' olarak isimlendiriyor. Neyse ona daha sonra da içten ve eski dostluğunuzla, Menşeviklerin MK üyelerine davranışların nasıl karşılanması gerektiğini sor. Kısacası ona bununla biraz etki yap ve toparlamaya çalış. İhtiyarı belki henüz tümüyle yitirmemişizdir. Ne de olsa damarlarında işçi kanı var."

Ve işte şimdi Yefim İvanoviç'in kapısını çalıyordum. Kapıyı her zamanki gibi Avdotya Stepanovna açtı. Yaşlı kadın beni görünce sitem etmeye başladı! "Çoktandır bir kez olsun uğramadın. Ne o yoksa gözlerime bakmaya utanıyor musun Pavel? Küfretmiyorum, yalnızca gerçeğin açık ve dürüstçe söylenmesinden hoşlanıyorum. Bugün ihtiyarı yalnızca ölüm yatağında ziyaret edenler var. Ve sen de şimdi bal gibi hasta ziyaretine geldin... Bilmiyor muydun yoksa? Evet yatıyor, çok hasta. Bugün kıpırdandı, ama iki gün boyunca hiç kımıldamadı. Başlangıçta, Şurabstov'un bir matbaa çırağıyla yolladığı bildiriyi okuyunca kalp krizi geçirdiğini sandım. Makaleyi çok sakin, hiç telâş etmeksizin okudu. Bazı şeyleri gözlükleriyle bile göremiyor gibiydi. Biraz okudu sonra bıraktı. Gözlerini sildi, yeniden okudu. Ondan sonra gözlüğünü bir daha çıkardı, mendille iyice temizledi. Gözlerine bir şey mi oldu? diye sordum. Hiç böyle bir öfkeyle çıkışma-

mıştı bana: 'Kazkafalı! Gözümde hiçbir şey yok. Hiç olmadı ve olmayacak, rahat bırak beni. Karışma işime!' Çıldırmıştı sanki. Beni mutfağa yolladı. Yüreğim küt küt atıyordu. Kulak kesildim. Oda sessizdi. Hâlâ okuyor olmalıydı. Ama sonra içimi birdenbire bir korku kapladı, deli gibi odaya daldım, bir de baktım ki, güvercinimin eli yere sarkmış, bildiri yere düşmüş, kanepede öylece uzanıp kalmıştı. Kalp krizi geçirdi sandım. Daha sonra doktor geldi. Onu yere yatırdık. Doktor kalp krizi olmadığını söyleyerek beni yatıştırdı. Bu durumda iki gün yattı. Tanrıya şükür, bugün iyi. Ama hâlâ konuşmak istemiyor. Eğer bir şey isteyecek olursa yalnızca eliyle işaret ediyor. Geceleyin kendi kendine hep aynı şeyi yineleyip durdu; 'Çok acı bir olay!... Korkunç bir olay!'"

Avdotya hastaya beni kabul edip etmeyeceğini sormaya gitti: "İçeri buyur, seni bekliyor."

Yanına gittim ve elini tuttum. Kafasını güçlükle bana döndürüp baktı. Elini biraz kaldırdı ve benimkine dokundu. Sonra birdenbire hiç de hasta olmayan birinin açık seçik ses tonuyla sordu: "Bölge konferansını topladınız mı?"

Sorusunu yanıtladım.

Gözlerini yumdu ve sesini çıkarmadan yattı. Sonra yeniden açtı ve öfkeyle konuştu: "Eğer başarabilirseniz toplanın, toplanın..." Hemen arkasından sırtını döndü ve gözlerini duvara dikti. Avdotya Stepanida, ona: "Pavel burada," dedi. "Beklesin mi... konuşmayacak mısın yoksa?"

Yefim İvanoviç arkasını dönmeden küfretti. "Ben gelmiyorum. Konferansı tanımıyorum. Bu konferans değil. Yalnızca kendi adamlarını topluyorlar. Gelmeyeceğim."

Tembel Menşevik ruhu nasıl da köküne kibrit suyu dökülmeyecek gibi gelip yerleşmişti içine. Çürümüş bir su fıçısındaki pis su gibi... Bir dakika sonra yanından ayrıldım.

MK'nin üç Menşevik üyesinin ihanetini işçiler arasında olabildiğince geniş bir biçimde yaygınlaştırmaya çalıştık. Kent parti merkezinin yeniden kuruluşu kendini duyurmaya başlamıştı. Merkezdeki "Teknik"ten yararlanarak Lenin'in makalesini çoğalttık. Bütün işyeri hücrelerinde sorunun anlamı açıklandı. İlişkilerin olmadığı ya da koptuğu işyerlerinden eski tanıdıklar, arkadaşlar, yoldaşlara gelerek

kendilerine olayın ayrıntılarının anlatılınasını rica ettiler. Önceki gibi mücadele dalgası yeniden yükseldi ve zor zamanlarda ayrılanlar eylemde bulunan bölümlere yeniden girdiler. Lenin'in "Partinin korunmasını artırın!" Buyruğu iyice açıklandı ve yerine getirildi.

Sonya ve ben konferansın örgütsel hazırlıklarıyla uğraşıyorduk. Bu günler boyunca işyerlerindeki polisiye önlemlerin arttığını hissettik. Pek çok işyerinin kapısında huzursuzluğun olduğu günlerdeki gibi polis duruyordu. Hatta kimi yerlere atlı polisler konmuştu. Farklı kılıklar içinde büro memuru, ziyaretçi, ya da yardımcı bekçi olarak ajanlar ortalıkta fink atıyordu. Üç gün içinde iki kez ajanların ağına düştüm. Onları atlatıncaya dek akla karayı seçtim. Artistin evinde yapılan buluşmaları kaldırmak zorunda kaldık.

İlk tutuklanma Giraud'da oldu. Vanya Arafyev avluda yakalandı. Nedeni çok gülünçtü: Vanya işyerinden avluya geldiğinde Klauga'dan iki çiftçinin yanına giderek onlardan ateş rica etmiş, sonra da çene çalmaya başlamışlar. İki ya da üç kişi daha yanlarına gelerek şaka yapmış, kendi aralarında bir şeylere gülmüşler. O sırada bir ajan yaklaşmış ve Vanya'ya doğru: 'Benimle büroya gelin hemen.' 'Büroda ne işim var benim? Sen kimsin ki burada komutanlık taslıyorsun?' 'Benim kim olduğumu şimdi görürsün!' Ajan hemen düdük çalmış, kapıdan iki polis gelmiş. Vanya bölge bekçisinin bürosunda sormuş: 'Beni niçin buraya getirdiniz?' Bilmiyor musun ha? Avluda, gözümüzün önünde toplantı yapan ben miyim ulan?'

Ertesi gün Siperliksiz bölge konferansının hazırlıkları hakkında konuşmak için Golutvinsker tekstil fabrikasının bir köşesinde yedi yoldaşı toplamış. Ajanlar bu küçük yasadışı toplantıyı hemen çember içine almışlar. Beş işçi kaçmış, ama Siperliksiz'le parti hücresinin sayınanı olan arkadaşı tutuklanmışlar. Siperliksiz'in karısı ertesi gün Timofey'e gelerek kocasının yerine örgüte ne şekilde yararlı olabileceğini sordu.

Ama bu üzücü olay sayılmazsa çok güzel, başarılı bir gün yaşamıştık. Değil muhaliflerimiz, biz bile böyle bir başarı beklemiyorduk. Siperliksiz'in tutuklandığı gün polisin izni ve denetiminde işçi sorunları üzerine Moskova konferansının seçimi yapıldı. 32 delegenin 25'i Leninistti!

Bu başarının sabahında Timofey, Eski Asker, Şurabstov ve ben,

buluştuk. Eski Asker bölgeye karşı saldırıya geçen gizli polis, jandarma ve normal polis cinsinden av köpeklerinin yüzünden parti konferansının birkaç gün ertelenmesinin iyi olup olmayacağının düşünülmesini rica etti. Şurabstov bu öneriye karşı çıktı. "Her ne pahasına olursa olsun bu konferansı toplayacağız. Ve Üçlü Komiteyi, özellikle de Pavel'i, bölgenin bütün güçlerini bu iş için harekete geçirmekle görevlendiriyoruz. Timofey legal toplantıyı düzenleyecek. Ben de içeriye girmeyi deneyeceğim. Buna karşılık Eski Asker sendika bürosu işini üstlenecek."

Şurabstov'a eşlik ettim. Konuşmadan caddelerde yürüdük. Her şey konuşulmuştu. Söyleyecek hiçbir şeyimiz yoktu. Ondan ayrılmak istemiyordum. Onun yanında her şey kolay ve zevkliydi. Böyle aptalca bir gezinti yaptığımız için bana ikinci kez küfür edene dek ondan ayrılmadım. Vedalaşırken sıkıca elini kavradım. Öyle sanıyorum ki kendisini ne denli çok sevdiğimi biliyordu.

Timofey'i legal toplantıya gitmeden önce aradım. Aslında özel bir nedenim yoktu. Ama bu coşkun günde birlikte olmayı çok istiyordum. Gecenin geç saatine dek bütün zamanımı "Benim" işyerlerimde geçirdim ve ayrıca da yatakhanelere, İlya Yermiloviç'e uğradım. Boyacıların ve yardımcı işçilerin yiğitçe başlattıkları grev sürüyordu. Grevciler kararlıydılar, ama işveren sertti, ödün vermiyordu. Kısa süre sonra fabrikadaki bütün işçilerin işten çıkarıldıkları söylentileri yayıldı. Blagov mümkün olan bütün maskeler altında boyacılar için yardım toplantısı çağrısını yapmaktan kaçındı.

Eve gece yarısı geldim, yorgun ve bitkindim, hemen uyudum. Sabahleyin erkenden Sonya yel yepelek geldi: "Ne yapacaksın, Pavel?"

"Vardiyaya gitmeden Timofey'e yetişmeliyim."

"Oraya gitme. Timofey saklandı, benden de seni uyarınamı istedi... Dün legal toplantıda... Ah öyle ya, sen toplantının yapılmadığını bilmiyorsun. Yasaklandı. Şurabstov da geldi. O gerçek bir sihirbaz! Oraya gelmeyi nasıl başarabildi bilmem! Ortalık gizli polisle doluydu, üstelik gireni çıkanı denetliyorlardı."

"Belki de senin gibi başarmıştır!" Sonya iyice kızardı. Kendi yeteneği ya da bunu kendisinin de başardığı düşüncesi aklına hiç gelmezdi.

"Neyse bekledik. Timofey bildiriyi yitirip yitirmediğini anlamak için durmadan cebini yokluyordu. Sonunda polis komiseri kürsüye geldi ve garnizon komutanlığının buyruğunu okudu: 'Toplantı gereksizliği nedeniyle yasaklandı', ve sonra bunu orada bulunanların denetimi izledi. Delegeler salondan güç belâ ayrıldılar. Timofey de... Ama o daha sonra ajanlarca izlendiğini anlattı. Kurdukları tuzağı güçlükle atlatabilmiş. Ailesine benimle haber yolladı. Çok kısa bir süre birlikte olduk. İki ya da üç gün kaçacak. Onu daha sonra her zamanki gibi göreceğiz. Buyruğu gösteren komiser, Timofey'in bildiri okuyacağını elbette ki biliyordu. Sanırım onu tutuklamaya karar verdiler. Neyse bekleyelim, önümüzdeki günlerde her şey açığa çıkar. Şurabstov'a gelince... Onun bu kez kaçamayacağını sanıyordum. Ama kaşla göz arasında oluverdi. Tutuklandığını da gören olmamış. Ama salondan nasıl ayrıldığını bilen yok. Ona ne olduğunu, nereye saklandığını saptayamadık."

Sonya'yla aynı gün Vyatka Yayınevi'nde alışılmışın dışında bir buluşma için sözleştik. Bugün herhangi bir nedenden dolayı gelemeyen ertesi gün aynı saatte gelecekti. Ve bu iki gün içinde yapılacak konferanstan önceki son buluşma olacaktı. Aradaki uzaklık ve denetim noktaları yolun kent girişinin arkasında tarlalara doğru ayrıldığı yerde dağ geçidinin önünde, ormanın bitişiğinde ve diğer her şey ayarlanmıştı. Parolayı değiştirmek için hiçbir neden görmedik. Eğer böyle bir şey gerekli olursa, en iyisi bunu konferans akşamı yapmaktı.

Hemen işin başlangıcında terslikler başgösterdi. Vyatka Yayınevi'ne giderken gözetlendim. Dar yollar ve ara sokaklar arasında izimi yitirmeleri için ne yaptımsa başaramadım. Ajanların buluşma yerine gelmesi kaçınılmazdı. Kitapçıdan uzak kalmaya karar verdim. Ama bu ağdan kurtulmak zorundaydım. Ajanları Vyatka Yayınevi'nden uzaklaştırdım ve sonunda istasyondaki kalabalık içine dalmayı denedim. Ajan kurnaz çıktı, istasyonda da gözden kaçırmadı. Peronlara doğru koştum ve hareket eden bir trene bindim. Bu anları yeni baştan yaşamak güç geldi bana. Ama daha da güç olanı, insanın bir şeyler yapmak istediği ya da zorunda olduğu bir zamanda hiçbir şey yapamaz durumda bırakılmasıydı.

Aynı yol beni önceki gibi mezarlığa götürdü. Aynı kambur, ihtiyar

mezarlık bekçisi bana doğru geldi. Yanıma gelince de konuşmaya başladı. Yaşamının sonunu, huzurunu bozan, oldu olası alıştığı düşüncelerini mırıldanıyordu:

"Bizim babalarımız çok şeyler yaptı" diye bana döndü. "Arkamda zengin bir yaşam bıraktım ben. Gözlerini kırpmadan korkunç fırtınaların içine dalan insanlar gördüm: 1905'te savaş birliği Moskova'dan geri çekilirken burada, istasyonun yanında kurşuna dizilmeler oldu. Bu insanlar arkalarında çok az iz bıraktılar. Belki hizmetleri azdı, ama onlar yüreklerini bir davaya adamışlardı. İnsan kimi zaman büyük bir iş başarır, ama hiç ün kazanmaz. Ve sonra başka biri kalkar onun izinden yürür, dillere destan olur. Mahvolanların olayı değersiz midir? Hayır. Onlar kendi değerlerini bilirler. Çorbada ne kadar tuzu olduğu bilinmiyor diye babanın önünde caka satma. Burada söğütlerin altında yatan babanı say. Onu saygılı düşüncelerle an. O senin devam ettiğin yolu daha önce temizleyen kişidir."

İhtiyara, geceyi yanında geçirip geçiremeyeceğimi sordum. Başımın üstünde yerin var, dedi. Bana süt verdi ve gece yarısında dek savaş grubunun, cezalandırma bölüğünü yarınayı deneyişini, başarısızlığa uğrayışını anlattı.

Sabahleyin Moskova'ya geri döndüm, Sonya'dan buluşmanın nasıl olduğunu öğrenmek amacıyla Stepanida'ya gitmek için acele ettim.

Stepanida ön bahçede bir sırada oturuyordu. Bunun bir nedeni olduğunu sezdim. Başıyla işaret etti. Onun yakınından geçmeliydim. "Sonya tutuklandı," diye fısıldadı. Bunu söylerken örgüsüyle uğraşıyormuş gibi yapmıştı.

Artık Vyatka Yayınevi'ne gitmekten başka çıkar yolu yoktu. Belki orada Sonya ile ilgili daha çok şey öğrenebilirdim. Şurabstov'un durumu da kaygılandırıyordu beni.

Yolda ajan majan yoktu, ama yine de belli olmazdı elbet. İçeriye girme yürekliliğini gösterdim.

Buluşma saati geldi. Ama hiç kimse görünmedi. Bir saat daha geçti. Yönetici bir an için yanıma geldi ve dün buraya hiç kimsenin gelmediğini söyledi. "Sonya da hiç uğramadı."

Dakikalar işkence edercesine geçiyordu. Ben bir kitap yığınının üstünde hareketsiz oturuyordum. Harekete geçmek, kaslarımı

yeniden yumaşatmak istiyordum, ama hemen birinin geleceği umudu öyle büyüktü ki gitmemi hep erteliyordum.

Bütün bu süre boyunca eğer buluşma olmazsa yarın konferansın suya düşüp düşmeyeceğini düşündüm durdum. Sonra her şeye yeni baştan mı başlamak zorunda kalacaktık?

Sonunda Eski Asker çıkageldi. Gecikmesi, buluşmanın başarısızlığını gösteriyordu. Akşam olmuştu, dükkan kapanmak zorundaydı. Daha kimi beklememiz gerekiyordu? Yarın ki konferans öyle ya da böyle tehdit altındaydı. Eski Asker'le görüştük. Ne yapmalıydık? Vaz mı geçecektik? Ama Moskova örgütünün yönetimi bizden konferansın yapılmasını bekliyordu. Eğer biz şimdi vazgeçme kararı verirsek bunu nasıl uygulayabilecektik? Fazla zamanımız yoktu.

Gidişimden az önce İvan Semyonoviç geldi. Çok heyecanlıydı. "Durun, gitmeyin. Önemli bir haber... Zahmet olacak Pavel ama şu telgraf kopyasını okuyuver. Bunu nasıl elde ettiğimi yalnızca tanrı bilir. Ben ve bütün çılgın ayyaşlar."

Okudum. "Polis merkez subaylığının şefine, ekselanslarınıza.. tarafından alınmış olağanüstü önlemlerle Sosyal Demokratların Moskova örgütünün varlığının tümüyle ortadan kaldırıldığını ekselanslarınıza bildirin. –Stop– Bana vermeyi vaat ettiğiniz kıdem için ekselanslarının önünde övgünüzü esirgemeyin. –Stop– Moskovalı Bolşevikler tarafından devrimci entrikaların yenilenmesi mutlak olarak bitirildi –Stop– Moskova gizli polisinin şefi."

"Vay serseri vay! Nasıl da yalan söylüyor." diye öfkeyle homurdandı Eski Asker.

İvan Semyonoviç: "Ben de yalan söylediğini düşünmüştüm," dedi.

"Öyleyse konferanstan vazgeçmiyoruz, yapıyoruz değil mi Eski Asker?" diye sordum.

"Elbette!"

Bu geceyi araba sürücülerinin akşam kahvesinde geçirdim. Sabahın erken saatlerine dek bir masadan öbürüne geçerek yerimi değiştirdim durdum.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

Saat beşi henüz vurmuştu. Caddede yürüyordum. Hava temiz ve serindi. Az sonra güneş doğacak ve ortalık ışıyacaktı.

Dokuza kadar henüz çok zaman vardı. Caddelerde dolaşıp duruyordum. Beni hiçbir ajan izlememesine karşın alışkanlıkla köşeyi döndüm ve birdenbire dar bir sokağa girerek bir avlunun arasından geçtim. Bir kiliseyi geride bıraktım ve sonunda tomurcuklanmış bir akasyanın altındaki sıraya oturdum. Gittikçe sabırsızlanıyordum. Daha ne kadar bekleyecektim?

İhtiyar adam ve kadınlar sabah duasına geliyorlardı. Avlu bekçisi süpürgesiyle tozları yukarı doğru savuruyordu. Burada daha fazla kalamadım.

Yavaş yavaş kent kapısına doğru yürüdüm. Önümde uçsuz bucaksız tarlalar uzanıyordu. Saat dokuza gelmek üzereydi. Bizim postayı ve sinyali kontrol ettim. Burada tarlaya giden ilk dönemeç başlıyordu. Adamımız oradaydı. Sözleştiğimiz gibi kırmızı bir keten gömlek giymişti. Onun önünden geçtim. Sonra ikinci dönemeç geldi. Buradaki adamımız da sözleştiğimiz gibi yerindeydi. Beni tanıdı, ama belli etmedi. Onun da önünden geçtim.

Böylece dördüncü dönemeci de geçtim. Her şey tamamdı. Buradaki gözcü de beni tanıdı, ama tarlalara dönmüş olmama karşın ne selamladı ne de konuştu. Parolamı bekledi. Söyledim. Karşılık verdi, sonra da çabucak; "Soldaki yaya yolu," dedi.

Sonya'yla birlikte buraya haftada üç kez gelmiş ve bütün yolları patikaları, toplantı yoluna giden bütün çıkış yollarını incelemiştik. Sonya'nın aklına iyi bir fikir gelmişti: Bütün delegeler aynı yoldan gitmeyeceklerdi. Hepsi böyle tek bir yoldan aynı yöne giden kuşkulu bir insan topluluğu olarak değil de, farklı, kendi özel gözcüsü, işareti, parolası ve yanıtı ile, ayrı ayrı gideceklerdi. Bekleme yeri olarak, birbirinden pek uzak olmayan dört bölge seçmiştik. İkisi çukurluktaydı, birisi çalılıkta ve öbürü de genç çam ormanında... Eğer konferans yapılırsa delegeler önce ormanın seyrek yerinde toplanacaklardı. Sonya'yla birlikte burada ne kadar sık dolaşmıştık. Zavallı! Şimdi kendi

hazırladığı plana göre gelişen olayları göremeyecekti!

İlk çukurda sekiz adam gördüm:

"Niçin sekiz? Burada beş adam olmalıydı."

Adamlarıyla erkenden gelmiş olan Solnzev güldü:

"Daha fazla sabredemedik: Yoldaş Pavel. Dün akşamdan beri huzursuzluk sardı içimizi! Durduğumuz yerde duramıyorduk. Bakın tarla henüz yaş olmasına karşın yeni ayakkabılarımızı bile korumadık. Gelelim niçin sekiz kişi olduğumuza... Evet, çünkü biz yalnızca beş işyerinden delege getirebileceğimizi kabul etmiştik. Alt bölgemdeki üç küçük fabrikayı hiç hesaplamamıştım. Birincisi, çok gençtiler ve çok kısa bir süre önce örgütlenmişlerdi. İkincisi; Delegelerin seçimini her durumda kabul edeceklerini beklemiyordum. Yeterli hazırlık olmadan konferansa getiremezdim onları. Ama üç fabrikada da konferans verilebileceği ve delegelerin başka yerlerdeki gibi, yalnızca sözle seçilebileceği durumu çıktı ortaya. Lenin'in özel basılmış makalesini de okudular. Ve partinin yeniden kurulması planını da iyice inceleyip öğrendiler. Böylece sekiz delege olduk. Ama böylesi daha iyi. Eğer sekiz adamın geleceğine söz verilmiş olsaydı ve beş adam gelmiş olsaydı bununla ilgilenen kişi yanılırdı."

Dört bekleme yerinde de umduğumuzdan daha fazla delege toplanmıştı. Ve ben hiç zaman yitirmeksizin Eski Asker'le birlikte temsilcilerin hazırlanması için denetime başladım. Gerekli gördüğümüz yerlerde farkına varılmayacak bir biçimde politik bir denetim uyguladık.

Bu arada sevindirici bir şey daha gördük. Delegelerin yüreği hep aynı coşkuyla çarpıyordu. Bütün düşünceleri aynı amaca yönelikti: Partinin korunması görevini yükseltmek ve devrim bayrağını aşağı indirmemek!

Timofey göründüğünde hava daha da hareketlendi. Herkes canlandı. Onun geleceğini ummuyorduk hiç.

"Evet, bugün tamamen başka umutlarla doluyuz," diye açıkladı Timofey. "Şuraya bak, ne kadar çok insan! Nasıl da düzenliler! Ya bu hava! Seve seve hepsinin boynuna sarılmak isterdim. Burada çalılıklarda birkaçı ile konuştum. Hepsi devrim uğrunda canla başla çalışmak isteyen sağlam delikanlılar! İşçi yığınları, doğan çocuklarını yetiştirip göndermişler." Sonra beni bir kıyıya çekti ve fısıldadı: "Şurabstov gelmedi!"

Başka hiçbir şey eklemedi. Huzursuzluk, acı ve yakıcı korku yüreğimi sıkıştırdı. Karşılık verecek durumda değildim. Derken, Şarkov göründü. Eski Asker'le Timofey'in yanına gitti, beni de çağırdı.

"Evet Üçlü Komite, beni dinlemenizi ve de anlamanızı rica ediyorum. Uzun süre düşündüm taşındım ve bölge komitenize aday olamayacağım sonucuna vardım. Şurabstov'a söz vermeme karşın bunu yapamayacağım."

"İyi ama neden İvan Yelistratoviç?"

"Geçici olarak uzak durmak istiyorum. Size çalışmada yardımcı olacağım. Hem de bütün yüreğimle. Ama komiteye girmek... hayır, bunun için henüz çok erken."

"Niçin çok erken?" "Evet... bunun için henüz olgunlaşmış değilim..."

Timofey ve Eski Asker güldüler: "Yaşın henüz yetmiyor mu? Yoksa işçi hareketinde yeni misin? Belki de bunu söylemek istiyorsun?"

"Çok erken."

"Açık ve dürüst konuş!"

"Açık... evet bu tek yanlı bir kuruluş olacak."

"Doğru. Yalnızca devrime bağlı kalanlar seçilecek. Yoksa sen onlardan değil misin?"

"Elbette ki ben de onlardanım ve ..."

Şurabstov çıkageldi. Timofey'in gözleri sevinçle parladı, omuzuma vurdu. "Bak Pavel, süngün çoktan düşmüş!"

Şurabstov konferansı başlatmak için elini çabuk tutuyordu. Ama önce Şarkov'un durumunu açıklamayı başarabildim.

"Demek ki böyle?" diye sordu düşünceli düşünceli. "Bu dönüşü hiç beklemiyordum. Yeni bir etkilenme olmalı. Demek ki Menşevikler Lenin'in makalesinin ilk şaşkınlığından kurtulmuşlar, partiden yana olanları sıkıştırmışlar. Evet, mücadele süreklidir! Bitmez. Her zaman uyanık olmak gerek. Eğer Şarkov'u öyle kolayca vereceğimi sanıyorlarsa yanılıyorlar. İtoğlu itler! Menşevikleri tümüyle ve bir daha bellerini doğrultmayacakları bir biçimde parçalamanın tam zamanıdır!"

Konferans başladı. Temsilci komisyonu adına Solnzev konuştu. Sayısal olarak kırk elli yerden beklenirken yetmiş sekiz işyerindeki parti örgütünden on sekiz yirmi yerine tam kırk iki delege toplanmış-

tı. Bunların tam yetkili olup olmadığı incelenmiş ve bu inceleme sonucunda seçme hakları olduğu belirlenmişti.

Konuşmayı Şurabstov yaptı: Önümüzde duran görev hakkında konuştu. Partinin kurulması için Stalin'in planını geliştirdi. "Sevgili arkadaşlar!" diye başladı. "Yurtdışında yapılan genel toplantıda uzlaşmacılar Likidatörlere ödün verdiler. Partiyi, ihanet edercesine bataklığa sürüklemek istediler. Ama hevesleri kursaklarında kaldı. Komploları Lenin tarafından fark edildi, açığa çıkarıldı ve dağıtıldı. Şimdi Lenin'in düşüncesi Yoldaş Stalin'in berrak, sağlam planında yeni, yaşayan bir canlılık kazandı. Genel Parti Konferansının toplanması, legal bir parti gazetesinin çıkarılması ve Rusya'da illegal bir parti merkezinin yaratılması!.. Günlük çalışmalarımızda adım adım bu planın gerçekleşmesi için uğraşmamız gerektiğini bilmelisiniz. Bugünkü bölge konferansımız, legal parti gazetesi aracılığıyla sesini bütün yurtta duyuracak olan sağlam bir illegal parti örgütünün yaratılması için bir adım olacak. Unutmayın, her anın hareketimiz için büyük önemini düşünün. Ve bu bilinç yürekliliğinizi, yiğitliğinizi on kat artırmalı...."

Şurabstov sözlerini bitirdiğinde delegelerin alkışlarını önlemek ve dikkatlerini ilk kez bu konferansı hangi koşullar altında yaptığımıza çekmek zorunda kaldık.

Sevgili Klavdia, Sevgili Sonya! Bu sevinçli anımızda niçin yanımızda değilsiniz? Orada, zindan duvarları arkasında bile büyük yenilmez devrimci ordunun saflarında birer nefer olarak gurur ve mutluluk duyduğunuzu biliyorum. Bu sevinçli anımda, tutuklu oluşunuz yine de buruk bir acı veriyor bana!

Konferansa katılanlar bölge komitesini seçti. Bizim Üçlü Komite'nin tümü yeniden seçildi. Bunun dışında Prohor –oybirliğiyle– Stepan, Bromley atölyesinden Solnzev, Alyoşa ve burada olmamasına karşın Siperliksiz de seçildiler. Kısa süre önce kulağımıza çalınan tutuklanmış olduğu haberinin doğru olmadığı ve tam zamanında saklanabildiği söylentisi gelmişti. Sonra tutuklanma durumları için yedek beş kişi seçildi.

Şurabstov yönetici bölge merkezinin seçimi konferansını kutladı ve yeni seçilen Moskova Komitesi'ne selamlarını sundu.

Kurnaz ve sinsi bir gülüşle bizi ölüm masasına yatıran gizli polisin telgrafını anlattı.

Kahkahalar, başarı dolu gülüşler çın çın çınlattı ormanı!

"Bizi gömdüler!" diye bitirdi Şurabstov. "Ama biz yine de sarsılmaz bır güven ve sıkı bir yüreklilikle , bıkmadan, yorulmak nedir bilmeden onların sömürü düzenleri için mezar hazırlayacağız!"

Karanlık günler arkamızda kalmıştı. Gece bitmişti artık. Önümüzde açık, sonsuz caddeler uzanıyordu. Ve orada mavi gökyüzünün altındaki sis içinde, güçlü Moskova duruyordu.

Evet, söküyordu.... Söküyordu kavganın şafağı!

– SON –

"Birdenbire fabrika çanının keskin çığlığı işitildi. Cebimden işçi kasketini çıkardım, alnımı örtene dek kafama geçirdim. Fabrikadaki işçi yığınının kaynaşması burdan duyuluyordu. Yerimden kalktım ve koşarak yolun karşısına geçtim. Kapıdan akın akın işçi kalabalığı çıkmaya başladığında tramvay yoluna çoktan varmıştım. Bir taşın üzerine sıçradım ve olanca sesimle bağırdım: 'Yoldaşlar!' Bir kez daha bağırdım: 'Yoldaşlar!' Üç yüz-dört yüz kadar işçi toplanmıştı, avludan da sürekli yenileri geliyordu."

Rusya'da 1905 Devrimi yenilmiş, ağır gericilik ve suskunluk yılları başlamıştır. Ülke, çarlık çizmeleri altında karanlık bir hapishane görünümündedir. İşçi hareketi bastırılmış, devrimci örgütler büyük ölçüde dağıtılmış, aydınlar kitle halinde devrimden uzaklaşmıştır. Siyasal baskıların yanı sıra büyük tasfiyeci dalgaya göğüs germeye çalışan Bolşevikler de iç sorunlarıyla kan kaybetmektedirler.
Ama işçi kitleleri için için kaynamaktadır. Ve onların zihninde 1905 Devrimi'nin sıcak anılarını canlandırmak için uğraşan Bolşevikler vardır. Sürgünden kaçıp Moskova'ya geldikten sonra ilk fabrika konuşmasını yapan Pavel de bunlardan biridir.
Kavganın Şafağı, devrimin yenilginin küllerinden yeniden dirilişinin romanıdır. Okuyun; benzer bir gericilik döneminden geçmiş bir ülkenin insanları olarak size de yeterince tanıdık gelecektir.
Devrimin yenilgisinin ardından gelen ağır gericilik ve suskunluk yıllarından sonra Bolşeviklerin başlattığı fabrika konuşmalarından birine böyle başlar Pavel. Sürüldüğü uzak bir sınır bölgesinden uzun ve zahmetli bir kaçışla Moskova'ya varmış ve parti çalışmasına katılmıştır.

E V R E N S E L
B A S I M
Y A Y I N

